

ગુજરાત

સંવત્ર ૧૯૮૦ થી ભાદ્રપદ ૧૯૮૦ સુધીના
પુસ્તક પાંચમાની અનુક્રમણિકા

ત્રી

સાહિત્યસભા

૧૧. કનયાલાલ ભાણેકલાલ મુનશી,
બી એ એસએસ બી એસસી

પ્રકાશક

શ્રી સાહિત્યપ્રકાશક કંપની લીમિટેડ

૪૩, મેડાન સ્ટ્રીટ, કોલ, મુંબઈ

બોર્ડિંગ

“ગુજરાત” કાર્યાલય,

૨૨ મેડાન સ્ટ્રીટ, કોલ, મુંબઈ

કોલ, મુંબઈ નં ૧

વિપયોની એનુક્રમણિકા

૩૩૩૩૩૩૩-૬૬૬૬

વિષય.

લેખક

પ્રકાર

માન

પૃષ્ઠ

અપાઠ જ્યોત	ડા. અમીત	વાર્તા	આવૃત્તિ	૩૬૩
અમરન દિનીતો ગ્રંથ	ડા. મંગુલાલ જયના- રાય દવે	કાવ્ય	વિશાળ	૧૮૮
આર્યપતની ઉપા	ડા. કૌવાલાલ માણેક- લાલ મુનશી	આદિત્ય	આવૃત્તિ	૨૭૫
એક ઉનાળાની રાત્રી નવીન પૂર	ડા. રસવિહારી	કાવ્ય	"	૩૪૧
આખો	ડા. હારગજન	"	આવૃત્તિ	૩૦૧
આંતર રાષ્ટ્રીય સાહિત્યનો સમાગમ	ડા. જુહાપ્ત તાલકશી શરદ	આદિત્ય	વિશાળ	૧૭-૧૬
હાશીરની ખાટી નોંધપોથી	ડા. બહેન લીલાવતી	"	આવૃત્તિ	૩૪૫
કોવલને	"	"	આવૃત્તિ	૧૭૨
ખેતર	ગુરુત જ્યોતના શુકલ ડા. હાલકા	કાવ્ય	આવૃત્તિ	૩૪૮
	મુલાણી	વાર્તા	વિશાળ	૬૧
મણેશ શોભાની પુણિત	ડા. નર્મિદસવ મોળા- નાથ દીવેડીયા	આદિત્ય	"	૧૭૧
મોરો વીરો	ડા. ધનસુખલાલ કુબ્જ- લાલ મહેતા	પ્રદક્ષિણ	"	૧૦૭
ઉડો મેળાપ	ડા. આંતનાથ કૃપાસંકર મહેતા	વાર્તા	આવૃત્તિ	૧૮૨
જ્યોતના ઝીન	ડા. પાદરાકર	આદિત્ય	વિષય	૪૨
તે મીઠી વાદ	ડા. મંગુલાલ સંપત	વાર્તા	જ્યોત	૨૦૭
તંત્રીસ્થાનેમી	ડા. નંદી	...	વિષય	૬૮
"	"	...	વિશાળ	૧૫૬
"	"	...	જ્યોત	૨૦૭
"	"	...	આવૃત્તિ	૩૧૬
સાથ	ડા. આંતનાથ કૃપાસંકર મહેતા	વાર્તા	વિશાળ	૧૧૩
"	ડા. દાશીય	"	આવૃત્તિ	૪૫૬
મજૂ દિપસની આદિલ મેરા	ડા. નિશ્વરનાથ કલ્યાણ- રાય વેલ	આદિત્ય	વિશાળ	૧૪૯

૨૯. કારમજી	આંખો	કાવ્ય	આવૃત્ત	૩૦૫
૨૦. કેશવભાઈ પોપટલાલ પેણ	હૃદયનો દર્શન	કાવ્ય	શૈવ	૧૪
૨૧. કુમાર	નિરતેદને	કાવ્ય	આવૃત્ત	૪૦૧
૨૨. કૃષ્ણલાલ ગોપિ દત્ત આમર	સેનાનાં સંતાન	કાવ્ય	શૈવ	૪૧
૨૩. ખુશાલ તલકર્ષી શાહ	અંતર-રાષ્ટ્રીય આદિત્યનો સમાગમ	આદિત્ય	વૈશાખ	૭-૧૬
"	ગોદન-આપા	નાટક	શૈવ	૪૭
"	"	"	વૈશાખ	૧૨૦
"	"	"	જ્યેષ્ઠ	૧૮૯
"	"	"	આવૃત્ત	૩૦૬
"	"	"	આવૃત્ત	૩૮૦
"	"	"	ભાદ્રપદ	૪૪૭
૨૪. મિરિન્દશકર બગ- વાનજી ત્રિવેદી	ધર્મનો દરિ 'શ્વ' ગદ્યામે	આદિત્ય	જ્યેષ્ઠ	૨૦૩
૨૫. મોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાવચુરા	શિખર દેશસેવક બ-પા	કાવ્ય	વૈશાખ	૧૫૫
૨૬. મંદુકાલ મંપલ	ને ગીડી વાદ	વાર્તા	જ્યેષ્ઠ	૨૦૭
૨૭. જયનંદભાઈ બરડા નિવાસી	ખમ્બા	વાર્તા	આવૃત્ત	૨૬૫
બહેન જ્યોત્સ્ના શુક્લ	કેમળને	કાવ્ય	આવૃત્ત	૩૪૬
૨૮. તંત્રી	ગરીબને ઠી	પ્રાસંગિક	શૈવ	૬૮
"	"	"	વૈશાખ	૧૫૯
"	"	"	જ્યેષ્ઠ	૨૦૭
"	"	"	આવૃત્ત	૩૧૧
૨૯. દવાઈકર ગ. બદ	નેપોલીયનના પ્રેમપત્રો	આદિત્ય	આવૃત્ત	૩૮૧
૩૦. દાંધીય	લાલ	વાર્તા	ભાદ્રપદ	૪૫૬
૩૧. દુર્ગાશંકર ઉમીઆ- શંકર દવે	જોળ-કાકાને પ્રત્યે હીરા	વાર્તા	જ્યેષ્ઠ	૧૭૩
૩૨. દુર્ગાશંકર કેવળનાથ શાહી	બલરામ શ્રીકૃષ્ણનું પોતીપરપણું	આદિત્ય	આવૃત્ત	૩૭૨

ક્રમિક	વિષય	પ્રકાર	માસ	પૃષ્ઠ
સા. ગરૂન લીલાવતી	કારમીરની ગારી ગોપબંધા	સાહિત્ય	૧.	૩૪૫
"	"	"	શાદ ૧૬	૪૭૬
"	દ્રોપદી	"	પૈશાખ	૧૩૬
"	મોરેકાં	"	આપાટ	૨૬૬
"	સુમનસુનાં સ્વપ્નાં	"	આપણ	૩૬૭
સા. વિજયરાય ૩૬૫૫- રાય પૈથ	ગજ દિવસની સાહિત્યસેવા	સાહિત્ય	પૈશાખ	૧૭૭
સા. વિનોદકાં	વિદ્યોતે અપંજી	અસદા	શાદ ૧૬	૪૭૦
"	શરીર મદમનું સ્નેહ	"	આપાટ	૨૫૬
સા. વિનાયક નંદસંકર મહેતા	વિધવાના બે બેઠા	વાર્તા	"	૨૭૫
સા. સંકરપ્રસાદ જગન- સાલ રાવળ	નાતુ આદિત્ય	સાહિત્ય	આપણ	૪૦૯
"	"	"	શાદ ૧૬,	૫૦૭
સા. ચારિત્રાચ કૃપાચંકર મહેતા	ઉદય મેળાપ	વાર્તા	આપાટ	૨૮૨
"	ન્યાય	"	પૈશાખ	૧૧૩
સા. શીતારામ રો. શર્મા	મયખાનું આ ખીચતું દીસે	કાવ્ય	મેત્ર	૫૫
સા. રમેશચંદ્ર	સુનર્મ	કાવ્ય	અપેન્ડ	૨૩૦
સા. દરિયાસ મુળચંદ્ર મુલાણી	ખેતર	વાર્તા	પૈશાખ	૯૧
સા. દરિયાસ મધવજી ભટ્ટ	પ્રાચીન જુનાગઢ જિલ્લો ગિરિન-	સાહિત્ય	મેત્ર	૩૧
"	મધ્યકાલીન જુનાગઢ પાન જીજ્ઞેષી	"	અપેન્ડ	૨૧૭

ચિત્રકાવ્યની અનુક્રમણિકા.

૧૦. જોતવનભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલ

જયદાયે કરેત ડોપડીનું દરબ

૧૧. પ્રાન્નકાંડર

ચોરે ચોપડી તેમની આમળ પરી
ખુબીયા ભેગી રૂપાં કપુ

ચેત
આપાદ

૧૨. ઠાંગાવાળુ કોઠી

લીન્મળીના જને હાથ પાડી
પૈસા આપી ઉઠા કપા ?
મદાગલ્લને સુખજ આવી

જોડ
"
આપાદ

૧૩. હવાનેય કોઠાચેડર

અને ઉંચુ હશે માથે કર
સખી મહીમા હબી હબી

આવણ

૧૪. કુરચર

શીકુણને આપાએને આપ

આવણ

શ્રીમાન પુન્યેગમ

પત્ર લખવામાં દાર્શનિક માલરિકા
ચિત્રતન ચાતિમાં મજા થએલી માલરિકા
રાજ તમ માં દ્રોણી
અનુવિધી હોત દાબી કબી હબી

ચેત
,
ચેત
માલરિકા

૧૫. રંગમ

મહેરીય ખુબ બરાહ છે

ચેત

૧૬. રમણવાળુ મ રંગમ

મીના સમેલડી એક કન્યા મહેરવરમાં હબી

ચેત

૨૧. રૂનિશાંકર પંડિત.

એક નવગૌવનાની સાથે લલિત લલનાઓનું રોશું

ભાદ્રપદ.

૨૧. સચ્ચપ.

પ્રેમશીનનું.

જા, જા, દંમેશની મારી પાસેથી જા

આશાદ.

કેવો સુદામણો પુરુષ

ભાદ્રપદ.

મપુરી...દગ દગ દગ પડે છે

૧૧

૨૧. સુશીલ.

ધરમાં પણ પ્રિયનમા મોપડીએલા પ્રાસમાં

ભાદ્રપદ.

૨૧. દક્ષિણાદ પ્રેમચંદ્ર પ્રિયેદી.

ભેશાન પોશા પનિની પામે ભેમી

વૈશાખ.

પ્રદીપ્ત ચિત્રો.

આ પેટો ભોગો ?

ચૈત્ર.

અમારીની પામેર પરમે દાય મુશી

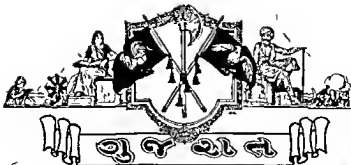
જ્યેષ્ઠ.

લીલારેડીએ'હેડમાં ખેસેલી દ્યારી જનારી

આશાદ.

તેજે તેમની પ્રેરે દાયની મુક બેરવી

ભાદ્રપદ.

ગુજરાને સમાનો નરો મુખ આપ્યો છે તેની સમૃદ્ધિની મહત્વાકાંક્ષા થઈ ગઈ છે તે સામયીએથી સમૃદ્ધ બાપુ છે

એના પુરુષત્વમાં ત્યાગ, કેળવણી, કડી આત્મદારિદ્રા ને ઉંચી અભિલાષા છે. એમાં અવસ્થાભક્તિ છે ને સ્વાતંત્ર્યપ્રેમ છે મુક્તિપ્રેમ છે અને નિમ્નતા છે, ભાવના શક્તિ છે અને સેવાપ્રેમનો પ્રેમ છે અને અગોચર તરફી માનવતા વિશ્વાસવાની દોષ છે

એના જીવનમાં જુવની મુશ્કેલીઓ છે, ને જતા સતીની આડમ્બર છે એમાં શક્તિ છે ને સરખા જીવિ છે કાલમરણ છે ને જતા આત્મદારિદ્રા મુદ્દિ સતેષ છે ખર્ચો ખર્ચા નથી, જતાં મહાશુદ્ધિની શક્તિ છે એમાં પુરુષતા સમાન થવાની દોષ છે, જતા પુરુષને પદમેલ થયા રહેવાડ કલ્યાણ છે નવાનવા કાલમેલ છે, જતા દુઃખ સહન કરવાની દીક્ષા છે અને પુરુષને ને સંસ્કારો વિશુદ્ધ પ્રેમની ભીષા નવાની માત્રી છે

સમયગતમાં નવપુરુષ એના પ્રવર્તી રજુ છે—વૈશીશ નવા સમાનો સમાર થાય છે

અગેઅગત્ય બધા એ ને અવિભાજ્ય ગુણગતના અગ અને છે અને એમ બંનેમાં જતી અજાણતા પરથી આત્મક પ્રજ્ઞા છે નેમ ગુજરાતી સમૃદ્ધિના માર્ગની આગમની સામી દે છે માર્ગદર્શક ને પરશુરામની આ અગિ આર્થિક સમૃદ્ધિને વિશ્વ બળ કદ જમી છે અને આર્થિકતા સમાજન વર્તે મહત્વાકાંક્ષા ને વીરતા સ્વચાન ને સ્વાધ્યેય શક્તિ, સ્વાતંત્ર્ય ને અવસ્થા તથા સત્તિ ને સત્ય, વિશ્વમિત્ર ને દુષ્ટતા રાજ્યશક્તિ સર્વાંગીરતા અને પ્રેમ નિર્મલ ન નિરુપમા પુરાણ નવ-આર્થિકતાની પ્રેરણાથી દરો દિશામાં પ્રસરી

ਪ੍ਰਕਾਸ਼

“ ਤੇ ਕੀਮਤਿ ਤੇ ਮਾਨਸੁ ਤੇ ਆ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰੇਗੀ । ”

[ਪੰਨਾ ੧੪੦]

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘ ‘‘‘‘‘

સનાતન

જયોત

.

સ્વચાર:

શ. દસાલિયુ

૭૫૨૨૬૮

જુલી કેમ બુધાપ પ્રિયે! જુ અરે!
તવ મર્તિ મનોહર બદુભરી:
મનમોહક શાપત શાંતિભરી,
શુભકર દુઃખકર માધુર્યભરી.
જગના બદુ તાપ અનોક સહી,
ધરતી મન આરા સનાતન મી!
નહો અન્ય મર્મિ! તર દર્શનખીન,
પ્રગટે કૃપમ અન્ય પીચેજ પ્રીતિ!
અખિ! સ્વપ્ન સમું જમ છે જ ખરે,
પાત્ર દિવ્ય તેજભરી પ્રીત ખરી:
અન્યાં હજુ સંતુ ન જાણું,
હી રોલ ન પ્રીત છવન પહી શું!
અખિ! પ્રભુપતી મર્મિ અમોક્ષ ખરે,
ધુટી એ ન છુટે વિધિએ સરજ:
વધતી જ સદા પટતી ન દહી,
પ્રતિદિન પ્રિયે! અતિગિહ થતી.

વિચિત્ર

ચોર!

લેખક

શ્રી "લક્ષ્મીકાંત"

ચિત્રકાર

શ્રી સુદર્શન મોહનકર

૧

કેટલાક કહે છે કે માણસની એક
હદિની શક્તિ ત્યાં પામે ત્યારે બીજી
એમાં હદિની શક્તિ વધારે લીધે થાય છે
અને આવી પુરી આપે છે. જસતરાણની
આખે પારો એવો સખત બાખ્યો હતો કે
પસે પડેલી વસ્તુ પશુ જોઈ ન શકાય આ
રિયતિમાં તેમના કન વધારે લીધે જનતા
જોઈએ છતાં એમના કુવાના ઓરડાનું
બાણું ખુલ્યું તેની એમને ખબર ન પડી
અદર આનનાર માણસ ત્યારે જોઈએ ત્યારેજ
એમણે જાણ્યું કે એવડામાં તે એકલા નથી

વસતરાણ ત્યારે વડીલાન કરતા ત્યાં
આખા સુરત છલામાં તેમનો કાંઈ સમોવડીઓ
નહેતો પરંતુ આખોની બીમારીની વીધે
લગભગ એક વાં થયા તેમને એ પધામાંથી

નિજા થકુ પડ્યું હતું હમણા તેમનું વય
૫૫ વર્ષ વડીનું હતું બાદોશ પાશાચાની
હોવા ઉપરાંત તે એક સારા લેખક પશુ હતા.
ત્યારે વડીલાન કરતા ત્યારેજ મેં જણુ સુદર
નરજક્ય એ તેમને લખી હતી પરંતુ નિજા
થયા પડી તેમણે લખેલી 'અરિયતિના
આર્થ' નામની નવવકથા કુક સમયમાં પશુ
મુજસાનના વાચકવર્ગમાં સારો આદર મેળવી
છાડી હતી પહેલી આજ્ઞા તો લગભગ
ખ્યાલ થયા આવી હતી

વડીલાનમાં વસતરાણે સારી કમ બૂદી કરી
હતી-લોકો કહેતા કે એમની પામે લગભગ લાખેક
રૂપીઆનો છવ છે ઉપરાંત શહેરમાં એક
સુદર મકાન અને લાઈસમાં એક નાનકડો
જગનો તેમની પોતાની માળીકાનાં હતા

વસંતરાય વિચારે ચઢ્યા: “શું એ મીઠી બનાવટી હશે? લલિતાની નહીં હોય? મારી આંખોની ખીમારીને શું કુંજે આમ ચેરલાલ લીધો? ના, ના, એમ કદી પણ ન ખને. કુંજ મને કદી પણ ઉતરે નહીં. એવું ચારિત્ર્ય શુદ્ધ છે. હું અમરથો શંકા કરું છું.”

પણ બીજીજ પંચે શંકા તાણ ચાલ. “અરેરે! કુંજ! આખરે તે આજ રસ્તો લીધો? એને દુસાવનાર એ જદમાસ કોણ હશે?” વસંતરાય બચડ્યા.

એમનાં આંગણાં ચળવળી રજાં હતાં-મણે એ જદમાસની ડોકી મરડી નાંખવાની તૈયારી કરતા હોયની!

ચોરને તેમની આ સ્થિતિ આસળ લાગી. તેણે કહેલી વાત ખોટી છે એમ મનાવવાનો તેણે ફરી પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ પરિણામ ધાર્માં કરતાં ઉલટુંજ આવ્યું. વસંતરાય વધારે ચીઢવાયા-તેમના કપાળ પર ગુસ્સાની કરચલીઓ વળી.

“જુલું બોલનારું માંડી વાળ. હું સમજી શકું છું. જુલું બોલવાથી મારી જમ્મા ઉઠતી વધશે, ઘટશે નહીં.”

થોડી વારે તે સ્વસ્થ થયા. અનુભવા માણસ આગળ પોતાના ધરનો બેઠા ખુલે એ તેમને ઠીક ન લાગ્યું. વાત ફેરવવાનો નેમણે પ્રયત્ન કર્યો: “ઠીક. એ વાત મઠતી મુક. શું શું કામ આવ્યો છે તે કહે. તારે ચોરી કરવી છે?”

“હા. એટલા મરેજ હું આવ્યો છું.”

“હું પણ ખરેખરો લાખચાળી છું. એક તરફથી આ આંખની પીડા, મયા અડવાટીએ કોઇ ચોરી કરી ગયું, એ જોતું હોય નેમ આ કોઢરીની ચિંતા વધી અને તું ફરી

ચોરી કરવા આવ્યો. હવે કોણ જાણે શું.શું થતું જાણી દશે?”

“તમે “અધિમતિના.માર્ગ”ના લેખક મી. વસંતરાય ને?” ચોરે વચમાંજ ન સમજાય એવો સવાલ કર્યો.

“હા.”

“મેં જાપામાં એ ચોરીનો અહેવાલ વાંચ્યો હતો. એમાં જણાવ્યું હતું કે ચોર તમારી વીજેરી ફાડી તમારી દોકરીની હીરાની બંગડીઓ, એક મોતીનો હાર અને આશરે બસે રૂપીયાની મોટા ઉઠાવી મથો હતો. ખરી વાત ને?”

“હા.” આ બધું પિંચપેપણ શા માટે ચાપ છે તે સમજ્યા વિના વસંતરાયે જવાબ આપ્યો.

“એ અહેવાલમાં વધારામાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું હતું કે ‘સુભાગ્યે ચોરની નજરે વીજેરીમાંથી છુપું ખાતું પડ્યું નહીં. વધારે કીમતી ધરેણું એ ખાનામાં હતું.’ તમે એવી રીતે વાત જાહેર કરવામાં રહાપણ નથી બતાવ્યું. હુ મારી લાઉં છું કે એ કીમતી ધરેણું હજી છુપા ખાનામાંજ પડ્યાં છે.” ચોરે પોતાની નેમ જણાવી.

વસંતરાયને પિંચપેપણનું કારણ હવે સમજાયું. એ ધરેણું કોઇ વધારે સુરક્ષિત જગ્યાએ ખસેડવાં જોઈતાં હતાં, પણ હવે શું થાય?

“જાપામાં એ ચોરીની તમારા પર આવતી પડેલી આફત માટે તમારા તરફ ખુબ સહનુજીત બતાવાઈ હતી. તમે પ્રજાના એક માનીતા લેખક છો તેથી લોકચાલણી ચોર-નિરુદ્ધ વળી ઉરેરાઈ હતી. મને લાગે છે કે બાકી રહેલાં કીમતી ધરેણું ચોરાઈ જાય

[ચિત્ર ૧૦]

એ ર અપડી તેમની અગળ મરી

[ચિત્ર ૧૦]

— અમિત ચેટ

— ૫૪ ૧૨

તોપણ છેવટે તમનેજ કાપશે છે. તમારા દુર્ભાગ્યની કથની લાખો લોકો માણસો અને તેમની લાગણી તમારા તરફ ખેંચાશે. પરિણામે તમારાં પુસ્તકોની એક પાછી એક આવૃત્તિઓ ખસાસ થઈ જશે. હું પણ તમારાં પુસ્તકો વાંચવાનો ખાસ શોખીન છું. “અધોમતિના માર્ગ” અને શેરી વધારે અને છે, અહીં આવવા નીકળ્યો ત્યારે એ ચોપડી સ્થળે જ લેતો આવ્યો. અને તમે મારી એક વિનંતિ સ્વીકારો તો હું ચોરી કર્યા વિના ચાલ્યો જાઉં. મારી એ ચોપડીમાં તમારી મઠી કથાવધી એવી અને ધ્વજ મઠ છે. પોતાના માનીતા લેખકની સહીવાળું પુસ્તક મેળવવા માટે બહુ મોટા મોટા બાબતો થતા દરો !”

“પણ હું સહી કેવી રીતે કરું ? માત્રથી મુદ્રણ લેઈ શકાતું નથી.”

“એમા નંપ્રાની રી જરૂર છે ? હું બતાવું તે જગ્યાએ સહી કરો એટલે બસ.”

“બહુ સારું લાવ.” ચોરીની આશ્રત મામ સહી કરવાથી રજતી હોય તો એથી વધારે શું ? ચોરે ચોપડી તેમની આગળ ધરી. વસંતરાયે મજાવામાંથી ફાડિન્ટન પેન કાઢી અને ચોરે બતાવેલી જગ્યાએ સહી કરી આપી.

“આહા ! શું શું દર અહીં છે ?” દરેકને ચોરે પ્રશ્નના ઉદ્ગાર થયા. “મને લાગે છે કે દેખતી આંખે પણ તમે આવી શું દર સહી કરી નહીં કરી હોય. મને તમારે માટે ખરેખર બહુ માન છે. મારા ધંધાના માણસો મારે તમે તમારા પુસ્તકમાં એટલી ખમી સહાનુભૂતિ બતાવી છે કે મુશ્કિલ ચોરોને તમારે માટે જરૂર માન ઉપજે, વારુ, આગલી ચોરી માટે પોલીસ તપાસ તો કરતી દરો ?”

“હા.”

“કે ખતો લાગે. ખરો ?”

“કરોએ નહીં.”

“ક્યાંથી લાગે ? પોલીસનાં કામજા એવાં છે. તેમની એ આદેશોને લીધે ને અમારું કામ વધારે સરળ બને છે. એથી ચોરીના ધંધા સા ધંધા કરતાં વધારે સલામતીઓ જાય છે. અને પોલીસ તરફ ખાસ રસ ને પક્ષપાત છે. સાધારણ માણસોએ મારા કામમાં વારંવાર ખમ્મલ કરી દશે, પરંતુ પોલીસે એવી મુખાઈ જાઈ દિવસ કરી નથી. ખીજા માણસોને અત્યંત પ્રતિફલ સમયે ઉંઘમાંથી જાગી ઉઠવાની ટેવ પડી હોય છે. ફેટલાક તો બીચારો ઉઘોગી ચોર મહેનત કરી રહ્યો હોય ત્યારેજ અચાનક આવી લાગે છે અને તેની મહેનત ખરબાદ કરે છે. એથી ઘણી વખત ચોરોને નાકક કામ પડતું મુટ્ટી ત્યાંથી રૂખસદ લેવાની ફરજ પડે છે. પોલીસ એવી અવિચારી કદી નથી થતી. એ જણા માણસો નીરાંતે ઉંપાજા કરે છે અને ચોરને સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા પોતાનો ધંધો ખીસવવા માટે આપે છે, હાં. એ બધું તો ઠીક. હું નંદાઓ સમય મુઠાવું છું. તમારી દીકરી પાછી કપારે આવશે ?”

“જગજગ આવી કલાકમાં પાછા આવવાતું એ કહી શકું છે.”

“ત્યારે તો મારે હવે રૂખસદ લેવું જોઈએ. હું અહીં હોઉં ને એ આવી પહોંચે તો અવગીત થતી નકામી ગરુજ મેચાવે... ના. સાહેબ ! હવે તમારી તીજેરી સમય નજર પાડુ નહીં કરું” વસંતરાય કં કહેવા જતા દતા તે ક્યાં જઈ ચોરે કહ્યું. “તમે

કરેલી આ સહીથી મને પુરેપુરો સતોષ છે પણ જતા પહેલાં એક ચીઠી લખી તમારી દોકરી ને થાડીક સનાહ આપવાનો વિચાર થય છે આખે અપય થયલા જુદા સામારે પિતને એકવા છોડી બારણુ ઉંડકુ સખી બહાર જતુ એ ચોરને આશ્રય કરવા બેરોગર છે એમ તેજે જ્ઞાનુ જ્ઞેષ્ઠએ

આમ કહી ચેર ચોરડાના એક ખુબુમા પડેના રેમય પાસે ગેરો ત્યા પડવા એક ખાકમાથી કાગળ ફાડી તેણે કેક લખ્યુ કાગળ પર થતો કલમનો પસારો વસતરાય ૨૫૪૮ સાક્ષી રાકતા હન

ખાકમાથી કાગળ ફાડી થડાં વાગીન તે રેખય પરજ ચોર મુકો પછીનેજે કહ્યુ કીક સાહેબ! હમે કુ રજા લાગ્યુ કુ છજ્જુ છુ કે તમારી બરી ચિતાઓ ઠળી જાય

તે બારણુ ઉઘાડીને બહાર નીકલ અને પાછું આંતરેથી વાસી દીધુ આ રખત વસતરાય બાર કુ ઉવક ઠાક થવને અવાજ ૨૫૪૮ અજ ડી લાયા

૩

નગલામાથી બહાર નીકળે ચાર મહ વીંચક કમળા આગળ ચમે હશે ત્યા કુજ સમેથી પાછી ફરતી રેખાએ તે ઉમે રહો કુજ પાસે આડી એટને તેને એજો ઉખી સખી અનરવાને આમ પાલતા મજામાં ઉમેજો એક કુજ સહેજ અગળાઈ એકર કેક એ નવા જતો હતો પણ અટકી ગયો

કુજ બહેન! કું દમજી તમારા પિતા પામથી ચાક્યો બતુ છુ " ચોરે ખુનાસે કરો તેની રખા કુજને આગમથી ચેતવણી અપવાની હતી તમારા પિતાના પુત્રકો અને પળા ગમે છે મારા પર કૃષ્ણ કી તેમજે

મારી આ ચોપડીમા પોતાની સહી પણ કરી આપી છે તેણે સહી કરેલી ચોપડી કુજને બતાવી બાળાની ખાત્રી પણ કે એ સાનુ મોને છે

મને લાગે છે કે તમારી છુડી વાત કવીન તમારા પિતાને મે અજાણે ઉરધેરી મુક્યા છે ચોરે એક ખુ ને કમ્યા મકો

કહ છુડી વાત કુજે નિર્જાની થી પુજુ

તમે પેના બચનાના આગમમા રાહ જો ઉમેજા મુવકને મળવા મસા દતા તે ચોરે ખુનાસે કર્યો

એમ પછી શુ થયુ ? પિતજીએ શુ કહ્યુ ?

તે બતુ ચરમ થયા હોય એમ મને લાગ્યુ

અરે પ્રભુ! તેમન મારે માટે રહી રહી રાક્યો થઈ હશે! તેમના હ થને કેટલી નયથ થઈ હશે કુજ બનડી

કુ જ. હિમગીર છુ મહેન! પણ મારાથી અમાનક કહી દેવુ " ચોરે મગળા થા કહ્યુ

એમા તમરા કે કોઈને દોન નથી હુજ નહેમી જાણતી તા પડી એમને કહ્યુ થી રીતે? કુજે પોતાનો ચરસો અને મુજવજુ દખાવતા કહ્યુ તે બચલે પહેચવા અને પિતાની રાકા ઠાળવા ઉત્સુક બી વિચાર કરતા ચોરને મુકોને તે આરી ગઈ

ચોડી વારે તે કેક નિમિષ પર આગેો અને ઉતાવળે પચન મયવ લાગેો જે બચા આગળ પેલા પુવાન ઉમેસે એજો જોરો હતો ત્યા આવીને તે પલકર ચોરો અદર જતુ કે નહીં એવો વિચાર એ કરતો હતો ત્યાં એજ પુવાન અને તેની પછા એક

લગભગ પાંચીસ-સાડીસ વર્ષની વયની સ્ત્રી બંગલામાંથી બહાર નીકળ્યાં.

ચોરે દુવાનને ધ્યાન કરી પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું: "કુંજને આપણે તમારી ખાસ જરૂર છે. તમે હમણાંને હમણાંજ એને બંગલે લાવો."

"પણ તમે કોણ છો? તમને કોણ કહેવા મોકલ્યા?"

"એ વાત બહુ લાંબી છે, પણ હુંકમાં સમજી લાવો. મોઢું કરશો તો એ બીચારીને શોષણ પડશે. તમે બંને અહીં મળ્યાં તે મેં દૂરથી જોયું હતું. પછી હું વસંતરાયને મળવા ગયો ત્યાં અચાનક એ વાત કહેવાઈ ગઈ. તે બહુજ ઘરસે થવા તેમને એમ લાગ્યું કે કોઈ બદમાશે પોતાની છોકરીને ફોજાવી છે. પણ તમે એવા નથી લાગતા." ચોરે હુંકમાં હકીકત કહી અને અભિપ્રાય દર્શાવ્યો.

"તમે પણ ખરેખર ગમેડા લાગો છો! પાછી પંચાતમાં પડવાની તમને શી જરૂર? બદમાસ કેવો ને વાત કેવી? તમને ખબર છે મીસ્ટર? કુંજ મારી પત્ની છે!"

એ સુવાન બીએ કાંઈજ નહીં પણ વલનરાય કહ્યો. ચોરને અબ્બવળી પામતો ત્યાંજ રહેવા હમ તે અને પેલી સ્ત્રી-કુંજની માતી લલિતા-વસંતરાયના બંગલા તરફ ચાલ્યાં ગયાં.

૪

ચોર ઘોડી વાર તો દિગ્મુદ્દ નેચો ત્યાં હોજાજ રહ્યો. પાછળથી કાંઈએ તેના ખસા ઉપર હાથ મુક્યો ત્યારેજ એ વિચારનિગામાંથી બગ્યો. પાછા ફરીને તેણે જોયું તો મુદતના પોલીસખાનાને બપોરેકર પેકેટરની મુંદરાસ નેની સામે ડાંગા કાઢી પુરજી રહ્યો હતો.

"કેમ આહોમ! આજે કયો શોકાર મારવા નીકળ્યાંતા!" મુંદરાસે ચોંકાવનારો અવાજ કર્યો.

"જેટલે? તમે શું કહેવા માંગો છો?" કૃત્રિમ ઝાસો બતાવતાં ચોરે કહ્યું.

"હવે સફાઈ જવા દેને! ચાર દિવસ પર મેં તને જોયો ત્યારથીજ મને લાગ્યું હતું કે તું કોઈ મીનનો શાહુકાર છે. તારી લીઝ્યાલ મને બેહબરેલી લાગી. આજ ચાર દિવસથી હું તારી પાછળપાછળ ફરું છું. પેલા બંગલામાં જતાં મેં તને જોયો હતો. આઠ દિવસ પહેલાં ત્યાં ચોરી થઈ તે તારાજ પરક્રમ હતો! આજે કે રીકાર મળ્યો કે નહીં?"

"તમે આટલી તપાસ રાખી તો ઘોડીક વધારે કાળજી જતાવી હોત તો એ બંગલામાં હું શું કામ ગયો હતો તે તમે બાણી રાકત. હું એ બંગલાના માલિક ગી. વસંતરાયને મળવા ગયો હતો. તેમનાં પુસ્તકો મને ધણું ગમે છે. આ ચોપડીમાં મારે તેમની સહી કરાવવી હતી." ચોરે પોતાના કથનની પુષ્ટિમાં ચોપડી અને તેમાંની સહી બતાવી.

પણ હમ્પરેકેટર કુંજની જેમ સહેજાધથી માની ભાષ એમ નહોતું. "મને લાગે છે તે જરૂર ત્યાંથી કેંકે ચોળ્યું છે. મી. વસંતરાયના અધિપતિનો તે જરૂર લાભ લીધો હતો."

"તમને હજીએ શંકા રહેતી હોય તો મારી જરૂરી હતો."

"એમ તો તું બહુ ડાલો છે, પણ તેમ કરતાં પહેલાં હું તને એ બંગલેજ પાછો લઈ જવા માંગું છું. વસંતરાયની ડાંગરી-માંજ તારી તપાસ લઈશ."

"આપણે ત્યાં જવામાં ચાર નથી. એક તો મી. વસંતરાય આંખોના દર્દથી પીડાય

છે નળ જમારી વાનચીત દરમીઆન
મેં નેમને કહેવી એક ખાનગી વાન-
નળી એ કંઈ કરેરાત્ય પણ છે
વધારામાં ત્યાં એમના જમાઈ પણ મળ્યા છે
એમને હેરાન કરવા માટે અન્યારે ચોખ્ખ
મમમ નથી " ચોરે પોતાનો વાધે ઈશ્વરો

" કે ચિતા નહીં એ બામતની જવાબ
છત્રી મારે માથે છે માથ ' હા-પેકરને
લાગ્યું કે ચોર ત્યાં જતા રજરામ છે
અને તેથીજ બહાના બતાવે છે તેને ચોરને
કુકમ કરો પેરાને માન્યા વિના છુટો
ન હતો

" સીધો સીધો માથ, નહીં તે દાઘડી
પહેરાવવી પડે " અને વસતરાપના બમવા
નરક માથ્યા

૫

' કોણ એ ? " બારણ આપનેથી પુલ્લુ
હતું, છતાં વસતરાપે પ્રથમ કહે

' એ તો હું પિતાણ ! ' કુજનો મડ
પણ કુજનો, અવાજ આપ્યો

" હવે તું ક્યા મળે હતી ? "
વસતરાપે જતા કહ્યું ચર્ચ પુલ્લુ

" મારા માસીજાને ત્યાં "

" જુલું ના બોલ ઊઠરી ! સાચું કહે,
એને મળવા મળે હતી ? "

" પિતાણ ! જતા ચાલે કાઓ તો બધી
વાત કહું તમને કેલમે બોલી વાત કરી
છે તમારી કુજ તમને દરમિયાને એવું પમણું
બરતા પહેલા તાપીજાવાને દરજી જમાનું
વધારે પસંદ કરશે "

" અને કેલમે વાત કરી એમ તને
કેલે કંઈ ? "

' જેણે નમને વાત કરી તેણેજ હું
પાછી આવવી હતી ત્યાં રસતામાં એક
અમરોજી અમાતો ખાણસ અને મળ્યો તેણે
અને એ વાત કહેવા ઉઠી રાખી તે કહેતા
હતા કે તે તમને મળવા આવ્યો હતો એ વાત
તમને કરવા માટે તેણે મારી કુમા મગી ને
દીવગીરી જતાવી '

' હાલો છા માટે ન બતાવે !
એક બાપને પોતાની દીકરી સબધી
કરમાને એવી વાત કહેવી અને પાછું દીવગીર
થતું હવે પણ એ વાત સાચી કે બોલી ? '

" મારીએ ખરી ને બોલીએ ખરી

' એકને ! '

" પિતાણ ! " કુજ ગળગળી થતા બારી
તમને એમ લાગે છે કે આ દીકરી તમને
નામેણી આપશે ? તમારી કાકા બોલી છે
મારા માસીજાની ચીકો સચારે બારી હતી
તમને પાદ દશે તેમણે અને બધારે
બેઠાથી હતી છા માટે તે હું પણ નળગી
ન હતી માસીજાના બગલા પામે પહેામી
ત્યારે એમની પછાઈ નળગી '

" રી પકાઈ ? "

' અને કહેતા દરમ આલે છે '

" તો હું કહું ? " બારણમાથી વધિતા
મારીનો અવાજ આપ્યો એની પાછળજ
વસતરાપ પણ અદર આપ્યો કરમાન
જાણને થાલે દરમની લાગી છવાઈ

' વસતરાપ ! " સજિતા બોલી 'તમારા
જમાઈ તમને મળવા આવ્યા છે '

' કોણ વસતરાપ ? આદો ક્યાથી ? ક્યારે
પાછા આવ્યા ? " વસતરાપે ને તણ સવાનો
સામટા પુછી નાખ્યા તેમના આશ્ચર્યનો
પાર ન હતો

“કહ બેખમદારી?”

“હેલ્લા આઠ દિવસમાં મુદ્દામાલ સાથે પકડાવા હોત તો તમારો પરોપકારથી બહેર-ખબર આપવાનો ઉદ્દેશ સુધ્ધ જલત ને તમારે જોડા સેવવી પડતી.”

“પણ મુદ્દામાલ મારી પાસેથી મળત તો ને?”

“એટલે?”

“જે પરમાંકું ચોરી કરું છું ત્યાંથી માલ ખસેડતોજ નથી. ત્યાંજ રાખી જઈ છું. માત્ર તે મુકવાની જગ્યા હેરફેર કરું છું એટલુંજ. અહીંની તીબેરીમાંથી કાઢેલી વસ્તુઓ પણ પેલા સોદાની ગાદીમાં મં મુકી દીધી હતી. એ વાતને એક અઢવાડીયું જવા દહ આજે એ વસ્તુઓ કાઢી તેમને ફેંકણે પાછી મુકવા હું આગ્યો હતો. બપોરે હું વસંતરાય સાથે વાત કરતો હતો ત્યારે સાથે-સાથે સોદાની ગાદીમાંથી બંગ્ગીઓ, હાર ને નોટા કાઢતો હતો.” ચોરે ખુલાસો કર્યો.

મુદ્દરાસ આ ખુલાસાથી ગુન્થવાડમાં પડ્યો. શું કરવું તેની સૂઝ ન પડી. ચોસીના આરો-પસર પેલાને પકડાવો કે નહીં, એ વિચાર તે ફરી રલો હતો.

“વસંતરાય! તમને મારી વાત સાચી છે એમ વિશ્વાસ પડે છે?” ચોરે પુછ્યું.

“અફરે અફર મારી બધા બાણુસ! ને તો મારા પર મોટો ઉપકાર કર્યો છે.”

“અને અમારી ઉપર પણ!” વદન ને ફુંજ સાથે બોલી ઉઠ્યાં.

“હંમ?” હ-રપેકટર બબડ્યો. બધો મામલો જોઈ કાંધેલો અમલમાં મુકવાનો વિચાર એણે માંડી વાળ્યો. ચોર તરફ ફરીને એણે કહ્યું: “હવે યહો હોમ તો આવી ઉદારતા કરવી મુકી દેજે, નહીં તો કોઈવાર સરકારની મહેમાનગીરી આપવી પડશે. જા, પોઆરા અણુ.”

“તમે મને અટકાવ્યો ત્યારે હું એજ કરતો હતો.”

ચોર સહેજ હસ્યો અને બારણામાંથી અદરજ થયો.

લેખક

૧ કનૈરાલાય માણેવાય મુનશી,

બી એ, એલએચ બી એડવોકેટ

પ્રમુખ સાહિત્યમસા

નોંધ

એણે મરી "પાટણની પ્રથુત" કે મુજરાને નવ વાણી દ્વારા લેને આ પ ત્રીજા મેળાક પ લેને
એ જમલ પડશે. એણે એ વર્તમાન ન વાણી હોય તેને મટે નીચ મ પેરી જોળાણા બસ છે

જયમિ હુદુર મોવડી

મીન ગદિવી

મુ જાવ

હિંદા

દાદા

સોભ

ત્રિભુવનપાન

મરમીસદેવી

દાદ

મ જાવી

સંગજાન

પરશુરામ

રાજે માર

રાણકદેવી

અમલી જસઃ પાટણનો રાજ્ય અને સુજનાનો નાય

મજાના

મદા અમલ

મતી અને ખમતો સપાંધીસ

મતી * કણ્ઠવિનીનો સપાંધીસ

મતી

રંગનો બતીજો ને † સાદને દન્નામક ‡

ત્રિભુવનજાતી પતી ને શીનળદેવીની બતીજ

ત્રિભુવનજાતો પિત ને બટરાજ

તેની પતી

મે રૂબો દાદામક

તેનો પુત્ર

જુનામદનો સગ

તેની રાણી

આગતાં પ્રકરણોનો સાર

વિભાગ પહેલા

જ્યેષ્ઠિન્દ્રદેવે મોડલેલા ફરમાન મુજબ કાક ઉદાના લીકરા અગ્રમહારને જુલુકમ્ભનું દુર્મખાતવ સોંપી પાઘણ તરફ ન્યાય નીચે છે. રાણી લીકાદેવીએ તેમજ રાણુદેવીએ પણ તેને તેડલેલા છે. જતાં જતાં તેને નેન સાથે હેનવંદ્રમુરિનો ખતિય થાય છે, અને પોને તેની પાછળ એક શુભચર પોએ છે. બહી આગમદ મંત્રી ઉપર મુખ્ય યદિને તેની બાજુ કહવાની ચેતનામાં પોતાના બલિષ્ઠના રાજા અને પાછળે લાઠ લેવાથી બળીકથી રહેલા રેવાપાલને કાળી ચેતવણી છતાં છપેડે છે. કાળી ચેતવણીમાં બળવો ઉઠાવવાની રેવાપાલ રેવની રચેલો. હોય છે એકલામાં કહ નવે આવી ફટલીક રાક્ર પછી પોતાનું કુટુંબ તેના રણમાં સોંપી ન્ય છે. મંત્રીના મોઢમાં પોઢા અગ્રમહારથી અવગણના પામીને તેમજ મંત્રીના પ્રભાવથી અંભવા પછી હેનવંદ્રમુરિ ખંભાત ન્ય છે. આ બાબત રેવાપાલ મહારા કોઠારના પુત્ર નાયક અને કામગીર દેવાને મોઢની ડોઢર બાકી કરી આપવાનું તેની પાછે કુલકને છે-નેવી રાતે કે કાક પાછો આવે તો રેવાપાલ અનાજ ફરી બરી આવે.

વિભાગ બીજો

જુલુકમ્ભથી ફરીના લઈ પાઘણ તરફ જતાં કાક વચમાં લાડી આવળ કતરી પડે છે, અને પોતાનો નેપ જિવાણુ યિમાને પહેરવે છે. યિમા આજાણુસાર પદાલુને પ્રભાત આજળ લઈ જઈ હુમારી કે છે. કોનારે હોલેલા કોઠારો કોઠારો વાળ્યક તેને કાક રાખક “જાવાના” લે છે અને વંચી લઈ જવાની તેમજી કરે છે. આ બાબત કાક મુખી રૂંતિ નુનાગદ ન્ય છે અને રા' ના કહેવાથી રાણુને પાઘણ નેડે સપિ કન્યા રામજયવના નિષ્ક્રમ પ્રયત્નો કરી પોતે સમિત્તું નેડું કરી નહીં તુલકા રેવાની મતિજા લઈ પાછો ફરે છે. રસ્તામાં તેને કાક મહેતાની વાજાવાલ તરફ જોમ ન્ય છે, અને જાણવડતન અનાયાસે તે વજા કરી લે છે. પછી તે પૂતરીને ચેરી રાજવડમાં પેસી રાણી લીકાદેવીને મળવા ફોલેકમંદ પ્રયત્ન કરે છે અને જ્યેષ્ઠિન્દ્રનું મન રેવડી તરફ ખેંચાનું અડકાવવાનું વચન આવે છે. કિસાલમાં જગદેવ પરમાર આવતાં તે સંતોષી ન્ય છે. જગદેવને મળારવેલી રાણી મટી છે છે. કાક સરકાને જગદેવ આવળ લાગત થાય છે અને જુલુકમ્ભ લેવાનું વચન આવે છે. એટલામાં જગદેવ આવેલી લાગતાં તે અડર જોતે રહે છે. પછી પરમાર અને કોરો લ્યાં આવે છે. કોરો જુલુકમ્ભ નેડે સપિ કરવાની ચેરવી બતાવે છે એટલામાં કાકને બરુંલે યિમાને લઈ જામ્યક આવે છે. પણ કાક પાછો રાખવ થઈ જોડે ફોડી નાળે છે. કોરો, જગદેવ તથા કાક નિષ્ક્રિ મંદે જનું મેમ ફરે છે. દરમીયાન કાકનું રણનું દરવાનું વચન મુંબલ લીકાદેવીને આવે છે. મુંબલ મતિજાદેવી નેડે મચલત કરતો. હોય છે તેડલામાં કાક આવે છે, અને રાજવંદની ચિલિયી માલીકવાર થાય છે. વાગમને બનાવી જવાથી પરમુરામળી પુત્રી સમર્પ તેના ઉપર દેવે બતાવે છે. પોતાની જગ જગર કાકને લેણે આવવા માટે રાજ-મહેવનો કાલેકતાં પરમાર એક નુના જોઢારને ફેદ કરી પોતે પાલેલી જવામાં કલારવાની ફરજ પાડવા કાકને મળવા ન્ય છે. લ્યાં કાક સાથે તેને મલક કરે છે પણ તુલક સમાજના થાય છે. કેદ કહેવા જોઢારને કોઢી રેવાની ન્યાયા મુંબલ પરમારને કરે છે ને તે માથે અલગવા જગસિન્દેવ પરમારને સલાહ આવે છે. રોતળી વડુ યેમકુવર ને પોઢાં સંતોષતા કાકને અજાણતાં કોઢારનાર સમર્પ લીકાદેવીના ખંડ રાજુપારતાં હોય છે લ્યાં કાક રાણુને મળવા આવે છે, અને રાજને વજા કરવાથી મુકિત મુગાડે છે. રાણી તે અજાણવા મટે છે. વળે દિવસે પોતાની આડુલો બંધ કરનાર સૈનિકને કાક માથક કરે છે એટલે જ્યેષ્ઠિન્દ્રેવ તેને ફેદ તપાવી, સાથે લઈને પરમાર સાથે ચેલેલો વખતના નીચે છે. લ્યાંથી કાક સમને લેવી બીજી મોઢલો તરફ ન્ય છે અને આ બાબત રાજવડી રોળી તથા એકલાવાક અને તેવા સૈનિક વચ્ચે જામકું મુંબ થાય છે

રાજા પરમાર ને એજણ તેમણ સખા ધાવણ ભણ છે ત્યાં રાણી જોઈ આવે છે અને વિધાન રાખત ભાવ છે. કાઠ લડતા પધાનિય જોઈ લોકોને પડે છે

વિદાય જોજો

મનુષ્યના દેવાપણ લાગતા રવાનખોજો જુદા જુદા છે અને તેમ દિવસે નર્મદાની આરતીમાં કલ્પવૃક્ષને આજ્ઞા સુપાઈને મનુષ્યને નીરવે છે મનુષ્ય રજામાં જોનાની દરકાર ન કરતા આજ્ઞા વગર સાથે નવાપદમાં ભવ છે તેને ને સોમિયર અવજા લેવા આજ્ઞા ભવ છે પાછા ફરતા વચ્ચે આજ્ઞાદારો મળતા તેમને ભેટની નેરો ને તેની બેરી અવજા ભાઈ આવે છે, ને સોમિયર નથીમા કપડાંને છે મનુષ્ય આજ્ઞા પામે રાજવિષય રાજ્ય છે એક સાથે મનુષ્ય આજ્ઞા મનુષ્ય સાથે કાઠના જીવિયના વિચાર કરે છે બીજા બાલુ રાજા જીવિયદેવ કુદની તૈયારી કરે છે પરજીવની આજ્ઞાવાળી સમર્થ દ્વારા કાઠ રહે છે એ બાલુ દરબારમાં અસિદ્ધ થતા રાજા પાછાને વિજાણી ખાજી કમી તેને કાઠને કાઠવા લુનાપદ મેકલે છે બીજા બાલુ લુનાપદમાં દેશવદેવ રાજા મવાના વિચારોમાં વળી ન થઈ દાઉ નાથને મળવા બિલાવે છે

(દુવે આવળ વાચો)

મકરણુ ૨૨ મુ

દેશવદેવની ચિંતા

દેશવદેવ જરાક ચિંતાતુર બની આ ત્યાં આવે પછી વાત અત્યારે કે વચન તેો તે નહીં આપે

ત્યાં આવે પછી વાત અત્યારે કે વચન તેો તે નહીં આપે

દેશવદેવે મુજો કરડી નાકે

“જાણ્યો કદાચુ છે કે તમે આવજા પછી લુનાવદનુ કે ધાવ તેો મનારાજ કરાની ના કહેસના નથી”

ધોડી વાગે દેશવદેવ ખાસમા નહીં

“એટલે મારે જમસિદ્ધદેવ પર વિધાન મુકશે ને તે મારા પર નહીં મુકે એમ”

વાગડે જવાન આવે નહીં

બીજુ કે કદાચુ છે”

“દા કુ અદીઆ આગેા દોગે ત્યારે કિડતી વાત સાજાની હતી કે કાઠ બટગજને અદીઆ કે રાખના છે”

“કાઠ બટગજ” વિરમય થા દેશવદેવે કહ્યું

“હા”

“મનુષ્ય આ પસે આવ્યો દેશવદેવ મહારાજા! એ તેા કુ” પુઝાની ભાડવા પેલા માણ્યને કહ્યું

“કેણ વાદક મહેતા”

“જા હા” કહી વાદક પામે જાઠ બોલે

“મહેતા! પુઝાની જાણી સો”

“જેની આગા”

“બોલો શી ખમર લાગ્યા હો”

“જાણ્યો મહારાજાને વાગ કરી મહારાજા આપના પર પ્રસન્ન છે, પણ કહે છે કે આવ

“જા જા—” હસીને દેશળદેવે કહ્યું.

“એ તો ક્યારના સ્વધાત્મ પહેંચ્યા.”

“એ ખોટી વાત છે. એ તમારા જન્મકાંડમાં કેદ છે. મહારાજે પોતે મને કે કે મને તેમ કરી તમારે એમને લાઇ આવવા.”

“રાજગડમાં હોય ને મને ખબર ન હોય એમ કે બને ?”

“દેશળદેવજી!” હાડુ મદવીએ ડાકું ધુણાવી ત્યું “મહેતાજી કહે છે તે વાત સાચી લાગે છે.”

“કેમ ?”

“બાપા મુઆ પછી એમની મોઢી પરથી એક ડોળીમાં ધાડી કોણકને ખારે ખાઈ બીભાતો લાઇ આવ્યો તો ખરો.”

“કોણ બચાવજી ?”

“હા.”

દેશળદેવે કપાળે કરચલી પડી. તેણે ભેરથી મુઝ આવવા માંડી. વીરાળદેવે કહેલી વાત ને આ વાત વચ્ચે કે સંબંધ તો નહોતો ?

“કાકભટ્ટ તો બુઝકાંડવાળો ને ?”

“હા.” વાહડે કહ્યું.

“એનાર બાપાને રાખકહેલી પણ એણેજ પરણતી હતી.”

“એવી કહેતી છે ખરી.” વાહડે કહ્યું.

“હવે હું સમજ્યો.”

થોડી વાર દેશળદેવ પડી રહ્યો. જે ભેરથી તે મુઝે આવતો હતો તે નેના વિચારનો વેગ દસાવતું હતું. થોડી વારે તે બોલ્યો:

“વાહડ મહેતા ! તમે અત્યારે ખાજ નીકળવા તૈયાર છો ?”

“હા કેમ ?”

“તમને અહીંયા રાજવામાં ધાતી મારે છે.”

“તો હું જાઉં, પણ તમે—”

“જે દેઝણે હું તમારા બાપાને તે દિવસે મળ્યો હતો તે જગ્યા વાદ છે ?”

“હા.”

“કાલે રાતના ત્યાં આવ્યો. હું જાણી ને તમને મળીશ.”

હાડુ ચમક્યો, પણ કેં બોલ્યો નહીં.

“તારે હું જાઉં ?” વાહડે પુછ્યું.

“હા.” દેશળદેવે કહ્યું “મદવી ! એમને કાલ બહાર મુજી આવો, જો જો કાંઈ જાણે નહીં. હું હમણાંજ બાપુ પાસે જાઉં છું ને કે પણ તક કે ભડકરી આવું છું.”

“ને મારું શું ?” હાડુએ પુછ્યું.

“તમારું ? ગમગમો છે શું ? જ્યાં હું ત્યાં તમે. તમે આવો મુજી આવી દરબાર મટે આવી પહેંચો.”

“જી.” કહી હાડુ મદવીએ ત્યાંથી આવવા માંડ્યું.

“દેશળદેવજી !” વાહડ મહેતાએ જરા ઘોળી કહ્યું, “કાક ભટ્ટરાજનું શું ?”

“તેનું શું ?”

“તેમને સાથે લેવા પડશે.”

“નહીં તો ?”

“નહીં તેમ મહારાજના ગુસ્સાનો પાર રહેશે નહીં. મને ખાસ આજ્ઞા કરી છે.”

“અરે હા. ખાસથી બનતું કરીશ. પણ એના પિતા જ્યોતિર્દેવ શું બેસી રહ્યા છે ?”

“એ ઘણા માનીતા છે.” વાહડે ઉમેર્યું.

“હીક.” કહી દેશળદેવે ડોકાવતી વાહડ ને રજા આપી. વાહડે એમ નહોતું બાપુ કે દેશળદેવ આમ ઉતારણથી પોતાને રજા આપશે. પણ અત્યારે તેને કે પણ પુછવું હીક લાગ્યું નહીં. તે મુઝે મેદિ ત્યાંથી ગયો.

દેશગદેવે તરત હડી તરવાર ખાંધી ને ફળીયુ બાધ્યુ મુઠો કરતા તે ધરની જઠાર નીકળ્યા અને દરનારગદ તરફ ગયા તેમની સાથમાં, તેમજ ઠીમિની લચકમાં કે અસાધારણ હોભ હતો.

તે તરતજ દરનારગદ આવ્યા જુનામદના ઉપરોટમાં જે અત્યારે મરણ તરીકે ઓળખાય છે તે મકાન અસહ્ય શંખે ચારને મહેલ હતો-દુર્ગમ જુનામદનુ પ્રાણી મખમિ કુદરતે ખેતર ને તેની રાજકોટી તેમાં વસતા અને ત્યાંથી મોરડીઓને ઠાપ ને ઉત્ખાડતી જઠારણ થતી અને રાજ્યજાજ સોરડીઓને એ પ્રામાદ માટે દેવમંદિર મોઝા પૂજ્યગણ હતો.

દેશગદેવના મગમગા આવા વાતવનો કે અસ નહોતો. પછી વખત ને વિચાર કરતા કે એ મહેલ તેનું પર કપારે ધગેર આવા વિચારથી તેમને આ મહેલ તરફ આકર્ષણ થતુ, પછી તેમાં ખેતાર રહે છે તે માદ આવા તેમનો છત ખારો થઈ જતો.

“ બાપુ છે કે ? ” તેમણે ખારણીની જઠાર બેઠેના મેનિકને પુછ્યું.

“ કાણ દેશગદેવ મદાગજ ? હા, બાપુ ઉપર બેઠા છે ”

“ જા, પુછી આર કે હું આપુ ? ”

“ અરે બાપુ, તમારે તે કે પુછવતુ પડે જાઓ ઉાર અગાથી પર છે ”

“ શુ કરે છે ? ”

“ દરનાર હતો ”

“ હા ” દેશગદેવ મહેલમાં ઘખત થયા અને પ્રાગળ્યે દાર મડી ઉતરી અગાથી પર ચડ્યા ઉપર મડી તેમણે યોજાઈ જોડું. અગાથીની પૂર્વની બાજુએ જે જણુ ઉભા હતા

તે તેમણે ચક્રતા આજા તેમના જોયુ તે ધીમેથી તે તરફ ગયા.

અગાથી પરથી દેખાતો ચાર તરફનો દેખાડ જોઈ દેશગદેવના હૃદય પર અજુબારી જાર પડી દોષ એમ લાગ્યુ તેમનો હોભ વધ્યો અને તેમણે ચિતાથી દરેક દિશામાં જોવા માગ્યુ.

મદની પાછળ મીરનાર અમાનુષી રસક સમો હોમો હતો. રાજ્યપણના અગા ચક્રતા પ્રકાશમાં તેના મુઠો છુદર લાગતા હતા તેની તરેંગીમાં આવેલા વનોખા મદ સમીર ધીમે ને મીઠે અવાજ કરી રહ્યો હતો. થોડે દૂરથી સોનારખનો નાનકડો પદ કોઈકોઈક દેશણે અમકતો દેખાતો.

બેબાજુ પર ચોડાઓની ચમકતી મૂખલા ના મજાકમી નજરે ચક્રતા માત્ર મે દરદા અગાજ થી અચરતવાર જુમતાયુ સભાગાનું અને કોઈક વખત દોડના ધોડાનો અવાજ કાને પડતો.

આગમ-દૂર-વ ધળીના દીવાઓ અમકતી રહ્યા હતા એ દીવાઓના વિસ્તારથી વચળી ની સીધા તરત અજાણ આવી વચળીથી ચોપડીયાનો અવાજ પશુ આવતો.

જુનામદ ને વચળીએ ખારખાર વર્ષો સુધી વિમલ સાધ્યો હતો પર્વતશૃંગના નિરામી મરકરાજ સરખા ખેતારે ચોતાનક દુર્ગમ રથાનમાં રથારથા તોખા ચોડાની હતી વનમાં વિચરતા વનરાજ સમા જ્વલિતરેવે મોગાનમાં નીરાતે બેઠામેદા મરકરાજને ગર્ષો હતો પણ ગિરિનિવાનીના ચિદારની સીમા દહોદહોડે ઓડી થતી હતી-વનમરને પ્રતાપ દહોદહોડે વનને દતો.

દેશગદેવને ત્યાં ઉભડિયા પાપણના વંધતા જતા પ્રતાપનો સચોટ ખ્યાલ આવ્યો.

લુનાગઢના ગળામાં ધીમેધીમે ફરતી સખત થતી જતી હતી અને એકાલની ચોક્કી દાયમાંથી જવાથી થોડા વખતમાં જળમરો શરૂ થવાનો. જો આમ ને આમ ચાલે તો થોડા વખતમાં ગીરનારો મદ પછુ જમીનદોસ્ત થઇ જાય. દેશબદેખના અંતરમાં ચિંતા વધી ગઇ. ખેંગાર તેને ન જવા દે તો? જમદેવ તેને આવકાર ન દે તો? તેમના હંદયમાં જે હું પછુ ચોરીચોરી દોમન હતી તે જતી રહી. તેમને અહીંઆંથી નાસી છુટવામાંજ મોક્ષ દેખાયે. તેમને પચાતપ થયો. અત્યાર સુધી પોતે શા સાર બેસી રહ્યો? શા માટે પોતે ખેંગારની અત્યાર સુધી પરવા રાખી? તેમને મારે તરફ પસરતી ચોંદ્રાએ શુંબળાવ્યા. તેમને છવ લઘ અહીંઆંથી નાસી જવાનું મન થયું.

તેમને ખેંગાર કહા જેડી જોવો લાગ્યો અને તેની રાખી તેથી પછુ લપકર દુરમન દેખાઇ. તેમને પોતાની નિર્જનતાનું મૂલ જાણ્યું. આ રાષ્ટ્રકેવીના લાડમાં તે પછુ ફર્યા હતા. તે ખરેખર જાગૃતી હતી. તે લુનાગઢને ફરંચ મણતી ને તેથી બધા ગણતા. તે પાટણ જોડે સમાધાન કરવા દેતી તરફ તેથી સમાધાન કરવું અપમ છે એમ બધા માનતા. તેણે પ્રસારેલા અભિમાનના વાતાવરણમાં કેમની મગદુર વહોતી કે નમરૂં અપમાને કામ વિચરે પછુ કરે અને તેમાંજ તેમને પછુ હું રત્યો સુઝયો નહીં.

તે જરાક કંપ્યો. શેડે આ દેવડીને અંબાલાવાનીતો અવતાર માનતા. શું એ ખરી વાત હશે? શું તે બધાને ખખરમાં લેવા આ વિમલ ચાંદુ રાખતી હશે? શું પોતે આવા વિચાર કરે છે તે તે જાણતી હશે? શું પોતાને તે શાપ આપી શકશે?

આ વિચારો હંદય ચંકાવે એવા હતા. દેશબદેખને પરસેવો થવા લાગ્યો. આ જમદેખાથી નાસી છુટવું કે એના ખખરમાં આવી જવું? આ નાનકડી ને નિર્જલ નરી શું તેણે, તેના કાળનો, તેના છોકરાનો પ્રાણુ લેશે?

તે મહારાટમાં, અનિશ્ચતતામાં થોડી વાર ઉભા ને પછી પેદા બેનું ધ્યાન ખેંચવા પોંખારે કર્યો.

મકરણ ૧૩ મું

દેખાં દેરાળદેવને લુનાગઢનું વાતાવરણ અપવિત્ર લાગે છે

ચુલો બે બાણસોમાં એક રા' પોતે હતો. તે શાંત ને સ્વસ્થ ઉભો હતો. તેની ઢાંઢી ખાનપી હોળી હતી. તેના ઉપાડા અંગ પર દેખાતાં આશ્ચર્યો તેના શોખીનસ્વભાવની સાક્ષી આવી વખતે પછુ પુરતાં હતી. માત્ર તેનો ચહેરો ઉદાસી હતો અને તેની આંખો વંચળો તરફ ફરતી ત્યારે તેમાં ખુતી તેજ આવતું.

તેની સાથે ઉભેલો માયુસ હીમજો અને યજ્ઞાજ મજાનુત હતો. તેના મોટા ડેળા બહાર પડતા હતા. તેની મોટી મુઠિ મોઢાને લાંબી છેદે હડપણી સુધી આવતી. તેની ઘડી મમેતેમ ઉગેલી ને વણસમારેલી હતી. તેનો અપમાન ખેખરો હતો. તે ધણાંજ માન ને હેતથી રા' તરફ જોતો હતો.

ખખરે દેરાળદેવ આવ્યા ત્યારે ચા' શાંત અવસ્થે વાત કરી રહ્યા.

“જનસાજ! જેવું તને દેખાય છે તેવું મને પછુ દેખાય છે. લુનાગઢનું આવી બન્યું છે. એકાલ નાખતી ચોક્કી ગઈ ને સોલકીએ.

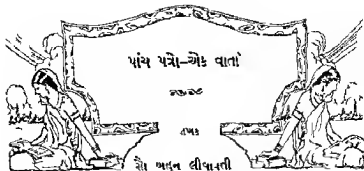
જા ૧] આ ૧ કા બેઘારે દેશબાહેવનુ બાગુ ૫૫૫ [સિ ૧૬૮૦

સુલતાન]

પરજોષનાં દર્શાવિત આગ્રહિત.

[ચેપ ૧૬૮૦]

મન્ય સાદિયસ મદ્

ધિવડાર

શ્રીમાદ પુરુષોત્તમ

સર્વ સાદિયસ મદ્

૦

૧

તે 'વિકા' તુ મને લખે છે કે હું તને
મરણ કેમ નથી વખતી? તને
કાળ તુ હમુ? હાજીર હું ખાઈ છું પીઉં
હું અને હમુ હું નેત્રો હવાન તમુ કે
સવારથી માડી આજ સુધીયા હું કેટલી વાર
હમુ ધોઉં છું તે હમુ? મરી હમુ હમુ
એવી એકસરખી ભય છે કે એમાથી વને
હું વમુ?

આપણે માથ રહેતા ત્યાસુધીની ત્યા તુ
મરી ત્યા ત્યારે છે તુ મોગી છે અને
તુ નાની છું તોજી તાર દરેક રવખ ત
પીરવપૂર્વક સાચવું છે નીકામસ જગીયા
માં ફરવાદરતા આપણે કેટલી જાન કરતા?
સુદર અને દોડીયા પતિમાં ત્યા! બધ રવખો
પુરા થતા તને તાયે સર જગીયાયા દુખ
ભય, માદની નને અમાલીમાં તને લઈ
દહિને કુને જમનાજમના સાખા મુખસામ

આપે અને ચાર માણસમા માગ મુખા એવે!
જનિ મને સો તને બધા કેડ પુરા થાય એમ
તને વાગતુ એવા રવખા એલી તારે તુ કેવી
મોડી લાગતી?

તુ જાણે છે કે મારુ મન એવા રવખા
મા ગમતુ નહીં મુખેથી મો એના હાવની
રખી કહે જાના એના નાના કાવોખાએ મારા
અંકિયાવની એકી કી મન મળતો હોય એવે!
જર મરે સ કામને? એના આદરોત્યા મારે
જાગ ન મળતો હોય કે માગ આદરોત્યા
જેને સલા ન હોય એવે! વર મળુ મારે સા
કામને? દેવી કહીને હાસી મળનારાજ વર તો
જો છે જેને ચાર સલાજોખ પો કે જે મને
વધુ મળુનિ નીજાની લે તેની સાથે રહેતુ
કેમ સદન થાય?

આપુ આપુ હું તને કહેતી તારે તુ અને
વાસી કહીને હમુ અને તોએ તુ મારા પર

અને એ સ્વરૂપના ખાનમાળ એના મધુર્ણ
ના આત્મી કહાં મારામા મધુર્ણ રૂપે
અચર્યા ન હતી કાળ કે મારા હૃદયનું
મિલકાતન અન્યાર સુધી ખાળી હતું
કદા દર્શન દેવા માગે ત્યાં આત્મી
પણ નિર્જન વૃક્ષનાં એકલતા
જોઈ નીસામાં મુકવી ને દુ એન શેક કે
હિન્દુ તે પહેલા તે એ ઉડી જતી આવા
ન થતા આત્મને એ બીજી દળી મજ છે અને
જોયો ત્યારથી અચર્યા રૂપે ને અનકાળ
કહાં માગ દર્શન કે ખાળા કરવા આવે છે
પણ આખા ખીચી નું તે પેલા એકાં અકાળ
ન ખાલ પડે છું

તરિકાખાનનાં તુ મારે આતું માડપણું
જોઈને અકાળની નદી શીલાય જેની સહર
અન્યાર દોષ તાએ એની રત અંગા મન
યાકે મ થાવા નથી દણ તા કુ એન માત્ર
તબલ વાર મે હું રહ્ય અવા મુખ પલ્લા
એકેએક કાન ને એની અંતેએક અંતિ મારી
અમરણપોથીમા અપાઈ મજ છે મરે મન એના
જોયો કોઈ ન પૂણ પુર નરખો નર્ય અને
જેમા એ ન દાવ તે જમ ૧ થય પડી અંતેલા
મદ જેડું ને અંતાર જ છે એ નરોપ ત્યા
માગી દરે અવાપ નદી

મોડા કે વહેતા એ દવ અવા બાળમા
આવવાને મુલકમ રવા મત્તારથીજ અમે એક
બીજાના આપીમા નિમિત્ત થવા હોવા મજ
એની એ દરે અવર નથી તાજી

તારીહૃદય તીએરીમા મારે અવાર ને અવાર
તબલા મહેરખાની ન ને નમ નજીલાની
નમરે ન પડે એવો કોઈ પણ પુણી તારા
અતરમા ખાળી દરી કે કેમ એની અને શક
છે પણ કેવું દિવસ એને આમલ્યકિત કરવ

મારે સખી મુકેલા વિચિત્ર વનુઓના મમા
સ્થાનમાં નું અને ગખી મુકેલો તે આનગ એક
વિ

તારી આવિસા

૩

તરિકા વદાવા શખા મારો છેડતો
સ્વ વાચના નું કેટલી અકાળ નહ દરી કે
તારી મલકિત મત્તીમા માડી રહી એવું
તને નહતું કાળુ કે તને દા શા વિનકો થયા
દરે રખને માં દુત માંદિકાના બોલ
પણને સમ મેતા દરે તો એના દન અન
કીર્તિને ઉમેરવા તો કે નહાં અંતો દોષ
માવિકાએ કેવી મનુ તરી રહીને છેવટે
ખાડીમાજ દુલ્લા માંદુ" તારી નતુતર
આ વધી શકાએની ખાતી આતો દનો
શિવમખી આ વધી શકાએને તારા
અતરખાની કાગ તાખને તારી માવિકા એના
હૃદયઅને ઓગાળવામા કાગ બુ નદી કે

તરિકા તને કેટલી રત નખા પડી
ત મરા અવનમા પણી ફેરફાર થો છે
અક અનુવાત મગવા કળા અને અરકારના
આવરખા મારો આતમા તરકીઆ માગે
દનો એક તતવા અકાળ મુ મગામતુથી
માતથી હમગાઈ વધાતું દન આ દુનીઆના
અવદા અમાને તે પારકે મળુ તે દના
પણ મારી નમેનમમા તો નનાજ નામને
પેશાર પાને દતો તુ એને એ તપરમા બુવ
કેમ કરે

જણ તરખા તુ ખીની નદી માલ અતર
તા નામને દરે તે જમગ સ્વીકે દે એકલા
વિધિએ થઇ મવા છે એવા વિધિએની નહે તી
જરેર એને કે ને તી જરેર મો પણ અમ
જને એકલા સખી શીએ કે જગતને દીવમીર
કરવાનું કે એની સાથે રીસાવાનું અમન

મરણ નહીં. મયા સોમવારેજ અમારા વિવાહ મળ્યા.

તરખા! જાત્યારસુખી સુખ એ ધણી નજીવી વરણ મને લાગતી. સુખી થવું કે સુખ માનવું એ મારે મન નમળાઈતું ચિન્હ હતું. સુખ હતુંજ. ક્યાં? કોણે જોને જોયું છે? ધણું થાય તો માણસ સંતોષ અનુભવે. શી ધૃષ્ટતા! અને હવે માસ રોગેરોગમાં સુખનો અનુભવ વાગે છે.

પ્રેમ શું તે તો હું જાણે છે. તારી દસલી દગમાંથી કુટતી પ્રેમની ધારાઓથી તારા નાથને હાજીવતી મેં તને જોઈ છે. પણ અંશે પ્રેમ મને કે જુદીજ જાતનો લાગે છે. મારાં નયનો માત્ર જોઈનેજ સમજતાં નથી, પણ મારા દેહાત્માનાં સર્વ પરમાણુઓ એનામાં સમાવા—એનામય થવા તરફ છે. પ્રિયતમનું એક અંગ થઈ રહેવું એ ઘણું પ્રેમપાત્રના અંતરની ઉડી અભિલાષા હોય છે. મારું અકિતલ્ય તો એનામાં અનરોધ સુંકમાં વિની કૃપા યાત્રામાં પ્રેમચુકિત અનુભવે છે. એનાથી જુદા પ્રકાર હું યાદ રાખી નથી. એ મારમાંથી બળતી એક અખંડ જ્ઞાન એજ મારા પ્રેમનું અંતિમ ધ્યેય. અંતિમ જ્ઞાને કહું? હવે આદિ કે અંત નેહું કે રહુંજ નથી.

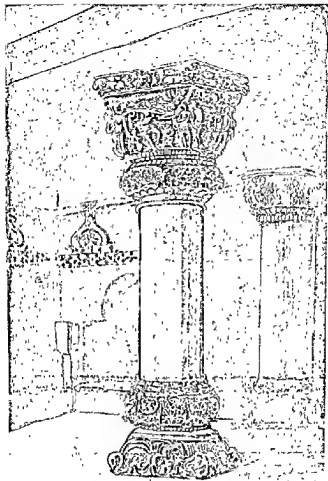
એ પરસ્પરને પ્રથમ જોતાં ત્યારથીજ અમારું જાને આત્મા પરસ્પરને સરખાવે વેગથી આકર્ષતા લગા. સુરતવાર્ષજીથી ફરતા પ્રયોના અંતરમાં કેર પડે ને જાણે જાણે તો તેમનો વિનાશ થાય. આત્માનાં સુરતચક્રોંજુ ફર વચ્ચતા આત્માઓને સાથે લાવી જાને પદપરપરમાં સમાવી દે અને અપૂર્ણતા પુરતું અપૂર્ણતા આવે. આકર્ષણ એક, પણ પ્રકારમાં બેદ અને હંતાંએ અને, બીક લાગે છે

કે રજોને ચેલો તિથમ, અર્ધાં, તો, લાગ નહીં પડે?

જો તરલિદા! આ સુખ મારે મન એટલું અકલ્પ્ય અને અમર્યું લાગે છે કે તે પરેષર છે કે નહીં તેની દંજી મને ખાતી થતી નથી. એના લારથી હું એટલી દખાઈ મઝ છું કે ચકિત અને લયબીન દરણીની માફક અસ્થિસ્થાસ્થી મારે તરફ મારી જાતને ને જગત ને જોઈ છું અને ખાતી કરવા મારા પ્રિયતમના સુખ પર એક અધીરી દણિ નાંખું છું. મારી આ અધીરાઈ મારે રાજ પરણે છે અને મને આસ્વાસન અને ખાતી આપવા અનન્ય જાવમરી શુદ્ધ દણિ મારા તરફ ફેંકે છે અને અદ્ભુત કામળતાથી મારી કરોચુમિ દ્વારા મારા અંતરમાં ખળીનો સદેશ મોકલાવે છે. મને સંરસવા એ મારી પડણે છપનમાં ને શ્વપુમાં ઉભો રહેતો. અને હું.....હું એની. કાની મગદૂર છે કે મને એનાથી જુદી પાડે! સંસાર પમસજની પણ નહીં.

“હું એને ચાહું છું” એ શબ્દોમાં રહેલો ભાવજ અને થણો જોડો લાગે છે. “હું એને ચાહું છું”, “હું એની છું”, “હું એનામય છું”, “હું ને એ એકજ છીએ”. એ બધાંએ જુદાં જુદાં પણ અપૂર્ણ વાક્યોજ છે. એમાંથી એક પણ વાક્ય અપ્યા એ સર્વ વાક્યોનો સમજ જ્યાં મારા પ્રેમનો પુરો અર્થ પૂતારી શકે એમ નથી. ભાવાની કેદલી અપૂર્ણતા છે! પણ એ અપૂર્ણતા તો ભાવનાના ઉપાદોમાં આવી છે. પ્રેમની સંપૂર્ણતાને જો મેં સાક્ષાત્કાર નહીં કર્યો હોત તો તે વિસ્મયમાં બપાવી રહેલી મદાશકિતને મજા હું અપૂર્ણજ કહેન. પણ પ્રેમતત્વમાં સંપૂર્ણતા સરજનેજ એણે પોતાની સંપૂર્ણતાને સાર્થક કરી છે.

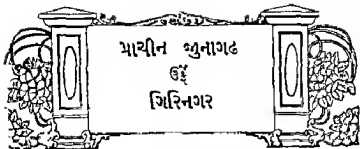
[વધુ મઠિ જુઓ ઉપનાં પાનાં]

અજસત]

[ચેત્ર ૧૯૮૦]

ઉપરોક્તની બૌદ્ધ સ્તૂપના સ્તંભનો નમૂનો

લેખક
 ડૉ. હરિલાલ માધવજી ભટ્ટ
 એમ. એ.

—૬૬૬૬૬—
 વિવરણ
 ૨૧ રવિશંકર શિવશંકર પદિત
 ૧૯૬૬-૬૭—

સો હામણા સોરઠ રેણમા જુનાગઢ અ
 પુરાણપ્રતિદ્ધ તીર્થસ્થળ તરીકે
 આખા હીંદુસ્તાનમાં પ્રખ્યાત છે એ સહેર
 ત્યારે વરપુ, મેળે વસાવણ અને પ્રથમ ૩૧
 મેએ વરપુ એ બધી ખાતરી અત્યારે જૂન
 કાગળના અધિકારમાં ઢકાઈ ગઈ છે મહાભારત
 ના અર્જુનવનવાસ પર્વમાં એમ કહેવામાં
 આવ્યું છે કે પોતાના વનવાસ દરમિયાન
 અર્જુને હરિશ્ચંદ્રના પ્રભાસમાં આવ્યા તે
 બગર દારકામાં શ્રીકૃષ્ણને પડ્યા તેઓ તમને
 મળતા પ્રભાસ મળા ત્યારથી થોડા વખત પછી
 જાને મિત્રો રેવતાચલ ઉપર આવ્યા તે વખતે
 રેવતાચલ ઉપર ચાલેલો મોટો મેળો
 બસાયો હતો અને ચાલ-નરનારીઓ સૂર્યાપતની
 મળા બની રહ્યા હતા તે અરવામાં અર્જુનને
 સુભદ્રાનો મેળાપ થયો અને પછી જ્યાર
 રેવતાચલની માથા પુરી કરી સુભદ્રા દારકા
 તરફ પાંચી રૂની હતી ત્યારે રસ્તામાં અર્જુનને

તેનું દરજી કપુ આ બધા વજનમાં કનક
 જુન મહત્ત્વ નામ કે વજન આવળું તરીકે
 જુનાગઢમાં રામોદરજના મંદિર પાસે મુચકુદ-
 ની મુશ મહેરાય છે જેમાં મુચકુદ સુતા હતી
 અને તમને ઉપગાથી જગાડી ત્યાંથી કાઢવાન
 ત્યારે ને પાણીના દાનારના પવત ઉતરની
 મુશમાં ને પાણી મુએ એવી આખ્યાયિકા માને
 છે તેમ પ્રમાણે ઉપરમોનો કીલ્લો પાદવતમાં
 પદમેને જાણે કહેવાય છે, પણ આ માટે
 ૩ પક્ષ અપારજીત પ્રમાણે મળી શકતા
 નથી રેવતાચલ અને ઉજ્જવત એ બંને
 નામો ચીરંજીવ પવતને માટે પુરાણમાં અને
 પ્રાચીન લેખોમાં પ્રતિદ્ધ છે આખાંથી
 ઉજ્જવત નામ તો પૃથ્વી પ્રતિષ્ઠા
 કરતી નહીં એવા પ્રતિષ્ઠા મા આજે પણ કાપમ
 રજુ છે જ્યારે ચોરનાર નામના તો જૂન પદિત
 નહીં પણ જુનાગઢ સહેરનું ગિરિનગર એ
 નામ મૂળ સ્વરૂપમાં હતું અને જાણવિધવાના

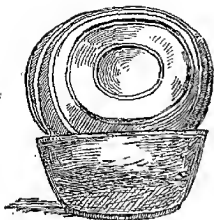
નિયમ પ્રમાણે ગિરિનગરમાંથી ગિરિનગર અને તે પર્થી ગિરિનાર અને ગીરનાર નામકથું અને પછી એ નામ શહેરનું છે એ વાત બુદ્ધાદ જવાથી પરંતને લગણવામાં આવેલું લાગે છે. જે ખડક ઉપર પ્રતાપી અરોક મહારાજનાં અનુસાસનો કાતરવામાં આવેલાં છે તે ખડકની વચ્ચે તરફની બાજુમાં મહાક્ષત્ર ૩૬૬મનો એક પણ ઉતારવામાં આવેલો છે. એ લેખની શરુઆતમાં જ કહેવામાં આવ્યું છે કે, આ તળાવ ગિરિનગરથી પરંતની તળેટીમાં રજાલિ દેખાય છે, વગેરે. આ તળાવ એક કઠીને ત્યાં પ્રખ્યાત સુદર્શન તળાવનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે જે હમણે એક હજાર વર્ષ સુધી રહી પછી અદર્ય થઈ ગયું છે. સુદર્શનનો સમય ધરવીસમીના બીજા સદીનો છે. કહેવો પછી પાંચમ દીકરાનામા શુભોનો અગ્રસ જામ્યો અને તે અમલ હજી ભાગે જતો હતો તે અરમામાં સુદર્શને એક ખડક ઉપર ત્રીજે શિલાલેખ કાતર્યો છે અને તેમાં સુદર્શન તળાવની ફરી મરામત કરાવું વર્ણન આપેલું છે. આ પર્થી તે સમય સુધી જુનાગઢ અલયના ગિરિનગર શહેર કાયમ હતું એમ સ્પષ્ટ થાય છે. સુરેતજંશ પછી વલ્લભીપુરનો અમલ આખા સૈરાપુરમાં પ્રસાર્યો જણાય છે. હ. સ. ના સાતમા સૈકાના છેલ્લા શિલાલેખના વખતમાં પ્રખ્યાત ત્રીનો મુસાદર હુમ્મનસમ હાદમાં આવી ગૌહ ધર્મના અમલદાર થઈ તમા ગૌહ ધર્મનાં તીર્થસ્થાનોની યાત્રા અર્થે આખા હાદમાં ફર્યો હતો. તેણે પોતાની મુસાદરીનું સંવિસ્તર વર્ણન કર્યું છે તે ઉપરથી જણાય છે કે એ જમાનામાં જુનાગઢ એક મહત્વના ગૌહ તીર્થસ્થાન તરીકે હજી કાયમ હતું. વલ્લભીપુર અને સૈરાપુર વીચે તે મુસાદરના ચબ્દો ઉતારી

લેવા જેવા છે અને તે આ પ્રમાણે છે:-

“વલ્લભીપુરમાં ગો ગૌહ મઠ છે અને તેમાં આસરે ૭ હજાર સાધુઓ રહે છે. તે સાધુઓ હીનયાન મતના છે. ત્યાંન્યાં બુદ્ધ આપ્યા હતા તે તે સ્થળેએ અરોક મહારાજએ સ્વીકૃતિ બંધાવેલા છે. હમણાંના રાજા શિવિય કુલનો છે અને તે કાવ્ય-પ્રખ્યાત રાજા શિલાલેખ (ધર્મધર્મન)નો નમાઈ છે. તેનું નામ મુસાદર છે.”

× × × વલ્લભીનગરથી તે સાધુ આનંદપુર (વલ્લભ) થઈ સૈરાપુરમાં આવ્યા. સૈરાપુર વીચે તે લખે છે કે:-

“આ દેસ મુસાદર લગણવે આર હજાર લી (૧૩૦૦ માલ) પૈસાવામાં છે અને તેની રાખા મહીતરી સુધી છે. તેની રાજધાનીના પૈસા ૩૦ લી (૧૦ માલ) છે. તેમાં ઘમ્તી ઘણી છે. સર્વ કુટુંબી આસરી અને મેળખકમાં રહે છે. એ માત તરુણી રાવના તાબામાં છે. તેની ભત્રીજા પારી છે અને કુટુંબ શાહાં થાય છે. ત્યાં કાદ અને હમણાં સરખી છે પણ વડોળીયા ધણી થાય છે. શહેરના આજ કલ છે તેઓ ગરમ તળીમતના અને દલકા અમારના છે. વિદ્યા તમા કાલે ચાહતા નથી. નેંગામાં મુલાનુસરી (ગૌહ મતના) અને પાખંડી (બીજા મતના) ધણી છે. અહીં મુસાદર અટ્ટી હાદી (૫૦) મઠ છે. તેમાં આસરે ધણી હજાર સાધુઓ રહે છે. તેઓ ધણી કરી મહાયાન મતના અને આર્થ સ્થાવર માર્યા છે. આ શીનાય બીજાં સૌ દેવાયો પાખંડગ (અન્ય મત)નાં છે. એ રાજ્ય પશ્ચિમ સમુદ્રના રસ્તા પર છે મઠ સર્વ લોકોને તેથી ફાયદો છે. અહીં લોકોનો સુખ્ય થયો નેપાર છે. શહેરથી થોડે અંતરે એક પર્વત છે તેને ઉમ્મલત કહે છે. તે ઉપર એક મઠ છે. તે પદાણી લપાડી સપાડી પર ઉતારેલો અને ગેળ બોલકા બાંધેલા છે. પર્વતને ફરતું ગાય વન છે અને તે ઉપર પાણીના કુદરતે આવાજ સાંભળવામાં આવે છે. કેલકા સાધુઓ ત્યાં ફરવા ભય છે અને કેલકા ત્યાં પોતાનો આશ્રમ ધણી ફરે છે. મહાસદ્ગુણી પ્રખ્યાત થયેલા ધણીયા ધણી અહીં ટાલેટામાં આવે છે.”

માટીનું કામ

દેકરીઓને જળાપત્રીની ઉપમા આપાય છે. કાશમાંઠ પથ્થરમાંથી નીકળતા જલપ્રવાહ પૃથ્વીના ઉકાલુમાંથી આવતા હોવાથી થય્યા મીઠા અને નિરંતર વહેતા હોય છે અને સ્નાયિ-તંદુરસ્તી બદ્ધનાર પાણી પુરું પાડે છે. આવાં સ્થાનોને દેવમુનિ મહર્ષિ પવિત્ર માનવામાં આવે છે અને તે પ્રમાણે આપણા પુરાણોમાં આ અદ્ભુત સૈદ્ધર્થગુણ સ્થાનમાં બધા દેવો અપ્પીને વાસ કરે છે એવી આખ્યાયિકા આગવામાં આવી છે. સૌરાષ્ટ્રના પવિત્ર ભાગને પળાસહૈવ તરીકે જોળાવવામાં આવે છે અને તેમાં ગીરનાર અને તેની ખીણના ભાગનું નામ વચ્ચાગ્રમ હોય એવું

પરવાળાં, નીચમ, ચરણીય, પોખરાળ, મણેક, એકવા મરીત પાંસ

પાટવામાં આવ્યું છે. એ નામ પાટવાનું કારણ એવું જણાવવામાં આવે છે કે, એક વખત દેલાસમાં થી બોખાનાથ-મહાદેવજી તથા પાર્વતીજી વાર્તાલાપ કરતાં એકાં હતાં ત્યાં વિષ્ણુ બ્રહ્મા વગેરે દેવતાઓ આવી લાગ્યા અને વાતમાં ને વાતમાં વિષ્ણુએ હરીઆદ કરી કે શંકર ભગવાન પ્રણી વાર પોતાના બકતો પર નજીવી સેવામાં તુષ્પમાન થઈ જઈ તેમને ગમે તેવાં વરદાન આપી દે છે અને તેથી જગતમાં એટલા બધા અનર્થ થાય છે કે જોના પ્રતીકાર કરવામાં પોતાને-વિષ્ણુ ભગવાનને મણી જોડમત ઉઠાવવી પડે છે. આ ખરૂંથી

શંકરને માતું લાગ્યું અને તેઓ રીરાજી ત્યાંથી આવ્યા ગયા અને ફરતા ફરતા સૌરાષ્ટ્રમાં દેવતાઓ આગળે આવ્યા. આ સ્થળની બધી કુંદરતાથી તેમને એટલો બધો આનંદ થયો કે પોતાનાં બધાં વસ્ત્રો ફેંટી દઈ અદશ્ય સ્વરૂપે તેઓ ત્યાં રહેવા લાગ્યા. દેલાસમાં તો શંકર ભગવાનના આસ્થા જવાથી રસભંગ થયો અને બુધા દેવતાઓ ધીમાસણમાં પડી ગયા કે હવે શું કરું? એમને ગમે તેમ કરી મનાવવાનું જોઈએ. પછી યીપાર્વતીજીને સાથે લઈ સર્વ દેવો તપાસ કરતાફરતા આ સ્થાનમાં આવી પહોંચ્યા અને અદ્ભૂત થીશંભુ અદશ્ય સ્વરૂપે રહે છે એમ લાગરાધો પાર્વતીજીએ ઉદ્ધવંતના શિખર

પર પોતાનું સ્થાન લીધું, વિષ્ણુ ભગવાને દેવતાઓમાં એક લીધી, પાતાલમાંથી શેષ નામ હજાર સ્થાનમાં વગેરે નદીઓ પણ આવી પહોંચી અને સર્વ દેવતાઓએ પાતપોતાનાં સ્થાનમાં યીપાર્વતીજીની અધ્યક્ષતા નીચે

શ્રી શંકર ભગવાનની સ્તુતિ કરવા માટે આવી પ્રસન્ન થઈ શંકર ભગવાન પ્રસન્ન થયા અને તેમણે સર્વ દેવતાઓના મન રજન કર્યા પછી શ્રી દેવાસ તરફ જાણ કરવાની નિવૃત્તિ કરતા શંકર ભગવાને સામીમાંથી કરી કે આ રમણીય

સ્થાનમાં સર્વ દેવતાઓએ પોતપોતાના અસ્ત્ર મુકી જતા અને એ રીતે ત્યાં નિરંતર વાસ કરવો આ પ્રમાણે ઉચ્ચત્તમ સિંધુ પર પાર્વતી છબી શ્રી અન્નાબવાની રૂપે વાસ કરે, તમેની આ શંકર ભગવાન પોતે શ્રી ભગવાનના મહિમા બીજાના, દેવતાઓ ઉપર શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન શ્રીદામોદરાચર્યના નામથી વાસ કરી રહ્યા આ પ્રમાણે શંકર ભગવાને ત્યાં વસી રૂપે દેવતાઓ એનું નામ વચ્ચે પડ્યું હોય એમ જણાય છે

જુલાઈની વાસે પરી કરવાને બદલ નીકળી મીરનાર તરફ આવતા લક્ષ્મણ દેવની નીચે મે પર્વતમાળની વચ્ચેમાં સાંકડે ખીજનો રસ્તો છે આ રસ્તો થઈ જસ વાક બળા મીરનારની તમેની અતિ સુંદર દર્શન નજરે પડે છે તેની દક્ષિણ બાજુએ સોનદેખ નદીને મામે કાઢે જાયેલા દેવા ઓવાસ ઉપર આવેલા આ દામોદર સંસ્થાન મહિર શાકાળુઓના હાથને આન દામર્મમાં જુલાઈ દે છે મહિર નદીની સામે પાર આવેપુ દોવાથી બુદ્ધગદા માણુ દીપ્ત સમગ્ર દરિદ્રાસ વિહારીઓ પોતાના માળના પ્રવેશ પાંડો કાળે પથ્થરને બેસાડે છે અને દામર્મ શાકાળુઓ આશિર્વાદ મેળવે છે

આ બધી તો યુગોની વાત છે - મામાન રીતે પોસલિક સમય તે ઐતિહાસિક

વાળાનો ડબ્બો, રૂપાની ડબ્બો, સોનાની ડબ્બો

સમયની પહેલાનો મજાબ છે અને હતાં બધી વાર આવતી આપ્તવાદિકાઓ ઐતિહાસિક મમયની પછી જોડી કાઢવામાં આવી હોય એટલે તેમાંનો ઐતિહાસિક અથા એટલેજ પ્રારી યજ્ઞ કે બધા જીવના કાળથી આ રથાનો પવિત્ર મનાતા આવ્યા છે અને હોંડુ ધર્મના સ્થાપનાની સાથે અસંખ્ય વાતોઓના જુદા આ સ્થાનની મહાશય લઈ ગયા છે અને એ વાતોઓના આવામન આજ દામર્મ વર્ષ થયા હજુ આજ છે આ રસ્તા ઉપર આવેલા એક ખડક ઉપર પોતાના અનુશાસનો કોતરતી મહારાજા અરોરે પણ એજ બીજાની યુદ્ધિ કરી છે આ અનિશ્ચિત ખેરસલિક નાતો પરથી જ્યારે આપણે ઐતિહાસિક બીજાઓ પર આવેલો છીએ ત્યારે આપણને જુનામાં જુનું અને નિશ્ચિત કાળગણના થઈ શકે એનું સાધન રૂપે કહેવા અરોરના

પથ્થરનું કાંચ

અનુસારનો વાળા ખડકમાં મળે છે, એ ખડક
જાણે ૯૦૦ વર્ષનો ઇતિહાસ લખતું પથ્થરમાં
કાનરેણું પુસ્તકજ છે. તેમાં કાનરવામાં આવેલા
સ્કંદગુપ્તા લેખમાં સુદર્શન તથાવના કાંઠે
પર બાવેલા ચક્રવર્તી (ચિખ્ણ) નું મંદિર
ઉલ્લેખવામાં છે. ઉપર કહેલા કામોદરજીના
મંદિરને લાગુ પડી શકે છે. એ મંદિરની
પાસે પેષ્ણુપ સંપ્રદાયની શ્રી મહાપ્રભુજીની
બેઠક નામે મંદિર છે. તેમાં
પશ્ચિમ જાગતુની દીવાલમાં એક સંસ્કૃત શ્લોક-
માં લખેલો લેખ છે. તે સંવત્ ૧૪૭૩ ની
સાતમાં લખવામાં આવ્યો છે અને તેમાં
જણાવેલું છે કે, કામોદર નામના કોઈ પરે
આ મઠ બાંધીને આશ્રમસ્થાન તરીકે
બંધાવેલો છે એ લેખમાં મુદ્રાસભા વંશના
આઠ રામજીની વંશાવલિ પણ આપવામાં
આવી છે. એ પ્રમાણે જોતાં કામોદરજીનું
મંદિર બંધાવે ૫૦૦ વર્ષ થયાં લાગે છે. પશ્ચિમે
સ્થાન બેસકે પણ વધારે જણું છે. પ્રાચીન
આખ્યાયિકા પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણપરમાત્માના
પૌત્ર વજ્રનાભે એ મંદિર એકસરખાં બંધાવ્યાં
કહેવાય છે અને તેમાંનું એક તે આ કામોદર-
સમજતું મંદિર જુનાગઢમાં અને બીજું કિલ્લ
મંદિર દારકામાં છે.

... જાણેછતા અનુસારનોદારકા, સોરાપટ્ટી
પશ્ચિમ ભાગને પ્રભાસક્ષેત્ર તરીકે ઓળખવાત
આવે છે અને તેમાં ગીરનાર અને તેજા
ખીણોના લાગતું નામ વચ્ચેના ક્ષેત્ર એવું

જાડ નીચે મતાછંમે નિવાસ કરેલો હોવાથી
તે બોરેલી નામે પ્રસિદ્ધ છે.

તે સ્થાનથી લગભગ અર્ધો માઈલ નીચે
જતાં ખડેરા આવે છે જેમાં લાખેકુલાણી રહેતો
અને તે પરથી એ સ્થાન લાખમેડી નામથી
જાણીતું છે. આ સ્થાન માટે પંડિત જનવાનગાદ
મંદિરએ કહ્યું હતું કે એ બોરકામ કરનામાં
આવે તો તેમાંથી જુદાનો રત્ન મળી આવશે
જોએ, આ ઉપરથી લાખમેડીનાં ખડેરા
પાસે એક ઉચ્ચ દીબો હતો તે બોરવામાં
આવ્યો અને ૩૯ ફૂટ ઊંડાઈએ બોરતાં
અંદરથી એક મોટી પથ્થરની શિલા મળી
આવી જેની વચમાં ખાડો કાતરી તે ઉપર
બીજા એક પથ્થરનું કાંકણ મુકવામાં આવ્યું
હતું. આ કાંકણ ઉધાકતાં તેની અંદરથી
એક માટીનો ડાબો મળી આવ્યો.
આ માટીના ડાબામાં એક ત્રાંબાની ડાબી
હતી, તેની અંદર એક રૂપાની ડાબી અને
રૂપાની ડાબીની અંદર સોનાની ડાબી મળી
આવી. આ સોનાની ડાબીમાં પંચ મહાદેવો
અને એક તાનો દુકડો-જે કાંકણ હોય કે
પછી ઝાંઝી ડાબીના કદકો હોય તે નક્કી
વધ શક્ય નથી-એટલી વસ્તુઓ હતી. એ
પ્રમાણે ભગવાન જુદાના મુદ્રો હાંદમાં બીજે
ટેકાએ મળી આવ્યા છે તેવોજ અહીં પણ
આ અત્યારે નિર્જન જણાતા માઠ ઝાંઝીના
પ્રદેશમાં પણ મળી આવેલો છે.

પુરાણ જમાનામાં તે પણ વરતીલાણ
પ્રદેશ હતો એમ એ સ્થાનમાં ફરતાં જમીનમાંથી
નીકળી આવતી સંખ્યાબંધ પાટી છોટા ઉપરથી
જાણીતો થઈ રહ્યો છે. વજ્રભીપુરનાં ખડેરા
માંથી મળી આવે છે તેવી મોટી ૧૮ ઈંચ
લાંબી, ૧૨ ઈંચ પહોળી અને ત્રણ ઈંચ જાડી
પાટી લાંબા ઈંડા આ પ્રદેશમાં પણ મળી મળી

પરવાણાં, નીમમ, અરવીષ, ચેતન
ચેતન મં. એક બોરડીના

છે તેમને આ ઇમારત જોતાં તરત તે બીજવિદ્યાર હોય એમ ખાતરી થાય છે. તેના નીચલા માળમાં એક મોટો સભા-મંડપ અને આસપાસ સાધુઓને બેસવાની વિશાલ ગેલેરી તથા વચમાં દવા અજવાળા માટે મોટો એક રાખવામાં આવ્યો છે. આ સભામંડપમાં મોટામોટા ચાર સ્તંભ છે અને તેની ઉપર મુંદર કારીગરીનાં પુતળાં કોરવામાં આવ્યાં છે જે દરેક કલાકારિકને આનંદઅર્પમાં ગરક કરી નાખે છે. ઉપરના માળમાં પણ ફરતી ગેલેરી અને એક તરફ સાધુઓને માટે પાણીનો મોટો હોજ કોતરી કાઢવામાં આવેલો છે. દ્રુષ્ટએનતર્કગત કહેવા થયેલો છે. સ. ના સાતમા મંડળમાં સૌરાષ્ટ્રમાં બૌદ્ધમતનું જોર હતું અને એ મતના હજારો સાધુઓ અહીં રહેતાં એ ખીનાની આ મકાન અને આવી બીજી અનેક મુદ્રાઓ જુનામકમાં અને કાઠીઆવાડના બીજા ભાગમાં આવેલી છે તે સાક્ષી પુરે છે.

ઉપરોક્ત મુદ્રાને બદલે અવતાર વાવ્ય પુણી તરફ ચિરિતગરને વિસ્તાર હોય એવાં ચિત્રો દર્શાવેલાં રાખેલાં છે. ઉપરકોટના ખડકની નીચેજ આવેલી બહારની બાલુએ બાસ પીમારાના ભોંવરાં નાગની જગ્યા છે જે આ સુદાઓને ભળતીજ છે. તે ઉપરાંત ઘસ-ગઢ દરવાજા તરફ અપરોક્ષીકાનાં બેંચસેના નામથી જાગણાતી ઇમારત તથા માલી મટે-ચીની જગ્યા એ પણ આજ પ્રકારની બૌદ્ધ મુદ્રાઓ હોવી જોઈએ એમ અચૂક ભાસ થાય છે. આ સ્થાનમાં પણ ખડકમાંથી એક લાંબી ચોરસઘોની દાર કોતરી કાઢેલી છે, તે દરેક ચોરસની વચમાં મોટો હોજ આવેલો છે, હોજમાં ઉતરવાને પગથાંવળાં છે અને એક હોજમાંથી બીજા હોજમાં પાણી જવોજો આમ

ગ્રામવામાં આવેલો છે. સુદર્શન તળાવની ઉત્તર બાલુએ જે દિશામાં જુદીજુદી પાણીની નીકી કરવામાં આવી હતી એવાં ઉલ્લેખ છે. તેવા એક જગ્યામાં આ ઇમારતમાં દાખલ કરી ફરતોફરતો બધા દોળમાં થકને મકાનની બીજી બાલુએ નીકળી નદીમાં ભળી તથા એ તત્તલી ધણીજ પુણીદાર મોદવણ અહીં - કંવામાં આવેલી રાખેલાં જણાય છે. આ મકાનના સ્તંભો ઉપરની કારીગરી સમગ્ર ગઢ છે પણ જે અવશેષ મોતુદ છે તે ઉપરથી તે કાંઈ રાજ્ય મદાગમનનું વિગ્રાસભવન હોય એવાં રાખેલાં ચિત્રો જણાય છે અને પાટલી-પુલમાં જેમ છાની કારીગરીના મહેલો મોર્ચ-સમયમાં દતા એમ શોધ થક છે તેવાજ દરાની કારીગરીનો આભાસ આ સ્તંભ જોતાં પણ થાય છે. અને તે સાથે સાથે આવેલા ઉપરોક્ત કીલ્લાનું દરબ આ સ્થાનને અતિ ભવ્ય અને રમણીય સ્થાન બનાવે છે. આ સ્થાનથી જરા પૂર્વ તરફ ચંધારે દળતી જગ્યામાં એટલે જગ્યાથી પાણીનો માન જઈ રહે તેવા સ્થાનમાં મલ્કિ મટેચી નામે એક બીજી જગ્યા આવેલી છે તે જગ્યામાં કાંઈ દીંદુ મંદિર અથવા મહેલ હોયો જોઈએ. પાછળથી મુસલમાનોએ તેની મસ્જીદ કરી નાખી છે. એ મસ્જીદમાં ઉતર તરફ જુની કારીગરીની એક બારી દર્શાવેલ છે જે જુના દીંદુસ્થાપત્યને સંદર્ નમુને રલુ કરે છે. એ મસ્જીદની નીચે પણ પથરામાં કોતરી કાઢેલો ચોરસનો ભાગ અને તેમાં બૌદ્ધ મુદ્રાઓના જેવા બે સ્તંભો છે અને પાછે પાણીનો હોજ છે. આ આવાસ એ ઉપર કહેલા સમગ્રમહેલને ભરતો નાનો સરખો વિગ્રામ-ભાજ હોયો જોઈએ એમ આ બધાં સ્થાનોનો વિગતવાર અભ્યાસ કરનાર બજેસનું અનુમાન છે.

આ પ્રમાણે પ્રાચીન ગિરિનગરના છુટા
છવાયાં ચિત્રો આને પણ દૃષ્ટિએયર થાય
છે અને પારાગઢ દરવાજા અને સુભદ્રાજ્યે
તરફના બાગમાં ધણો બાગ દરમિયાન થયો હોય
તોયે એમ જણાય છે મુલિદ મહેતાના
ચોરાને નામે જે જગ્યા અત્યારે પ્રમિદ છે
તેની સામે દિગ્ગજ માતાનું મંદિર છે તેના
મોડમાં આવેલા મકાનોનો મોડો બાગ દરમિયાન
મોડો છે અને માત્ર ઉત્તરનો બાગ અત્યારે
જાળીનની સપાળી ઉપર રહ્યો છે એમ જોઈ
છાય છે આથી સદીમાં દુરુચેતનાના
વચન પ્રમાણે ગિરિનગરનો વિસ્તાર ૧૦
માધ્યમા ફોટો

તે પછી આ
શહેર બધી
બાજુએ ફાળુજ
ફાળુજ હોય
તોયે અને
અત્યારે પણ
ફાળુજ રિશામાં
પણ લાને સુધી
મોટી મોટી વારો
નજર પડે છે
એટલે આ બધો

જે અત્યારે ઉત્તર અને જમણી બરફર
બાગ છે તે તે વખતમાં ગીચ વસતીવાળો હોયો
તોયે એમ અનુમાન થાય છે માણસના
જીવનમાં જેમ તકડા હાથડા હોય છે તેમજ
શહેરના જીવનમાં પણ થતું અહીં આપણે
અનુભવીએ છીએ હ સ પૂર્વે રીંગ સેક્ટ
થી હ સ ના અડધા સેક્ટ સુધી એક દળર
વર્તુલ લાગ્યા માગા સુધી આ ગિરિનગર
સહેર મીનાર પર્વતની ખીણમાં સુરક્ષાન
વળાવને કાઠે અનેક દેવેલા મંદિરો અને
મહુઓના મોટી અંતરૂપ રીંગો રહેલ
આપણે કદવનાની નજરે જોઈ છીએ

અને પછી તે
કાળના સર્વજન
સુખમાં અદ્ય
થઈ જાય છે
અમુક કાળ
અદ્ય રહી તે
હરી સજ્જન
થઈ દલિલાસમાં
દર્શન દે છે તે
તરફ હવે સમયે
આપણે નજર

સેવાનાં સંતાન!

અનુવાદ:

રા. કૃષ્ણદાસ મોરારીદાસ આચાર્ય

અમે હો સેવાનાં સંતાન!
સહંતર મેળ અમારી માતા
અમે હો સેવાનાં સંતાન!

દેખાડો ત્યાં દમે તરંગ,
તળાવડે સ્વરગાન;

નિર્ભય અમલ સમય સમયે

કરી સેવકનાં સન્માન;
અમે હો સેવાનાં સંતાન!

કોર ગુપ્ત મુશિમન મુખરેર સ્થાન,
અમે હો સેવાનાં સંતાન!

સુગમ પથ ને અનુપમ વાટડી
 સેવામ દિરે રચાન
 દિવ્યમત્ત સેવા સેવા જગ
 સેવકના એ તાન
 અમે સૌ સેવાના મતાન !

જમવતા જશે જરા જમવન
 અમે સૌ સેવાના મતાન

સેવામૃત મુખ પેશવ સમટ
 નિશદિન ત્યા મતાન
 હૃદય નાયત મુખ મરકાના
 પીએ પીએ મધુપાન
 અમે સૌ સેવાના મતાન !

અમે! જમ જનીમનાં મુનતાન
 અમે સૌ સેવાના મતાન !

સદતર એજ આમારી સન
 અમે જો મેવાના મતાન !

ચંદ્રોત્સનાગીત !

• (એક વિખ્યાત જર્મન નીત્યો ઉલિદાસ)

લેખક :

દા. પાદરાકર

અંતઃસ્ફુર્તિ (Inspiration) એ એક વિશ્વકાવ્ય વસ્તુ છે. ચિત્રકલા દો, સંગીત દો, નાટ્ય દો વા રમ્ય કલ્પનાનું મૂર્ત સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર કરનાર બીજી કેટલીક વસ્તુ લખિત કલા (Fine Art) દો, પણ તેમાં ખરી અંતઃસ્ફુર્તિ શીવાય-અંતઃકરણની અતિ મૃદુ પ્રતિ ઉજ્જ્વળા શીવાય કોઈ પણ સર્વોત્તમ કૃતિ બનતી કહી શકાય છે; અને આવી ઉત્કૃષ્ટ-રમ્ય કલ્પના વિરમ પ્રતિભાશાલી વિશ્વનિર્માણ ઉદ્ભવે છે, અને તે પણ તેમનેએ સદા મર્મદા હૃદયને એ રાખ નથી. કેટલી વખત દવાગ એવી જાગે છે, પ્રસંગ જોવા ઉપરિચિત થઈ જાય છે કે જ્યારે અંતઃકરણનાં દાર અચાનક પૂર જોડામાં-તીવ્ર લાગણીના પવનના તપાટે એકદમ ખુલી જાય છે; હજી પરનાં માથાની પા ખસી જતાંજ તેમાં દિવ્ય પ્રકટે છે અને તે વખતે સાધારણ મનુષ્યને વા ખુદ પ્રતિભાશાલી મનુષ્યમાં બીજી વખતે ન ઉદ્ભવતી શો એવી અલૌકિક રસપૂર્ણ સુંદર નવપના દ્વંદ્વના ઉગ્રાણમાં જાગત રાખ છે. કૃતમ

કાવ્યો, ચિત્રકલાના વા શિલ્પકલાના અત્યુત્કૃષ્ટ આદર્શ નમુના, વા તો સંગીતની અમૂર્તીય સીમે એ સર્વ આવી વિશ્વકાવ્ય અંતઃસ્ફુર્તિનાંજ મૂર્ત સ્વરૂપ છે.

વિખ્યાત જર્મન સંગીતશાસ્ત્ર અને ચાનાકાવિશારદ 'ખીયોલ્ડન'નું આશુત 'ચંદ્રોત્સનાગીત' (moonlight sonnet) એ જર્મનીનું અતિ વિખ્યાત અને અલૌકિક સંગીત-ગીત ગણાય છે. અને તે આવીજ અંતઃસ્ફુર્તિના કેટલાંક વિશ્વકાવ્ય અને વિવિધ પ્રસંગને પરિણામે જન્મ્યું અને વિશ્વવિખ્યાત થયું. તેનો ઉલિદાસ સાદિત્ત-સંગીતકલાના વિષાયકોને રસપ્રદ સાગરી એમ નીચીનેજ સંગીતાભ્યાસ બંધાવવાના એક પ્રિયમિત્રના શબ્દોમાંજ હું સાદર કરતા કહીશાય થયો છું. જર્મન ભાષામાં તેનું વર્ણન થઈ જ રસ જાર છે, પણ રસનું પાત્ર ઉઘડી બીજા પાત્રમાં રેખાં સંપૂર્ણતા નથી સમજાતી એ સ્પષ્ટ છે.

આ પ્રમથ જર્મનીના વૈન હોદરમાં બન્યો હતો. રીઆયાની કક્કડી દડીની એક ચંદની રાત્રિએ કુ બીથોલ્ડને ઘેર મથે, કારણ મારો વિચાર તેને લઈ ફરવા જવાનો અને પાછા ફરતા તેને મારે લા જમવા સખી પાડવાનો હતો તે ઘેરજ હતો અને અમે રણીઆમણી ચંદનીમાં ફરવા નીકળી પડ્યા ચાપતા ચાલતા એક અઢીમ અધારી જવીમાના એક નાનકડા કમાલ પર પાસે બીથો એકાએક અચડી ઉભો આ વખતે આ મારા માનીતા મીડડા પુત્રપુત્રે નવા વર્ષમાં કયા નરીન દવુકા કરવા પાત્રો છે એ સખી દમો વચ્ચે ચર્ચા ચાલતી હતી તે નાક પર આગળી રાખી કાઢ્યો યધ જતા મોઝ્યો—“કુ કુપ કુપ! સામળ અડીઆ જાલ મારીજ ચીજ ગાય છે વાહ! અચકુ ચાપ છે હો!”

અમે એક શરીન કમાલ મકાન પાસે ઉભા રહી તે માપન સામળના લાગ્યા સંગીત ઉમડા હતું સુર આલાપતાજ મથા પશુ અરે! મનાર અટકી મનુ અને એક દીર્ઘ નિશ્વાસ રપજ સલામપો ને આવારનુ મુખ મોઝ્યું—“ છે છે! હવે મારાંથી નહીં મવાય છું સુદર ચીજ છે, પણ તે નેથી જવાની જોઈએ તેવી મારાંથી નાક ટકાવી નથી પ્રભો! જોતલના જલમથાજ ને કુ જલ ટકાવી દેલ તો—”

“મહેન!” તેની પાસે મોટી બીજી બક્તિ મેલી, “ને વાલ અપણી રક્તિની મદાર છે તે મારે ખેદ કરવાથી શે લાજ! આપણા પરનું બાકુજ આપણે આપી ટકતા નથી તો અવો મારણવી અર્થ આપણે કેમ કરી રહીએ?”

“સાચુ, બાપુ! સાચુ પણ સમસ્ત કવનજા એક ઉત્તમ માણું સામળવાની તક અને માત્ર એકજ મળે તો હું પ્રભુ! પણ લાપ્યાર” બોલતા બોલતા ને આંખે એક નિશ્વાસ વળી નાખ્યો

બીથોલ્ડને તુરતજ મારા સામે જોયુ અને તે બોલ્યો “આપ! આ દર જમ્યો

“આ દર” મે અમકીને પુછ્યુ શા મટે?”

“કુ આજ મારુ સંગીત તને સલાજા રીજ” બીથો મદમદ કંઠે બોલ્યો ખરે રક્તિ મુલુમકી સંગીતનો રસિઆ દોતા અડીજ મથઈ મારા માવનનો ખરે અર્થ તેણીજ સામળજો એવી મારી ખાવી છે તેથીજ દોત!”

અતે આટલુ બોલતાજ મારી હા-તા સામળજા પહેલાજ તે એપકક તે ધરમા પેસી મથો અને કુ પણ તેની પાઠજ બીજી જો રસો

પ્રસ મોપાન મોરા અમીરો—અરે કદાચ જર્મન સમ્રાટના આમત્રણેને દોડરે મારનાર આ જર્મન માધવ-રજ એક જીજા બીખારીની ત્રુપડોમા બેચાવો ખરેજ આ લોક મારે રાગમાજ! લેખક-રવિ-વજાલ અને મરેયા બધાજ

એકલુના રેમન પમે એક નિરતેજ નહજુ છુટ શીરવો મોડો હતો ને તેની પામે એક લુના પુરાણા પીવાનાને રેજી એક પદર સોપ વગની ઉઠકરી મેડી હતી તેનો સ્વામ પણ જુખમે રેશગશિ તેના મવાન મુખકમલ પર અસ્તમ્યત વીખરજા પડે! હતો જનેનો પોપાક રવચ્છ પણ કેગલીમત ની સંક્ષી પુરો હતો અમે લા જલ પહેામતા જ બને અમકાં ને દટાર મથાં

“ મારું કરો ” બીથોવન બોલ્યો, “ પણ નમારા સંગીતના આગ્રાંપ રહેતે જતાં મેં માંગ્યો અને અંદર આવવાની લાલચ હું આપવી ન શક્યો. હું પણ એક મૈયેનો છું. ”

આ શબ્દો સાંભળ્યાં તે બાલિકાના પ્રાંત સુખ પર લજ્જાની લાડી ખસાઇ અને તે તરણુ પણ જરા મંબીર પણ બિંબાનુર બન્યો.

“ મેં બહારથી તમારી વાતચીત ચોરી થયી નાંજળી ” બીથોવન બોલ્યો, “ તમારી સંગીત માંગણવાની—નહીં, તમને સંગીતનો શોક છે. તો તમને એક ગીત ગાઇ મંજાવ્યું ? ”

“ આપનો મેડો આજાર સાદેખ ? પણ— ” તે તરણુ અર્થકાર ખીતાંખીતાં બોલી ઉઠ્યો, “ આ પીવાનો તદન બગડી ગયેલો છે અને અને અમને સંગીતનું જ્ઞાન પણ પાન નોંધ્યે તેવું નથી. ”

“ ત્યારે આ બાસા આટલું બધું મુંઝર— ” બીથો બોલના બોલતાં અચકા અને તેનું મૂખ લજ્જાથી આરકત બની ચલું. કદરણ નેજા શબ્દો તે બાલિકાનો ચહેરો તેના તરફ પુરેપુરો વળવાથી તે નોંધ શક્યો કે ખીચારી તે બાસા બની આંખે અંધ હતી.

“ મ—મ—મારું કરો. ” તે અચકાતાં અચકાતાં બોલ્યો “ મેં જરાજર નોંધું ન હતું. ત્યારે તો તમે માત્ર કાનનીજ મદદથી જાણ બળવી શકો છો એમ લાગે છે. પણ જ્યારે તમે ઉત્તમ વ્યક્તિઓ વ્યક્તિઓ નથી, તેઓની મદદ નથી, ત્યારે આટલું અનુપમ જ્ઞાન શી રીતે ગાઇ શકો છો જાણુ? તમે શી રીતે આ શો રીખ્યાં ? ”

“ સારું ? પહેલાં અમારી પડોશમાં એક બાઇ માતી અને બળવતી તે સાંભળીને. કુનાવળના દિવસોમાં તેના ધરની ખડી

ખુલ્લીજ રહેતી અને હું આમતેમ કરતાં કરતાં તેનું જ્ઞાન સાંભળતી. ” બાલિકાએ શરમાતાં શરમાતાં ઉત્તર દીધો. પણ તે ખીચારી આ વચાવ દેતાં એટલી બધી મુંઝાડ—બગરાઇ કે જરાયે વધુ પ્રેમ પુછવાના અપમાન કરવામાં બીથોએ કદાપણ માન્યું.

હવે બીથોવન તે પીવાના પાસે જઇ બેઠો ને તેણે બળવવાનું તથા ગાવાનું શરુ કર્યું. પીવાના પર આંગળાં ફેરવી સુર ઊઠવાની શરુઆત કરતાંજ મારી તો ખાલી થઇ કે આજનો રમ કેં ચોરજ છે. આજ રાત્રે આ નામદાર કમાવજ કરશે—ખીલી ઉઠશેજ.

અને આરે તકે સાચોજ હતો. હું અને બીથો અનેક વર્ષોના સ્નેહીઓ છીએ, પણ તે સુધિએ તે બાલિકા અને તેના બાઇ સમક્ષ તેણે સંગીતસુધા રેલાવી અને સ્વર્ગીય ગીતમદરિઓ વડે તણે સ્વર્ગજ પૃથ્વી પર ઉતાર્યું. તેવું સંગીત મેં તેની પાસે કદી પણ સાંભળ્યું ન હતું. તે દિવસના જેવો તે કદી પણ ખીથો ન હતો. હવેનાં દાર ખુલ્લાં મુઠ્ઠા ધ્રુવોની તમામ સંગીતસંકિત તણે આજ તે ખર્ચાં નાંખ્યા ન બેઠો હોય ? એવાં દિવ્ય સંગીત તેણે રેલાવ્યાં. જર્મનસત્તાદ સમક્ષ પણ તે આટલું અપ્રતિમ જ્ઞાન માત્ર કે કેમ તેની ચંકાજ છે. તેનો દરતદર્શ થતાંજ તે ખડખડ પાંચમ પીવાનો પણ જાણે નવું જીવન પાળે હોય, અરે ! તણે તેમાં જાડુ બધું હોય એમ સ્વર્ગીય સુર રેલાવવા લાગ્યો.

તે બાજબહેન તો આ ‘ જ્ઞાનમદરિના ચરણુખાવડીજ ’ મંત્રમુગ્ધ બની ગયાં—તેમાં કુખીજ વર્ષા. બાઇએ પોતાનું કામ ખસેડી મુક્યું અને બહેન તો બંને દાય હદય પર

હાની માયુ પીયાના તરફ યુકાડી એવી-અને
લક્ષ્મીના પડકાર તે દિવ્ય અંગીનાના ખડક
પ્રવાહમાં વિખર્યાં થયે એવી બીક ન
સામગ્રી દોષ? અને બધા કેટલે અમૂલ્ય
સુખસ્વરૂપ અનુભવી રથા દત્તા, અમરવૈભવ
અંગીનાનામાં નિહાવી રથા દત્તા આ
રમણીય સુખસ્વરૂપ પૂર્ણ સ્વરૂપ સ્વયંતિ કુ અમલ
સ્વયંતિ પુત્ર અમરે પ્રાપ્ત થયે જુ રમે?
એ એકાદ વિચાર વચ્ચે-વચ્ચે દુષ્કાલ
લાગ્યો અરેરે! આપા દિવ્ય સનીનમય
સ્વર્ગોદારમાંથી પાણુ મનુષ્યોડમાં આવતું
કેવો દુષ્કાલ વિચાર?

પણ એન્ધામાં તે તે મળી પડના
અંતના એક નીચાની મીઠાવની પુરી થત તર
અને ઘેરો વખત હવે નીચો થ ને નીચ
જુનાઈ થો સર્વે અપકાર નમો બીધા
આપવાના આક્રમ પડુ એ તરફ
પડકાર બોલી નાખી અને જલ્દાના સ્વ-
ચ્છેદનો પ્રકાશ તે મળી પડત તરફ
રથો પ્રથમના નેટરે જ પ્રગટ ચહીખ
કુરો અને બીધા પર તે રકાસ નથી ઉઠા
તથાદિ આ આકરિતક વિખે ની નીચાની
હિંમત રૂર પડો જ ને દાવ પીયાના કમ
રેકવી, મધુ નીચે યુકાડી તે મહ પલુ જ
વિચલતા કુખી થશે

માવત બધ પડાના મુખ રમણમાં
નજી થતા તે તરણ અમ કાર ઉઠો અને
અત્યંત ઉત્સુકતાથી પણ નજીજે ગીત
પામે જલ મોલો 'સાદગા! આપ મહ પલુ
અતિક્રિત વ્યક્તિ હા એ નિમગ્ન છે
કદો કદો! આપ કોણ કો?'

મીઠું દાવ્ય દસનો બીધાવન મોલો
"સામરો લાદો!" એન્ધુ મોવના જ

સ્વચ્છિત મીઠ મહાં સામગ્રીને તે તે ધરમા
આપ્યો દવે તેજ મીનના સરખાવના સુર
સુદલાની તેજ સરખાવ કરી ને તુલ્ય તે
અછપદો તેને જોગપી કારો

• એન્ધુ! આપજ નીધાવન એવે
પ્રત્ય એકે વખતે બોલો મુખમાંથી સરી
પડે અને તે અમ ગાવિક તથા તે તરણ
જરેએ બીધાના દાવ પર અનદ અને કુતંગ
દાવ મુખનાને વચ્ચે રસાવી મુકો ને
ગાવિકામ તે મોલના દાવ પડો લીધા અને
ને પર અનદ થુની વચ્ચે વચ્ચે તેન
બીધી મુકો જમનીના અને તેને
મીનના બીધાવન આજ જરીમની
મુખમાં કોડીને ધેર કુદર! પતમગ

નીધાવન દવે જતા કુપો પણ અને
મચ્છે મળા તેને પાડા મેમાડો અન
અજીજ કે છે સીજ છે તા પતમ તત્તમ
ને રકા ધીનના નજીક મોડાવા ખડી દા
રા ચદી મુખના પત કિડા નિરુદ્ધ રીને
અદર માં બીધના નિમોલન શિંગળામ
અન બધ સરીઝ અત્તરણી રસાવ કરી
રથા ચાલી જાતરનામે તત ધેરે કરી મુકો
કપ મચ્છે મચ્છે તે મન મનમાં નથી
મુખ

અને રમણ વિચાર કરીને તે બાસકાના
અત્યંત અમુખ તરફ બોલો ને બેવી ઉઠો
"આ રમણીય અદભોતતા પાજ એ
મીન ઉચ્છરે!" અને એન્ધુ બોલનાં
તેનો અમુલીયો પીયાના પર વિભૂ વેરે દેવ
લાગી, મધુ પીધાવિનના મુર દેવર
સાગુ અને તેમાંથી અલગ મધુર પણ
મનને એક પ્રકારે બિન્ન અને પધુતુક કરી
મુકનાર આભાપ દેશના વાચા, રમ્પ અધિક

ના પ્રકાશ પ્રમાણેજ, વાદરવર આખા મકાનમાં પ્રસરી રહ્યો. એક અત્યંત જલદ મતિએ મવાલી, અંતઃકરણને સુખ અને અંચળ કરી મુકનાર એક મસ્ત ગીત તેણે છેડી. તે ગીતમાં આરોહ-અવરોહ-પદ્માસિત્ય-તાલ-રચના-મીઠાસ-તાલ સુરની જમાવટ હતી. પોતાના અંતર્ગત કેંદ્ર શોક-ખિન્નતાના રવ રેલવટા એ માર્મિક માને અર્પણ કરી મુકી. અમને એમજ લાગ્યું કે અમે માંધવગાન અને અપ્સરાનો નાચ સાંભળી રહ્યા છીએ. ગીત નવુંજ રચાતું જતું અને રેલાતું. હવે તેની ગાયાની મતિ ઉતારોવર વધુ જલદ થતી મધ અને તેમાં લાવ તો એવા ઉજરાઈ જતા દ્રવ્ય કે ક્ષણમાં આનંદ તો ક્ષણમાં એક પ્રકારની અસ્પષ્ટ અને ગૂઢ એવી બીંદી, તો બીજીજ ક્ષણે ખિન્નતા તો ક્ષણમાં આશ્ચર્ય એમ કિન્નકિન્ન પ્રકારની વૃત્તિઓનો અમત્ત અમારા હૃદય પર લાગ્યો. ધમિધામે સુર વિરામ પામતા જતા જણાયા અને સુર ક્ષય પામતાંજ બીચેટાનું ઉભો યથ મયો અને બોલ્યો—

“પ્રભુ તમારું કહવાણુ કરો ! હવે કું રમ લઇશ !” અને પુરથી દૂર ખસેડતાંજ તે બારણું તરફ વળ્યો.

“પણ-પણ-સાહેબ !- આપ કોઈવાર આવશે ને ?” તે બાજબીને પૂછું ઉત્સુકતા-લ્ભ્યાં ભાવવાલી અવાજે વિનંતિ કરી.

“આવીશ ! અવશ્ય આવીશ ! જાઉં છું હોં !” બીચો જરા ચોબો અને તે અંધ બાલા તરફ એક વાર સદય-પ્રેમાર્દ-દૃષ્ટિએ જોતાં બોલ્યો ને ચાલવા લાગ્યો.

તે જાને બાજબીને કે પણ ન બોલતાં અમોને દરવાજા સુધી પહોંચાડવા આવ્યાં અને અમે દેખાયા ત્યાં સુધી દરવાજામાંજ ઉભાં-વાણી કરતાં તેમનો મુકાબ તેમના મનના સદ્માલ સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરતો હતો.

“મરીજ બીચારાં !” તે બોલ્યો “આજ જવડી આજ-પગ ઉપાડ-થેર આસ” તે ભગભગ દોડતાં બોલવા લાગ્યો “યાદ છે ત્યાં સુધી આ ગીત લખી કાઢું” જોઈએ.”

અમે તેમજ ક્યું. આપાપીપા વિનાજ બીચેટાનું તે ગીત પુડીને મુડીને ગાતો ને તેમાં વચ્ચે વચ્ચે દુસ્તી કરતો-અમને સવાર સુધી એસી રહ્યો.

અને આમ આ વિશ્વવિખ્યાત જર્મનગી-વ-જાણના ગીત જ-અંધ ને વિખ્યાત થયું.

શ્રીયુત મુઘડીઆ

—૧૨—

લેખક

રા. મિત્રવામન

જી. સી.

મિત્રવામન

રા. ડી. સી. ભો. સંસ્કર

બે. અમ.

શ્રી ડી. સી. ભો. સંસ્કર. મુદ્ર. કોમ્પો. નં. ૧૨.

મના પગમાં દિપ્તિમય શ્રીયુત મુઘડી આના પુલ્કારા અને કે અપારાકાંક્ષા જાણાય છે તેમજ એમના હાકાના પચિસમા દુ આવાતો મરો તેમજ એમનું જીવન મદન, લગનનું અવધાન અને તે લાંબુ મનુષ્યજાતની કુષ્ઠિયી અત્યાર મુધીના વિકાસકર્મની જીવત મનિ જેવા એમનાના આર્થ અભાવની, જાણી મુકરેલાની મુજબિ રવિ દીપી નીકળી

રમે મુજબિ જેવા સ્વામન, માતાના જગમગી અવસ્થા વેતન કમ્પે કનેક્ષી

જેવા મનુકુલપાત્રી, દીગજી, દેખાવે નાના હોસા વર્ણિ એવા મદન જેવા કલ્યાણ તથા તદન પ્રતિષ્ઠાવિહીન આવી એમની મુરત હતી

જાણા હતા ત્યારે શાખામુદી કરી પાત્ર ચરાની એઓ શક્તિ લગવના એવી રીતે મેટ્રીક પામ થવા પછી મુજબની એક પ્રોજેક્શન મારે એમની સાથે પ્રથમ મોળખાણ મળે તેઓ હોસ્ટેલમા જ રહેતા અને એમની કમ ચારી રમણી બધું દૂર નહોતી મીચેપીએ એઓ અને એમનો રીસોળન હોસ્ટ માનવા લાગ્યા

એક બધેરે મારી સમનું પ્યારલું એલી તેઓ ગુપ્તપ અંદર આવ્યા. કારણ પુછતાં તેમણે જણાવ્યું કે: “મારે રહેત જોઈએ છીએ તે ખરીદવા મારી સાથે બગ્ગરમાં આવશે?” ચકારમુક્ત વાણીથી એમણે વાત કરવા માંડી. દીર્ઘાનન દોરત તરીકે ધણીની સાથે તેઓ એકવચનનોજ ઉપયોગ કરતા.

એમણે મુંબાઈ બરાબર જોયું નહોતું. અમે એ તૈયાર થઈ બહાર નીકળ્યા. ચોટેક દર મયા. રસ્તામાં મદારી જેલ કરતો હતો તે જોવા મારું મન લગ્યાયું. શ્રીકૃત મારાથી સહેજસાજ આગળ ચાલતા હતા, પણ જોવાની મંગતમાં એ ક્યાં ચલા તેનું મને લાગ રહ્યું નહીં.

“શું ડીલાના કપાળ ? અહીં રહેત કેવી ને વાત કેવી ? ટમારો જુલુ કેકાને નહીં લાગેલ.” પાત્રેની દુકાનમાંથી એક પારસીને આંખો ચડાવી ખેલનાં મેં જોયો અને સાથે મારા મિત્રને પણ નિમ્નસ ચહેરે દુકાનમાંથી બહાર નીકળના જોવા.

મેં જોયું તો દુકાન કેમીન્ટની માલમ પડી એટલે હું મગ ખાઈ ગયો. બીજે કેકાલે-થી રહેત આપણી અમે બને હોદ્દામાં આવ્યા.

* * *

એક વાર શ્રીકૃત પોતાની ઘડીઆળ કંઠી વારેવારે બંદતા હતા. એમની ચક્ષુ ધણીએ નહીં ઘડીઆળ ખરીદનાગએ પહેલે દિવસે તો પચાસેક વાર જોતા હશે. બરેબર એમણે નહીં ઘડીઆળ ખરીદી હતી.

મેં પુછ્યું: “કેમ મી. ગુપ્તીઆ ! કે નીન ખરીદી કરી લાગે છે.”

“હા, એ તો એક ઘડીઆળ લાગેલું.”

“ક્યાંથી ખરીદી?”

“જોક્કસ કેકાલું તો આપી શકું એમ નથી.”

“તોએ?”

“તમે કહો તો વર્ણન આપુ. જુલેશર આગળ આજે એક જાણવા જોવી વાત બની.”

“શી?”

“માથે કેસરી કે ગુલાબી આપું ફાળીય બધેલા અને છુંટણુ સુધી કચ્છો મારેલા એવા કેકા પરદેશી માણસોમાં તકશર ચલી મેં જોઈ.”

“કેટલાએક માણસો હતા?”

“ટાળું તો બસો પ્રથમેનું જાગી ગયું હતો. કેટલાક અંદરઅંદર મુઝગાં વળી લાંબા હાથ કરી “લીયો, દીયો” કરી લટકા લાગ્યા.”

“પછી?”

“મેં તો ધાપું કે અહીં ઉભા રહેવામાં સાર નહીં, કદાચ પરદેશીઓમાં આપણે આવી જઈએ, હું તો આગળ ચાલ્યો એટલે કંસારાઓ ની જયમગતી દુકાનો આવી.”

મારા મિત્ર અવેરીઓની દુકાનોને કંસારાઓ ની દુકાનો તરીકે જોળખાવતા હતા.

“શું ત્યાંથી ઘડીઆળ લાગ્યા?”

“નાર.”

“ત્યારે?”

“વચ્ચે એક ઘડીઆળની દુકાન હતી. એને લાંચીજ મેં ઘડીઆળ ખરીદી. મુંબાઈ માં ધણીવારું આવકરેર પણ શાંત ઘડીઆળ ની દુકાનજ ન જડી. આખરે અહીં દુકાન હાથ લાગી, આવો લાગ સા મારે જવા દેવો?”

“શી તમારી ગઠ:દુરી !”

“આપું માગ હંકુ વાપું એવો છું.”

આજુ મામ ઉંધુંવાળાને ત્રવેરીનભરમા
ધી ધડીઆળ ખરીલવાનું કામ શ્રીયુત શીવાય
ખીલ કોમને ન મુકે

* * *

શ્રીયુતને ખીલનું ભેદ કીકેટ રમવાનો
સદેજ્જાજ એક લાગ્યો હતો અમારી નાનકડી
એલાયદી ટીમના અમે એમને કેપ્ટન પણ
મનાવ્યા હતા આંખ મીચી રાત કચકચાવી

જેટલે છેડથી ફોકા આવતા અને રટપ
પામે જોણ ફેંકવા જેવે હાથ હમો કરતા
કે એમની આંખ મીચાઈ જતી અને જોણ
હવામા અમે તે દિશામા ચાલ્યો જતો ધણીએ
વાર એમના જોણ છેડકાને એમની પાછળ
હમેજા શીલકરેને વાળ્યા છે પણ શ્રીયુત
વીકેટકાપર તરીકે આગ દતા એક દિવસ
મેમ રમી રહ્યા પછી પોતાની વીકેટકાપર

“અને ઉંચું જઈ બધે કર અંજલુ અંજ રખન દેણ તેમ ઈલા નહીં દે મ્હાં”

જાણા પગની દેડી લાઠ બાંધી હતો
મા રાએ દેડીક વાર દવામાં જેટલે જોગ્યો
એક વીજા કાંધે ધીએ વાર ગળે રૂપ
જામીને રત થતા એક વાર તો એટ દહાળાથી
પટાપુ અને એકો પણ એનેસ બોલા
જામીન જર દળી પડ્યા પણ અમે એમના
ત ક દી કર ન થતા જોણ ફેંકવાયા
સુધડીઆ રટ પની પાછળ ચારેક વાર

તીની રનેદમા તેમજે મો ભોરીયાળા હાથ
વધા નીવજાકા વાળા ના અને લીચણ
નવા મા દવા

એક વાર મુખાહમા રમાની અતુરગી
કીકેટમેમમાં દોડ અને પાટગી વન્યે
રમજેર રમત જામી હતી દુ અને મો
સુવડીઆ બપોરે એક દોરને મુખારે જોને
અખખાના આમળ આવી પહોચ્યા બધા

રોડ ત્રીસર બરાબ ગયા હતા. છેવટે અમે એક ખુશ્તા રોડમાં આવ્યા બીજી દારમાં બેઠા. ત્યાં સખત પડતો હતો.

મી. સુપડીઆએ ઝટ દહને છતી ઉઘાડી અને મને કહ્યું: “તો, સાથે છતી લાગ્યો તો મેંય સુખે લેવાશે.”

પાછળથી જાણ્યું મળ્યુંક

“અને ઉઠ્યું, છતી બંધ કર. એ સખત મેંય દેખને દેનેકા તેરા દરવા નહીં હો ક્યા?”

મી. સુપડીઆએ સામજી નહીં એમ મને કહ્યું. તકરાર ચેરી લેવાનું મેં દુરસ્ત ન થયું.

અમે એકમાં તરફન થઇ ગયા હતા એવામાં એમની ઉઘાડી છતી દાયમાંથી ઊઠકી દુરસ્ત કરતી નીચે પડી. એકું તો મોટા મોટા પડેલા હતા. મી. સુપડીઆએ ઉઠી સ્વસ્થતાથી છતી લાપ પાછી એમની તેમ રાખી.

દંડે એમની છતી પર પાછળથી સીધા પ્રદાર પડ્યો. મેંય પણ સરસ જામી હતી. ત્યાં સખતા પ્રેક્ષકો ઉત્સાહ અને ઉમંગમાં આવી હાજુહાજુની બાજી એકીટસે લેઇ રહ્યા હતા. મી. સુપડીઆને લાગ્યું કે હવે પાજ હાથું નહીં.

“વેટ ડું મીન!” મી. સુપડીઆએ અચેટમાં ફેફ માંડ્યું.

“અને ડું, છતી બંધ કરતા હો કે નહીં! અમા તરી મોટપીટ સીધી દેખાવગી” મી. પાપાનાએ ખીનચ ગયા.

પાંચ બેલાએ તકરારમાં વધુ રસ લેતા નહોતા. મી. સુપડીઆને દાયમાંથી મેં થીએ રહી છતી સહ લીધી અને બધે કરી નહીં તો પાંપણ વધી જત. મેં અને મી. સુપડીઆએ

આરસા ચારેક કલાકનો સનખાય લીધો મેં એમને થયું સાચું.

કોલેજમાં પ્રતિવર્ષ થતી જુદીજુદી સોનાવડીઓની મુંઢણીમાં આગળ આવક માંગતા વિદ્યાર્થીઓમાં મોંએ મો ટાપી દખ્ખ મેં બહાને લેરી રહુડંટસને “જાનો કટ” આ આવવાની હોય છે. સોનાવડીને લાગણી હોય ત્યારે લેરી રહુડંટસને “કંચાઈ” કરવા જતાં નહીં નહીં તો બેચાર શબ્દો તેમની સાથે બોલવાનો પ્રસંગ પડે; બેધરીંગમાં આવક પડતો લાગ લેવામાં કાંઈ વાર “સેક્ટેન્ડ” કરવાનો “ચાન્સ” પણ લાગી જાય. મીનુત આવી મેટાઓ પર કોઈકાઈ વાર આંખો ચિહ્નથી લેખજ રહેતા. અમારા વર્ગમાં મીન રમા કરીને એક ક્રીવિદ્યાર્થીની હતી. રૂપમાં તો કીક કીક પણ બોલમે માનવે તથ નજર ફેંકવામાં એ બહાદુર લેખાતી. આજુ બાજુ બોલી પોતાની સખીઓ સાથે કલાસમાં તે દંમેસ પાતો કરતી માલમ પડતી. તે કાસ ચારે મરતીતોફાન કરતાં પણ સુકતી નહીં.

મી. સુપડીઆને લેઇ એ ધખીવારે દહની. એકવાર તેમણે મને પણ એને દસતાં મોં મેં કહ્યું: “મી. સુપડીઆ! તમારું તો કમ થઇ ગયું.”

“હે! મું?”

“મીસ રમા.....” મેં કહ્યું. જા એકદમ કહેતાં ખેંચાળો.

“હા! શાલી આજે મને લેશે દંડ ખરી.” મી. સુપડીઆએ કાંઈ ચિહ્નથી કાંઈ દલાવતાં કહ્યું.

“પણ મી. સુપડીઆ એમાં કે મોટો લેશે, નહીં તો બીજાને લેશે કેમ ન હશે?”

“એ શાલી શુ મને ચઢાવી દરી?”

“એરાક, નહીં તો એવી પ્રેમજેષ્ટા રા
ખાટે કરે?”

મે એમને રમ્તો દેખાડ્યો આવતો
આવાડીએ અમારી ટીમરી મેલ્લપનીની
મુઠ્ઠી ચવાની હતી મે એમને ઉમેદવાર
તરીકે જમા રહેવા કહ્યું અને સખજ પાડી
કે મેડી રકુડટમમા ખીસ રમા આગેવાન
જેવી છે ખાટે એને પકડી બધી લેડી
રકુડટસના નેહસ મેળવો એટલે તમે જરૂર
મુદાવાનાજ અને ખીમ રમા તમારે ખાટે
એટલું તો જરૂર કરજેજ બીજા બે ચાર
મિત્રોએ ટાપશી પણ પુરી અને અને એમના
મનમા એ વાત ખુમ દમાવી દીધી

બીજો દિવસે બપોરે મી સુધડીઆએ
દરથી દાડનાં આવી મને કહ્યું કે ખીમ રમાએ
મને બધા સંગમ અપાવવા પોતાની ખુશી
દેખાડી છે હુ અને મિત્રમણ તે દિવસે
આ દીરમે જોવા ખાટે ખાસ વહેવા આવી
મારજી પાડળ સતાક રમા દના મી
સુધડીઆને આ વાતની ખમર નડોની
તે તો વહેવા આવી મારજી આમમ ઉભાકિલા
ખીસ રમાને આરવાની શક જોવા હતા
ખીસ રમાને પ્રમાએર આવતા જોઇ તેઓ
ધીમેધીમે સ્થાને મયા અને ‘સર’ કહી
વાતની શરમાત કરી અને આ બધુ જાનામાના
જોવા કરવા હતા મેડી રકુડટસને પોતાના
માથીજ એક મેળર મોકલકને હક હતો
એ વાત ખીસ રમા સારી પેડે જાણી
દોવા જના મી સુધડીઆનુ મેળે પાણી મેળુ
મી સુધડીઆના મયા પડી રમાએને કુએ
મેડે ધાલી ‘ખુમ દસના અને તેને જોઇ
હતી

નાતાસની રગમા અમે દસ પદર મિત્રો
કાઠાની અસાકુર મુકા, વીસનગદ, વિજયગદ
જગેરે શિવાજીના કીવા તમા નજદીકમા
આવેવા તાતા દાહ ડે-હલેકટીક વર્કસ જોવા
જવાના હતા મી સુધડીઆ પણ સાથે
આરવાના હતા તાતા કપનીના મેનેજર પર
પ્રીન્સીપાલની નોટની અમારે જરૂર હતી

તપોરે હુ નોટ તમા પ્રીન્સીપાલ પામે
વગે તમારે એમજો મને વાત કરી કે સમારે
સાતેક તમે એક જાણુ નોટ લેવા આગે
દતો અમને અમેજ નાકને સાધારણ રીતે
મોઝા સુદ મોઝા ઉવવાની ટેન દોવા છે કદાચ
નોટર નહીં જોવા તથા ધુરોધુરથો તે છેક
મારી ડેખીટરીમા અને સુદએ હીએ ત્યા
સુધી આવી પહોંચો અને કે “નોટ” નોટ
જોવા લાગે હુ માયમાથી સુતો હતો
તેજાજ ઉડી પાડળ રોડો એટલે એ ન સી
મથો નહીં તો પકડીને રકડાવત

મી સુધડીઆ સવારે અમને જાણાઆ
વમર નોટ લેવા મયા હતા એ વાત પાડળથી
અમે નેખને મોડે સામગી

મી સુધડીઆ મુઆઇ મુનીવસીંગીની
ટૂનીચકરમા કામન ચવા હતા એ પોતે
ક્ષત્રિયમાથી ઉતરી આવવાનો દાવો કરતા
અને પાતાનામા એવા જુસ્સો છે એમ જાણે
અમણે મળવા એ જુસ્સાને કળવવાના
હેતુથી તથા પોતાના પૂર્વજોની આજર પર
પાણી ન ફરી વગે એ હેતુથી તેમજો લરકરમાં
તારીખ નેવાલુ ઉચિત ધાર્યું હતું એમના
પછી હુ પણ મમત ખાનર ટૂનીચકરમા
કામન થયો હતો

શીઆજાની રગની શરઆતમાજ અમારી
કુકડી દેવાથી ઉપડી અમારે ખાટે મુકરર

તેઓ ધીમીથી સમી ગયા અને “ચર” કહી વાતની શરૂઆત કરી.

કહેવા એક મેદાનમાં અને બધાએ પોતાપોતાના તંજુ ઠોકા દીધા. સદ્ગત્યે મારે અને સુધડી-આને એકજ તંજુમાં રહેવાનું પ્રાપ્ત થયું. તેઓ તાલીમની કીચકામાં કીચકી આજીવનમાં રસભર્યાં જાગ લેતા. જોશીરો સમજા વારંવાર તેઓ પોતાની લાવકાતનો દાવો રજૂ કરતા. આખરે તેમને “લેન્સકોરપોરલ” (લાન્સ કોર્પોરલ) બનાવવામાં આવ્યા.

દેવશાલીમાં બીજો દિવસે જુદાં ટાઇમસર હોલો નહીં હોવાથી તે મને ઉઠાડવા આવ્યા.

મી. સુધડીઆ મને દેં કહેવા ઇચ્છતા હોય એમ જણાયું. આખરે મનની મુજબજી ઉઠવા માલમ પડ્યું કે તેઓ લોટ ગયા. સંભળી વાત કરવા માંગતા હતા. મેં એમની પાસે વિગતવાર વાત કહાલી. કંપની જગ્યા સુખ્યત્વે ગોરા લસકર માટે હોવાથી પાલખાનાં બગેરે તેમની ઢળ મુજબ. હતાં. આમજ બારણાં તે મળેજ નહીં અને બંદર. રૂઢવ સીસ્ટમ હતી. મી. સુધડીઆના કહેવા મુજબ તેઓ રૂઢવ પર ચડી દેશી રીત મુજબ

બેઠા ત્યાં તો રુદુલ સાથે તેઓ પલ્લુ અમરવા
લાગ્યા મીં સુષડીઆનો એક પથ લપરતો,
પ્રજાપિત્ર યવતી પાછળ પેઢેનો બની ચમક્યો
બને આગળ આવી કેમ બેઠવું તે શી
સુષડીઆને શીખવડી ગયે. આ જનકવતી
નેઓ કેપના ફેટવાક વર્ગમાં રિપ થઈ
પડ્યા હતા

રૂંદે દેખે આથે પહેલવાની અમને
મનાઈ હતી સાજ તથા રાતને માટે સામી
લરકી રોળી અમને આપવામાં આવી હતી,
પલ્લુ મીં સુષડીઆ દેખેસ અપવાદરૂપે રૂંદે
ચરનીમાં દેખેસ પહેરી 'શનમી'ની પરડમાં
આવના એક તિવમ સાજ દે મેજરની નગર
પડીને તેમણે કારણ માર્યું

મીં સુષડીઆ પહેલા મહેંગ મુલવાવા
પલ્લુ આખરે નીડરપણે જવાગ આપ્યો
સહેંગ, દેખેસ ન પહેલે તો મુનદાક
શાકે !

• તથે "મુનદાક" (માઝ) ને પહેલેની
કોઈ "સાજ" દે ટપાક મારી આખી કુકડી
દમી પડી, પલ્લુ મીં સુષડીઆ તે અમજ
- વાવા નહીં.

• • •

મસલકારનો જવાબામુખી ફેટવા ત્યારે
મીં સુષડીઆ સીનીઅર બી એ કલમમાં
કના અમદકારનો એમને પલ્લુ નેપ સામો
પજા દેખેનાઓને હાડી રાખતા એક નમજ
પલ્લુ હાડી રાખવા માડી એમેક મામમ
એમની ફાફા હાડી પર ચડ્યા ૧ અને
રાત વાગે.

એક સાજે પરીણ પડી મીં સુષડીઆ
ની હાડી તો રીક પલ્લુ મુજ સુદા મુજ
પમેજી જોઈ અને અમમિય વગે પ્રજા
જવાબુ કે ને દિવસે હાડી 'દીમ' કરાવવા

મીં સુષડીઆ સુનવા મવા હતા તેઓ
પહેલાહેવાજ સુનવા મએવા હવાયી મે
એમની પાંત્રે રિમવાર વાત કહાડી

"સુનવાજાને હાડી દીમ કરતા ન
આપડી ?"

"એ હું તને બધી વાત કહું સુનવા
જાજાએ તો મેં હાડી દીમ કરવાનો જવા
પ્રકરો"

• વાક, રીક આવ કહો ?

"અહ આના પલ્લુ અને આવ પુઠે
જાતે બધા હામો તથા ધરાડો હમતી હતા
કદાચ અને આવ વધારે કહો હશે તેથી કેમ ?"

"નહીં, એ તો કાઠ મીંજ વાત પા દસવા
દરી પડી"

• અને એક પ્રુ સી પર બેસાડો અને
એક હામને હાડી દીમ કરવા માડી, પલ્લુ અને
ઉચ્ચ નીચું નહીં જોવાની તથા નહીં કાલવાની
વરડી આપવામાં આવી હાડી કાખા પડી
મે સામે અવરસામાં જોયું તો જશુમુ કે
શાવાએ મીઆમાર જેવી અમીદાર હાડી
બનાવી રીકી હતી

તેમ રૂં વાક ! એ પલ્લુ ફેશન
કે નીં

એ ફેશન અપણને પસદ નહીં મે
એવ હાડી બધી ટૂંકી નાખવા કહ્યું પલ્લુ
પહેલા જશુમુની દીકુ કે હવે તો આડે બદલે
ક અમમજ આપીલ

પલ્લુ આ મુજબ કેમ ?

સાજાએ મને કહ્યું કે સાન દુમ હવા
તો આપી મુજ ૧૮ મવા કરમે મેરા મુજ
મુજા નહીં હે 'હવે મુ ૧૨૩' એ એને બધી
મુજ કાડી નાખવા કહ્યું

પલ્લુ એને મુજ જશુમુ નહીં !

સાજા કહે કે 'માલુમ રીજવા મુજ
૬૫ મમ' એની વાત તો ખરી સાચી

મેં ૭ આનામાં એનો દમ કાઢી નાંખ્યો. અરે, મોઢું ધોવડખું. શાશે કહે કે આંખો મીંચી દે. મેં કહ્યું કાચકે બારતે. મારો હાથ ખીસા પર રખો, રખેને શાશે ખીસું કાલરતો હોય. એટલામાં તો એણે મોઢા પર પચ્ચક-પચ્ચક ઝીણી રેરે પીચકારી લગાવી અને દુવાલ વડે મોઢું સ્થા કરવા માંડ્યું. જતી વખતે મને બધા દનતમેએ “આટલો શેઠ” કહી પીસાય આપી.”

મી. મુષડીઆ સહુનમાં જવાના છે એ વાતની જો મને પહેલેથી ખબર પડી હોત તો જરૂર દાડી ન ચડ હોત ખતાં તેજ સહુનમાં તેજ વખતે હું જતો. એમ ખાસત દે એટલા પૈસા સીનેમાં ખચ્ચાં હતા.

*

*

*

હૃદયનો હકીમ

રચનાર:

રા. કેશવલાલ પાપરલાલ વૈધ

૩૩૦૭૭૭૬૪૬૮૬૭

૧૩૩૧.

- હકીમ હુસીઆર આલમના, દુખી દીધને દવાઈ દે; પડીને મન જાડુના, અજબ પુડીઆં તું પાઈ દે. ૧
- હમારો દર્દ ખીતરનાં, હકીમ જો આપ અંતરના; જલે છે આજ અંતરનાં, મધુર સરખત મીઠાવી દે. ૨
- જખમ ઉંઘા હદયના જે, રુઝાવા અર્જ પારી છે; પડીસર તું વિચારીને, મલમપટ્ટી લગાવી દે. ૩
- નવજ* તુજ દાવમાં આપી, હવે તો દર્દને માપી; હમારા વહેળેને કાપી, જડીબુટ્ટી ખનાવી દે. ૪
- કીતાબોમાં દવાના જે ઉપાયો મું નકમા તે; પ્રતિકૂલ સું થવાના છે સમજ સગી જણાવી દે. ૫
- અનુકૂલ કાળ ને દેશે, ફરું ખું દર્દને વેશે; હદયમાં સ્થાન તે લેશે, દુઃખોને જે જુલાવી દે. ૬

* નવજાત નાદી.

મી. મુષડીઆના જીવનની સાંકળની આ તો થોડીએક કડીઓ છે. લવિષ્યમાં વિશેષ નાંખી અને તરેહવાર કડીઓ ઉમેરાતી જશે સારે વાયક! એનો કે ખ્યાલ તને કરાવતો રહીશ. અત્યારે મી. મુષડીઆની મનમોહન મુર્તિ ક્યાં દરો તે તો માત્રમ નથી, પણ મારા એક મિત્રે ઘેઠા રખત પર એક પત્રમાં મને જણાવ્યું હતું કે, મી. મુષડીઆને મરણ જેવું દેહ, થઈ જવાથી લાઠીરના એક રોયલ્સ્ટીસ્ટ પલો તેઓ દવા માટે જવાતું કહેતા હતા. પણ હમણાંજ મારા ખીજા એક મિત્રે ખબર કરી કે તેઓ તદ્દન વિદેશી પૌરાણમાં આવે દેટા ગાંધી દેહની દરેક ઓશીમતી મુજાકાન એતા હતા. મહાત્મજીના ચિત્તને કાણુ પારખી રહે ?

મયખાનુ આ ખીનુ દીન

૨૩૧૨

૧૧ સીનાનમ કે ગમા

ધિવ

૧૧ ૧૪૪

સા જી ખડ દ વ ય
ભગના ૪૧૪૪ ભવને
મટેદી ૪૦૪ ખુવ છે
મયખાનુ આ ખીનુ દીને

લી /૧ ભરેન છડે લા
નરમદર હી ૧૧ ૫૨
લી ૧૧ ૧ ખાન ૨૫૧
મયખાનુ આ ખીનુ ૧૧

આસાક આ મ ૩૬ નંબી
૨૩૨૩ ૫૮૪ સી ૫૧૧
૨ ૧૧૧ ૧૧ ૨૩૬
મયખાનુ આ ખીનુ દીને

મરણીંદ્ર અર્ધાં ને ઝોલીંગ,
હે મરત મરતના મળ્યા,
વિદાર સોનાં એ મતાં
મળખાનું આ ખીસતું દીમે.

ખુમસુન આ નાજનીના,
માતની લાલી ભર્યા -
વડના રાગની ખડીપીઃ
મળખાનું આ ખીસતું દીમે.

દિવસ પાચી વાવડો,
આડી ખડી રમણુમ યતીઃ
નાચી સનમ મોગન યતાંઃ
મળખાનું આ ખીસતું દીમે.

મદેશીય ખુમ ભરતું છે,
જ્યમે રમિતર વડી રવાઃ
માયુક મળી વિવર લાનીઃ
મળખાનું આ ખીસતું દીમે.

[ચિત્ર ૧૪૮૦]

પર પીઠ ને ધર લેવા
 કે નામો નહિ જાયદેખ

પર પીઠ ને ધર લેવા—

[૧૪૮૦]

આદિચરણી	જાનિત	કાન	કાનિંક	૧૦૮
કેદરના આલિયા	નાનિયા દખાનુ મટેલ	"	પાન	૨૩૮
કેદરના આલિયા એક	"	"	આલિયા	૨૨
ખરેનો લારે	" દેશનુ પરમાર	"	કાનિંક	૪૮૫
અપા વરુન સાલિય	" વિજયરાય કન્યાબીરાય	સાલિય	પાન	૨૮૫
ચુનેર કલકયાનો ડાન	" પ્રતિભા મુખારામ	"		
વિશામ	વિજાગીઆ			
આરુસા	" રમણલાલ કનૈયાલાલ આલિક	વાર્તા	કાનિંક	૫૧૧
અનેકોનો બાદ	" રવેદ રણુકોડરાય મનમુહાર	રમુકુ રહેલ	કાનિંક	૨૦૧
ત્રીરખોનો	"	લગીરુ	આલિયા	૬૦
"	"	"	આરુસીયે	૨૫૫
"	"	"	પાન	૩૬૬
"	"	"	માન	૪૬૦
"	"	"	કાનિંક	૫૭૪
નવ વર્ષ	સા મરમલાન	કાન	કાનિંક	૬૭

નવોત્થાન

સારોઆપ ..

અખાલસ એકનો અખાલ, પશુપતિ વર, શુભરાત કોલેજમાં રસાપલુઆએનો અખાલ

અખાલસ એકનો એકન પ્રત-આપવણી વીનાપત વસેલો પ્રથમ અખાલસે, અને તેથી આશરકોનો રંગ એકનો લાગેલો છે કે નખસિય લગી કુરોપીઅનન બની ગયો છે અખાલસ હા નો તે અખા પહેલાન તેને ચીરીરીઅન બનાવવાના

વારી,
૧૨૫-
૧૩૧૬

મોહન-માયા

[લાન્ડરને પ્રધાન ત્રિવિધી નાટક]

લેખક

પ્રોફેસર જીગ્જાન તવકરી શાહ

બી એ બી એમ સી વરીટ્ટસ્મિટ-બો

સંપ્ર માહિસમસદ

—૭૯૬૬૦૦—

વિષય

૧ શિવરાત્રી સંજ

અ અમ

મુખ્ય પાત્રો

— ૦ —

અ બાલાય મેઠ

મુબાહના એક ધનાઢ્ય વિદુષ વાનપ્રસ્થાશ્રમના ભવવાસી
માધીધેનજી મા અરવ ને સ વરમળી તીરે વસનાર મુદસ્સ-
ધનમ પતિ મુબાહના મળણી પત્નીના રત્નગવામ પાંડી અમદાવાદ
મા રીઠાવડા મવા છે

વરોત્તમદાસ

અ બાલક લેહનો જમાન મધુરીનો વર મુજરત કે લેખના
રસ યૌ શાસ્ત્રનો અધ્યક્ષ

સાવાભાઈ

અ બાલાય લેહનો એકજ પુત્ર બાળપણથી વૈવાહિક વસેલો
પ્રથમ અભ્યાસાર્થે અને તેથી એકાદકનો રંગ એકરે સામે
છે કે નાનકિય લગ્ન મુશ્કેલીઓ બની ગયો છે અ બાલાય
શિક્ષક ને જ આ પહેલાજ તેને મીડીયીઅન બનાવવાના

સ્વર્ણાં જ્યેષ્ઠ રજા હતા, પણ પરીક્ષકોના કમનસીબે સારાણા શેડે આપ. સી. એસ.ની પરીક્ષા નાપાસ કરી અને જેધક એડમિટ્ડની ત્રીજી વર્ગની પદવી લઈ બારીસ્ટર બન્યાં. અંગ્રાજી શેક નિરાશ તો થયા; છતાં બારીસ્ટરમાં પણ સ્વપ્રસિદ્ધિને સંભવ જાણ્યો એટલે નાની આટા ઉત્પન્ન થઈ. તે આટામાં પણ નિલસી, સુખપ્રિય સારાશાખએ કતમ કરી અને અંગ્રાજી શેડના ગોડીઆ ગોપાળજીસની પારીખની પેલીમાં તે મેન્ટી વેચતા મેનેજર બન્યા. નિષ્પાતાએ ચારી આખી-સદમીની અજુધારી અદળક કહેર થઈ અને બારીસ્ટર સારાશાખ-૨૬ ગમે સીવીથીબન-પુરોષના નામાંકિત ઝવેરી ગણ્યાના લાગ્યા એટાં પિતા તેમજ અન્ય કુટુંબીજનોને મળવા પ્રુતઃ દોંદુરયાન પધાતા હે-શીઆણાની મોસમ માટે.

મોહનદાસ ... નરોત્તમદાસનો બાળમિત્ર-પૃથ્વીપ્રવાસી, અનેક અનુભવથી પ્રકાપિત નરવીર.

અવરજ ... અમદાવાદના સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ, નરોત્તમનો સસાવજીપ્રયોગમાં સદાબચારી.

સરકાર હીરાસિંહ ... પંતબનો એક અઝેસર તાલુકદાર, અસહકારી પ્રુતનો પિતા. શીરામ નાનાજાત કવિ, રવોદનાથ ટાગોર, સી. એફ. એન્ડ્રુસ, મોહનદાસ ગંધી, અનુપરાપ ભેમીંગો.

સીવર્મ

માયાવતી... અંગ્રાજીશેડની બહેન-આધેકવયલી, અર્ધદંબા, કવિકલાધેલી ભામિની.

મધુરી ... અંગ્રાજીશેડની મોટી દીકરી, નરોત્તમની પત્ની, ટાગોરમાયામાં મરે નવોદ્યા.

પુષ્પા ... તેનો નાનો ભંદન.

નોકર, ચાકર કાન્યાદિ.

અંક પહેલો

સ્થલ :

અમદાવાદમાં સાબરમતી દરિ અંગ્રાજી શેડના જંગલનું મુખ્ય હીવાનખાનું.

[અંગ્રાજીશેડ ગંધીજીના અપભ્રંશ વપાસક હોવાથી મદ્રાસમાં જ અંતિમ અસહકારમત આરંભી ત્યારથી શેડજીએ પ્રધાન ઉદ્દેશ દોષે, ઘરજુ ધધી મીઠાઈતરિના દોષે, પ્રતિ ખાસ કરી આરંભ

રવિબાણુના પુતળા પસે છે પેલે હેડે-કાપના મોઢા દરવાજામાંથી અંગૂઠાના બાગનો દેખાવ વળાડતો હતો, અને નાનાગાલના બન્ને પસેના દરવાજામાંથી ધરના ધીજ બાગમાં જવાનો રસ્તો હતો પાદો કપડાં બહુ ભોમભિા ફેટલાક પ્રવાસીઓને લેવાનામાત્રુ બતાવતો દેખાય છે. પ્રવાસીઓમાં એક પારસી વૃક્ષ, એક ફ્રીંગી સપ્લાયર, એક અમેરીકન બાતુ અને એક પ્રણયીયુગ્મક હતાં. પ્રવાસી મેક્ષો પ્રત્યેક વસ્તુ જુએ છે, સ્પર્શે છે અને ફાળે તેમ પ્રચંચ, ટીકા કે છાણ કરે છે. વચગાળે મુઠેલી નાની મેજ પર મેક્ષોને સહી કરવાઈ પુરતક છે. જાતુ સાપ્તીરોક વર્તિને, બટમુકીઓ અને આરતો, સ્પષ્ટ, ખડ એકજ સ્વરે બોલનાર સાતક ભોમીઓ છે.]

અત્રુ

[૫૪ પારસી મેક્ષોને પુસ્તકમાં સહી કરતો નોંધ] આપનામાંથી કેમએ પશુ હજુ આ ઇચ્છરમાં સહી કરી ન હોય તો કરી લો. [મેક્ષોને આંગળી મીધી પુસ્તક બતાવે છે. અમેરીકન સી સહી કરવા આવે છે.] [એક પણ જવા હા] ગમે તો મોઢ હિતમ સમથોચિત બોલ કે વાક્ય સહી સાથે ઉમેરજો.

[પ્રણયી ડુગલ અતિભંદસ્વરે પાતપોતમાં ગ્રહ-શ અગલે છે.]

મેાતી

મહિ, વહાલી, તારે માનવુંજ પડશે.

મહિ

પશુ હું શું કરું? મેાતી! મારી હીમત નથી બાકતી. મને શરમ.....

મેાતી

પશુ મેમાં શરમ કેવી? અને કાલ તો વળી પાંચમ છે.....

અત્રુ

[તેમની તરફ બાન ખેંચાવાથી] પ્રદર્શન નોવા પધાર્યો છે સાહેબ?

મેાતી

[હતાવળો] હા, હાહ.

અત્રુ

વારુ ત્યારે, આણી મેર રૂઠ આવે. [જમણી ગમ નાનાગાલના પુતળાથી પ્રદર્શન બતાવવું શરુ કરે છે. મહિ-મેાતી છેક પેલે છેડે રવિ-બાણુની પ્રતિમાની ઝોય થે છે અને ત્યાં

પોતાનીજ પ્રણયકામાં પ્રદર્શન વિસરી જાય છે.]

પારસી

વારુ બાબા, તારે ખરેખર બાલ ઘેરમાં મીઠર રવાંકરનાક ટાંગોર રહેતા હતા કે?

અત્રુ

[તેને ઉપર આપતા પહેલાં ફ્રીંગીને એક કાચ પર મેડેસો નોંધ પ્રદર્શનના મેક્ષબિધિનો એક નિયમ બતાવે છે.] “પ્રદર્શનના મોઢપણ આસન પર મેક્ષોને ખેસવાની ખનાક છે.”

ફ્રીંગી

તો શીર આઠમી મયઠે કહાં? ખડે હુવે હુવે તો પાઈં કુખને લો [નિશ્ચિંત બીડી સીચારેટ પીવી શરુ કરે છે.]

અમેરીકન સ્ત્રી

Oh, my! And so, you say, your great man Gandhi had pitched his camp right here, eh?

અત્રુ

[મહિ-મેાતી તરફ દૃષ્ટિ જવાથી, મહિને રવિ બાણુ પર કાચ ફેરવતી નોંધ યુન: પ્રદર્શનના મેક્ષબિધિનો નિયમ સુચવે છે-મેોટી] “પ્રદર્શનમાંની કેમ પશુ વસ્તુને કાચ અરકાકો નહીં.”

મેાતી

[તેને સાંભળ્યા વગર] પશુ મહિ, તારું ખતં કારજુ કહેની?

મહિ

[અહીંથી જા આખો એકલીનું પ્રદાર
નાખી] તમારે હ મેશ પડેલ વસતુ મારાથી
એકના કેમ રહેવાય ?

માલી

[હા અને છોતના મધાન સામટા
આવેશમાં] ઓહો! મહિ તુ પશુ [મહિને
દાઢ ત્રિમાસુની એથ રહી પકડે છે]

અનુ

[મુઠને જવાન ન અ પા એટલ તેમની
પામ આપ છે] તમે સદી કરી કે જાલ ?

માલી

[સહાશો] હે યુ ?

અનુ

[મુજ બાર હા ત્યેકશ - ફૂર રપ્પ
તથી ઉચારે છે] હુ-આખો પુટુ છુ કે-
આપે પેલા-અપકપુત્તકપા-સહી કરી ?

માલી

સહી કરે ? શા માટે ? [માલીને શી
વાલ થા છે તેનું જાન કે પરવા ન હોય
પશુ મહિને ફરેતો કરવા નડોતો મેલીને
ધીરથી કેમ મારી તે પોતેજ સહી કરવા
સપાવે છે માલી તેની પાછળ ઝુટવાકર્ષણથી
તણાતો જાય છે]

અનુ

[તેમને વાલ દેવા બધામણુ કરવા પુન
રફિરાર છે] શી લાગે તો મહી સાથે
કોઈ સમયેયિન શ્લોક કે વાક્ય બેજાચક
કમેરને

માલી

વાલ સાહેબ [બને જણુ સહી કરે છે,
પગજર વિચાર કરે છે અને પછી વિચાર
વિષદા સર્વોત્તમ સિદ્ધા સાધવાથી તે
સત્વર શ્રેષ્ઠકમધમાં અમર કરે છે દરમીયાન
અનુભવીઓ પુન કર્તવ્યસિદ્ધિમાં જોડાય છે]

અનુ

[વક્તુ-રનો જામ કરીને] બાનુઓ અને
મુદરથો આ રથાને પગીસનીશ વા પડ અમશ
વાલના કાકટર સાહેબનો બ મોહનો અને ત્યાં
જ્યારે મોહનથ દામેર વ્યકટર થઈ આવ્યા
દલા ત્યારે તેમની મથે તેમને બાનુપુ
એટલે કે નના બહ આજના વિધવિધ્યન
એટલ કે જગત્તહેર બારતપૂત્તુ કવિરાજ
રશીનથ દામેર પશુ રહેલ દલા ગીતાજ
વિષ અમરવદ વરેલ મો માણી મારી મિયા
હસનિ રમિક કર્તના બાલકાજ અદીજ
વીતેલો જો અને તે મમથે પશુ તમારા
રમરણુમુકુરમ દસ જોગો તો તેમની અમનીમ
કમા પરિજનક પુ પ પે ખીપની દેખશે
[શીર મીની સીમારેલો કુખાગો આવે છે તેથી
અમેરીકન બાનુન છકિ આવે છે અનુભવનું
બારણુ રખનિ થય છે] અહીં ધૂમધાન
કરવાની મન છે [પુન વાલકાદ શીર
ધાય છે] કવિરાજની શી અનુપમ દેવતા
શકિત શા અગમ્ય વિચાર ! [શીરગીને]
સ મજાત નથી ? કહુ છુ કે હવર ખીટી
ખીનેજી મનાલ દયા ખીગી ખીરી દોય તો
બદાર જા

ધીરગી

અમમા ? અમજા સ મ [કુળી આવતો
થાય છે]

અનુ

[શીરગી પામેથી કે પશુ બશીમની અ શા
રખી દેવ તો તે નજ થઈ એટલે બનડે
છે] કેવો ભેઅદબ ! [બારણુ વગી આગળ
વધે છે] દેવી મુખમાથી શી અમૃતધારા
ઝરી છે ! વાગુદેવીની પ્રસન્નતાથી કેવા અમર
વચનો ઉચરી છે ! [નાનાલાલના પુતળને દાઢ

તે હોય છે તેના પર અમેરીકન સ્ત્રીનું ધ્યાન
વેળાય છે.]

અમેરીકન સ્ત્રી

Sure! This guy isn't Tagore
as I saw him way back in Salt
Lake city in the fall of.

અતુ

[ચોક્કે છે. અંગ્રેજ સમજતો નથી,
પણ જુલ તો તરત માણુમ પડે છે. પણ સમજ-
સૂચક પ્રાણી છે એટલે વાત ફેરવે છે. એક
મેજ પાસે જઈ, ખાનામાંથી ગોરખદાની
એક કામ કાઢી બતાવે છે.] જુઓ, આ
આમર કામ—સરખતીગેરિત લેખિની.
અમર દિવિની આ અનન્ય કામ. રિજાદની
શાળી, અંગાણાસ શેઠી દોડરીએ અગ્રાધ
પ્રેમે સ્થરેલી રાળી.

અમેરીકન સ્ત્રી

Let me see it! [દામમાં લે છે. જીભ
પ્રેક્ષા કરી કવિરાજના પુતળા પાસે જવાની
તેમની આગળ તરફ પીક છે.] How
much! [દામમાં કામેલા બટલામાંથી પૈસા
કાઢવા લાગે છે.]

અતુ

[ભાવ વધારે છે.] નહીં મેમસાજ, શે
એવેનશ નહીં. [અતુ ખેડી કામ ચુકી દે છે.]

તમજા હાથને દરવાજેથી માથાથી
પુખા, નવેદાને ઠાને તેના લીલાસમાં
આવે છે.

માથાવતી

[પ્રેક્ષકોને જોઈ સંકોચાય છે.] જો !
પ્રભુ ! વળી પણ પ્રેક્ષકો ! આ તો દર શાય
છે. [એજ માર્ગે પાછી જાય છે.]

પારસી

[બેભીઆને] આપ હસના પરીની કાની
આવી ગુમ કંઈ જગાર ખાલુ કોન હતાં ?

અતુ

અરે એ તો આ જંગલના દાલના
માલીક અંગાણાસ શેઠનાં બહેન માથાવતી.
લેણા એને મીસ માથા કહે તો ગાહસાહેબ
જુલ શાય છે. [દાગોરતું એક ચિત્ર બતાવે
છે.] આ જુઓ, ભારતીય કવિરાજની દેવાંસી
મુખાકૃતિ. આ ત્રિકાલમાંથી દૃષ્ટિથી શું છુપાય !
અને પછી આ જુઓ, આમ આવો.

માતી

[આતમકયામાંગ રંગ રહેલા સહેજ હસેલી
બોલી દે છે] અને તો પછી એનું મુખ જોઈ
તું વિષાદવેદના વિરાટી સહીશ.

અતુ

હે ! શું ? [માતા મેઢા પર ઈ
રિમત ફરકે છે.] [પ્રેક્ષકોને] આ જુઓ,
ભારતના ભાષીર અને આસાદકારના મહાદેવી
મહાપા અંધીજની તરવીર. એ પનોતા,
પ્રજાપરાવી પુરુષ મારે હું શું નથીન કરી
સકું કે જે તમે સૌ નહીં જાણના હો !
આરીકાંથી આપ્યા તારે અહીં એમનો પ્રથમ
ગુણમ દત્તો અને એમના પાદાર્પણથી પવિત્ર
બનેલી જુહિયાં પેતાના નિષ્કલિપ્તજમાં જામ
કરના રતુથી આ જંગલના સંપત માલીકે તે
ખરીદ્યો છે. મુખાદના પ્રતિષ્ઠિત, સાહસિક
વેપારી અંગાણાસ શેઠને મોઢ ને એવળાનું
હેલ, તોપણ મહાપા અંધીજ અને કવિરાજ
રવિજાજના રહેણાણમાં એ પેલે નિષ્કલિપ્તજ
બનવાની ઠોંસ પડાયે છે. [પ્રેક્ષકો સૌ
અંધીજના પુતળાની આસપાસ પીટાયા ઉ
અને બેભીઆનું ભાવજી સંભળ્યા કરે છે.
દરમીઆન અંગાણાસ શેઠ પેલે હોડના બાજને

દરવાજાથી દાખલ થાય છે અને શેક્ષીને
નેહ જાનાવના ઉભાડમાં સાબળે છે] શેક્ષી
સખ્તન પુરુષ છે અને રાજકાજ અને સમાજ
ખજદારમાં આગળ પડતા વિચાર ધરાવે છે
મદિત્વના ફાળીન, કલાકૌસલના મુરખી છે

છે, અને ખુદ માહાશયકમમાં પણ તેની
મંમદશ્ચાન તરીકે નાખ લેવા દીધી છે સામે
કપીઆ ખરવી તેમણે કીકના આ ભણીતા
નરવીરની રમારક વસ્તુઓ અનેક મુશીબતે
એકઠી કરી છે આ લુઓ [જમણી મમની

જનામાં પેદ ફેળા જઈ તે જ પેઢે અને પાન મહોત નજ પર મુરી દે છે

પ્રજના નેતાઓ મારે, દેવના ઉદારોએ મારે
કોઈમાં ઉચ્ચ આવના પ્રમદાવામાં પેળે સર
માનના દેવથી તેમણે અવિર ઉદાર હતીએ
પેનાનું આ ખાનગી આરામરૂદ, પણ એક
અરેર પ્રદેશનરે કોઈને નેવા ખુદક મુકક

કાનિ પર મદ માટની છતી ઉપર સટમને ૧
અજાવાન સોની સેનેરી ખાનમાં મરેની
એક કદની જાની ત ક આગળી કરે છે]
અજાવાન સોની તરવાર

પારસી

આપ એવન પોટોન કે? [ધારીધારીને એક પણ જુએ છે] મેલું તો જાહેર કીસકું નથી. એ તો સહેળો, કીસમટ સીકંડરની બેઝબાલા છે.

અમેરીકન સ્ટી

Just like your other great guns of commerce 'Heavy, brutish, anything but refined, spiritual, artistic! [તેને મુઠ્ઠા કરી સામેની ગાંધીજીની ખાલીપટ વાળી તસ્વીર નીકળે છે. અંખાભાસ શેઠ અંખાભાસ પડી મુનઃ આગને દરવાજેથી બહાર જાય છે.]

અનુ

[યાત બદલાવા] આ કેમ જોયો? [પ્રિયતાની ડાબી મેર જીંત પાસે પડેલા એક આસનને બતાવી કહે છે] ગાંધીજીનું પ્રિયતમ વિરામસન. દરેક સવારે અંખાભાસ શેઠ આસન પર બેસી નવજીવનનો મંત્ર આરાધે છે. [જમણા હાથે દરવાજા બતાવી] આ તરફથી મારી જોડે આવો તો અંખાભાસ શેઠનું અંખાસમુદ્ધ-આગળ ખુદ ગાંધીજીને વાપરેલું પુરતકાક્રમ-વસ્ત્રનું. એને નવજીવન મંદિર કહે છે.

પારસી

અને ટોગરવાલે જોરકે કાં છે?

અનુ

[હાપા હાગની જીંતની પેલી મેર બતાવતો] આ જીંતની પેલી મેર કવિરાજનું સ્વપ્નશુક છે. હાલ ત્યાં માયાવતી બહેન રહે છે અને તેને "ભાનુજીવન"નું નામ આપ્યું છે. આપણે નવજીવનમંદિર જોઈ માયા-મહેલ કે ભાનુ-જીવનમાં જઈશું. [ચિહ્નકા નાનાંકાના બચ્ચને

નીરખતા જમણે દરવાજેથી જાય છે. માત્ર અમેરીકન બાતુ પાછળ રહે છે.]

અમેરીકન સ્ટી

[અંખાભાસ લાગ સાધી. જે મેજમાં પેન રાખી હતી ત્યાં જઈ, બટવામાંથી સોનામહેરો કાઢી, અનુભોમીઆને લલચાવે છે.]
Come! Out with your great man's pen! five gold sovereigns for it!

અનુ

No, lady, pen not sell! [તો પથ બાતુ બેલે છે તો ખરો. ખાનામાં પેન રાખી બાથ તે ઝડપે છે અને પાંચ મહેર મેજ પર મુકી દે છે. અનુ જુલમાં તે પોતાના મજવામાં સેરવી દે છે. પછી ઉભા જમણે દરવાજેથી અદ્વય જાય છે.]

મણિ

નહી વહાલા, નહીં. કોઈ જુએ તો.....

મોતી

જે હવે કંઈ નથી. મણિ, વહાલી! આ છેવટનું સુંબન છે. કેટલાંક વર્ષો સુધી... [સુંબન કરે છે. અનુ પાછો આવે છે.]

અનુ

ઓ હો! હી! હી! હી! [હસતો હસતો પાછો જાય છે.] આ મોમીઆનો મંધી કે નાંખી દેવા જોયો નથી. હવે મી કલમ સેવકે વેચી અને આજના જેવા બીસ્તુ મને તો જોડવાને ચાકરી શોધવી નહીં પડે. હા! હા! હા! હા! [અદ્વય મણિ મોતી પથ શરમીદાં થઈ તેની પુઠે જાય છે.]

બાપવડેથી ચારાભાઈ હાખક જાય છે.

સારાભાઈ

કેવું સ્વામત થશે? બાપા તો હજી જેવાને તેવાજ મારા પર ચીલાવતા લાગે છે. [અંખાભાસ શેઠની જમ્મી પર નજર પડતાં]

આ રમ્યા ડાસાણમાં ફેર બહુ પડ્યો હાથતો
નથી. માગી સધે કરી તેમ છોકરીઓ મધ
કરણી ન કરતા હેય તેા સારું [સારાભાઈ
તદન પુરોષીય લીલાસમાં છે હવે તે ગેર
અને બીજા બહુમુજા નકલી પુરોષીઓથી ભલે
ચેતવેને નેણા પાડવા અહતો ૭૫ તમ તેણે
દી મુજ રાખ્યા છે કાળી ખાડી છદીથી
તેના મુખસાદર્પ
મા એર વપારો
થય છે]

પુષ્પા

[જમણે દર
વાળેના હાથમ
બીયની કમનુ
જાણસિયન લોક
આવે છે સર
હો મોઢ વસા
[થાય છે] મો]

સારાભાઈ

[મોહન
મોહી ફરે છે
એ પુષ્પાને બુઝો
કે] પુષ્પા! ખરે
ખર મોગી થય
છેને]

સ રાખાઈ કે ને નર્મ પુષ્પને બાથ બોલે છે પુષ્પ મનરાય જ

પુષ્પા

[આજખતી નથી પશુ સર મળુમત્
સ્થાન કરે છે] પ્રાચીન ભેવા અન્ધા ભેર
[જવામમાં સારાભાઈ કોઈ જાણ પુષ્પાને
પાથ બોલે છે પુષ્પ મનરાય છે] મો! મો!!
આ રુ કરે જો ૧ છેડ છેડ અને ૧
[જાણવ સારાભાઈના મો પર ફેરે છે]

સારાભાઈ

[પુષ્પ દસ છે] પુસી માં ડીઅર પુસ !
આવેને પશુ બૂલી મધ કે ૧

પુષ્પા

કેવું સર જાન જા [જાણવા મેજ
પર મુજા નેની સામે તીરમે છે]

સારાભાઈ

બહુ મહાભાઈ
મયાનુ હે ભેળી ૧

પુષ્પા

[હવે મોળા
ખાણ પડે છે]
દાસના તુ મયો
ત્યાર કોઈ કુમરો
પતણો બચણ
જેવો દતે

સારાભાઈ

દેડે દડપત્રી
તાણ જેવી કાફ
અને હવે [ઘડી
પસારે છે] હવે
બચણ ભાવો
બ રો છે સમજ
જેમી ૧

પુષ્પા

કોઈ મોગી મળકતી ઘડી ૧ દાસોરને
પશુ લખવે [દેતના ઉમળકામાં] તે
ખરેખર અને ખીવરાની દલી સાકા! કું ભો
બરે સક છુ તે! [સારની કોઈ વળે છે]

સારાભાઈ

તુ બીરુ કે ખતીમાની કલ્યા આલ્યા
ચિન્હ પુષ્પાની જેમ ઉભી રહી દલી નહીં કે ૧

પુષ્પા

નહીંસ્તો. મારો આત્મ-અભ્યાસ ન કરું ?

સારાભાઈ

તે ખરેખર મને-આજખે નહીં બેળી ?

પુષ્પા

નહીંસ્તો. આ સારાભાઈ ! હિન્દુ રહે
એક પણ હું આપને બોલાવું. [જવા મારે છે.]

સારાભાઈ

[તેનો હાથ પકડી જતી આવકાવે છે.]
નહીં, જરા મનુષ્ય. હજુ પણ આપણ મારી
બેઠે જેવાને તેવા ગુસ્સેજ રહે છે કે ?

પુષ્પા

[એક નાનો નિઃશ્વાસ નાખી] હારે ! તારું
નામ સુધાં પણ લેવા હેતા નથી.

સારાભાઈ

આપનો કંઈકો સ્વભાવ ન મળે, હે ?

પુષ્પા

ના. મધુ કે હું તને કાજળ લખીએ તેની
મનાઈ નથી, ફક્ત તારી જાણે પાશજ ન
હોય તેમ કોઈ વાર પકપુછ કરીજ નથી-
ખરડાંતર પુછીજ નથી.

સારાભાઈ

પણ મારો અપરાધ શે ?

પુષ્પા

અપરાધ ? આટલાં વર તને વીનામલ
વસા-પો તે આખરે વેપારીની નોકરી કરવા
માટે ? [પુષ્પા દસે છે] મને પોતાને તો જેમાં
કેં ગમ પડતીજ નથી. પણ મધુ અને બાપા
તો હું સીરીસ સર્વિસની પરીક્ષામાં નાપાસ થયો
જેનું તારો મોટો અશ્રમ્ય અપરાધ સમજે છે.

સારાભાઈ

[એ પણ દસે છે.] સીરીસ સર્વિસ
નોકરી નહીં કે ?

પુષ્પા

હા હા પણ સરકારી, અમમતારી.

સારાભાઈ

પરદેશીની ગુલામગીરી કહેને !

પુષ્પા

હવે તો બાપા પણ એમજ કહે કે
પણ આ તો વેપારીની નોકરી લખ તેં અ
મમતને મન્યાની દાનિ કરી અને બાપાનું
હોસ પુલમાં રમણી.

સારાભાઈ

[સહેજ નાખુશી ગતાપી] પણ દરેક પરીક્ષા
માં કે દરેક જથ્થ પાસ થાય ? હું ન પાસ ન થા
તો બીજા કેમ પાસ થઈ શકત ? આપણે કર્યા
કે ? નોકરીની પરવા હતી ? પણ બીજા
કાંઈને તો તે પેટ ભરવાનું સાધના પેશાવરજ
પુત્ર એમ પરીક્ષાઓ પસાર કરે તો મરીબોલ
પેટ પર લાત મારી ન કહેવાય !

પુષ્પા

તે આપણે કે ન સમજીએ બાપા ! માંપા
સાથે માથાગ્રહ કરી લેજે, પણ સરકારી
નોકરી નહીં તો બારીસર અપો ? તેને પણ
કેમ રહ્યાતમ કરે છે ?

સારાભાઈ

માસ કરતાં તો હું બારીસરપણું દીક
જન્મવે છે. જેની બેળી, મને હવાખાવાનું
જહુએ વર્ષો મળ્યાં. હવે કેંક કામ કરવાનું
કોઈ વાર મન થાય છે. તે ન કરું ? બારીસર
બની મુંજામાં દસ વર્ષ સગી માંખ મળતા
મીઠાપ બીજું કામ મળત ખરું કે ?

પુષ્પા

તે કોઈ વાર પ્રવન કર્યો હતો કે ? [મને
લાઈવહેન દસે છે.] બાપા તો એમજ
માને છે કે તેં બોપાલગસના ગુમાસ્તા બની
એમનું નાક કાપ્યું છે.

સ્વીકાર

અશ્રમહરિણી કનૈઃ અધ્યાપક રા વામન મલ્હાર જોશી, બી એ અનુનાદક અધ્યાપક રા હરિવાલ માધવજી ભટ્ટ એમ એ પ્રકાશક રા રમણીપરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી મુદ્રક મુદ્રક રા ૦-૧૨-૦

બાળવિદ્યાર (ગાડીવ સહિત્વનાકિકા પુષ્પ ૪-મુ સમિતિ) કનૈઃ રા હવરનાન રીમાવાળા પ્રકાશક ગાડીવ સહિત્વનાકિકા સુરત મુદ્રક રા ૦-૧૨-૦

આગ મર્મવિચાર (આગ ૨ ભે) જોખ રા રંગનાથ શુભનાથ પારેખાન બી એ પ્રકાશક રા માલોકનાથ અપ્પારામ કાકરે વડોદરા મુદ્રક રા ૧-૮-૦

યોદ્ધારામ-પ્રભમકય (પાટણમા મોરી આપી એ ક વખતે પ્રમુખરધાનેથી) રા મુખ્યાલ હ કાદાવાળાએ (તા ૨૩ ૩-૨૪ ને રોજ) આરેપુ કાપેલું

મુખિઆતમલા-તેવાર અને સાજની (મદદપા જેમ્મ કોલનગલ) (ગુજરાતી સાહિત્યમકક-પત્રિકા ત્રીજી) પ્રકટ કર્યા ગુજરાતી મહિષમકક, સુરત

કેપાડી-કાનના સવાલે તથા કલપીના પર્મિતિયારો સે રત મુર્સિદજી તથા રત મલ્હાર રતજી ભટ્ટ પ્રકાશક રા છત્રવલાલ અમરલી મહેતા અમદાવાદ મુદ્રક રા ૦ ૧૨ ૦

શ્રી પદગીતા-(સત્ય અથમાવાસ ૧૪) અનુવાદ રવાળી શ્રીમ મહેજી પદિવાજક પ્રકાશક રી સવાનીઆ પબ્લીશીંગ હાઉસ, આગ્રા મુદ્રક રા ૦-૧૨-૦

ઐતિહાસિક વાતોમાળા-(મિમલ્લસ) ચોમક નાનુકલાલ નંદલાલ ચોક્કસી-અધ્યાપક ભરત કેશુભાઈમકય પ્રકાશક શ્રીગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ મુદ્રક રા ૦-૧૨-૦

ગીડીગ્રહન ઈંગ્લીશ ગ્રેસ (વિદ્યાપીઠ શિક્ષકવિષયક પુસ્તક ૨૧ છ) સંપાદક રા. બી જી હાકેર અને રા કે પી રીપાલીમલાની પ્રકાશક રા કીર્તીરીનાથ પં મલ્હારવાલા મુદ્રક રા ૧-૪-૦

હૃદી રવજાલ્ય દેવક શ્રી મોહનલાલ કરમચંદ માધી પ્રકાશક નવજીવનપ્રકાશન મદિર અમદાવાદ મુદ્રક રા ૧-૧૨-૦

શ્રીગીતા સમ્બલમ અને આપણી મહા સભ (ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પુસ્તક ૩૫ છ) મપાદક ચરોતર એન્જીન્યોલ સે સામી, આ બુદ પ્રકાશક ગુજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદ મુદ્રક રા ૦-૧૦-૦

સેરી હાલમેરી પાવણપુર (તા ૧-૧-૨૨ થી ૩૨-૧૨-૨૩ સુધી) નો એ પર્મિતિ રીપોર્ટ રમદકર્તા રા સાતેદલાલ શ્રુ મદમદબલી માલાર ખાવણપુર

શ્રીસાહિત્ય લલગલ સમાજ (ધી રદુકસ હાલમેરી) નો ૧૬૨૩ નો રીપોર્ટ, પ્રકાશક રા રતિનાથ કચરામાઈ પરીખ, અમદાવાદ

શ્રીમોલ્લડ મિત્રમકક હાલમેરીના ૧૧ ૨૩ નો (એદમા વરનો) રીપોર્ટ પ્રલિદ કર્યા સેરી રીમો-ચોરવડ મિત્રમકક હાલમેરી નેરકક, કાપીઆવા

તંત્રીસ્થાનેથી

ગુજરાતનું નવું વર્ષ

એ વર્ષ પુરાં કરી "ગુજરાત" આ અંકથી ત્રીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. આ બે વર્ષમાં એણે ગુજરાતની શી શી સેવાઓ કરી એનું માપ એ પોતે ન કાઢી શકે; જો કે યથાશક્તિ ગુજરાતને આટલે પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવાનો સંતોષ એ સર્ગર્વ લાઇ શકે એમ છે. ગુજરાતી સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ એણે એની નજર આગળ બાવેલી વસ્તુઓની કીમત આંકવાનો યત્ન કર્યો છે; ગુજરાતી સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ સાધવાનો મનોરથ સંભાળે છે; શુદ્ધ રસિકતા વિકસાવવાની ભાવના ગુપ્તી છે; અને કલાના આદર્શો સેવવાનો ધર્મ એણે સ્વીકાર્યો છે.

અમારી ભાવનાઓના પ્રમાણમાં અમારા પ્રયત્નોએ હજી સફળતા પ્રાપ્ત નથી કરી, કારણકે આપણે ત્યાં કલા અને સાહિત્યમાં થતા ધણા ચોક્કાજ પ્રયત્નોમાં પ્રૌઢતા આવી છે. આવી રાજકીય અસાધિના સમયમાં સંસ્કાર નિકસાવવાનું, કલા અને જ્ઞાપા વિકસાવવાનું ધૈર્ય બહુ થોડાઓમાં હોય છે. પણ અમારાથી અને તેટલું એ દિશામાં કરવાનો અમે સદાએ પ્રયત્ન કર્યો છે. અમારી ન્યૂનતાઓ અમારા યત્નોની ખામીને લીધે નથી રહી એટલું કહેતાં અમને સતોષ થાય છે.

આ નવા વર્ષમાં ગુજરાતી સાહિત્ય અને સંસ્કારમાં છુટાંછુટાં રહેતાં ધણાં નવાં જથ્થા-

ને એકત્ર કરવાની અમે ધારણા રાખ્યાં છીએ. કુવના તારાના આધારે નાવ ભાવ તો અમારી દિશા તો ચોક્કસ છે. અમારી જ ઉમેદ પુરી પડે. તેના આધાર ગુજરાતના સાહિત્યકર્તા, કલાવિદો અને વાચકોના સહકાર પર છે.

સુરત સાર્વજનિક કોલેજ.

સુરતની સાર્વજનિક કોલેજમાં મુખ્ય અધ્યાપક નીમવાનો પ્રશ્ન હાલમાં અચોતે હોય એમ લાગે છે. આ સંસ્થા પુનાની કુર્મીસન કોલેજની ઢળ પર સ્વયંસેવક અધ્યાપકમંડળ દ્વારા આસે છે, આમાં જોડાનારા સ્વયંસેવક અધ્યાપકો વીસ વર્ષ સુધી અમુક નામી કરેલા ધણે કામ કરવાને જોડાય છે અને સંસ્થાની કાર્યબંધનમાં તેમને સત્તા મળે છે.

આવી સંસ્થાઓમાં સ્વાભાવિક રીતે જ ધણાં જોડા હોય છે અને દક્ષિણીઓની માફક ગુજરાતીઓને એમાં જોડાવું પાતવતું નથી. ધણુંખરું ગુજરાતીઓ કરતાં દક્ષિણીઓની જરૂરીઆતો ધણીં એધીં હોય છે તેથી આવી સંસ્થાઓને ગુજરાતીઓ કરતાં દક્ષિણીઓની સેવાનો લાભ વધારે મળે છે.

પણ ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચે ભાષા બેદ અને પ્રાંતિક બેદ હોવાને લીધે સંસ્કૃતિ બેદ પણ છે. અને દક્ષિણી બાકાઓ ગુજરાતમાં વસી થોડુંધણું ગુજરાતી શીખી લે છે, પણ તેટલાથી ગુજરાતી સંસ્કૃતિને સ્વીકારવાનો સુયોગ એ બાકાઓને લાગેજ નથી શકે છે. હાલના

દરેક પ્રાણી એકતાને, આત્મર નારિક સંસ્કારને સુસવાના નથી પણ એ સમયને વિકસાવી તેને પરસ્પર મદકાર કરાવવામાં છે અને એ દૃષ્ટિબિંદુએ ગુણશત્રીમાં ગુણશત્રી અધ્યાપકનીજ સુટલી થતી જોઈએ ગુણશત્રી મેનેજ ગુણશત્રી સરગુનિ વિકસાવવા ઉભી થાય છે, માત્ર પરીક્ષાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને પાસ કરાવવા નહીં અને આ આદ્યચિત્રદ જગત્તર કેળવણીના પ્રથમ જોશનો કોદ કરે છે એમ કહી શકાય નવા મુખ્ય અધ્યાપકની સુટલી મળે એ સંસ્થાને વેગ આપી શકે એવા એ ગુણશત્રી અધ્યાપકની પમદમી સંમેલી જોવાની અમે આજ રાખીશું.

ખીસાફત

દુનીઆબરના મુસલમાનોમાં ખતીશાન માદી પચી ઉઘાડી મુકવાનો નવાવ ખુમ ખાન બજાર કમલનારો થઈ પડ્યો, આપ દેશમાં પણ ખીવારની મદાન સડતમાં જનુમ નાશ પેશાએના અતર આ કમલથી ખુમ ઉઘોશ આપણે જોઈએ છીએ.

સહીએ થયા તુર્કસ્થાનનો સુલતાન દુની આખમાં વગત ખધા મુસલમાનોને ખતીશ નહોતો કમનુ આ જોગણુ જગારે કંદેશમાં આખુ ત્યારે તો ખાખીક અને સમકીય સત્તાએ વિરોધ ન થાય એ દૃષ્ટિબિંદુ એમાં સમાવ દરુ.

અંધા સુધી આવી અનિવર્તિત સત્તા એમ પુરોના હાથમાં હોય ત્યાં સુધી તો પેરીશુત થયેલા એ ખંડા બાને સીરે થયુ આતર કમલેમાંથી રોડ મચી શકે છે, પણ આ જાનની મત્તા સુટલીદાર પેશ ખુમને અંધાને ખાલે વટાવર ધરાતા દરક અને વારસારે મળે છે ત્યારે એની પેશખાનુ પેરુ અંધાવટ નથી પરિવૃત્તે આખા સત્તા જુલમ અંધેર અને નિર્મલતા પોપતળું સાધન થઈ રહે છે.

તુર્કસ્થાનમાં આતર અલ્લ રશા જન સહીએ થયા અખતી આવી છે થયા મદ વિચદ દર મીઆન એની નિગલતા ઘણી રીતે ઉધાડી પડી છે અને પુરાણના તામોએ એનો સાજ કરાર લેટલા જેવામાં બાકી નથી રાખી આવી કટોકટીના રખતમાં મુતતાન જેવી નિર્મલ બાકિત અને એની આમણમ રચાયલા અર્થો મકન પાસ આવી સત્તા રહેવા દેવાયજ નહીં એ તુર્કસ્થાનના દરખેરી રાખપદારીઓને રષ્ટ જાગુડુ મમે છે પરિણામે મુસલમા કમાની મદદારી તીમે એમણે નાશની અંતી પર ઉમેશા તુર્કસ્થાનને પમજર કયુ ન થયાજુ સુલતાનને રાખપદ પરથી બ્રહ કયો ને સત્તા હાથમાં લીધી.

પણ સુલતાનને સુલતાન રહ પડ્યો બ્રહ કયા કતા આખી દુનીઆના અતીશ તરીકે જાની મત્તા અમ થ હતી ધર્મને નામે પ્રાણપણ કરન રા મુસલમાનોની શક્તિ પર એની સત્તાને કોદ રચાએને હતો અને એની અર્પત અ. સામવગ તુર્કસ્થાનમાં નવા રોડ સગૂન સમરે વિરોધ ઉમે કરવામાં વારવર રાખતી તુર્કસ્થાનને એક રોડ તરીકે ઉભા રહેવું હોય ને આ પાને કે નીકાત અલ્લા વિના એને છુટકોજ ન હતો.

હતિહાન રષ્ટ રીતે દેખાડે છે કે ધમ અને સત્તા જ્ય રેન્ગારે જોડાયા છે ત્યારે ત્યારે નેમણે સત્તાએ અનર્થ ઉપજાવે છે પુરાણના મુખ્યકાનો દતિહામ અને પોપોની જાવન કયાએ આના પછા પુરાણએ આપી શકે એમ છે ધમ જ્યારે રાજકીય પ્રદેશમાં પ્રાયુ મારે છે ત્યારે એ માત્ર ધમ ના પિદાતો અને જનકમ્પાણી કાવનારે નથી રહેતો પણ સત્તાની જુમ અને વિલખતો ઉન્માદ તેમાં જોઈ છે ને છેવટે એનો અંધ પત થાય છે.

પ્રાણની ઉત્પત્તિની દૃષ્ટિએ ત્યેત્રી ધર્મને સામ્યવ્યવસ્થામાં માથું મારવા દેવાયજ નહીં. જ્યાંજ્યાં આવી એ સત્તાએ સારથેસારથે ચાલે છે ત્યાંત્યાં એક બીજાનું સંપર્કનું ચવા વિના કદી રહ્યું નથી. અને રાષ્ટ્રો માત્ર લાભથી પર રચાતાં નથી પણ ભુદિ અને વ્યવસ્થા પર રચાય છે એટલે વધુ વખત ધર્મના મનુન માટે રાજ્યપતંચમાં રચાન હોતું નથી.

પણ એક બીજો પણ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે, ખરીફા એ માત્ર એકલા તુરેનેજ નથી, પણ આખી દુનીઆવાના મુસલમાનોનો છે. અને એ પદ રદ કરવાને તો આખી દુનીઆના મુસલમાનોની સંમતિ જોઈએ એમ કહેવાય છે.

ખરીફા આખી દુનીઆના મુસલમાનોનો ખરીફા છે એ વાત ખરી, પણ એની સત્તાની સારી કે ખોટી સીધી વચર તુરે શિવાય બીજા કોઈને ભેગવતી પડતી નથી. એ સત્તા રહેવા દેવામાં તુરેશ્યાન શિવાય બીજા કોઈ પણ દેશને ખાસ તુરેશ્યાન થાય એમ નથી તો એ સવાલને નિર્ણય કરવાનો હજી તુરેનો ખરો કે નહીં ?

ચવા મહાભુદ, દરમીઆન એ સત્તા કચગતી હતી સારે એને બચાવવાને બીજા મુસલમાની દેશો અને કેમો-એ આંગળીએ ઉચી કરી નથી અને કેટલેક દેશો તો એના પ્રતિપક્ષીએને મદદ કરી છે, પણ ચાપ તો કેટલાકો થોડી મદદીએ કરી અને આંસુ સારી બેસી રહ્યા છે. હવે જ્યારે તુરેશ્યાન પોતાનાજ બળે કરી ઉઠ્યું થયું છે ત્યારે એના પિજમમાં ભાગ માગવાનો કે એની વ્યવસ્થા નક્કી કરવાનો બીજા કોઈનો હાથો જો સ્વીકારી શકે ખરો ?

ફ્રેંચ માં પોંકારે ને નાબૂદીયતા

મા પોંકારે આજે ફ્રેંચ નાબૂદીયતાનો અવતાર થઈ પડ્યા છે. તેમણે રાજનામું આપ્યું, છતાં તે ફરી નીભાવા. આ ફેરફાર પછેજ અર્થશૂન્ય છે. ફ્રાંસ આત્મારે નાબૂદીયતાની ભાવનાને નિરૂત કરી રહ્યું છે તેનું એ દર્શાવે છે.

સહશુભ, વ્યવસ્થા કે વિચારનું સૌથી સુંદર અને ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ અને તેની વિદ્યુતિ, એ બેની મર્યાદા વચ્ચે બહુજ એકાંત અંતર હોય છે અને એ અંતર ન પળાય તો તે વસ્તુનો ઉત્કર્ષ નેટલો સુંદર તેરછુંજ તેનું અર્થપતન પણ ભયંકર હોય છે.

નાબૂદીયતાની ભાવના પણ આપણે એક સુંદર વસ્તુ છે અને કોઈ પણ પ્રજા એ ભાવનાને ખીલવ્યા વગર પોતાની ઉત્કૃષ્ટિ સાધવાને સમર્થ થતી નથી. પણ એ ભાવના વ્યારે મર્યાદા મુકે અને બીજા રાષ્ટ્રોના બેએ પોતાનો ઉત્કર્ષ સાધવા હમકે સારે તે બહુ આખાનુપી બને છે. જો પોંકારેએ આ વિરુદ્ધિ બચાવકે સ્વરૂપનું પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ જમાવે પુરુ પાડ્યું છે. પોતાના દેશની આંખથી સરદેશમાંકાતે નામે જર્મનીને બને તેટલું રીમાવવામાં આ મહાન નરે પોતાના કાવનનું સ્વરૂપ આપ્યું છે, અને જર્મની ફરી સૈકાએ સુધી પગબર ન થઈ શકે એ ચેજના પાર ઉતારવામાં આં બેરસાહના કોલકારોનો નિદમ રીને અમત્ર કાવવામાં એણે કોઈ પણ પ્રકારની કૂરતા બતાવતાં પાછી પાની કરી નથી.

ખજાજ માણસોથી જગતની નેટલી ખરાખી થાય છે તેના કરતાં સારા માણસોનાં આદર્શો વિરૂત થાય તેનાથી જગતને વધારે સોસલું પડે છે. રાક્ષસ કરતાં અધરાક્ષસનો ત્રાસ જગતે સદાએ વધારે વેઠે છે.

માસિક રોજનીશી

માર્ચ ૧૯૨૪

તા ૪ થી-૧૧૪ ની મેડુનીમીપર વૃદ્ધીમ
અત્યંત ઓછા રૂા દાન અર્થે મળ્યાન સરૂ
રવા છે

મુળ-મા નીકળના આદર ઠીક સુરોગીત
ના વચી થા ઠી મેલોરીક મેલક દેવના
અરોપર પા વા

તા ૭ થી મુળ-દિમા મીડ-તાનક તેવન
મળો કપર મોળોખા મના પચ મધુમની
પ્રાની ને ૧૩ જાનુ મેને રબીર ઈવ મ
અધી ૬ ન મીડ આન ૬ ઈરમક મીલના અવ
કાઠી અવ ઓડ પાચ મ્ને પચ લેડક
મુખી ન મુ

તા ૧૦ થી-મુળ-ઈમ મ ઠી ૧૨ જુલ
મુરમ ને અમીરશન મુલુ મુમુ

તા ૧૧ થી-મદ માછ પુરેશી મુળ-ઈમ
પામી દગેમ ધીરે અવરી પસે મુમા મેડ
નોતમ સ મેર રાના અવકમ વવ ફેરે મર
અમા

તા ૧૨ થી-મુળ-ડા મીડક વવ સવમી
કસરે નીમેશી સમીલને દેવલ મચક વ

અર્થ ૬ દુવાલ મજી મુદવા

તા ૧૪ થી-મુળ-કા મીડક નાડીમ નેને
અવુખીરિના પમાર મુખરે ઠીક મેલે અને એક
ઈ મીડમી કામરે એ લેડક કાક કામ કાક

તા ૧૫ થી અમદાવાદ દહેરના ઠી જાનો
૧૨૧ ને ૧ ૫ વની દહન મેલનીમ વાળાનુ
મળની લાગળને મન અધી સ કાલે નામનુર
કી

તા ૨૦ થી-મન-કની મીડક ત વના સવળ
કામ ન માર મુલની દેવામી આપ્યા ન ૩૦
મી ૭ ડ ૫૦

તા ૨૧ થી-મળ-કની મરસામ મુરવના
મુનસા લીટી મને ૧૭ મે પવના કામ
ખમાર ૫૬

તા ૨૨ થી ન ન વલવ કનવસ ગી છકલ
મા કકની બધી કુકન અવળા મસધી ભધ
કસા કુકમ કાલે

તા મુલવરે ને બકમ કાકની હમે કાક
અને પિત્તાનને ર ન મજે દિમા મદાર પાડવા

તા ૨૩ થી-વરેદર રાનવ મેલમ કકની
મે ઠી મેલ પામુ મુખ ૨૬ મદખા કસરેકિર
કસ કાલસાળ ના મધુખરે મળી

તા ૨૪ થી-મદ મછમે અવળ મસધી
નવપવન અને વમ દીમા તુ વનીપદ
ક વમા લેવ મે દીરે અલેર કા

તા ૨૫ થી-ન મેલનરેશ વીવ વત અવ
મદે અમપકિનિપિસાના સમને રાનવપદી
સોશી ર મેલપી રવાના વવા

ખાસ સૂચના

હાલમાં વીજળીના દરેક ચતના સામાનના ભાવ ઘણા ઉંચી ગયા છે. અને તમે ભલતી દુકાને દોઢા ભાવ આપી માત્ર ખરીદ કરવા જાઓ છો તેના કરતાં હમારી દુકાનની એક વાર મુલાકાત લેવા ખાસ ભલાજી કરવામાં આવે છે. માટે નીચલ ટેકાએ પધારશો.

અખ્યાસભાઈ તાજભાઈ

ભુખનદાસ ખીલીંગ,
મંગલદાસ રોડ—મુંબઈ. ૨.

‘દક્ષીણાદીઃ કોરેસ.—“બીજીદીસ્ટોર.”

મહેવાની

સાથે

જમવાની

દિ ૧૫

સમય.

ઝવેરી

મેનશન

કે:-

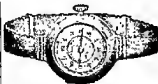
રોડ નંબર ૨૬

રોડ,

મુંબઈ, ૪.

૪૦ વરસની જુની અને અનુભવી દુકાન
સાચાં અને ટકાઉ ઘડીઆળો મેળવવાનું
માનીતું મથક

પંચરો અને ખાત્રી કરો.

અમારે ત્યાં હમેશાં દરેક મેકરનાં ખીસાનાં તથા
હાથે બાંધવાનાં નીકલ, આંદી તથા સોનાના અપ-કુ-ડેટ
ફેસનાના ચુસ જુસ સેપના કલોક્સ તથા લાક્ષ્મીસ
વગેરે પણ ઘણા જ કીમતી ભાવથી મળશે.

રીપેરીંગ કામ
પણ બાહોશ
કારીગરોના હાથે

ખુદ અમારી રેખરેખ હેઠળ દરી આપવામાં આવશે.
મેટાં કલોક્સ માટે પ્રોફર સાથે ૨૦ ટકા મોક્સનું.

મોહનદાસ કમળશી

Telephone 5625.
Telegrams Clock Tower

મંગલદાસ પેટની બાજુમાં, મુંબઈ નં. ૨.

“ખાપુ ! શું કરું, પણ મને તો લાગે છે કે આપણું આવી બન્યું છે.”

“એવું શું બોલો છો અનધાતા!” ખંચાતાં ખંચાતાં દેશળદેવે કહ્યું “પણ મારાથી આ બેવાલું નથી”

“શું કરીએ?” મળકમાં રા’એ કહ્યું “તો કે જુનાગઢ પડ્યું બેવાવાલું છે?”

“જુનાગઢ પડવામાં શું બાધી રહ્યું છે?”

“કેમ?”

“વધારે શું કરું, પણ મારાથી આમ ને આમ સહેલું નથી”

“કેમ? જુનાગઢ છોડી જવું છે કે શું?” તિરકારથી બેગારે પુછ્યું.

“હા, બે અનધાતાની રમ દોષ તો.”

“શું કર્યું?” “જરાક વિચાર પામી નીમા બગીચાંએ પુછ્યું, દેશળદેવ પાછો દહીયો.”

“ખાપુ ! ખાપુ ! મારો વિચાર તો તમારી પડખે ઉભા રહી-મદરો લટતાં - મરવાનો હતો.”

“તો હવે કેમ બદલાઈ ગયો?” ફરીથી તિરકારથી રા’એ પુછ્યું.

“જુનાગઢની કીર્તિ ગઈ તેથી.”

“બેનાથી રહું શું? તમે ને હું કે નીરાંતે મરવાના છીએ? મરીશું તો સ્વર્ગમાં.” થઈ બેગારે કહ્યું “તમે ધરના છો એટલે

જાણી છુટ છે, તારી તો અત્યારે તમારી જાન
એ ચી મહત્ત્વ

“બાપુ ! એ ચી કાઢવી હોય તો જાવે એ ચી
કાઢો, પણ અમારાથી તો આ દેખી અમારું
નથી મેં જોયું આરે શું કહેવાય છે”

એ મારે થોડી વાર બેસાડ્યું ને પછી તે
જરા હસ્યો.

‘શું કહેવાય છે’

‘કે—કે બાપુ—શું કરું કહેવું
પડે છે પણ બાપુ ! મધ્ય કહે છે કે જુના
મદમા મરદ શસ્ત્ર નથી કમતો પણ આ
શસ્ત્ર કરે છે’

સ’ જરાક વાર મુઝે રહ્યા પણ પછી
કમેશના સાત અંગો તેણે કહ્યું ‘હા’ મારી
મની શસ્ત્ર કરે છે તેમજ હું તો મોટાકે
મનું હું દેશદેવતા’ જનતાનો સરખાવો

‘બાપુ ! બાપુ ! વધારે મોનાશી મા મારાથી
કે અજુબદગ એ નાં’ જમે પણ હું છું
કરે ! મની દોષ તેની મામે તે જાલો બેસે”
તેણે ‘સની’ શબ્દ પર વધારે મુકતાં કહ્યું

‘શું કહ્યું’ એ મારે પોકાર કરી તેને
સાત અંગો સાથે હાથો તેની આંખો મળતી
પડી તેણે અજુબદગ શબ્દો દાવની મુગી
વાળી દેશદેવતા મળાપો તેનાથી મોનાશી તે
મોનાશી જવાપુ પણ આ સમયેનું શું પરિણામ
આવે તેણે વિચાર આવતા ને મુઝવા શબ્દો

“શબ્દ કરો અત્યારે ! બાપુ’ મળાશી
મેં ને મોનાશી સામગી તે કહી કોણ
કેનું હતું કે સની પરપુરની હાલમાં આકરી
કરે છે”

સ’ મુઝેમુઝે કમો રહી તેણે થોડી
વાર આ નાશખમ મળે બેસાડ્યું

“એમ” તેણે હાંત પીસી મળક કરવા
અવાજે કહ્યું

“બાપુ !—”

“દેશદેવતા’ મેં બહુએ દગમીએ બેસાડ્યું
પણ તારી જોડી મને જડી નથી’ ધણીજ
સાતિથી સમ્યે કહ્યું ‘દેવ’ ને ગાડી કહી
સામગી છે—કુલટા કહેનાર તો દુજ નીંધો”

બાપુ ! બાપુ ! કેમ ના અવાજે
દેશને કહ્યું “મને મારું કરો મો જાણો”

‘કરો કમ જાણ’ મને એ મર અમળ
આવ્યો હું તને બેસાડ્યો કું હું આવ”
કહી સામે અમળ દાવ થ

કમા”

‘રજામખા દેવડીને’

“બાપુ ! દેશદેવતા મેં બાપુ—”

“આવ કહી એ મારે દે દેવ ! બાપુ

પકડ્યું

દેશદેવ નિશાસીમા” ના પણ
આખરે સ’ના અત્યારે ના મુઝવા
સામગી મળાશી મળે અને આ મા મળવા
માપુ પાડ્યો એ મારે આવ

તેમજ અમારીના એક ના આપણ
સ્વયંસ હાંતરવાનો દાદરે હને તો ૧૫ ૧૫
હાંતરતા પહેલા દેશદેવને જરાક ન લેવું
તેણે સ’ની વિકાસ આપે તે ! અને
બેસવા વધારે તે દાદરે હાંતરો ૫ વડી મળી
રહેવી હાંતર જાતી રહી

તેણે સાથે આવતા નેના ૧૫ ૧૫
આવે બેસુ સાત, સ્વયંસવા ૧૫ ૧૫
ના છટાથી માલતો કોલે આપ ને દગમી
જાત તેણે નહોતી હાંતર બો ન તો દેક
બેસ અને બેસ દેશદેવના ૧૫ ૧૫

હજારો આગ્યો. એને લાગ્યું કે ત્યાં સુધી આ રા' પૃથ્વી ભારે ભારે છે ત્યાં સુધી પોતાનો સોનાનો સૂરજ હજારોનો નથી. એ પોતાનું ચાલે તો અત્યારે તેને લાડી મુદી, પેલે જુનાગઢની માઠી પર ચઢી બેસે; પણ શું કરે? તેણે યુગે મોટે ચાલ્યા કર્યું. તેઓ રજવાસભાં આગ્યા.

“સતી! હો કે?” બેંગારે પુછ્યું.

“પધારો” અંદરના અંડમાંથી અવાજ આગ્યો. અરાજમાં ખિન્નતા હતી, માથું હાથે ઝાને છતાં દયાપાશ ભાવેલી સમૃદ્ધિ દર્શાવતો હાથ હતો. રાંઝે જરાક ઉત્સાહથી અમરું ભર્યું; દેશબંધના હૃદયમાંથી બધી આશા જતી રહી.

તે અંદર ગયા. એક ઝંજીર દીવો બળતો હતો. એક પાટલા પર બેઠીબેઠી રાણકેવી એક બાબલામાં સ્થાપેલી અંબાજાનીની મર્તિની પૂજા કરી ચઢી હતી. તે નાનકડી અપાર્થવ લાગતી હતી. તેના કાળાં છુપાં તેના શરીરની રેખાઓને રાક્ષિના અધકાર જોડે બેળવી ફેલાં ફાં અને તેનું નાનું ને તેજસ્વી મુખ અધકારમાં એક અપૂર્વ તેજના ચક્ર જેવું દેખાતું હતું.

“સોમકી! પાટલા લાવ”

“ના, જરૂર નથી. જામે પાટલા પર બેસવા લાગ્યું નથી. જતી! તમારો ભાણેજ તમને મળવા આગ્યો છે. એ કે કે અપાટા લાગ્યો છે.”

રાણકેવી હતી. નાના મીઠા મંદ હાસ્યમાં તરસ્ય રહેલાવ ન હતી.

“એ કહે છે કે જુનાગઢનું આગે જન્મું છે.” હાસ્યમાં હાસ્ય આપી “મળા રા' ડાલે

જુનાગઢને શું ચાલે? દેશબંધણ! એની વાત ક્યાંથી લાગ્યા?”

દેશબંધે હૃદયમાં રફૂરતી શરમની લાગણી આ દયાપાશનો પ્રપલ્લ કર્યો.

“મળી! લોકોની કબે કે તાળાં દેવાય છે?”

“ભારે લોકોને જઈને કહો કે ત્યાં સુધી મારા રા' છે ત્યાં સુધી બધા બધાથી પણ કે થવાનું નથી.”

“અરે એટલે વાત નથી અટકી.” હાંત પીસી બેંગારે કહ્યું. તે હજારો મારી અંદરના ઝોરમાં તરફ ગયો ને કોઈને કહ્યું: “જરા બહાર આવ તો.” અને તે પાછો આગ્યો. એનો ચાંત ચહેરો બમુદી હતો. “સતી! આ લીરાંએ એક નવી વાત શોધી કાઢી છે.”

બેંગારના આગળે સ્વાભાવિક લાગતું સ્વાસ્થ્ય મુક્યું. તેના પીમા પણ ભયંકર અપાજમાં જુની રણકાર આગ્યો-તેનો હાથ મુલ્યો. દેશબંધે વચ્ચે બોલવા ગયો: “માપુ—”

હાંત પીસી બેંગારે તેની સામે ત્રણ પહી: “ઝેરી નામ! તને બહુ વર્ષ કુલ પાકું, ઉછેર્યો, લંબ્યો, છતાં તે દમનપાણ કરો દોહડંકો. હુસ્મન જોડે વહેવાર રાખ્યો-પણ હું મારો મર્મ સુક્યો નહીં. પણ આને મારી સતીની કમિટ કરાડિય કરવા આગ્યો?”

“શું કહો છો?” જરાક બેચેન અવાજે રાણકેવીએ કહ્યું.

“એ તો પવિત્રતાની પુંડરીથી તારા જેવી કલંકીના આગમાં રહેવાય કેમ?” હાસ્ય નામી મુંઝે અગાધ્યું “તું તો પરપુરગની ચાકરી કરે છે.” દેશબંધે તરફ ફરી ચુરસાથી રાંઝે કહ્યું: “તે કાણ છે તે બાલ્યું છે? આ પેસો જોયો?” બેંગારે પાસેના ખાસા તરફ હાથ કર્યો.

દેશગદેને બારણા તરફ જોયું તો એક હવે
પણ રીકડો માણસ બારણા પાસે ઉભો હતો
તેને કપાળે પાગ હતો તેની મુખમુક્ક સખત
હતી—અને છતાં તે હમતો હતો દેશગદેનો
તે મુઠા કેંક પરિચિત સાગીને અણુભાણુના
નેનાથી બેનાઈ જવાયુ 'ભટ્ટારક કાક'.

“હા !” બેગારે કહ્યું ‘પર વધ
પર પાટણુમા મળ્યો હતો તે વાદ છે ? આ
મની અને આ જેની ને ચાકરી કરતી
હતી તે બાપના ! હવે મેં ન શું કહેતું છે ?
તારી કામ કેમ સીવાઈ ગઈ ?’

દેશગદેને કંઈ પણ જ્ઞાન ન હતું અથ
હોત અથ મેં ને નિશાસા વચ્ચે તેને કે સુત્ર
તરી તેણે બેગારના જીવનનું મુખ તરફ એણે
મનકમા હસી રહેના શકતા મુખ તરફ જાયુ
પરે વધતું જવા ઉઠ્યા હતા

બાપુ મામી અને માફ રો

તમે માફ કરો. હવે પાંચી રા એ
કહ્યું અને દેશગદેની પામ જઈ તેનો મન
જાયો. કમળન શું કરે કમારી બહેનને
પેં અવતાર સીધા છે તરી તો તારો જીવ
મેં હવે તને જીવનો પુરી શકુ છું

‘દેશગદેના રાહ શીકા થા મળા બાપુ
બાપુ !—’ તણે કાતને થતી વેળા કુ મળ
ચલતી રગરગા માડુ

હવે બાપુ !’ બેગારે જરા રાત મતા
કહ્યું તારી આ પાણી મામમા રહેવાય
કેમ ? ખરે કેની ? ચીતર પર ગાગ મરુ
બાપુ છે ના તારાથી રહેવાને”

મુ—મી—’ દેશગદેના પદ એકેક
સાત અથ ૧૫ સાચા

હા તને

“મામી —” દેશગદેને કહ્યું

બેગારે રાણકેરી તરફ જોયું તેના નેના
પરમાર દેશગદેન પર ઈશાં.

‘એને જાણ રો’

‘શું કહો છો ? મની ! એ તો કાળી નામ છે
સમજી પી હસી તેના શીકા હાસ્યમા
મીઠાસ હતી એની શી મગદુર છે કે
જુનામના ધણીને કમે ? પણ એને કેદ
કેતા તમને સ જન સાચી એ મેં તેને
પણ જાણે—’

બાણેજ કાક કૃપા થયો જેનો છે ?

પણ મામા માફ કર તેમાજ વડા
છે રાણકેરીએ કમ એને એના પીતરા
કમોમ જવા !

હા હસી પડત રા એ કહ્યું ‘એને
વધી પણ સાર પાડો ! ને રેશા એના
જાણે પણ કાકુ નને બરાબર છે તેણે
દેશમા દેશગદેન તરફ જોયું બાણમાર
સાચાળુ ! મએ તમારા બાપન ત્યાં મેં સાગમા
તમારે મારે હવે જગ્યા નથી

કુ કરો—

કહે ! મએ નિન્કારથી કહ્યું વધારે
મગમ જવાતી છે ? હમણાં ને હમણાં—
અનર પડીએ આરો ઉચળા બેરો એકવડી
વધારે રહેવ નથી અથ કુ હમણાં જન
સાચને કહ્યું છું ને વિશાદેરો બે નારી સાચો
જનસાજ જનસાજ તેને જુમ મગ જન
મથ આવીને બારણા આચળ ઉભા ‘જનસાજ’
આ બારા સમાને મામગદાર કાદવો છે
એના જાણે પણ મોખતી મગાવ ? ને એ
બેમાથી એક જાણ જરા પણ આનાસતી કરે
તો—તને સાત મરના આરો છેને ? તો
મીધાને”

દેશજેવે નીચે મોટે છત્રસાલ જોડે, ચાલવા માંડ્યું.

છત્રસાલ દેશજેવને લઈ ખદાર બાળ્યો એટલે ઘડુ મંડની સામે મળ્યો.

“ઘડુ !” છત્રસાલે પુછ્યું “તું અહીંયાં-જ રહેજે, હું હમણાં આવું છું.”

“વાર” નાનાલાલએ કહ્યું.

“છત્રસાલ !” પાછળ આવતા રા' ને અવાજ આપ્યો. “જરા ઉભો રહે.” રા' ખદાર બાળ્યા “પેલા સામંત નાદરને પછો આવતાં બોલાવી લાવજે.”

“છ.”

એકામાં આ વાતનો સામ લઈ દેશજેવે ઘડુને ધીમેથી કહ્યું “એક બે રાત ગઢ પર રહેજે.”

ઘડુએ આંખવટી હા કહી.

મકરણુ ૧૪ મું

જેમાં બેંગાર સંકલ્પ કરે છે

રા' પાંડો રણુવાસમાં બાળ્યો ત્યારે કાકનું મોડું ગંબીર થઈ ગયું હતું.

“કેમ ? તને નહીં કશું ?” બેંગારે પુછ્યું.

“તમે જુલ કરી. આ હરામખોર અહીં-આંજ સારો હતો.”

“એ શું કરવાનો હતો ?” રાણુકેવીએ પુછ્યું.

“અત્યારે તમારે તો જરાય મુરકેલી વધારવી ન જોઈએ.”

“અરે, જા જા. તું તો એમને બોલાવતો નથી. એમનાથી એકે સેકયો પાપડ લાગે એમ નથી.” બેંગારે કહ્યું, પણ તેમના અવાજ પરથી એમ લાગ્યું કે તેમને ખતાવો થવા માંડ્યો હતો.

રાણુકેવીની ધીમેથી રા' પાસે આવી. “એ બે અપા તો નીરાંત થઈ. આપણા ધર્મ-વિઘ્નમાં એજ કલંક લગા.” તેણે જરાક હસીને કહ્યું. તેની આંખો પલવાર રા' પર હતી. તેમાં અજા ને અકગતા હતી. બેંગારે પોતાની ખતીની શ્લોકો જોઈ અને હુમળાં આવતાં તેના ખભા પર હાથ મુક્યો.

“સતી ! ખરી વાત. એવાને સ્પર્શે આપણે દુષિત થઈએ. કાક !” બેંગારે હસીને કહ્યું. “જુનાગઢના રા' સદાય ધર્મમુલ કરેજ.”

“હું જાણું છું જાણુ ! જાણું છું.” જરાક દટાળીને કાકે કહ્યું “પણ હું તો વિજયો થાય તેમ જુલને ધર્મમુલ ગાવું છું.”

“કાકમદછ !” રાણુકેવીએ કહ્યું. “તમારો રોક હું જાણું છું હો ! અને એમ છેતરાઈએ એમ નથી. ચાલો, ઉપર અગાશી પર જઈશું. જાહજ તાપ લાગે છે.”

“તમે બે જાઓ, હું થોડી વારમાં આવી પહોંચું છું.”

રાણુકેવીની આંખો રા'ની આંખો સાથે મળી. જે પ્રેમ માનમાં, સંબંધમાં ને વિષયમાં અજુકાકી રહેતો તે પલવાર દેખાશે. દેવડી ધીમેથી હટાલવાથી કમ જરૂરી આગળ ચાલી. પાછળ બેંગાર ગયો અને કાકની આંખ આ બેઠડીની એકત્રાનતા જોઈ બીની થઈ.

તેણે નીસાંચો મુક્યો. આ બે વિષયમાં પણ સાથે લતાં. તેને નેની મંજરીની સામે રહેવાનો જવાબો પ્રભુએ આપ્યો નહોતો.

‘ મનપ્રિય ! માનપ્રિયને ? દેશજાહેરને રક્ષ
આપી ’

‘ જીવતા રહેો મન સોરઠતા ધણી !
એની તો એજ વને છતી તમારા ધર્મશાળામાં
એટોજા અપ દનો ’

‘ અરે આ દાદુ ખીજમે ’ એ મારે કહ્યું

“ એ તો મારા માપા તમે છે ૧૨ જીવતા
નહીં તો આપણા વપ એને વેદન નહીં એમ
કહેા કે દાદુ મઠવી નથી મઠા નહીં તો એની
માન પેદી બોજાવન

દાદુ વજાક મનપ્રિય પોતાના માપની બાજી
માથવવા તો પોતાને નહીં માકતાવે :

“ બાપુ ! ” માથલ થયું હારે કહ્યું પેની
એની દોષગણ તે જોઈ ’

“ હા ”

‘ અજાણ ! આપણે દવે કે કરજ
એએ ’

“ દુ પલુ તેજ વિચાર કર છું આપણ
મને તેમ કરી એમન માથકની બાજી
તેરી જોએ ’

‘ જીવતા રહેો મન સોરઠતા ધણી !
વજેસજે કહ્યું ‘ જેડુ તારે અર તેજા નામ
બોલ માગ બાપા ! કરે દનક ’

“ કાકા ! એ ‘ સીવાય છુડા નથી
નહીં તો એના રિતમમાં આપણે જુએ મરતુ
પડશે એ તેવીજ જાવને બોલજોએ ’

‘ બાપુ ! ” સામને કન ‘ આપણે કાને
મનપ્રિય પદી નીકળીએ વજેસ સોરઠીએ
તેવાર કે હુ ”

“ સગી ! તમે શું કહેા છો ? ”

“ માણ શું રહે ચઢશે એટલે રિતમ
કરશે ” સજીકરેતીએ મ્હું

“ જીવતા રહેો બા ! ” વજેસમે કહ્યું.
માણ કી બા કન છે તે મરીવાત વિતપ
કર મારા છળી !

એજાનુ નવી, પાલ મને લાગે છે કે
ન્યાય એવી રજવામાં કહાવજી નહીં એ જોઈ
છે આપણ મે દરજા પર લાપો મરીએ ”
એ મારે કહ્યું ‘ આપણે મરી નહીં એ છામે
ન મવજી મનવ સનો જાવ છે ”

બર કા માન માપ ! વજેસમે કહ્યું

એ પલુ સાથા વિચાર કે બાપુ ! ” આ
મન કનુ ‘ જોડવા જોડનુ તેડના માણમાં
તપા છે

શીઠ ત્યાર મામત ! તમે ને જનસાથ
તપાગી કરે કાકા તમ ? મ. માથવવા છે ?

બાપુની મદદ

એજુ ર બેનીએ લા પડ તો પીમી
મવથી એમ કે કનુ કે આ રહી માન પેદી
તરી મવ

માણકરેલ એક નામ દારવથી જનપન
આવી ના !

ને દાદુ શું શું કરશે ? એની વત
જવા તારી હાથે માનવી કે ? ” મ એ પુઠક

બાપુ જે અજા દશે તે હુ હ વાને
તેવાર કે

૧ અહીંયા ૨ી મદ માથવજે

મ એ જાણ અજા પ.વા હે વ વચાર જાણ
દેડજા આપણા હેલ એજે અવજ મજાલો
ને એકદમ મેવાદત થઈ રહો અમારી પડ
જોરજા બધા કિજા થઈ મવા

એ જલુ જલુ જપાદાખંધ ઉપર આવ્યા.
આગળ દાદુનો બાઈ રાયધાનુ દાંડનો દાંડનો
આવશે.

“બાપુ! બાપુ!”

“કેમ?” રાંધે પુછ્યું.

“હારસાલજી મરાયા”

“હે!” બધાં સ્તબ્ધ થઈ ગયાં

“વિશ્વજીવજીને રોધવા મોટાભાઈ

તેમને ધેર ગયા ત્યાં મોધાં બાબીએ જમીને

મારી દાર ક્યાં

[આ વાર્તાના વિશેષ બાજ આવતા અંકમાં]

મુંદરા સાળ

સામસાર જાપટ સ્માદ તપાસા દજ

શિવાઈનો સાળુ આ મારે વાપરવે: લોકાએ ?

કામજી: વિરેગી માણુઓમાં નરક અને ચરગીનાં તનો બેવેલા ટોલ છે. તારે શિવાઈનો
સાળુ તદન પરિચ નિખાતસ અને દસક છે. કપડાંને મારે શિવાઈનો સાળુ
વનમ પુરવાર મપેલો છે.

સીપા—વલી મુલેમાન, નરકબતાર, પટ્ટર બીડીજી, મુંદરાઈ નાંક

વાનં સંસ્કાર:—“દરમદાઈને.”

પાંચ પત્રો-એક વાર્તા

૨૨૨૨

[અનુસંધાન ૧૪ ૩૦ પૃ.]

ધર્મ ને વસ્તુ પરાણે સીખવે છે તે પ્રેમને સદાજ રોષ છે અસ્તમશ્ચર્ય ને અભિ રીતવતા ધર્મ ગોઠાજ વાર અંજલિ થાય છે પ્રેમને તે સ્વયંસિદ્ધ હોય છે કયા સદ્ગુણો ને કહી જાતના સ્વાર્થભાગ પ્રેમી પાસે હોય છે પ્રેમીઅને જન્મની જામના આપે આપજ નથી પુરતી શું પ્રેમપાવથી પતાવપાવી દીખત પાકીની બાજ કરના વચારે હોય છે જોડા માદસો પ્રેમે કરાવ્યા છે ન જોડા અનુવાધીએ પ્રજુપપધને મળ્યા છે તેદરા જોયે ધર્મ અને કયો શુભ મે/વચારે સખિમાનુ ધર્મ સારો હતો.

તરિયા! હું શાંતી નથી ન મારા ધર્મ મળા તતુએ સદા દેડાયો છે અનિરવન વગર આ પરીજામ દેવ એમ પણ નથી પણ કું કીક પણ વસ્તુને અધુરો કે અધી સમ સહીજ નથી કયા એવ માત જ્યારે મારે રોષ હોય હું ત્યારે મારા અનેક નિદુષ્ઠા કરાજ જ આપારે પડાતા હતા, ને પ્રેમમય આંસુ ના મા મરો ત્યારેએ એક સર્વોપરિ આપથીજ કું આતમોત ધર્મ રૂઢી છું એ કયામય જીવન અદ્યુત હું પ્રેમમય જીવન અધુર છે કલાને પામવી ને પડતી પડતી, પ્રેમ અનેજ પડતી રાખે ન કલાના ઉપમેા કું સાથજ નિરખતી પ્રેમ ના કું કસ્ટુ નહીં તેમથી ઉચ્ચએ મન કા મલ છે જે મારી હિમિપાસના ના પ્રેરણ વધારે છે એ પ્રેમના માત્રાઅમા અનુક્રમ અને કસ્ટુ

સદાજ છે બુદ્ધસમવાનના વિશ્વપ્રેમ ને કરજા જમલ વપાયો છે, પણ એવું મૂલ મરોપરાના ધર્મકતા હાવમા હવે એવું કોણ જાણે છે? કોણ કહી શકે કે જ્યારે એમણે જાણિ, જરા અને જાનુ જોયા ત્યારે એમણી સૌથી પ્રથમ વહાલી ધરીવરને ઉગારવાનેજ એમનો વિશ્વપ્રેમ નહીં પ્રેરણે હોય? ૧૫૪ ખરેખરી હાલપ્રદાઓના તન તપસતા મહા મલપૂર્વક સાચવેતુ એકા મુખ નહોતજ જડે એની પાસી કેમ આપી શકે તેમ છે? મહાત્મ જવેના હાથે ઉડ ને પ્રેમ તો તેથીએ ઉડે એમના કારને પ્રેરનારી તે એમના મિત્રને કોરનારી એકજ સક્રિયા આધાર એમનું સમય રચાય છે શીશુજી માથે મારીએ સક્રિય હોત તો આ જમલ બરીમરી બાપજ પ્રેમના દિઆદશન તને જરૂર કરાવત

મલ કરાવ્ય પ્રેમ વધારે સગાતન જ મનાતન મારો કહેવાય છે તેના મૂલ રસપ્રએન એ છે એમ મનાવી તેનાએ લાવમેદ તો કરવા પડે છે પણ પ્રેમજન એ એકજ એવું જ કે દરેક કામ અને દરેક સાકમા એકજ સારું રહે છે જારમ આત કે માંખમા એ રમ જ જાનો નથી જનતનો સ્થિતિને એને જાણે કરતો નથી એ પૂછીપાપ નરેશ કે દરિદ્ર સિમુકના હાવમા એકજ રૂપે પ્રકાશ છે નમ સ્વનવ છે જના બધાએદએ છે એ એક પણ છે ને જનત પણ છે પરમેશ્વરની વધાર નહીં તે તેના જોડા નિરોધો નો જરૂર એને જાને

તરિયા! મા! આ પુરુષથી ઉ કદામ તી નહીં એ વહાલી! મરા હાવમેા આવ તને કયા જનોમા દર્શાવું? દરેક જન રહ

પછી મારે છેલ્લો શબ્દ કહેવાનો તો બહારી રહીજ ગય છે. પણ હવે તો તારી ધીરજ ખુટશે એવી અને બીક લાગે છે. મારા આ પત્રનો અપયો દૂર ચાલ ત્યાં મુખી દાસ તો સમરામ.

સિ. તારી,
માલવિકા.

૪

પ્રેમ તરસિકા !

તને પત્ર લખ્યે કે ઘણેઘણે વખત પો ને એટલા વખતમાં તો મારા સુખની ભીમણે પૃથ્વીના છેડાનીએ પેઢી પાર પહોંચી છે. હું અનંતમાં કુખી છું ને સમયનાં સંક્રમણ બધેનો તો મેં કપારનાંએ તોડી નાંખ્યાં છે. તને કેટલા વખતે પત્ર લખું છું તે વાત કરતાંએ અને મહેનત પડે છે. એ વિસ્મૃતિમાંથી આજે હું સમજીને જાણ છું. કારણ કે મારો આભારામ કે કારણકર આજે વિરલ સીધાઓ છે. એક સપ્તાહ જેટલો લાંબો કાલ મારે એના વિના બીતાવવાનો છે. નિરતેજ દિશાએ ને સુના જમતને બુલવા આ એક ઉપાય શોધી કાઢ્યો છે.

તરસિકા ! હું તને જુની ગાથ છું એવો આલેખ તું કરતી નહીં. મારી નવસયની પાંદડી ફાળમાં અને તારેજ નિવાર સોથી પરોલો આપ્યો. મારા હૃદયરસના જાહેરાત મેંવ હું સદા તારા પરજ ફાળવું છું. તરંગા ! તને બીછ શી ખાતી આપું ?

તને ન લખવાનું કારણ તો એટલુંજ કે મારા દર્શકા વચરના પત્રોમાં તને રસ પડ્યો કે કેમ એની મને જરા ચંકા હતી. તારી આફક આખા ગામની નવાણુની હું લખી

શકતી નથી. સાધારણ રીતે અને એવી વાતોની અમરજ હોતી નથી. અને મારી પોતાનીજ વાતોમાં તો મને કહેતાં રસ આવે એટલે તને સાંભળતાં આવશે ?

પણ તું મને ખાતી આપે છે અને પત્ર લખવામાં મારું આજસ તને સાથે છે એમ તું કહે છે એટલે મને લખતાંએ દવે કે દીંમત આતી છે.

તરસિકા ! તારી વાત ઘણીવાર હું મારા રસ-રાજ સાથે કરું છું. રસરાજ એ મારું જ પોષ્ટુ નામ છે. એવાંએવાં તો મેં એનાં ઘણાંએક નામો પાડ્યાં છે. ને ફરક વખતે મારા એક એક નામના બહાલામાં એ મને શું આપે છે એ તું કહી શકે છે ? પણ એ તો ઘણું ખાતમી છે. તું કહેવે તો તને એક પેંચે ધનામ !

પણ મારી મુજા તાત તો હું જુની ગાથ ઘણી વખત હું તારી વાત રસરાજ સાથે કરું છું. આપણાં જાલપણનાં તોફાનો સાંભળતાં એને ઘણેજ રસ પડે છે. અને પરપરના છત્રની નાનામાં નાની વાતોએ કોણ જાણે કેટલી વાર ફરી સુકમાં. પણ હતાંએ ફર વખતે એ લડન નરીજ વાત દોષ એટલી આનુરૂપી સાંભળવાનું મન ચાલે છે. નજીની નાનામાં નાની સીજ પણ આટલી બધી અચળની મજાતી દસે એનો અનુભવ તો હું દમજાજ કરી ચકું છું. મારે મારે કુલ સુદતાં કંઈથી એનો દાઢ ઘરાવ એ મને જેટલું ભવંકર કાંએ છે તેટલો આ કુદમાં મરતા ચોદાએના ઘરાનો વિચાર મને કંપાવતો નથી. અને બીજીયામાં ફરતાં રખેને જુગમાં વચ્ચે રહી વચ્ચે કોઈ કંકર મારાં અરણમાં હજન કરે કે ચાપનું જુડું પડેલું ફિરલ અને તપાવે એ ફીકર મારા

નહાતરને થતી હશે એની આગળ ઇચ્છી
આ દુનીઆના દુખો દર કરવાની ચિતા
વીઆત વચગી છે પણ વળા મે ખીજી નામ
તને કહી દીડુ ખરુ ?

એ તરવિઝા ! તુ હમી નહી ખીજી
પને અમે પણ આ જવાબા રહેવી આગળ
એક રાજીએ છીએ પણ જાએ તે પગમા
તો મદાબકમા હોએ તેમ એવી આગળ કાઠો
વિના રહેવાનુ નથી અને જતાએ વખત આવે તો
મનસા પગસાદનમાંએ પરપરને માટે જાવાએક
વિષયનો વિચાર કરવા અમે થોભવાના નથી

તરવિઝા ! અમે પહુચણુ આદમે
સાથે ગયા છે ને પહુચણુ રવખા સાથે
એવા છે અમારા બધા આત્મોનો એક અસ
પદ આ જમનમા ઉતારાય તો તરવિઝા !
રમ અહીંથી બીજે શોધવા જતુ પડે
એમ મને લાગતુ નથી એતુ સદા એતુ
જાવું ? હુ એનો વિચાર કરુ છુ તારે મને
પણ ખાતી નથી થતી કે આ સભા છે કે
અને આ એ સ્વખન હોય તો તરવા !
તારી ખાતવિઝાથી આમાથી જમતા
હવાવાનુ નથી

હુ એના વિનની રોજ રાકુ એ વિચારજ
કેવા અસ્વાભાવિક લાગે છે ? આ એકજ
વિનમા એ અહીંયા નથી નેતજામાએ
સુખમાથી પ્રકાશ એકો થયો કે નિર્જન
સ્થાનમા હુ વચની રોહિ એતુજ કે લાગ્યા
કે છે દાય દાય ! માગ જીવનમા એ ન
દે ! તે ! એ વિચારજ બહાર છે પણ
જા. ને કિયસ એ મારા જીવનમા નહીં હોય
તારે મારામા જીવનજ નહીં હોય

નહાની તરવિઝા ! મને વાત જલજલ કે
કે જ મળે કેમ આ અગ્રમ વિચારે ખાતી

ખાતી બેસી જાય છે મારો રાજ મારો ન
હોય એવું બનેજ કેમ ? ના ના હુ એવો
વિચારજ નહીં કરુ

તને ખબર છે તરવિઝા ! એ મને શું
કહે છે તે ? એણે મારા કેટકેટલા તો નામ
પાડ્યા છે પણ હુ તને કહી શાને દડ ?
તુ અહીંયા સામગ્રી આને તો કેતુ ? સાદા
નામો અને ભુના વિગેરણોએ એના મુખમાથી
જહાર પાતા કે નવોજ ચમતકારે ધારણ કરે
છે ઇચ્છાથી વેણના નાદે એપીએ થેવી થતી
ને આની સમજોરનીના તાને મારો
આત્મા રમણે મટે છે આવી
વાર એના વિન હુ જીવીજ કેમ રાકી તેજ
હવે તો મને આશ્ચર્ય લાગે છે

મારી વિવશાના હમણા તો એનાજ
ચિત્તેથી બસત છે એને નવનવી ગીતે ચીનગતા
એનામા કુ નવનવી સ્વ રાજા એક છુ કુ
એના અતરના ખુરેખુશાથી પરિચિત છુ
એમ માનુ છુ જાએ દર દરોડે એનામા કે
નરીનવી શોષ હુ કયેજ જાઉં છુ એ
તરવિઝા ! આતો અપૂરું એ મારાજ જાઅમા
ક્યાથી જમરો દમે ?

તરવિઝા ! તને કદાચ જાવ લાગશે કે
વધારે પરિચય થતા આ દરજા કાશ્વાઓ
બધા દુગી વડો તરવિઝા ! અમે એકબીજા
ની અપૂજતાઆ જાળના નથી એવ નહીં
પણ એ અપૂજતાને ખાતર તો એ મને
વધારે વિષ છે ને મર્નિખાન અપૂર્ણતા જેવી
હુ, એને લાને એન દોઃ થતો નથી કોહ
વાર તો મને મારી નિવજતાએએ મને છે,
કરણુકે તેથી એના અતરારની મારે વધારે
જાર પડે જ એ મને છેરે ને બચાને
એનાથી ખીજી એ મદાબાબ દેહ રાકે ?

ને એની અપૂર્ણતાએને હું સમાવી શકું
એથી અહીંદમને બીજો કયો વધારે લક્ષ્યો
જોઈએ ? જગત્ એની સંપૂર્ણતા પર બંધે
રાયે. મારે મન તો એની અપૂર્ણતા વધારે
કંઈમતી છે.

તરલિકા ! હવે તો મને ચાક લાગ્યો છે
ને પેલો શક અંદરમા એટલી માફક છતોઆને
આવીને પાછાથી હું લખું છું તે વાંચી
જાય છે, ને દલુ મારા રાજને પત્ર લખવાનો
તો બાકીજ છે.

તરલિકા ! તું ને તારા પ્રાણનાથ થોડા
દિવસ અહીં નહીં આવી જાઓ ? મારું લગ્ન
મારા રાજ આપણે પછી આવતી પૂર્ણમાએ
થશે. વદાણી સખી ! તારા પિતા મારા મુખમાં
ભાગ કોણ પકાવશે ?

તારી એ માફતી નાની લેખા કેમ છે ?
મને જાને જંવાનું ધણુંજ મન છે તું બધાને
લખેને જરૂર જરૂર આવશે. તારાં માતૃથીને
પ્રણામ.

તને મળવાને આવતુર
માલવિકા

આર દિવસ પછી માલવિકાની વિવશાસ-
ની મહર્ષિસ તરલિકા આ પત્ર તરલિકાને
મળ્યો હતો:-

સી. તરલિકાબહેનની સેવામાં,

માલવિકાબહેનના વિવહિત પતિ શ્રીયુત્ત
મહર્ષિયું અવસાન પ્રવાસમાં કે અસ્થાત નહાથી
થયું છે. માલવિકાબહેનની શુદ્ધ આ બાબર
સાંભળતાં જતી રહી છે, અને એમની સ્થિતિ
અચર્ય છે, અને તો તરત આવો.

તિ.

સુધા

આ પત્ર વાંચતાં તરલિકાએ માલવિકા
પાસે તરત જવાની તૈયારી કરી, પણ એની
નાની પુત્રી માંદો હોવાથી એને જતાં એ
દિવસનો વિશંભ યશે, અને એ ત્યાં પહેલે
તે પહેલાં તો માલવિકાએ પ્રાણ લગા કર્યો.
મરતા પહેલના એનો તરલિકા ઉપર લખેલો
પત્ર નીચે આપવામાં આવે છે.

૫

તરલિકા ! અંધારા ભવરણમાં ભટકતી
તારી માલવિકાને જો ! એનું ભાવ્ય પુટી
મળું ! એના નસીબે તારાં દેવામાં ! એનો
રાજ-એનો પ્રાણક્રમે મહર્ષિ- આ જગત
છેડીને ચાલી ગયો અને આ કારમા જંગલમાં
એને એકલી મુકી મણે.

એ ગયો તારે ન જવાને મેં એને કેદ
કેટલું પિનખો હતો, પણ મને બોળીને તરત
પાછા આવવાનું મનાવીને એ ગયો. જતાં
જતાં એની દૃષ્ટિ ઉકે મુઠી મારમાં પરીવાદ
રહી હતી. દાવદાવ ! એ દૃષ્ટિ ને એ મુખ
રહી ક્યારે દેખાશે ?

તરલિકા ! સૃષ્ટિ આખીએ બંધે છુલ્લ કરે
પણ મારે મન તો એ મરી ગા. શા સારું આ
સંબંધમાં મારે વસણું જોઈએ ? હું કાણે
અહીં એળખતી નથી, તનેએ નહીં. તું
કોણ ? હું તરલિકાને લખું છું, પણ તરલિકા
કોણ છે ?

ના ના. હું તને એળખું છું. તરલિકા !
ખાદેન ! મને માર કરો. વિરમીતનાં વાદન
મને વીરવણા વળતાં હોય એમ લાગે છે.
અને કે સુખનું નથી. કેલ કહે છે તે મારથી
સમજાવુંએ નથી. હું માર એકજ ખનિ
સાંભળ્યા કરું છું. — “માલવિકા માલવિકા”
તરલિકા ! મને મારો રાજ બોલાવે છે. જો !

પાંચ એ સુર આપ્યો. 'ઓ નાથ' આવી."

એ તરિયા ! આ પત્રો દુ કેમ ચીકે !
પાસથી અડીઆ રહેવાનું નથી તે ત્યા
જવતું નથી મે કહી પરતોઃ માન્યો
નથી, પણ આ કહે તે પરતોઃ મનસા
એ મુખ મો છે તે જીભમાનથી એથી મરણ
નથો પ્રજાતાની આશ દુ મળી થકુ પુ
વન જા એટલો ફર થશે કે મન જની પામ
નહી સહ જવ. એવ મરિતો પરતોઆ
શેલીના આમુએ દુ જીજીશ. મરણ મરણ
ફર મને એ કેમ રાખી શો ?

મા થી આ નથી મરેવાનું દાવ દાવ
નથી મરેવાનું ! નથી પાસમાં જીવનું નથી
માનું ! જીવન જીવનું નથી છે મે મનુ મારી
મરણી કનુ દેવ એમ આવતા પત્ર થતા
છે મરણ વિના ખોલો રાજ ત્યા પડીઆ મળત
દશે મરણ મ નામે મારે નામ જવ મૂળી
કેવે વિનયું નથી તે દુ અડી મર-મ
જેથી એમ મે આ મેથી રહી છુ મારા પ
અડીઆ મોડાપરેશ મારા પ નથી કેવ
કાસ દેવ કે નથી કામ જની જનીએ એવા
દેવ ' એ વહાતુ રે ! આ મુલમમમ
કેમ મને તું છેડવો નથી ?

"રજી તને આ સુ સુનુ" કયા ત્યા
આપણા રવણા મે કયા મળ આપ ડી આપ
એક તે જગત જીવનને છે એ આપણા
મરણો કયા જીવનને કયા તે મને નોવડીને
દવે આમ તુ છેદ દને છેતરી મશે એ તને
મોએ છે તુ નામ પળુ દુ તને કેમ જરા
દશે ? તું જ્યાં દશે ત્યાં દુ તને કોવડાની"

તરિયા મરેશ ! તું ચીજાની નહીં દુ
પરણ રજા માથે જરા વાત કહી દલી મને
એ દેખાને નથી, પણ એવે સ્વર તો દુ

આજગી છકુ પુ ફર મરણના મ મમ
એનામાએ નિર્દેશતા આવી તે મે મારે આકે
માજગીને એનેએ દશ નથી આવતી

જી પ્રણ પત્ર મે એને નિર્દેશ મરણો-
આ દશ છે મારો આમા એને આપા ત્યારે
આ દેવે મને એ મરણ મ એને આપો
ન દનો જી મંજુ જ મંદ આપો તેવો
ત્યા મરણ પળુ ન આવી શો પળુ દવ એની
કન્યા જવડી માવ

તરિયા મને નદ આ મરણ તુ પળ
મરણનેએ દુ મમ નથી મારા રેમિરેમમા
આ સ્વદન આવી મમમ ક નથી મારી દુ
એને મરણ કાદું

નથી નત માત્રન આપણા નહીં મરણ
મુખ આ આ દવ કાનવની જીવ
કેશી ! અત ને આ માતાના મારા મળના
મુખ આ મરણ કન્યા દુ વધે જીવ દુ
અત આ મરણ દવ ત્યાં મરણ મરણ રે
અતુ આત્ર મે નીદળુ ! મોટી આ જવ
દામ દવે નથી મરણા ! ને આ વિનય પળ
નથી મરેવાનો

મામ દશમા આ મરી મશે દેવ ને
આવા મરણો પા મને નહીં સવન મારણી
ફર મે એકતા મે મરણ મરણાએ મારે નામ
મરણો એ મરેશ મવા પછીએ આ દુખ તો
મામ મરણમાથી રહી વિસમવાનું નથી એના
કલ્યા મરણાએવળાને મામ મુખ પત્ર કીરવાનું
મરણાએ પળુ મરણ નહીં દાવદાવ ! જીવ
દામ જવ છે મે મારુ કમી જવ છે દેવાન
મવા જવે મરણ દેવ એમ જવુ છે
મે તોએ આ નહીં જવ દેવમાથી મરણ
નીકળતો નથી.

તરવિડા! એ નિદ્રિયે મને શાંતાં વચ્ચે
આપ્યાં દર્તાં એ તને ખબર છે? મારા વિના
પક્ષવાર પણ એકલું નહીં રહેવાનું એને તત
દત્ત અને છતાં મારા વિના મરતાં એને શરમ
નહીં આવી. સ્વર્ગમાં એ મળશે તોએ એ
દિવસ એની સાથે હું રીસાવાની.

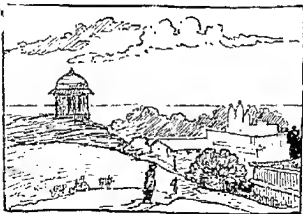
ના ના. તરવિડા! એની સાથે હું કેમ
રીસાઉં? એને જોતાં મને રીસાવાનું બાનજ
રહેવાનું નથી. મારા વિના એ આટલો વખત
રહ્યો એ શિક્ષાજ એને માટે પુરતી નથી?

તરખા! તને લાગે છે કે એ આમ
નામી આવવાને માટે મારી મારી મામમે?
તું જાણે છે કે એ વિચારે મને કેટલી શાતા
વળે છે? એથી મને ફરી તરત મળવાની

ખત્રી આવે છે. જો મારાં આંસુએ સુકાઈ
મયાં અને ફરી એનીજ આંખોમાં દસની હોય
એમ મારી આંખો દસે છે.

આ કાશળ પડના અક્ષરો મને હિંદુતા
નથી ને દરે મારાથી લપ્તાનું નથી. મારા સજ્જ
નો મધુર અને દિવ્ય સ્વર મને કે આઠા
કરે છે. તરખા! મને જૂરા સાંભળી લેવા દે

તરખા! હમણાંજ મારા નાથનાં દિવ્ય દર્શન
મને યયાં. ચંદ્રમાનો સહાએ પ્રકાશ રહે એવા
એક અદ્ભુત ઉપવનમાં એ વસે છે ને મારે
મારે ઘણાં મુંઝે રહ્યાનો ત્યાં એણે રચ્યાં છે.
તરવિડા વદાલી! હું જાણ છું. મને છેલ્લી
વાર તને એથી લેવા દે. હાર! શા મુદ્દ તારા
દ.થ છે? મને એવી શાંતિ વળે છે! એરે!
તરુ! રાજ.....ની સાથે.....

ગુજરાતી સાહિત્ય

[ગુજરાતની ગદ્યરચના ગાજરદનું વિદર્શન]

ખંડ પહેલો:

સાહિત્ય અને તેનો ઇતિહાસ

પ્રબોધક

સાહિત્યગૃહ, મુંબઈ

પ્રાચ્યક

ધી સાહિત્યપ્રકાશક કંપની, લીમિટેડ

પ્રેસ ૨૬૧૮, ૬૦૮, મુંબઈ

પ્રસ્તાવના

સંસદને આ દિગ્દર્શનનું કામ માથે લેતાં ઘણી મુશ્કેલી જણાઈ છે. મુજરાતી સાહિત્ય એવી દશામાં નથી કે તેનો સંબંધ ને સંપૂર્ણ દત્તિદાસ લખી શકાય. હજુ મુજરાતના બધા સાહિત્યિકોની કૃતિઓ હાથ લાગી નથી. કેટલાય ભંડારોમાં સાહિત્યનો અણુટ ખત્તનો અંધકાર સેવે છે. સુવિખ્યાત સાહિત્યિકોની ગંધી કૃતિઓ હજુ છપાઈ ગઢાર પડી નથી. રાજકીય અને સામાજિક દત્તિદાસ લખાવાના પ્રયત્નો પણ હજુ શરૂ થયા નથી. આપણા સાહિત્યની સમાજોચ્ચનાના સિદ્ધાંતો પણ વ્યવસ્થિત રીતે ગઢાર પડ્યા નથી. આવી સ્થિતિમાં બધા સાહિત્યિકોની સંબંધ કયા લખવાનું, તેમની કૃતિઓની તુલના કરવાનું કે તેમનું સાહિત્યમાં સ્થાન નક્કી કરવાનું સંભવેજ નહીં; અને તેથી દત્તિદાસને ગદ્યે દિગ્દર્શન તૈયાર કરીને મંસદને મંત્રોષ પામવો પડે છે.

પણ આવા દિગ્દર્શનની અત્યારે ઘણીજ જરૂર છે. અત્યાર સુધી જે આપણું છુંકું જવાયું સાહિત્ય પડ્યું છે તે અને આપણા સાહિત્ય વીશે જે જે દરિમિંદુઓ રહ્યું થયાં છે તે બધાને એક ઠેકાણે ભેગાં કરવાથી આખા સાહિત્યનો અને તેમાં ચાલી આવેલી વૃત્તિઓનો સમગ્ર ખ્યાલ આવશે; એટલુંજ નહીં પણ તેથી જે જે પણ મહુકાઓ તુટેલા લાગશે તેને સાંધવાનો પ્રયાસ આરંભાશે અને ઓછા પ્રયત્નો કરેજ ભવિષ્યમાં દત્તિદાસ લખવો સહેલ થઈ પડશે.

વળી અત્યારે જીદાજીદા દેશના સાહિત્યિકોનો સમાગમ વધતો જાય છે અને સાહિત્યની ભાવનાઓમાં કેટલેક અંશે એકતા આવતી જાય છે, આવે વખતે આખા સાહિત્યની સમગ્ર રૂપરેખા ધોરવાથી અને તેને દુનીઆના સાહિત્યની જુદીજુદી ભાવનાની કસોટી પર ચલાવવાથી આપણા સાહિત્યનો વિકાસ અઘાટાખંધ થયા વિના રહેવાનો નથી. તેમજ આજના નવા જમાનાના અને પ્રતિદિન સમૃદ્ધ થતા જતા સાહિત્યના વહેણની દિશા નક્કી કરવાના પ્રયત્નથી એ વિકાસ વધારે સરસ થયા વિના રહેવાનો નથી.

આવા ઉદ્દેશથી પ્રેરાઈ સંમંદે આ પ્રયત્ન આદર્યો છે. એ પ્રયત્નગોષ્ઠીને મુશ્કેલ છે, એમાં કયાય પણ રહેવાની. પણ આ ઉદ્દેશ કેંઈ અશે પણ જો પુરા થશે તો મંસદ પોતાની મહેનત સફળ થઈ સમજશે.

સુખો, નામદીય જેવા કુચોગ્મનારી સુખા શ્રુતિના મિત્ર ભલે સ્વ
રૂપોને વર્ણનરિપય કરનારા પેદિત કાં મે સ્વરૂપે કરીને જ શ્રીગુરુશ્રી અપેક્ષા
વિના પ્રમદ થવા દતા એ કર્તવ્યજુને ને

સર્વે મુલ રમ્ય મુખ્યત્વે સર્વે મુલ અપાનને

સુવન્ધ મુલ એ તે જ મુખ્યત્વે મુલ, તદ્વા રમ્ય જનને

એ જ હરવરણિ હતી અને એ જીવિ દોષ તદ્વા કાળના અન્ન રમ્ય
કમળવય પ્રકાશથી દીપવાના

દિવ્ય વિન્દન-અભિવંદન

અહીં રવિ એવો

ગીતકા અભૂતિવંદન

પાને રવિ જ રવિ

દેવા કવિને શ્રીગુરુશ્રી રમ્ય પમાડવાનું કૌણ જ શૈલુ એ કવિના ગીતોથી
અભિવંદનરિપય જનરજન થાય તે જ

‘મુખી શીત રવિ રવિ કાં નાં જન પદ્ય રમ્ય

એ પરિણામ થાય અને

‘કવિના આત્મવય જન એ

તો તે મારે કવિનો રમેશભાવનિત કાં પદ્ય આપતે દેવા તા હાય

અ રિયનિ કાં કાં જનકાવમા મારી કરિ ખરેખરો પ્રકૃતિનો આપક
રવો તદ્વારે અવતારી રવિ એ પદ્ય જ તથ પ્રકાશાનન્દાથી અપ્રકૃત રવી
કેવલ પ્રકાશ કરીને રવો

(દક્ષના અમલમા પદ્ય ને વિરલ કાં દાવો સમય જાણદો નેના ગીતો
આ સમયજુગલ જ થયના) પદ્ય કાં કાં રવિ જાણ ને કાંવનો તાપક
પદવીર કમવીર દેવો મશો સમય આપો પદ્ય તદ્વા પદ્ય જનકાવ
રજનનો દેવ પ્રવેશ પાઓ નેનો વાણીકિય રાખવજુ રમ્ય જવકુશને
મુખ્યત્વે કાંવ્યુ તે વખતે પદ્ય કાંવનાવક જામને રજન પમાડવાનો દેવ
અપામા પદ્ય નરોત્તો કાંવ વગી જાણવો રાજાઓ કવિના આત્મવયના જાણા
કાંવ કાંવ નરોત્તો જોતજુગલ એમ રવિ કવિના કિરમમા કાંવ કાંવ એ
પદ્ય જ રાજાની સ્તુતિ ને કાંવનો વિરલ એ આવના કવિને અભિવંદનરિપય
જાણાની રિધનિ રવોવરો

તાલકાશિત રિયાતુ કાવલ રિયમુ કાંવનું રિયમન ।

કાવલકાશિત કોરુવિ રવાન સમુચ્ચાતિ ન

જા અનોગિતમા અન્નમન રવિરજને આપય આપનાર રાજાનું જ રવોન
રવિને રિધે

આશ્રયદાતા રાખ અને ગુણુગ્રાતા કવિ એ સંબંધની ઉત્પત્તિ જેવા જતાં અતિ વિસ્તાર થઈ જશે. તેથી તે કાર્ય પડતું મૂકીશું. પરંતુ, આ સંબંધ ગુર્જર સાહિત્યમાં અર્વાચીન સમય સુધી દેખા કવચિત્ કવચિત્ દેહે. રાખ નહિ, તો “ રખિયત્ર કુદો રાજવી અવતરિયો કો અંશ ” એમ ગાનાર શામળભટ્ટ આ સંબંધની સાક્ષી પૂરેછે. કવિ દલપતરામે પણ

યથા અદાતા સુજીને કવિતા,

તથા કુપે વાદ્યમાં સંગિતા

એ પંક્તિયોમાં કવિતા અને દાતા, કવિ અને દાતા, એ પરસ્પર પ્રતિયોગી શબ્દો અને તે પાછળ રહેલી ઘટના પ્રગટ કરીછે. આમ જતાં પ્રેમાનંદ કવિ જેવા કવિયોએ આશ્રયદાતા રાખ કે ગામપતિની સેવા છાંટ ગણી નથી. એ કવિના જેવા કવિજનોને જનમંડળ, માણુભટ્ટની કથા સાંભળનારું મંડળ, રંજનવિયય બન્યું હતું. આ રિયતિ પણ બૃતકાળમાં લુપ્ત થઈ. હવેના સમયમાં generalતાં public સર્વ પ્રજાવર્ગ કવિના, નાટકકારના, વાર્તાકારના આશ્રયદાતાની પહોં બેછે. અને એ સંબંધ આ સાહિત્યકારની રચનાનો પ્રવૃત્તિ નિયામક થાયછે ત્યાં રચનામાં છાયાનો પ્રવેશ થયા વિના રહેતો નથી. સામાન્યવર્ગને રંજન પમાડવા જતાં ખુલામદને પ્રવેશ મળેછે, રચનાની હ્રસ્વ પદ્ધતિમાંથી ઊતરીને સાહિત્યકાર પોતાના પૂજ્યવર્ગની કક્ષામાં નીચે પડેછે. હાલો અનિષ્ટ પરિણામ પણ થાયછે.

સાહિત્યનો ઇતિહાસ રચવામાં આ અંચનો પણ પ્રદાશ નાંખીને પરીક્ષા કરવી કર્તવ્યરૂપ છે.

સાહિત્યનો ઇતિહાસ કેવો જોઈયે ?

સાહિત્યના આ ઉપર સૂચવેલા આનુષંગિક લક્ષણનું, તેમ જ માનવજાતિના એક વિલક્ષણ સ્વરૂપનું, મિત્ર પરિણામ એક એ છે કે પ્રજાજીવન અને સાહિત્યપ્રવૃત્તિ એ બે વચ્ચે અતિનિકટ સંબંધ છે. મનુષ્ય એ સંઘચારી પ્રાણી છે, અને તે સાથે વિચારશક્તિ અને વિચારને સુધરિતરૂપે પ્રગટ કરવાની વાણીશક્તિ એ બે વિરલ કન્વિરદત્ત ખદીસો વાળો પ્રાણી માનવ છે. એકદ્રુ સંઘચારીપણું બસ નથી; તેમ હોય તો નો અનેક સંઘચારી પણ પદીઓએ માનવપ્રાણી જેવું સાહિત્ય પ્રગટ કર્યું હોત. અર્થાત્, આ લક્ષણોને પરિણામે માનવપ્રાણી વિચારબદ્ધ સ્વરૂપમાં સાહિત્યરૂપે પ્રગટ થાયછે, તે સાથે જ જનસમાજના વિકાસની અસર કવિની કવિતા, તત્ત્વચિન્તાકનાં ચિન્તનો, વાર્તાનાટકકવિના સદ્દાઓની રચિત, એ સર્વ ઉપર નિમૂઠ અથવા પ્રગટ થયા વિના રહેતી નથી. એકાન્ત વનવાસ ગ્રેવતા, ગુફામાં ચિન્તનસમાધિ ધારતી પ્રાચિનુનિયો અને સાધુઓ પણ આ સમાજજીવનની અસરથી સુકત રહી

સકળ નથી ખાસ કરીને જાહેરે એ વિચિત્રને વાણીમાં રૂપ એએએ આપ્યાછે ત્યારે એ સમજાવનનો રાજ સાચા વિના રહ્યો નથી મનુષ્યના મધ્યારી અને જીવિધારી સ્વરૂપને પરિણામે સમાજશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, આચાર નીતિશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, વ્યાપારનો એક 'પરો ઉદ્ભવ થયોછે, તો ખીજે પરો માદિત્યની ઉત્પત્તિ અને સાહિત્યનો જન્મમંથન એકે સમય પશુ એ રૂપરૂપમાંથી ક્ષિતિ ચાપડે સમયસી, વિચારી વાણીવિશિષ્ટ માનવ પ્રાણીનું પ્રગલ્ભન તે ઉન્નતિવશ મહાનુ રહ્યો છે એ જ્ઞાના કુસુમો અને રસસમૃદ્ધિ તે ને પ્રગળના સાહિત્યરૂપે દેખા દેછે આ વાળ ખ્યાનમાં રાખીને સાહિત્યનો હતિદામ કે વો જોઈએ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાનો પ્રયત્ન આપણે કરીએ 'હંદુ કુમાર નામકમા કાન્તિકુમારી પતિ કે વો જોઈએ / એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આવાનાપતિના અણખોલી યાદી આપેછે હેતી યાગી ખાણુ /

સાહિત્યનો હતિદામ કે વો જોઈએ / રાજકીય સામાજિક ધાર્મિક વિકાસના ફોર્મ કરાવે દેવો પ્રગલ્ભનને, એ જન્મની ઉન્નતિને, જન વર્તમાન અને જરિના અસીમ સામરો આકાશદિગ્ધી ગુણે અને ફોર્મ કરાવે દેવો, ચિત્ર કલામાં જે ૪૨૫૨ પ્રમાણુ અને ત્રિશિત રચાતનિમાણુન તત્ત્વો રજી અણખોછે તે તત્ત્વો કૌશલથી સાચીને માદિત્યના વિકાસનું આનેખન કરે દેવો પ્રગલ્ભન પ્રગટ કરીને અન્ય રૂપના માદિત્યો બેટ નિર્ધાર ગુપ્તના કરી ખાપવે દેવો, વિરેકપુકત ન્યાયકલિતથી સત રખેના નિર્ધાર કરે દેવો સાધનેલી પરીક્ષા વિના રસમયીજા મિહાન્ત બાધી ના લં પ્રથમથી નિષ્ક્રમ કરી નામે નદિ, એક પરત તરફ રજી જામ નદિ અનુક્રિતમાં ખેત ના ખેતે,—દેવો પોતાના વિશ્વમાં છાંડુ અવગાદન રત અપૂર નિશ્ચિતો વાણી થવનારો સામન્યા તરખો ઉપર માત તળવટી નૃત્ય કરીને અન્યને આજી વાંજામાં આનન્દ ના આને દેવો જનુનચિરજ સમયમાં ખેતે છવતો જાગતો જાગદાર કરે તે સમયના છવત જોડે તાપના અનુભવે સહાનુભૂતિ અને કમનાજાગી તે તે હતિની 'સાહિત્યકારની કૃતિપોનું ફોર્મ કરીને કતાર દેવો અને અવગા સાહિત્યકારના નમજનું જાગાવરણુ એ વાત્તાવરણની કવિસાહિત્ય કારની પૂર્તિ ઉપર અમર, એ કવિસાહિત્યકાર પોતાના સમયનો પગથો દતો કે જોને તે સમયનું જાગા દતો એ પરીક્ષણ કૃતિની રમદદિયે પરીક્ષા, અન્ય જોડે દુષ્ટના કવિનું છવત, એ છવતો દેતી કમાકૃતિ સાથે સમય-પ અવગા વિગહેર, જેના પ્રમાણુમાં એ કૃતિમાં હરવની સાચાઈનું રજુકણુ અસ્તિત્વ અથવા ઝેનના આપે, નેર્મલિંગના અથવા કૃતિમતા આને આ

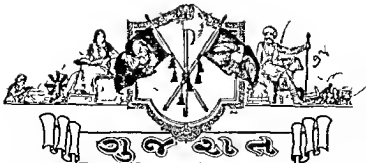
૧ સાહિત્યકાર એ રાજવજાના અધિકી કરી પડે છે

'સાહિત્ય' એ રાજ તે જાણ અણુજી જન આવાના નિર્ધારનો અજાનખૂણ
જામ રખેનો જ તપી જુ એ જો જ નહ તરીકે તે રાજા મનના જામ આવા છે

સર્વેનું દર્શન કરી કરાવે હેવેઠ-હેવો, સાહિત્યનો ઇતિહાસ જોઈએ. કેટલાક કવિયો રવેચ્છાગાયકો હોયછે, વનમાં પ્રકૃત્ત્વભાવે ગાયા કરનારાં પક્ષીઓ જેવા હોયછે; કેટલાક અન્યના આરંભેલા ગાનસ્વર ઊપાડી લઈને ગાનારાં હોયછે; કેટલાક mocking bird (નકલ કરનાર પક્ષી) ની જેવે અનેક પક્ષીઓ વગેરેના ધ્વનિ મથાવત અનુકરણથી પ્રગટ કરનારાં હોયછે; આમ કવિ અને સાહિત્યકારોની પરીક્ષા પણ થતી જોઈએ. કવિના પૂજકો અથવા નિન્દકો, એ પૂજન અને નિન્દાની કવિના મન અને કવિની કૃતિ ઉપર અસર, એ પણ પ્રસંગવશાત્ તપાસાય અને નોંધાય એ હજી છે. સાહિત્યનો ઇતિહાસ કાંઈક આ પ્રકારનો જોઈએ એમ હું માનું છું.

આ ગ્રંથમાં આરંભેલી ઇતિહાસયોજનામાં જુદા જુદા લેખકો લખશે; તે સર્વ લેખમાં અંતર્ગત યોજનાસૂત્ર એક હોય એ હજી છે. પાંચ એથી લેખકના વ્યક્તિસ્વાતન્ત્ર્યને બાંધી લેવાનો હેતુ નથી. કેમકે ઇતિહાસલેખન એ પણ એક કલા છે, અને કલાકાર કદી પણ અન્યના બંધનને તાણે ધણે જાણ્યો નથી; કલાના વિકાસ માટે વ્યક્તિસ્વાતન્ત્ર્ય આવશ્યક છે, તેમ છતાં સર્વમાં અનુદ્રાણિત તત્ત્વ એક હોય, સમાન હોય, તે આખી ઘટનામાં સુશ્લિષ્ટતા આપે એ નિર્વિવાદ છે.

આ પ્રકારના સાહિત્યના ઇતિહાસનો ઉપયોગ અને તહેની અસર ઊદારજન છે. વાચકવર્ગ આગળ અનેક કવિ અને સાહિત્યકારોની કૃતિયોનો સચુદાય પડેલો છે; એ સર્વ સુવ્યવસ્થિત રીતે, પરસ્પર સંબંધ, ઘટના, ઘટના, વડે સાંકળીને હસ્તામલકવત્ દર્શન થાયથી વાચકને અનેકાનેક લાભ થાય. સંમંદ-સ્થાનમાં અનેક પદ્ધતિના મિશ્રણથી જોનારનું મન અતિભારથી, ગૂંચવાડાથી, અનેક અસંબંધ મનમુદાથી મલરાઈ જાયછે. એ પરિણામ ટાળનારી આ ઇતિહાસઘટના વાચકગણને ઉપયોગી થઈ પડવાની તે સાથે પ્રજાજીવનના બૂદ, વર્તમાન, અને ભાવિનાં પ્રેરકબલોનું દર્શન કરાવી, નવીન બળ આપનાર, માર્ગદર્શક ઇતિહાસની ઉપયોગિતા સ્વતઃસિદ્ધ છે. એ પ્રકારનો ઇતિહાસ સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવાનો માર્ગ જિઘાડે, અભ્યાસીની દષ્ટિ વિસાળ કરે, અને જીવનમાં નવીન ઉદ્ધાસ પૂરે એ પરિણામ કેટલું કીમતી તે કહેવાની જરૂર નથી.

પુસ્તક ૫]

વૈશાખ ૧૯૮૦

[અંક ૨

ગુજરાતે સમાનો તથા પુષ્પ આરબો છે તેવી સમૃદ્ધિની મહત્વતામાં
વધી થઈ છે તે સામગ્રીઓથી સમૃદ્ધ બન્યું છે

એના પુરુષત્વમાં ત્યાગ છે ઉસ ૬ છે ઉડી વ્યાવહારિકતા ને જોડી અભિવ્યક્તિ છે
એમાં અવરજામણિ છે ન સ્વાતંત્ર્યપ્રેમ છે મુક્તીચક્ષુ છે અને નિષેલતા છે બાળના
શોકના છે અને શૈશવપ્રેમના પ્રેમ છે આન અપીરણ તરીકે માનવતા વિસાલતાની
દોષ છે

એના ઓતમાં પુનઃ સુખાસના છે ને જ્યાં સુનીની આસવા છે એમાં સ્થિતિતા
છે ને સ્થિતિ હાલિ છે કલ્પનતા છે ને જ્યાં અવરજામણિ છે કુદિ સનેલ છે અર્થોધના
નહી, જ્યાં અદ્વાય હાલિ સ્થિતિ છે અમા પુરુષના સમાન વધની દોષ છે, જ્યાં
પુરુષને અધિકાર જ્યાં સ્થિતિ છે કલ્પન છે નવાનવા કલ્પાસિ છે જ્યાં કુળ સર્વન
સ્થાની લીમના છે આન પુરુષા ને સમિતિમાં વિશુદ્ધ પ્રેમની જ્યોત બાળના આંતરે છે

અધિકારમાં નવગુણ આન પ્રસન્ન રહ્યું છે—વિરેચ નવા સરસાનો સમાન
માલ છે

અધિકારમાં અમા એક ન અધિકારી અધિકારના અમ બને છે અને એમ
અધિકારની એકાદતા પરથી અધિકારી અધિકાર છે તેમ મુખ્યત્વે સમૃદ્ધિના પ્રતાપી
આમાની સાથે છે કલ્પિત ને પરશુરામની આ અધિકારી આધિકારીના વિભવ
અમા કલ્પિત છે અને આધિકારી સનાતન તત્ત્વો મહત્વ માં ને ગીરના સમાન
ને સ્વાધિય કુદિ સનાતન ને અવરજામણિ સ્થિતિ ને સમાન પિતૃમણિ ને અધિકાર
સનાતનના સ્થાનમાં અને પ્રેમ નિર્મલ ને વિરુદ્ધમાં પુરુષના નવા—આધિકારીની
ધિકારી દો દિકામાં પ્રસન્ન

—ગુજરાત-એક સાંસ્કૃતિક વ્યક્તિ માંથી

ખેતર

૨૩૨૯

૧૫૫

મે. હરીનાથ મુનિ-૨- મુવાળી

૧૫ મસ મી

૧૫૫૨

૧૫ હરીવાય પા નિવસી

— ૧૧ ૬—

૧

મે. હનન ખેતીવાડીના નયખતરી
રાખ તત્તા તાલક મમ
પિત મ. ૧૨૫ તત્તા કેરના દરીવા
ખતરી ભેખ તેની અખ હીજતી અનિનને
૨૫૬ ધડના ખેતરીમા ઉત્તરી તરખેની
૫૩૫૨ તત્તા એ ધાકતર નહીં પચ
૫૫૫૫ ખતરમા ૫૬ આરો કયા અને ૫૬
ખતર ૧૬૫ કેમ નહીં એ એન નયખતુના
જીવ ગના પિતા દતા પિતાને પજુ અ
ખતરમા ખતરીડી દિવાખા નેસકિ ૪૨૫૫
ખતુ પાલી એણે એનામા એ રમને ૫૫૫
કોને નેડ કુદસ અને તેટપું સતે ૬૬ વધારે
અનમુ દડ પંજીમ એ યજુ કે મે. ૬૬
૫૫૫૫ મે હને ખેતીવાડીની કે નેજમા રવેસ
કે અને અને તેટમે તત્તા અનુકર-પ્રેકરીકક
વાન મેખરી ૫૫૫ સમય તેણે અણી મનમરી
૧૫૫૫ દીઠ-મેખરી

૧૫૫૫ અન ખેતીવાડી ખતરમા એક
૫૫૫૫ ખતરી પુરી ખતરી પજુ મે દત
૫૫૫૫ ૧૫૫ માન અધિકારીની ખુરરી પર
ખતરી ૫૫૫ ખીતર નહીં એ તો ખોના
મે ખતે ૫૫૫ રીખે દતો અને મેખવેડા
મનન પ્રભસ ૫૫૫૫ કરવે એન એની
૫૫૫૫ દતી ખાખતી પુજામાથી એણે એક
ખતરીને દુકો વેમાનો લઈ લીધો અને નવા
સને ૫૫૫૫ કરી એ ખેડુ શરૂ કર્યું
અન એ પ્રભસ શરૂ કર્યું તજુ વડી
૫૫૫૫ મવા પજુ નસીમે એને ધારી ન
આપી જમીનન મેખરી નીકળી કે એના
કિપર મહેનત કરીકરીને માણસ
મરી વળ તોય દત ન આપે મે હને મહેનત
કરવામા-ખેડામા-ખાતર પુરવામા કયાસ ન
રાખી પજુ પાક દતવો નહીં જુના ખેડુ
ખામાને રાખા ખેતર કામા પજુ મે હનન

ખેતર ફાંચું નહીં. ખર્ચ કરવામાં બાટી ન રાખી. બાપની પુંછ લગભગ ખાઈ ખુટાડી. સાથીઓ નિરાશ બની એને ઊડી ગયા. એટલે દાથે ખેતર ખેડવાનું રાખ્યું. કેમકે તેને લાગ્યું કે દાથે કામ કર્યો શીરાવ ધારેલી સિદ્ધિ મળશે નહીં. થ્રમ વધ્યો, ખંતતી લથુપ ન હતી; પણ સુક્રમાર સરીરને મારે થ્રમ જરા વધારે પડતો હતો એમ સદુ કોઈ કહેતાં. મોદનને પેતાને પણ જાણ્યા વિના રહ્યું નહીં. પણ મોદનનામાં 'ફે' પણ અવશ્ય હોય તે એ દા. લીરેલું કામ કરી અધુરું ન સુક્રમું એ મોદનના સ્વખાવમાં જરાઈ મેલેલું સ્વ દત્તું. વિખો સામે લડવામાં તેને એક પ્રકારની મોજ આવતી. જેમ જેમ મુસીબત વધતી જાય તેમ તેમ તેનો ઉત્સાહ અને ખંત પણ વધે જતાં. તેમાં પણ પેલી અમેલીના ઊંડ જેવી, શુશાનની ખીલતી કુલપાંખડી સમાં દક્ષતાં મોં વાળી નાનકડી વદુ ધરમાં આવી, તારથી તો એનો ઉત્સાહ, સતતજો વધી ગયો હતો. પ્રિયતમાને મુખની રોમે લાઇ જતા એવું મન તલપતું હતું. ક્રિયનમાના સાંનિધ્યમાં મુસીબતોથી ચાતાં તેના પાંદળને દીલું લાગતું હતું. આ વર્ષે કુદરત સામેના યુદ્ધમાં પોને વિજાનના બને છત મેળવે તો કેવો આનંદ થાય? ખેતરના સારીએ એને ઊડી ચાલ્યા ગયા હતા. પણ તેને ખલેલી પેલી સુસારની સાથી ખીલતી હવા સમી રહે રમમાં નહું ચેનન અર્પતી તેની નવવધૂ-દરએક પ્રપાતમાં તેની સાથેની સાથેજ હતી. કદી ચાકથી, નિષ્ફળતાથી, લહેજથી, નાજાંની ચિંતાથી નિરાશાનો સ્પર્શ પણ તેના દર અને રિચર દહાળને ધનો તો સરવાળું એક કુટાસ-એ તેજબર્ષો નવનોનો સદાસુજનિ સુસા એકજ દરિયા એનામાં જમાઈ ચેનન

અર્પવા મુસ્તો હતો. પરિણામ એ વડુ જે જ્યારે જ્યારે પણ નિરાશાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે લોહો તેને જમાણા ખંતથી કાપ કરે છેતા.

લોહોને એ માંડો લાગ્યો. એના પૂર્વના સાથીઓ એને હસરા લાગ્યા. શ્રી મુખતા! સમગ્ર શક્તિનો નકામો વ્યય! "શેવં લાવ્યે એમ ખેતર ખેડાતાં હશે? જે-દવે તમારી સુધરેલી વધા-આંખી જાહેન ખેડતાં તમને ન આવશે." એવાં એવાં મર્મ વાડો અનેક વેળા રસ્તે ચાત્રતાં મોદનને સાંભળવં પડતાં. પણ ફાજ પડી ઘેર આવી પતીર્ત મોં જેતાં એ જુમાઈ જાઈ પાઉ શક્તિને વિવુલ્લવાદ તેની રજોમાં વહેવા લાગ્યો.

પણ, અપજો જેલ મવા તેમ, મોદનનું સરીર આટલો થ્રમ સહન કરવાને મરિ મરે જાયતું ન હતું. તેમ મુનીવર્સીટીનો કાસ તરવામાં એ સરીર વધારે ધસાઇ મયું હતું. એને આસતત મહેનતની અસર જાણવા લાગી. રોડીજન રહેવા લાગ્યાં કે દવે વીસામો રોડ એ જાળીન પડનર જેવી ખરાબ હોય તે બીજી દવો. પાનુ દવે એનો ખીતો મુઠો જુ મોદન દરોને એકજ જવાગ વાળતો. "કું જાળીન ફેળવી ન શકું તો જાળો શા કામદર?"

એક દિવસ સરસાએ કહ્યું. "આજે તો લાગે મને કામ કરવા લા. તમે જા વીસામો રોડ."

મોદન હસ્યો. પણ એ ક્રીડાં દાવ જેતાંજ સરસાની ડાળીમાં ચડી પડે મોદનની આંખમાં તેને તાવ જાળારો. ફેં સુક્રમયું લાગ્યું. આંખ તેજાઈ-દે મુખના જાળાવા.

"તમને શું થાય છે? મગમ મગમ ન કરો તો."

“ ગાડી નકામી ચિતા શું કર્યો કરે છે ?
 ૧ થો ભઈ રોષા કર જોઈએ હું આજે
 રહે જીવન ”

સરલા મરે હજી એ એટલી મેલી નહોતી
 પાનિને પોતે સમજાવી શકે થોડીવારે વર્ષોદ
 રજવા લાગે પ્રથમ તો ઝરમરઝરમર ઝર
 રોડ પશુ પછી એકાએક કાળા વાળા ચડી
 બાપ્પા અને ખુન ધાગ્યો પડસા લાખી

મોદને મેથ પ્રેરે એક અજાતરી દષ્ટિ
 નથી આ વખતનો એનો થમ સરળ કરવો
 એ આ મેરના કામના હતુ થોડુ કામ બાકી
 હતુ તે જોઈ બીજાને શરીરના કડી નાખ્યુ
 કાળના તપના સૂર પછીનો પ્રથમ મેથ
 મોને કાલકા—આકાર નથી લ મો પશુ
 મોદનો તાપ તો એથી એ વધુ દના એનો
 તાપ મનનો હતો પ્રથમ મેથ જોતા એની
 બાપના જળજળીયા મરક અબા
 એ પ્રથમ મેથની હાથોમાં એ તરબોળ
 વધ મરે ત્યાં સુધી નાતો શરીરની અવરજ
 ત્યાં પશુ એ ફાલે જુનાઈ મહ નાવવાળા
 કરી વરસને મેએ કામ કરવાની જુન એલે
 કો મેરના જુ પડીનો પશુ અલે અમય
 લીલા નહી વહેનો ઘેર જાનો વાપરો કરો
 દના પશુ છેક સાવકાને એ ઘેર પાછો ફરો

સામીને જોત જ સરલા જાવતજા ઘઠ
 ઘઠ એના માન હઠા ઘઠ ગયા અમમી
 જાવતા બામે એનું હૃદય મૂઠ ઘઠ મયુ
 મોદના કપડા પાછીથી તરનોળ દાઢ તાડે
 ને મુજો હતો દાંત કડકા દાંત આખો
 અને મો સાથ ઘઠ મયા દતા તે આવી
 મુશ પાસે તાપવા બેસી મયો સરલાએ મુશ
 મુશ કેરા કપડા લાવી આપ્યા મયુ મોદને
 તે પહેલા નહી એને તાપ પાસથી ઉઠવાનું
 મન નહેનું મનું

મને ખાવાનું છે ” તેનો અવાજ બોલેરો
 હતો બોલતા તેને જાણે થમ પડેનો દોષ,
 તેથી કે કેમ પશુ તેને ઉપગમ આવી

“ આહ.
 કેમ, શું થાય છે ?
 મને આઈ કુ ખે છે મોદને પાતાનું
 પડખુ દામ્યુ “ મેથાથી કીક પડે છે
 “ બીના કપડા તો બદલા તમને મરદી
 ચડી છે તાપ લાગે છે એમા પલબા છે
 એક તો શરીર પસાયુ છે તેમા આપ શું
 કરો છો ? મારા પગ તો વધા રાખો ”

જેમ તેમ સમજાવી સરલાએ મોદને
 મુશ પાસેથી બેસેડી કપડા બદલાવ્યા
 કપડા પહેરતા મોદનનું શરીર લથપથ
 મોદ

મહા પ્રયત્ને એ પડતે બચે. વળી તે
 શીકુ દરો ને બાપો. તુ ખરુ કહે છે
 મને મને વીસ માની જરૂર છે મારી પથારી ।

ઝટઝટ સરલાએ બાંકાનું પાથણ ને
 મોદન તેમા પડશે
 જરા શી જુને બોલાવશે કહી તે સુતે.
 સરવાના વિશે. જાત કરવાના પ્રયત્નો
 સર વ્યથ મયા મોદનનું મન માથુ
 મયુ હતુ

૨
 હાલન હદી સરલાએ સજુપ્રમાદને
 દરવાજે ખટખટાએ. કનમ લાઇ શબુપ્રમેદ
 બદાને આખો.

કોણ છે અત્યારે ?
 એ તો હું ”
 સરલા બહેન તમે ? શું થયું છે ?
 સરલાને જોતાજ સજુપ્રમાદને આંચોડો
 લાગ્યો દુરવજા મોદના પર બેસી જામ આવાનું
 કામજુ પુજવા લાગ્યો

શંભુપ્રસાદ મામનો પ્રસિદ્ધ પૈશ. આસ-
પાત્રનાં મામણાંઓમાં પણ એની પ્રેક્ટીસ
સારી હતી. નાની વયનો છતાં એનાં છુદ્દિ-
યાગ, નિદાનશક્તિ, અને આનંદશક્તિ અત્યુદ-
તનાં. રોગીઓનાં એનામાં અચૂલ વિશ્વાસ હતો.
તેમાં પણ પૈશા કરનાં રોગીની ચિંતા વિશેષ
સાબળાવી ગતિને કારણે ક્ષણિક રીતેજ એ
ચોક્કામાં પ્રિય મઠ પડ્યો હતો.

“મારું ને, એમને તાર આપ્યો, છે-ને
એવનાએ-નથી,” મરણા દી પડી.

“મોદનને તાર આપ્યો છે? અમરુઓ
નહીં નું આ આપ્યો.” કપાટાપથ દોષી
તથા તંદા પંદરી, દાલમાં ફાલસા તથા દવાની
પેટી તમા પૈશમાર તરફથી મરણા એ:
આપ્યા.

“તું પારંગત તો કે આપખત આપશે:
પણ જાણ કેટલું માને એવા ક્યાં છે?
શંભુપ્રસાદ પદેશ્વરુ પદ્મ જીવન-આત્મા
આત્માનાં આપ્યા.

મોદનના પર ખડો કનેદ જો કાર્ન હોય
તો તે શંભુપ્રસાદને, જાને બાળકમિત્ત, એકજ
મોદનુમા સાથે બહેલા-કેવન વિચારપાળા-
ખંતીલા-અનેક ગુણોમા સગાવ દોષાથી
ઉંમર વધતાં તંદ પશુ દર યજ્ઞેલા. મામના
તથા જ્યારે મોદનને ગાળતો ગળી દસવ
તારે ખડા દીલની સદાનુભૂતિ જનાવનાર એક
માત્ર શંભુપ્રસાદ. આજે કેટલાંક આવા-
ડીઆંથી શંભુપ્ર : મોદનને વિસ્તાર લેવાનું
કર્યું હતું અને ન સમાધાનો અનાદર યજ્ઞેલા
દેહ ખિત્ત અપો હતો. ત્યારથી એને ખાલી
યજ્ઞ મઠ હતી કે એક દિવસ માંદા મોદનની
સરવાર ફરવાનો વખત એને આવવાનો.
એટલે આ પ્રસંગે મારે એ એક રીતે
વિધાર્ય હતો.

દરદીની વિધિ તપાસતાં એનું મુખ
ચિંતામયત થઈ ગયું. તાંવ ભયંકર હતો.

“કેવાક તાવ છે?” સરણાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“સહેજ, મડી તરો.” “પછે મંબીર મુખે
છુટું સહેજન આપ્યું.” “વિરોધ છે” એમ
ફટવાની એની દીનમન ચાલી નહીં.

“ત્યારે મોતના કેમ નથી?” સરણાએ
સરન પ્રશ્ન કર્યો.

“મોતનો, દમખાં તો મુખ થો તર.
અને ખરેખર, તમે પણ મુઠ જાણો છું એની
પાસે બેસ છું.”

“તમને કું બેસાવ્યો તમે હવા આપો.
ખડી પાસે તો છું બેસીશ.”

“મને પારંગત આપ્યો ને?”

“ના ના—એમ નહીં—પણ—તમારે
સવારે પાણું કપાખાનાંનું—”

“ને તોજે લેવાશે. હવા મારી પેટીમાં છે
તે આવશે. તરસ સાગશે તો તમને હાડીશ.”

તરસ મરણાને સમજાવી મુપાડી દીધી.
તે પેશ પોતે દરદીની નાડી દાખમાં તપાસે.
આખી રાત આમ આ. સવારે મરણાને
સમજાવી દરદીને તથા મરણાને-મરણે તે
પોતાને ત્યાં જઈ ગયો. તેને લામ્યું કે રાતરિતમ
પેશની દાખરે કીવાવ દરદી જયવો મુરોષ
છે. વળી કેવળ જાગત જેથી મરણાને માથે
એની સાદવારનું જોખમ કેમ નાખી દેવાય? એ
વિચારને પરિણામે એણે આમ મોડવણ કરી.

૩

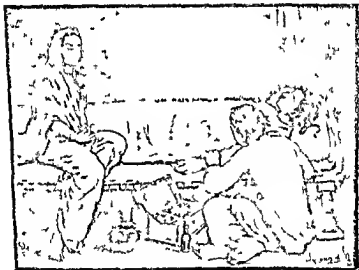
આ જર્ણ વખત મોદનને શું થયું હતું?
પ્રથમ તો ક્યવ જાણે ઉઠા જનરી જતો હોય.
આ રમૂલ શરીરનો સંજવ છોડી જાણે કેલ
અબલપથ પ્રદેશમાં-સાંજના અંધાર જેવા
અખિત અવકાશમાં-સારી પડતો હોય એમ
એને લાગ્યું. ફર ફર ખડાંમા અપાપ.

સાથરમા પોતે ક્યાં વહી ચાલ્યો દુઃખ
એમ એને જણાયુ એના પગ ભણે રમુવ
જુમિ પરથી હી ગયા અને જાણે પોતે
પડેના કેમ નથી એજ એને નવાઈ લાગી

થોડા વખતમા એના પગ કપકપ રમુવ
નીચ પર થોં જુવે છે તો પેતે એ મળના
સહેવાદાર પગ હોય છે ના ના સમય

થોડીવારમા એ સાદળા પરથી પહો એના
પગ હડપા હોને ને હોયે એ જડી ચાલ્યો
નાસએ ના જુમખા સુધે રમતો ચક્રના મે જાને
મળતો જાનો જોઈ મળતો જવા મળા

ક્રવાદમા તરી નીચીત-મેહ અપૂવ પ્રદેશમા
ને જાત પહેચો હોય અમ એને જાત થયુ
અહીં નરેનો મૂવ ક નહીય તારા

વિખાન પ ના પાંતના મેરજ પાને બેનર એ કાનર રમજાણ કરવા લા ગે

કપાકના દમર માફતી ઝડપે એને કપવ
થપી સહ જઈ રયુ છે આટલા વગ છતા
પરલ દાન અને મધુર લાગે છે આકાશમા
નાસ અને ચક્રના ચેગથી મિથ એક જાત
રૂપેરી પ્રકાશ જવાઈ રહ્યો છે નહી જવત અને
માથે નકશા માદેના દપત્ર ને રેશમો
જેવા જણાય છે

અને જાણ એક પ્રકારને સૌખ્ય પ્રકાશ ચારે
દિશામા વિભરી રહ્યો હતો અ થવથી એ
ચોનરજ જોવા લાગ્યો

એક દસેક વરની વયનો બાપ, રજ
જલસરેવા મેવ જેવે નીનિ જનતાં મળ્યાં
નવનવાળો દાપમા એક દોડ મેતની લાડી
જેવુ કે સહ માપો ચરાતી રહ્યો હતો તેના

“કાંઈ એસીરહત જોઈતો હોય—કાંઈ ખીજી માણીની જરૂર હોય—તો—હું—”

“અહીં કોઈનો ખપ નથી.”

મોહનને લાગ્યું સહિયાં તેમ અહીં પણ તોફારી મેળવવામાં પંચાત પછી દશે,”

“હું મુંબાઈ પુનીવર્ણીડીને બી. એ. છ.”

“અહીં કોઈની પણ જરૂર નથી.”

“પણ આખર કોઈ બાળખાન તો દસે—ઝાંઝને પાણી પાવામાં—ખાતર પુરવાનું કેળવવામાં, છાંટવામાં—”

પેલી સ્ત્રી મોહનનો પ્રત્યક્ સંભાળી દેતી પડી. તે પંડી પુરુષ સામે જોઈ રહી—એવા બાપથી કે “આશું બકે છે?” એમ તણે પુછતી હોય નહીં!

“બાહ—અહીં એ કદાની જરૂર નથી પડતી, કાંઈ પાન ફળ ફૂલ બધાં ખેતાની મેળેજ હોય છે ફાંચે છે ને ફળ કે છે ઉગતુ ને મહેકતુ એ તો એનો સ્વાખાવજ છે.”

“પણ આ રચના—”

“તે પણ પોતાની મેળેજ થાય છે. કોઈને કે કરવું પડતુ નથી.”

“ત્યારે શું, કામ કરી બનાવવાનો અહીં અવકાશજ નથી? શાંતિ અજમાવી વિજ્ય પ્રાપ્ત કરવાની મોહને તૃપ્તિજ અહીં શું નથી રહેતી!

“કામ કેવું અહીં? અહીં તો સદૃ નિષ્કામ છે. ‘વિજય’ એવો શબ્દ અહીં સમજાતો નથી. અહીં તો જેવા તમે તેવોજ આ મુસાળાને છોડ છે ને તેવુંજ આ પર્ગીયું પણ.” એક દુધેળી જોટલું મોઢું બનેક રમીથી ટીપણું પવગીયું તેના હાથ પર આવી બેઠું, તેને પેપાળતાં તેણે કહ્યું.

“પણ ધારો કે હું અહીં મોઢું કામ કરવા માગતો હોઉં—તો—”

“પણ કામ હોય તો તમે કરો ના? બધાં કામજ નથી ત્યાં તમે શું કરવાના છો?”

મોહન નિરાશ થઈ ગયો. કામ વિનાનો પ્રેક્ષ સૌધવા નીકળ્યો તો ખરો પણ કર્તવ્યહીન જીવન પ્રત્યક્ષ થતાં તેનો મોહ ઊતરી ગયો. પુરુષાર્થ વિનાનું જીવન કેવળ શુષ્ક—અહેતુક લાગતું. પીલે મેચે તે પેલા મોવાળ બાસક તરફ પાછો ફર્યો.

* * *

છેક ટુટતી જતી નાકીમાં વૈવરાજને દૈક—સહેજ સજિતનો સંચાર થતો જણાયો. પણ આ રખતે એણે સરસાને બાંધી દેતી નહીં. સરસા દશ પણ ખ્યાનમરતજ હતી.

૬

કંઈ ખિજ, કંઈ વિરકત, કંઈ નિરાશ બની પાછા ફરતા મોહનને કાને ધોડેજ દર આસતાં રમેશભાઈ નહું એતન રહેતો, હાલમાં સદર ગયું બળ અર્પતો, જોસ ભરેસો છતાં કેમજ, વેચવાળો છતાં મૂઢુ, ઉતેજક છતાં શાંતિ પ્રકટાવતો એક એવો મહિા સ્વર અથાગે કે આનંદાસાદથી તેની ચતિ બમણા વેપ વણી થઈ ગયા. સુરુતિથી—આકર્ષણથી એવાતો તે આમળ વપો. જાણે પેલો સર પોતાને કર્તવ્યપરાયણ રહેવા ફરજાવતો હોય—પ્રેરનો હોય—ઉતેજતો હોય એવી અઆખજ બસર એને થઈ. એને લાગ્યું કે એ સૂર માત્ર એકજ ગંજ—એકજ સદેશ ફેલાવી રહ્યો છે: કે—“કામ કરો! કર્તવ્ય કરો! પદ્ધતિ, ઉત્પત્તિ સદૃ એ દિશામાંજ છે. મુખ એ દિશામાં છે, કવલણ એ દિશામાંજ છે. આરાજેસ ન ચોં. કર્તવ્યહીન જીવન શુષ્ક નિરસ—છે—શુષ્ક છે—નાસતું મુળ છે. માટે કામ કરો. બસ કર્તવ્ય કરો! !”

ધૂન વડેજ એવાતાં આસતાં તેણે

હા. એજ સરલા જેને સંસારની જન્મજામાં એકલી છોડી જવા પેટે કિલ્લક થઈ રહ્યો હતો એજ એ એની સરલા પરમાંથી બહાર નીકળતી એને દેખાણી. એના મોં પર તુર નહવું. નિરતેજ હાડી. છતરી મોશી આંખો વડે એનું કુંદર મોં ડોઢી જેવું લાગતું હતું. એના હસનચલનમાં એક પ્રકારનું અજ્ઞાન ગાંભીર્ય છવાઈ રહ્યું હતું. તેને ખબર પાવડે અને કોદાળો દતાં. હાથમાં લાતરડું હતું. પરમાંથી નીકળી એ મોહનના ખેતર બામ્પી ચાલી. સાથે સુંકા રોટલો હતો. સરલાને માટે જપોરે “ભૂત” પાંદાંઆડનાર ઘેર કોઈ હતું નહીં.

મોહનથી આ જેઠ સડાણું નહીં, તે સમજાયે. પોતે નથી તેથી સરલાને ખેતરે જવું પડે છે!

“ઝરે ઝરે એને ઉબી રાખો!”

“કેમ કેમ?”

“ઝરે એ કૂલ જેવાં કામજ એનાથી એ શ્રમ વેણી નહીં.

“વેણવ કે ન વેણવ. તેં કામ છોડી દીધું તેમ બધાથી કેં છોડી શકશે? હું ખેતર નહીં ખેડે તો એને ખેડવું પડશે. જમ્બરનાં કામ પડ્યાં થોડાં રહેશે?” બાલકે કહ્યું.

“પણ એ એનાથી નહીં સહેવાય, ઝરે જે કામ મારાથી ન થયું તે એનાથી કેમ થશે?”

“મેં કહ્યું નહીં કે એને એ ક્યાં જિન્સ છુટકાજ નથી. તારા બાગમાં એ ખેતર ખેડવાનું હતું, તેં હારી કામ છોડી દીધું તો હવે સરલા બીચારી એકને હાથે પુરું કરશે. બીજું શું થાય?”

મોહનની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. શું પેલાના પ્રમાદની શિક્ષા સરલાને મળે? ના, નાં. એકાએક તે બોલી ઉઠે:

“મને જવા દો. પાછો જવા દો. બલે એ મને તેવું ખરાબ ખેતર રહ્યું. હું ને સરલા—બંને મળીને એ ખેડશું. મારી સરલાને એકલીને એ કદ પહેવા નહીં હક.”

“પણ હવે તો મારું ધણું વિકટ થઈ ગયો છે. પાછો જમ્બ રી રીને?”

“મોહને ખીસુમા એવું. એટલી વારમાં તો ખીસુ ખરેખર ઘણી હાડીને બપુંકર થઈ બહાર દતી. તેમાં ફેર ફેર કાંટાને જાણે જાંબરાં થઈ ગયાં દતાં. મોહનને જમ્બમાં આવ્યાં. તેણે કહ્યું—બીજાં કોઈ માને નથી?”

“તવું હોય તો મારું આ એકજ છે બીજો નથી. છે દીંમત?” પેલા બાલકે કહ્યું.

એકજ સહુ મોહન અવકાશો. બીજાજ પથે તેની દિધ સામે પારનાં ઘર પર—ખેતર પર—ખેતરમાં કામ કરનારી એક નાનકડી નારી પર મળે તેનો નિશ્ચય હાથ રાખે. “મને તેવો ખરાબ રસો હોય, મારે તો હાલ જમા પિતા છુટકો નથી.

“બલે ત્યારે. ચાઓ આગળ,” પેલા બાલકે તેની કસોડી કરવા કહ્યું.

તે અણુઆળા—અરબચડા પરમશેવાળા માર્ગે કાંટાથી ઉઠકડાતો મોહન આગળ વધવા લાગ્યો.

“કાંટા કેવાકે બાળે છે?” પાછળથી અવાજ આવ્યો.

“વાળે એ તો મારી બુલને લઈને વાળે છે ને?”

‘સામાજ્ય આયોજનને તમારા જેવા બ્રાહ્મસોનોજ ખપ છે કટકવાશે માર્ય જોઈ હરી જાય તેવાનો નહીં જુલો, દુઃ આ જસી વગાડુ એટલે તમને એ લિંગ માર્મ ઓળંગવામા મદદ મળશે’

“બમન બમન એ નસી વડાના”

મોદને આનંદથી કહ્યું પેલી નવે પ્રાણ નવું જેનન આપનારી જસીનો સુર આકારને પીછી નેમેરો સિતરવા સાગર

મહા શ્રમ તો હવ જાણનાજ નથી મામ પલુ સંગ થતો દેખાય છે કામ નો જલો વાગનાજ નથી’ આજ પપુ નાની થની ગયાય હ આ માફ થર જોહો આપુ જાની આવી ગુરુ મદને આકર્ષી જોયુ છે એ પદોચરનો મામ અનિ નિષ્ઠ હતો ત્યા આટલ જાની મ પડાથી જાણુ છે પના બાકની જસીન જ પ્રતાપ આભારની નજરથી એલો પાછ વળા જોયુ ફર વિનિજમા એક મકાન લગતો બનેજા દોષ તરો તે બાક પ્રગલવા હતો મોદનમા એકાએક કે જામણી ઘર્ષ આ ની તેજુ એ જાણને હવત નજુમ કયા

* * *

ઉંચ ગુપ યા જતા દિવાળી તેવ પુરવ ને તે પ હા તેનેમ જળવા માટે તેમ ઉંચ ખતરાય થયેલા મોદનની નાકી એકાએક સુરિયર નિયમિત અને સંજલ વહેવા જાથી આખી રતના ડેબમરા પડી વેણજા આ એકાએક થયેલી ફેરાર જોઈ મગધા દીજો ગુલ થના પહેવા છલુ એક તેજ બજે છે એવો આ પ્રમગ હતો કે શુ

કનાક થયો-એ કના થવા પ્રજાન થયુ પલુ મેદનની નિદા હરી નવી પલ એ નિદા કેરી ર શાત રવરથ, વિશામની રામની પીઘવરી નહો એની નાકીમાં ફેર આમ વિકાર વેણને કમાતો નવી આ બજુધાયો શુભ ફેરાર કેમ થો તે એના મગ કે સુજાને આધારે રેથ રાધી રાખા નહી આજે પલુ એ મમમ મહારાના એન્સા તે। એ પ્રમગજે છે મામ આપ વધારે કે મરનનુ પ્યાન વધારે

ને મદીના પછીની વત છે મોદન પાતાના ધરમા અક જાગી નુગી અરામ ખુરશી પર પડવા છે હજુ સુધી વેણજાના કુકમને વહને ન જહાર જતા નહી શુભપ્રસદનો સખ્ય પ્રનિબધ હતો કે એજુ ને માસ ધરમા વિમાને નેવો આજે એ વિશામની અરપ પુરી મઠ છે જેતર તવત મોદનનું મન અતુર થ રવુ છે સદમ મર એ આપને આ ખનમ કી મોદને પ્યનો નીચ મુકયો

એન્સામા સુદર-સારા પલુ તવન કપ। પડેરી મગવા આવી મેદનની માફ દિમા રાજ એક અટો જેતર જાજ આજવાનો તેનો નિયમ હતા મોદન કહેતો કે ગુલામા કોઇ નોતર રાખી લે પલુ સરવા કહેતી કે અને એમા જાલ પડે છે વળી મગ જેવુ પ્યાન બીજુ થા ગણે ખર કે’

આ જખને પાક ફેરોક થયો છે’ મોદન પુછવા કમ્પનો પલુ એ શન્દો હરી એના મુખથી એલી કાના નવી તેને ‘થલો ખરામ એવોજ જીતર પ્રગલનો હર સામનો અને તેથી તે મોદન રહેતો પલુ આજે એ

પોતાની છાત્રાશ્રમ શેડી શક્યો નહીં. તેણે કહ્યું.

“સરલા, આજે તો હું સાથે આવીશ.”

“શંભુ ભાણે રજા આપી એટલીજ વાર લાગી કે ?”

“ધરમાં ગોંધાઈ રહેવાથી હું કંટાળ્યો છું; સીમંતી તાજ દવાની અને જરૂર છે.”

“ભલે ચાલે. પણ આજે શકાવાશે નહીં હો !”

“વાર વાર.”

બન્ને આશ્પા. બંને પ્રતિમાન વિશ્વની ધરા વહતી બેઠકી આવી. બન્નેમાં ઉત્સાહ હતો. બન્નેની આંખ દસતી હતી. પણ મોહનમાં ફેક-ફેડા-ડર કેખાતો હતો, ત્યારે સરલાની આંખમાં ફેક નવું તેજ તોફાન અને હાસ્યની છટાભરેલું કેખાતું હતું.

રસ્તામાં મોહન બોલ્યો: “મને નવાજ લાગે છે કે તારા જેવી સ્ત્રી અને મારી હોય તેને થાક લાગેજ કેમ ? તેનો ઉત્સાહ મંદ પોજ કેમ ? તેનું કાર્ય સફળ થાયજ કેમ નહીં ?” સરલા બોલી નહીં. તેણે નીચુ જોઈ ધોડું દસી લીધું.

તેના મનમાં શું હતું તે તે જાણે જાણે. એતર પાસે આવ્યું. એકાએક મોહન ઉભો રહ્યો. તેણે પુછ્યું. “સરલા, આ વર્ષનો પાક કેવો છે ?”

“તે બે બે.”

“કેટલે તો ખરી.”

“કેમ, ડર લાગે છે ?” સરલાનું તોફાન નવ્યું.

“ના ના. ડરની વાત નથી. હું એક પ્રતિજ્ઞા કરવા માતું છું.”

“શું ?”

“કે મને તેટલો સમય થાય અને મન પડે તો પણ હું આ મારી સરલાની મદદથી એ એતરને ફળદ્રુપ બનાવ્યા વિના નહીં છોડું. વંદાલી, સપ્તીમાં જોડાં કેમ સરળતાં છે તે હવેજ મને સમજાય છે.”

“આપણો આર્થોનો સુખ્ય ધર્મ તો સનાતન છે.”

એતર આવ્યું.

“આ આપણું એતર !” મોહન ચમક્યો. આટલો પાક આપશે એવી તો-એતે સ્વપ્નેએ આશા નહોતી.

“હા એજ આપણું એતર મારા મોહન !” સરલાએ કહ્યું. “તમારા અથાગ પરિશ્રમનું ફળ છેવટ ક્યારે આવ્યું છે !” સરલાની આંખમાં આભારનાં અને દર્શનાં આશિ હત્યાં.

“કર્તવ્યને વળગી રહેનારને કુદરત કદી નિરાશ નથી કરતી.” પેલી શરી મુપેડીમાંથી નીળગલા વેંચરાજ બોલ્યા.

“શંભુ, તમે અહીં ?”

“તમારું એતર જોવા આવ્યો હતો. આ તમે બસ કરતાં તમારો પાક ચારો છે. અત મહેનતનું ફળ જોઈ તમે ક્યાંક દર્શ-પેલા ન થઈ જાઓ માટે વેંચતી દાઝરીની જરૂર હતી.” તેણે મર્મમાં કહ્યું.

“શંભુ. તમારી કૃપાથી હું જોવ છવતો રહ્યો છું.”

સંધ્યાસ્મરણ

લેખક:

રા. સુનિકુમાર મણિશંકર લાલ

વિષય:

૨૧. ૬૦૫૫

૨૨. ૬૦૫૫

૫૫૫

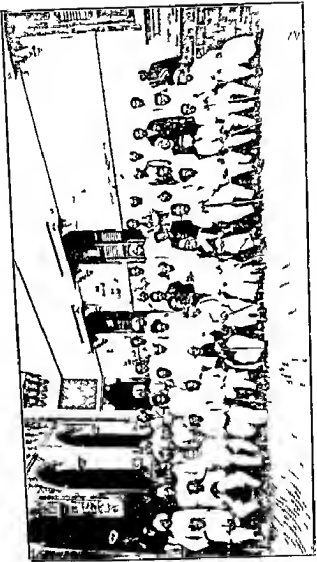
વહી દિન ગયા કષ્ટાનુ સુખમાં; જાણ્યા નહીં
વહી વહી અનેક રાત્રિ ગઈ; દેક પાળે મહી
રહી રૂકત માદ એક મધુરી સુસંધ્યા તણી
હાલે કિય હું કરી સ્મરણ તે કયા આપણી. ૧

સખે! સ્મરણ તે રણું સુખદ સાંજનું દે તને!
નહીં વિસરી શું ગયો સરદ તે મને! રમ્યને
અગાત્રી પર આપણે હિલપ શાન્ત ગેહાં ફર્તા
અનન્ત સદયારમાં વધુ સુખે વળી મહાસતી. ૨

વિશદ ત્રિપતે સુહાસ્ય વિધુનું વિશેષકમું મીઠું
મુધા ધવલથી બધું નવલ વિશ્વ, જાણે, દીઠું
સુહાસ્ય મધુરું વિધુ રસતણું નજેથી ઝરે
કરી સુખદ સુખમને પછી તું હાસ્ય તેવું કરે. ૩

જાણે ગમનવ્યંજને જાણત અન્ન કહેવું અરે!
સરી તું મુજ પ્રાણને; હિર ન આ બીજાથી કરે
ખનું રમની હું ધણે સચી સખે! તું મારો સદા
સદા વિદરણું જાણે પછી જાણી પતિપ્રેમદા. ૪

2011 10 10
2011 10 10

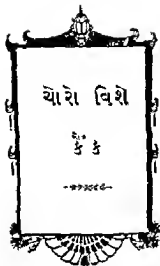
અવસ્થા]

[વૈશાખ ૧૯૮૦]

ચા. હિંદુલાલ આપાલાલ
કોષાધ્યક્ષ.

રા. નાનશંકર પીતામ્બરદાસ મહેતા.
મંત્રી.

રા. રમણલાલ કનૈયાલાલ માસિક.
મંત્રી.

તેમક

ના જનમુખતાત કૃષ્ણજ્ઞાન મહેતા
સમય, સાહિત્યમંત્ર

ચિત્રક

રા મુદ્રણ મોહનકર

સું સાદમા ઉપાધિઓ કેવી છે અને તથા
હાલના કેવી નાદરની ચિત્ર યાવડ
એ મમજી મનુષ્યોને સમજાવવાની વાત
નથી નથી-નથી એજ આમાની ધણીને
ઉપાધિઓ અર્થ વિનાની-રહસ્ય વિનાની છે
જ્યાં પણ 'ચોરો' એના જેવી બીજી કશી
વિનાની રહસ્ય વિનાની ઉપધિ મેં હજી જોઈ
નથી જાણી નથી જો કોઈએ જોઈ હોય તો
તેમજો કૃપા કરી મને બચાવવી

મનુષ્યે રાત્રિ શામાય યાજી કર વિજ નિ
લેવાજ આપ્યા દિવસના પંતર કરી શાકાને
ધેર આપ્યા હોઈએ, વાગુ કરીને ચાલ ચિત

ચિત્ર બાધી માણે "સુરની નેચરી કરીએ
તેજ વખતે આ ઉપાધિ આપણા કુમળા
હૃદયને ત્રાસ આપવા આપણી સમજ કબી
હોય છે આપણી સમજ એવે પુરો સમજ
એજ કહેવાતો મારો આજીવ છે આ દુઃખ

કે મુ પાસમા બહેનેને પણ કુપ છે
એમન સમાન હજી નથી, એમને કોઈ
કે સુધી ત્યાં રેતુ નથી (જાણે કે માનપો
જી રખત નરજીવમથી નાના ઉકારાએને
કલાવખી આપવાના ચન્દ આદરે છે તે વખતે
કેમ ચોની સ્થિતિ જોડીએ તે માટે કરેઆ
કે હિપતવરના હોય નો) પગેરે પગેરે પ્રમડ
કુ મા એમન માથે મરુની રથા છે એ કુ
તણુ છુ પચુ આ તરંગનો ત્રામ તેમને નો
તથીજ એમ કુ રજાનમથી કહી શકુ છુ

આપણે પુરુષ થયા એમને કુદરતેજ
આપણને સેજા ભીમના જેવુ શાનેગિક માય
આપણના જેવી આજુ વિદ્યા, કોઈ જાણનીજ
જેવી જીવજીવમની કલા, કારપેલીઅરના જેવી
જોઈએતી વિદ્યા બહીજ હોય છે એવા જમ
ચણુજીવ અંતરોને હોય છે શાનના સુતી
વખતે આંખ આંધી એટલું કહે છે "જો જો

હોં, હમણાં ચોરો બહુ નીકળ્યા છે, તમારી ટેવ પ્રમાણે ઉધણુથી ચઢને પકી નહીં રહેતા; જરાક ખખડાટ ચાપ કે તરત હડીને એને પકડજો કે નહીં તો એમણે એવો ખેખરો કરતો કે ફરીથી આપણા ઘરમાં એવા લોકો પગ મુકેજ નહીં।”

જસા આટલી નાની આત્મા કે વિનંતી કે ચેતવણી એમના તરફથી કરવામાં આવી એટલે એમના આ ઉપાધિમાંથી મુક્ત! એમની જવાબદારી ખંધ!

એકે આપણા આકર નથી તેમજ સ્ટેશન ઉપરના ગરીબ મનુષ્ય નારી કે સ્ત્રીના કાંઈ મારનારા નથી એ મહાન સત્ય જાણવાની સ્ત્રીઓ તરફીજ લેતી નથી. આ વર્ગોમાંના કોઈ આપણી હાથમાં ખસલ કરવા આવતા હોય તો તો જાણે સમજાયા જઠાર જઈ, હાથમાં ચાર આના મુકી બહુ સખત મીનસ કરીને આપણે તેમને વિદાય કરી શકીએ એમાં કોઈપણ જાતનું જોખમ નથી. પણ ચોરો એ વર્ગના નારી એ ખીના આપણે હરહમેસ સમજાયાં રાખવી જોઈએ છીએ. એકેમાં વિનય નથી, વિવેક નથી, અહિંસાત્મક ચિત્તવૃત્તિ નથી, પૂજ્યભાવ નથી, મનુષ્યો પ્રત્યે સ્નેહ નથી. પશુના જેવું ઝંઝૂન એમનામાં હોય છે, જરજરમાં ઉરકરાઈ જાય એવી પ્રકૃતિ એમણે દેખવેલી હોય છે. “મારું તારું”ના બેદભાવ એમણે પોતાના હૃદયમાંથી છુટી નાખ્યા હોય છે. શારીરિકત્વ, કોણુ જાણે શાથી, એમનામાં આપણા કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાંજ હોય છે. આપણે જેમ હાથમાં કલમ પકડીએ તેમ તેઓ મોઢાંના અણીવાળા સળીઆજ રાખે છે.

આવા મનુષ્યો આપણે હાથમાં હોઈએ, ગદ આંતિમાં હોઈએ તે સમયે આપણને કોઈ પણ

રીતે ખચર આપ્યા શીનાય મુઠમાં પ્રવેશીને આપણા ખરા પરસેવાથી એણે કંદેલ રાયરમીહું લઈ જવાની નીચ વૃત્તિ રાખે તેમની સામા યતું એ બાળકનો ખેલ નથી એ પાત સ્ત્રીઓના હૃદયમાં હજી ઉતરી નથી. આપણે ઉપવાના અપ્પાઝ કરીએ, ખખડાટ ઉંદરોએ કયોં હમે એવાં બાદના બતાવીએ કે તરત “હાય હાય ! મરદ ચઢને આવા બાવલા કેમ છે ? એના કરતાં તો અમે સારાં,” ના વગર-વિવારનાં વાક્યો સ્ત્રીઓ આપણને સંભળાવે છે. મરદનગી કાળી રાતે ચોર જેવા સિદ્ધાંત વગરના મનુષ્યો સાથે લાકડીપટાની સખત ખેલવામાંજ આવી જતી હોયી જોઈએ એ સ્ત્રીઓની સમયે મારો સખતમાં સખત વાંધા હું અગળ રજુ કરી મુકયોં છું અને આજે પણ કરવાને તૈયાર છું. અંખાડામાં કુસ્તીઓ આવ છે પણ એ કુસ્તીઓમાં અમુક નિષમે હોય છે, આપણે હારીએ એટલે સામાવાળો આપણને છોડી દે છે, આર્થિક નુકશાનનો સંભવ નથી હોતો. ચોરોની સમયેની કુસ્તીઓ કોઈ પણ પ્રકારના નિષમથી થતી નથી આ વાત પણ લશમાં રાખવા જેવી છે, તેજ પ્રમાણે “જેના કરતાં તો અમે સારાં” એ વાક્યમાં તો કોઈ પણ જાતનો અર્થજ નથી દેખાતો. ચોરો સામે આપણે ઉદ્ધતાથી લડી નહીં શકીએ એથી આપણે સ્ત્રીઓ કરતાં ઠી રીતે ઉતરતા ? શું એઓ લડી શકે ? અને એક વખત એમ ધારે પણ ખરા કે તેઓ લડી શકેછે તોપણ શું ? અમુક એક બાળતમાં એઓ આપણા કરતાં અહીંઆતાં હોય તો તેથી બધીજ બાળતમાં એઓ આપણા કરતાં સારાં એમ કોઈ પણ રીતે પુરવાર થઈ શકતું નથી. એમ તો એક મારા મિત્ર એક દિવસમાં કોઠસે

ખીડી પી શકે છે ! આ પ્રમાણે દોહસો ખીડી
કોઈ સી પી શકે ? એક ખીલ્લ મિત્ર એજ
વખતે પેણો મળ્યું દુધપાક અને અવાંચો
પુરી ખાઈ શકે છ કોઈ સી અપ્રત્યુ ખાઈ
સકવાની તાકાત ધરાવે કે ? નસતુ દુકામ
એટલુ જ કે અંચો આ કાર્યમાં રહેવી
એમના
અવાજ પ્રમાણે મમજ
શકની નથી એવે
અ ધણે ઉપદામ કરેજા
તા મન આદરે છે

શીનિ સુગળ પુરોતે એ ખાનખા
કે ઉપાયો યોગ્યતા માટે મોદાવ મોદાવ
કરવા માડ્યા આખરે પુરોતે એક નખા
મેળવી સી મેંએ જુદા જુદા અન્યવદરિત
ઉપાયો સુચવ્યા કોઈએ એમ સુચવ્યું કે
ચોરોની સલા મેળવી તેમને અદિસામક

દરે આ ઉપાધિ
અતી છે કે બાપણા
જીવનમાં જુદી જુદી
પાલીને બેટની છે અને
અન્ય અમરના ને નાજુર
મગ એમ પ્રાનયને
આપણી પામે કે પછી
આપણે કે મગજુ નથી
તા પાડી મામા પરીતજ
આપણે અવા કેક
કપાડ મોલવા એક એ
ન જુદી એ ઉદિ
એમ અને તમ મોહી
દુખકર મામ પછી
એ વીગ કોઈ પુરુષ
એવે તેવ લક્ષ આપતો

તાવ તમ જાણુવ નથી
મત્તર જેવ એ વિરવતે અવવાસી કોઈ મામ
સુચવે તા એ એકદમ પ્રદણુ કરવાને જાહેર
મામે ઉપદાસ કરવાની પૂજના મામાન
માજુમા કહે છે એ અરેખર શોડજનક છે
એક વખત અમારા મામમાળ ચોરોનો
ઉપદવ જુદુ શાની નીચવે અંચોએ

અપ્રત્યુ નમ કવચ જાહેરે તેમ ચોરો લંકાના અલીઆલા સુધીય જ રખે
અમદકાનર ઉચ્ચ મિદાનો શીખવવા પછી
ચોરોના નામ અને શીરનામ જાણવા વિનય
એમને આમ તલુપત્રિકા કરે કેકાણે મોડલવી
એ પછી એક અન્ય યથ પડયો તેમજ જાહેર
આમતણ આપવાની પછી તે લોહી નદીજ
આને એમ જાણી જાણ્યું એકમે એ યોજના

પડતી મેલાઈ. આખરે લગભગ - જે ચાર કલાકની તકરાર પછી એ ત્રણ વિરૂદ્ધ મતે રાતના દૈન ફરવાની ચોજના અમલમાં મેલાઈ. વિરૂદ્ધમાં હું હતો. રાતના અગીઆરથી સવારના પાંચ સુધી ચાર ચાર માણસોની ટુકડી દૈન ફરવા નીકળે એટલે એરે! એની મેળે કંતિ આપોઆપ પકડાઈ જશે, કંતિ કંટાળીને નાશી જશે અને કાંતો લુપ્તે મરી જશે એમ આ અપૂર્વ ચોજના ઘડનારાઓના હૃદયમાં ખાન્યતા થઈ હતી. હું વિરૂદ્ધ હતો એ મેં આગળ જણાવેલું છે. મારી વિરૂદ્ધતા માટેનાં મારી પાસે સખત કારણો મોટા હતાં પણ એ સાંભળે કાશું?

સામાન્ય રીતે વિચાર કરીએ તો પણ જણાય કે રાતના બહાર ફરવાની આદત પાડવી એમાં માણું એખમ સમાવેશું છે. ફરેક ધર્મના સિદ્ધાંતો રાતના રખાવાની સામાજ છે તો પછી ચોરાનો ઉપદ્રવ નાશ કરવાના બદલાના હેતુ એ ખરાબ રીતે શા માટે અમલમાં મુકવી? બીજું: રાતના ઠંડીમાં ફરવાથી ન્યુમેનીઆને આપણે ચોખ્ખું આર્મત્રણ આપીએ છીએ તેનું કેમ? ત્રીજું: સાથે લીધેલાં એતણ ત્રીણાં બળતારાં ફાનસને અજવાળે આપણે ધારી ધારીને જાડીઓમાં નેવા કરીએ અને ચોરા કે દિસામાંથી આવશે અને તે વખતે આપણે કે દિસામાં કેટલી ત્વરાથી પ્રયાણ કરવું એ વીશિના વિચારમાં આપણી આંખ આ કિનાથી કેટલી બગડે છે એનો ખ્યાલ સરખો પગ કેળવે આવે છે? પણ આવાં નાનાં નાનાં કારણો બાજુએ મુકીએ તોતણ સીધી મોટું તુકશાન આ ભાતની દૈન ફરવાથી એ થવાનો સંભવ છે કે એથી આપણા હૃદયમાં દિસાભકવૃત્તિનાં આવિર્ભાવ થાય છે. ચોર મળે તો આપણે તેને કુટીજ કાઢીએ એવું ખરું

તો નહીં પણ જાન કેખાવને ખાતર પણ. રોન ફરવા-જનારાઓએ વારંવાર કહેવું પડે છે. હવે, વારંવાર એકને એક વાક્ય આપણે બોલ્યા કરીએ તો આપણા હૃદયમાં તે વાક્ય પ્રુચ્છી જાય છે. આ મહત્વના 'વાંધાને લાંબે પણ હું આ ચોજનાની સખત સામા થયો હતો. છતાં પણ હું ભાત પણ એટલામાં એક સ્વયંસેવક એક રીવાસવરો પડવાનો લાઈઆવ્યા આ બનાવ મારા જલ્પમાં આજે ત્યારથી તો મેં દૈન ફરવા ચોખ્ખીજ ના પાડી દીધી. કારણ પ્રુણુંજ છે: એ બંદુક દૈન ફરવામાં કાને લગાડાય એટલે ચોરાની છંદગી કરતાં આપણી છંદગી વધુ લયમાં રહેજ. એ ચોક્કસ છે. આવી રીતે પડવાના લાઈ આવીને બંદુક રાખનારાઓ કેવાં પરાક્રમે કરે છે એ જાણના જેવું છે. પણ અહીં એ વિષયનું વધુન કરવું એ જરૂર અસ્થાને છે એટલે એ વીશે વળી કોણ બીજો પ્રસંગે.

ચોરાના ઉપદ્રવ સામે વાપરવા માટે મારી પાસે એક સારો ઉપાય છે એમ હું ધારું છું. અલખત મારે સાથું કહી દેવું જોઈએ કે આ ઉપાય મને અભાવસેજ આપે થયો હતો.

અંધારી રાત હતી. સર્વદિશામાં ગાદ ચાંતી પ્રસરી રહી હતી. કોઠ યાક કેકાણેથી કુતરાના રડવાનો અવાજ થતો હતો. હું આખો દિવસના અથથી કંટાળી પરાપસાદ લઈતો હતો એટલામાં મારી પત્નીએ મને ચોરા મારીને ઉઠાડ્યો. "શું સુઈ રહ્યાછો? નીચે ચોર આખ્યા જણાય છે. જરા ઉઠીને નીચે જઈને એમને પકડોને."

આ વાક્યમાં રહેલી જંવાળદારીની તકન ન્યૂનતા વીશે વાદવિવાદ કરવાનો સમય નહતો

એથી એ કયુ "અરે, એર તે હોય ! હોરો "કુદર નથી હો"
 હોરો " એ આપ લીધી રાખીનેજ અવામ વાળે.
 મોડીવાર કનિ રહી કુ" પાડે. હવે "ખીમાડી હશે "
 એવો ફરીથી પડખામાં ગ્રોરો પડ્યો વળી મોડીવાર શાનિ ત્રીજે મોરો પડ્યે

૪ નીચેના એક મિત્રદાસના પેલા મોરોનું અવાજના અવાજિ એવું.

અને અવાજમાં કે કિમ્તો જણાઈ. “હું તમને હવે ઉધવા દેવાની નથી. નીચે ચોરજ આગ્યો છે. નવી તપેલીઓ લઈ આવ્યાને હજી પુરા પંદર દિવસ પછી થયા નથી. એ ચોરાઈ જશે તે મારાથી નહીં જમાન. પણ જો જો હોં! ખીચારને બહુ મારતા બારતા નહીં. પકડીને બાંધજો અને પછી પોલીસને મોકલાવી લાવજો.”

ખીંને માર્ગ નહતો એટલે હું ઉઘો. દાદર ઉપરથી નીચે ઉતર્યો. રમણા ઉપરથી મેં નીચેના એક ચોરાઈમાં પેલા ચોરાની બધાનક આકૃતિ જોઈ. એના મોં ઉપર મદ્યપુત્ર એકેય ચિહ્ન નહતું. મને એ ચોરાના કુટુંબ માટે હજી આવી. જો આ ચોરાને હું મારીશ તો એની રનેહાણ પત્ની, એનાં કુમળાં બાકડો વગેરેનું જરણપોષણ કોણ કરશે એ મનમાંથી હું મનમળો થઈ ગયો. હું પાછો ઉપર ગયો. પછી ત્યાં તો પત્નીથી કિનાતાંજ. “કેમ પાછા આવ્યા?”

“ના ના, હું તો ચરમા લેવા આવ્યો હતો. પછી-પછી તું એને મારવાની નાજ કહે છેને?” મેં કહ્યું.

“હા બા, મારતા તો નહીંજ. છોડ, આ તમારાં ચરમાં. લાકડી આપું?”

“ના, લાકડીની કે જરૂર નથી.” લાકડી કે કામની હતીજ નહીં એટલે હું ચરમા પહેરીને નીચે ઉતર્યો. દાદરથી નીચે ઉતરીને હું ઉઘો રહ્યો. આગળ મધવાનું : મને ઓક લાપડું. હું ચોરાને જોઈ રહ્યો હતો પણ એ

મને જોઈ શકે એવી સ્થિતિમાં હતો નહીં એટલું ઓક હતું. કારણ કે નહીં તો કદાચ ગભરાઈને એના હૃદયને ધગજ થઈ જત. હું ‘ચું કંઈ ચું કંઈ’ એવો વિચાર કરતો હતો એટલામાં અંધારાને લઈને હું ઓક પુરથી સાથે આવ્યો. પુરથી પગલું દબને મળી પડી. મને દીંચણમાં બહુ સખત વાચું પછી મારી નજર તો ચોરાનેજ જોઈ રહી હતી. ચોર આ અજાણથી એકદમ ગભરાઈ ગયો અને ચોરવાનું પડતું મુકી બારી પાસે ગયો. બાકી ધીમે રહીને એક બીજી પુરથીને બંકડા માર્યો. પુરથી બંકડા દબને પડી. ચોર આંધી મલોજ ગભરાયો અને હજાંગ મારીને બારી માંથી કુદીને નાકો. મેં તરત પાછળ જઈને બારી બરાબર બંધ કરી, ઉપરથી પત્નીનો અવાજ આવ્યો. “પકડ્યો?”

“ના, સહેજને માટે છટકી ગયો.” મેં જવાબ આપ્યો ઉપર જઈને એ પંદરવે આડું વિવેચન કર્યા શીબાચ ચરમા ઉતારી હું ઉધવા પડ્યો.

હવે ત્યારે ત્યારે ખબરાટ થાય છે ત્યારે મને કશી પણ ચિંતા થતી નથી. માત્ર એકજ ક્રમ કરવાનું મારે થાયે આવી પડે છે. નીચે ઉતરી જો પુરથીઓ થોડે વખતને અંતરે મળ્યાથી મુકવી પડશે. અલબત્ત આ માટે મેં એ ખાસ લુતી પુરથીઓ રાખી મુકી છે એટલે મળ્યાવતાં પુરથીઓ ભાંગવાની શીકર નહીં રહે.

આ ઉપાય કેવો લાગે છે?

ત્યાગ

લેખક

૧૦. શાળિવાલ કૃષ્ણા કર મહંતા

વિવર

૨૧ રમણવાલ એમ દશાલ

—૭૭૨૮૮—

સુ યસ્તિનો મમ્મ દત્તે અને ૧૮
 ધનાઓ સુમિયર ખની ગા દત્તી
 પર્વતગ્રો ઉપરથી પવન બાધક
 મળ ન કરનો હતો ચેલુનાદ મધુર માનથી ટપર
 લાવન કડી સમીતનિપજનોને આમતો રહો
 હતો સુમમગ વેળાઓ ત્રિપ વહને મળ્યા
 આજિગી મહી હતી મધ્યાનુ ઝાંખુ ઝાંખુ
 તેજ મરોવરમા પરી તરંગો સાથે હોંચકા
 ખાનુ હતું ખીનાતાં કમરો નરોવનાના
 મધુર દારવ મમ્મન નાચુલા દત્ત સધાલી
 સમોવડી એક કન્યા સરોવરમા પોતાની જામગ
 પાનીઓ પોષ તકી હતી ખાનીમાથી
 સ્વર્ણ-લો જેવું તેજ ફુલું હતું

તેના મોઝા ઉપર અભ્યવની જમક હતી,
 તેમરવીના નિમગ જ્યોત્સ્ના જેવી નહીં જણ
 સ્વર્ણપદ્મા જેવી હતી ખીનાપદ્મા દોઝે દલગ
 જાતવતા દત્ત હતા તેના અંજીયાના
 નવનોમા પ્રેમનો સામર કાઠો હતો

ઘાડીવારે અમ્મના પમલ સહજાળા
 નુદરીલા તવનો આનુર જન્યા, ફરીલુલા નેચે
 આવના અવાજ તરફ હર્ષા ફર મીઠ ખડિને

જુએ કે નો તેની આસા ફલીજૂન થવી
 હતી તેના કમળની પાડીઓ જેવા રોહ
 ફળી રજા નાજુક કાપીએ અનસપરમ
 વીરળાઈ વળાઈ આપે

અમ્મ તરિત ગતિથી આવતો હતો
 આવનારના મો ઉપર ચિન્તાની રેખાઓ હતી
 કપાળ ઉપર અમથી પ્રસ્વેદના બિંદુ આળા
 દત્ત સૈનિક તરનજ ધોડા ઉપરથી નીચે
 કલર્ષા ધોડાને ઝાડ સાથે બાધી જતે જણ
 સરોવરની પાળે બેલ

ફૂલ્લિદા કે ચિતાદુર છો? આટલા
 વિવસથી આપણે ફરશોન મેળાપ ચાપ
 છે વમારી વિધિતિ પણ નિરુપાધિક
 છે તે તમે શા કરજે ચિતાદુર છો?
 મદરાજન ચદ્મમના રાજવમા સુખસાતિ છે
 તેમ વળી તમે તેમના ઉપસેનાપતિ તમારે
 ચિતા શી, ઉગે શો?

પુવાનવા મો ઉપર ફરીથી કુ ખજાવા ફરી
 વળી કરો હતાર ન સુઝવાથી તેના નેત્રો
 વસુમતિ તરફ ટપરટપર તાડી રજા વસુમતિ
 ના દાખમ કાચ મુખી સહજ નવને તે નેષ

રજો. હૃદયભારથી તેનું માથું સુંદરીના બોળામાં નમ્યું.

“શી વિપત્તિ છે? આપનું વીરહદય આજે નાનુંક શા માટે બને છે? વજ્ર જેવી છાતીએ મુલાયમ થયું ન ધટે. હું આપની દાસી, થોડા દિવસમાં સદ્ગુણી બનીશ, આપના હૃદય ઉપર સંપૂર્ણ અધિકાર મેળવીશ—તેને તમારી અંતરૂપ્યા જાણુવાનો પણ અધિકાર નહીં?”

સુંદરી અપિરી બની. તેનું મુખ કૃષ્ણસિંહ તરફ તણતી રહ્યું. કૃષ્ણસિંહ સ્વસ્થ થયો.

“મારી વાત જાણુવાનો અધિકાર તારા વિના કેનો? પ્રિયતમા! માતા વિનાનો એવો હું વજ્રહૃદયી, તારા પ્રેમભારથી નમ જાવો છું. થોડા દિવસમાં તારો વિયોગ યશે તે મને સાહસો. એના સ્મરજીવાનથી મારાં માન સિધિલ થાય છે.”

વિયોગનું નામ સાંભળી વસુપતિનું મુખારવિંદ સ્વામ બની ગયું. યકતે દેષે તે બોલી:

“શાથી વ્યાપણો વિયોગ છે? ભોલો, શા કારણે વ્યાપણા ઉપર આપત્તિ આવવાની છે? શું મહારાજ સંદેશુદનો કેવ તમારા ઉપર ઉતર્યો છે, કે મહારાજ ચાણુકમનો ક્રોધાગ્નિ તમારા ઉપર વરસ્યો છે? જો એમ હોય તો તેમને બે હાથ બેડી પ્રાર્થિક. બોલો, મારું બધીર હૃદય ચાંત થાય.”

“કોમનો દોષમારા ઉપર ઉતર્યો નથી. મહારાજ સંદેશુદ અને મહારાજ ચાણુકય ચરંજીવ ચાઓ! પણ એક કાળમુખ ભારત આવે છે. તને સાંભરણું હશે જ, કે એક વખત સીકંદર બાદશાહ અહીં આવ્યો હતો. ભારતેનું પેલસે

તેને પોતાનો જ્ઞાનધર્મ બરાબર બતાવ્યો હતો. તેનો જ સરદાર સેંદ્યુકય અહીં આવે છે. પ્રિયે! જે વખતે આપણી જીવનધાના મુખેથી ચક્ર ચવાની છે તેજ વખતે મુદની હાક વાગી રહી છે. મારી બધી આશા, મનોરથો સ્વપ્નવત બનતાં જાય છે.”

કૃષ્ણસિંહનો સ્પર્શ પણ અપવિત્ર હોય તેમ વસુપતિ સદાજી ઉભી થઇ ગઇ. તેની આંખમાંથી તિરસ્કારના અનિશ્ચયો વર્ષવા લાગ્યા. રોમરોમમાં જાગ લાગી.

“હૃદયિય, શુદ્ધ હૃદયિય! તારાં આ વચનો લગભગ ઉત્પન્ન કરાવે તેવાં છે.”

કૃષ્ણસિંહ સહક બની ગયો, અણધારેથી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થવાથી તે બધ પામ્યો.

“શા માટે! શો અપરાધ!”

“મુખ, ભોગ અને જડ તુષ્ટ્યામાં હું મનુષ્યત્વ બોવા બેઠો છે. તારા રાષ્ટ્ર ઉપર આવેલી આફત તને સુખપ્રભોભનો ત્યાગ કરવા ફરમાન કરે છે. તે વખતે હું એક હાક—માંસની પુતળીમાં આસક્તિ રાખી રહ્યો છે?”

“સુંદરી! આ હાથ મુદને માટે મદા તત્પર છે. પણ તારા સુમધુર હારથે મને શેષો કર્યો છે. આ બંને બાહુ તને જોડેને નરમ બની જાય છે, અને આ આમુષો તારા ટક્કલતા જેવા દેહ આગળ મુકોમળ બની જાય છે.”

“તો રજપુત! મારો સંયોગ નહીં પણ વિશેષજ તને કર્તવ્યમાં પ્રેરશે. સેવકનું માથું માલીકના કબજામાં છે, અને હૃદય પ્રિયતમાના સ્નાયુનમાં છે. આજથી હું તારો ત્યાગ કરું છું. બ્યારે હું મરીશ, અથવા વિજય મેળવી જાવીશ ત્યારેજ આ દુઃખી આત્મા તને બેદરશે.

અહીંથી વિદાય થા હે હસ્તિયકુમાર ! તારા
પથે પામું”

કૃષ્ણસિંહ ઉઠ્યો વસુમતિના અણ્ણેભા
પડ્યો. વસુમતિ તરતજ દષ્ટિપાત કરી વિના
રૂપરંગે સકાર કરતી વિદાય થા કૃષ્ણસિંહ
સ્થાનમુખે વિદાય થયો

વસુમતિ પશું કુટિમા આવી વાનપરમ
પિતાની મેવામાં સાગી મધ દહ અમરસિંહે
પુત્રીને મ્હાન વત્નવાળી ભોલ શોકથી દષ્ટિવા
નિદુના પાઓવાળી મુખ પેશાનઝલિત થક
જેવું સમજું દડ

“વસુમતિ ! આજે આમું કેમ ? આપણા
વૈભવમયજનોષ જોવી રિપનિવાળાને આશુ”

વસુમતિ કુસુકે કુમરે રક્ષા સાગી નેની
સર્વ ખીના તેણે અથેનિ કરી અમરનિહ
તું દહ સરીર આનંદિત થકુ પુત્રીના વાસ
ઉપર દાષ ફેરવી કંથુ

‘પુત્રી’ મારી સૈવા પદુ આનંદી પુરી
થઈ કારતનુ રક્ષણુ એજ અત્યારે તારે માટે
કર્તવ્ય છે ત્યારે મુનિઓ નપથર્થ કરતા
અને રૂપ તથા પરમે ભેદ બુદ્ધિભાસ તે
વખને ‘વન્દુ’ શબ્દને જન્મ નરૂતો થયો
ત્યારથી કાષાનળ જેવી કાલસા મારે તરફ
પ્રસરી રહી છે ત્યારથી રેક, ભલિ વગેરેનો
જન્મ થયો છે પશુ એમઃ આપણે દોષ
નથી સ્વસ્થજી કરવું એમઃ પાપ નથી તુ
પશુ દવે તારા માતેલા પતિની માફક રક્ષ
સેવા કર”

વસુમતિએ પિતાને તમન કયુ ખીજે
લગસે તેણે પોતાનો સપરી રામેસો કુદ્યો
પાસાક મદાર કાઢ્યો, અમ ઉપર આપુપિ
ધારજી કરી, વીર અભિમન્યુ જેવું તેજી સરીર
દિધિમાન સામતું હતું

મદારાજ્ય મદ્યુને ફરગત ભર્યો હતો
સૈનિકો રાજાત્મ સજી આવતા હતા તરતજ
પુરવરેદધારિણી વસુમતિએ પ્રવેશ કર્યો
મદારાજ્ય મદ્યુમ અને શુર ચાણુકમને તેણે
નમન કર્યું

‘જાનકુમાર ! તમે કેણુ છે ? નવા
સૈનિક બાણુઓ છે”

‘મદારાજ્ય, મારું નામ પૃથુસિંહ
મન્દુકાય દોવાથી પુદ્ધ મારે નૈઆર થયો છું
મારે ભેગવા વાદન નથી એટલે એક પાણીદાર
થોડી આવ્યો”

તેજસ્વી સસાટવાળી વસુમતિને આવ્યો
ફરગત મુખપણે ભોલ રથો, મદારાજ્ય
મદ્યુમ અને શુર ચાણુકમ અલિત બની
મવા આવ્યો મદારી હસ્તિયકુમાર તેમણે
ભોષા ન હતો તેના ખાયા ઉપર દાષ ફેરવી
મનમગની થોડીં જવા આજ્ઞા આપી

રજવાઘા વામવા સાગ્યા અને અમ્ભેભી
પરમ ઉઠવા સાગી ત્યાં સૈનિકોમાં થોડી
મરપડ થવા લાગી ઉપમેનાપનિ ત્યાં ન હતો
મદારાજ્યની રમ્મ લાઇ વસુમતિ તરિત માતિથી
ઉપડી સિવમદિર પાસે આવતાં તેના કાનમાં
જાનો અથડાવા સાગ્યા અદર જાને જુએ
છે તે કૃષ્ણસિંહ સજ્જેસઃ આપુપિ સાથે
સિવમદિરના કરતો હતો

‘જોણુ જાણુ’ મને વિજય અપારજને
અથવા તારી પાને ભેજે પ્રિયતમાનો રોદ મને
કકાજી જતાથે છે એ ફરજુવા તુ આ વખતે
હરી સેજે

વસુમતિનો કુર્ષ સમાવે ન હતો તેણે
જને દાષ ખતી ઉપર મુક્યા તરતજ તે
સ્વાર થઈ સૈનિકો સાથે મનિ મધ કૃષ્ણસિંહ
પણ તરતજ આવ્યો સેના મંબુદની છે તો
માફક આવવા સાગી

શ્રુતિસેના વાટ જોતી ઉભી હતી. મદાકાવ તરફના અધી લાગને તેણે નાવચેત થવા
 ધવનોએ તરવાર જોતી. માગસામા અગ્ને કરમાવ્યું. અમિત્ય હુમલાથી રજપુતો મોળા
 ખુંખાર ફરી રવા. રજપુતો તરવારને પકી ગયા. ધીમે ધીમે પાછા હટવા લાગ્યા.
 અગ્નિગી, તેને
 છેલ્લું ચુંચન
 હસિંદની માફક
 તુટી પડ્યા.

મદાબીપણ
 યુદ્ધનો અતંજ
 થયો. તરવારો
 ખલખલવા લા-
 ગી. મરણીઆ
 રજપુતો અને
 ધવનોનાં મસ્કિ
 બ્રમિલાથી થવા
 લાગ્યાં. ધવનોના
 મનમાં અણ
 કર્યોનો મદ હતો
 રજપુતોને ક્ષમા-
 વદનું અભિમાન
 હતું. યોદ્ધીની
 નદીઓ વહેવા
 લાગી અને ધોપ-
 રીએ પગમાં
 અથડાવા લાગી

રપટી એકપુ-
 કોએ અધું લસકર
 સંતાપું હતું. હાર
 થઈ એમ જાણ્યું
 એટલે તરતજ
 રજપુત સેનાની
 પાછળથી તેને ખદાર
 કાઢ્યું. રજપુતો જન
 વન્ને પ્રપાછ થયા.

તરતજ કૃષ્ણસિંદની નગર ત્યાં ગયા તે સ્વસ્થાને ગયા.

રૂપા અમેલદી એક જવા યોદ્ધાઓ દત્તા.

મથા ઉદાસ મુખે તે હાવણીમાં પાછો ફર્યો.
 સર્વ રજપુતો વિગ્નનાદ કરતાં કરતાં

નિરત્યાદ એ
 નિધૂળતાની માછે.

વસ્તુભિતની

લીક્ષુ નગર તં-

તજ કૃષ્ણસિંદ

વરદ ફરી. રજ-

પુતોને તેણે પાછા

હટવા જોયા.

પોતાની યોદ્ધી

તરતજ તે તરફ

વાળી, રણહાક

કરતી તે જોલી:

“વારપુત્રો!

પાછા હટો છો?

હાં તો મરો અને

કાંતો મહારાજ

ચંદ્રશેખરને વિજય-

માળ પહેરાવો.”

નાના કુમારનું

આપું વચન

સાંભળી રજપુતો-

માં ઉત્સાહ આપ્યો.

મરણીઆ થઈને

તેઓ તુટી પડ્યા.

ધવનોમાં તરતજ

નાસબાગ થઈરહી.

સેકુકસના સર્વ

મનોરથો પાળીમાં

કૃષ્ણસિંહના પરાક્રમથી વસુમતિ પ્રસન્નમિત્ર થઈ આશુના સહ તે તેને ત્યાગ્ય તેના અમામ્યા કર્ષે ખાતો ન હતો. કૃષ્ણસિંહ યા ઉપર પાસા બાંધતો હતો તરતજ વસુમતિએ ત્યાંસ કર્ષો કૃષ્ણસિંહે અમે જોયુ

‘કૃષ્ણસિંહ’ તમારા પરાક્રમથીજ અમારો વેળવ થયેલ તમને મારા હાથ નીચેજ જમા અપાવીશ મેસો, મેસો’

વસુમતિના મુખ ઉપર હાસ્ય હતું હતું થોડે મુદ્દે રહી ચક્રેન છે જાણી તેના મનને મદુજા હોતો થયુ

“અને આપનું પરાક્રમ જોઇ મન પણ આપના હાથ નીચે જમા લેવાની ઇચ્છા મધ છે’

કૃષ્ણસિંહને અમાજ કેડે પડિમિત્ર બહુમો પણ પોશાક ઉપરથી તે કળા શક્ય નહી

“અને હું એક બીજું હનામ પણ આપ હામ મારવા આવન છું

‘શુ’ કૃષ્ણસિંહ ચમક્યો

“આપનો જુગપાસ”

તરતજ માથા ઉપરથી મુકુટ ઊતરી મોઢે કૃષ્ણસિંહ હાથરોખાવરી બેગી પડ્યો કેમાશુલી, શુદ્ધ હૃદયથી, જનના સ્તરીર બેગી જતા

બને સ્વરથ મયા તરતજ વસુમતિએ વણ ઉપાધી

“હવે સોમુકસ રૂ કરશે”

“સોજા કરશે મહે જાણે તે માટે તેનો માનુસ આવો હતો. મહારાજા ખેજ અલીથી મે કસવાના માથ તે ખડ, પણ મહારાજા અમુપ સેમુકસની કુવરી પરણશે”

“અને તેવખતે આપણે પણ પરણશે જ”

“અને જુદાજુદા શયનોમા સુત નવા કૃષ્ણસિંહ વિચારસાગરમા ઝોના ખાતો હતો વસુમતિ સ્વપરાક્રમથી મહારાજાપદને પોમ્ય છે એમ તેને લાગ્યુ શા માટે તે આજ નીચા સ્થાનમા રહ રૂ કોણ? છેવટે એક તુચ્છ મરક મને એટલા વિગત થાય, કુદમનેને હાથે મનુ પડે, પણ છેવડા રૂણ શુ? નાકની વનિતાના કેમળ દરતરપદને લદાવો પણ સપે લેવાય નહીં આપુ કિતજવન તેને વનમુ લાગ્યુ

નાજ કાળે મહારાજાનો અનુચર આવ્યો તેવાર મધ, વસુમતિની રૂળ મધ તે દરવારમા જવા નીકળ્યા નમન કરી તે ઉભા રહ્યો મહારાજા ખોલયા

પેટા બાલકનિકે તારે ત્યાજ છે આ! રૂન નયરમયો સેવા નીડકો ત્યાજ અને અનર પડી

કૃષ્ણસિંહના મો ઉપર લાલી આની નીચુ મો ખાલી તે ઉભા રહ્યો

“પરો વિગત તમેજ અપાવો છે આથી તમે બને મારા વિચારા છો સેમુકસનો માનુસ અધિ માટે આવ્યો હતો આપણા વરથી તમે જાઓ સે કુકમે પોતાની કુવરીનુ મારે માટે માથ મોડેલુ છે તે પણ ખાન્ય રાખતો આવજ”

સાચે આપેવ લખોદો જાદ તે બહાર આવ્યો વિચારનરગોમા ડેલોલો ડેલોલો ને ઘેર આવ્યો વસુમતિએ તેની મરહલ કરી અખુલ કરી તરતજ તે મોડેસ્વાર થઈ ચાલી નીડકો

બપોર પછી તે તરતજ પાછો આવ્યો. જાવણી દૂર હોવા છતાં અણુ-આર કલાકમાંજ પાછો આવ્યો. જાવણી ચતુર વસ્તુમતિનું મન સંસ્મી બન્યું.

“ગમે તેમ પણ તમારા ચિત્તમાં બધા છે. એકદમ ખાજ કેમ આવ્યા?”

“તને જાણવાનો અત્યારે સમય નથી પછી બધું બની રહેશે. આરે રાત્રે પંજુ કામ પ્રસંગે બહાર જવું પડશે.”

રાત્રી પડી. કૃષ્ણસિંહ સ્વાર યથા ગેમથી થોડા મારી મુક્યો. વસ્તુમતિનું મન અચિરજ બન્યું હતું. શા કારણે કૃષ્ણસિંહ અત્યારે બહાર જાય? તરતજ તેણે થોડીને પલાણી ને તરફ પગલાં સંભળાતાં હતાં તે તરફ થોડીને મારી મુકી. તરતજ ઢોકર વાગવાનો અવાજ તેના કાન ઉપર અથડાયો. પોતે તરતજ થોડી ઉપરથી નીચે ઉતરી થોડીને ઝાડ સાથે બાંધી ધીમે પગથે તે માલખા કાઢી. કૃષ્ણસિંહનો પગરવ સ્પષ્ટ સંભળાતો હતો. તરતજ સામેથી બીજા પગ આવતા સંભળાયા. વસ્તુમતિ ત્યાંજ હતી રહી. આકાશમાં તારાઓ શીવાય બીજું કશું ન હતું. કુવડોના શબ્દોથી અને શીવાળોના રોડાથી રાત્રી જાગંકર જાણતી હતી. તરતજ અવાજ સંભળાયો.

“કૃષ્ણસિંહ! કીકે આની પહેંચા. અમારા મહારાજા આપની રાસતોથી ખુશી થયા છે. તમનેજ અમે રાજ્ય આપીશું. પણ પરમ દિવસે ચાપો મારીએ તે વખતે સુકતા નહીં. ત્યો અમારા મહારાજાને લખોડો. તરતજ કૃષ્ણસિંહે હાથમાં લખોડો લીધા.

“અને તમારા મહારાજા વિશ્વાસવાદી ન થાય.”

“જરૂર, જરૂર.”

નમન કરી બંને વિદાય થયા. વસ્તુમતિ શીશતાથી આવી, થોડી ઉપર સ્વાર થઈ, અજાણતાથી વિદાય થઈ. જતાં જતાં તેણે છેલ્લું વાક્ય સોંભવ્યું. ‘વસ્તુમતિ! તારા માટેજ’ વસ્તુમતિના હાંત તરતજ ક્યડાયા.

સ્વરમાને આવી તે સુધં મહા. શોકથી તેની આંખમાં નીંદ આવતી નહતી. આંસુની નદી વહાવી રાત્રી જેમ તેમ વીતાવી. કૃષ્ણસિંહ પણ જાનોમાનો આવી ચેતાની પચારીમાં મુકા ગયો હતો. લખોડો કળાટાર્જ મુક્યો હતો, વસ્તુમતિએ ધીમેથી જઈ લખોડો જાનોમાનો લઈ લીધો.

પ્રાતઃકાળ થયો; યાકને લીધે કૃષ્ણસિંહ ઉઠ્યો ન હતો. વસ્તુમતિ સૈનિકનો પેચાક પહેરી મહારાજા ચંદ્રશેખરા દરબારમાં કાજર થઈ, મહારાજા આને વહેલા ઉઠ્યા હતા, ચોપડીઆં વાગી રજાં હતાં, મહારાજાએ કહ્યું.

“પધારો પૃથુસિંહ, કેમ આને વહેલા આવ્યા?”

વસ્તુમતિનું મુખ ઉતરી ગયું હતું. તે તરતજ મહારાજાની પગમાં પડી.

“મારી એક અરજ છે.”

મહારાજા આશ્ચર્ય પામ્યા.

“બોલ, શી અરજ છે?”

“મહારાજા, કૃષ્ણસિંહનો જે બાજત ક્રોનો થયો હોય તે બદલ મારી આપશે?”

“મારી? આવા મુશ્કેલ દિવસમાં તેણે શી જીલ કરી છે? તેનાથીજ મને વિજય મળ્યો છે. તેની જીલ કેવી? તેને મારી કેવી?”

“અને જીલ ચક્ર હેલ તે મારી આપશે? બોલો પૃથ્વીનાથ મારી આપશે?”

“તેની જીલ તે યામજ નહીં. અને ચક્ર હોય તે તારા ઉપરની પ્રસન્નતા ખાતર તેને મારી આપું છું.”

આથી વસુમતિને સુતોષ થયો, તેણે બેટા
રાખેલ વખોળો ખદાર કાઢીને મદારાળ
મરે - 'આંખ બની ગયા

હતા.' મારે લીધેજ તમે સ્વનાંધવોને રમોળવા
લેલુજી થયા હતા? નહીં! મારો ત્યાગ થઈ
આ પાકપકા પડવા કરતા હવે અને મારો

વસુમતિ હજી ચર્ક ચર્ક તેથી આખવાથી અંતરણ્ય પડવા લાગ્યા

‘વસુમતિ’ મેટા! તેજ તપ્પને
ખસાતુ છે”

“અને મદારાળ મેજ મારુ સોભામ
ગિમગિમ કરુ છે”

કૃષ્ણસિદ્ધને બોલાવવા મળ્યુંને મેઠાજી
કૃષ્ણસિદ્ધ આજે વસુમતિ તેના પગમાં પડી
નીચળી આંખોએ ને મોલી

‘સ્વમિત્ત! મારા માટેજ—માન છુક
કુખને માટેજ હમે રાખીને નાચ કરવા મોક

પિતાની કુપડી મારી જણાય છે માન કામ
હવે પૂર્ણ થયું છે’

હજી વખત પગમાં પડી તે હતી જા
વત્તજ તે અદરશ થઈ ગઈ કૃષ્ણસિદ્ધ દાખ
પહેડા કરી, આંખો કાઢી રિંગમુઠ જેવો
ઉભો રહ્યો માળક પેડે તે રડતોરડતો જ મમ
જાણી આથી નીકળ્યા

આ વાત સાંભળી આખી નમગી
ચિત્તવત્ત બની

મોહન-માયા

[દાસ્યસ્વરસપ્રધાન વિચિત્રી નાટક]

લેખક:

પ્રોફેસર ખુરાલ તલકશી શાહ
બી. એ. બી. એસ. સી. બારીસ્ટર-એટ-લો,
સરપ, સાદિલસંસદ.

—૮૬૮૬૮૬—

ચિત્રકાર:

રા. શિવરાવ સજ્જપ,
એ. એમ.

મુખ્ય પાત્રો

— ૧૦ —

પુરુષવર્ગ

અંબાલાલ શેઠ... .. મુંબાઈના એક ધનાઢ્ય-વિધુર, વાનપ્રસ્થાશ્રમના ભાવધારી,
ત્રાંધીધૈલકામાં ગણાવ ને સાળગમતી તીરે વસનાર મૃદસ્થ-
ધનસંપત્તિ મુંબાઈમાં ગેળતી, પત્નીના સ્વર્ગવાસ પછી અમદાવાદ-
માં “રીટાપર્ડ” થતા છે.

નરોત્તમદાસ અંબાલાલ શેઠનો જમાઈ, અધુરીનો વર, મુજરાત કોલેજમાં
રસાભ્યુદયજ્ઞનો અધ્યક્ષ.

સારાલાલ અંબાલાલ શેઠનો એક જુવન-બાળપણથી વીલાપત વસેલો
પ્રથમ અભ્યાસાર્થે, અને તેથી એકાદર્ડનો રંગ એટલો લાભ્યો
છે કે નખશિખ લગી મુરોખીઅનજ બની ગયો છે. અંબાલાલ
શેઠ તો તે જન્મ્યા પહેલાંજ તેને સીવીલીઅન બનાવવાનાં

સ્વયં જોઈ રજા હજી પણ પરીક્ષાના કમનસીમે મારાબાઈ
શેરે આપ સી એમ ની પરીક્ષા નાપ મ કરી અને મેષકક
એ શરૂની ત્રીજી વર્ષની પરી પદ બારીકદર મન્યા અપાવાલ
શેર નિરાશ ને મથા હતા બારીક મા પણ અમસિદ્ધિને
મનવ વસ્તુએ એજે નવી મારા ઉત્પન્ન થઈ તે આજને
પણ વિવહી, મુખ્યિય સાગમાઈએ કનર કરી અને અપાવાલ
શેરના એવીઆ એવાજાસની પાગીમની પેદામા ને મોની વેચનાર
મેનેજર મન્યા વિદ્યાવાએ થરી અ પી-લાક્ષ્મીની અપાધરી,
અદાજક મેરે થઈ અને મારીદર મારમાઈ-એ એસા
રીરીનીઅન મુરૌપના નામાફિન ગવેરી માલુસા તમ્યા એટલે
પિતા નેમજ અન્ય કુટુંબીઓને મગસા પુન દોહુમાન પધાર્માં
હે-શીઆજાની મામમ મા

મોહનદાસ

અધરાજ

સરદાર હીરાસિદ્ધ

શીકામ નાનાના કવિ ગઈ નાપ દામા મા એર એ વજ મોહન દન માળી,
અનુપરાધ અ મોએ

શ્રી નમ

માયાનલી

અ માયાનરાની તહેનઅ પંડવની અષદ્ધ કવિમાવેલી
મામિની

મહુડી

અ માયાનરીની મોની દીકરી તમમની પ ના મોરે રમાવામા
મમ નવેલ

પુધા

નેની નાની બરેન

તોફર આકર દનારિ

—
—
—

અપામના મેવેશોનો કુક મેન

મા રીઅન રાક અ અ વાલના અ વાલમા અનુભવીના પ્રમોદન મારીક ૮ ૧ અને કવિ નાનલાવની
મરિમએન સમય વિગત અપાઈ નથા કે તેજામા જોએ પુન આર અમ મ પારીસમા ગરીની
માનમા મેનેજર તરીકે ૧૦ ૩૨ કે તે નાથી પટેન કે અને પોતાની નાની બહેન પુષ્પા સ કે વાનો
કરી પિત્તાની પોતાના તરફ કેઈ રવિ હ તે અનુવદ મવલ કરે કે—સારામા પિત્તા અમા રામ્ય
તે પ્રમજે સારીલીઅન નાની થઈ મગલે વજ માલ રમ્મ મેરીકરજ થઈ મના કે એટલે મોખી કરવા
શીવસ પેત્રાને મારી નથી—તે સિદ્ધિ અરીલીઅન કસા ઉતરી નથી—અન્ય પોતાની સિમિતે
અમાવ કરે કે—

(કવે નાવન પાયા)

અંદર રહે તેમાં જ લાભ છે. બાપાજી ઉચ્ચેચાપ ત્યારે રાખજોય શોધવા મડે નહીં; અને હું પણ એમનોજ પુત્ર છુંને? [લાલખદેન બિરાવદને હસે છે.] આવતી કાલે તાર આવવાનો છે, અને બાપાને રહાર એક ઈંડીઆની રીબન સાથે મજુ'તો કેકે ઉચ્ચેચાપી એકાદી મશે.

પુખ્ત

ખરેખર?

સારાભાઈ

હા. બેબી! હું શું જણે તારા લાકની બધ કહેલી છે?

પુખ્ત

રહાર એક ઈંડીઆ—ત્યારે હું ખરેખર નાહક-સર નાહક થયો?

સારાભાઈ

[બેરકારીથી] આહું તો બેરેમેન્ટ!

પુખ્ત

પણ અમને તો આ સંબંધી તે કે ખુબ નહેલું?

સારાભાઈ

અસહકારીઓને આવી ખાતમીમાં કેમ રસ પડે?

પુખ્ત

[સહેજ મ્હાનવદને] હા, એ વીસરી ગય. બાપાજી હવે એથી પણ નહીં મ'તોચાવ.

સારાભાઈ

એ કહેશે તો આપણે દાખાને ચરકારને એક મોટા કામળ લખી, રવિજાણુ કે રાજ-મણિ આર્ચની પેટે, ખીતાપ અને ચંદ પાળ મોકલાવીશું—કારણમાં અસહકારી થવ.

પુખ્ત

[ચકાનવદને] હા, એ ઠીક.

સારાભાઈ

પણ તેથી Legion d'honneur નો Grand Cross અસહકાર કરવાની જરૂર નથી!

પુખ્ત

[પાછી હસે છે.] ના, નહીંસ્તો. પણ મેં તો ખરો, સારાભાઈ! તે શું કશું કે જેથી આપણો મતભે મેળવી શક્યો?

સારાભાઈ

[દિખારતી મોટાથી] એ તું ના સમજે બેબી! જે સાક્ષીસમીતી કાફી મ'ગાવી આશીક માં ઉઘાડવાનો અખતરો કરી બતાવ્યો. અને તેમાં લાખો અંગ્રેજોને તેમજ કે'સ લોકોને નવું વસવાટનું સ્થાન બતાવ્યું—પરિ સુઝામો—તેનો બદલો [અત્રુ બોમીએ પ્રેશકોને લઈ દાખલ થાય છે ને "આણીમેર" કહેતો બાખો દરવાજેથી ડેખે લઈ બહાર જાય છે.] પણ આ શું? ખંગલામાં હોટલ કરી છે કે નીશાળ? આ જનાવરો અહીં કેમ આવ્યા!

પુખ્ત

નહીંર, એ તો પ્રદર્શનના પ્રેશકો છે. બાકી બાપા જંગલો વિદ્યાપીકને અર્પણ કરી કે તો નવાઈ નથી. અને તો પછી એમાં નીશાળ કે પારસાળો થાય એ પણ સંભવિત છે. લોમ, જોને, એમની ઉદારતાનો કેવો મેરલાલ લે છે? પણ એમને પુત્ર લાગી છે ત્યાં સુધી દાખની ખીજ જાણુ જોસેજ નહીં. પણ જો તારે જુડું દેખ તો જ; બાપા હમણાં અહીં આવતા હશે.

સારાભાઈ

વારુ. બહેન, પણ જો કોઈને ચરી વાત કહેલી ના. [સારાભાઈ જાય છે.]

પુખ્ત

[તેથી પુટે જોઈ રહી છે.] કેટલો એક થઈ પડ્યો છે! અને કેવો મોઢક લાગે છે!

તે બાળને રડતે જાય છે પવવાર પછી
અબાનાલ રોક આવે છે]

અબાવાવા

[સ્તબ્ધ] લોકત્રિપ થવ મા પણ મુરોલી
તો અનેક છે મારા મનસુખ અને મનમતાનુ
વહાન કરી લોકોને મો મરત જોવા અપુ, અને
બદલામા તે મને જન્મચૂખ મારે! [ચિતામી
તરવીર ધારી ધરીને નીકળે છે પુષ્પા બામમા
યા નવા તાળ કુલ લઈ આવે છે]

પુષ્પા

[પ્રિયવનમા પ્રુપ બરે છે અને તેમા તાલુ
પડી મીચે છે] હમી જુઓ છો બામા!

અબાવાવા

હા તને કેવી લાગે છે!

પુષ્પ

ચિત્રકાર તમને બહુજ પ્રમસુરન અ
વેખ્યા છે

અબાવાવા

[પ્રુષ્પા] હ !

પુષ્પા

અનિજ પ્રમસુરન

અબાવાવા

[ખીજવા છે] એમ કે!

પુષ્પા

સલા ક્યારે મરાવાની છે! આજણે ક્યારે
જન્મુ !

અબાવાવા

અહીંથી પ્રેક્ષો જવ પછી

પુષ્પા

[નાપુશ્ક અવાજે] દરોજ પ્રેક્ષો!

અબાવાવા

[જરા અદલાવથી] દારતો અને
આજ તો આ થીએ થીકો છે એમા એક

અમેરીકન માઇ પણ છે પણ સધારણ રીતે
જોવા આમનાર અજ્ઞાન અને અધિચારી દે વ છે

પુષ્પા

[હમે છે] કેમ! આજ કે ખામ વાકુ
ગોસુ છે કે કોહ!

અબાવાવા

[હમી કામે જઈ] કદે છે કે મારામા
જુદિ કે કાવ નથી

પુષ્પા

અરેખર!

અબાવાવા

હા પણ એમા શી નસાઈ! જુજ કદે
છે કે ચિત્રકારે મને અતિજ ! આ બોલ પર
બહુજ કાર દેહ અને અવાજ કંકા થય છે
પ્રમસુરન ચીતરી કે

પુષ્પા

[નેની મનસિ અમા મમજ જાય છે]
એ નો બાપ કુ એમ કહેવા માગતી હતી કે
ચીત્રકારે તમને દલ વગ નના પતાવ્યા છે
[એન કોલી કંઈ છે, તમને બોલુ લાગ્યું!
અમલાલ મયુ પ્રુષ્પાને છે] આજ પ્રેક્ષક
પ્રસન્નકમા સહી થઈ છે કે!

અબાનાલ

દરજ

પુષ્પા

આલો જાન્ય થી થી લખ્યું છે!
[પ્રુષ્પા બોલે છે એજ પાને ઉમીલિલી
જામવા લાગે છે] વાચવાની બહુ મમન
પડે છે લો આ મનવાચરણ અબાલાલ
મોને મારા સાભારે નમરકારે !

અબાવાવા

એનામા સમજના તા છે

પુષ્પા

[આગળ વાંચે છે] “મ્યાન રમણીય છે,
પણ એક વિશ્વાતિશૂની ખોટ છે.”

અંબાલાલ

એ લોકો મારે વીણી ખેલું કે મું?

પુષ્પા

[વાંચે છે.]

Gertrude
Davis,
passion-
nate
admirer
of Rabin-
dra Nath
Tagore.
આપણી મધુ
બહેન જેમ.
Oh, if
only the
walls of
this hou-
se could
speak.

અંબાલાલ

[દર્શનાં]

હા, ખરે!

પુષ્પા

[વાંચે છે]

They would weep, what a fall.

From Tarore to Ambalal.

અંબાલાલ

[નિસ્તેજ, હતાશ માંખે] અણધારે આપણે
કવિવત્ની ખીલવણી કરતા લાગીએ છીએ.

પુષ્પા

[વાંચે છે] “The best cycle
is B. S. A.

અંબાલાલ

પ્રદર્શનના પ્રેક્ષક પુસ્તકમાં જાહેર ખર્ચ!

પુષ્પા નજીવાન લઈ નાસી છૂટે છે—

પુષ્પા

[વાંચે છે.] “હું અહિંનાંને છેવટ

ખાતે ગાલીશ.” “એ” મારું તન મન, અને
મેલીમંદને અંજણ કર્યું છે.” આ પણ વીક!

અભ્યાસ

માયાવતી

નને નથી લાગતું આ ખાનગી અવાસ
અને પ્રજાસભાને જાણવાનું સ્થાન બન્યું ?

માયાવતી

[ભણી બાલુચી ગપઠાયા આવે છે

એ તરફ અનુ મોખીયો ! ખુબો વિચાર
કમા વિના આ દસ માણસ લઈ મારા
ખડમા કરા પણ મેનરણી આપ્યા વિના
પાસી આ પો

—અમેજીન ભાઈ નામ નવ એક કપીયા સહ બાળી કહે છે

દાખમા એક કાગળ છે મેં પરકોળની નિશા
નીચે !] આ નહીં ખમય આ તો દસ લાઈ

અભ્યાસ

કેમ શુ છે માયા ! પ્રિય જગજાન
લઈ કુલોને પછી સીમવા હાથે છે]

પણ આ પ મ શ નિ તો કપય મળનારજ
નથી નીરતે આ લીંગે પણ લખાતી
નથી

અભ્યાસ

લીટી ! નીચાન ? શા માટે ?

— અભ્યાસ
વાર તેમ
શુ થયું ?
મારાસતી
શુ થયું
અને કુ તો
હજા કેમ
માડન પહેરી
મેંની હતી
અભ્યાસ
કેમીંગળા
ઉતર્યા આ
દલો ?
માયાવતી
કેમ ન
મર્યો જેવી
પડે છે આજ
આમ ત્રીજા
વાર બન્યું
માણસ ની
ધરિજને પણ
દર દોષ
મને ને કહે

માયાવતી

હું "નાના નાના - રામ"ની ઢબે, ઢેક
અમા માંગતી હતી.

અંબાસાહ

એ તારું કામ નહીં, માયા બહેન! ધર
સંભાળ, નહીં તો ખોત તુરીને એટલો
વળશે, પ્રભુ બાણે છે, પુરો નહોતો તો આ
ધરતું મું થાય?

માયાવતી

મને ધર-સંભાળતું કામ બીજકુલ ગેહતું
નાસાહ કે સરોજની નાહકું કે ધર
સંભાળતાં હતાં!

અંબાસાહ

શિવ! શિવ! શિવ! તું પોતાને નાહકું
સમજે છે, માયા બહેન, કે તોરદત્ત! બુલી
ગામાં કે આ ધરમાં નું જાણી વડીલ તમે છે,
મારી બહેન, ધરની મુખીને માણીક છે.

માયાવતી

તે વડીલકું દરવા!

અંબાસાહ

સતર સેવકોએ વડીલકું! પણ ધરધણીની
સંભાળ-નજર-દરવી તો અવશ્ય જોઈએ.
નાનાસાહે તને નચાવી મુકી છે, અને રૂકિ
બાણુએ મધુરીને ગાંઠી કરી છે. એટલે ધરનો
ભાર ત્રી આ ગેબી ધર.

પુષ્પા

મારી કાળજી કરશોમાં, બાપા! મને ધર
સંભાળ બહુજ મને છે!

માયાવતી

અને મને તેની મુગ છે. સ્વભાવનાં
એસક મલ?

અંબાસાહ

પણ તું ગાંધીજીનું વાક્ય વીસરી ગઈ...

માયાવતી

હવે તો જાણી ગાંધી છે, હું કે હું? જ્યાં,
ત્યાં મહાત્માજીનું પ્રમાણ!

અંબાસાહ

[રીસમો] ગાંધીજી તારા ચિત્તદેર નાનાસાહ-
થી હઠાર દરજ્જે ગડીયાતા, તેની અવધા...

માયાવતી

હું ક્યાં કરું છું? હું તો એટલુંજ માત્ર
કહું છે કે પ્રત્યેકને તેના પોતાના પ્રદેશમાં
રહેવા જો. ગાંધીજી રાજદારીવિષયમાં એક,
અને ગાંધી-વાક્ય રાજદારીવિષયમાં ભરત વાક્ય.
પણ કાલકળામાં... [અત્રુ પુનઃ પ્રેક્ષકોને સહ
આવે છે.]

પુષ્પા

[તેમને જોઈ મળરામ છે] ઓ!
[જળપાત લઈ નાશી છુટે છે.]

માયાવતી

ઓ, વળી એજ બજા! [દબળની, મધ્યસ્થ,
દીલી-સ્થળ રૂપ થઈ ઉભે છે; અંબાસાહ
શેઠ પ્રગેક પ્રેક્ષકને સમ્પત્તાથી નમન કરે છે]

અત્રુ

હવે આપણે બાગમાં જઈએ. ત્યાં એક
"પ્રેમ મંદિર" બતાવું.

પારસી

૨ મું હોશો, વાશ?

અત્રુ

તેણે ત્યારે જાણીશો. મુજનો રચિનાણુએ
બાધ્યું કહેવાય છે, પણ દાહતો ત્યાં અંબાસાહ
શેઠના જમાણા પ્રેક્ષકને નરોત્તમદાસનું
પ્રવેશાલય જોઈવું છે. આશો આવો [બાગવાટે
જવ છે. જતાં જતાં અમેરીકન બાપ
અંબાસાહ શેઠ બાણી એક રૂપીઆ દે છે.]

અંબાસાહ

એતારી! માયા બહેન, જોયું કે? પેલી
બાપએ મારા બણી રૂપીઆ દેકયો. તું મું
ધારે છે, એ આ માટે દરો!

માયાવતી

જગલાનો કોઈ નોકર સમજી તને બાણી
આપી દરો!

અબાલાય

[માનસ] એમ ? હિરણ્મિતિ-લોકપિત
યત્તા જન્મના પરિણામ

માયાવતી

[ગુસ્માયા] એ તો એણું છે ! તને
માધી-વેદાદા એવી શ્રામી છે માધીનું નામ
દેનાર તને એટલા બધા કલાવી જાયે કે
આપણે અસારે મગીયા બાવા બની મહાભાગ
આશ્ચર્યઆશ્રિત કેમ નથી થયાં એજ ફક્ત
નવાઈની વાત છે ! [બાગમાધી બોલી-મણિ
આવે છે પણ દીવાનખાનામાં લોકોને એજ
પુન નાશી જાય છે] આ જગત તો
ધમશાળી કન્યા પણ વધારે જાહેરે મકાન
થઈ પડયું છે અને મને નવાઈ આવે એટલીજ
જાણે છે ! આમ આવનાર લોકમાધી કેઈ
જાણુએક પણ આપણને કોને સુતા દોષએ
ત્યારે કે ? કેમ નથી કરી નાખતા

અબાલાય

હા, હા એતો તુ વધારીને વાત કરે છે
અને નમસ્કાર માટે તો હું વિચારે કે હું
આપણે એ વિવાહીને કેમ અપચત ના કરીએ

માયાવતી

એ એક આપવી દોષ તો હીલ કર્યા
નહીંતો કેઈ પારીતો એક કાચ પણ આપે !
નહીં રજો દોષ આ જો પેલા કાચની ઝુલ
કાઈએ કહારી છે ! [તે જાણે છે] માધીનું
સ્મારક લેનારનું કામ દર્શો ! અને કામ તો
એક પણ આ દીવાનખાનાની ટેવણમાં
દેખીજ નથી !

અબાલાય

હા આતો દહ થાય છે !

[વાદ વરિ નરોત્તમ આવે છે]

નરોત્તમ

[ક્રિયા, મોરો મળીને લાગતો, ક્રીડાકર્તા
તો જુવાન પુરુષ સ્વરૂપે મામાન્ય સરજ
અને શત છે તે તેની મુખમુદ્રા પરથી વર્તી
શકાય અત્યારે મો પર મરણી તેમજ મુરસા

ની કેક લાવાણ દેખાય છે] અને કાઈ
કહેજો કે આ પરમાત્મા પરજનોને ક્યાં સુધી
આમ પરમા રખાયા દેવા છે ? અહીં તો પર
નથી પણ રાત્રે રહેણ થઈ ગયું છે

અબાલાય

પણ નરોત્તમ

નરોત્તમ

હું તમને સાફ કહી દઉં છું કે મારા મરેણા
જામી દરે પગી મોઢેને પણ મુકવા નહીં દઉં
આપણે તો કાઢ્યામાઢા એવી રાત્રે બરી રાખીશ
કે એક પરકારમાં સ્વાચ્છ મેદાન !

માયાવતી

હું મારા મોરોને અદરથી આમોતો દહ
દહ

નરોત્તમ

હું તમને સાફ કહું છું કે આ જાહેરાત
તો અમજ થઈ પડે છે

માયાવતી

સુખમણી મોકારી ક્યાંને એવી છે

અબાલાય

કોને સતે રા કેતુ મુરકેલ કામ છે !

નરોત્તમ

પણ આમ કરવાથી કોઈ સતેષાવાનું નથી

અબાલાય

મને તો થયેલ સતેષ થાય છે—

માયાવતી

તે જાણુ !

અબાલાય

આ જગતે લીધો ત્યારે મને કેટલો
જાલદ થયે હતો ! કેટલા વરો પર્વત માને
એ જગત રમકે હતું કે મહાપુરુષોના સહવાસ
માં આવ્યું, તેમના રહેઠાણમાં રહેવું, તેમની
વાપરેલી વસ્તુ વાપરવી તેમજે બતાવેલો જીવન
મામ આદરનો ! હું તો માત્ર સામાન્ય વેપારી-
જણ આજે ભૂત ટાણેર કે માધીજી વસ્ત્ર
હતા, ત્યાં તેમનો જણે વારસ દોઈ તેમ પડ્યા, તેઓ
સુતા ત્યા જીવન કરું છું, તેઓ એસતા
ત્યા એસી વિચાર કરું છું

નરેશભ

શાતા ?

અંખાસાસ

તમને પોતાનેજ નથી લાગતું કે આ
સ્થાનનું વાતાવરણ કેં ખરા છે.

નરેશભ

સામે છે-જુનાં ખંડીએરતા વાતાવરણ
તેવું.

અંખાસાસ

આ ભીંતોમાંથી કાંઈ, મદદતા, નથી
મરતાં ?

નરેશભ

મારી નજરે મુનો ઝરતો વધારે ચાર જોવામાં
આવે છે, અને આ આપણવચ્ચમાંથી કેટલા-
એ ઝેરી જંતુ આવતા હશે તેનું તો પ્રમાણ
નથી.

અંખાસાસ

તું કાચે કાપાઈ કર! પણ મને નો એ
જંતુમાંથી પ્રભાવેલું જીવંતિ દેખાય છે.

નરેશભ

Microbesમાંથી ધર્મ ઉપજે તે આજે
જાણું, બહારી રોગ ઉપજે એમ તો પણ
વર્ષ પર શીખ્યો હતો.

અંખાસાસ

[તેને સજ્જતો વિના સોદા પર જઈ
બેસે છે.] ત્યારે હું એમ ખ્યાલ કરું કે જે
કોય પર હું બેસું છું ત્યાં એક દિન મદદમાગ્ય
બેસી હશે...

નરેશભ

તેથી કેં તમને બેસણું વધારે સુખમય
ધાય છે ?

અંખાસાસ

કદાચ નહીં પણ તેનું શું ? મારા અંતરમાં
એક મદદમાગ્ય ભરાય છે. મળે હું વિદ્યા-
વિત્તની આત્મિક બેઠો.

માયાવતી

[ચિની અંતરંગમણીમાં મળી આવે છે.
હા, અને જો આ મેન ! અહીં કદાચ કેટલા
વાતાવરણે "ચુચરત"ની એક જે
લીટી લખી હતી !

અંખાસાસ

[કેટલા અને ગાંધીયનું અજ્ઞાત મીઠાણું
હા, જો એ કેળવ કે જ્યાં કોઈ મદદાસ
દિવાન નરે પોતાની અદ્યક્ષ સિદ્ધિ પ્રદર્શન
કરી હશે, એને જોતાંજ કદાચ કદાચ મદદાસની
ઉમિ નથી થતી !

નરેશભ

ભરતીયાં ભરવા માટે ?

અંખાસાસ

કામ્યકૃતિ ચીતરવા માટે ! જોને, અત્યા-
માં માયા બહેન લખવા પણ લાગી છે.

માયાવતી

[નરેશભ કે આડો જવાબ દે તે પહેલાં]
હા, બહે, તો આ મર રહેવા દે તારે પોતાને
ખાર-અથવા આપણું સાંને સાર. આખી
દુનીયાને અહીં આમ તણ કરવાનું કે પ્રયોજન ?

અંખાસાસ

પણ જો દુનીયા મારું સખ કે વેળવ
મલે કે જુએ નહીં તો હું પોને કેમ સુખી
ચાઉં. સુખ સંતાપનું તે સ્વાર્થપણની પરણા
માનું છું.

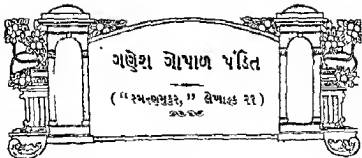
માયાવતી

સ્વેદાંકન સંવિનયનું દુરાચારિ ગળાવતિ,
એમ તો કવિ કહી મયા, પણ તારાં ગતિનું
સુખવિનયનું મગતિ એ આજ સંભવનું.

અંખાસાસ

[જામમાંથી અવરોધને આવતો જુએ છે.]
આ જો વેલારાજ આવ્યા. [અવરોધ પ્રવેશ
છે.] જમ જમ, વધારા.

[આ હરિજન નાકબો વિરોધ આવ આવતા અંખાં]

લેખક
રા. નરસિંહરાવ બોચાનાથ
બી એ, સી એમ

મહા રા અભ્યાસના આરંભકાળમાં, દાહરદૂલમાં અનેક ગુરુ ઉપચરે એના સર્પમાં હું આમો લેખના થોડા સાથે જ જીવનપર્યંત, અભ્યાસની સંસ્થા છોડ્યા પછી ચાલુ રહી જીવન પર્યંત, પરિચય મળ્યું રહ્યો લેખના એક ગુરુ મિત્ર, બન્યું, રવ ગણેશ ગોપાળ પંડિત હતા. એટલે અને હવે મળ્યું તો માત્ર એમો માથેજ થયો, રહ્યો ને નજીકે હેનુ કારણ સૂચ ઉપરાંત મારા જિતના કુટુંબમાં મિત્ર રચાતી પ્રતિષ્ઠા અને આર્થના સમાજના કાર્પમાં મદ્યાર્થિત તથા શિક્ષકને એ પ્રમગ સંભાળે નાંક

ઈ સ ૧૮૭૫ માં હું પ્રેટ્ટિની પરીક્ષા આપવા ગયો તે પૂરે બે ત્રણ વર્ષ ઉપર અમદાવાદ દાહર સૂલમાં એક નવા, સામ્ય પ્રતાપશાળા, શિક્ષકે પ્રવેશ કર્યો, આવતા થાત જ શિષ્યવર્ગમાં આપૂર્વ છાપ પડી એ શિક્ષક દક્ષિણ દેશના જર્તા ગુજરાતી બની જવાના હતા, તે મમભાવના પ્રત્યક્ષી બીના

હૃદયમાં આ ગણેશ ગોપાળ પંડિત હતા હેમની પાસેથી શાળામાં શિક્ષકનો સામ મદને થોડો વખત જ મળ્યો હતો, મશ્તિ અને બલવામાં મરુત એ બે વિષયો શીખવવાને એ હમણા વર્ગમાં આવતા પરંતુ મારા બન્યું કુખ્યરાવને ખાતરી શિક્ષક તરીકે શીખવતા આવવાનો કમ સહ થયો એ શિક્ષક તરીકે પંડિતને સારકાર્યો તે વખતથી મારા હેમની સાથે બહુ સંપર્ક રાકે થયો એ સતત પરિચયના પ્રમગે પંડિતના હૃદયના અસાધારણ ગુણોનું દર્શન હમને સર્વત્રે થયું કમે કમે એ કુટુંબના અનુભૂત મેવા બની ગયા નરસિંહરાવ અને કુખ્યરાવ એ સમોદનો તળાઈ નનુભાઈ અને મનુભાઈ એજ નામ હેમના કુખમાં રચાયા

મહે તથા મારા બન્યુંએ કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો-નુદે જુદે વખતે-તે પછી થયું પંડિત શિક્ષક મરી કુટુંબમાં મિત્રરચાન પામી વરમાં હાજી ગયા પ્રાર્થનામંત્રાજના કાર્પમાં ખરા હૃદયથી એમો શામિલ થયા પ્રાર્થના

મદિન્દની વેદિ ઉપરથી હેમજી અનેકવાર સરલ, સુન્દર, વ્યાખ્યાનો આપેતાં સ્મરણ્યમાં આવેછે કાલક્રમે પ્રાર્થનાસમાજના ઉપતંત્રી, ઉપાધ્યક્ષ, ધ્યા. હેમને પુત્રપુત્રીઓનો વિસ્તાર, ધર્મરૂપાથી, મોટો પ્રાપ્ત થયો. તેમાંના નવેપુત્ર સખારામને ચિયોસોરીની મોઢ લાગતાં, જતે દહાડે, પોતાના પિતાને પછુ એ માર્ગમાં દોર્ષા. પરિણામ એ ચપું કે પ્રાર્થનાસમાજના કાર્ગમાં પંડિતની મોઢકારિતા કોઈક કોઈક શિથિલ થતી જણાઈ. હેમજી મનની આ કાન્તિના સમયમાં એકવાર હું પંડિતને ઘેર અનેકવાર મળવા કરવા જતો તે રીતે મળે તે વખતે ચિયોસોરીની માનવતાએ વગેરે સંમ-ધે દ્વારા બે વચ્ચે વાદ શરૂ થયો. આશ વાંધાઓના ઉત્તર પંડિતથી ના દેવાયા એટલે પોતાના પુત્ર સખારામને કહે છે: “રાજા!—(હેને ખરમાં ‘રાજા’ કહેતા—તેથી કહે, “રાજા”!) હું જ હાથ ત્તર દે, ચે”. મ્હે પંડિતની આ સરલ નિર્ગમતા જોઈને રોદન-વૃત્તિથીજ રિમત કહ્યું. ‘રાજા’એ કાંઈ ઉત્તર આપવાને પ્રવાસ કયો નહિ.

અમેરિકા તથા આફ્રિકામાં લાંબો વખત વસીને હિન્દુસ્તાનમાં આવેલા વીરચંદ સાવજી ગાંધી, બારિસ્ટર, અમદાવાદમાં આવેલા: એ પ્રસંગ ઈ. સ. ૧૮૯૮—૯૯નો. યાદ આવે છે. હું તે વખતે આરો જમણો હાથ, ધોડા ઉપરથી પડી જવાથી, આવેલા તેથી લાંબી રળ ઉપર સિંધથી અમદાવાદ આવ્યાને રહ્યો હતો. વીરચંદ ગાંધીનાં અનેક લાવણો થવા લાગ્યાં. ફરેક લાવણને અતે પોતાના દરેક વર્ષના પુત્ર મોહનને મેજ ઉપર મઢાવીને અંગ્રેજીમાં થોડાંક વાક્યોનું ‘લાવણ’ કરાવવાનો ખેલ એઓ કરતા હતા. તે રમજી મિત્ર સ્મરણ્યમાંથી હજી હુપ્ત થયું નથી; બાળક

મોહનના વિદેશી બાપમાં મીઠામીઠા બોલ, પિતાની મુખ્યચીમાં સ્વાભાવિક ગર્વ—પુત્રનાં ખરકમ જોઈને વાતસામ્યયુક્ત ગર્વ—હજી મિત્ર-પટ-ઉપર રપટરેખ જોઈછું.—અરતુ. એ વખતે મગનજીની વાડીમાં વીરચંદ ગાંધીનો ઉતારો હતો ત્યાં હું, આરા બન્ધુ વગેરે હેમને મળતા ગયા. (આરા બન્ધુના તો વીરચંદ ગાંધી સદાખ્યાની હતા: હેમની એક રમજી વાત મનુભાઈ કહેતા: ગાંધી કહી રાઈ ખાતા નહિ; કારણ, ચાંચડી ઉપર રાઈનું પોલીસ મુકિયે છિયે તો ફાલ્સા જોઈ છે કની? તેમ રાઈ ખાધે તો પેટમાં ફાલ્સા જોઈ!—અરતુ.) હમે મળવા ગયા. તે વખતે ગાંધીએ અમેરિકામાંની એક સ્થળની સંસ્થાની વાત કરી, હેનો સાર એ હતો કે હિન્દુસ્તાનથી સ્ત્રીઓને એ સંસ્થામાં શિક્ષણ અમુક વિષયોનું મેળવવા માટે મોઢસવી, ખરચ વગેરે એ સંસ્થાનું, ધ્યાદિ. કાઈ અમદાવાદમાંથી સ્ત્રી ઉમેદવાર નીકળશે? ગાંધીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં મ્હે કહ્યું: પંડિતની પુત્રી, બાપાભાઈને માટે વિચારી જોઈછું. (બાપાભાઈ તે વખતે શબ્દસત કોલેજમાં અભ્યાસ કરતાં હતાં. થજું ખરું કોલેજમાંથી પાછા ફરતે દ્વારે ઘેર આવીને આરી જોડે, આરા કુટુંબ મંડળ જોડે, કલાકિક ગાળતાં. બિચારાં વૈષ્ણવ દુઃખથી દુખી હતાં.—એ દુખ હતું કે કેમ? કારણ, પંડિત પોતે કહેતા: શ્રીપાદ બાપાજી ઠાકુર, આદ. સી, એમ. જેડે બચાવ્યાઈને લમે કરાવ્યા પછી એ વિલક્ષણ પુરુષે બિચારી બાપાભાઈને બહુ કનડી હતી; અષ્ટાધ્યાયીનાં સૂત્રો ગોખાવે, આવડે નહિ તો મારે!—બીજું કાંઈ દુઃખ નહોતો દેતો. આ બાપાભાઈ માટે સોધ સારો છે; શિક્ષિક તરીકે બલિષ્ઠમાં સારાં કામ કરી શકે, ધ્યાદિ બિચારથી પંડિતને પુછવાનું

મળવા આવતા, ખેસતા, અનેક મપાટા વાર્તા થતી. હેવા એક પ્રસંગે મહારી યુતીના સમોષકની હેના મામાની છોકરી ત્યાં સથે રહેતી હતી તોને દીઠી, તે પંડિતે પ્રુછયું: “આ કેણુ?” સંબંધ કહ્યો. “લગ્ન હેતું થયું છે?”... “ના; અને હેના બાપની હપ્તજા એમ છે કે વીસ વર્ષ પહેલાં પગલાવવી નથી.” પંડિત મહારી પત્નીને કહે: “તહમે એક કુમારિકા—આજમ કહો.”—આ કલાસવચન નહેતું. એ પોતે નૈષ્ઠિક સુધારાવાળા દત્ત. હેમની એક યુતી હજી કુંવારી જ છે, અને કુંવારી મહેવાની છે; છકતર ચઢ છે. હાલમાં જર્મનીમાં છે, અબ્બાસને માટે, બાબબાહતું લગ્ન, પોતે કોકણરથે છતાં, કરાણા કાતિના શ્રીપદ બાબાજી કાકરે તોડે, કરાબું હજી; પુત્રીએને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપાયું હતું; હત્યાદિ અનેક કૃતિઓ હેમને કૃતિનિષ્ઠ સુધારક તરીકે રચાયે એમ છે. કાતિ સંસ્થા માટે એ કહેતા: “નાયબહાર રહેવામાં હુખ કે બાલિદાન મું હોય તે હું સમજી સકતો નથી.” (હેમનું એક વચન સુધારાના નિષ્પથી અસંબદ્ધ પણ અત્યારે યાદ આવે છે. એ કહેતા કે: વસી પહેરવાં એ ખોટી ધરમનુ જ પરિણામ છે !)

પંડિતનાં પત્ની, નવીન પદ્ધતિની કેળવણીથી અરજી હતાં, છતાં અશિક્ષિત નહેતાં; અને સમાજિક સુધારાના કાર્યમાં પંડિતને સમર્થ ટેકા આપનારાં હતાં. હેમની યુતી શરદાને હમેશાં કુંવારી રાખવી; હેની હપ્તજાના પરજાવવી નહિ, એ નિશ્ચય પંડિતનાં પત્નીનો પોતાનો જ હતો. અમદાવાદમાં રીઝિના વાતુરપ માટે દનામી બાબજી દરાવવાના મેળાવામાં તરણુ વચની બાલબા સથે (મસિર પંડિત—આધેડવચનાં, અનેક તરણુ પ્રવચનિઓનાં મા—સ્પર્ધામાં ઉતર્યાં હતાં,

અને વાંચ્યા વિના, નોંધ વિના, કેવળ મુખ-વાણીથીજ અસરકારક બાબણુ કહ્યું હતું, અને દનામ મેળવ્યું હતું;—પોતે દક્ષણી છતાં ગુજરાતીમાં બાબણુ કરેલું. હું સાંભળનારામાં હતો.

માત્ર એક રમુજ વાત પંડિત પોતાની પત્ની વિશે કહેતા હતા; કહે: “હું ઘર અરચ્યો દિસાબ રાખવાનું મહારી સ્ત્રીને સોંપું છું. પણ દિસાખને! નમ્રો આ પ્રમાણે:—ચાર વૈદ્યાની માર્ગી બાગિલી; વાર બાળ્યાની સાચર બાગિલી; રજા વૈદ્યાન મીઠ બાગિલે;—વગેરે પછી બધા મૂંચવાડે મદિનાની બાબરે લાવીને પંડિતને કહેશે: આ બધાનો ધરવાળો હરી લેજો !”

પંડિત ગુજરાતી જ બની ગયા હતા. ત્યાંથી પણ શુદ્ધ ગુજરાતી બોલતા. લાગણીઓ-પણુ ગુજરાત તરફ. પરંતુ એક વાર અમદાવાદમાં એક સમારંજને પ્રસંગે (ક્રિસિસ વખત કે—હેવે પ્રસંગે) દક્ષણી મંડળ આવ્યું તે વખતે દક્ષણીએ દક્ષણી હેવા બળી અથા ! પણ આ માત્ર સ્વાભાવિક અને કૃત્રિક. કાવ્ય સમભાવ પંડિતનો ગુજરાત તરફ જ હતો. સરખેજમાં જર્મીનો ખરીદીને મિસકલ વસાવી; તહેવાં હેમના બોળા સ્વભાવને લીધે લાડાથી દયાવા તે નુકસાનમાં પણ આવી ગયા. છતાં તે ગારે શોક ખેદ ના મળે; અને નુકસાન કરાવનારા દગારા તરફ પણ ઉદાર દેખા!

એક હેમના મધુર. શાન્ત. સમભાવનું દૃષ્ટાન્ત યાદ આવે છે. ઈ. સ. ૧૮૮૯ માં હું કાંઈક બન્ધુમંડળમાં આસલ અને અન્યવયુક્ત આવ્યો મળવાથી, શાન્તિ સોધવાને રદવારમાં સુરોદય પૂર્વે નદી પાર દુધેશ્વર પાસે-મનથાનાં બજારમાં ન્હને એડો. કોટની ધારેધારે એક હતી ત્યાં સુતો સુતો વાંચતો હતો. દુધેશ્વરમાં કાલ રાત બાળવાને આવેલા મંડળમાંથી

પોતિયા સુકવવાને આવેલા બેચાર જણ નદી તરફથી જાગેના કોટ ઉપરથી ચડીને આવ્યા 'અરે! અહિં તો કોઠ છે!' (અને જૂન કે મઠડુ જાડયો!)—ના ના, છત્તું કે પચનો અગૂરો કાને છે! અકકીને એ લોકો ન્દાણી મપા!—દુ વાચ્ચે મરો ન્દારે ઘેર, મિરોમા હેલા મર્ધ અને સોલવાને મિના નીકળ્યા નીજો પ્હોર મર્ધ મપા પછી, દુ મ્દારી મેરો કાન્ત મન મપા પછી, દોડતો મર તરફ જાયો સોલવા નીકળેલામપાથી એક નિમકદનાન બેરો સમાપ્ત સર્ધને આવેલો મપા અને બેનાડીને મર્ધ મરો

માલે રમનામમાળમા ઉરાસના મર્ધ રહ્યા પડી બ્દાજ મપા નીકળ્યા ત્દારે રમનામા પદિત પેનાને ઘેર જતે જતે પાછા

ફપો, અને ન્નનુમાઈ! આ ત્દમે દુ કપું ર મપાને મળરાતી મપા! આટલાજ મુદ, મરુર, કપરાના જતાં કપકાળ નર્ધિ હેવા સન્દો મંજુર સ્વરથી ક્લીને ઘેર આવ્યા મપા

આ પદિત, દક્ષિણમા દરિપુર નામના મામ્મામા જન્મ પામેના, કાલમળે અમદા વાદમા આવી વરવા મુજરાતી અમદાવાદી બન્ધા પોતાના સાધુતા ભરેલા સ્વજાવર્થી જ્ઞાના હુદ્દ મર્ધા એ મંજુર મર્તિ જ્ઞાક સુધી મ્દારા હાવમા વતેરો ત્દા મુધી કોઇ પપ્પ રકારના કડચ મુદ દુદ, આવતે પ્રવેચ જ નર્ધિ મળે હેવા માંજુઓના સર્ધક ઇપર તમ્મથી ધન્ય પ્રસ મે જ મળે એ સર્ધક એ સાધુએ પરમ્પ્રિયા પ્રમાણુ ફપો જતાં મ્દારા હાવને ચિરકાળ રહેલો!

દ્રૌપદી

લેખક :

શ્રી. બાદેન લીલાવતી,

મળવ, સાહિત્યસંસ્થા.

—૦૨૨૮૮૮—

વિષયક :

શ્રીમાતુ પુરુષોત્તમ અને શ્રી. મેરથનબાઈ પટેલ,

મળવ, સાહિત્યસંસ્થા.

—૦૨૨૮૮૮—

જરેર વર્ષો યયાં આયોજનમાં સ્ત્રીઓ આદર્શ ધર્મીઓ એક જ પ્રકારનો કલ્યાણ છે આયોજનની આદર્શ સ્ત્રી એટલે જીવન અને માન્ય થયેલી ઉપમાઓમાં સમાવ નેવાં મુદર, ગમે તેવા પતિને દેવ માનનારી પતિવ્રતા, યુગોથી ચાલી આવેલી માન્યતાઓને સત્કારે નેત્રી આપી, અને ને વિધિઓને શ્રદ્ધે આચરવામાં તત્પર એવી શુદ્ધિ, દુઃખે મદવામાં મર મદ્યરી અને લતોને પ્રસન્ન કરે તેવી કાર્યા ઓછે કે વધે અંગે આદર્શ લાક્ષણિકતા ધરાવે તે આદર્શ સ્ત્રી થઈ છે. આથી વધારે યુગોની આવશ્યકતા સ્ત્રીઓ ને દોષ શો નહીં એમ માનવામાં આવ્યું હોય નેથી કે એવી સ્ત્રીઓ તરફ સંકળી દૃષ્ટિએ જોવાનું દરેક તેથી જનજાત અને પ્રતાપી સ્ત્રીઓનાં કદાદરો માત્ર અપવાદરૂપે જ પેશજીક સાહિત્યમાં દૃષ્ટિ પડે છે.

દ્રૌપદી એ આવે એક અપવાદ. સીતા દેવીના દેવી આત્મામાંથી મર્વત્ય સમર્પણ કરતી બક્તિ ઉભય છે. સકુંતલાના મા અંતરમાંથી નક્ષત્ર અને પ્રેમ ગ્રંથે છે. કમલેવી ના બીના હૃદયમાંથી માન્યતા રસ પડે છે. પણ સક્તિ અને પ્રેરણાની અધિધાની તે દ્રૌપદી એકલી જ છે. સોગ દરદર પટરાક્તિ યોના સ્વામી ગીરુખા વાસુદેવના સખીપત્રે લાગે તે માત્ર દ્રૌપદી જ છે. મદાભારતના પુદને જીતનારી અને પાંડવોના હૃદયગમની રખેલાય એ પણ માત્ર દ્રૌપદી એકલી જ છે.

આમ સખી જાતજાતના અને પ્રદિન આ સ્ત્રીઓ જન્મ અમિદુઃખમાંથી જ મરે એમ મનાય છે. પાંચાલ દેશના પ્રતાપી દ્રુપદસખી ને પુત્રી દત્તી. દોરવોના રાજ્યગુરુ ક્રોડને મારવાને નિર્મીલુ થયેલા મુષ્ટદાનવી તે બચિત્રી દત્તી. સ્વરૂપે સ્વતંત્ર બનાં આશુત

રૂપવતી તે મનાતી કદાચ એનું સ્વરૂપ દષ્ટિ
ને આકર્ષે તેવું નહીં પણ દષ્ટિને ઈરવા ન દે
તેવું હશે

એના સમ ઇવનને આદ્યુતતા, સાદસ
અને અસામાન્યતાની પરપરા રૂપેજ ચિત્રેલી
દશમ અકરમાન્યથી અથવા એ અકરમાતેને
એ પ્રેરનારી હોય તેથી પેરાણુક સીમુદ્ધિમાં
એનું સ્થાન અને એનું વ્યક્તિત્વ સૌથી નીરાણુજ
પડી આવે છે પ્રાચીન આર્વાર્કમાં એ એકજ
સી એવી છે કે જે પોતાના મદ્યુલો કરતાં
અક્તિત્વને લીધે વધારે માન્ય મધ હોય એના
માથે સદ્યુલો છે તે ખરાજ, પણ સાધારણ
ત્રિઓ કરતા એની શક્તિએને વાપરવાનું
ક્ષેત્ર વિશાલ હ અને તેથી એના સદ્યુલોને
પ્રજ્વાલિકાના સાકાશ ચીલામાં સમાઈ રહેવાનું
શક્ય નહોતું અને કદાચ સદ્યુલોની વ્યાખ્યા
આપણે કરીએ છીએ તેટલી સખત તે સખત
મા હતી પણ નહીં.

આપણામાં એક પ્રકારની એવી માન્યતા
આવી ગઈ છે કે અસલના વખતમાં મદ્યુલો
અને સમાજ બંધારણ અને આપણા કરતા
વધારે સુદર અને મદીઆત્માં હતા અસવની
મમાજ્યવરણમાં સીમોનું સ્થાન શું હતું
એના કાષ્ઠનિક ચિત્રો ૧૨૧૧ કરતા પુરુષ
અને દહીકોનેનો જરાક આપાર લાગે તે
એ ચિત્રો એટલાજ સુદર બની શકે ખરા ?
માત્ર મદાભારતના અથેજ મદા કરતા
ઓતદામિક દષ્ટિએ વધારે વામવામાં આવે,
અને એમાં આવતી સગત અને વિચિત્ર વાતો
મા જરાજન હડી કુબડી મારવામાં આવે
તોએ એ દષ્ટિપજ વધારે દહી શકે ખરા ?
તે વખતમાં સમાજમાં નીતિની વ્યાખ્યા આપણા
કરતા ભુદી હતી એ તે મોક્ષ પાછળથી
જેમ જેમ એ વ્યાખ્યાનું સ્વરૂપ બદલાતું ગયું

તેમ તેમ તેને અનુકૂળ કરવાને એ સાંખીય
અથ પર ધણા પ્રયોગો કરવામાં આવ્યા એમાં
રહેવી સત્ત્વ દહીકોને મરડીમરડીને એનું
સ્વરૂપ બદલવાનો પ્રયત્ન થયો પરિણામે નથી
એનું મુળ સ્વરૂપ રહ્યું કે ન નવું સ્વરૂપ
બન્યું પણ જાણે એની આસપાસ ઉમેના
નવા વેલાએને દૂર કરવાની જરાક મહેનત
લાગે તે એના મુળ સ્વરૂપની ફેંક કાઢી
થવા વિના રહેતી નથી

ક્રોધદીના કામ એ આજના એક વિનાશનો
વિષય એક સોને પાંચ પતિઓ પરણે છતાં
એ સની મણી શકાય કે કેમ, અને મણી
શકા તે દાહની નૈતિક ભાવના લાઈ એને
મેજ રહી શકે ખરા ન રહે તેપણુ શક્ય
કરેએ તે એને સતી મણેલીજ છે એને
સો પુખારો દોષ શકે ? આવી ધણી પ્રજાપરપરા
એ વિષયમાં થવા વિના રહેતી નથી.

માત્ર શારીરિક પરિત્રતાના એકજ દષ્ટિ
નિદુષ્ટી આ પ્રજાપરપરા પુરી થતી નથી
આપણામાં તે સતીત્વ મનમાં, વાતમાં અને
કર્મણુ એ મજુ પ્રકારે પાળવાતું હોય છે
ભાવ અને લાગણીઓને બીજા સર્વ વિષયોમાં
લીમરૂપે અનુભવનારી આ સેનિા અતરાતમાં
હદય અને ઇવનના બાવા બેટુટ પ્રગમમાં
નિર્વેષ રહી શકતો હશે ? એના હદયમાં શું
એવા ભુદા ભુદા ખાના પડી ગયા હશે કે
જેથી એના ભુદા ભુદા અનુભવોનું મિશ્રણ
એનામાં કરીએ નહીં ચાલુ હોય ? મદાખ્યાદુ
અર્જુન અને શક્તિશાળી બીમ સાથે સ્વરૂપવાન
નકુળ અને બ્યોતિસી સદરેવ એકજ દાગમાં
ઉભા રહી શકતા હશે ? સામર્થ્ય અને શક્તિ
ના સર્વ કાર્યો વખતે એને સદા દિવપતિ
બીમાર્જુનજ સાંભરે છે એ શું માત્ર એક
અકરમાજન દહી શકાય ? માનસકામ એ

કાચડો એ રીતે જોવાના ના પાડે છે. અને મહાભારતકારે પણ દ્રૌપદીનાં અપહ્રષ્ટાતનાં દૃષ્ટિએ આપવામાં બહુ દરકાર રાખી નથી.

પણ છતાં દ્રૌપદી સતી ગણાય છે એ સાચી? પ્રણયિકદ્વારા એ વાત એ રીતે માન્ય છતાં મહાભારતને પણ એનો બચાવ કરવાની જરૂર તો જણાય છે. અને તેથી તપસ્વિની તરીકેના એના પૂર્વજન્મની વાત તથા મહારેવે એને વર આપ્યો હતો તે વાત એના બચાવ તરીકે એમાં હોરેલી વડી છે. પણ તેથી આપણી દૃષ્ટિએ એનું સમાધાન થતું નથી.

એનો ખુલાસો માત્ર એકજ રીતે થઈ શકે. હમની પવિત્રતાનો સ્વીકાર એજ સતીત્વનું સક્ષ્ય. હમ જેટલાની અથવા જેની સાથે થયાં હોય તે શીવાય બીજાનો વિચાર ન કરવો હાંજ પવિત્રતાની મર્યાદા. તે વખતમાં સ્ત્રીઓથી એક કરતાં વધારે પતિઓને પસંદગી શકાતું હશે એ તો રપષ્ટ લાગે છે. હાલ પણ દ્વિભાષણના પ્રદેશમાં અને ટોમ વગેરે કેટલીક નવલિઓમાં આ પ્રથા ચાલુ છે. પતિના જીવતાં અથવા પતિ ન હોય ત્યારે પુત્ર માટે પણ સ્ત્રીઓને કેટલાક પ્રકારની છુટ આપાવી. કુલિના પુત્રો પાંડવો અને વિશ્વનવીરની રાણીઓના પુત્રો પતરાબદ્ધ, પાંડુ અને વિદુર આનાં જીવંત ઉદાહરણો છે. મહાભારતનાં પણ મહાન ગાયકોની ઉદ્ધર્ષાતની કથાઓ તે વખતની નીતિનો રપષ્ટ ખ્યાલ આપે છે.

દ્રૌપદીને સતી ગણવાનું એક બીજું પણ કારણ છે. આર્ષસમાજમાં સ્ત્રીઓની મહત્તા આપવાની સતી શીવાય બીજી એક પદ્ધતિ નથી. સતી ન હોય એવી રાષ્ટ્ર કે વર્તમાન કે વિદુષીના હિસાબ દોહ જનસમાજને કદી ગંધ્યો નથી. અને જો સ્ત્રીને એના સમાજના નીતિના ધોરણ પ્રમાણે સતી ગણવામાં આવે

ન નહતો હોય તેના અવગણી ન સકાય એવા વ્યક્તિત્વને ન્યાય આપતાં તે વખતના રાજ્યકારોને સંકેત નહીં નહોતો હોય. પણ એને માટે ખુલાસો આપવાનો પ્રયત્ન તો જેમ જેમ નીતિનું ધોરણ બદલાતું ગયું તેમ તેમ પાછળથીજ થયો ગયો લાગે છે. મહાભારતનો ગ્રંથ હાલ જો સ્વરૂપમાં આપણી પાસે છે તે તેનું મુખ્ય સ્વરૂપ ન હતું એમ માનવાને પણ કારણો મળે છે. સમયને અનુસરતા ફેરફારો અને ગ્રન્થતાંબે તેમાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં હોય તેના ન કહેવાય.

આ એક અમદાવાદ પ્રજા વીરો આ રીતે આપણા મનનું સમાધાન કર્યા પછી દ્રૌપદીના શક્તિશાલી વ્યક્તિત્વને વધારે સરળતાથી આપણે પ્રસંગી રાજીએ છીએ. એના જીવનના દરેક પ્રસંગમાં એનામાં જે ને જે વૃદ્ધતા જડવા વિના રહેતી નથી. અને એ સર્વ પ્રસંગમાં શક્તિનાં ધર્મ એ એના વ્યક્તિત્વની ખાસ લાક્ષણિકતા છે.

એના સ્ત્રીત્વમાં મોહકતા છે અને કુલિનાં એજસથી એ ઝળદળે છે. સંપત્તિકાળમાં એને પ્રસાદ અને આરૂપા અને દેખાડતાં સરસ આવડે છે. ગર્વભરી એ માનિની કુર્મોમનના અજ્ઞાન પર હસી શકે પણ કુલિજની સેવા કરતાં નસતા એને ઠંડાતી નથી. જુદાજુદા તત્વોનાં પ્રતિબંધ હોય એવા સર્વ પાંડવોની જે શિયતમા થઈ શકે છે, અને છતાં બંધુઓના અંકગમાં એના નિર્ગિત કદીએ વિક્ષેપ નહોતો નથી. એ સર્વેક ઉત્કાહ પ્રેરે છે, અને કદી નિરાશ થતી નથી. પણ ધણીવાર બધાં એની મોહકતા કરતાં શક્તિને વધારે નમતાં હોય એમ લાગે છે.

દ્રૌપદીના વ્યક્તિત્વને જુદાં જુદાં દૃષ્ટિકોણથી જોતાં એનામાં જુદાંજુદાં પ્રકાશનાં કિરણો

દેખાવ છે આપણે એ માને માથે ન જોવાં એક પટ્ટી એકની તપાસ લાગ્યું.

મથા યથા પુલિ અને સક્રિયો પ્રભાવ દેખાતી કોળાની રાજસભામાં એને આપણે રોક્યે છુદ્ધતા પ્રમાણ દેખાડી યથા એ જાગતા જવા કરે છે ને જ્યારે સક્રિયો દુઃખનું આગળી એને નજામાં લાવે આ રાજસભા ને પ્રેમ મેલેલાં નથી પાવે આ મનના મનમાં ન આવે છે સમાપ્ત મથા એક નાનું આવનગમ્ય છે અપ્યા ૧૫૧.

નિર્મળી આવે અને પુલિધર નખે જાગે દારી મથા છે અને દુરોધન તખત મથી નગર ને નાવડ એમ છે છ પારે ટ્રોપી એને કહે છે કે

દે પ્રનિગમી આવી રીતે મથા મોલે ૧/ એવે કેલુ રાજાને પ્રુ છે કે પોતાની સ્ત્રીનું આ મુકીને જુગડુ રમે જુગડુ નીચાથી વિવેક સિદ્ધી મેલેલા રાજા પુલિધર મન દારી એમ ત્યારે શુ મારા જિવા નીચુ ૨ પછુ મુગ્યાનું ન હતું પ્રતિકાળી અપ્યા મા કહે છે કે રાજા પુલિધર પોતાનાં આંખોને અને પોતની જાનને પણ જુગડામાં મુકી મુગ્યા અને છેવટે કે મથા ન રહ્યું ત્યારે તમને પણ મુકીને દારી મથા છે સારે જિવેશથી ટ્રોપી પોતનું આનંદિકે સ્વાસ્થ્ય ન મેળા દુરી કહે છે કે

હે સુના છોકરાં તુ સમાપ્ત જાજ પુલિધર રાજાને પુટી આવ કે પ્રથમ તમે તમારા આંખોને દાર્યા છે કે અને (સમાપ્ત અ-૧૭)

ટ્રોપીના આ પ્રનમે ઉત્તર પુલિધરથી કે અપાતો નથી અને ટ્રોપીને દુરોધન

દુરીથી મજામાં લેવા મોકલે છે દુરી એને એજ પ્રન ટ્રોપી સમાપ્ત મદામાં મજાસે છે ને જુગડે છે પણ દુરોધનના અપથી કે છે ઉત્તર આપણુ નથી છેરે દુરામાં દુરા મન એને સજામાં અમથા રીતે ખેંચી અપે છે, ત્યારે એને કાંઈ નમાતો નથી દુરોધન, આ રાજા કલુ આન સક્રિય મીચવ ખીળ નરન અતર અ રથી વીધાય છે અને આ મીચવ મદ દુરોધનના ત્યાગ જા તાનને આ રાજાના હાથમાં જાગે આપણ કે

હે ટ્રોપી મદામાં હાન થા એટલે નની આ દારી મથાવ, અને દુરોધનનું વજ્રપલુ જોઈને તમા પલવઠ અને અસમત મનેનો સ્વામી ખીળના રમ્યનું પણ મુકવા સમર્થ નથી એ સર્વ જોતા ધર્મની માલ વણી સદમ છે તેથી તારા ખરા પ્રનમે જરાજર ઉત્તર દુરી કાકો નથી દે ટ્રોપી! સમુદિવાળી મથા પૂળીને રાજાએ મેલો દારી પણ પાને ધર્મને મે રો તદી અને પુલિધરે દુ દારી મથા એવું કહ્યું માટે પોતે દારી પણ આ દારી એમ અલુપ તદી, તેથી તારા પ્રનમે જરાજર ઉત્તર દુરી કાકો નથી રાજા જન રમવામાં દોલીઆ સક્રિયે પાગલ કમો તથી પુલિધર રાજાએ અગાજ અલુપ તદી તથી પણ તારા પ્રનમે જરાજર ઉત્તર થા કાકો નથી તે સામળી ટ્રોપી મેલ્યા કે જુગડામાં રાજા થનાર જુગા કામ કરનારા મૂર્ખ, છોકરા જેવા અને કુદ જનવાગાને મોહાવી અભાસ વગરના મારા સ્વામી સાથે રમાડ્યા તેથી તે દાર્યા એમ કેમ કહેવાય તેરને અને પાંડવોના મુખી અને જુગડામાં અભાસ રાજાને મથા કપટી અને કુદ કામ કરનાર જોએ છળીને છતાં લીધા, પાછળથી કપટ કહ્યું માટે તે દાર્યા ન કહેવાય.

આ સભામાં વહીવટીકારવાળા જુદા કોરવો બેઠા છે. તે આવો અન્યાય જોઈ તથા મારાં વાક્યો સાંભળી તેનો ખરેખરો ઉત્તર આપો.” (સભાપર્વ અ.-૧૭).

દ્રૌપદીની આ તેજસ્વી વાણીએ આખી સભામાં ખળભળાટ મચાવી મુક્યો લાગે છે. બીમસેન પણ દ્રૌપદીની આ વાણીથી એકદમ આવેશમાં આવે છે, અને ધતરાષ્ટ્રનો પુત્ર વિઠ્ઠલ દ્રૌપદીને પક્ષ લઈ આખી સભા પાસેથી ન્યાય માગે છે, અને ફરીફરી દ્રૌપદી છતાપાં મથાપ કે નહીં, તેમજ પ્રતિષ્ઠિતને સર્વસ્વ દ્વારી ગયા પછી દ્રૌપદીને હોડમાં મુકવાનો હક્ક હવે કે નહીં એ સવાલનો જવાબ માગે છે. સભામાં ધૌંધાટ યજ્ઞ રહે છે. હજુ તે વખતે દુષેધનની વતી બોલવા ઉઠે છે અને તે વખતે પણ સામી ફલીલ એવી લાગે છે કે “હથેર સ્ત્રી જાતિને માટે એક પતિ નિર્માણ કરેલો છે, અને આને તો પાંચ પતિ છે. માટે તે...જેવી સ્ત્રીને આ સભામાં લાવવાને હરકત નથી” (સભાપર્વ અ.-૨૮). પાંચરા માં પુરાણેની સિદ્ધાંતને આ અપમાન દેટલું સાચું હતું?

પણ જે કાર્ય જુદું ન કરી શકી તે દ્રૌપદીના પાછળ રહેલા બળના જવાબે ક્યું. મહાત્મા અને ધર્મોત્તમા પુરુષોની સભામાં, અબળાના વસ્ત્ર પર હાથ લગાડતાં, કુળર્ષની મર્યાદા, પુરુષત્વનો અપમાન, નિર્જનને સ્થાવરો ક્ષત્રિધર્મ, કે નિરધાર સ્ત્રીના ધર્મ અને માનની રક્ષાનાં પુરાણે આચાર, એ કશુંએ કામ નહીં આવ્યું ત્યાં અસહાય જણાતી દુષ્ટની એ પુત્રીની પાછળ ચાલવાના નાથ અને આર્થેના સ્થાયી સમર્થ પુરુષનું સમગ્ર બળ એને બચાવવાને તત્પર હતું. એ લગ્નને કૃષ્ણના એમણાં વસ્ત્રો બધાં, વસ્ત્રદરજાના પ્રસંગમાં

અમત્કાર કરતાં કૃષ્ણને નામે મુદ્દતું આબ્દાન આપતી પાંચાળોના આત્મબળથીજ એ જામર અપમાનમાંથી એ રક્ષાઈ, ભુદમમારોજ સ્થાયી વધારે કાપરો હોઈ શકે છે.

પણ જે યુગ અને સમાજમાં સ્ત્રી જાતિનું આવું જામર અપમાન શક્ય હોઈ શકે છે તેની તીવ્રતાની લાવના માટે શું કહેવું? દ્રૌપદી જેવી પ્રતાપી અને બળવાન સ્ત્રીની આ દશા ત્યાં યજ્ઞ રહે ત્યાં ઘીછ નિર્બળ સ્ત્રીઓની રક્ષા કેવી રીતે થતી હતી તે વીશે પણ શું થાવું? સંસ્કારીતાના કેન્દ્રસ્થાન કુરુક્ષેત્રમાં જે વડીલોને હિંદુઓ આજ સુધી પુજતા આવ્યાછે તેમની સમક્ષ પાંચાલ દેશના સંકિતશાસ્ત્રી રાજાની પુત્રીનું આ અપમાન, એ એ યુગની સ્ત્રી સન્માનની બાવનાનું અનેક ચિન્ન પુરું પાડે છે. અને એ સુવર્ણયુગના સ્ત્રીજાતિની અતિ ઉત્તમ મનાતી દશાનું બાન કરાવે છે.

પણ હજી દ્રૌપદીના સભામાં થતાં અપમાનનો અંત આવ્યો નથી. કાપરો અપમાને દબાવ ત્યારે પણ સ્વભાવની નીચતા દશાંબ્યા વિના રહેતા નથી. સભામાં ધૌંધાટ ચાલુજ રહે છે, અને સૂર્ય મારે પણ જેને જોવાને લાગ્યશાલી નહોતા યતા એવી દ્રૌપદીને ઘણામણાં દ્રષ્ટિાતો અને કાશુંધણાં વચનજાણી સહેવાં પડે છે. છેવટે કપડી મુતરાષ્ટ્ર એમની હંમેશાની રીત પ્રમાણે દ્રૌપદીને મીઠું વચને વરદાનો માગવાનું કહે છે. અને દ્રૌપદી પાંડવોને એ વરદાનોદાર હોવાને છે. ધતરાષ્ટ્ર પાંડવોને રાત્રીપાટ માર્ગ આપે છે, પણ ફરી છૂટ રમી હતી લેવા માટે. પાંડવોનું ફરી દ્વારી જવું, બાર વર્ષ વનમાં તથા એક વર્ષ શુભવાસમાં રહેવું એ ચરતે સ્વીકારેલો વનવાસ અને દ્રૌપદીનું સાથે

જાણ, એ સર્વ કયા તો અને અપ્રામશિકજ
મણાય પણ રહ કુતાહને પણ ટોપડી
પાડેલી માથે છે એ વિચારે કે આશામન
મળું સાથે છે

ટોપડીના માની સ્વભાવને આ અપમાનનું
દુઃખ કેટલું સાથે છે, એ વનપરમાવર્ણવેણા
કેટલાક પ્રમગેશા મનુ મુદર રીતે વધુવેણુ
છે ટોપડીના પોતાનાજ સખે એનો બરત્તર
ખ્યાલ આવી શકશે

શ્રી કૃષ્ણ પાડવોને વનવાસ મળેલા જાણી
ત્યાં એમને યાજ્ઞા આવે છે ને પ્રમગે પ્રથમ
શ્રી કૃષ્ણની સ્તુતિ કયા પછી દ્વાપર મુકે છે કે
પુષ્પર! તમે સર્વ મનુ યો તથા સ્વમમા
રહેનાર કેવળાચાર્ય છે. થાએ નરવ્યથી નમને
હું મારા દુઃખ મુક ને માનગો હો શ્રી કૃષ્ણ
પાડવોની સ્તી, તમારી મખી અને કુદૃષ્ટાની
હુ બજેન છુ મેને કાલ બેલી શક નહીં પણ
ઠેરવેલી સમામા રમરવના નજ રમ પદરેથી
ચરચર કપતી અને દુઃખગણ! એવા મન
દુઃસાસને એઓ વળી રાજાઓના સમજમ
સપસુજન મનવાદા મુગરદ્રા પુત્રે — મને
નેરને હમ્યા હો મધુસૂદન પાંચ પા વેણુ પ્રકા
મદિત પાંચાલ દેગા રાજા દુપ તથા મવ
ગધ્ધીપુત્રા છવના છતા ઠેરવો મને દાસીપણ
યા ભોગવશાની ધ્વજ કરતા સામ્ય અને
નેઓએ બાશાકારથી બીરમ્બિન મદ તથા
મુગગાદીની ધર્મે કરી હુ રહુ ચાઉં તને દાસી
કહી માટે હો જનાદન! હુ પુલ કરનાર
પુરોગેમા એટ તથા મદાબળવાન પાડવોની
નિદા કરુ છુ કારણ કે તેઓ પનિતના ધર્મ
વાળી અને જગતના વસવાળી અને ઠેરવેથી
દુઃખ પામતી બેઠ રજા હો સદાકર્તા!
શ્રીમસેન તથા અણુને અવપ પરકમી ઠેરવો
એ અને દુઃખ આપુ તે મદન કહુ પાસો

શ્રીમસેનના બાળને અને અણુનના ગાડીવ
ધનુષ્યને ચિકાર છે હો શ્રીકૃષ્ણ! આ
પાડવો પોતાને કારણે બાવેલા કારકની રસા
કરે છે, છતા મારી રમા કરવામાં કે પણ
દવામુકા થયા નહીં હું વામુદેવ! આ પાંચ
ખતિથી અને જે પાંચ પુત્રો ઉત્પન્ન થયા
છે તેમની જપર નજર રાખીને ખાતી રમા
કરતી રોમ્બ હતી વળી હો શ્રીકૃષ્ણ! ધનુષ્ય
ધારણ કરનારાઓમા ક્રોધ અને પ્રક્રમા શાનુ
થી નહીં ઇલાવ એરા આ પાડવો બા
વચરના જગરાબ્દના પુત્રોને અપરાધ કેમ સદન
કરે છ? આ જાતના ને આપા ધણા વચનો
ટોપડી શ્રીકૃષ્ણને કહે છે અને છેવટે તેમને
ઉપચલ આપના કહે છે કે "હે મધુસૂદન
પન પુત્ર મગા મખધીઓ બાધઓ પિતા
અને તમે કેલ જાતા નથી કારણકે તમારે
અવપ પરકમવાગા ગ્રેવોએ મારો પગમવ
કર ત્યારે શોર ચમરના પુત્ર મદખા થાને
કેદમે પણ મરી મદાપના કરી નહીં તે
વખને કણ જે મારે ઉપદામ કરી હ તે
દુઃખ જન સમુદ નથી હ કેસવ તમારે મરી
તમા સખધ બાવથી અથવા હુ અમિના
કુડમા ક્રિષ્ણ ધરણુ ને માગે વા મખ પાણી
અથવા કપર બારથી કપી હતી (વનપર
અ ૧) આ વચનોમા કેનો ઉચ રે!
રહેલો છે તે મહેરો દેખાલ આવે : અને
શ્રીકૃષ્ણ આનંદાસન આપ છે તમા પણુ
કાપડી પ્રતે રહેલા ઉડા બાર દેખાલ બાન્યા
વિના રહેલો નથી કેજવાર તો એમ પણ
પ્રકા થય છે કે શ્રીકૃષ્ણ પાડવાના વધારે
મિત્ર હતા કે ટોપડીના?

પાડવો ઠેરવો સથે જાત રમ્યા તે પ્રસંગે
શ્રીકૃષ્ણ દારકામા નહતા, પણ મોભ શહેરના
સાથ રજનેશ નાશ કરવા મયા હતી, તેથીજ

પાંડવો આતું મૂર્ખ કૃત્ય કરી શક્યા. યુદ્ધમાંથી
માછા ફરતી વાત સાંભળી શ્રી કૃષ્ણ તરતજ
રિતનાપુર આવી પહોંચ્યા પછુ ત્યાંને તો
હું મોહું થઈ ચુક્યું હતું અને પાંડવો
નમાં પણ સંધ્યામાં હતા. શ્રીકૃષ્ણ ત્યાંથી
તરતજ પાંડવોને મળવા આપ્યા અને દ્રૌપદી
સહ પાંડવોને આત્માસન આપ્યું.

વન પર્વમાંનો એક બીન્દે પ્રસંગ પણ
ઉક અરથાને નહીં મળ્યા.

દ્રૌપદીના અભિપ્રાય પ્રમાણે તો જાળવાન
ક્ષત્રીઓએ આ વ્રતના અપમાનને સહન
કરવું એ નિષાળતાની નીશાની રૂપજ હતું.
અને તેથી એનાથી પરિતાપ કર્યા વિના
રહેવાનું નથી. ધર્મરાજને ઉપાસના
આપતાં પહેલાની અને ક્ષાસની સ્થિતિ એના-
થી સરખાવ્યા વિનાએ રહેવાની નથી. એના
જેવી અભિમાની સ્ત્રીને ક્ષણેકે પોતાની
દુરાવસ્થા અને શત્રુઓનો આનંદ સામે છે.
એ તો શુદ્ધિધરને ચોખ્ખું કહી સંભળાવે છે
કે “હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ! તમને વનવાસનાં
દુઃખોયુક્ત તમારા બાહ્યમાં તથા મને જોઈને
કોઈ ઉત્પન્ન થતો નથી, ખાટે હું એમ માનું
છું કે તમારામાં કે પછુ કોઈનો લેણ નથી.
હે રાજન! જે ક્ષત્રીપને કોઈ હોતો નથી એને
જગતમાં ‘આ ક્ષત્રીય છે’ એમ કહા કહેતું
નથી. તેમ આજ હું તમને ક્ષત્રીયપણ
વગરના જોઈ છું. હે શુદ્ધિધર! ક્ષત્રીય સમય
આવે પોતાનું પરાક્રમ ન દેખાડે તો તેનો
સર્વ જીતપ્રાણી પરાજય કરે છે, ખાટે તમારે
જનુ પર ક્ષમા ગમ્મથી ચોગ્ય નથી (વનપર્વ
અ-૨૭.)

જ્યારે આ વચનોથી શુદ્ધિધર ઉત્તેજિત
નથી ત્યારે દ્રૌપદી શુદ્ધિધરમાં ઉતરે છે અને
અરુઆંતમાં જાણે વૈરાગ્યનનો સંવાદ કહે છે.

અભિરામ પ્રજા પુછે છે કે “હે પિતામહ!
મનુષ્યનું કલ્યાણ કાથી થાય? ક્ષમા રાખવાથી
કે ક્રોધ કરવાથી? એ વીશે મને સંદેહ થયો
છે.” ત્યારે પ્રહલાદ એનો ઉત્તર આપે છે કે
“હે પુત્ર! મનુષ્યનું સદૈવ ક્ષમા રાખવાથી
અથવા ક્રોધ કરવાથી કલ્યાણ થતું નથી.
વખતસર એક રાખવાથી કલ્યાણ થાય છે.
એમ તું જાણુ. પછી ક્ષમા અને ક્રોધ કયે
પ્રસંગે કરવો એ વીશે ઉપદેશ કરે છે.
(વનપર્વ-અ-૨૮) શુદ્ધિધર રાજા કોંઈની
સામે જીતી પુરણી દલીલો ઉત્તરમાં કહી
સંભળાવે છે. સારે દ્રૌપદી બંહેજાઈને કહે છે
કે “હે શુદ્ધિધર! જ્યારે તથા પૂર્વના કર્મ જે
તમને મોઢ પ્રાપ્ત કરાવે છે તેને હું નમસ્કાર
કરું છું. તમારે તો તમારા પિતા અને
પિતામહો બંને કરી રાજ્યમદ્ધણ કરવા રૂપ
ધર્મમાં વર્તતા હતા તેથી રીતે વર્તવું જોઈએ.
તેમાં તમને અવગંધી મતિ પ્રાપ્ત થઈ મઠા...
...તમને અવગંધી પણ ધર્મ પ્રિય છે. તો તે
ધર્મનું પાલન કરવા સાકે મારા સહિત બીમસેન,
અનુન, સહદેવ નકુલનો પણ ત્યાગ કરો. હે
ભરતવંશમાં શ્રેષ્ઠ! ધર્મ પોતાનું સેવન કરનાર
રાજાની રક્ષા કરે છે. એમ મેં મહાપુરોથી
સાંભળ્યું છે; પણ તમારી રક્ષા કરતો નથી.
તમને ધર્મમાં નિરંતર એકાગ્રચુદ્ધિ રહેતી છે,
તેથી તમે તમારા સમોવક્રીઆ કે તમારાથી
કમી પુરોહિતનું અપમાન કરતા નથી. તો તમારા
થી શ્રેષ્ઠ પુરોહિત તો શાનુંજ કરો? કેહવું
અપમાન કરવું એ અભિમાન વગર થતું નથી.
અને તે તો તમને જાણ્યું હતું ત્યારે પણ
નહોતું.....

પછુ તમે સદા ધર્મનુંજ સેવન કર્યું છે
ત્યારે તમને અપમાન રૂપ દુત રમવાની શુદ્ધિ કેમ
પ્રાપ્ત થઈ? જે દુતથી તમે રાજ્ય, રમ્ય

સુધી ન કહેલું કાશ્યુ દર્શાવે છે “હે ભરત-
કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા ભીમસેન! જે પુરુષ
સાદ્ગતથી પાપરૂપ કામ કરવાનો અરંભ કરેછે
તેને તે કામ દુઃખ આપનાર થાય છે, વસ્તે
હું કહું તે હું સાંભળ. ભૂરિશ્રવા, સત્ય,
જરાસંધ, બીષ્મ, દ્રોણ, કૃષ્ણ, અશ્વત્થામા
તથા દુર્યોધનાદિ ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો સૌ અશ્વ-
વિદ્યામાં કુશળ અને મોટા ધનુર્ધારીઓ છે.
જે રાજાઓને આપણે તાપ પમાડેલા છે તે
સૌ કૈરવપક્ષનો આશય કરનાર તથા દુર્યોધન-
ના રત્નેદને લીધે તેનું દિત હૃદયનાર છે. માટે
તેઓ મોટા ધનવાન હોયને લીધે યુદ્ધમાં
પ્રુણ યત્ન કરશે, તેઓને દુર્યોધન મોટા
સન્માનથી અનેક તરફનાં સાહિત્યો તથા
ખાનપાનાદિ આપશે. પુત્રો તથા પ્રજાનાદિ
સહિત તેઓ યુદ્ધમાં પોતાનો પ્રાણત્યાગ કરશે
એમ મને નિશ્ચય છે. વળી બીષ્મ, દ્રોણ તથા
કૃપાચાર્યને આપણામાં તથા કૈરવોમાં સરખી
પ્રીતિ છે, તે પશુ તેઓ દુર્યોધનનું અગ્ર ખાવ
છે માટે તેનો પક્ષ કરીને યુદ્ધમાં પોતાના પ્રાણનો
ત્યાગ કરશે. હે ભીમસેન! તેઓ સર્વ શ્રેષ્ઠ,
અશ્વવિદ્યામાં કુશળ, સ્વધર્મપરાયણ અને
યુદ્ધમાં દેવતા તથા દૈત્યોથી પણ ન છતાય
એવા છે. વળી તેઓમાં મહારથી, સર્વ અશ્વ-
વિદ્યામાં કુશળ, કોણથી પરાજય પામે નહીં
એવો તથા કોણથી પણ ન બેદાશ એવું કવચ
ધારણ કરનાર કૃષ્ણ આપણી ઉપર નિરંતર
દેવ રાખે છે. માટે એ સર્વને છતાં વગર
તારાથી દુર્યોધનને છતવો મણો મુશ્કેલ છે,
એવા વિચારથી મને રત્નિ દિવસ નિદ્રા પણ
પ્રાપ્ત થતી નથી.” (વનપર્વ-અ-૩૬) ધર્મ-
રાજના હૃદયમાં ધર્મથીએ હું આવી
શંકાઓનું શત્રુ પુન્યું હશે કે નહીં? આ
શંકાઓથી દુઃખી થએલા મુષિહિરે મહાપાદ

અર્જુનને અગ્રેષ્ઠ જોવા મળે છે, અને તેથી
તેને દંદ્ર પાસે દિવસો લેવા મોકલે છે.
ગાંધીજીની માફક ધર્મરાજનો ધર્મ પણ
એમની વ્યવહારશુદ્ધિને ઠીક મદદરૂપ થતો
સામે છે એવો નાસ્તિક વિચાર કોણવર
આપણા અંતરમાં આવે તો એ માનવી
નિર્જનતા હામ કરવા થોડા છે.

દ્રૌપદીની પ્રીતિ અર્જુન પર રૌપી રિશેષ
હતી એ તો મણો ઠેકાણે દેખાય છે. દ્રૌપદીનાં
રસિક અને વીર હૃદયને સ્તોષે એવો એ
માત્ર અર્જુન એક જ છે, એમ પણ કંઈ
લાગ્યા વિના રહેતું નથી. સહદેવ અને નકુળને
દ્રૌપદી કદી જુલતી નથી, પણ કોઈ પણ
ઠેકાણે એમની પાસે સીધી વાચના કરતી કે
એમના પશ્ચાત્ત્તમાં ખાસ ગર્વ લેતી હદી એ
દેખાતી નથી. ભીમસેનના તરફ ઉશ્કેરાય
એવા સ્વભાવનો એ પ્રસંગસર ઉપયોગ કરે
છે, અને મુષિહિરના સાંત્વ હૃદયમાંએ વેગ
આણે એવી આવી તો એ એક જ છે. એને
ધમકાવતાં અને મીઠાશથી સમજાવતાં આવડે
છે. જરૂર પડે ત્યારે એ દલીલોમાં ઉતરી શકે
છે, જે સ્ત્રી છે પણ સત્તાવારી થવાને એ
વધારે થોડા છે. કીચકને ગોળવતાં કે બીષ્મને
હેતરી પરદાન લેતાં એ કપટ કરવાની જરૂર
પડે તો તે કરતાં પણ તે અચકાતી નથી.
અને છતાં સ્વભાગાને ઉપદેશ આપતાં સ્ત્રી-
ધર્મની પ્રજ્વેલ એ થઈ શકે છે. નરતા એના
સ્વભાવમાં નથી પણ તેનેએ ડોળ કરવો હોય
તો તે તેને પુરેપુરો આવડે છે. માનવી વિકારોને
વશ થતી નથી પણ એનું પ્રદર્શન એ
પોતાને અનુકૂલ વખતે થોડા સાધવાને કરે છે.
અર્જુન સુબદાને પરણી આવે છે ત્યારે ‘યુદ્ધના
પાસ જાઓ’ એમ કહેતી આ અપૂર્વ સ્ત્રી
માત્ર સ્તીરવલાવને સ્વલભ કર્યા હાંખે છે

કે એ રીતે અમુકને વધારે બેસે છે એ શબ્દ કહી શકે !

પાડવોના ટોપડી પ્રત્યેના આવ તો એ એને પૂલ્ય કુલદેવના માનતા દેલ કે પાલ દિગે જોવા પાડવો આખામથી ટોપડીને વચવળી યા ચ નતા દેલ એવો કૈક છે હરે એના પર રનેદ મળે છે અને છતાં દગ પર એનો તાપ પડેના દેલ એવું બાબેડે એનામાં કૈક એવું આડપણ છે કે એની અંતિ તેજસ્વીશનો ભૂલમ કોઈક વખત એમને લાગતો હશે તોએ એન પી ફર ખમવાનું મન ટાકેને થતું નથી માનની માફક એ એમની સભાશ રાખે છ અને પત્ની યા એ એમને રીઝવે છે ટોપડીની મદલ્લાકાશને ન મતોલ્લાની હોત નો પાડવો આદરમાં પગકમ કરત ખસા

પણ ટોપડીમાં મુકુમળના નગેલી એમ નહીં દુ ખ પડે ત્યારે અમુકના પુર એના નવનોમા મદલ્લ ઉત્તરના, પણ એના અમુક મલ્લ મોઝુ પડતું એવો એનામાં ફેર એના મુઝામલ દેલને દુ ખ થતું ત્યારે એ અમુ પડવતો એ દેલમાં લમતો નવવાન આદરમાં જવાતો ત્યારે તેમાંથી નિમવની કમ જાણ્યાએ નીકળતી આ સ્ત્રીના કા તો મિત રહી શકાય કે કમુ યા કમુક કમ ક નિત એ એમાંથી એકે દાગમાં ન આવે એવી કે છ પડવીજ અતી માથેના મ નધેમાં શક્ય નહોતી

અને તોપ આ સ્ત્રી કોઈપણ દગી પણ સાદમ વિનાના ટાક એને સતેલમાં નહીં મધમાદન વનમાંથી મદલ્લદલ કમન લેવા એ બીમને મોકલે છે ત્યારે રામુમેથી લરપુર વનમાં બીમને એકલો મોકલના એને સ કોલ કે મમમમમલ થતી નથી ને અરવવાયે એ રાત્રીનાજ તોરથી રહે છે જ્યદથે મોકલેલા કોઈને જવાન દેતા ને જ્યદથે સકાર મોરે

નિમવણ કરતા મોટા ધરની એ પુલવધુ એની મોટાછત્તે ચોખમ જવાન કે છે ને જ્યદથનું રસાયન કરવાએ સખાતીનું મોરવ એને ઊડતું નથી

જ્યદથ ટોપડીનું હરણ કરે છે તે પ્રમરે પણ ટોપડીને પ્રભાવ દેખાવા વિના રહેતો નથી અનગા અને એકવી નેડા તેનું જોર ન આપુ એ ખરું પણ મા અને પ્રતિભા તો એની વા ડિમાથી ત્યારે પણ ત્રે છે એના નિરસાગમ એક પ્રકારની કમ જવાના છ, અને એના પર એ છુટે છે તેને એ જાત્યા વિના રહેતી નથી

બુધિદિગના મમ અને પીમા રજમાવધી કોઈ વા એ પોનાના સખાન પડેના કામુ ખુએ છે પણ મનના મુધી એમના તરફની માનગતિને જગએ દાની ન પડેડાએ એ દેખાડવા એ પ્રવલ કરે છે જ્યદથને ન માડવાનો આદેશ ત્યારે બુધિ હર રહે છે ત્યારે આકુળ આકુળ થએલી ટોપડીથી ' એ તમારે મારું' વિષ કમુ દેલ તો જ્યદથને પ્રાપ્ત વિના ઊડવો નહીં " એવું બીમાલુનને કયા વિના રહેવાતું નથી પણ જ્યારે એને પડી લાવે છે અને બુધિહર એને મુકી દેવાનું કહે છે ત્યારે બીમ કહે છે કે " આને ટોપડી કહે તો મુકી દાડ " બુધિહર ફરી બીમને એને મુકી દેવાનું કહે છે અને ટોપડી પણ બુધિહરનો ખોલાવ જાણી વચર કહે એજ આજ્ઞા કરે છે આ પ્રસંગમાં મમે તોવો કોલ મર્યો દેલ છતાં બુધિધિગની મદતા ન ઘટાડવાની એની ચિતા દેખાવા વિના રહેતી નથી

ગુલ્લાસનો અમલ દને પાસે આવતો જાવ છે જન્મથી જોણે કે કામ કમું નથી એની ટોપડી કમુ કાર્ સ્વીકારે એની પાડવોને [જુ મરે જુએ ઉપના પાના]

વાળની સુંદરતા અને વધારો કરવા માટે કામીનીઆ એઈલનો ઉપયોગ કરો

વાળની જુગલુરથી વધારવામાં, સુંદર, લીસા અને મજબૂતા બનાવવામાં, વધે તેવી ફેરવમાં રાખવામાં અને નાળનો વધારો કરવામાં કામીનીઆ એઈલ કામીની કામતી મદદ આપે છે. મથળને પાં વગી દેડક આપે છે. સુમધમી જાણુજ મધુર છે એ વખત વાપરી જાઓ કરી જુનો.

કીમત બા. ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦, ૩ બાટનીના રૂ. ૨-૧૦-૦;
પોસ્ટલ પર્કીય જીડું.

ખરીદતી વખતે કામીનીઆ એઈલજ માંગવો અને લેવો.
બીજું લેતા ના.

એંગ્લો ઈંડીઅન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું., નં. ૧૫૫, જુમામસીદ, ટેરક નં. ૫,
મુંબઈ ૨.

વધુ વૈસા ખરચતા પહેલાં નમુના વાપરી જુઓ
તમારું પસંદગી પામેલું પરફ્યુમ

એટો દીલ બહાર (છજ્જડ)

મધુર, મનોહર, કઠિટ અને લાચરીંગ ફક્ત વૈસાં દીપાં (Eau de Cologne) રુપાલ પર નાંખો અને સોરમ અમેલી અને મોચસનાં દુલોની સાથે સરખાવી જુઓ, પછીજ મોની શીશી ખરીદજો. તમારા વહાલાઓને પણ એટો દીલ વહારનીજ ભેટ કરજો. તેઓ પણ ખુશ થશે.

બીજાં સેટોમાં વૈસા ખરચતા પહેલાં એટો દીલ બહારની ખાતરી કરજો. બાટનીની કી. રૂ. ૨-૦-૦, ૧-૪-૦, ૦-૧૨-૦ નમુનો લે આના, સુમધી કાઈ એક આને, પોસ્ટલ પર્કીય જીડું.

એંગ્લો ઈંડીઅન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.,

નં. ૧૫૫, જુમામસીદ ટેરક નં. ૫, મુંબઈ ૨.

જે નમુના માટે આ નીચેની કુપન ભરીને મોકલો

નમુના માટે કૃપા

એંગ્લો ઈંડીઅન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની: નં. ૧૫૫, જુમા મસજીદ

ટેરક નં. ૫, મુંબઈ ૨.

જાત એક શીશી નમુનાની એટો દીલબહાર (છજ્જડ)ની નીચેને ટેકાણે મોકલી આપવો.
ટપાલ ખર્ચ માટે એક આનાનો ચાંપ બીડેલ છે. (ચાંપ જતર ખીડવો).

[1904]

1904 年 2 月 2 日

[1904]

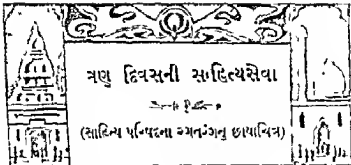

मुद्रात]

[वैशाख १९८०]

रा. म. कृष्णरावकर प्राध्यापक विवेकी

महान् सारंगी साहित्यपरिषद्-वाराणसी

૨૫૩

ના નિરૂપણ પર આધારિત

શ્રી ૧ દિવસની સાહિત્યસેવા

૨૦-૧૧-૬૯

સાહિત્યસેવા ભવન

સાત્રણ દિવસની સાહિત્ય સેવા
 વાતા માળી પડાયા આજના
 પ્રેરણા મને થઈ ને ભરે આનંદ નથી
 કાલ્ય તે પ્રેરણા કરના નમરૂદન પદ્મજી
 વધુ આરો દરો કેમકે અનુરૂપ કરાવે
 અપરાધ કરોયો વિના એક નિષ્ઠક કહી
 શકાય કે કોઈ પણ પ્રકારના પ્રેરણાનના
 દર્શન અહીં દુનિયા નહીં અલગ દેશ
 પણ ભાવનશરના કનિકામનો સામાન્ય અનુ
 થયુ આ બનાવને નિરૂપ તજરે એક
 કહે તેમ નથી

બનેને બાપીદ નાં પરની વન ખરે
 નપોરનો વખત દેશે સીકાગી કુટે પડવા
 બુનો પડેને, પરસેવે રેડેએ તેજી
 પોડીને પણ એક પર એક પ્રાપ્તો કુતીર
 કુશળ વધાને પાકે બાતીને અડકો ત્યા
 જુના મિવાલવના ફગાયા જાએ છાપે

પદોગ ખાસ ન શનિનર ન આશરત વને
 ઉત્તર ભમણે દાધ ભાગેજ મા
 એકાનુ મામ, નકા ને કામ દાધ
 અનુવસાવતા અમળિય પ્રેરણ દેશે એ
 પ્રેરણા શરે વસાવ્યુ દોષ ના આપે
 નવા વેગન વિરન છ ન આપતા કિમે ક
 આ વિશ્વવિગેલા માનવીના સામર્થ્ય સહવના
 અલ્લી દોષ તો આવા વિચારો તમે
 આપકા ત્યાં તેજુ પોતાના નામ પરથી ભાવનગર
 વસાવ્યુ

એ કુશળા બળેટકને તે કુરકે વધવા
 જાએ અનુભવના તેજ કુળ પર કદાચ આજનો
 મહા બપોરે દરે, એ આકાશના ચક્રે
 નીચે તેજુ બેળસવા આમડીઆના સ્વચ્છ
 સ્વીકાર્ય ત્યાજ કદાચ તેના વસાવેના પ્રતિનિધિ
 નાં મહેમાની ને એક કુશળાતો ત્યાજે
 અજાણતરના સાહિત્યરસિકો પામી રહ્યા છે એ

તરુવરની છનછાવામાં તેણે નવસૃષ્ટિ સરજવામાં મનોરમ રાગણું સેળ્યાં, ત્યાંજ કદાચ, આખા એક વરમાના સુધી મનોરથોખાજ રચનાર જુના સાહિત્યકાએ એકાદ બે વધુ મનોરથો મહીને ઇતિહર્તવ્યતા માની.

માત્ર પરિપક્વ ઐતિહાસિક જૂમિ પર આવી પડી અને તેટલા પુરતી તો તેની પોતાની ઐતિહાસિકતા આપ મેળેજ એજખાખ આપવી જોઈએ. બાકી તો, આંખ જારીને અંજલવતા તમાસા તરીકે તે સફળ થઈ, ખરેખર અસરકારક કામ કરનાર તરીકે તેણે દશકાથી છે ત્યાંની ત્યાંજ પીરયાવર ઉભી અને અમર થવાની સામગ્ર્યનું, લક્ષણુ તેનામાં શોધનારને અત્યારે તો શોધતોજ મુકીને કાળની અનંત સરિતામાં સમાજી.

એક સાર્થવતી વ્યાખ્યા

“આવનગર એટલે મુત્સદ્દોગીરીનું કારખાનું.” આવી એક વ્યાખ્યા અપાઈ છે. પ્રતિદિન તેમ આ પ્રસંગે પછુ, તે સાર્થવતી થઈ. ઉઘાડી પારપદમાં તેમજ બીતરના રંગો જાણનારને તુરત જણાઈ આવતું હતું કે મુત્સદ્દીઓનું મદારાખ્ય અહીં વિદ્ય-મંડળી પર પછુ વગરસંકેતો પથરાઈ જતું. આના દાખલા ક્યારે વર્ણનમાં મેંધાતા જરો; હાલતો એટલુંજ કહીશું કે જરાજરામાં વહેતી દિમત વેરાય, નમસ્કારો જગત્તે ચીજ બને, સમાજ કે રાજકાજમાં ઉભી પદવી મને તેને સારુ સાક્ષરપદ છતી રહે, અને રજવાડી મનોદશાને કામઠાના ટેકા વિના સાહિત્ય-પરિપક્વ સીધી ઉભી કે સરખી ચાલી રહે નહીં; આ દરમ્ય જેટલું વિરલ ને રસભર્યું તેટલુંજ, જીવનનાં વિલિપ દેખાતાં અંગે કેવાં એકેક સાથે સુધટિત રીતે, અમેદમાવે

સંકળાવણાં હોય છે એ અદૃત શીઘ્રસુરીના પ્રત્યક્ષ દર્શાવરૂપ હતું.

સાદારોતું ચિત્રદર્શન

છતાં, ભગવદ્ભકતો ને સરસ્વતીના ઉપાસકોને સદાય અચાનક મળી રહેલી રક્ષા અહીં પણ મળતી મંડળી ચારે દિશામાં ચાંબડા પર ગુજરાતના વિદેહ પ્રાક્ષરો, વક્રોદરથી આયાત કરેલી એક એક સરખા રંગને એક ચારખાં ધરાંની છબીઓમાં, દિષ્ટિજાળ રાગા શોભતા, અને પોતાના વંશ-વારસોને રાજપુરોથી રક્ષવા તથા બની ચકતી નવપ્રેરણાઓ ધાવા નિરંતર ઉત્સુક દેખાતા હતા.

અને નર્મદ, કલાપી ને ગોવર્ધન-રામના સાહિત્યવંશએ પણ પિતૃશ્રદ્ધ દેડવા આજે દેટલા આગર બન્યા હતા, કેવા હોંસીલા ચોપાસ ધ્રુમતા હતા, કેવા કળા ને ગંભીર દેખાતા, મીઠનના મેલીઅલની જેમ સાત્તાજીપોનો જાર બીમસે-ની ખલા પર ધરનારનો કેવો બાસ આંખતા-એ બધું તમને તાદરા ખતાવવાને તો કોઈ વેદસની પીછી કે વેસની કલમ જોઈએ-તેના અણાવે અહીં એક આહું ચિત્રદર્શન કરાવીને સતોષ માનેવો પડશે.

સાહિત્યપરિપક્વના મુજ સુકાનીઓમાંના જે ત્રણચાર અહીં નજરે ચડે છે તેમાં શ. રમણુ બાબને પહેલા મુકવા જોઈએ. પરિપક્વનો આજનો અવતાર એમને આભારી છે. એ વહાલા બાળકને મનમાની રીતે ઉછેરવાના એમને કંઈ છે જીને તેની ઉછેરતા અધિકારમાં કોઈ મદદ કરવા આવે તો તુરત તેઓ સાવધાન બને છે. છતાં, એ કાગેલ કાવદાબાજની બુદ્ધિનો ખપ નથી એમ નહીં. નિન્યાંધ વાંચનારને વખતસર

મેસલો બધે કરવાની ધટી વગાડવા પ્રમુખ ને વારવાર પ્રેરનાર તરીકે, નેમજ અહીંના શીખાઉ મંત્રીઓ પરિવહના બંધારણનો કાયદો જાણના નહોતા ત્યારે પરિવહ-રચના સરખા એક આગના રીપોર્ટમાંથી તે કડકકાટ વાંચી સંજ્ઞાવનાર તરીકે એમણે બળવેલી ફત્તે એકદમ જુલાલ તેવી નથી. રા જગતતરફ હોઈ અને રા કેશવવાલ કુલ પક્ષ જુના 'એગીઓ' છે અને પામે પાસે એક છે પણ મેની વચ્ચે સરખામણીને આગાહ નથી એકે પરિ ને જાણે અજાણે ચિતાગ્રસ્ત કરવામાં આગળ પડેલા જામ લીધે છે, બીજે તેના અણવ શાહુગાર ને આદિત્ય શિરચ્છન છે.

પણ આ બેઠાની મધ્યસ્થ ગતિ નો રા કપમાં કદ પ્રાણકર કરે ત્રિવેદી મૌજન્ય ને સાધુના એ મુખ પર છે સિદ્ધાંતનો અનુભવ અને તેમણી મજે તેડુ કહાવણ પક્ષ ના દેખાણ છે અને આદિત્યનો સરેશ વદનાર તરીકે તેઓ આનાપટક સર્વની બીકને ખરી પાડવામાં સર્વથી નિજવત નીવડવા એ હકીકત તો એમના જાણકારને પાને પાને પ્રકાશ છે, એટલે વધુ વિસ્તારની જરૂર નથી.

મુખ્ય પ્રમુખને જમણે હાથે જરા દૂર એક સોફા પર એકઠી એક નીચણુ અભિજાત પારના ચલુ વિભાગી પ્રમુખો દષ્ટિએ ચડે છે એમની હાથિઓથી જેને જાણેજ આજ આને તેની સુદઘ ચિકિત્સા હરેકે ચિકિત્સા છે મદાપ્રત્ય અવરહારનો જેનેમજ મુખપ્રભાવ ને રસયોગ ગોચરો, એમને પછે સદેજ સાખા પડતા કે કાલિયાજની પ્રસન્ન ને પરિમિત વદન જગા ખાલીપર જડિત શાહન ની મથળ ને દુર્બળ દેહાદિ આ સર્વને તમે પચાઈ કાપી શકો તો અપજ્ઞા આદિત્ય,

વિશ્વ ને જોઈ ખાતાઓના સચિવોનું કૈંસ જામ થાય

બીજી બાજુ વડોદરા રાજ્યના પ્રતિનિધિ એની કુકડી ખીંગાને છે રા નદનાથ દક્ષિત સહિત્યરૂમિક કરતા અમવદારનું રમરણ વધુ કરાવે છે એમના મદદનીશ ગા જોશીપુના આદિત્યપરિવહમાં અદોનિશ કાઠિઆવાડીઓનું રિત અધુરી ફોરે જાણવવા માટે જાણીતા છે જાગજ આદિત્ય ના ત્રણ પુરધર લેખકો મેસમ' જાનુમુખરમ જરતરમ ને મદુભાઈ જોશીના આવે છે તેમના ઉદ્ભા, વચ્ચે સરુતિને પ્રતિનિધિ સાહિત્યમાં જુલે ત્યારે ક્યા પ્રકારનું કાવ કરી શકે તેનો અભ્યાસજોશ મમુનો છે તેમણે આ વખતે પણ મેદાદિમાં આવવા કેટલું કયુ જેને લીધે વધુ જાણેજ આગળ કરીશું.

પણ આ નામગણનામાં સૈધી પહેડુ સ્થાનતો જેને આ મેક અમર ગનાવરી જેણે અધુરા અનુભવે પણ અસાધારણ ક્રમ કરી ખતાવ્યુ જેને કામની જાળમાં પોસાક સમારવાની કે ગતિમાં ચોરના સાચવવાનીએ કુરસદ નથી જેઓ અકળાધને કોઈ વાર અકર વેણ અવગત શુદ્ધ હેતુથી એવી તમને છે જેમની દીકા યૌ કરે છે પણ દયા કોઈ ખાતાર નથી-એવા ગુજરાતના ઉચતા સાક્ષર, નડીઆદની અખડ ઉડીની ખજાના જાણિ ધરનાર અને આ પરિવહ જેમના વિના કદાચ અરકમ નીવડી હોત એ રા રમજુલાવ કનેજાણ વચ્ચેને કટડુ હટુ તેમજ આ પક્ષ રવીકાસુ જોઈએ કે રા માનસ કર પીતાખરદાસ ના પ્રેમ માર્ગદર્શન, રા હીરાજાલ પારખના અનેક ઉપયોગી અનુભવો અને આજના લોકરિવ કવિઓ જાણિતજ અને રા રાવચુરા

તેમ હવું; સાહિત્યને જેની સાથે સ્નાન-સ્નાનક નહીં એવા જેન ધર્મો લેખો પર વખત બોવામાં વાંધો નહોતો; -શુદ્ધ સાહિત્યના શ્રેયને વેચવામાં નાહનમ નહોતી; શ્રેયકોની ખૂંચીના પાત થવાની દીકમત હતી. બધું બંની શકે તેમ હવું; ફક્ત, જેન સાહિત્યને નામે જેન સંપ્રદાયના પ્રચારકોની હીકમત ને ધૂષ્ટતાની આરપાર જેવાની અક્ષય કે દુરસદ કોઈને નહોતી.

ગુજરાતની વાચકકક્ષા

વધારે સુખકર ને ઉપયોગી વિષય તરફ દબે વળીએ.

લગભગ વીસ જેનેતર નિર્બંધો યાનીવારે ને રચિની સવારે પરિવદ સંકુપ્ત વંચાયા. આમાંના પુરા પાંચમાં પણ ઉચી પંક્તિનું સંરોધન કે પ્રાક લખાવદ નહોતી, એટલે તેનું અવલોકન ક્યાં વિના ચાલે તેમ છે. આશ્ચર્ય માત્ર એટલું લાઇ રાકાય તેમ હતું કે આગલી પરિવદ કરતાં બહોં ઉતરતી કેટિની પિદતા રજુ થઇ નહોતી. આ ફક્ત પ્રગતિનું ચિન્હ છે કે દેશ, અને નિર્બંધ વાચન નામનું છે એ મનને પોપી શકે કે નહીં એ પ્રશ્નને ચર્ચાકારે માટે રહેવા છતાં, જે પાંચ સાત નિર્બંધોમાં કે પચ તરવ જગ્યાનું તેની અને એક બે મુખ્ય બાંધણીની વાચન શેલી થીજે બખ્ખે સખ્દ કહેવા વધુ વચિત છે.

ગુજરાતમાં લખિતકળા પિરલ છે; ઉપયોગી કલા અસ્ત પામતી બપ છે; વક્રત્વકલાના પણ સાસા છે. આ ફરપારોમાં, "વાચનકલા તો વિકસીજ નથી" એવો ઉમેરો સાહિત્ય પરિવદ જેવો પ્રસંગ કરાવી શકે તેમ છે. રા. કેશવલાલ દ્રુવના જવસંત અપ્પાદ શીવાળ, આપણા સૌથી સારા ગણાવલા વિચારકો—એચર્સ ખખરદાર, કતિલાલ, રમણલાલ,

મોહનલાલ દવે, બજારંતરાય કાકાર, જયેંદ્ર દુર્ગણ, ગીરભાઈકર બધેકા—અધુરેજવાવકા વક્તા કે શીખાઉ વાચકોનું સ્મરણ વધુ આપતા હતા વિષય વંચાતો ભપ તેમ તેમ પ્રતિપલ બદલાતા રસ અને બાવ સાથે તદ્દપ ચાંદ્રિને સ્વરના આરોહઅવરોહનું નિયમન કેલી રીતે કરવું, ક્યાં સખ્દો ઉચ્ચારતાં ભાર મુકવે, ક્યાં સંચમિત ને ક્યાં ઉચો સાદ કાઢવો—બાવી આવી કીણમટો પર રા. દ્રુવે જે પ્રભુતા લાખવી તેનો એમના બધુ સહાયને અભાસ છવા જેવો છે. નામો સાથે સ્તરીક વિવેચન કરવું બીન જરૂરી છે, પણ હાવલાવ સહિત પાંદ પાડવા; સાક્ષરી ગદ્ય એકધારી શેલીમાં વાંચી જવું; રાજમાળા નીશાળીઆની જેમ કાપજાંધ સખ્દરેલ વહેવરાવવી; રીઝ શિક્ષકની જેમ ચાપલાઈમાંજ ચાતુર્ સમજવું; અસર ઉપજાવવાના કે સધળા ભાગેમાં સંભળાવાના દૂરિમ પ્રયાસો કરવા; અથવા સાહિત્યપરિવદ ડોસીએને વહાલું દેવમશિર હોવ તેમ પુરાશી છુવાની લોહરંજક પદતિથી લેખ વાંચવો; આવાજ નમુનાનો માત્ર ને આપણા વક્તાઓ ને જાહેર વાચકો પુરા પાડી શકે તેમ હોવ તો પ્રભુએ તેનો બદિખર કરીને રાવેજા જાવિ સધારી લેવું એ અપોગમ નથી.

લેકર્ણીનો સનાતન સપાસ

ગુજરાતના આર સાક્ષરો જેગ ધાવ અને એડણીના સંવાસને મુલેયુકે પણ વણુછેડવો રહેવા દે એ બનાવને શ્રદ્ધિકમમાંજ સ્થાન નથી. જહરાએ તેને નહીં બડવાનો પ્રમાદ ક્યો હોત તો "વસંત"નાં કેટલાંય પાનાં કોરાં વહેંચવાં પડત; પરિપાના કેટલાય અહેવાલો માંથી ધરિત્યનું ઘેરવ પરવરી જત; વિદ્વાનોનાં કેટલાંય વર્ષોનો ઉપયોગ બીજા કે રીતે કરવો તેની મદા સુરેલી હતી થાત.

ખાસ સૂચના

હાલમાં બીજીવાર દરેક જાતના સામાનના વાલ બજાર ઉઠરી ગયા છે. અને તમે ભાંસતી દુકાને દોડા વાલ આપી માલ ખરીદ કરવા જાઓ છો તેમ કરતાં કમારી દુકાનની એક વાર મુલાકાત લેવા ખાસ બલામણુ કરવામાં આવે છે. આટે નીચલ ટેકાણે પધારશો.

અખ્યાસભાઈ તાજભાઈ

ટેલીગ્રાફ એડરેસ.—“બીજી/લીવેટોર.”

લુખનદાસ ખીડીનિ,
મંગલદાસ રોડ—મુંબઈ. ૦.

મહેવાની

સાથે

જમવાની

કંઠમ

સગવડ.

ઝિરો

મંગલન

કે:-

સે. ૩૬૨૬

રેડ,

કુખાઈ ૪.

૪૦ વરસની લુની અને અનુભવ. દુકાન

સારાં અને ટકાઈ ઘડીઆળો મેળવવા.

માનીતું મથક

પધારો અને ખાનાં કુઠે.

અમારે ત્યાં હવે એક મેકરનાં ખીરાનાં તથા હાથે બાંધવાનાં નીકટ લગે તમા મોનાના અખ-કુડેટ ફેસનના જુદા જુદા મેના ક્રોએક્સ તથા ટાકમપીસ વગેરે પણ જીજ્ઞાસુ કરી ન આવથી મળશે.

રીપેરીંગ કામ

પણ બાહોશ

કારીગરોના હાથે

ખુદ અમારી રેખરેખ હેઠળ કરી આપવામાં આવશે.

મોટાં ક્રોએક્સ માટે ગોર્ડર સાથે ૨૦ ટકા મોકલતું.

મોહનદાસ કમળશી

મંગલદાસ રોડની આલુમાં, મુંબઈ નં. ૨.

Telephone 5625.

Telegrams Clock Tower

પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

સ્વચ્છાર

ના મોકુવદામ દાનકદામ નાથનુના

સમ્ય સહિત્યમસા

પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા' તણ દેવલ રિકાલડ
સપ્તી સપ્તી આપીને લીડા બાલ્ય-કિલમણ
પ્રિયતમ સમયક બ પા

મેડી મેડી મદાવના, મડી મલન કાવણ
આને કુપા કુપા' સવા માધતા બાવણ
પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

મદમન નબમન પદેવના મદમના પદા બાવણ
મે ખ.પમડી પાગીમા આને મુલાવન લા છ
પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

ખાનુ-પીડ ખેડુ ઇ.સનો મ બાદારણ
આને કિલમ બાવના ૧૫ કપા મેલા મેલાગણ
પ્રિયતમ દેશસેવક બ પા

વિજુ-ગથ ન અમ્બલી જેને વેલ દાવણ
આને પા કાકડ નાં આને કા ને બાવણ
પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

સાપર ન વિ. ૧ મે કિલ ક લા આકાશણ
આને અ ન લા કા મા મેલા દેના પ્રાપ્તણ
પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

દેશીજન બધા દાવણે નિશ્ચિત મરીખી ને જમણ
સાથે નવક સે મદાવણે જ દીદ મુજબો વાવણ
પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

મુખ સપન ને સાવનો સવા સવા ને સસારણ
આને વિજન સવ એ 'સેવા મા સદુ સારણ
પ્રિયતમ દેશસેવક બન્યા

રાજમુગટઃ લેખકઃ રા. મુમકેતુ, પ્રકાશકઃ
સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્યમંદિર, રાણપુર (કાઠિયાવાડ).
મૂલ્યઃ રૂ. ૧-૦-૦ ઓળંગ કાગળ, રૂ. ૦-૧૨-૦
૨૬ કાગળ.

સંસ્કૃત સાહિત્યનો દતિદાસઃ ભાષાંતરકારઃ
અધ્યાપક મોહનલાલ પાર્વતીચંદ્ર દવે, પ્રકાશકઃ
ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદભૌલકમીડી, મુંબાઇ.
મૂલ્યઃ રૂ. ૪-૮-૦.

ઔપાધી ભૂગોળ-ભાગ ૧ ભોઃ લેખકઃ
અધ્યાપક મંદુસાલ જાણલાલ દલાલ, પ્રકાશકઃ
ગુજરાતવિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ. મૂલ્યઃ રૂ. ૨-૮-૦.

પુરંદરપરાગમ્ય તથા અવિલક્ષ્ય આત્માઃ
લેખકઃ રા. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશ્ચી,
પ્રકાશકઃ મી સાહિત્યપ્રકાશક કંપની લી. મુંબાઇ,
મૂલ્યઃ રૂ. ૦-૧૨-૦.

વીણાવિદ્યારી-ભાગ ૧, ખંડ ૧-૨ઃ
લેખકઃ રા. સીતારામ જે. શર્મા, પ્રકાશકઃ
રા. જીવનલાલ અમરગી મહેતા, અમદાવાદ.
મૂલ્યઃ રૂ. ૨-૦-૦.

પરાક્રમની પ્રસારી (અવૃત્તિ ૭મી)ઃ
ભાષાંતરકાર અને પ્રકાશકઃ રા. કેશવલાલ
દુર્ગદરાય કુવ, અમદાવાદ. મૂલ્યઃ રૂ. ૧-૦-૦.

રા. કેશવલાલભાઈનાં ભાષાંતરોની આદર્શ-
મુદ્રતા અને સફલતા માટે બે મહત્ત્વના નથી.
આ અવૃત્તિને પણ એમણે એમની લાક્ષણિક
મીલકતને લઈને એની પુરોગમિની કરતાં વિશેષ

સરકારી છે. 'મહાકવિ કાલિદાસના દેશકવ્ય
અને એની કૃતિઓ' એ લેખને પણ અત્યાર
મુદ્રીનાં સોધનો અને વાસ્તવિક અનુભવોથી
એમણે વધાર્યો છે. એમની અખંડ સાહિત્ય-
સેવાનાં આર્વાચ્યાવાં ફળો હજીએ વધુ જોવા
અમે હમ્મજ રાખીશું.

રથવાચ (મુળ બંગાળી)ઃ લેખકઃ કવિવર
રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, પ્રકાશકઃ રા. સુમંત મહેતા,
મુગધર્મ કર્ણાલય, અમદાવાદ. મૂલ્યઃ રૂ. ૦-૧-૦

રવિજાણુએ સામાજિક આત્માનું આ
કૃતિમાં સરસ નિરૂપણ કર્યું છે. ગુજરાતીમાં
એ શીકીક ઉતરી રાક્યું છે.

કાવ્યસમુદય-ભાગ ૧ઃ સંગ્રહક અને
પ્રકાશકઃ અધ્યાપક રામનારાયણ વિશ્વનાથ
પાઠક, અમદાવાદ. મૂલ્યઃ રૂ. ૧-૦-૦

હલપતનમંદથી રાક થતા આપણ
અત્યાર મુદ્રીના કાવ્યસાહિત્યનું ઝાંખું અને
આશુઆશુ પ્રતિનિધિત્વ કરતો 'આ' નવીન
સંગ્રહ છે. ભાષાંતર, અનુકરણ અને સ્વતંત્ર
કૃતિઓ આવી કોઈ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અ
નવીન સંગ્રહની રચના મહત્ત્વ હોત તો અમે રા
પાઠકને વિશેષ અભિનંદન આપત. ગુજરાતના
નવીન કાવ્યકેવર અને તેના આત્માના
સ્વાભાવિક વિકાસક્રમનો દતિદાસ તેમજ
કાવ્યોની વિશેષ વિસ્તૃત અને રાહીય રચના
દવે પછીના ભાગમાં જોવા અમે સકારણ
ઉત્સુક રહીશું.

જૈનેશ્વર દષ્ટિએ જૈન મંત્રકલ્પ મુનિશ્રી
અમરવિજયજી મહારાજ, પ્રકાશક: સ
કાશ્યાલાલ દમયતલાલ શાહ, ભારત્ય ગ્રામ્ય
અને પાશ્ચાત્ય જૈનેશ્વર લેખકોની દષ્ટિએ જૈન
સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતોનું આખા કોઈ સ્થલે
દોઢીમા ને કોઈ સ્થલે ગુજરાતીમાં વધાર્થ
નિરૂપણ છે મુનિશ્રીએ એ મંપ્રદાયની સેવા
કરવામાં આ રીતે સ્તુત્ય શ્રમ લીધો છે

ગોખલે સાંવતરિક રા. નરસિંહરાવ
બોળાનાથ દીવેલીઆ, પ્રકાશક રા. કરસન
દામજી ચીતલીઆ, મુદ્રાક

ગોખલેજીના સ્મરણોનું આલેખન કરતો
આ એક કુદરે પશુ મુશ્કેલ કાર્ય લેખ છે

સસ્તવતીચંદ્રનું અવતોષન લેખક અને
પ્રકાશક રા. વિજયનાથ પ્રજ્ઞાપ વૈદ્ય, મુદ્રાક
વિદ્યાર્થીઓને મફત

એલીસ વર્ષ પૂર્વે મરણનીચક્ર પર
લખાયેલા આ અવતોષનની નવીન આવૃત્તિ
ફેરલાઈ જુના સ્મરણો લાગ કરે છે ચક્રિલાલ
દિવેલીએ તે વખતનો ઉપોદ્ધાપન વિવેચન
સાદિત્વના સૂત્રોનો હાથ પશુ ત્રેણ નેપો
ઉદાપોદ રજુ કરે છે

ભાવનાસૃષ્ટિ લેખક અપ્પાપક નિષ્ણ
પ્રમદ રણકેડવાલ વિવેદી પ્રકાશક મુશ્કાતર
કાર્ણવલ, સુરત મુદ્રક રા. ૧-૦-૦૦

આ નાનકડા પુસ્તકના લેખો ન્યારે
'પ્રેમિત'ના ઉપનામ તરે પ્રસિદ્ધ થતા હતા ત્યારે
પશુએક સાદિત્વમિત્રોનું ધ્યાન ખેંચી
રાખા હતા લેખોની ભાવનાઓ નવીન છે
અને એમનું સ્થાન વિગેષ પ્રતિબિંબ થતા
એના નવીન આકર્ષણો આવશે એવી આશા
રહે છે.

ભજનમાતા-ભાગ ૫ કવો મહારાજ
મરીપણસણ, પ્રકાશક રા. મીત્તી ચેતનાલ
પચાણ, કુકમા, કમ્પ મુદ્રક રા. ૨-૦-૦૦

મહારાજના પ્રામાણિક ભજનોનો આ
સારો સંપ્રદ છે *

વિદ્યાર્થી: પ્રકાશક રા. નૃસિંહપ્રસાદ
નિદાસ ભટ્ટ, ભાવનગર મુદ્રક રા. ૧-૮-૦૦

દક્ષિણમૂર્તિદ્વિધર્મભવને પ્રસિદ્ધ કરેલી
અનેક ઉપોદગી પૃતિઓમાં આ એક
વધારે છે 'વિદ્યાર્થી' નામના હસ્તાનિખિત
માધિકના આ લેખો છે અને તે પ્રત્યેક
વિદ્યાર્થીને વાંચી વિચારવા અત્યારી લાગમજ છે

શરીરવિકાસ પ્રકાશક ઉપર મુશ્કળ
મુદ્રક રા. ૧-૦-૦૦

ઉપના પ્રજ્ઞા પ્રમાણે આ પુસ્તક પશુ
વિદ્યાર્થીએ તેમજ સામાન્ય જનસમાજને
અનિ ઉપોદગી છે

તથાજન લેખક રા. દર્શિત કર કુ
નિવેદી, પ્રકાશક રા. નૃસિંહપ્રસાદ કા. ભટ્ટ,
ભાવનગર મુદ્રક રા. ૦ ૪-૬

ભવવાન જુદના દિવ્ય જીવનની કુસુમજ
વિદ્યાર્થીઓની ધર્મિક ભાવનાઓ ધરાવતા આ
નાનકડે પુસ્તક સારી પેઢે ઉછાડી રજુ છે

અનતા લેખક રા. આરવવલ, પ્રકાશક
રા. સુમત મહેતા મુશ્કર્મ કાર્ણવલ,
અમદાવાદ મુદ્રક રા. ૦-૮-૦૦

આ એક નવીન અને આશાજનક નાટ્ય
કૃતિ છે

વિરાજવકુ (મુળ બગાળી લેખક
શરમદ મદ્રોપાધ્યાય) અનુવાદક રા. મહાદેવ

હરિભાઈ દેશાઈ, પ્રકાશક: રા. વેણીલાલ
જ્ઞાનલાલ જુવ, નવજીવનપ્રકાશન મંદિર.

પ્રકાશ: રા. ૦-૧૦-૦

રાજસ્થાનની આ ઇસિક અને સીન્નતિના
મનોબેદક ચિત્રની અનુવાદરૂપ છે. રા.
મહાદેવના બંગાળીના અનુવાદોએ એમને
આપણા માનીતા માન નહીં પણ સમર્થ
ભાષાંતરકર્તા બનાવ્યા છે. હવે એ 'કે રત'ન
કૃતિઓ આપે એમ હવેલીકાં રા. રામનાથજી
પાંડવની ઝીણવટવારી પ્રસ્તાવના ચરઆતમાં
વાંચ્યા પછી કૃતિને પુરી વાંચ્યા પછી નવો
ચતો નથી. સ્ત્રીદ્રવ્યના ઉદાહરણ પાંચ ગણુક
એ મનોહર તેમ કથાએ આ આપુ છે તે
કેમે કરી મન આગળથી દૂર થઈ શકતુ નથી.

અધ્યાત્મતત્ત્વો (સંસ્કૃત): કર્તા:
મુનિશી નાથવિજયજી, પ્રકાશક: રા. અભયચંદ
અમલાલસ ગાંધી, લાપનગર.

જૈનશાસ્ત્ર (હીંદી): લેખક: ઉપર મુજબ,
અનુવાદક: શીવુત કુમ્હારજી વમો, પ્રકાશક:
રા. ગણપત સાલ્કી, નાગપુર. અ. ૧૯ મુજબ
પુસ્તકનો આ હીંદી અનુવાદ છે.

ધર્મગીતાંજલિ (હીંદી): લેખક: ઉપર
મુજબ, પ્રકાશક: શીવુત કુમ્હારજી વમો, પ્રકાશક:
રા. ગણપત સાલ્કી, નાગપુર. અ. ૧૯ મુજબ

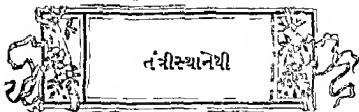
સંદેશ (સંસ્કૃત): લેખક: ઉપર મુજબ,
અંગ્રેજ અને હીંદીમાં અનુવાદક: રા. દરજીવન

દાસ ગણપતજી દવે, પ્રકાશક: રા. ગણપતસાલ્કી,
નાગપુર.

સ્વામ્યુગ્મગોવિંદ (સંસ્કૃત): કર્તા: ઉપર
મુજબ, પ્રકાશક: પંડિત વાડીલાલ ડાલાભાઈ,
અમલાલસ, અમલ.

અધ્યાત્મતત્ત્વો (સંસ્કૃત): લેખક: ઉપર મુજબ,
અંગ્રેજ અને ગુજરાતીમાં અનુવાદક: રા.
ગોત્રીચંદ અવેશંદ મહેતા, પ્રકાશક: રા.
અભયચંદ અમલાલસ ગાંધી, લાપનગર.

જૈન સંપ્રદાયના આ દળદાર ગ્રંથ અને
ઉપલાં પુસ્તકોની પ્રસિદ્ધિથી માત્રમ પડે છે કે જૈન
મત તેનું ધાર્મિક અને શુદ્ધ સાહિત્ય ગુજરાત
માં માન નહીં પણ જગતના જ્ઞાનકાંડમાં
સમૃદ્ધ કરવા-કરવવા સારી પેઠે લેણી થઈ
રહ્યું છે. નાથવિજયજીની આ કૃતિઓ સાંપ્ર-
દાયક વિચારોની સારી સામગ્રી રજૂ કરે છે.
સંસ્કૃતથી ગાંડીને આધુનિક ગુજરાતી ભાષામાં
સ્વામ્યુગ્મગોવિંદ કૃતિઓનો ભાષાવાર હિતગ્રન્થ
રચવા સંપ્રદાયના સ્તંભોને અને વિનવીએ
છીએ. કાળે કરીને નાશને મુખે હોમાડું,
એમના અને જૈનેતરે સાહિત્ય ઉપર પ્રકાશ
પાડતું સાહિત્ય ગાંડીગાંધી દવે જગતના
સ્વામ્યુગ્મ જ્ઞાનકાંડમાં આવ્યું જોઈએ. ધર્મ કે
નીતિના જૈન સાદિકમને શુદ્ધ સાહિત્યમતે
સાહિત્યથી નીજી કરી દર્શાવવાની હવે
વિવેકશક્તિની હવે ગુજરાત અધિકારી રાખે છે.

તંત્રીસ્થાનેથી

માતમી સાહિત્યપત્રિકા

૬૪૨૦૧

સા તમી મ દિલપરિવદ્ મયા હરદર સન્નિતપાત્ર મયો નથી પશુ કામ સાધી
ના તહેવ રાખા મગી અન વીઅસા સકાથી નથી ને નસા જેતુ નથી રાશે પશુ
મહા અન તો કરેલ કમનુ સરવ ૩ ૪ ૫ જાએ મુલનજ કરે આ છે આ અ સુલના
કટલીક રીતે અમનમ આ

અમન અન
ને રથયા વિના
રહેતો નથી
પરિરે કરેલા
કામની જે
દિલિએ કીમન
અમી કાકય
એક પસાર
કરેલા રાશે
ની દિલિએ
આ વીસુ
મુખ્ય જ લો
મયા તેની
દિલિએ

અમનમ આ
વનાની કે છની
દરજા હોય
એમ દેખાડ
નથી

બીજો કર વ
દાસ્યજનકર
પતાથી કમુવ
કરે છે કે
અમદાવાદ મા
પરિપદમકલ
સ્થાપવાના
કરેલા કરવ
દબુ અમનમા
આગ્યો નથી
એનાં કા કા
કારણો દમે એ
મલનીને માટે
માણુ જોખમ
દાર અ

૨૮ વા. ૪૫૫ સ. ૪૪ મલુકા કા નિર્મી

મમનમા તેની રપરમા એટલી અસપષ્ટ છે પ્રમાણ વડે શે વિચાર કરેવામાં આવ્યો તે

કે જણાવું નથી. આશા છે કે આવતી પરિવર્તમાં એવો ફરિયાદ કરવાની જરૂર નહીં પડે.

ત્યારપછી સ્વનામક શ્રેણીમાં ફરિયાદો બાદ કરતાં અગત્યનો ફરિયાદ અમને દર્શાવે છે. જે કે તેમાં પણ જરાક વિનોદરસ રહેલો અમને દેખાય છે. ફરિયાદ આ પ્રમાણે છે:- "પરિવર્ત તરફથી નોટલાં પુસ્તકો બહાર પડે તેટલામાં એકસરખી નોટણી રાખવી અને તે નોટણી પરિવર્તમાં નહીં કરવી."

પરિવર્તમાં જે નોટણી નહીં કરવી! કેટલો નાનો સરખો ફરિયાદ! રા. કમલાચંદ્ર, રા. કેશવભાઈ, રા. નરસિંહરાવ, રા. આનંદચંદ્ર, આટલા મુદ્દાઓ નોટણી નાંદે અનંતકાલ પુરે થાય પહેલાં એકમત થાય એવી આશા રાખવી એ અમને આશાવાદની પરાસાઈ લાગે છે. 'સુધી-પસ દાવેસ'માં એક દાખમાં વિરોધાત રાખતા મુસદ્દાએને એકમત કરવાનો એક રસ્તો દેખાયો છે:

વિરોધીઓ હોય તેના મનમાં સહાનુભૂતિ અડમાં અડમાં ભેળની આલોચના કરવી અને પરિણામે બહાર વિરોધ બતાવવાને બદલે ભેળનાં બે વિરોધી અડમાં માથામાં ને માથામાં એક અભિપ્રાય પર આવી શકશે. આ ચોખ્ખા કેટલે જરૂરી ગુજરાતમાં ઉપરોક્તી યક્ષ શકે તે તરફ વિદ્યાર્મમિતિ લઈ

આપશે તો જરૂર નોટણીના વિષયનો લહેલો નિર્ણય થઈ શકશે. વળી એજ ફરિયાદમાં "નોટલાં પુસ્તકો બહાર પડે" એમ લખવામાં આવ્યું છે. સાહિત્યપરિષદને પુસ્તકો બહાર પાડવાની ખાસ ટેવ હોય એમ દેખાતું નથી.

નોટણી વીરો તે અમને એકજ થોડા રસ્તો લાગે છે કે, પરિવર્તમાં બધા સભ્યોએ અખાતી સમુદાયની માફક જીવન-સર્વસ્વ સોંપી દેવાનો હક સંકલ્પ કરી ભેગા

મળવું, પછી ગમે તેના પણ સરસ અને સર્વ-આહી ફરિયાદ પર આવવું અને તે ફરિયાદ મેં તે ભોમ આપવો પડે તો પણ બધાએ સ્વીકારવો; અને તે નોટણી સાહિત્યમાં, છાપામાં અને પાઠ્ય પુસ્તકોમાં જાણીથી રાખવો. નોટણીનું ધારણ સરસ કરવાને ગુજરાતમાં થોડા મુદ્દા પ્રયત્નો થયા છે. આવી કેટલીક પદ્ધતિ તો ઘણે ભાગે સરખી છે.

સરકારી પાઠ્ય પુસ્તકો-

ની, 'ગુજરાતી'ની, 'સાહિત્ય'ની અને 'સંસદ'ની નોટણીની પદ્ધતિ વચ્ચે મજાન થોડો ફેર છે. તેમજ એવજ વિદ્યાને બાદ કરતાં જીવનને ચોક્કસ પદ્ધતિ વીરો ઘણો આગ્રહ નથી. તો શું બાકીના બધા પરિવર્તમાં બધા સભ્યો આવી અગત્યની બાબતમાં એકમત ન થઈ શકે? આશા છે કે સંકલ્પ ઉભાની મંત્રીઓ આ પ્રશ્નને તરત ઉઠાવી લેશે.

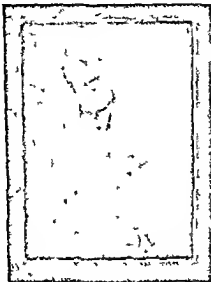

રા. અલ્લેશ્વર કે. અમરદાસ એવ.

રા બ કમવાસાંકરનુ ભાષણ
પરિષદના પ્રમુખની મુદ્દણીમાં મેણુ જ્યે
કેમ હમેશા કે તે કે સાવ છે આ વખતે રા
આનદસ કર મુદ્દાયા અને તે આવી ન સકવાથી

આ વખતનુ પ્રમુખનુ ભાષણ વીમ વી પહેલા
સાહિત્યની રૂપરેખા સુચવી વાપુજ અમૂલ્ય
શબ્દ શબ્દ મ ૧૮૦ મા તે જરાક અસાને
લાગી જાય છે

કુઠા વખત
મા રા બ
કમવાસા કરને
નૈવાર થનુ
ખડુ પરિષદ
નો રમ રાખ
વા તેમજે આ
પ૦ રવીકારી
મોતાનુ કર્તવ્ય
અમૂલ્ય, પણુ
કુઠા વખતમાં
તેમને આવા
કાલ માટે
તૈવાઝ થવાનુ
કુમાર મોઝ
સતુ એ તેમને
અ કાવ કરવા
જેવુ થયુ
તેમના જેવા
મોક્ષ સ્વભા
વના વિદ્વાનના
ભાષણમાં પણ ઉત્તરવળ અને અડધી છત્ર
દેખાય છે

એ કાલિયાજી ૭ પડવા

રા બ કમવાસા કર જેવા અભયસી અને
વિદ્વાનરને જરા પણ અન્ધાર આપ્યા
વિના અમારે કહેવુ નોહજે કે પ્રમુખની મુદ્દણી
વીમે પરિષદના સિદ્ધાંતે જરાક સુન્ધ
જમલાના છે અને તેથી ધણી વખત એક
જે દાવદા પહેલા કલ્પદ્રવેશ નીચે એક
ભાષણ થાય જમાનાને સામગ્રી પડે છે

રા કુલ્યુ
લાવ ઝરેરીના
Mile Sto-
pes પ્રગટ
યા પડી પણુ
સાહિત્યની
બાહી રૂપ
રેખા માં જ
આવા ભાષણ
ના બાહ્ય સ
માનો રાય
એમ માનીએ
તોયજ આ
રૂપરેખા જ
પુરાણી લાગે
છે ભાષણની
ફુનિઓની ગ
ખુશીમાં તેની
અપૂર એરી

કાદ જરી

રહી જાય છે પદ્મનાભના અસ્તુત વીર
કાળને પણ યોગ્ય રથાન આપણુ રહી જામ
છે અભાવક કવિના કાળો વીરો લખતા
તો માત્ર કુઠા રાહીજ પ્રમુખ વિરમેછે
ઝેરધનરામ જેવ મધર્ષ તેમજનુ વિરેચન
કરતા પણ કે નતુ દરિમિદુ દેખાતુ નથી
અને લાગીએ-અવગજરાતના કુશિન હાલને
અકલ કોમારે-એમના પડે આગી અસર કરી
દેખાતી નથી વળી "વસતવિનય" ચક્રવાક

મિથુન' જેવાં આપણા સાહિત્યમાં અપૂર્વ ને અદિતીય કાવ્યોના સેખર આટે બેઝ વાકય; અખરહાર જેવા આકર્ષક કવિ આટે એક લીટી; અને ગુજરાતી સાહિત્ય અને સંસ્કારને વિષયભરમાં અમર કરનાર, ગુજરાતી ગદ્યને પુનર્જન્મ આપી સાહિત્યને સુવેશ કરનાર શ્રેષ્ઠ ને જ્ઞાત સાહિત્યક-ગ્રાંથીજ-આખા ૪૮ પાનામાં સીધી રીતે તો-ગેરહાજર!

એમના બાપજીનો ખરો ભાગ તો પાછળનો છે. એ અનુભવરૂઢ મહાકવિની ધણી મૂચનામો

પદ્મિ લાલ.

કામતી અને લાભદાયક છે અને તેનો અમલ પરિપૂર્ણ કરશે એવી આશા છે.

પાણીદાર પ્રતાપી પણ રૂઢ આઢવાચન (war-horse) ની માફક અણીની વખતે ઉભા રહી તેમણે ખરું કર્તવ્ય બજાવ્યું છે. એમને તો ધન્યવાદ જ થો છે, પણ આવી કંઈગી સિતિમાં એમને ગુફનાશ આટે શું કહેવું?

૨. અખરહારનું ભાષણ

આ ભાષણ પછી અને સદર્પ રા. અખરહારનું ભાષણ હાથમાં લાઇએ છીએ

એમની સમાવેશના એમને મેલાવે એવી છે અને સાહિત્ય વીરોના કેટલાક સિદ્ધાંતો ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવી લાગ પાડે છે. જે દિશામાં એમણે પ્રયત્ન આરંભ્યો તેજ દિશામાં એ વધારે દૂર ગયા હોત અને જેમ સાહિત્યની વ્યાખ્યા આપી તેમ તેની પાછળ રહેતાં તત્ત્વોનું પણ પ્રયત્નરૂઢ ક્યું હોત તો એમનું ભાષણ અમૂલ્ય થઇ પડત. એમની ભાષા એમના પગ જેવી શિષ્ટ નથી છતાં તેમાં એક પ્રદર્શન મહત્ત્વ છે અને એમની સમાવેશના સર્વમાલ નથી છતાં તેમાં મોટાં તત્ત્વોનું એકીકરણ કરવાની સક્તિ છે.

એમણે સાહિત્યની વ્યાખ્યા આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. એ કરવામાં એમણે પુરોશ્વરી પાયાએ ને પૌરુષિય વ્યાખ્યાઓની મદદ લીધી હોત તો તે આટલી અપુરી ન થાત એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી. શું સાચ કે સૌંદર્ય સીવાય બીજાનું દયન સાહિત્યમાં નથી સંભવતું? શું એમિલિયમાં બધાજ સાહિત્યનાં લક્ષણો સમાજ ભય છે? આ બધા ધણા ગંભીર પ્રશ્નો છે અને તેવા નિષ્કંપની દિશામાં પ્રયત્ન શ્રેષ્ઠ એવું ભાવણ કરી રા. અખરહાર ગુજરાતને ઉપદ્રુત કરી છે.

માત્ર એમના ભાષણમાં અમને એક દ્રશ્ય એવું લાગ્યું કે તે વીરો ઉદ્દેશ્ય કરવાની અમને અત્ય જાણાય છે. છંદગી સુધી પ્રેરણા કે સક્તિ રાખી રહેવાં એ ભગવાન વાસથી પણ જનનું ન દર્શ અને તેથી કાષ્ઠપણ સાહિત્યકતા પ્રયત્નને તેના 'પુણ્યને આશ્રમતો' પ્રકાશ આપી તેના પર આરોપ કરવો એ રા. અખરહાર જેવાને જાણતું નથી. કવિ નાનાલાલ જમે તે હોય તો પણ ઉપદ્રાં પીંડ વર્ષમાં તેમણે શ્રમ સ્થાપ્યો છે. તેમની શૈલીની બમક

અનેકને પ્રેર્યા છે, એમની રચનાની શુભીએ
 ધણીને આકર્ષ્યા છે એમની ભાવનાને રંગે ધણી
 રંગ્યા છે ધૂમકેતુ જેવી વિવિધતા એમની
 પ્રતિભા હતી, પણ મહિત્વ રોમમાં તેમનું
 સ્થાન ધૂમકેતુ જેવું અધિર છે એમ કોઈ
 પણ નિષ્પક્ષપાત વિવેચક કહેવાની કૃષ્ણ
 કરે તો તે હાત્યાસ્થ થવા વિના રહે નહીં

પરિવરના વિભાગ

એક પરિવરના પાંચ વિભાગ કરી પાંચ
 પ્રમુખ પાસે ભાષણ આપવાના એ રીત અમને
 તો પસંદ પડતી નથી અને એ વિભાગ કરવા
 ની રીત મહજ નથી થવાની એમ તો અમને
 ભાગ્યજન હતું અને ધણી પણ તેમજ એ
 પુણ્યન શાહની શેરહાજરીથી ઐતિહાસિક વિભાગ
 અદૃશ્ય થઈ ગયો જેનું વિશાળ ધાર્મિક
 સમ્રાટપનો ભાસવ બની જતાં અટક્યો અને
 પરિવરમાં મળી ગયો સાહિત્ય પર મુખ્ય
 પ્રમુખ અને વિભાગના પ્રમુખ એમ બેના
 ભાષણો થવા આના કરતાં એકજ પરિવર
 અને એકજ પ્રમુખ હોવા તો વધારે સારું
 કામ થાત

બીજા સામના પ્રમુખના ભાષણ

વિજ્ઞાનવિભાગના પ્રમુખ ડૉ. કાલિદાસનું
 ભાષણ અમને ધણી સુખોત્તમ ભાષ્ય એમની
 સખાભાવના, એમણે દર્શાવેલી દિશા અને
 ઉચ્ચારેલા વિચારો મનનીય ભાષ્ય છે આ
 પુણ્ય શાહ જેવા વિદ્વાન રોયેશ્વર પાસે અમે
 વધારે સારા ભાષણની આશા રાખી હતી-
 નાસ કરીને મુજરાતના ઐતિહાસિક સાહિત્ય
 મંપ્રદે-જતાં હતિહાસ સમગ્રી ને વિચારો
 એમણે પ્રમુખમાંથી દર્શાવ્યા છે તે હતિહાસ
 ના અભ્યાસીઓને ઉપરોક્તી નીવડે તો
 ભાષણનું ભાષણ તદ્દન અસંતોષકારક છે જેન

સાહિત્ય જેવા સતત સાહિત્યની મનાવોચના
 એમાં દેખાતી નથી જેનું સાહિત્યકાળ
 દર્શિનિદુ પાઠ્યપાઠો કે પદ્યપાઠ્યપાઠો એમાં
 પ્રયત્ન નથી, અને એ ધમપ્રેમથી
 વિમુક્ત જની મહિત્વની દૃષ્ટિએ એક પણ
 વિચાર દર્શાવવાનો પ્રયત્ન એમાં દેખાતો
 નથી સાહિત્યપરિવરના નામધી પાથી કોઈ
 પણ ધર્મના માત્ર મહાગુજ સંતોના એવા
 ભાષણો અપાયા તો સાહિત્ય પરિવર નષ્ટ કરી
 અપામરો કે મસજીદમાં જઈ એમનું એ અમે
 વધારે પસંદ કરીએ તીએ

પૂર્ણાંકુનિ

ભાવનગર એ મુજરાત ન કારીઆવાડનું
 મધ્યસ્થ નથી તેથી મહજ રીતે અમનાવાડ
 કે વડોદરા જેવા સ્થાનમાં જોઈતા પ્રતિનિધિ કે
 પ્રેક્ષકની હાજરીની આશા રાખી શકાય તેટલી
 ત્યાં ન રાખી શકાય, છતાં એકાદ એ અવવાદ
 સીવાય સમગ્રમ મધ્ય પ્રતિનિધિ તેઓએ
 હાજર થઈ પોતાના અનુભવ અને જ્ઞાનો
 ભાગ આપવા તૈયારતા બતાવી છે એ જાણી
 અમને હા થશે છે પરિવરના મત્રી
 માનસ કરતાં પ્રાદ સેખક અને વિચારક છે,
 આથી સાચું અવિખાત ઉદ્ધાત કરનાર છે એ
 જાત એમના પરિવરને અંગેના ખામ પ્રવાસ
 પાસે રજૂ થતી હતી-તેજ ઉલોમના મળથી
 પરિવર આજે વિજયી થઈ છે અને તેને ધણી
 ૧૨ સ્વામીમંડળો અને બીજા કાર્યકર્તાઓને
 થરે છે

અતઃમા ભાવનગરના શહેરીઓએ અને
 આ પરિવરના મુખ્ય એ મત્રીઓએ પરિવરને
 સફળ કરવા ને શ્રમ લાગ્યો છે તે ખાતર
 ખરેખર તેઓ મનવાદને પાત્ર છે

પદીચારસમારક સાહિત્યકુંડ

સદ્ગત અમૃતલાલ પદીચારનાં સ્મર-
જુથો જે ફંડ ઉપરાવવામાં આવ્યું હતું તેનો
સાહિત્યપ્રદર્શનો ફાળો બાબત સાથે રૂ.
૩૧૪૮-૧૦-૦ થયો છે. તે ફંડને રા. વિશ્વનાથ
પ્રભુરામ પેલ, રા. રા. મનુષ્યલાલ ઝંવેરીલાલ

પંડ્યા અને રા. કનવાલાલ માણેકલાલ મુનશી
જે વાણી દ્રશ્યીએને નામે નીચે પ્રમાણે રોકવામાં
આવ્યું છે.

રૂ. ૨૫૦૦ બોંબે ડેવેલપમેન્ટ લોન.

રૂ. ૫૦૦ રૂડે ટકાની લોન.

રૂ. ૩૦૦૦ કુલ.

ગોંધારાસાળ

સમશેરછાપટ્ટમાર્કેતપાસી.લેજ

શિવાઈનો સાથુ શા માટે વાપરવો નેહ્યો ?
મારજો; વિદેશી સાથુએમાં નરક અને અરખીનાં તત્તો બેથેમા હોય છે. ત્યારે શિવાઈનો
સાથુ તદ્દન પવિત્ર નિખાલસ અને ટકાઈ છે. કપડાંને માટે શિવાઈનો સાથુ
ઉચ્ચ પુસ્તક થયેલો છે.

કૃપા-વલી સુલેમાન, નક્ષત્રજ્ઞ, પછર બીહીંગ, મુબાઈ નં. ૬.
તારત્ત સદનામું :- "દારમહાલિસ."

માસિક રોજનીશી

—૧૭૭૮૬—

એપ્રિલ ૧૯૨૪

તા ૧ સી—શ્રી મણિલાલ કોઠારી સાથેનો કાઠીઆવાડ એન્જિનીની હાઈઆ ટાપલ થયેનો મનાઈ થકમ રૂ ૬૨૫૫૫ આપેલો

તા ૨ છ—રાજકોટનરેસ સર લાખાડખાને મુખ્યઈઆ નસના કાઠીઆવાડનો તરફથી માવજત આપવામાં આવ્યું

તા ૩ છ—શ્રીકુલ ચિત્રલાઈ પટેલ મુખ્યઈની મુનીસીપલ કોરપોરેશનના પ્રમુખ પુરાવા

મદદમાછના તત્તીપોથી નવજામ અને થમ ઈંદીઆ પ્રમ પવા

તા ૬ ફી—રાઈલે સત્યામદ-નવીચાવાળા બાજના હાયાકાઠેને પ્રથમ રેમરફુલિલ

તા ૭ મી—૧ મુલાલ દેસાઈ બરુઆ મુની સીપ ઈનીના પ્રમુખ પુરાવા

તા ૮ મી—સોલે મહાંભાઈને ૬ ૫૦ હાવર ની થેરી આઈલ કરવાનો કયા કર્યો

તા ૧૩ મી—ગાંધીય સત્યામદનો એન્જીને દિલ

તા ૧૮ મી—મુલાઈયા પરામોની બીજા હાયાવરિવડ સભાકુદમા દસ્તારથી પ્રાપ્તપુરાવા પ્રમુખપરે મળી

અધીનીઆ આવેલા શ્રી મુકુનુનો મદદેસર વજ દિવસ રેન્જવામાં આવ્યો

ભાવનગરમાં સાતમી મુજરાની સાહિત્યચરિત્ર થા બ કમલાઈ કર રિવેરીના પ્રમુખપરે મળી

તા ૧૯ મી—ભાવનગર રાજ્યે કાઠીઆવાડ રાજકીય ધરિવડ ભાવનગર મુકામે ન હાયાનો મનાઈ થકમ કર્યો

તા ૨૦ મી—સાતમી મુજરાની સાહિત્ય ચરિત્રની પુસ્તકુની આવના વખતી મેકે મટે મુખ ઈસુ આ મગણ

હીટી રિવેરીય મટે ભ વનગર રાજ્ય તરફથી ૩ ૩૦૦૦ ની મદદ

અમદાવાદ મુનીસીપાલ્ટીની રાજ્ય મદદાવિ આ હવની પાલીકાઓને મુનીસીપલ નોઠરીમાં રાજ્ય કરવ ને કરાવ કર્યો

તા ૨૩ મી—પુનામાં રાજ્ય પીડા પુર રાખિ બથો પહેરે કરવાની પામ મનાઈ કનામાં મળી

તા ૨૪ મી—મુખ ઈના બ પીડા રહેરી સર કરીમલ ઈ ઈઆઈને મુસ્લીમ રેજનલ મટે રહેસર રીપો આવવા ૬ ૧૦ સામ મુખાઈ મુનીસીપાલ્ટીને મેક કયા કર્યો

તા ૨૫ મી—મુલાઈયા રવરાજ્યપુરાની કારેખારી સભા મેકે અચલ કાર્યકમ રાજવાનો કરાવ

કાપરના હૃદયમાંએ શાંતિની ડોળા ઉઠાવે એનાં દ્રોણદીનાં આ વચનો સાંભળતાં એના ધિયસખા શ્રીકૃષ્ણના અંતરમાં શું થયું હશે? આ પ્રતાપી સ્ત્રીના વેગ આગળ પડિયે પણ નિરુત્સાહી જેવા જણાય છે. માત્ર શ્રીકૃષ્ણ સરખા પુરુષોત્તમજ એને તો પૂર્વે આપી શકે છે.

શ્રીકૃષ્ણ રહતી દ્રોણદીને કહે છે કે :
 “હે દ્રોણદી! થોડા વખતમાં તું દ્રોણોની સ્ત્રીઓને રહતી દેખીશ. હે બીરુ! જેમની ઉપર તું કોપી થયેલી છે તેમની સ્ત્રીઓ પોતાના બંધુઓ ગરવાયી જે રીતે તું રહે છે તેજ રીતે થોડા વખતમાં રહેશે. હું ચોતે મુખિધિરની આગાધી બીરુ, અર્જુન, નકુળ, સહદેવ સહિત એ કામ કરીશ. કાલે કરી પછી રહેલા મૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો જો પારાં વચનો નહીં સાંભળે તો નારા પાખી પૃથ્વી ઉપર શપ્ત કરશે અને મ્હાન અને શુભાલો તેમને ખાશે. દ્વિમવાન પર્વત ચલાવમાન થાય, પૃથ્વીના યત કટક થાય, કે કદી નહવ સહિત સ્વર્ગ પડે તોપણ મારું વચન મિથ્યા થાય નહીં. હું આ સત્ય પ્રતિજ્ઞા કરું છું મારે હવે તું રહતી ના. શત્રુરહિત થયેલા લક્ષ્મી-મુક્તા પતિને તું થોડા વખતમાં દેખીશ.” (ઉલોચર્ચ-અ. ૮૨).

શ્રીકૃષ્ણ વિના આટલા વિશ્વાસથી આવું આશ્વાસન આપવાથી ખીજની છાતી અને નહીં અને દ્રોણદી વિના આમ સખાવાયથી આટલો હઠ શ્રીકૃષ્ણ ઉપર ખીજ કોઈ સ્ત્રીથી માય નહીં.

દ્રોણદી અને કૃષ્ણ વચ્ચે એક પ્રકારના-જેને અંગ્રેજમાં ‘Cameraderi’ કહીએ તેવા સહઅર્થની ભાવના છે. અને તે બંનેમાં પુરુષત્વ અને સ્ત્રીત્વ-જેને આપણે ‘Superman’ અને ‘Super woman’ કહીએ તેવું-લેખાત્તર પ્રકારનું છે. સાધુતા અને અસાધુતા આપવાનું નીતિનું સામાન્ય ધોરણ એ બંનેને આપવાને મારે નહયું થઈ પડે છે. એ બંને

કાપરમાં બંધાયેલાં નથી, પણ કાલદાયેને જનાવનારાં છે. બંને લોકમતના વહેણમાં દોડતાં નથી પણ તેને દોરે છે. એ બંનેનું બ્યક્તિત્વ કોઈ પ્રથમ સ્થાન ન મળે એવી કોઈ પણ સ્થિતિ કે પછી સ્વીકારવાની ના પાડે છે. પરસ્પરની આવી સામાન્ય વિશિષ્ટતા-આવીજ બંને પરસ્પરને આકર્ષે છે.

ગોપીઓની ભક્તિમાં પ્રેમ અને ભક્તિ છે પણ સમાનતા નથી. દ્રોણદી સાથેના શ્રીકૃષ્ણના સંબંધમાં સખ્યભાવની સમાનતા છે. શ્રીકૃષ્ણ જેવા પુરુષનું હૃદય પ્રિયતાઓના મનોરમે પુરવા સદા તૈયાર રહે છે, જ્ય આદેશ અને પ્રેરણાની આકાંક્ષા તો એ સદા દ્રોણદી જેવા જ્વલંત સ્ત્રીત્વ પાસેથીજ કોછે. પત્નીઓની કમળા પુરવામાં તેને બાંહેધ આપદ દેખાય છે, પણ સખીના આદેશ ગ્રીક્ષવા અને તેની સાથે સ્વર્ણા જેવાની તેના હૃદયની ઉંડી અભિલાષા સ્પષ્ટ જણાય છે. જહારની દુનીઆ મારે સ્નેહ કે સલાવા સખેલા બખતર વિના એને એના સ્વરૂપે જુએ અને જોણએ, એની મહાવાકાંક્ષાઓને વિજયમીતથી ઉત્સાહ અર્પે અને એની નિર્ભયતાઓને એ નિર્ભયતા ખાતરજ માટે અને ભાવનીના હૃદયના લાડથી રૂપાને એની સખી પામવાની આકાંક્ષા કવા સ.આ પુરુષને નથી થતી? અને કયું સાચું સ્ત્રીહૃદય એવા પુરુષની એવી પામવા તત્કરનું નથી?

એક પ્રશ્ન કદી આપણને બહુ આર્થ નહીં લાગે એવો છતાંએ થવા વિના રહેલો નથી. દ્રોણદી અને શ્રીકૃષ્ણ પરસ્પર દેહાંત તો! શ્રીકૃષ્ણની મહત્તા આજ છે એવી કદાચ એવી વધત નહીં, પણ હિંદુઓના અને કુરુક્ષેત્રના વિનાશક ભાવિને બદલે મહાભારતની કથાઈ જુદીજ રીતે સખ્યાત નહીં! એ બંને વિનાશ ના ફોતેને બદલે ભારતવર્ષને વધારે બજવાવ અને વધારે સુગૃહિત મુખી જવામાં રક્ષિમાન

ચાલ નહીં? 'હોત તો' એ શબ્દમા જગતની શી શી અજુસરજી ભાવનાઓ અને બીનાઓનો દકાર રહ્યો છે એ કોણ કહી શકે?

પાંડવો પાસે આ કુધનાચક્ર યુદ્ધ કરાવવું થોડા દિવસ કે નહીં એ એક બીજો પ્રશ્ન છે. કુરુઓના અપમાનનો નાશો લેવાને હવેલા પાચાવ દેશના દુષ્ટ રાજાની તે પુત્રી હતી અપમાન પામેલા પાંડવોની તે પત્ની હતી. અમત અપમાનથી કુભાઓથી તે સ્ત્રી હતી ભારતવર્ષના ચક્રવર્તીપદની આકાશ પરરક્ષાર રાજાએને વિનય ન મળવા દેવાની દૃઢ હિમ્મત વાળા રાજ્યદારી નીતિનિપુણ શ્રીકૃષ્ણની તે સખી હતી અને કાવરતા જેના સ્વભાવમા ન હતી એવી દ્રૌપદી યુદ્ધની હિમ્મત ન રાખે તો શાની રાખે? એના જન્મ, સરકાર અને સ્વભાવ ત્રણેથી એ યુદ્ધની દેરીજ નિમિત્ત થઇ હતી એના જેવા સજોને મા એના જેવી સ્ત્રી બીજી સલાહ આપીજ કેમ શકે?

આ પછી તો યજ્ઞ બનાવેા બને છે કૃષ્ણ વિહિ લઈને ભય છે અને નિષ્ફળ થાને પાછા આવે છે અને મહાભારતના યુદ્ધના ભોરમા મકાપ છે અતર દિવસ સુધી સોહીની પાર અવિરતપણે કુરુઓમા વહે છે આ બંધામા દ્રૌપદીની સીધી દાગરી કોઇ સ્પર્ધે દેખાતી નથી, જલુ હતા એવું અકિતવ અદરશ રહી એ બધાને વીંટલુ લેવ એવુ કાલ સમયે સલાહ કરી છે આખા મહાભારતમા શ્રીકૃષ્ણ અને દ્રૌપદી એ બનેજ એવી કહિતઓ છે કે જેમની હિમ્મતશક્તિ રક્ષાથી ને પ્રારેએ યાત્રી નથી પોતાનું સાધ્ય સાધવાને એ ચમે લેવા માયન વાપરતા અચકાતી નથી એ બને માત્ર એમના પેયનેજ લુએ છે એ ખેળે આત કરવામા નકી નાની મોગી કોઇ આડખીલી યોની એમને દરકાર નથી અને સાધનો રૂદ્ધજ દોષો જોઇએ એવીએ એમને ધરણ નથી

યુદ્ધ દરમીઆન દ્રૌપદીની દાગરી બહુ ન લાવવામા પ્રિએ પણ એક પ્રકારનુ અંચિત્તજ વાપરુ છે મને તેથી સમજી સીમતનેએ યુદ્ધ જેવા અમાનુધી કાર્યની વચ્ચે આશુતા કે સાક્ષીમૂત બનાવતા રસરતિને હા ન થાય છે અજેય હિમ્મતશક્તિવાળી દ્રૌપદીના અતરનો ક્રોધજ ભ્રમ યુદ્ધને આવરણ અને ધર્મ માન્યા છતાએ એ સહારને જોતા જરૂર કમકમો દરો એમ આપણને માનવાનુ મન થવા વિના રહેનું નથી

યુદ્ધ પછી અન્વયામાએ કરેના રાવિસહાર વખતેજ દ્રૌપદીથી આ પડો પળાતો નથી પુત્રો અને સ્વજનેનો ઠાગધર્મ વિરુદ્ધ થએલો સહાર જોઇ એનો અતરદામા કકગી હો છે અને એ અન્વયામાને મરેલો જોવા વિના ભત્ર ન ખાવાની રીતિના કરે છે આરેસથી ધમસાળને મહેલુ મધ્ય વિનાએ એનાથી રહેવનું નથી કે, 'હવે પુત્રો વમર તમે રાજ્ય ભોગથી સુખી થાઓ' આ વખતે પણ બીમ અને કૃષ્ણથી શ્રેરાએલો અલુન એની સહાયતા કરે છે અને અન્વયામા સાથે ધોર યુદ્ધ કરી એના માથામાથી મસ્તિ લાઇ આવે છે આ બધામ કૃષ્ણની એક પ્રુની દેખાવા વિના રહેતી નથી દ્રૌપદીનુ પ્રિય કાર્ય કરવાનુ હોવ ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ બનતા સુધી તો અભુત કે બીમ પસેજ કરાવે છે, અસવા કરાનાનો દેખાવ કરે છે એમન થી ન બને ત્યારે ન છુટકેજ એ સીધી રીતે કાર્યમા એકમા ઉતરે છે સીના મિત્ર થઇ હિમ્મતના પુરુષે તે સીના પતિના મિત્ર મકાની સલાણ પ્રથમ લેવી એ સૂચ કૃષ્ણ જેવા અતુર નરને અઘાત કેમ હોઇ શકે?

મુખ્ય પછી દ્રૌપદીનું સ્વયન બહુ યોગજ રસજોમા મહાભારતકર કરે છે કર્ણના મતપુથી મુષિધિરને થએલા રમચાનરેઅ વખતે

ધુમિષ્ઠિર સંન્યાત લેખાતો નિશ્ચય કરે છે ત્યારે સર્વની સાથે દ્રૌપદી પણ તેમ ન કરવા તેમને પીનવે છે. અશ્વમેધ યગ કરતી વખતે પાંડવોની સદ્ગુણિણીશ્વર અને ઐશ્વર્યનું દર્શન કરાવતી એને આપણે જોઈએ છીએ અને વિરાટની ગર્ભરક્ષા કરવા માહુસૂદનને એ પ્રાર્થે છે.

દ્રૌપદીનું છેલ્લું દર્શન પાંડવોની સાથે દિમાચસર્ગી તપ કરવા જતાં થાય છે. અર્જુન એનો વધારે પડાપાત હતો એ વાત મહા-ભારતકારને જોઈને સુધી ખટકતી લાગે છે, અને એ પાપને સારુ સર્વથી પહેલાં એનો દેહ પડે છે એમ ધર્મશાસ્ત્રને ક્રુષ્ણે એ કહેવરાવે છે. રૂપ હયની ધુપાતો એમાં બસ હતો ખરો ?

આ અદ્ભુત સ્ત્રીનો જન્મ અને મૃત્યુ બંને એના વ્યક્તિત્વની મારક સૌથી લુપ્ત રીતેજ થયાં. એનામાં શૌર્ય હતું ને શક્તિની પાંખના હતી. એનામાં બલ હતું ને બલવાનને આકર્ષવાની શક્તિ હતી. એનામાં ગર્વ હતો

અને ગર્વને સતોપવાની તાકાત હતી. એનામાં ક્રુદ્ધિ હતી અને તેને ઉપયોગ કરવાની આવડત હતી. એનામાં કૌશલ્ય હતું ને તેને શણગારવાની એનામાં કળા હતી.

એને સમય ઓળખતાં ને રાદ તોતાં આવડતું, એને ધીરજ રાખતાં ને બદલો વાગતાં આવડતું, એને સ્વાશ્રયી થતાં ને પ્રસંગ ઓળખતાં આવડતું, એને સેવા સ્વીકારતાં ને સંભારી રાખતાં આવડતું.

બલ એ એનો મહામંત્ર હતો. તેજસ્વિતા એના સ્વભાવમાં હતી. શક્તિ એના હૃદયમાં હતી. મદ એની દૃષ્ટિમાં હતો.

મહાન પદને માટે એ સારંગમ હતી. મહાબળોની એ મિત્ર હતી. એના સંબંધથી મહત્તા પમાતી, એના સંગથી મહત્તા ફેળવાતી.

જુના અર્જુનનેની સ્ત્રીશૃષ્ટિમાં અપેક્ષિત-મોઢામાં સચિતા સારખી બવસંત અને તેજસ્વી એ સદાયે પ્રકાશશે.

આંતર રાષ્ટ્રીય સાહિત્યનો સમાગમ

૨૩૨૦

વૈષ્ણુ

શ્રી મુસલ્માન સાહિત્ય

—૧૯૩૯—

વિચારવિમ્બના સામ્રાજ્યમાં સરદારને રથાન નથી આપણે આપણા સામ્રાજ્ય કે રાજકીય જગતમાં નાના નાના કુટુંબો સાથે વચન દેવાથી સામાન્યતઃ આપણે એમજ માની બેઠા છીએ કે અથવા કુટુંબો વિના વિચાર રથના સ્થાવર નહીં પરંતુ તત્કાલ મનુષ્યજનને એકજ વિચાર કરીએ તો તરત જાણીએ કે આવા કુટુંબો ઉપરાંત જનવિષય દેશના મનુષ્યો વચ્ચે પરસ્પર અનેક પ્રકારના સંબંધો પડે છે જનમાનસમાં વેપાર ઉદ્યોગો સુધરેલા દેશો વચ્ચે પરસ્પર વચ્ચે શુભતા એવી તો જાતી દીધી છે કે આજ છ જ વર થવા થાય એક જર્મનીએ વપાર ઉદ્યોગો જાતી અથવા અન્ય પાયાથી, આખી પૃથ્વીના વેપાર-સંબંધો દેશોને અનેક રીતે જમતુ પડે છે એ વેપાર સંબંધોને અંગે પરસ્પર જો માત્ર વ્યવહાર અને સમાગમ ઉદ્યોગ છે તેને લીધે અનુનિક સમયમાં તો આંતરરાષ્ટ્રીય સાહિત્યનો મમજમ અનેક મિત્રોએ નિકટ જાતી મળે છે આજણ ઉપર આ લેખમાં એ મમજમના કટાક્ષ કરાશે પ્રકાર, અને પરિણામ પર વિચાર કરીશું આ સ્થળે મન જોઈશું કહેવું આવશ્યક છે કે જો સમયમાં વેપારશુભલા આગળ જોઈતી વળતર જાતોની જ્યારે જાણ નથી પડે ત્યારે પ્રભા દેશાનિ માત્ર એકવાચક અમલની કે જેમ અને તેમ પરદેશીઓ સાથે વ્યવહાર કરી રાખે, જેમને દેશમાં આવવા ન દેવા તેમની માથે સ્વીકૃત કરા સંબંધ કે તત્કાલ સમયમાં નહીં ત્યારે પશુ વિચાર વિમ્બના સામ્રાજ્યમાં, સહિત્ય કે તત્કાલના પ્રદેશમાં અહીં કુનિમ દેવ મનોહર જાણતી નહીં જાણતવામાં જાણેથી જોઈતી કુલ સમયમાં સફરેશ

સિંહલદ્વીપ, ચીન, જાપાન વગેરે પ્રદેશોમાં ફેલાઈ ગયો. એની સમજૂતી એટલીજ કે આવી મયોદાયો આત્મીય પ્રદેશમાં લાગુ પાડી શકાતી નથી. નિરાર્ગતઃ બ્રહ્માએ મનુષ્યમાં પર્યટણુ પ્રેમ હોય છે. અને તેના કરતાં પણ ધણેજ મોટે અંશે મનુષ્ય જાતમાં આજ્ઞાણતાં અનુકરણ કરવાની યુદ્ધિ રહેલી છે. હવે આવા પર્યટણુના પ્રભાવે કહો કે નૈસર્ગિક અનુકરણશીલતાને અંગે ગણો, આટલું તો સિદ્ધ છે કે મનુષ્યઘટિકાસને પેદા છેડેથી આજ લગી આંતરરાષ્ટ્રીય-અથવા ભિન્ન ભિન્ન પ્રજામાં સાહિત્યસમાગમ અને તેની પરસ્પર ક્રિયાપ્રતિક્રિયા થતીજ આવી છે. અંગ્રેજ વિદ્વાને કેટલાક એમ ધારે છે કે લેપન ક્રિયા-શીખી-દ્વીપમાં આસીરીયન લોકોમાંથી આવી હશે. આસીરીયન ભાષામાં, વાહુદી જ્ઞાનમાં દેખીતાજ ધણુએ શબ્દો મુળ હિંદી અથવા દ્રાવિડ પ્રજાના ભાગે છે. આસીરીયાએ મીસર દેશના લોકપર અસર કરી; મીસરે પુરાણ કાળના યવનો એટલે ગ્રીક લોક પર અસર કરી; ગ્રીસ સાહિત્યની તમામ શાખાનું રોમન પ્રજામાં સર્વોંશે અનુકરણ તેમજ ભાષાંતર થયું-[કદાચ રોમન લોકો નિઃસ્મૃતઃ જંગલી એટલે કે સાહિત્ય પ્રેમી અને તત્વજ્ઞાનાસક્ત નહોતા એટલે તેમનાથી અનુકરણ કરવા હિપરાંત બીજું કશું થઈ શક્યું નહીં] રોમ મારશ્વત-ખ્રીસ્તી ધર્મોપદેશે દ્વારા, યુરોપની તમામ પ્રજાના સાહિત્ય, તત્વજ્ઞાન અને સુધારા માત્ર પર ગ્રીસ, મીસર, આસીરીયા અને ભારતવાર્ષની જાપ પડી હશે અને યુરોપ મારશ્વત આધુનિક કાળે અમેરીકાના સર્વે દેશનું સાહિત્ય વડાવછે કે રંગાયછે.

પાશ્ચાત્ય તેમજ પૂર્વોત્તર દેશોમાં પણ એમજ થયું. એટલે એક રીતે એમ કહેવું બીલકુલ અયોગ્ય નથી કે જનસમાજનું સાહિત્ય, કલા, તત્વજ્ઞાનરૂપે તમામ દ્રવ્ય એકજ અને અવિલકત છે. વિચારવિશ્વના સામ્રાજ્યમાં મર્યાદા નથી, તેમજ ખાનગી મત્તા જેણે પણ કશું નથી. રશીયન ટોલ્સ્ટોય ભારતીય ગાંધી પર એટલી સંગીન અસર કરે કે તેનું મનોરાજ્ય સર્વસ્વ ટોલ્સ્ટોયમય બની જાય; અંગ્રેજ લોક, ફ્રેન્ચ રસો અને અમેરિકન ફ્રેન્કલીન પર તેવીજ અસર કરે; ગ્રીક હીનેડિન, પ્લેટો, એરિસ્ટોટલ, રોમન કેટો, માર્કસ ઓરેલિયસ કે સ્યુએટોનિયસ પર તેવીજ અસર કરી તન્મય બનાવી દે; વાલ્મીકિના રામાયણ અને હોમરની ઇલીયડમાં પસ્તુસંકલનાની, પાત્ર સંબંધની, મુળ

હોંસની એટલે અરો સામાન્યતા જોવામાં આવે કે ધન્યાપને આ બને મદા કાળેના કર્તૃત્વ સંબંધે કહી ઉપજો તે કો આટલું તો અમોઘપણે મિલકે છે કે આત્મર રાષ્ટ્રીય-આત્મર પ્રજાતીય-નિચ્છારશીલી-નિચ્છાર પરંપરા અને તેને પ્રદર્શિત કરનાર રૂપ કે આકાર દેનાર-સાહિત્યમાં પરંપરા મમાગમ અને તેના પરિણામ અનિવાર્ય છે.

આ સમાગમ અને તેના પરિણામમાં અનિષ્ટ જોડું કરી નથી એક પ્રજાતા સાહિત્ય કે યાજ સમૃદ્ધ પર બીજી પ્રજાતા સાહિત્યથી અમર સલાવે તે આપણે ગ્રંથ પ્રકારની ગણી કહીએ એક (૧) અનિ આમાન્ય પણ પરિણામે બદલ કમકર નહીં એવો પ્રકાર કાલકાલરમાં જમાવે છે આજે બહારનાર શિષ્ય એટલી માતા થયે પડી છે કે જૂનાકાળમાં એણે દત્તર પ્રજાતા સાહિત્ય પર કેટલી બધી બચ્ચર કરી છે તેનું આપણે હવે માપ કરવાની પણ કાળજી રાખવા નથી કારણકે જેનીતુજ પર કાલમાથી આણેતુ યાજ કે સાહિત્ય, એટલે એની કદર સાહિત્ય તરીકે સામાન્યતા થતીજ નથી પણ મજ યાજકારે રૂપેજ થાય છે અકબરમાન્ય વેળા કેરી અને અણુજ રાજાઈ ધન્યા પાશ્ચાત્ય-અગમ તુક દારસી વિદ્યાને એ આપણા મરુત કાળ્ય નાદક રમિ દામ, તત્ત્વજ્ઞાનના આધાર કરેલા પણ તેમની ખ્યાલિ એ આધારમાંથી જોડલી નથી કદાચી તેના કલા કદાર દત્તરે વધાર તેમણે પોત સ્વતંત્ર છુદિએ મદિકમિત કયુ છ તેનાથી રમી છે સમાગમ તેજ મમના જગત્થાથ પદિતની સ્વતંત્ર રૂપિ આજે આધારકારની ગુનનજ નથી એનું મુજ કારણ એવુજ કે આધારમાં સ્વતંત્રતાની કલા-ખુબી આજુવી અસાધ્ય છે ફનીયાના વિખ્યાત આધારકારો પહેરે કાલ પાત્ય છ એવા સાધકો કે જેમાં હીંદી રવિવર ગુવર્ણીન રામચંદ્રના આરામ માફક કે રીપ્રા જોરકના હમખાખાની રમાજતના તરણુમાં પડે મુ. જેવી ખુબી આધારમાં પણ જજાર મુજગતીમાં જવડે અત્યંત એટલે કે જાજ યાજના ધન્યા આધાર દરે પણ મગી નજરે તેા અગામિક અને ‘મદા’નીની મુનિ કાગત એવુ એક પણ આધાર જોવામાં નથી આવ્યું કે જેમાં મુજગતના મુજો રપટ જજાર અરે મુજગતના મગા કેપાલ આધારમાં આમેદન ન આવી શકે અથવા નથી આજના એ એક આજુ દરે તેમજ

ખેદનું કારણ છે. એ ખેદકારક એટલા માટે કે ભાષાંતર વિના દુનિયાના જ્ઞાની મહાવીરોની કૃતિ સૌને કેમ સંપડે? આધુનિક મુદ્રણશાળામાં હાપવાની કીચા એટલી સરલ થઈ ગઈ છે કે સાહિત્ય સરતું કરી સામાન્ય લોકોને પણ પસંદે એમ સુલભ થવા પામ્યું છે. પણ તે સરતાપણનો—સુગમતાનો લાભ સૌને તો ભાષાંતરવિના મળ્યાંથી મળે? અને જો ભાષાંતર મુળકૃતિના રંગરૂપ, ખુખી, મયાસિયત ન જતાની શકે તો ભાષાંતરનો પ્રયાસ તેમજ બ્યય બ્યય સમજવાનો. આટલું ખેદકારક. હર્ષકારક એટલું કે જો કેવળ ભાષાંતરથી સાહિત્યની તમામ ગરજ સરી જતી હોય, તો કાંઈ નવી સ્વતંત્રકૃતિની કીમત કરે નહીં; અને તેથી તો સાહિત્યવૃદ્ધિ થતી અટકે. માટે ભાષાંતર પ્રયોગ આંતરરાષ્ટ્રીયસાહિત્ય સમાગમનો એક પ્રધાન વિભાગ છે અને તેના અનેક લાભો છે અને તેથી જો કે તમામ પ્રવૃત્તિના સાહિત્યની વૃદ્ધિ થવાનો સંભવ છે છતાં ચોક્કસ હાનિ થવાની ભીતિ નથી રહેતી.

સાહિત્ય-સમાગમનો બીજો પ્રકાર નકલ. આ પ્રકારનું ભાષાંતર તો સ્પષ્ટ-પાઘરી-બહોર નકલીકૃતિ. તેનું ઉત્પત્તિ કારણ મનુષ્ય સ્વભાવમાં જ એક ધર્મ સામાન્ય પ્રશંસનીય જ્ઞાનલોભ એ રીવાજ કર્યું નથી. પણ જે જાતની નકલ અહીં આપણે ચર્ચાએ લીએ તે જાણતાં કે અજાણતાં પણ થઈ ગયા; અને તે સર્વત્ર સર્વાંશે પ્રશંસનીય પણ ના ગણી શકાય. ફ્રેન્ચ નાટકકાર મોલીયરના જાણીતા નાટક “*Critique de l'Ecole des Femmes*” ની આમેલુન નકલ એડીસન-સ્પેક્ટેટરના તેવાજ જાણીતા નિર્વાહ “*Stair Timothy Tittle*” માં થયેલી લાગે-છે. તે ભાષાંતર નથી; અને તે નકલ છે, અનુવાદ છે, એમ કહીએ કે તેના ટીકકારોએ જણાવ્યું નથી. એ સંપ્રદાય નકલ છે. પણ જાણતાં થયેલી કે અજાણતાં? અને તે સર્વથા પ્રશંસનીય ગણાય કે? જંગમલી નવલકથાકાર બાંકીમ બાણુની અનેક કૃતિમાં અંગ્રેજ લખનાર સર વોલ્ટર સ્કોટની છાયા ધણીયને જણાઈ હશે. તે પણ કદાચ નકલ લાગે. પણ એ નકલી કૃતિ ઘણી વધારે રીતે સ્વતંત્ર કૃતિ પણ લાગે છે. આવી જાતના અનુવાદ દ્વે ન છુટકે ટેરેર થવા લાગ્યા છે. જેમજેમ અનેક પ્રજાઓ વેપાર રોજગાર-કે માત્ર સામાન્ય પ્રવાસને લીધે પરસ્પર વધારે તે વધારે સમાગમમાં આવે, તેમ તેમ આવા વેપારી અને પ્રવાસીઓ લુદી

છટાલીયન સંસ્કૃતિથી મોહિત થયા હતા—એટલે વખત ઇટલીમાં વસ્યા હતા, કે તેમની કૃતિમાં છટાલીયન સંસ્કૃતિનો આભાસ બહુજ માત્રમ પડે છે, છતાં તેમની કૃતિ નવિન, સ્વતંત્ર કૃતિ નથી એમ તો નમ્મ કહેવાય. આવાં દૃષ્ટાંત વિના આ પ્રકારના અતિ સૂક્ષ્મ સમાગમ અને તેની અસરનાં સ્વભાવ કે પરિણામ તથા મર્યાદા અને લાભ હાનિ, ગુણદોષ સમજાવી શકાય નહીં.

આંતરરાષ્ટ્રીય સાહિત્યનો પરસ્પર સમાગમ અનિવાર્ય છે અને અનિષ્ટ નથી. તેના અનેક પ્રકાર છે અને પરિણામે, લાભહાનિ ભગભગ સમાન હોયે એવું છે. તેનાં કારણો પૈકી સામાન્ય અનુકરણ શુદ્ધિ—પ્રવાસ કે વેપારને લીધે જન્મવા પામે છે અને હતમ જ્ઞાનવૈભવ એવાં ખીજ વાળે છે કે તેમાં બહુ'બહુ' હાનિકારક ફળની બહુ ભીતિ રહેતી નથી. એકજ દેશીય મોદી કે આવા સમાગમથી બળવત્તર, વધારે પ્રજાવશાસિ સાહિત્ય પ્રમાણમાં નબળા-સાહિત્યને મંદ કરે; અથવા તેથી પ્રજામાંથી સ્વતંત્ર કૃતિની શક્તિ ઘટી નાખે એ સંભવિત છે, પણ બહુ'બહુ' એ બનશે નહીં. કારણ દ્વિવિધ છે. એક તો એ કે દરેક પ્રજામાં—સુધારાતી અમુક ટોચે પહોંચ્યા પછી ભાષા વિકાસમાં અમુક દરજ્જાને મેળવ્યા પછી કે તે કે તત્ત્વ-પૌતાપણું—ઉપજે છે કે ને લીધે તેની ભાષા કે સાહિત્ય સર્વથા પરબાપા કે પાશ્વર્ય સાહિત્યમાં ભીન થાય નહીં. આજે હોંદુરયાન અંગ્રેજ પ્રજા નીચે જઈને દરજ્જાને આપી મળું છે તેના કરતાં ઘણે વધારે દરજ્જાને પોર્ટુગીઝ સ્પેનની સત્તા તથા આવ્યું હતું અને રહ્યું હતું, છતાં પોર્ટુગીઝ સાહિત્ય સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ધરાવે છે. ઈંગ્લેંડ અને સ્કોટલેંડ એકલ થયાં છે, છતાં સ્કોટ પ્રજાનું નીરાણું અસ્તિત્વ જુલાઈ નથી, તેમની ભાષાની નીરાણા ખુબી બર્નસ આદિ કવિઓમાં ન છુટકે દેખાવ દ છે. અમેરીકા અને બ્રિટનના લોકો સામાન્યતા એકજ ભાષા બોલે છે—અંગ્રેજી, છતાં અમેરિકન-અંગ્રેજી અને અંગ્રેજ-અંગ્રેજીમાં ધણો મોટો ફેર છે, તે એટલી દદ સુખી કે ઈંગ્લેંડની પ્રાચીન નામાંકિત વિદ્યાપીઠની પરમ પદવીએ પહોંચેલ અંગ્રેજ એકદમ અમેરીકા જઈ એક તો ગાયબેજ સેંકડે દા દકા જેટલું પણ અમેરીકામાં સમજી શકે. પ્રખ્યાત લેખક મેરટનના એક અલ્પસમય પર પ્રગટ થયેલા પુસ્તકમાં આ સંબંધે દૃષ્ટાંત આપ્યું છે તે નરર અર્થો દાખવ કરવા જેવું છે. "He is bound to come" આ વાક્યનો જે

ચતુર્થ નથી. અંગ્રેજ તેમજ ફ્રેન્ચ સાહિત્ય વિસ્તીર્ણ તેમજ વિપુલ છે; તેમાં પણ તત્પર્યાન, ઇતિહાસ, વિજ્ઞાનાદિ શાખાએને પ્રુષ્ઠળ સ્થાન છે. છતાં એ જર્મન લેખકોની ખુબી ઇતિહાસ અને તત્ત્વજ્ઞાનના વિકાસમાં મારા વિચાર મુજબ અંગ્રેજ કે ફ્રેન્ચ લેખકોમાં નથી આવી. ઇતિહાસનેજ દાખલો લો. ફ્રેન્ચ ભાષામાં ગીઝોએ યુરોપીય સુધારાનો અહેવાલ લખ્યો છે અંગ્રેજમાં બકલની એજ વિષય પરની કૃતિ સર્વવિદિત છે. જર્મનમાં રફે મોન્સન આદિ નામ સુવિખ્યાત છે—પણ એ કોનો સામટો મુકાબલે કરે. લો તુર્તજ જણુરો કે પ્રત્યેક લેખકની પોતાનીજ વ્યક્તિગત ખુબી છે એટલુંજ નહીં, તેમનામાં ચઢતાર સહિત છે, એટલુંજ નહીં, પણ સાથે તેમનામાં કેક અનામી પ્રજાતીય ખુબી છે. કે જેને લીધે જર્મન ઇતિહાસકારોની કૃતિ કોણુ જણે શાથી અંગ્રેજ કે ફ્રેન્ચ ઇતિહાસકારો કરતાં વધારે સંગીન અને વિદ્વાતપૂર્ણ લાગે છે. આવા લેખકો પરસ્પરું કામ લેવા કે જણવા વિના લખવા માટે તો તેમની કૃતિ અવસ્થ અપૂર્ણ અને વાંધાભરી લાગે. એટલે તેના કાર્યમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સાહિત્ય સમાગમ તો પ્રથમ પકિતરૂપ ન છુટકે અવસ્થ રચીકરવો પડે. છતાં તેમનામાં કિંમત-આસિ ખુબી રહે છે, અને તમામ વ્યક્તિગત નહીં. એટલે નિર્ણય તો દેખીતોજ છે.

અમ ઉદાહરણ નામંભુર હોય તો બીજું એક સાહિત્યનાં તદન, છુદાજ અંગ કે વિભાગમાંથી લખ્યે. હાસ્યરસની આસ્વાદનશક્તિ * તે સર્વ પ્રજામાં આકૃષ્ટ છે, એમ હું માતું છું. છતાં તે પ્રત્યેક પ્રજામાં કિંમત છે. એક જાણીતી પુસ્તક પ્રગટ કરનાર અંગ્રેજ પેટીએ હાસ્યરસમાળાનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. અને તે પેટી પ્રત્યેક પુસ્તકમાં અંગ્રેજ હાસ્યરસ, ફ્રેન્ચ હાસ્યરસ, જર્મન હાસ્યરસ, ઇટલીયન હાસ્યરસ, રશિયન હાસ્યરસ, આઝરીશ હાસ્યરસ, સ્પેનીશ હાસ્યરસ, આદિનાં અત્યુત્તમ દ્રષ્ટાંત તે તે. ભાષાના નામીયા ગ્રન્થોમાંથી સંશોધિતે આપ્યાં છે. એ તમામ માળાનો અભ્યાસ કરનારને સદૃજ જણુરો કે પ્રત્યેક પ્રજાનો હાસ્યરસ, તો તેનીજ ભાષાની કે લોકલુદિતી અંતર્ભૂત ખુબી છે, કે જેને બાજ સંબોધી, સમાગમથી કદી દાનિ સંભવતી નથી.

એક આધરીય, એક સ્પેટ અને એક અગ્રેજ એક જગ્યા જાય મળી પોત પોતાના દેશના ગુણગાન કરના હતા તેમા સચન ઉગ્રો આગ્રેજે જિલ્લા પેા કે જે પેલા સ્પેટ ખુદ સ્પેટ ન જન્મે એ હોત તેા કયા દેશમા જન્મવા ઇચ્છતા સ્પેટે ઉત્તર દીધો કે અગ્રેજ, અને એજ સચન અગ્રેજને પુત્રતા તેજે ઉત્તર દીધો કે સ્પેટ ત્યાર બાદ તે બંને જણે મારી આધરીયશ્રેયને પુત્રપુ અને પેટ, જે નુ આધરીય ન જન્મે એ હોત તેા બીજને કઇ જાતનો થવા ઇચ્છતા ? તેને આધરીયશ્રેયે કેમલીક પળે માથુ ધબલવાથી ઉત્તર દીધો. “હુ મારે પોતાને માટે સારમાવ” આ દૃષ્ટાન્તમા જે હાત્યરસ રહેલ છે તે એા કામ કબુત કરને કે ખાસ આધરીય વસ્તુજ છે એ ખીજ કઈ હોતને ન્યાવડેજ નહીં સજવેજ નહીં ધબુએ જાતાતર કે અનુક્રમ્ય હતા આ જ્ઞાનુ ક્રમ કે આધરીય પત્ર ચેરાતુ નથી અને ખુદાચુ ખુમુ નથી આધરીય તેમજ ક્રમ માદિત્ય પણ આત્મરૂઢીય મક્તિમ મમામયથી અરસ વધારે સજદિમાન થયુ હશે પણ એ દરેકની જો ખામ ખુમી છે તે કે આવા મમામયથી મદ કે નજ થતી નથી.

આત્મ રૂઢીય માદિત્ય સમાગમના આપણે કારણો, પ્રકાર અને ફેદનાક પરિણામ બીહાવા વ્યક્તિગત તેમજ પ્રજાકીય સરવાળે એમા કે વિપરીત કે હાનિકારક તત્ત્વ જણાતુ નથી અને જે લાજ છે તે હાનિ સભવ તોપણ તેના કરના ધણેજ વધારે બળવતર છે સાદિત્યકારની દૃષ્ટિ અત્યા સમાગમથી વધારે પુખ્ત અને જે તેની ભુદ્ધિ વધારે સતેજ તીવ થાય છે ખુદ તેની રક્તિરણુ કેક વધારે ધારદાર અને કૌવતશન થાય છે આ દેશમા આપણને અત્યારે આમાન્ય લોમ લાગે છે કે અડી અપાતી ઉચ્ચ કેમવણી આરુઢીજ માત્રજાશમા અપાતી થઈ એ લોમ સવથા રસાતનીય છે પણ એને એક બાપ નડે છે કે આવી કેવત પિત્ર મલનરજ ૧૫૬ ૧૫૬ રિતોમાં જોદતા અથો સાદિત્ય મામત્રી-આપણી આજની દીલે જાણ્યોમા નથી જ્યાસુથી તે સામત્રી આપણે ઉપજાવીએ નહીં ત્યાસુથી આપણને આ મુદીનત વેદીજ પડશે, હાનિ બોમવતીજ પડશે અને અપારે આવી સામત્રી ઉપજાવવા લાગીશુ.

^૧ And Pat what would I give for if you were not born as I resemble
 I I would be ashamed of myself

કરવાનો હતો. અને જે લુહાલુહ નાદમગ્નદમાં આત્મા વ્યક્ત કરવાની શક્તિ હતી તેને મમારી, સુમ્મારી, એલી, તેમાંથી નવાનવા ચમકારા કાઢવામાં તેણે દાનવો નાંખ્યાં. સંસ્કૃતિની સરખાનવીન જંગલી માખણ સખ્દમના પર પાન આપે છે; કારણ કે સંસ્કાર સખ્દમાં મદાય તોજ અમર યામ છે. કમાતી રોમે ચરેલા ઝીકાએ સખ્દમ્બની અપૂર્ણતા સાધવામાંજ ઇવનું સાદમ માન્યું હતું. સખ્દની ધારા અખંડ સખ્દવા હોંદુ સંસ્કૃતિએ વિશુદ્ધ ને જાવનારીમ આદમોનું વર્ણસાચન અમર કર્યું, અને આજના વ્યવહારમમાં પણ સાહિત્ય દરેક સ્વરૂપે જનજાની જાકિત ને હુદિસાધીની સેવાને પાત યામ છે. અને ત્યાં હોય ત્યાં એ જાકનો ઉપાસક ને એની પૂજનો પ્રત્યક્ક સાહિત્યક-વકીલ, ધર્મચક્ર, પકિત કે કવિરૂપે-અર્થ પામે છે.

પણ સાહિત્યપૂનનું વણન જેટલું મહેનું છે તેટલુંજ અપરું કામ તેનો દતિદાસ શેષવાનું અને તેની રૂપરેખા દેરવાનું છે. કોષપણ મનુષ્યઅતિના દતિદાસનાં મુક્ત નંખાવાં તે પદેવાં આ સરુ થઇ મુક્યો દતો. અને છેલ્લાં દશકાનર વરંનું જે સાહિત્ય દામ દાય લાગે છે તે આ દતિદાસનાં માત છેલ્લાં પ્રકરણેજ પુર્ન પાડે છે. આર્થોએ વેદ ઉચ્ચાર્યા કે ખીસરવાસીઓએ ચિત્રાશરી (hieroglyphics) ધખત માંડી તે માત આરંભનાજ પ્રવતો નથી, પણ દખરો વર્ષોના રોમાની પ્રગતેનાં સાદવર્ષી મુંદર પરિણામ છે. પણ આપણે મદખામે જનતાના લુગાજુલ વિભાગે સખસંસ્કારી નથી. પચીસે વર્ષ પર પાલ્લિનિએ જાકણના નિવમે નિવસ કર્યા છતાં પણ આજે કુખીઆની કેટલીક જંગલી જાનિઓ અરપટ ઉચ્ચારણી આરંભદરામાં છે; અને તેથી લુહી-લુહી જાનનાં સંસ્કૃતિ, જાવા ને ઇવનની સરખામણીથી એ દતિદાસનાં આજનાં કેટલાંક પ્રકરણોની સખગી મલે છે.

જનવરો પોતાના લાવો માત અખંગદ આવાજ કાઢી દર્શાવે છે અને તે દશા પુરી થઇ ત્યારથી સખદનો દતિદાસ સરુ થએલો લાગે છે. દરેક સખદ પાછળ કે પણ વ્યક્ત કરવાનો પ્રવત રહેલો છે અને વ્યક્ત કરવાનું સાધન પ્રમાણે એ દતિદાસનાં સીમાચિહ્નો એલી સકાય. એ પ્રમાણે સાહિત્ય-વિકાસનો કમ પાડી સકાય:—

૧. સખદનું ઉચ્ચારણ સરુ થયું ત્યારથી સરુ થયેલો વિભાગ.
૨. સખદ જાવાનો વિભાગ.
૩. પદરચના સરુ થઇ તે વિભાગ.
૪. લેખનકલા સરુ થઇ તે વિભાગ.
૫. જાવવાની કલા સરુ થઇ ત્યાર પછીનો વિભાગ.

મનુષ્યની બધી જાતિઓમાં આપોંએ આ યુગ સહુથી પહેલાં આરંભ્યો હોય એમ લાગે છે. જ્યારે બીજી જાતિઓ સંપ્તોચ્ચારણની દશામાં હતા ત્યારે આર્થ મંત્રદ્રષ્ટાઓએ ઉત્કૃષ્ટ જાવ અને અદ્ભુત ભવનનાઓને મૌરવશીલ અને સુંદર પદ્મમાં જાગર કરી. સંસ્કૃતિના આદિ યુગથીજ સંપ્તભવની સેવા આર્પતવનું અંગ બની ગયું; અને આર્થસમાજમાં એ જાણના ઉપાસકની પદવી, ખારેડ, રાત્ર્યકવિ કે પ્રસંસકની નહીં પણ બધી પદવીથી તીરાળી ને એક એવી મહર્ષિની થયી. આ પદવીધર મનુષ્ય મટી દેયેનો મિત્ર થઈ રહ્યો. “વિદુષ્ઠં તસ્ય મેષિનઃ”^૧ મંત્રદ્રષ્ટા મધુચંદાને પુત્ર જેવા ઈંદને કહે છે, અને આવા ‘મેષિરા’ વિશ્વામિત્રો ને વસિષ્ઠોને સખ્યોના સુર, સંસ્કૃતિઓના સ્થાપક અને ભવિના વિદ્યાતાઓનાં પદ જાણ્યાં. અને જ્યાં જ્યાં આર્પતવ પ્રસર્યું છે ત્યાં ત્યાં સાહિત્ય ને સાહિત્યકર્તા સ્થાન સર્વોત્તમ અને અરપર્ય જતી રહ્યું છે, અને આજે આર્પ-જીવનના અધિષ્ઠાતાપદે વિશ્વામિત્ર, વ્યાસ, વાલ્મીકિ અને પાણિનિ; હોમર કલિદાસ ને ડેમોસ્થનીસ; રોકસ્પીઅર અને ગીટી જેવા સંપ્તભવની સિદ્ધિ પામેલા મંત્રદ્રષ્ટા, ‘Sages’-કથનકાર-ભોજરે છે.

પ્રકરણ ૨ જી

સાહિત્યનો વિકાસક્રમ (ચાલુ)

પદ્યયુગ પછીના યુગની શરૂઆત આપોંએ કરી એ તો સ્પષ્ટ થતા છે. પરાધીનતા તરફ દેખી જોનાર આપોંએ તો સાહિત્યને સ્મરજીવિત દારાજ અમર કહ્યું, પણ લેખનકલાની સૌથ સેમીટીક જાતિએ કરી અને અક્ષરાવલિ શૈલવાનો યસ શીનીસ્થનોને અધાગ છે. એસીરીઆના અક્ષર વતની સુમેરીઓના કે શીનીસ્થનો અને આપોં વચ્ચે મમે તે સંબંધ હોય, પણ આપોં જ્યારે વરુધુનાં પરોગાન જનલંત પદ્મમાં આતા અને પર્કુરિમાં રહી સાદું ને સરલ જીવન ગાળતા ત્યારે સેમીટીક અન્યથો મચનબેદી પ્રસાદે બાંધતા, સુંદર સિલ્પકામ કરતા અને મિત્ર-વલ્લરોથી નજીવા સાહિત્યને ચિરસ્થાવી વસ્તુઓ પર કોતરી અમર કરતા. અર્થી આર્થ અને સેમીટીક દહિર્નિંદુ વચ્ચેના વિરોધ સ્પષ્ટ થાય છે. આર્થ શંખથી આત્માને વ્યક્ત કરતો; સેમીટીક સ્થાપત્ય, કોતરકામ ને મિત્રથી આત્માને વ્યક્ત કરતો. સેમીટીક મિત્રદારા આત્મા વ્યક્ત કરવા જતાં ભાષણું. સ્થાન મિત્રને આધ્યું અને મિત્ર-અલ્પરોનો જન્મ થયો.

જેમ સંપ્ત હુચ્ચારણની દશા પ્રાપ્ત કરવા જતાં સાહિત્યનો જન્મ થયો તેમ લેખનકલા શૈલવા જતાં સાહિત્યની વૃત્તિ. સુદૃઢ અને સતેજ થાય.

૧. “તને કવિઓ પીળજે છે” જમ્બ. ખ. ૧, ગા. ૩, રૂ. ૧૧.

તે ચિરંજીવ થાય છે. પંડિતના કથનમાં માનવતા કરતાં મહેનત વધારે હોય છે અને તે મહેનતની મદદથી ચનાર પંડિત વધારે સમૃદ્ધિના ભાર નીચે પહોંચતું કથન દાખી નાંખે છે. આ મૂલ્ય બેરે સાહિત્યના વિકાસના દરેક યુગમાં જુદાજુદા તરંગો ઉપજાવ્યા છે.

લેખનકલાના વિકાસથી સાહિત્યના લોકારીઓ પંડિતો થયા. લખતું એ અલગ કામ હતું અને લખેલાં પુસ્તકો ભેગાં કરવાં એ તેથીએ અલગ હતું એટલે સાહિત્યનું જ્ઞાન દુઃખાપ્ય હતું. યોગ્યકજ પંડિતો યજ્ઞ શક્તા. યોગ્યકજ પંડિતોનો પાઠ શીખવી શક્તા અને યોગ્યકજ પંડિતોની પરીક્ષા કરી શક્તા, પંડિત વિદ્વાતા મેળવતો, સાહિત્યના આદર્શો શોધવાનો પ્રયત્ન કરતો, સાહિત્યની પ્રચારિકાઓ સરખવતો અને પંડિતોના અભિપ્રાય પ્રમાણે પેલાનું દષ્ટિ-મિત્ર બદલતો. દૈનિક લેખનકલાએ સ્મરણશક્તિનું સ્થાન ક્યાં ક્યાં લીધું નહીં; અને પંડિતોનો આધાર ખાસ કેળવેલી સ્મરણશક્તિ પર રાખા કર્યો.

આ લેખનયુગમાં સાહિત્યનું ક્ષેત્ર બાહ્ય સક્રિય છતાં બાહ્ય નિર્મૂલ રહ્યું. સાહિત્યની ભાવના યોગ્યક સાહિત્યોએ વિશુદ્ધ કરી ને શિષ્ટ સાહિત્યની અને સાહિત્યના ક્ષેત્રની સીમા નક્કી કરી. આવશ્ય આને અપૂર્વ શિષ્ટતાના સાધક તરીકે જે સાહિત્યોને પૂરે છે એ પૂર્વ પશ્ચ અથવા યુગમાં શરૂ થઈ.

પંદરમી સદીમાં નવા યુગનાં બીજાં શોધાયાં. ગઠનબર્ગે જર્મનીમાં, કેરલરે હોલાંડમાં અને કેરલરે ઈંગ્લાંડમાં છાપવાની કલા સરસ કરી. તે સમયમાં કામળા બનાવવાનું પણ સહેલ થઈ ગયું. જે પંડિતોનો કળાશૈલ્યનો તે સમયનાં લોકોની મીઠાકત બની. સાહિત્યમાં લેકસાસન સ્થાપ્યું અને સાહિત્યનો આ સ્વાદ લેવાનો અધિકાર આખી જનતાએ પ્રાપ્ત કર્યો. પંડિતોની સંખ્યા વધી ખરી પણ પરીક્ષકોની સંખ્યા અચ્છિત થઈ ગઈ. કલાઓને શુદ્ધ જ્ઞાન મેળવી પંડિતોની કસોટીએ ચડવાની જરૂર ન રહી. સાહિત્યકને પંડિતની લેખિનીની પરવા વગર ચિરંજીવી બની, ભવિષ્યની પ્રગ્નના સ્વીકાર માટે 'કાલો ભવં નિત્યચિરંજીવુલ ચ પૃથ્વી' એ માન્યતા આદરવાનું સરલ થઈ પડ્યું. કૃત્રિમ પંડિતો વિના હૃદયને વ્યક્ત કરવાનો અધિકાર મનુષ્યમાત્રને પ્રાપ્ત થયો અને સાહિત્યના આદર્શોમાં સ્વાભાવિકતા અને વૈવિધ્ય આવ્યાં.

યુરોપમાં છાપવાની કલા જેમ વધતી ગઈ તેમ સાહિત્ય ને સાહિત્યક બંનેમાં ફેરફાર થયો. મનુષ્યના અને સ્વતંત્ર થવા પ્રયત્ન કર્યો. મનુષ્યના અભ્યર્થને સ્વતંત્ર કરવાના પ્રયાસો શરૂ થયા. ધાર્મિક સ્વાતંત્ર્ય માટે લુદ્ધ શરૂ થયું અને જૂતકાલના સાહિત્યની ભાવનાઓ ઝવનનો પુનરુદ્ધાર કરવા મંડી ગઈ. લ્યુથર, કાટે ને રોકસબીઅરમાં છુટાંછવામાં મૂર્તિમાન થયેલાં બલો આખરે આ સાહિત્યયુગના પર્વતોનાં રસોમાં એકાં ગાળ્યાં. એણે સમગ્રી

સત્તા સામે જળવેદ કર્યો સ્વાતંત્ર્યના સિદ્ધાંતો શીખવ્યા ને કૂચ ઉદ્ધારિની આગ નેનાલી એણે અર્વાચીના યુગના શ્રેષ્ઠ સાહિત્યસ્વરૂપ નવલકથાને નિરસાવી, એણે આમાના મર્દદેશીય ઉચ્ચારણને સાહિત્યમાં મહાવવનો દંક સિદ્ધ કર્યો પડિને સુચરણ અને તેમની જુગત્રણ જુગતા લાગ્યા પુરાણી માનવસૃષ્ટિ પર તાણ કરતા કેમોએ નવસૃષ્ટિ સરખાવી કહીએ તો એવે એના આત્મકથનો ને નવલકથાઓ માહિત્યની આ સૃષ્ટિના આદરો થઈ રહ્યા અનેક સહિત્યકો— જાણરત, શેષી, શીંગ, લુગો ઇત્યાદિ કામ અને કવચીઓ—આ સૃષ્ટિની રચના સંપૂર્ણ કરવા મથી રહ્યા સહિત્યના આશાઓની સીમા ફરીથી નક્કી થઈ સાહિત્ય એકેને સમગ્ર જીવનના અંગેના દરેક સ્વરૂપનું કથન એમ સ્વીકારાયું અને સાહિત્યકોને જીવનના બધા તરનો બેગલસાને અને ક્યાનુ દરેક સ્વરૂપ સરખવડાને પડવાનો મળ્યો. પરિણામે વખતનુમે નિર્ણય કરેલી સિદ્ધતા નુ ધોરણ અદદ્ધ થઈ ગયું જીવન અને સાહિત્ય સમવિસ્તારી થયા

આ પ્રમાણે સાહિત્યના આદરો અને પ્રગતિ જુદાજુદા મુગ પ્રમાણે બદલાતા આવ્યા છે

પ્રકરણ ૩ નું

કથન અને સાહિત્ય

કથન અને સાહિત્ય

સહિત્યની વ્યવસ્થા આપવાને અમનના વખતથી અનેક ચલાનો થયા છે પણ કુમ બદલાતા સાહિત્યનું કથન બદલાય છે દરેક યુગમાં કથાઓ અને પદિનોએ શ્યાપેદી પ્રચ્છાધિકારી જુદીજુદી હોય છે અને તેથી એક વ્યાખ્યા દરેક યુગમાં લાઠ પાડી છાગાલી નથી હાલના યુગમાં તો સાહિત્યનો વિસ્તાર જીવન જોડેલો છે અને જેમ જીવનના બધા સેત્રોમાં અનુભવ સેવાનું દરેક માનુષ્યે બનવું મુરકેલ છે તેમ સાહિત્યની સર્વદેશીય વ્યાખ્યા પણ આપવી મુરકેલ છે પણ સાહિત્ય કોને કહેવું તે નક્કી કરવું એકદુ જ કામ મુરકેલીનું નથી માહિત્યના ઘોઘાપણા સરકારો પણ જોને પડ્યા હોય તે સામાન્ય કથન અને સાહિત્ય વચ્ચેનો ભેદ પારખે છે એટલે સદાએ થયા ને કથન સિદ્ધ સાહિત્યની પકિતમાં મળ્યું છે તેને જોતા સાહિત્યના કેટલાક લક્ષણોને નિર્ણય કરવા જતા પહેલા કથન અને સાહિત્ય અનુબંધવનમાં ને રચાન બોમ્બે છે તેનું શુ કારણ છે તે જોવું જોઈએ

અનુભવો સ્વભાવ સૃષ્ટિ સરખવા તલસતા પ્રધાન જોવા છે વ્યક્ત કરવું એ એનું મૌલિક લક્ષણ છે સાધનમાયથી તે અતર વ્યક્ત કરવા મધે છે અને મરે છે ત્યારેજ આ પ્રમાણે જાણી મુકે છે અને વ્યક્ત કરવાના સધનો જેમ જુદા તેમ જુદાજુદા કલાઓને તે જાન્ય આવે છે

એ નાદદારા ન્યારિ કે વ્યક્ત કરે ત્યારે સંગીત જન્મે; ન્યારે હાથ-ચાખાથી વ્યક્ત કરે ત્યારે અભિનય જન્મે; ન્યારે ચિત્રથી વ્યક્ત કરે ત્યારે ચિત્રકલા પ્રગટે; જ્યારે પથ્થર કે સ્થૂલ પદાર્થથી વ્યક્ત કરે ત્યારે સિદ્ધપદ્ધતિ, ન્યારે બાંધકામથી વ્યક્ત કરે ત્યારે સ્થાપત્યને સરજે; અને ન્યારે ભાષાથી તે વ્યક્ત કરે ત્યારે તે સાહિત્ય સરજાવે. દરેક કલામાં વ્યક્ત કરવાનો પરમ પ્રયત્ન સમાયો છે.

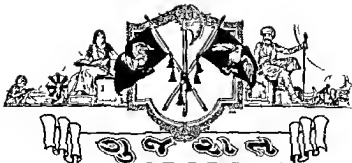
ભાષાદારા કે પશુ વ્યક્ત કરવું હોય તે વાંચા વડે કે લેખિનીથી થઈ શકે. એ વ્યક્ત કરવાની ક્રિયા તે કથન. કથન હોય તે સાહિત્ય બને.

કથનના નિયમોનું શાસ્ત્ર તે વ્યાકરણ. વ્યાકરણના નિયમો એ માનસ-શાસ્ત્રના નિયમો છે. મનુષ્યના મગજનાં મૂલ તરફો પર એ રચાયાં છે અને એના વડેજ કહેવું સમજાય છે. એ એ નિયમો ન જળવાય તો વ્યક્ત કરેલું કોઈ બીજું સમજે નહીં એટલે કથન થાય નહીં. ન્યારે નિયમો પ્રમાણે બહુમતું કથન બહાર પડે ત્યારે તેને સાહિત્યના નિયમો બાંધી પાડી શકાય.

કોઈ વખત સાહિત્યના નિયમો વ્યાકરણના નિયમોની અવગણના કરે છે. ઘણી વાર કતોને બદલે ક્રિયાપદથી વાક્ય શરૂ થતું જોઈએ છીએ, કોઈ વાર કતો કે ક્રિયાપદ વચ્ચેનું વાક્ય સાહિત્યમાં રચાત પામે છે; અને છતાં સ્પષ્ટ કથન થાય છે. આ અવગણના ઘણી વાર માત્ર દેખીતીજ હોય છે; અને છતાં એ એટલુંજ પુરવાર કરે છે કે સાહિત્યના નિયમો વ્યાકરણના નિયમો કરતાં વધારે બાંધક અને મર્મરૂપી છે.

સાહિત્યપદ પામવા માટે કથન સચોટ રીતે થવું જોઈએ. જેથી કથન કરવાનો-વ્યક્ત કરવાનો-હેતુ પાર ન પડે તેને સાહિત્ય લેખીય નહીં અને આ હેતુ જે રીતે પુરો પાડવામાં આવે છે: એક શું કહેવું છે તે સામાને બરાબર દર્શાવાય ત્યારે; બીજું ન્યારે એ કથનની સામા માણસ પર જે અસર કરવાની ઇચ્છા હોય તે યાવ ત્યારે. સચોટતા ત્યારે જે પ્રકારની હોય: કથનને સ્પષ્ટ કરે તે અને તેને અસરકારક બનાવે તે. જે કાવ્ય કવિના હૃદયની લાગણીઓ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે તે પહેલાં પ્રકારનું; જેનાથી કવિની લાગણીના જેવોજ સમભાવ વાચકમાં પ્રગટે તે બીજા પ્રકારનું. પહેલો પ્રકાર સાધવો સહેલો છે; બીજો સાહિત્યશક્તિની ખૂરી-કસોટી કરે છે. ઘણા કવિઓ પોતાનું રુદન સંભળાવે છે, પણ સામાને કોઈકજ રહતી થકે છે.

પણ એકલા સચોટ કથનને સાહિત્ય કહી શકાય નહીં. માત્ર દાં ભાવનું કથન કરવામાં ઘણી સચોટતા આવી જાય પણ તેથી તે સાહિત્ય ન બને. સચોટ કથન સરસ હોય તોજ સાહિત્ય બને.

પ્રકાશ ૫]

વર્ષ ૧૯૮૦

[અંક ૩

**ગુજરાતે સમાજનો નવો પુષ્પ આરંભ્યો છે તેવી સમૃદ્ધિની મહત્તાભાવના
વધી ગઈ છે તે સામયિકોથી સમૃદ્ધ બન્યું છે**

એના પુરુષતામાં ત્યાગ છે, ઉત્સાહ છે, હઠી વ્યવહારિકતા છે કંપી અભિમાન છે એમાં આવશ્યકશક્તિ છે તે સ્વાતંત્ર્યપ્રેમ છે મુક્તીપ્રેમ છે અને નિઃશંકતા છે માનના શક્તિ છે અને સિવાયનિષ્ઠ પ્રેમ છે અને અચૂરણ તથા માનવતા વિસાવવાની દૈશ છે

એના સ્ત્રીમાં પુષ્પની સુખમતા છે, ને છતાં સતીની આજ્ઞા છે એમાં શક્તિ છે ને સશક્ત હિત છે કાલ્પનતા છે ને છતાં વ્યવહારિક હૃદય સંતોષ છે ધર્મી ધર્મા નથી, છતાં અદ્વાય હૃદયની શક્તિ છે એમાં પુરુષના સમાન વચની દૈશ છે છતાં પુરુષને પાલેલ હતા શહેરાતુ હઠાણુ છે નવાનવા કલ્પસે છે ધના દુખ સદન રક્ષાની દીક્ષા છે અને પુરુષને સીનેમાં વિશ્વ પ્રેમની ભ્યેત્ર ભવતા ખાતી છે

માયેમાત્રમાં નવપુષ્પ વેતન પ્રસરી રહ્યું છે—ધીરેધીર નવા સમાજનો સમારંભ થાય છે

અવિભક્તને જ્યાં એક ને અવિભક્ત સુલભતા આન અને છે અને એમ અંગેમ મળી એકતાનવા પરોળ અભ્યાસ થરખાય છે તેમ સુખમતા સમૃદ્ધિના પ્રાપ્તિ આપનારી સાક્ષી છે છે કાર્યશીલ ને પરચુરામણી આ શક્તિ આર્થિક સ્મૃતિનો વિભવ બન્યો ત્યાં કંપી છે અને આર્થિકતા સંવર્ધન તથા મહત્વાકાંક્ષા ને વીરતા સ્વમાન ને સ્વાધ્યક્ષ શક્તિ, સ્વાતંત્ર્ય ને વ્યવસ્થા, વપ શક્તિ ને સમય વિનિયમ ને સ્વદેશ સંપ્રદાયની સર્વોચ્ચતા અને પ્રેમ-નિર્મલ ને નિરુપસન્ના પુરાણા નવ-આર્થિકતાની પ્રેરણાથી દરેક દિશામાં મસરશે

—ગુજરાત-એક સાંસ્કારિક વ્યક્તિ માંથી

શ્રવણ]

અગાશીની પાગેર પર બે હાથે ચુકી, નંચળી તરફ અવિધ્યની

હિપિ વાંચી રહી હોય તેમ તે ઉઠી હતી.

[૧૯૮૦]

—રામવિદ્યા

—૪૭૭

૧૧૬
 રા દુર્ગાશંકર ઉમીઆરાંકર દેવે
 એમ બી બી એસ
 વિવર
 રા ભોલાવાલ અમારાકર એસી

સુ ૨ બોલાવ થવું બાબતોમાં મહાદેવે આજના નાના, બાપા અને સસરા એ
 દત્તા ત્રણેએ સ્વયં (અથવા તે) જેને એ રથ

અનુક્રમ પડતું તે) તરફ પ્રયાણ કરતાં સર બોળાનાથ માટે આ પૃથ્વી ઉપરજ એકેક નાનું સરખું રવળં મુકેલું. જમું મળીને દવે સર બોળાનાથ પામે રેટનું મન હતું એનું એમને પોનાને પણ જ્ઞાન નહોતું. એમના કુટુંબમાં કદા દુકમને પશુઆજ સુધી સરબોળાનાથ ઉપર એક પે સરખી કમાવવા માટે પસીનાનું એક દીપં સરખું પણ પડવાનો આશય મૂક્યો નથી. એમના એક મિત્ર તો અવસરનાર એમ પણ કહેતા કે, સમુદાના મચ્છડો ભરીને પસીનો ખસાજ છોડે દીપ તે પણ એજોત્રી એક પે પણ કમાઈ શકે કે નહીં એ શંકાસ્પદ છે.

આ ત્રિવેણી દોહન એમની ખ્યાલિયુ પ્રથમ અને મુખ્ય કામજી.

ખીલુ કામજી એમનો કપેકાત પડેરનાનો શીખ. આ કામજી એટલો જમો પધી મધો હતો કે આપણે એક વીંટી સરખી પંદરીને બહાર નીકળ્યા દોહજો તો પણ કટાણી ખાતર આપણા મિત્રોમાંથી કેળને કોઈ નો જરૂર આવે કહેજ કે: "અહો, આજ નો કે નર બોળાનાથ મરને નીકળ્યા હાઈ"

નર બોળાનાથ પાછું દરીને દેલી એવાસમા કરતા એનું કારણ પણ આ કામજી દર્શાવે.

સર બોળાનાથની ખ્યાલિયુ ધીંગલું અને કિલ્લુ કામજી એમના અસાધ્ય મહેમનો. "નેપીઅનરી રોડ" ઉપર આવેલા એમના વિશાલ ખંડલામાં દરરોજ લગભગ વીસપનીસ મહેમાનો તો પચસ પાપજોજ રહેતા આટલા મહેજ એમના જગત્તાનું નામ ફાલકે દીખામમાં "સમદરશન" પાડેલું-એ કે ખર્ક અને લગ્ન (!) નામ તો "બોળા-મદાલ" હતું.

વીસાવત ગયા પહેલાં તો સર બોળાનાથ દેશી રીતરીવાજ મુજબ રહેતા, પણ ત્યાં જઈ

ચોગાક વખત રવાના થઈ એમને અંગ્રેજ રતામજ એટલી જમી ગમી મહા કે માથે લઈ અજોલા બટ, લેવા અને પાડીને ત્યાંજ રમ આપી દીધી અને પાછા આવતાં કટાણીઅન "એક" અને કુમતીશ "વાને" નું એક આખું સરકર, માથે લેતા આવવા દતા, અને દવે દેલી રહેણીકટાણીના મેખામાં "કોટીનેટલ રતામદ" ની તુરકાથ મોરી, મુદમંઆનું ખીચડું જાનાવી, સર બોળાનાથ કુટુંબીની મોજ ઉઠાવતા દતા.

તેથી બોળાનાથ 'મેડી' થયા પહેલાંજ મુજરી ગયાં દતાં. કે મંત્રિન ન દોહણી મને હવેનર સર બોળાનાથે વીરમતી ને દત્તક લીધી હતી. પુત્ર કરતાં પુત્રીને દત્તક લેવામા શા સાર હાથા છે એ જાગત પર લખાઈજનાઈ મર બોળાનાથને મોઢો જળતો ત્યાંજ લેતા એક સાંકુલમજ આવજી આપતા.

વીરમતી એમનીજ તાનિની એક સાદા પડની પુત્રી હતી. ખાનાપિયા મુજરી જતાં અને નગરકિજી નમું કોઈ ન રહેતાં સર બોળાનાથ ની પુત્રી મરને મહેવામાં વીરમતીને કોજ વાંધા જેવું થાવું નહીં. કોહતા આરેક મહીનાથી સર બોળાનાથનું પર વીરમતીજ થમાવતી. એ એટલી જમી મુશામ, ચપત અને મનોહર હતી કે અજાજ સુધી નફણીઅના રહેલા 'જકા નાજ' મોહરો અને જાતજાતના ભેળા સએલા વિલક્ષણ મહેમાનો-એ જવાને વીરમતી એ હાથમાં લઈ લીધા હતા. અને એનું વય તો ફક્ત સપ્ત વર્ષનુંજ હતું છતાં પણ જવાની મોટેરી મા થાને એ રહેતી એમ કહીએ તો ચાહે.

સર બોળાનાથના મહેમાનોનું મંડલ મણુંજ ખવરંગી હતું. જિજ્ઞાસુ દેશના, જિજ્ઞાસુ વેશના આ મહેમાનોના સમદમાં

સર્વત્ર જિલ્લાના કેવાની હતી નૈઋત્ય કંદ માત્ર એક જ શિયામા દરિયાયર થતુ હતુ ખરે જુકતા બચ્ચુએ સર થતુ હતુ- ફારણ ન આ મુદરથી અપારેભાગે મોનક માનતા ત્યારે અપર પડતી કે સમજન બધાની ઓપરીઓમા કોઈકે હ કેમણે હમુ ડીમા પડી ગયા હ દાખલા તરીકે ૧૯૬૪ થી ૧૦૫ થી વિવરણગરપુરના રેલવે અને અમેરીકન વિજ્ઞાનને એકા કરી એકુ તાલ શોધી કરેલ કે દરમના એકવા બીજા નહીં પળ દાન આપુ ને આપુ કીતમઅન જાલ મધ ખાવ થીજ દા મમા રહેવા અરજિત હુમ ખાનાર ઉપર અમર છે પદો મમના નામના પ મુગીત રાગી મનિદામકામની એવી માનવા હતી કે એ દિવસ સાદ્યજા પ્રીતી નવમી સર્ગમા જીવર તરુધા નમર નગી એગગીને પળન મમમા અન ત્યાર પડી ત્યા સીમાના ત્રાસી કપાન સિદ્ધપુર અલેકા મી દામગરથીઅન પળ સરખાજાલમની નમમાગગીન ૧૦૬૪મમ અનનકાગી આખવા દતા અન આરુન એક એસ પાલની માધમા દતા કે એને પાણીમા મેગી તાકમા લગ વધી જમ હતામએને મુદરની વામ આવે છે તેમ માણુઅને પળ આવે આથી તર નહાયે તમા પુનએને પનવામા મેટની મુમમા પડે એ જાનતનુ કપળ વીરમતીએ એક દિવસ મે કનાક સુધી તાલમુ હતુ (અને એને બીચાળીને આશામન આપવા પળ કોઈ નહેનુ) શ્રીપુત પુષ્કામ પેગમા આવેક વાના કોકરને જાને મર જાનાઅને ત્યા મે વી પટેલા એમના (પુષ્કામના) પાની મુમરી તમા ત્યારથી ધામ નીળીને પડવા દતા આ માર વાને સુમર વીરમતી માથે

બધુજ હતી મપા દતો અને રીમતીને વારે ઘડીએ કલા કરેનો દ પેલાનુ નામ યુમન' સર હેવા છતા અને તો વીપુમા વધારે મમનુ હતુ જાનુ ૧૦૬૪ મ મેવના દિને મુમાલ વજ ના અને રેવમતાઓ નમમા વમતી કેમ કરી એ જાનતના અખમામા રામપા દતા મુરેદ મીનોન મેો ને પટેલા અન દ સમમમા માર મહીના પટેલા ફ મુદાસને તેણે એવી મુમાલ કરી હતી મુમ ૧ ના તામ હુ કરવા મીમા આમન આ તે મ છે એટલી ડચી મીમતી હતા પદ લમા વી અને અરજ નમા મડાએને કાનકેક મડગાદ તમા કરવા મહત અન મીગીત મનાની રમીને રના પડા હપ અદક- આસારે આર કમી કુપર-મપાવવાની કોઈ કુમિત ન થી કરવી નેહમ આ અમના મારી જખાવાથી અ ઉપર વિમાર મરના કુપુ સ વચન અવતા મુરે કથી રહેવ કુ નદા અને તેખામકાદમી પડી આમ દરમનુ કરણ શ્રીપુત પુષ્કામ મમકા સમા નહી અને મુરેદ નમ તાકીનકીને વનક રથ અદા સુર ની એગખા મુ વવાની જરૂર છે મુરેદ મર જાનાલમની નમાતને એક પુવક દતા પાનના પિના માથે અમુ નામનામા મતબદ પડતા ને કહેવા કરવા વધારથી અમનાથી મુરે પડી રવામપા મુક રજો દતો અ જાણુતો દતા મે તાકાની રથાવર જમમ મીજકતામ અમુક જામ શીવ પ પિતા તરુથી બીજા બધી આસા નથ છે મરે વો નમીત અજમાવવ એ મીનન મથો દતો સીવન તરુ રવને થવા પટેલ પાતે જાનમહેનતે કમાકને આવશે ત્યારમા વીર મતી સાથે બધુસ કમ કરે એમ વીરમતી ના મનમાં એણે કસાવી દધુ હતુ વીરમતીના

પતા તે વખતે જીવતા હતા અને સુરેંદ્રને એઓ એક ઘણેજ કામેજ જીવાન મણુતા હતા, એટલે એમને આ સંબંધ તરફ ધીરુકલ અણુગો નહોતો. આ વાત વીરમતીને પણ મનમાં તો બહુજ ગમતી હતી, પણ 'હા પછીસ તો સુરુ બહેકી જરી' એ બીકે સુરેંદ્રની સ્થિતિ તો જ્યારે વાત નીકળતી ત્યારે તે સાફ નાજ દહેતી, આ બધી હકીકતથી સર બોળાનાથ ધીરુકલ અજાત હતા. (મણીબરી બાળતોમાં અગાત રહેવાની એમને ટેપ પડી ગઈ હતી.) પણ સુરેંદ્ર સર બોળાનાથ પાસેજ લાઠકપાથો, જીવાન, પુગણો પહેણો હતો. બોળાકાકાને ત્યાં જઈ એમનાં "સંમદરયાન"માં મથક કરેલા-અથવા તો સંમદ યએલા-મહેવાનોની બેજાએપ વાતો સાંનળવામાં એને બહુજ ગમત પડતી. સર બોળાનાથને બોળાકાકા કહીને બોલાવવાનો દહ કહત એક સુરેંદ્રોજ હતો.

થોડાક દિવસ પહેલાં સર બોળાનાથ સવારના "ઉપવાસભાજન" કર્યા બાદ વીરમતીના રૂમ પર ગયા અને બારણું ડોકવું.

"કોણુ!" અંદરથી અવાજ આવ્યો.

"એ તો હું છું, વીરુ! શું કરે છે?" સર બોળાનાથે ઉત્તર આપતાં સવાલ પૂછ્યો.

"કેં નહીં, બેઠી છું. આવેલો, બારણું બંધ નથી."

સર બોળાનાથ અંદર જઈ એક મોટી આસન પુરથી પર ઠાપ દહને પડવા અને એટલીજ ત્વરાથી બપ દહને જે કહેલા અજાણ હતા તે કહી નાખ્યું: "એને વીરુ, સુરેંદ્રનો તાર આવ્યો. હ. તેમાં લખે છે કે, આજે અગીઆર વાગતાંની શક્તિમાં એ અહીં આવવાનો છે અને આપણે ત્યાં તો બધા રમ્મસ એંગેજ યએલા છે. તું સુરેંદ્રને બોળાએ છે? અરે

પણ નહીંજ તો! તું આપણે ત્યાં આવી ત્યાર પહેલાંનો એ રીલોન મએલો."

વીરમતીને ધયામાં ક્યારે પણ બોલાવાની તક મળીજ નહોતી. એ હા નાનો જવાબ આપે તે પહેલાંજ સર બોળાનાથે નક્કી કરી લીધું હતું કે વીરુ સુરેંદ્રને બોળાખતી નહોતી. હવે એ પોતે બોળાએ છે એમ કહે તો માથે સાથે 'પોતાનો સુરેંદ્ર સાથેનો સંબંધ' કેવા પ્રકારનો છે એ પણ કહેવું બેજાએ; એ કહેતાં વીરમતીને સ્વાભાવિક રીતે શરમ આવે તેથી 'સજ સેં બકી સુપ' કરી તે બોલી નહીં.

સર બોળાનાથે તો ગારું આમળ મકમ કાન્યુ: "હું એમ કહેવા આવ્યો હતો કે તારી પાસે તથ્થ રમ્મસ છે તેમાંથી બે આર હાથ માટે એક રૂમ સુરેંદ્ર માટે કાઢી આપશે કે? સુરેંદ્ર ઘણેજ અગેજ જીવાન છે. એ આવરી ત્યારે 'ક'પની'માં બહુજ ગમત પડશે. સીસેનથી બેજાએ શું વિચાર્યો આવ્યો છે!"

સર બોળાનાથનો વાક્યવાદ શરૂ થવા પછી ક્યારે બધ પડશે એ કહેવું અશક્ય જેવું હતું, પણ વીરમતીએ વચમાંજ 'કહી દીધું કે એએ હમણું બેઠા હતા એ રમ પોતાના બીજા બે રમ્મસથી જુદો હતો અને તેથી તેને થોડાજ વખતમાં આકરેને બોલાવી સુરેંદ્ર માટે પોતે તૈયાર કરાવી રાખશે.

વચ્ચ વતાં સુરેંદ્ર આવ્યો અને બોળાકાકા સાથે હકેતીકે ચાં ગપ્પાં મળ્યાં બાદ કપડાં બદલવા એને આપેલા રૂમ પર જવા હાજમાંથી નીકળ્યો. રૂમ પાસે આવતાં તેણે વીરમતીને પાસેના રૂમમાં જતાં, બેઠાં.

વીરમનીના પિતા મુજરી ગયા પાત
વીરમની અને સુરેન્દ્ર વચ્ચેના વચ્ચવચ્ચાર
માત્ર નામનો જ રહ્યા હતા. મારણ કે પિતા
ગરબી એકની અનુવી જાગાને પેતાની
હજીમુમાર કેમપના લખવા એ સુરેન્દ્રને
અનુવિત લાગુ પોષાએથીસે દારા વહેતા
આ પ્રેમકળો સુધા જવાનો અર્થ વીરમની
એ એવા કયાં કે સુરેન્દ્ર કે મળ્ય
સર-કામ બીજા કે હ બાલકના પ્રેમ
પાશમાં પડવાને લીધે-પેતાને ખુબી
જવા હરો છે આથી રીમમાં ને રીસમાં
સુરેન્દ્રના કામગીરા દુકા નીરસ જવાન
આપ્યા શીવાય બીજા એકે કે લખ્યુ નહોતુ
સ્થિતિ અમ હોવાને કહો વીરમનીને આ
"સમદરયાન મા જોતા સુરેન્દ્રને અમલની અને
દા થાન એ તાન સ્વભાવિક દા

સુરેન્દ્ર આ મા દહડે વીરમનીને મળવા
હાર્દી આથી પણ નહી આજરે
સને પ ચેક વચે સુરેન્દ્ર સમદરયાન ના
વિશ્વાસ અને કુડ જમીયામાં એક ગ્રામ તમે
માકડા પર જઈ મેળે પેતાને માટે આ પણ
ત્યાજ મનાવી દહડે તે તે આજા આર
એમગમવા અમલી દનાવી રજો દને તેટલામાં
કુન એકડા કરતા જાગડી દામગા બરેલી
સામેથી વીરમનીને આવી વળે જોત આ માને
કેકળેજ હી અને બાહમહેમ છલમ મારી
વીરમની આત્મી હતી તે દિશામાં દેહી જવ
સુરેન્દ્રને આવનો જોષ વીરમની જમણી
તરફના રસતા પર વગી મધ પણ આડીને
છેડે ગુજાગના એક છોડ સાથે કાદામાં જગા
ધે: તે કાગળી દુની એટલામાં તે સુરેન્દ્ર
આવી પહોંચે

અને શો અર્થ ? સુરેન્દ્ર બીજાવચ્ચને
બોલી હશે

મેળે શો અર્થ ? ગુજાગમાં મંગા ઉમે
એ કે મારો વાક છે ? વધારે વીરમની
માત્ર વીરમનીને પુછ્યું

ગુજાગ મેળે મુનામાં કુ કે બૂન
મેળ છુ કે માર થી આમ જામની કરે છે ?

આપણાથી માણ્યમે દૂર રા માટે રહે
છે એ આજા જાને / શોધી કા તુ જોષમે
વત્ર માફ કરજે મારે જર જોત વળ છે
કહી વીરમનીએ સાદવા માડ્યુ

અરુ સમ છે વીરમની વીરમની હતી
ત્વી કુ દ મેનુ કુડ જ થી એન / મેના જ કડા
પર વધ ગરેદ અને જાને જણા મેલા જો
શીક પરખા માદ કહ્યા અરને આપણને
જોષથી એ ન અવગામ મારે જણ અત્યારે
મજબૂર તો ખરી કે ન આ મમદયાન"મા
રમ થી આવી બર કી ?

પરખા પડી તમે તમાગી પત્ની સથે
કાવ તેટલા કહ્યા કમને એતમારી મુનસફીની
વાત છે કુ ૧ જહી માણુછ—સર મેળા
ન થ ની રતક વચથી પુચી થઈ કહી છુ "

આ—હ સી— સુરે મેલી કહ્યો
એમજ કરેને એટલા મા જ માદ
સાદેનનુ નાક આજમાન માથે વાળા કરે છે !
મેળા માણસની નીડરી એટલે—" વરુ
અનુકજ રણુ

વીરમનીથી આ અલોપ તદન થઈ શકે
એમ નહોતુ બી સુરેન્દ્ર કુ એ વિવ
અવ જાગળી નથી પેટાનથી બરેલી
દ કીને સળગાવી દીવામાં લગતા જોષ
જણુકી કો તેમ વીરમની બજુકી કહી
છતાં પણ આપણે છુટા પડીએ તે
જોષા એટલુ ભા મારે તમને કહેવુ જોષમે
કે અપણે મળ્ય તમરે લીધે તુરે છે
સીનેનમા તમે છુ કરતા દના એ અણુવની

મુલ્લાન ! નીચે રેતી પર પુટલે પડી, વીરમતીના બને હાથ પોતાના હાથમાં પકડી, / વ્યંજ ૧૯૮૦
 ત્યાંજે મુખે વીરમતી સામે એક મીનીટના? તે તારી ગયા.

હે કે થું ? કે ખાસ પ્રદર્શનની ખાતરજ દતાં એટલાં બધાં ધરણું પહેરી નાખ્યાં છે ?”

સુરેન્દ્રે સર બોળાનાથે પહેલાંથીજ બહુ છુટ આપેલી હોવાથી એ હરોશાં વચ્ચે અચકાવે અમુક મધાંદામાં રહીને કાવે તેમ બોલ્યો.

“નારે લાઇ, બહુ ઝવેરાત પહેરણું ફેસન ની બહાર મણુપ છે. આ તો અમર્યાં જરા માફે કાઢી આપ્યાં એટલે પહેરી લીધાં.” (માફે પેરીશથી બોલાવેલો સર બોળાનાથનાં ધરણુનો ખાસ ખતનગી હતો.)

“ધારુંજ સારું કપું. આ ઘોડાંકણું પીમ્પરીસ ધરણું તમે પહેર્યાં છે ને ઉપરથી જણાઇ આવે છે કે ધારો તો ઝવેરાતના તમે મમે તે દાઢ કરી રાકો છો કેમ, કે નથી ચીજ છે કે ?” સુરેન્દ્રે પુછ્યું.

“મારા ખ્યાલથી તો તે બધાં ભેવમાં છે. બારે દા, આ કાંઈ હીરા તે નથી જોયેલ. આ જ, ભે, કેવો છે ?” કહી મર બોળાનાથે ગળામાંથી એક પાતળી પ્લેટીનમની સાંકળીમાં હટકાવેલો, પ્લેટીનમમાંજ જડેલો, ફક્ત એકજ કળિા, નાના કાવારા જેવો હીરા સુરેન્દ્રના દાઢમાં આપ્યો.

સુરેન્દ્રે એને ચાહે તરફથી ફેરવી કેંપીને તપાસી જોયો. એ હીરામોનીમાં સમગ્રનો હતો એટલે એ મોનીટ સુધી ટમટમજ એક દુલો. મંગીતરાસીઓને અતિસય આંરકારિક સંગીત સાંભળતાં જેમ એક તરેન્દો નીચે ચરે છે, કાકરેન્દા દાખમાં કેમ મન્યાર ફેસ આવે પડનાં જેમ એક જલતી પુખારી આવે છે, બીચાડી ચલના હરને બેમ જેમ સંડી બને છે તેમ ઝવેરીએલા દાખમાં કેમ અમર્યા પિત્તદાનુ પચ્ચરનો દુકરો આવનાં એમોને એક જલતી પેલણ લાગે છે, અને જ્યાં સુધી એવી ગીજ સામે જોવાનું

મને ત્યાં સુધી પોતે રવગાંનંદ ભોગવતા હોય એમ માને છે. આખરે સુરેન્દ્ર થોડાક વખત હિંદનલામાં પીતાવી પાછો આ મૂચી પર આવ્યો. દાઢ એવી રીતે એલીતો અમુકી ફર્યો: “ગજબની ચીજ છે, બેજાદાહા ! આ ક્યાંથી ગળી આવ્યો ? વેચાતો લેતાં તમારી તીજોરી પણ સારી પે? દલકી થઇ દરો.” એમ કહી હીરા પાછો સર બોળાનાથના દાખમાં આપ્યો.

“નારે, બહુજ મરતો મગી આવ્યો. કાકર અમેરીકન કરોડાધપતિ પાસે હતો. એ હીરા પર વહેમ આવ્યો એટલે એણે લીધાકે ક્યો. વહેમવાળો હીરા દેવાની બીજા મોહની દોમત આવી નહીં અને આપણે અરી લાખમાં મારશે કે પેલાએ તરતજ આપી દીધો.”

“સારું કમાવા, પણ સાથે સાંકળી કેટલી ઝીણી નખાવી છે, જરા દાઢ લાગતાં તુર્ગ જ્ય એવી છે. એ સીદી બાસ્કાદ જે મારી માણેલી તમે હેલ્ય તો કું તો એને ફરીગરના લંગરની સાંકળ સાથે બાંધી રાખું. મોમાજને ત્યાં જઈ ત્યારે વળી કદાચ છુટો કહે.”

“વારી વાત ખરી છે. કાલેજ માફને કહી એની સાંકળ બદલાવી કહ્યું.” સર બોળાનાથે કહ્યું.

આ વાતે ચાલતી દતી ત્યારે પીરમતી બાહુનાખ એકા ઉપર બેઠીબેઠી મુમન સત્થે મેલ કરતી દતી અને અવાનાવારે આપપાપ ચાલતી વાતો સાંભળતી દતી, હીરા વીરો ચળેલી ઘણીખરી વાતો એણે સાંભળી દતી. સુરેન્દ્રે મોડું ફેરવી એકલી વંદમતી મંગળે એમ મુમનને સંબોધીને ક્યું: “મુમન ચેર, કે બીધાનો વાવો નાવવા દેમ કે નહીં ?” પણ પીરમતીએ સુરેન્દ્ર મામે બીજું કામ ન

બુએ એવી રીતે ડોળા કાળી સુખન સાથે
રમવા માડ્યું

૦

રાતે પરવાર્થી બાદ સુરે, રમ પર જતો
દતો ત્યા વીરમતી પણ સુખનને સાથે લઈ
પેતાના રમ તરફ જતી મળી ગઈ

આમ તો વીર સુરે, તરનો લઈ
લઈ બોલ્યા 'આ બહુજી મીવાજ નીચ
પણ દુનીયામાં જીવે છે કે નહીં' એણે માત
બોલામાં બેસીબેસીને મારા બમીસનો ધાણુ
વાળી નાખ્યો છ મે એને અંકસા અને
સાક્ષ અમીબ્યાર વાર આ યુદ્ધ અને એના
મુદ્દ ના જવાન આપ્યા છે એણે માત
પડીઆન વારે પડીએ મળવામાંથી કાળી
મી પમાડીને આખરે બધ પાડ્યું છે, અને
દઈ અને પરમા આખે પુરા બાઝ કલાક
પણ તપી થયા અને જરા ઉચો મુડીને બે
મીનીટ તો એવક પર પણ બધો નાબ

'શુ કામ છે વીરમતીએ મબીસાથી
પ્રછું

મનમાં તો એ રાજ થતી હતી કે સુખન
સુરે, સાથે આટલો દળો મોઠો દનો એ
ડીકન થયું હતું

'કામ તો બહુજ અમલનું છે હમણું જ
જમનાજમના મને એક રિચાર આપ્યો છે
એને અમલમાં મુકતા આ કાંડાની બાણુ જ
જતા જમીનમીટીના જે પેના ભેગા છે તે
મળી છો આ પેમાં છ કરવાનો મામ
મને બહુજ નિષ્ફૂર અને ડેક અમ અત
નામ બહાડી નાખે એવો કામ છે જના પણ
મે તે નિષ્ફૂર કરી લીધો હ મરખ મરખ
મેટપોજ છે કે ત્યા મને મોઠામાં એકા
પણ જઈ સામઠો અને એ વળ
વા તરા વિના કેમ જઈશે દુ એમ કહેનો

કનો કે તુ રમ આપે તો સવારે બધી વાત
બોમ્બાઈને કહું અને એમો હા પાડે તો
ચોક્કસ જમનામાં લમ કરી આપણે સાથેજ
આક્રીમ જઈએ

વીરમતી નેક કહેવા જતી હતી પરંતુ
સામેથી બનેના રમમાંથી બે માકરીઆ રમ
આક્ર કરીને બહાર આવી એથી વાત આટલજ
અમડી અને વીરમતી તથા સુરેદ પોત
પેતાના રમમાં મથ

લીલે દિનમ વીરમતી સવાર આખી
દેક કમળુસર સુરકને મળી છતી નહીં ખરી
રીતે સુરેદ પણ દેકા મળ્યાં પણ વીરમતીને
મળાં સુરેદ નહીં મુરેદ પણ આખી સવાર
બમીયામાંજ કાંડેડી બપોરે તથેક વાગે એ
અને મરે બોલાનાથ બહાર જવા માડીયા
મેસીને સાથે મળા માડી દઈ તો કપાઈકની
મહાર મોઠેથી નહીં હોય ત્યાં તો સુરેદના
રમન આમુરે રાખવામાં માકરી વીરમતી
પાસ મથ અને મરેના સાગી વીરમતી જરા
આ સુરે, કહેના મનો ન દાખસત કોને'

કેમ શુ છે? વીરમતીએ બોલાનીયુ
વામ્તાથમતા ઉંચુ એકને પ્રછું, 'સુરેદ
કે જામકોડ કરે છે કે?'

જા ના પણ દુ માત્ર કરીકરીને
મરી જાઉં તો પણ તમમાં મિઠો એક દે'
ત્ર દોવાન લીધે સુરેદ કો એક ન કલા
અદર એમ ત્યા તો આખો રમ રાખરાખ
જા-જા છે આ મમી કુચી પણ મને
રાખજા અપો તો માત્ર શમુકે તમે તત્તુ
વામ્તા નથી અને રમ પુરમે રહેવાથી
સુખનજાત વારે થઈએ અદર અવાજ હા
કરે છે અને રમની બધી મીમે વીપેરી
નાબ છે

એને ત્યાં જઈને કુળને લે મીના તો મળ્યા કંઈ
ખરી નાથ

રહેઝાણમાં બધાંય ધીમે અવાજે વાતો
કરતાં હતાં મં. બેળાકાનું હૃદય તપ્પા
પણી એમની જામે જવાની કોઈની હીમન આવી
નહીં એમનાથી દૂર રહીને કોઈ કામ કોઈની
ધુસધુસ કયા કંઈ પણ તે તરફ સંભળે નાથ
મલ આપના નહીં એમો મુગ મુગા સુતેદ માથે
કોઈ મીનીટ મુધી બેસી રહ્યા આખર સુરે ક હરીથી
એમના રૂમમાં જાને તરત કરાવી સચલા
કરી.

‘ મુ કપાળ તપાસય મે મારે દયે—

એવામાં મહારથી કોઈક ધીમે પગ
નોડની મુઠક ધાનુમાનું જનુ હોય એવા
અવાજ સંભળ્યો

‘ સામગ્ર કોઈક હીરો પાઠો મુકયા જાય
હો જાગી હીરો પેલુ બારણું વરસી દે

સુતે હીરો બારણું મધે ફગી હીરુ
સર બેળાકાનું પણ મારણા પાસે જઈ પહેલા
અને અને જઈ બારણાની કાઠમાથી જોડ
લોગા તરતજ હીરમતી આવતો દખાઈ
હીરમતી—હીરમતી આપોઆપ / સર બેળાકાને
કે જુદા થઈ દોષ તે સુધારવા આપો બાળીને
જેલુ પણ એ તો મુદ વીરમતીજ હતી

એની સાથે અવાજે ક મધુજ
લગિત હતી માયુ નીચુ નાખી મળરાતી
મળરાતી નયણી નયણી, કાપમા કંઈ
જુલાતી આસપાસ કોઈ જોનુ તો નથી
એમ ખાત્રી કરતી કરતી ધીમેધીમે અરિમર
પગપ એ સર બાળકનાથના રમ તરફ જાતી
હતી એનો અહોરો પણ હીલાસ મારી મયો
હનો અને ખડુ બેળાકાને જોવો જાણો
હનો સુરે ક બારણું ખોલે જતો હતો, પણ
મં બેળાકાને એનો હાથ પકડી જમ્બો અને
મુ સાથ હો તે જોવા કાનમાં કણુ હીરમતી
સર બેળાકાનાથના રમના નાજણ પામે પોતાની
આજુબાજુ નજર કરી બારણું ધીમેથી
કિણકયુ અદર કોઈયુ કહ્યું કોઈ નથી એમ
ખાત્રી થતા અદર ઘામન થતા મર

સુરથી હવે ન મહેવાયુ ફેદ બારણું
જોતી નાજુ અને વીરમતી તરફ એકદમ
તેમણે સર બેળાકાનું ન જુદક પાછળ પાછળ
મથા વીરમતી એ જ નેને આવતા જોઈ અદર
જાણ અજાણી સુરેડને આવતો જોઈ હાથ
હલા કરી તરુ સીમ માડી એક હાથમાંથી સર
બેળાકાને કાઠો હીરો અને સાકળી જુડી
પકડી લોલ પડ પડાં હાલુજર નવ જણા
મતજ મરને કિણ રથા આખરે સર બેળાકાને
વાકા વળી હીરો લેમકા લીધો અને થે ઘ
વાગ રહીને જીમ આવી ત્યારે અનિશ્ચય એન

દેવસો ડાળ કરી તે બોલ્યા: “વીર, બેટા, કેમ નહીં ને તું?”

સુરેન્દ્રની આંખોમાં અગ્નિ વરસતો હતો. વીરમતીએ એના તરફ બે ત્રણ વાર આંખો આંખે જોયું, પણ એણે ગળુકાયું નહીં. “બોળાકાકા! શું તમે વીરમતી ઉપર ચોરીનું તોડમત મુક્યા છો છો? કેં ઝગળી ખસી તે નથી ગળું?”

“એમજ દો! પણ તેં અને મેં બંનેએ સાફસાફ એના હાથમાંથી હીરા પડતો જોયો. વીર, વીર, તને આ શું સૂઝયું? આખરે તો બધું તારંગ હતું ના!”

“સુપ કરો!” સુરેન્દ્ર બોળાકાકા સાથે શી રીતે વર્તવું એની પરવા કર્યા વિના બોલ્યો. “આવા તદ્દન ગણ્ય છે. આમાં જરૂર ક્યાંક મોટી ગેરમતજલ્લી યામ છે. વીરમતી, બોળાકાકાને સાફસાફ કહી દે કે તેં હીરા તફોતો ઉપાડ્યો એટલે આ મુખાંત્રો અંત આવે.”

સુરેન્દ્રે વીરમતી સાથે જોયું. વીરમતીની ઉદ્વેગ આંખોમાં કષ્મ્મ અને નિરાશા નિયમિત રીતે દેખાતાં હતાં. એની આંખો સુરેન્દ્રની આંખોને પાસપાસ મુખી મગી. ૧૫૬૬, ઉદાસીનતા, પ્રેમ, દયા અને આશા એ બધા ભાવોનું મિશ્રણ જે આંખોમાં દેખાતું હતું તેને જાહેર કરીને તેણે નિરાશાર દેખાવા જાણ્યો. સુરેન્દ્ર અને સર બોળાલાય બંને જમણ વીરમતીના હોઠ ઉપડવાની રાહ જોઈ ઉભા રહ્યા. થોડી વાર વીરમતીએ થોડી થોડી અવાજે કહ્યું: “હીરા મેં હીરા દતો.” વીરમતીનો અવાજ ભાવેજ સંભળાતો હતો. સાધારણ રીતે વીરમતીનો અવાજ એટલે કેવલનો દુઃશરદ્ધ પણ અત્યારે તો તબ્બે ગદગદાંથી પ્રવાહી બીજી

વહેતું હોય એવો ભાર અને બેમુરો અવાજ સાંભળવામાં આવતો હતો.

“તેં, હીરા—” સુરેન્દ્ર બોલવા તબ્બે હતો ત્યાં તો કંઈ વિચાર આવવાથી ખાખા હસી પડ્યો. “કેમ, કેં બનાવવા બોલો છો? ગાલ, જલુ થયું દવે. બીજી વાર આવી મરકરી—”

આમજ બોલે તે પહેલાં તો એની નજર વીરમતી પર પડી. એના મોઢા ઉપર તે એજ કુખ અને નિરાશાર છવાઈ રહ્યાં હતાં. વીરમતીની મુખમુલા પર છવાયલા ભાવોનું પ્રયત્નરૂપ કરવાનું તો સુરેન્દ્રને સૂઝ્યું નહીં, પણ એનું મોઢું જોઈ પોતાનું દસવું સુઝાઈ ગયું અને તે આગળ બોમતો બંધ પડ્યો.

“બેટા વીર,” સર બોળાલાય વારે આમ. “એમજ કહી દે કે તને હીરા મળ્યો હતો. કેં પણ કહી દે.”

“મેં-હી-રા-હી-ચો-છે.” વીરમતીએ એક અક્ષર પર બાર મેલી બોલી અને ફરીથી એક વાર તેણે સુરેન્દ્ર સાથે જોયું. “હું બીજું કેં કરેલા છુછતી નથી. તમારી કમળ દેવ તેમ કરો. હી-રા મેં-ચો-તે ચો-હી હી-ચો દતો.”

“ઓહ!” કહીને સર બોળાલાય મુખ રહ્યા.

“બેલ રાખ” સુરેન્દ્રે હાંન પીગીને કહ્યું “આ પ્રકરણ અર્ધવિર સમાપ્ત થાય છે. બોળાકાકા! તમને તમારો હીરા મળ્યો છે. વીરમતીએ તમારી ચોરી કરી એટલે એ તમારી રીકરી નરીકે આ પરમાં વધારે જમણ રહી રાકે એ અચાનક છે. હું તે માનું છું-જાતું છું કે વીરમતીને મિત્રમત થયો છે. આવી ખાનગી બોલી દેવ તો પણ

મને, પરવા નથી અને વરવહુ અથવા
અડવાડીઆમાં જાણીકા જવાના છીએ

“તમે વરવહુ કોણ કેની પર અને
કેણ કેની વહુ ?” સર બેળાનાથને તો થયું
કે એક પછી એક અગવળીના બબજોળાઓ
ને ટેલાક કુદવાના હ

“હું વીરનો વર અને વીર મારી વહુ
હમણા નથી તો બેચાર દહાડામાં જવાના
છીએ”

સુરેદ્ર વધારે ડોક કહેવા જતો હતો
પણ વીરમતી વચમાં બેળા ઉઠી “કદી
નહી હવે એ વાળ અછડપ છે અને હું નથી
ખાતી કે તમે હવે આશીકા જઈ શકો
છો છું વાક્ય મેલના એણે સુરેદ્ર સામે
આડી આંખે લેવું પણ લેવું ખ્યાન નહોતું

વીરમતી બાળુ પર પડેલા કાચ પર જઈ
બેઠી અને જાને હાથ વચ્ચે માથું નાખી કુલો
કુલો રડવા લાગી સર બેળાનાથ એની પાસે
જઈ આશ્વાસન આપવા લાગ્યા સુરેદ્ર
સામેની ખુરસી પર બેસી વીરમતી સાથે
પેંતને શો સજા થઈ અને તે તેમ થયે
હતે વચે ક્રાંતિ મર બેળાનાથને કહી
મળવાયું, અને વિરંવચા કહ્યું કે “હું
આશીકા જાઉં તે પહેલાં અગાશ લમે
દવાની રત્ન લેવા નમારી પાસે હું આજ
સરારે જ આવજાનો હતો”

‘પણ આશીકામાં હું કયું છે ?
મો જોવાનાથે પુછ્યું

“આશીકા એક સાનાની બધું પર
જતું છે એણે લાખ રૂપિયા જામીનગીરી
મારે આપવા પડે એમ છે એ જેએએ
કરીને પેમા ઉભા કર્યા છે એને હવે જવામાં
કે વાસ આવશે નહીં”

વીરમતીની દીરાની ચેરી (1) પકડ્યા
બાદ પછુ આ બાજુ કે ત્રીજી વખતે સુરેદ્ર
“પેમા પેદા કર્યા છે” એમ કહ્યું હતું આ
વખતે થયું આ યુનરફિંગ સાબળી વીરમતી
અમણી રકતીરકતી અકદમ બધ થઈ અને
મળતા મળતા તેણે સુરેદ્ર સામે લેઈ
જાણે તું અવાજે “પેમા આથી ઉભા કર્યા ?
એમ પુછ્યું

મે તને કાલ કહ્યું નહીં કે પેમા ઉભા
કરવામાં જરા જાખમ છે મે તે જોખમ
એક માસ દાદાની મીપડનો જે દીરસો
મારે બાંધે આવશે તે મે હમણાંથી જ
ગીરવી મુકે છે મારે બાંધે અશરે ચારેક
લાખ આવશે પણ મે દાદા તો એક લાખ
રૂપિયા રોકડા લઈ એ જાણી ગીરવી
મુક્યું છે જે માપ તે ખરું માસ પિતા
ને અગર પડશે ત્યારે ખુબ જમાવકદી કરી
મેલવાના છે કદાચ આવી ઉદતાઈ મારે
પોતાના ‘વીર મતી માં નામ પણ રહ
જાતવ કરશે પણ મે તો—કેમ કેમ છું છે
વીર ?”

વીરમતીએ પાત મળવા માડી ત્યારથી
એની આંખે અધારા આવનાં દનાં પણ એ
મુડી વાળીને પરણે બેસી હી હતી પણ
હવે એનાથી સદન થઈ રાક્યું નહીં એક
મેલા અમલ્ય હું ખોલો અત આજે હાથ
તેમ ઉઠો નિ જ્વાલ મુજી દા-રા કહી તે
બેશુદ થઈ ગયે પર પડી ગઈ

મર બેળાનાથ અને સુરેદ્ર વીરમતીની
અરવારમાં હતા ત્યાં તો સુમન મોટેથી ડાંગે
રડતો અદા આપ્યો એડા એડા મનુ
વચકડ્ય કોઈક નહીં મીપું”

હોવાનો ડોળ કરી તે બોલ્યાઃ “વીર, બેટા, કેટલ નહીં ને હું!”

સુરેન્દ્રની આંખોમાં અગ્નિ વરસતો હતો. વીરમતીએ એના તરફ બે ત્રણ વાર આડી આંખે જોયું, પણ એણે મળ્યાકાચું નહીં. “બોળાકાકા! શું તમે વીરમતી ઉપર ચોરીનું તહોમત મુકવા છ્વો છો? કે’ અજણી ખસી તો નથી ચડી?”

“એમજ હશે! પણ તે’ અને મેં બનેએ સાક્ષાત્ એના હાથમાંથી હીરો પડતો જોયો. વીર, વીર, તને આ શું સુઝયું? આખરે તો બધું તારુંજ હતું ના!”

“ભુપ કરો!” સુરેન્દ્ર બોળાકાકા સાથે સ્ત્રી રીતે વર્તતું એની પરવા ક્યાં વિના બોલ્યો. “આ વાત તદ્દન અશક્ય છે. આમાં જરૂર ક્યાંક કોઈની ચેરસમજાવી યાય છે. વીરમતી, બોળાકાકાને સાક્ષાત્ કહી દે કે તે’ હીરો નહાંતો ઉપાડ્યો એટલે આ મુર્ખાનો અંત આવે.”

સુરેન્દ્રે વીરમતી સામે જોયું. વીરમતીની કંઠસ આંખોમાં કપકો અને નિરાશા મિશ્ર થએલાં દેખાતાં હતાં. એની આંખો સુરેન્દ્રની આંખોને પલતાર સુધી મળી. કપકો, ઉઠાસીનતા, પ્રેમ, દયા અને આશા એ બધા ભાવેનું મિશ્રણ જે આંખોમાં દેખાતું હતું તેને જાહેર દેવે તેમાં તિરસ્કાર દેખાવા લાગ્યો. સુરેન્દ્ર અને સર બોળાનાથ બંને જણ વીરમતીના હોઠ ઉપરનાની રાહ જોઈ ઉભા રહ્યા. થોડી વાર પછીને એણે ધીમે અવાજે કહ્યું: “હીરો મેં લીધો હતો.” વીરમતીનો અવાજ ભાગ્યેજ સંબળાવો હતો. સાધારણ રીતે વીરમતીનો અવાજ એટલે ડોલવતો ટટુકાગદ્ પછુ અત્યારે તો જાણે ગળામાંથી પ્રવાહી સીસુ

વહેતું હોય એવો ભારે અને મેચુરો અવાજ સાંભળવામાં આવતો હતો.

“તે’ હીરો—” સુરેન્દ્ર બોલવા બંને હતો ત્યાં તો કંઈ વિચાર આવવાથી ખરખ હસી પડ્યો. “કેમ, કે’ બનાવવા બેટા છો ચાલ, બહુ ચંચું હવે. ખીછા વાર આવ અરકરી—”

આમજ બોલે તે પહેલાં તો એની નજર વીરમતી પર પડી. એના મોઢા ઉપર તે એજ કુઃખ અને તિરસ્કાર છવાઈ રહ્યાં હતાં વીરમતીની મુખમુદ્રા પર છવાયલા ભાવો પ્રમદ્ગત કરવાનું તો સુરેન્દ્રને મુઝ્યું નહીં પણ એનું મોઢું જોઈ પોતાનું હસતું મુકામ મધું અને તે આમજ ગોઝતો બંધ પડ્યો.

“બેટા વીર,” સર બોળાનાથ વારે આમા. “એમજ કહી દે કે તને હીરો મળ્યો હતો. કે’ પણ કહી દે.”

“મેં-હી-રો-લી-ધો-છે.” વીરમતીએ કે અસર પર આર મેલી બોલી’ અને ફરીથી એક વાર તેણે સુરેન્દ્ર સામે જોયું. “હું ખીલું કે કહેવા છ્વજીતી નથી. તમારી છ્વજા હેમ તેમ કરો. હી-રો મેં-પો-તે ચો-રી લી-ધો હતો.”

“ઓહ!” કહીને સર બોળાનાથ ભુપ રહ્યા.

“ઓહ રાહટ” સુરેન્દ્રે દાંત પીસીને કહ્યું “આ પ્રકરણ અર્ધજન સમાપ્ત થાય છે. બોળાકાકા! તમને તમારો હીરો પાછો મળ્યો છે. વીરમતીએ તમારી ચોરી કરી એટલે એ તમારી દીકરી તરીકે આ બધાં વધારે વખત રહી શકે એ અશક્ય છે. હું તો માનું છું-જાણું છું કે વીરમતીને ચિત્તમ મળ્યો છે. મારી આનંદા બોલી હોય તો પણ

અમરનંદિનીનો રાસ

રચનાર:

સ. મંબુલાલ દવે

અમરનંદિની હો ! અમરનંદિની !

અમરનંદિની હો ! અમરનંદિની !

તારું દૈયું વિરાસઃ
તારો આત્મા હેતાળઃ
તારું ગીતકું રસાળઃ
કુલે-ગ્રેષ્ઠે વિશ્વભાસઃ

સકલ સૃષ્ટિ તણું સરવઃ
યસમરનાં અમરત્વઃ
અગુર અગુલ ભાવ-તારવઃ
તું શું ઓતપ્રોત અનસ્તઃ

અમરનંદિની હો ! અમરનંદિની !

અમરનંદિની હો ! અમરનંદિની !

કોઈ વાણીના સરઃ
કોઈ હૃદયનુ-નરઃ
નયીં અંશુમયીં પૂરઃ

તારું દૈયું વિરાસઃ
તારો આત્મા હેતાળઃ
તારું ગીતકું રસાળઃ
કુલે-ગ્રેષ્ઠે વિશ્વભાસઃ

અમરનંદિની હો ! અમરનંદિની !

અમરનંદિની હો ! અમરનંદિની !

જીવન જગત કાલખંડઃ
ને અનંતતા પ્રખંડઃ
તારે પાવને અખંડઃ

મોહન-માયા

[પાલિકાના પ્રધાન સચિવની દ્વારા]

લેખક

દાદાસાહેબ ખુશાન નવકર્મી મોહન

મી એ મી એમ મી મારીગરમદુઓ

મુજબ મારીદામન મદ

—૧૮૮૮૮૮—

મિત્રો

ન શિવગર મહા,

ન નમ

મુખ્ય મંત્રી

૦

મુજબ મદ

મુજબ મદ

મુજબ મદ એ મુજબ મદ, પાલિકાના પ્રધાન દ્વારા
મુજબ મદ મુજબ મદ સામાજિક તરીકે મુજબ મદ
મુજબ મદ મુજબ મદ પાલિકાના પ્રધાન દ્વારા
મા "મુજબ મદ" મુજબ મદ

મુજબ મદ

મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ ન મુજબ મદ
મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ

મુજબ મદ

મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ
મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ
મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ
મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ મુજબ મદ

મોહનદાસ ... નરોત્તમદાસનો ગાલગિત-પૃથ્વીપ્રવાસી, અનેક અનુભવથી
 પ્રાપ્ત થયેલ નરસીર ...
 ઇન્દુપ્રજ્ઞ ... અભેદવાંછના મુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ, નરોત્તમનો સ્વાધિપત્યકાંક્ષીમાં
 સદામ્બારી.
 સરદાર હીરાસિંહ ... પંજાબનો એક અગ્રેયર તાલુકદાર, અસહકારી યુગનો પિતા,
 શીવાય નાનાલાલ કવિ, રવિદાસ ટાગોર, સી. એફ. એન્ડ્રુસ, મોહનદાસ માધી,
 અનુપરાય બોમ્બે.

શ્રીવર્ગ

માયાવતી ... અંગાસાસકોની ગદેન-અવેશવતી, અર્ધદંડ્યા, કનિષ્ઠાશિલ્પી
 ભામિની.
 મધુરી ... અંગાસાસકોની મોની દોકરી, નરોત્તમની પત્ની, ટાગોરમાયામાં
 મમે નવેદા.
 પુષ્પા ... તેની નાની બહેન.

નોંધ, માકર સ્તુતિ.

આગતા પ્રવેશનો ટુંક સાર

ગાંધીજીએ એક અંગાસાસકો અંગાસામાં અનુભવોમાં પ્રવેશને માંથીજ, દાખલ અને કવિ નાનાલાલની
 પ્રવિભાગી સંખ્યા પિતૃ જાણી રહ્યા છે. તેટલામાં શેઠનો પુત્ર સારાભાઈ ને પારીકમાં કરેલી
 પેટીમાં મેનેજર તરીકે પ્રમ કરે છે તે વાતથી પેટીમાં છે. અને પિતાની નાની બહેન પુષ્પા સાથે વસે
 કરી પિતાની પેતાના તરફથી જતિ છે ને આવવા મવાસ કરે છે—સારાભાઈ પિતાએ આજ્ઞા સંબંધી
 તે મમલ્લે સંબંધીજન નથી થઈ શકે—પણ સહવાસથી મેડીસ્ટરન થઈ શકે છે એટલે નેહની દરમ
 શીવાય પેતાને છુટકો નથી—તે સ્પષ્ટિ મેડીસ્ટીજન કરતાં ઉત્તરની નથી—એમ પેતાની વિધિનો
 બચાવ કરે છે, અને મધુરી અને નરોત્તમના જીવનસંજ્ઞાની વાતનીત કરી પણ પેતાની મદદનાં બધાં
 કુંઠા, પિતાના ભવથી મુશ રહેવા ત્યાંથી આજ્ઞા બચ છે. અંગાસા પુષ્પા સાથે પ્રેક્ષકના પેતાના
 તરફના સારા નરસા વિચારિ માટે ખાલવિત કરે છે ત્યાં પ્રેક્ષકથી કંઈએલી માયાવતી ખીલવાથી
 આવે છે. વચમાં પ્રેક્ષકો આવતાં પુષ્પા વચરાધને આવી બચે છે, અને પછીથી નરોત્તમ પાછું કંઈકાંને
 આવે છે અને માયાવતી અને નરોત્તમ એ બંને અંગાસા સાથે પ્રવેશનથી ચતા પ્રેક્ષકના કંઈકાંના બાળક
 રસભરી ચર્ચા કરે છે. જ્યાં અંગાસા પેતાની કદાચવનો રંગ છેડાવે નથી, એટલામાં જીવનસંજ્ઞા વેસ આવે છે

(હવે આગળ વાંચો)

તીર્થ કરેનાં દેરેદેર મંદિરોં કર્યો છે તેમ
આધુનિક કાળના સમાજોદ્ધારક ધર્મવીરોનાં
નૂતન તીર્થક્ષેત્ર સ્થાપી દેશસેવા બજાવવા-
ધર્મલાભ લેવાની મને હોંસ છે. મારામાં વિશ્વજ-
ઘાતની શક્તિ નથી, મુંબલ મહેતાની છુદ્ધિ
નથી, વસ્ત્રપાળ તેજપાળની લક્ષ્મી નથી, પણ
કુલ નહીં તો કુલની પાંખડી પણ કેમ નહીં ?

નરોત્તમ

મને તો એમાં કુલે નહીં, કુલની પાંખડીએ
નહીં, કુલનો પરામ પણ નથી લાગતો.

શુવરાજ

હું જાણું છું કે તને આ ખંગલા પર
પ્રેમ નથી.

નરોત્તમ

પ્રેમ ? મને તો મોતો નાશ છે.

અંબાલાલ

[આ નવા પ્રકરણમાં બેગામ છે] પણ
એમાં વાંક કેનો ?

નરોત્તમ

મારો ?

અંબાલાલ

હાસો. જો તું એ બાગમેણને મોટું રૂપ
ન આપે.....

નરોત્તમ

તમે એને બાગમેણ કહો છે ?

અંબાલાલ

પુછ દાકતરસાહેબને.

શુવરાજ

[મંબીર સ્વર] મને લાગે છે, લાઈ નરોત્તમ,
કે તું કોઈકોઈ વાર કીકિતો કુંબર જતાવે
છે. આ ક્ષણિક મોદ છે. તું તેને શુભનભરની
માથા માને છે.

અંબાલાલ

એમજ, મધુને તેથી ઉલટી દા વધે છે
રહ લાગે છે! પણ જરા વિચાર કર. એમાં

આકળા જનવા જેવું છે શું ? એને ટાંગારના
મોટાગીતેલું વેન લાગ્યું છે, કારણ આંચળ
એજો-એવું કરું વાંચેલું જ નહીં.

શુવરાજ

અને એ કૃતિ તો ખરેખર મોતો મોટા
સ્પષ્ટ છે.

માયાવતી

[પોતે વાતમાંથી બાતલ રહી જાય છે, તે
ન ખમાતાં બેગી ઉઠે છે.] અવર્ણની
અત્રિક્તિક !

શુવરાજ

[અભ્યવર્ણી] શું કશું માયાવતીને ?

નરોત્તમ

સુખ કરો કદના.

માયાવતી

[ઉચ્ચારને] એટલે ? મને શું વિ
જાણવાનો હક નથી ?

નરોત્તમ

ના નથી. તમેજ મધુને ડકાવી છે.

માયાવતી

[કિલ્લપૂર્વક કેપ કરીને] ખરેખર ?

નરોત્તમ

હા હા, ખરેખર. તમેજ એવું મ
બચાવી દીધું છે-તમારા પોતાના નહ
સ્ત્રીના મનોવિકાર તેના મનમાં બેસીને. ત
વરની કે બચ્ચાની ક્યાંથી મહેર દોષ ? તમે

માયાવતી

[કેપ ન જમવાતાં] નરોત્તમના
સંભાળા !

નરોત્તમ

સુ સંભાળું મારું કપાળ ? તમારા અ
કૃત્રિમ અભિપ્રાયો મને પરવડતા નથી ! તમે
મરી સ્ત્રીને મોહનમંત્ર બાણવી ધેલી
દીધી છે! પરંપરા પહેલાં-અમારા રંગ
કળમાં-એ છોકરી કેવી સરસ ને સ્વદાળ હતી

કેવું એવું મારા પર પડાવ હતું! દરે તે સો છુ કે મધુને દવે મારા પર બીલકુલ સ્નેહ
 ક્યા મધુ! ટાંગોટી કિતાબોમાં 'વાસ્તવિક નથી કારણ તે પરાવાની મુગ્ધા મની રહી છે
 જીવનમાં બ્યવહારગુહિએ જ તેનો પર છુ અ માસાન
 પણ તેના વિચારવિષયમાં તે લેને કાન ના ના!

નરાયણ
 છુ ખત્રી બ ખું
 છુ કે મનુ દને રમિ
 ન છુની સ્થિતિની
 મની મન છે એ
 પ્રમ મયવી મનો
 જમને દશે પછુ
 એ ખા. છુગી
 આનરિક રેમ છે
 એમાં દેવ ન દોષ
 નો કાન પછુ નથી
 અને તથાજ ૦ કહુ
 છુ કે આ બગનાની
 ચેપી દવાનો કષ એને
 પછુ ન ગણ છે મ ગ
 અને પુષ્પ કોવાય
 અહીં મ મ અગ્ન
 મની ૧ છે

માનાવતી
 કલ્યાણી એ
 દે હા કેટલુ ગીર
 દા મન

નરાયણ
 મ થી પહેલા
 રેનાલ વિરોધી તમે
 હજી કે જ બાજુ

હીરાસિદ્ધ. પણ મનસે મન કો ૧ કય ૩ ૧ કરી દવે ?
 રાહ અનેરો જ છે મધુને દવે મદાકલિની માસીય વા સાલ વાની નવે હતુ કેપ વવ
 રહ સાગી છે અને મારી પરવા નથી કદર નથી લગા દો પછુ જમનો જમન મળને જ નથી
 મારા પર માયા નથી મહેર નથી એ તમને મારાવતી
 ખજર ન હોય નો છુ અત્યારે સ્પષ્ટ જણાવ [કેપની અપમાનની અવધિયત] બહ

તોય જમાવતે વારે નહીં લોક.....

નરોત્તમ

[તેને સજીવમાં વિના] જીએ નબરે
સુનદાઇ અભાસાત રોડી આપ પોતે, કે જોડી
માંથીવિપજાતે કે સીમાજ નથી.

અમ્બાસાસ

ખાતું કરો.

નરોત્તમ

તમે કહ્યું નહીં કરો? કું પુરતવા હડિ?
કરો ભેડક તમારો. પાસે "નવકવન" અને
"કથા પ્રાચીના" ની કેટલીએ વરડો છે,
જ્યાં તમે મણેરો પ્રગટ કરેલાં આંધીજનાં
રખાણમાંથી ઉનામની નવી રૂપ ૧૦૦ સીધી,
૧૫ વાર.

અમ્બાસાસ

કાશ્વ મેળા અમુક જમન રોડેપું દેખ
તો તરવ મને

નરોત્તમ

જનુ આરવી આરવી નકતો બરી છે
તેમથી એક પળુ વાળી છે.

અમ્બાસાસ

મેંજા થા મા પુનકાવપના કાવળ પુનક
વારવા આડીએ તો આરો ક્યારે આવે?

નરોત્તમ

અને પછે માંથીજની કલંગ, કલમકાવ,
ખડીઆ, જુનીપુરવળી નેકજુડા, જુલકની, જુલક
પાકો, રોડોએ ભપાતું નંકદરચાન કરવા
માપું ને કે એકાધીક.

અમ્બાસાસ

ને તો એક જવાની માન્યતા જુલની
મામમો.

નરોત્તમ

[કવચાવળે] પુઠે પુઠે લોકતત્ત્વદેખ,
કે એકે આચારીએ એક જુની મીઠમ ૧૦

રૂપીઆ આપી આગમદાર પાસેના એક
જગીના દાવગારી તો આવ્યા ને પળ
જુલની સમગી કે?

અમ્બાસાસ

હા રૂપીઆ ચણા આપ્યા એમ? જગી
પાસે હતી તેથી અરપરવં મજરી?

નરોત્તમ

અરે પળુ, બપો માણસ, એટલી તો
તપાસ કરવી હતી ને કે, મદામાઈ કેમ વાર
ચીસમ પુકતા દત્તા કે?

અમ્બાસાસ

અજગતા જે માણસે મને તે વેચી તેમ
પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહ્યું હતું કે, તે ચીસમ માંથીજ
નીજ હતી.

કવચાવળ

મારી જાણમાં તો મદદમાઈ કેમ દિવસ
પુનપાન કરનાજ નહીં. આગળ-વર્ગો પદેતા-
જાસપણમાં કદાચ ક્યું દેખ તો કું કરી
સકતો નહીં, પણ.....

અમ્બાસાસ

[જનુ વીમાસણમાં] એમ કે વેવશાસ
તારે તો મારે ફરીયા તપાસ કરવી જોઈએ.
કાચ તે બંગીની જુલ માં હતો.

નરોત્તમ

[આવેલના ભેરમાં આગળ જાણતો એ]
અને મારી હેમની પણ મેળી, મેલી માં
મારી મજરી-મારી પત્ની!

માયાવતી

[વિમનને જામ આપે સમજ] હા, માંડી,
જનુ કાચમાણુચી! ખાવા રાખતે નરોત્તમ
સમ, કે એ માંડપણનો એવ તમને સામવાન
નહીં નમે]Pecary-panam છે!

નરોત્તમ

[તેને માંડપણને નથી.] એ કાંઈ
અમારા કવનકૃદમાં કું આપ દેખતો દેખ

ત્યા તમે ગ ધારો છો કે મને શું મળ્યું ?
અપૂર્ણ મરો જોડે ? હજારવાર કરમો તો પણ
ઉત્તર નહીં મળે ઉમરા બનાવતી કોઈપણ નખા
વંચીની આમુસના પગની જોડાની જોડક અને
તેની આંતરી માલુમ હોય છે અરેહુ રસિયાનું
નામ !

માયાવરી

[મમરખીયી] એની છેક મેઝા પરથી એ રાખ
કરી આવી છે તમે એમ કહો કે મદાકરિની
પાદમિત સ્ત્રી પર અમારે મરગના ફેકરી ?

નવેલતમ

પ્રેમના બાંધે કંઈ ના તમે એમતોમ રિઆ
ન કર્યો ? રસિયાનું નામ એ સોજ અહાં
કથારી આવે અન આવે ત અટના વપ
હુથી કેમ જાણવું રહે ? એ સ્ત્રી પર અમર
તો પહચાડના માણ મોહિયાર રવજી પાળકી
આવી હ, અ ! એણે પોતેજ એક વર ખારી
સાથ મળક કરી મેઝા પાસે ગી રોડી
હતી તમ ત રોડી આવી ત્યા તમાજ
અન કેમ ત મળી છાંડી રહતા

આવાનતી

દુ અર્ધલીન આં પડ્યુરવતી આવી
અમર રતુ ખારે ત્યા કેમ રાખુ ? મ ત
અન તજાવતી એ મોજાનું પ મીન
અને જમને પ્રગ-એટવા નામ અમર
કર્તા ?

અવખાવાન

[સમમનવવા મરે ૧] નરે જમ ખીજા પર
મરો જાન થા જમા નારા રાના વગ
મનુને મોદ જાણો દગ પછુ એ જ મનુ
આવે તદા એ તો અમળી પુ પ જ
પ્રતિ આરે આ દમ પરનો કારે બીજે રમ
ચાખી લીધા પડી માયા નહીં રહે એ ન
એવા રેખાવ કરે કે મે તેમા કરી અવ

નથી ચલી તે એ ધીની ધેનજ આ મેજે
ની જોડે આજકાનની છોડરીઓના નાની
રિધિએ કેમવાવવી ત્યાઓમા-એ એ મનુને
કૃતિએ જાડ અપ ની પ્રેમ પળેવ રેમણે નેતે
છે એ સ્ત્રી બીચારીએ નવવકયાએ અને
કથાઓ વાગે તેમા તેની નારિસઓ ને પોતેજ
અ એમ માની લે અને તેમા નાવકો તે કર્તા
કરિએ એમને નેમતી સાથે આ મરિક રનક
જામે મનુને આવી અવત વગ મળે છે એટલ
એ તેવ જાણવ છે બીજે કથા તો ત મનુને
અવતજ મેજે દગ પછુ નથી રિધીન
જાનરિઅણે કે ધાવજ નર્મ

દુષ્ટવરજ

દુ પછુ એમજ મદુ છુ રહકયાએ
મળાણ દુ ત્યા મારી મનોઅધાન એક
મનુને ભજ મમલુ છુ

નરજામ

પછુ તેનુ મોસા મતજીસ ?

છનરજ

આ વરે ત તાર્ક મનુને એક કોની કર
પડી જા જાડ કર એટલે ને રસિયાનું જ અમર
રેમરી જ

નકેતમ

મ રે બીજુ કેમ જોડુ નથી ? પછુ
મનુ પસે દુ જાડે છુ કે ત મારા પમરવર્ધી
અરજી માડી જામથી પછુ દહેશની દાવ તેમ
નારી જામ છે

અવખાવા

[સત વરે છે તમા સાર નહીં માની ને
પરવાવવા, તમે આજ અહીંજ જમવા રોકાવો
વેવજા !

છનરજ

આજ કરે આજ તો મારે પ્રવ માવવ
એવુ છે એમજ નર્મ અને પામ પ્રવ

અંબાલાલ

કામે, નહીં તો પરમ પદાડે તો કદાચ રવિજાનુ પણ અહીં આપ્યા દરો.

નરોત્તમ

[ચોકે છે.] હમ?

અંબાલાલ

સાંતિનિકેતન અને વિશ્વભારતી માટે ફંડ એકઠું કરવા નીકળ્યા છે. ને અહીં પણ કે મેંગલવાની આશા રાખે છે. આમણે ત્યાંજ [જ્યાં અમકાચ છે] મુકામ કરવા તદ્દિશ કાગ્યો છે.

નરોત્તમ

[ચુસ્કામાં] ત્યારે મારું તો અહીં કામજાતી. માત્ર છવસાજ, તને પ્રયોજાણમાં લઈ નહીં. [ગંભીર બને છે.]

અંબાલાલ

નરોત્તમ સામે તો મેં રહેવાનું કહ્યું. ત્યારે કશુંક કરવું જોઈએ કે મધુ એને પણ કુખ દે છે. એની વર્તણૂક અસહ્ય છે. માલુમના જોડા સંધરવા-અને ને પણ માંધીજી જેવા મહાપુરુષ હોય તો તણે નીકે પણ....

માયાવતી

તારે પણ ઠીકરી સામે જમાલનો પણ ખેંચવો છે?

અંબાલાલ

ના ભાઈજાન. મારે એમાં પહોંચ નથી. માત્ર આ આ કંદાશથી હોકરનાં હોકરનાં નજરે જોવાની આશા તારે મુકરી પછી. સાથે નાદરમાન નીચડપો, ખંડુ પડણી પણ પતરી એડી, કુખા દગ્ગુ બેસી છે.

[સરદાર હીરાસિંહ બાબો રસ્તેથી આવે છે. ને પ્રચંડ દેખાવનો, પુષ્ટ સ્તીરવાળો, નિઃશ્ચય વાદી, પાંદરી છત્ર, વાલવેળ અંબાલાલો પુકા છે. અત્યારે તે ચુસ્કાના નીમામાં છે.]

માયાવતી

[સરદાર હીરાસિંહને જોઈ-અભય છે.]

આ મૂત્ર ભાંધી નીકળ્યું વળી?

અંબાલાલ

હશે કાંઈ પ્રેક્ષક. પરદેશી જોજો જમ્યાય છે.

હીરાસિંહ

[અંબાલાલની સમીપ આવી મોટીથી] જનાભ!

અંબાલાલ

[નબલતારી] કહ્યું છું, ક્યા ફરમાન દમ?

હીરાસિંહ

નહ તો હી મહાન હય કે જદાં દમખમાઈ મોદનદાસ કરમચંદ માંથી રહેતા હય, જોર જદાં કમખખત કાહેર ટાળોર બી રદના મા?

અંબાલાલ

કુછ સેવા ચાકરી ફરમાઈએ! [એને ધેંગા નમજ પડાવે છે.]

હીરાસિંહ

સેવા ચાકરી છતાંની હી દંડે તુમ જાઓ જોર ચો કમખખત કો હથર બેગે.

અંબાલાલ

માંધીજી જોર બાણજી અબી પદાં વદાં દમ.

હીરાસિંહ

નહીં હય?

અંબાલાલ

છ નહીં.

હીરાસિંહ

[માનતો નથી] જોર સુનાઓ! [કોચ પર થયે હાથ બેસી જાય છે] મેં ઉસ બાસને નાદ દેખરે બપાઈ હું.

અંબાલાલ

મુજે રહેલોય હય કે આચો બદેન નમય લકે દેરના પડેમા.

હીરાસિંહ

પરજા નહીં. મુજે કુછ કામ નહીં. હમ

દોળોએ મ એકઠો ખીના દેખે મય વદામે એક
તણખી દમનેરાજા નદી

અબાવાવ

મગર ઇસ મકાનમે ગરે ઉનયે કીતખી
હી માલ દો મ

હીરાસિદ્ધ

[કુલી હો છે] હમ મકાનમે મલ અયે ?
કલ્ય કો ? કદા દય ?

અબાવાવ

[મિના માડખુની હરે ખાતે વહ મલ
છે એટલે એને સળી વાતખી આપવાયા
સર નદી સમજી] રે માધુમ નદી સુના દય
તે વો બખલ મે દય બવલ

હીરાસિદ્ધ

બખલ વહાસે મેરા એક કુસ મલો જો
અને દેરાનીકલ કરવા દીય

અબાવાવ

આપકા બેરા ?

હીરાસિદ્ધ

છ દા ? વો ખીચારા બચ્ચા મનસ પ્રસન્ન
કે જેજમે પઢતા થા વહ ગાંધી દર મજાદો
મગવા નલ મલ એકર અસલકારી એર
દામેરને કીયા હમ ખીન વકા હ કા ?
હસ લીય મલ બ મે લોમ અલિલ મુએ
અ બ્યામ હાકર કીત મ ફેક કર હો દિન
મેરા હરિને ચરખ દાથ લીયા રીર ફેઝમે
ચીંગડી સમાને ગયા સીપ હીમો મ નીમક
દરામ કરને લગા [સ જમનારને હવ ફેક રસ
હે છે એટલે પાસ આવ છે] મય દગર
ન થા સતત મેસોપેટેમીઆ મે રસ કમજાત
સરકારકો પ્રવકા મે મય મુમત થા સરકારને
વા બચ્ચે કા રૂમાયા નાર વો પકચવા
બીચખીક બચ્ચા તક નીમકદવાલીસે સરકારી
નોકરી કો દય કમકા મુઝ એલી જલવા

ખીલા કે મેરા દગિકો કુલી કે જલલ કેમીકાલ
કી શિક્ષા કુપ મગર વહ ખાપ કીસકા ?
[કોલન-અવેશમા] વો હી દરામજાદામો છસને
મલમલકા પાક સીખવવા એર સરકારક
અવમલ કરના બનાવા

અબાવાવ

[મમલવે છે] છ, સરકાર, મગર હસમે
કયા છુરા દુરા ? અપના સોદેખજાદા જો દેક
અલિલ કરનેકા મોઝા ખીલા વો તો બકી
અચ્છી જાલ કુલ સમજો

હીરાસિદ્ધ

અચ્છી જાલ ? સુનાદમર દુઆ વો અચ્છી
જાલ ? જનમ દુઆ વો અચ્છી જાલ ?
દેશનીકાલ દુઆ વો અચ્છી જાલ ? એ
વો બી હીમ લીયે ? ફેઝ જો ખીચારાને કે લીયે ?
સીપકામો મે ન ગઈ કરન કે જાલે ? હાથી
આર ફેક છે એર કુમ કા અમલ મલ કરે
કોલ અરરામલ મે મેવફાલ, નાફરમાલી
કુલ બ્યાદા પુતવા મમતા દય ? નમામ
શુદ [જરા મલ કલ] દલીઆર સેકર વહ
પહેલી જાદમ ગ કી સામને ધાવા તો મેરેકા
કુલખી દીય મ ખીલતા ક્રમમે મારા બના
વો મય કુલ મમજતા મગર વહ સતત
નીચન વહ દેવાનીઅત-કયા ફાવે કો ? આપકે
ક્રમમે અનદ સગના મેરે છમરમે તે
આય જલતી દય ?

આવાવલી

આપકે હારે સરકાર, મય આશુમ દ દુ

હીરાસિદ્ધ

[પીચગય છે પમુ મહિનાનો કામ આજ
રાખીને] આશુર્જદ દો વા હસતે હો ?
હસો મેવસક હસો ! મગર મે બી કલના દુ
કે અમર મે એક બખત એક પજકાર બી-
નુમાસ આશુજ એર ગોંડીછો રેખતા તો

એટલું નથી, એટલે, અંબોડમાં પાલેલી ચંપાની
વેણી સુવાસ બહેકાવે છે. પગમાં ઝરીબરેલી,
દોલ્લીસાદી, મુગસાઈ સ્ત્રીપર પહેરી છે,
અને હાથે મલાકા નેતરના ખાસ મલાદેલા
દાંડપર આંધ્ર ખાદીની ખાસ બનાવેલી છત્રી
છે. મુખ પર ચાંત રિમત ફરકે છે. પુષ્પા પર
પ્રેમ છે એ તો તેમનાં મળતાંની સાથેજ
જેમાય છે.]

મધુરી

કેમ પુત્ર ડાકોંગ?

પુષ્પા

આતેથી બોલ, મારે તને એક મમતની
કહેવી છે-એવી કે તને તેનો સ્વપ્ને પણ
ભ ન હોય. [આસપાસ બીલું તો કાઢ
। ને નેટલા ખાતર નગર કરે છે.]

મધુરી

કેટલું બહુ મોઝ નાંખે છે? કહી દેની?

પુષ્પા

મેં સારલાઈ દીઠો.

મધુરી

શું ! આપણે સારું ક્યાં ગયેલો?
હવારે.

પુષ્પા

અદીન-અર્ધા કલાક ઉપર. તદન ગદલાઈ
મયો છે અને એવો તો છાંંઆમણ લાગે છે, ...
પણ હું તને નહીં કહું. મને આશ્ચર્યચકિત
કરી તેમ તને પણ એટલેથી બેટી આશ્ચર્ય-
ચકિત બનાવશે. આંજે કે સવારે પાછો આવ-
પાનો છે. પણ દમણ કેતને કહેતી ના.

મધુરી

પણ એ પારીસથી અદી કે નવાલુની
ના નથી કહી આવ્યો?

પુષ્પા

નારે! તું પણ અતિભેદ: વાસંતી ક્યાં
થવા બેટી? હસતું એ તો ખુબ કમાઈ આવ્યો.
લાગે છે અને માનપાન મેળવી ચુક્યો છે.

મધુરી

પણ આવ્યો અદી સુધી અને મને કેમ
ન મળ્યો?

પુષ્પા

બાપાની બીએ કીધી, કહેતો હતો કે,
આખાં કુટુંબને આજ ન મળવાનાં- કમ્પ્લે:
છે. ચાલો દવે જઈએ. નરોત્તમભાઈ ક્યાં છે?
એ પણ આપણી સાથે આવવાનાજ કે નહીં!

મધુરી

આજ છે કે નહીં આવે; અને એ
આવશે તો હું નહીં.

પુષ્પા

દણ એની સાથે રીસપલ્લી! પરણેલી
છાંડીની પણ બાઈ, તારે ત્યાં તો બતીકસી
છે! મારાથી આવું રમણું ખમણજ નહીં.

મધુરી

એવા માણસ સાથે પાનારું પાડું ત્યાં
બીલું શું થાય! છાંડીમાં એવું ચિત્રજ
ધેવ-મને કેમ વામુખાણ મારવાં, કેમ દસડી
પાડવી? આખી અપૂર્વ વિચારસરિખાં એક
પણ વિચાર? અમને સામાન્ય નથી. હું
જે ચાહું તે એ ધિક્કારે અને મને જેનો મેજ
તે એને અણમગનું.

પુષ્પા

પણ જાહેન, પાંચે આંતબી કે સરખી
દેવ કે વિચારકેર દેવ તેથી શું રોગ રમણું!
મારી તો ખાતરી છે કે બીઆરા નરોત્તમભાઈને
આંતબ લાગે છે

મધુરી

પણ તેમાં શંકે કોનો?

પુષ્પા

હું છું બાલુ? મને તો એટલું જ દેખાય
છે કે એ તને બહુ ચાહે છે

મધુરી

[અડખા દમ છે-કટાક્ષમા] મને ચાહે
છે? શેની મા મા? ચાહતા હોય તે એમ વર્તે?
એનો આત્મા માર છે, અને તેમા માત્ર
મામાન્ય કારીરિક સુખનેજ સ્થાન છે આદર્શ
જ્ઞાનના અભિગ્રાસનું એને જ્ઞાનજ નથી
કળતી કૌમલ નથી, કામ્યની કદર નથી એને
પ્રાપ્ત બેળ ચીજ વહાલી છે એની રસાયણ
વિદ્યા અને એની ચેરલી.

પુષ્પા

પણ એજ મોરલીએ તમને યેવા ક્યા
ક્યા બંદેના!

મધુરી

તે દિવસ વહી મલા અને ત્યારે પણ
એમા તો કુ કુચ્છના તાર સામગ્રી દાતી
મારો હાથના લઈ છું કાઢી શા તો તસ
પુસી કીવર? મારી તો તને અસિદ છે કે તુ
કરી ખરખીસ મ.

પુષ્પા

[નદાવળી] નારે જાહેન મારે મતી
આસિદ નથી જોડણી મારે દુશ્મના જેમ
કુમારા નથી રહેતુ કુ ન વાલુ તો
કારણ એવું જ કે માસ પર કાઢને મોહ
નહી થાય [નારખાથી નરોત્તમને આરોપ
જોડે] પણ જો જાહેન માઠ અને ત્યાં કુ
લજી છું નરોત્તમમજ આવે છે તુ એમની
જોડે [નરોત્તમ આવે છે પુષ્પાવતી
ભવ છે]

મધુરી

[પુષ્પાની પાછળ જુમ પાડે છ.] કદ
કર પુસી, જાવ તો વખત થતા આજે છે

નરોત્તમ

[નદુજ નરમાસથી] મધુરી!

મધુરી

[અનિજ કઈસાથી] મને બોલારી
સહેન?

નરોત્તમ

હા

મધુરી

લી ફરમાસ છે!

નરોત્તમ

એક કામ!

મધુરી

શુ કામ?

નરોત્તમ

કારણ કુ તને માફ છું પુણ કુ મરી
મધુરી! [સુખન કરે છે મધુરી પાસાણ પુનગી
પેઠે ઉભી રહે છે] મારાથી જામ નહીં ન્દેવાય
આજ આપણે સલાહ કરીએ અને આપ
પેઠે જાડ કરીએ

મધુરી

ખરખર તમે ખાનો છો કે એ દને
ચડવ છે?

નરોત્તમ

કેમ નહીં? જો આપણે જ ને દુઝીએ તો
કેમ ન થાય? વાદ ફર વહાલી અપજન
પુનગીયા કેના છુખી દર્તા? આ ધરોત્તમ અને
તો તાર સામે છે કે જેણે આપણા જ્ઞાનન
જર બચુ છે એના જાનારખમા મન ના
જૂન બરાણ લગે છે અને તે જે જોર મરી
રહેવા દને તેન કનાતુ ફરે.

મધુરી

કુદામા! આ હો તમામ વાકેપેના
અવ એવોજ કે કુ મારી છું

નરેશભ

ના ના, માત્ર તમે મોઢા ધાગ્યો છે,
ચાંકપંજુ નથી; અને તેમાં તારો દોષ નથી.
મારા મત મુજબ તો નવાં પહેલુલાંએએ તો
નવાજ અંધાણલા ધરમાં રહેતું જોઈએ, કે
જેથી તેમને કોઈ જાતનો શારીરિક કે માનસિક
એવ ના નડે.

મધુરી

વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પાત કરીએ. કહો
જોઈ, મારો તમને શ્રી દોષ લાગે છે? કાવ્ય-
કૃતિનો મારો શોખ, સાહિત્યપ્રેમ, કલા-
મોહની-એ મારો દોષ? મારો આત્મા આદર્શ
હવે છે, ઉત્કૃષ્ટ વાંછે છે, ને મારો સુનો?
તમને વિજ્ઞાન પર પ્રેમ છે તેમાં હું વાંક
કાઢું છું?

નરેશભ

કાવ્યકૃતિ અને સાહિત્યપ્રેમમાંજ તું
નિમગ્ન હોત તો મને કેવ પણ વાંધા થાત
નહીં. પણ કાવ્ય અને કવિ-એ કે એકજ
નથી.

મધુરી

ત્યાજ્ય રચિયાણુ પર આગ્યા?

[આ સ્તિક વાક્યનો વિશેષ બાલ આનંદ આપે]

નરેશભ

‘હા હો, હું! જોશાયે છે તો’ કહું છું કે
રચિયાણુ.

મધુરી

પણ એમણે કહ્યું ચું છે જે.....

નરેશભ

એમણે મારી પરણેલી જાંઘી ધુળવાણી
કરવા માંડી છે. તેં આ ધરતું મંદિર ખતમું
છે અને તેમાં રચિયાણુને દેવ કર્યા અને
પોતે તેની ધુળારી બની છે, આમણ તો તું
આપણા મુર્ત્યુરૂપિઓની પણ દેહ કંદર કરતી,
પણ ત્યારથી અર્ધા, આગ્યા ત્યારથી અણે
જગત આગ્યામાં બસ એકજ બ્યક્તિ દ્વારા
એવે બાલ ને કર્યો છે.

મધુરી

એક વાર જેણે રચિયાણુને રસ માખ્યો...

નરેશભ

[લાડમાં] એટલો બધો મધુરો છે!

મધુરી

અને માનો કે અર્ધા આગ્યા પછી મારો
પક્ષપાત રહેવો, તો પણ તું? અર્ધા મિ
વરણ દતા અને એ વસવાટનાં સમરણ શા
વજનમાં જોઈએ, પ્રત્યક્ષ કરીએ, ત્યારે તે
કૃતિ પર અનેરી પ્રીતિ ન આવે!

આ રીતે આપણને સમજાશે કે એકજ પ્રશ્ન માટે દૃષ્ટિબિંદુઓ જુદાંજુદાં હોય છે અને તેથી વિચારમાં ક્ષિપ્રતા પડે છે; ખોલે ખંધાય છે અને પ્રશ્નની અર્થ લેવાય છે; આગ્રહ બંધાય છે, ગરમી પેદા થાય છે અને આકળા પ્રાણસો કાણુમાં ન રહે તો તકરાર વધી પડે અને કદાચ આરામથી ઉપર પહોં આવી જવાય છે. જ્યાં સુધી દૃષ્ટિબિંદુ જુદાં રહે ત્યાં સુધી આ રિપતિ રહેવાની. વિશેષ હોય ત્યાં સુધી કાર્યમાં સફળતા મળે નહીં, અકળામણ વધે અને સુવેદનાંતિ જળવાય નહીં. આથી વિશેષ ફર કરવો એ મને સુઘ મનુષ્યોનું કામ છે. સારે વિશેષ ફર કેમ કરવો ?

વિશેષ પદાનુ શું કહેવું છે તે સમજી લઈએ, તેના વિચારમાં કયું દૃષ્ટિબિંદુ રહ્યું છે ને જાણીએ અને ને દૃષ્ટિબિંદુથી આપણે જોતાં શીખીએ સારેજ તેની વેદના આપણને સમજાવે; અને તેને સંતોષ આપવા આપણે વાત કરીએ ત્યારેજ તે પ્રશ્નનો નીકાલ આવે. "અમ વીતી તમ વીતમે ધીરે બાણુડીમાં" એ શ્લોકોકિતમાં કેટલું બધું ભય રહેલું છે? બીજાને જે દુઃખ થાય તે દુઃખ આપણે સદાનુજીવિયા કરી શકીએ તેજ તેનું નિવારણ કરી શકીએ. દુઃખાગમાં અજ ચિન્તાનાં તરડીમાં મારતાં મરીબોલી વેદના મરીબોમાંથી પસાર થયતા શ્રીમતને જેટલી સમજાય તેટલી અર્થ-શ્રીમતને ન મળવાય. મદેસ ઝોડી મેંધિમાં જોવાયા શિવાય સિદ્ધાંતને-સુદ્ધ બચાવને જન-સમાજનાં દુઃખનો અનુભવ તેના દલ્હુરીઆ-જોમાંથી મળી શકત ખરો? રાજમદેસની દૃષ્ટિ અને સુંપડીની દૃષ્ટિ એક શી રીતે થાય? સુંપડીમાં પરાનારનાં દુઃખ સમજવા મટેજ જોડી દેવાની કામ લીમાવન કરવું નથી, પણ

મહેતમાં એસતાં છતાં સુંપડામાં વસતા મરીખને એકાદ અન્યાયી હુકમથી કે જોદ્દમી અમત-છોરાના વર્તનથી કેટલું દુઃખ થતું હશે તે સમજવાની તો જરૂર છે. અને આ સમજ-વાનો એકજ ઉપાય છે કે સુંપડાના રહેવાસી સાથે પતો ત્યારે તેની દૃષ્ટિથી જોનાં શીખજો. આ ન શીખે તો તમે મરીબો ઉપર અન્યાય કરજો અને જાણે અનુભવે થતો અન્યાય સમજ નહીં શકો. પ્રસૂતિની પીડા વધ્યા સી રી રીતે સમજ શકો ?

આ નાથે બાજે આપણા સાંત્તારિક અને જાહેર જીવનના પ્રશ્નોનો વિચાર કરવાની જરૂર છે. આપણું સાંત્તારિક જીવન વર્ણ-વ્યવસ્થા ઉપર રચાયેલું છે. પ્રથમ ચાર વર્ણ દતાઃ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર. તે યુગ્યકર્મ ઉપર રચાયેલા દતા. બાજે ચાર નહીં, અઢાર નહીં, પણ વીસ કરોઃ દ્વીદુઃખોમાં દભારો શાંતિઓ અને પેદાશાંતિઓ છે. યુક્ત-કર્મનું ખંધારણ તુરી ગયું છે અને જનમધી શાંતિ બંધાય છે. બ્રાહ્મણ નીચ કર્મ કરે છતાં બ્રાહ્મણ રહેવાનો અને શૂદ્ર કુચ્છ જાન આપનાર વિદ્યાર્ણ અખ્યાપક થાય છતાં તે શૂદ્રજ રહેવાનો. આ આપણી સાંત્તારિક વર્ણ-વ્યવસ્થા છે. ઉચ્ચનાથનો બેદ રહેલો છે. રણમાં રણલોનો બેદ, લાણ્યાભ્યવદારનો બેદ અને હાલનો બેદ છે. પ્રતિનાં વર્તુલો અને એલો ખંધાય છે અને તેની ખદાર લગવનો નિવેધ છે. કુચ્છ શાંતિમાં વિપત્તિવાદનો નિવેધ, રહિને શીરે મન્યજિવ્ય, વસરિક્ય, શાંતિપરા, અનુશામ-પ્રતિજ્ઞામત્તઅનિવેધ વગેરે અનેક આપણું માંસારિક જમનો છે. આ તો બધી વાત શાં દ્વીદુઃખની, પણ મદ દેરાની વસ્તીમાં જેમ ૨૦ કરોઃ દ્વીદુઃખ છે તેમ ૮ કરોઃ યુગમતનો છે અને એકઠ વાચેક પારસી છે, સાખા શીખીએ.

ગુજરાત]

[જુન ૧૯૪૦]

અને તેની આંખો ફરીફરી એકજ વસ્તુને અનિશ્ચિત નીતાગરે રહી છે.

તે મીઠી યાદ !

લેખક

ન. ચંદુલાલ સેઘ્લ

ચિત્રકાર

ગ. રમણલાલ એચ દેસાઈ

—૧૯૨૮—

વાંચનારે તે મીઠી મીઠી યાદની લહેજત ભીંપી છે? મળી છે? કો દિવસ એ ધડી છે કે જ્યારે તને જૂઠાભના ઠાંઠ અનેરા ઓગળતું જાન થતું રે? અનુભવી છે કે જીર્ણ કે નવે છે તારા હૃદયમાં? હજમના હૃદયમાંથી ઉત્પન્ન થવો હોય? હોય કે ન હોય પણ જો અનુરૂપ જ્ઞાનપત્ર આ પાત્રીમાં કપડું છે તે કદાચ તુ મળવા મમથ મલ પશુ ખરે અને તેમજ વલુવેનો અમરો પ્રમથ તારી કથના પાતા હૃદયમાં કો દિવસ પાતું તારા રમણલાલ દાખને

માત્ર પત્રીયુ અને કોણી લગીની ભાષા ચાલુ ખાદીનું પહેલું પહેરી જગદીશ આશમ પુત્રી પર મેં દોષ પાડે એક નીચ તારી પુત્રી પડી હતી તેના ઉપર એક છત્રી પડેલી હતી ને તારી મે મામ થયા પીઅર ચમલી પત્રીની હતી જગદીશ સૌકમથ દેવ એમ દેખાતું હતું તે વડીલમાં છત્રીને નીહાળે તો ધડીકમાં વિચારમથ થઈ આવે નવે કરી મીઠી. મુખી એમનો એમ પડી રહેતો અને ધડીકમાં જનની અચ્છાક કે મેં થી જતો

આજે દીવામાંનો પવિત્ર દિવસ હતો અને તે દિવસ સાથે સદુભ જનારો જગદીશ ના મમજમાં રમી જતા હતા

હસનાં હસનાં આજે આમનો હામ્પ છે મુજબમાં પણ અરે! એ દિવસની કૃતિ મળતી મુજબની કડમી છત્રીનું ઘણું જાન કરાવતી દેખાત છે અને મુજબન કિચ્ચ એટલે દુઃખ નાદવમ્મિના વિહાર રથાન જી અને મલુ કરી રાતે જાન ચરખાએન પીમા સાદ-સુગર સમીતના મુર ચરખી મલન અચ્છામલ, જાલો મુજબના તાજુક દમક પચાસ મરોએ કાંને પાલુ જલો કેમ કીણ કરી નાખ્યો હોય તેમ ધડીમાં મલુગ ધડી કમા હસાહમમાં અમાલ જતા અચના હાલમ મમરીકપ કરી જતા ધોડેરો! મમથે કાનમ પચ્છે પ્રવેશ કરે છે મીઠીએનો પચત્ત મેડ તાન મુખી સાધારણ રીતે મુજબમાં આતુક હોય છે પણ આજે વધુ પચાસમ દેખાય છે અહા! પચેલી વાપત અને ઝોંજા નાદુએમ એપની સીએ શુદ્ધ ખાદી તમે જલુ ઉપ દમન કરતી-જમ જુ અર્થે નિમિત્ત રથાન ગમન કરી રહી છે અને મુજબ જલુ કેમ આવદખરેને મુખક એક મોટું લખને મારું રથે હોય!

શુ મુજબમાં મુખજ છે? આ તે મુખ સામા અમાપતુ છે? નાદા નિષ્કલેષુત જ નાકલેષુત પચ્છિનગલાન એજ વસ્તુપ્રધાન્ય મુજબની છત્રીનું જાન કરાવતુ હોય

તો નક્કી પશુઓમાં અને મનુષ્યોમાં તફાવત નથીજ.

“મુખમાં લાલે આનંદ અવર્તી રજો
હોય, પણ મને તો આજે તે સુકક, મૃતિમ અને
ઉપરછલોજ લાગે છે અને તે તુચ્છ છે, પણ
અરે! આજે મારા મનમાં આમ કેમ? આજે
મન આજે મારું નથી. તે ક્યાંય બદલતું કરે
છે.” આમ જગદીશ બબડતો પાડો સાંત
ચો. આજે તે મદલ બહાર નીકળેજ નથી.
તેનો મહેસો ગમગીન છે અને તેની આંખો
હરીફરી એકજ વસ્તુને અર્નિમિત્ત નીકળી
રહી છે. મિત્રોના આવવા જવાને આજારી
મંદ પણ શરીર દારૂ તેના નાભુક ઓઝીમાં
રફરતું અને મૈત્રિક શી દાંતની હાર દાખરતું.
પણ તે દારૂમાંજો પોતાના ઉગર સ્મરભૂતાં
પ્રતિબિંબ પડતાં, ખડખડ દશવામાંજો મન-
મીનતાના પાયા સુધાતા. રસે જતારને
કદાચ પુનઃક વાંગનો નગરે પડે, વધુ લાંબો
વખત નીચનારને ઉધનોજે જળાય.

જગદીશને જાણે નિહા આવી હોય તેમ
પુરશોની પોતે અડેલી. માયું કરમાયલા
કમલપત્રની પેટે હજાર રાખી તે જોડે દેવો. તેમ
દામમાં એકજ વસ્તુ હતી અને તે વસ્તુ
આ પડી પોતાનું જીવનજીવન કેખાલી હતી.

“સ્મરણુ દિવ્ય કવ મન સું પ્રિય!
કવમ તને પશુદું પશુદું કવે!
તુજ છળી તુજ આજી રહી અદા!
મન જુગ જુગ દા રજા તવદા!”

આ પ્રકારનો શુભરસ પાકે તો ભાગ ન,
પણ તેના નાજ રમ, વખત આમોઅદોસની
મળના કેલ્લે નથી.

મન વર્તે તેજ રિપમે દિવ્ય વાદ મારે
સપ્રેમ સમર્પણ કરેશું દંતવચ્ચ દાંતનું નેના-
માં જોમવાનું મુગ્ધાનું કૃમ આજ નેના દમમાં
રમી રહ્યું હતું, અને નાભુક પણ રંગક મનના

હૃદયને ચીરવા સમર્થ થાત એ પહેલાં દવા
સમાધ મધું અને તેનું મૂલ્ય કાળે થયું, નહીં

“સદન દા! સુખે મુજ મુખે,
સુખ સુખ સમુ તુજ કો પ્રિય!
પણ તને સ્મરણું નવ મેલું,
સવસુવાળ અદા! રજા! આ! મને!”

અને આમ જોલતો જગદીશ પોતાનું
પત્નીની જમીને સમર્પણ કરતો, પણ કે
સમર્પણની વર્ષતાની યાદગીરી પાછી તેં
શોકમાં નિમગ્ન કરતી.

જગદીશ શું જાણ આદર્શો. જાણે હજી
નવાં ભુલો પડ્યાં ભુંગાં જાણે નિહીય સમયે
વિગેષી કે શકવાક! જાણે મેલણી
તરસા કે આતક!

“મને વરે” આજ સમયે મારી રિપિ
ફવી હતી? કેવા અનેક આનંદનો ઉપયોગ
કરેલો? શું કહ્યું? ફવી રીને વર્ષાનું? મલી
સુખવર્ષી સમયની તે થી કે રિપિ જન, કે
અદિતીય કવજ વર્ષાથી શંકે.

“શલ્ય પતિની સાથે સાધી સમ, શુદ્ધ
ખાદીની આજ આકાશી રંગમાં આડીની
કોર લંદેલી સાડીમાં ઓપની તપરિવની,
પરિગાલજા, પતિને માટે વસ્તુસર્વસ્વ
આદર્શી અવિનશર્વસ્વ પર્વત હૃદયે
અર્પનારી ફવી, દરતપુમમાં કુંકુમ પાપ
આદર્શી અર્ધનર્મિ માં તપર ચણી ને
સાવરી, પતિના આદર્શી અર્ધે ઉચત
આવરનની કે સુકન્યા, સમાર્પિત પતિની
વોળમાંજો રોવાની ભાગીરી કે અસુધા,
તાન કુંકુમ પમપ્રાંમાંજો અમીરમતી રોડ-
ફવી રિપિ પ્રેમપ્રવચ્ચ હૃદમાં હૃદય રી
અવનમની અનિચિત ધારતી અવનમને,
આજ તાન દિવ્ય સ્મરણે મયા વર્ષાની દી-
નાના પ્રલપ્ત વાદ દેવાને તે સ મળાને તે

“ને વખતે આમો દારો તો બંદને
ત્યાં અર્પીત કરી નાજે મેલણે મન દાં

અને “અરે કુનશુ તો ?” ના અણકારા દર
દરમાં શમી વહેતા રહ્યા ત્યાં હાથમાં હાથ
આપી ડોકતી, વદાણમાં બેઠેલી તુ આજે ક્યા
છે ? અને પવનનો અંકેક સપાંગે તારા
સુકોમલ હાથને પૂંદની પાખડી પેંડે ફરકાવતો
અને તુ બીલીમીલી મને પુછતી “વદાણા !
આ હોડી મધ તો ?” ત્યારે એ દમી તને
જવાબ આપેતા “દેવી ! કિમ્મ કિમ્મ
દેવાવન ચ્હુનિ ! જગજગલનિધિમા વદાણુ
ન પનાવતા ન થયરી તે આ મુકનક વદાણુમા
રનતા તારે હાથ મ્મા વરણુ ?” હોડીથી કુખી
તો આપણે તો ખરો મથે છીએને ? બાથમા
બાથ બીડી જેમ એક જલનિધિ તરવા માડો
છે તેમ બીએએ તરણુ !” કવનમખી ! એ
પર તને યાદ આવતી હશે

“અને તે દહાડે પાન ચારના, સકાલ
સ્થાન મળતા, “અરે મ ! પાનમા મીઠીઆ
વા જેમ ખવડાવી ? શુ રેય આવશે છે ?
એ મવ ન કે જેવારે તે સાજાણુ કે પાનમા
ન બેવા તે મીઠા અણોડીના પાનજ દના ત્યારે
આપણે એમદ અડવાડીઆ મુખી પુછજી દગ્ધા
દના તે વાતની મદ જે આજે તને આપી
દમે તો જરૂર આજથી એક અડવાડીઆ
પર્વ ત તુ હમજેજ !”

આ વિચારે કુ ખમળ જમીશનુ હાથ
દાસ્થથી દલકે તો કપું, પણ વિરોધવિચારની
પરપર તેના કાંઈક દાસ્થને છુવાવતી અને
પાડો તે શોકમમ્મ મધ અરમ્મ મુરથી જોડે
પોતાનું મથુ જોરથી બહાર વિચારમા
ગરમા થતો

“અને તે રાત્રે સચીત કરવા તને દીવરખા
તો મીખ મમેતા બી સાચુ દીવરખા અપક
પડશે ફરી એક વાનમા ખીલી સાથે દેરી
ખાંધી, જાંબા સળંગાની કમલ ખાંધી, જે
દીવરખા તો આણુ દનું, અને “આમ માલી

મરકરી શુ કરે છો ?” એ વાચ ન જોવા
ખાના ક્યુ હતુ તે આજે તું હમણાજ બોલી
ને એમ અને વાજે છે પણ અરે ! દીવરખા
તો આજે આ અહીં મુનસુતુ પશુ કોણ
બાજે તે ક્યારે નીરખશે તને અને મારે તેના
તારો તારી પલ્લવ સડાંખી અમુનિઓથી
આદેનિત થઈ દિવ સ્વર્ગીય મુરો વતી
વાતાવચ્છને ભેદશે ?

“અને બીજો દહાડે વદાણા ! આજ
તમે કામ પર ન જશે, નહીં તો મારાથી
ફરક જવારી અનંત વદ બોલો ફરશે” ફરી
જાણી જોઈ જમવાનુ મો, કરતી, મારા
કપડા, છુદ અને રેડી ક્યાક સતાકતી
અને તારા પર પુર જોમથી હુમલો
કરનાર અખણ કુખને અડપણથી હાડી
કતી આજે તને ત્યાં કોણુ પજવનુ દશે ?
અને મયોગના રીકટોરીઆ માડન મા જતા
હામમા એક ઝનુ મોણુ ખાણ જાણણુ
અને પછી ફરી આવતા નવા કદગરજોનો
પખન પુરો થતા ન આણુ કે ખરણણુ ફરી
ગેક મ્મા નવારના નર કુખી ઉધી જનાર
નુ આજે વીનુગી તારા મુતાનુતા મન
મકરી એકરી ત્યાં જમવની દશે”

આ પ્રમાણુ વિચારમા રાત પછી વીતી
મધ કુ ખાઓતા કુ ખો ક પને સાવન
અર્ધનાર મધ પેનાનુ દુર્ધદ કાર્ય કરે મથો
મોનિયા અને કનારો વગળાકા વગળા
વાંચ મ્મા પડીખાળના એક પછી એક દાસ્થ
દારી કાઓ જમગીએને કે અસર ક તા
નથી મને કાલે નવા જમ પાથરી જણના
દેકારા મ્મા જમીશનુ રમરમ્મા સજારી
રણુ હરથ માકણુ તેની આખ ઘેરા, ઉત્ત
જો મેકકુલ વિચારો અને ચિતાની સપુખ
અસરથી આરામખુરસી ઉપર તે નિદ્રાવડ
મધ મો રવખમાએ બાંધે દશે “હી એ
મીઠી વાદ !”

લેખક :

૧. કનૈયાલાલ બાણેકલાલ મુનશી,

બી. એ., એલએલ. બી., એડવોકેટ;

પ્રમુખ, સાહિત્યસંસદ.

નોંધ

તેજે ભારી "પાઠ્યપુસ્તક પ્રમુખ" કે "ગુજરાતનો નાથ" જાંચી હશે તેને આ વાર્તાનાં કેટલાંક પાત્રોની યોગપાણી પડશે. તેજે એ વાર્તાઓ ન વાંચી દોષ તેજે મઠે નીચે આપેલી યોગપાણી બસ છે.

જ્યોતિષ્કહેવ શ્રોત્ર'કી ... અણ્ણીકવાડ પાટણનો રાજા અને ગુજરાતનો નાથ.

મીનળદેવી ... રાજમાતા.

મુ'બલ ... મહા ગામાત્મ.

ઉદા ... મંત્રી અને ખંભાનનો ચત્તાધીરા.

દાદા ... મંત્રી : * ક્ષુદ્રિવતીનો સપાધીરા.

શ્રોત્ર ... મંત્રી.

ત્રિભુવનપાલ ... રાજાનો જાગીને ને † લાટનો દંડનાથ. ‡

કાશીનંદી ... ત્રિભુવનપાલની પત્ની ને મીનળદેવીની બચીક.

કાક ... ત્રિભુવનપાલનો મિત્ર ને બટરાજ.

મંજરી ... તેની પત્ની.

અજન્મ ... શ્રોત્રનો દંડનાથ.

પરશુરામ ... તેનો પુત્ર.

રા'ખે'ગાર ... લુનામકનો રાજા.

દામ્ણદેવી ... તેની રાણી.

ચાલે છે. રાજા, પરમાર ને એમણે તેમાં સખત ધાવડ માર્યો છે. ત્યાં રાખી વગેરે આવે છે અને બેઠાન રાખને લઈ બધે છે. કાક લડતાં પાપાનો પદેમ લોકોને ખેંડે છે.

વિભાગ ચીએ

બહુમતી દેવપાત્ર લાડના સ્વર્ગસ્થને બુદ્ધિ હોય છે, અને તેજ દિવસે નર્મદાની આસપાસ ઉલ્લાસ વખતે આંખડ છુપાવેને મંત્રીને નીરવે છે. મંત્રી રક્ષુ મંત્રે બેનાની દરકાર ન કરતાં આંખડ વગેરે સાથે નવાપદમાં બધે છે. તેણે ને સોમેશ્વર અનાજ લેવા ગમમાં બધે છે. પાછા ફરતાં વચમાં મેઝાસિં મળતાં તેમને ઉતરી નેરા અને તેની બેરી અનાજ લઈ આવે છે ને સોમેશ્વર નદીમાં અપેલાવે છે. મંત્રી આંખડ પાંચ રાત્રિવિદ્યા રાત્રે છે. એક આંખે પ્રભુથી આંખડ મંત્રી સાથે કાઠના બંધનને વિચાર કરે છે. બીજી બાજુ રાજા અપેસિંદેવ શુદ્ધી લેવાની કરે છે. પરબુચની ચારાવાળી સમાર્થ દ્વારા કાક છેવે છે એ વાત ઉપજાવવામાં પ્રસિદ્ધ થતાં રાજા વાડને બેલાવી, બાંચે કરી, તેને કાકને ઉલ્લાસ નુભાવ મોકલે છે. બીજી બાજુ નુભાવમાં દેશવદેવ રાજા સવાના વિચારોમાં તસ્લીમ થઈ હાટ નાચને મળવા બેલાવે છે. વાડ દેશવદેવને કાકને લઈને પંચથી ચારાવા અપેસિંદેવને સહેલો કરે છે. દેશવદેવ વાડને સોમિંકે સ્થાને ગમવાનું કહી પોને રા'ની પછે બધે છે અને મેઝાસિં અપેસિંકે વાળાં છે. એથી ખીચવા ઉ દેશવદેવ નવાપદ કરે છે. પાંચવિદ્યા દેવની રાને શુદ્ધિ ઉલ્લાસ આવે છે. રા' સમત યાજ્ઞદાર અને વગેરે નાચને બેલાવી શુદ્ધી લેવાની કરવાનું કરે છે, એકલામાં ઉત્સાહ મરાયાના સમાચાર આવે છે.

(હવે આગળ ચંપો)

પ્રકરણ ૨૫ મું

સતીના આશીર્વાદ

મો લાંલાલી દેશવદેવનાં કુંવરી અને હાડ મહાવીનાં વંશ પાત્રી દનાં; ચામર ને પીચર ખંતેને શુભવતાર કુલદેવીદતાં. આમાપારણ ઉમાર, પાંચંગ ઉમાર, મોટું નાક, ફારા ઉમાર, તીલો અવાજ—આ ગુણો મેઝાસિં સ્થલાપત્રી ઉમાર અને નકસીદાંડું માત્ર આપું દર્શન કરાવનાં. તેમના હાથમાં કાકને માટે દે પાંચ લાજણી દાંણ તે દેશવદેવનાં માટે અને દેશવદેવનું હાથ ને આડતા અનુભવ પાત્રી તરફી છે તે તે તેમની પુત્રી માટેજ.

ઉપસાસ દેશવદેવને લાક પીચરદેવને લેવા આવ્યા ત્યારે મોમાંલાલી કાકરે જવાની તેમની કરતાં દતાં. એટલામાં બહાર થતી વાતચીત સાંભળી તેના રોષનો પાર રૂબો નહીં. તે બારણા પાછળ ઉભી રહી અને ચાકુંકે એવું

ને રાંબજણ; ને તેનાં હાથ કંઠે બોલેલા જમૈયા પર મળે. એવા દેશવદેવ બહાર જવા લતા દના ૩ તે બહાર આવ્યા.

“ જાણ! ક્યાં જાઓ છો ? ”

“ અને તુંએ આગબહાર રૂબો છે ” દેશવદેવ કહ્યું.

“ ને તમે લાક જાઓ છો ? ” બારણા મળે કુંકરો કરી મોમાંએ પુછ્યું.

“ તું તાકે કામ—” જેહ જવાળ દેવા બતાવ દતા, પણ ને પધારે એલે તે પદલાં તે મોમાંએ જમૈયા કાકી તેમની ઇતીમાં બોલી દીધો.

જવસાસ પગા. દેશવ ને પીચર ગમરાલ મધ. મોમાં રાંબ દતી. “ તોહ છું કે મળ તમને આગબહાર કરે છે ! ” તેવું કહ્યું.

‘દી રી’ તે તે સંભાન સ પાવુ ”
બાપે ગમરામ આ મુગે ઉખડી નય તેમ કરી
જવામ દીપે.

રવનજી છત્રમાયની જોરે આગે દતો તે
મળગાઈ ગયો અને એકદમ રાતે ખમરે કરતા
દેડરો.

અમરે રાત્રી ના ચ બુદ્ધાઈ વજેસમ ન વડે
ના દાદુ ગરી એકદમ રવનજી સાથે આરી
પરોઆ પાઠગ આઠાકે મ ભગા જવુ આગ્યા
ર બુદ્ધેરી જવુ એ ત્રણ દગીઆ ના પાછળ
આપી.

દેશગાવની દલેદી રજગ ની પમર
દતી રવય । ત્યા બગ ધમિના માણુમને
દે ધવાનુ સુમવી આદ પરા માગણુ આમળ
જ બેલાન છત્રમાયને મે જણુ દેગી ગયા
દત્તા અને દેશગા ન લીસે । ત્યા હિઆ દત્તા
અદ ના આ છુમથી રજગાવની ઓઝિા ને
મી દતી.

રહ પદ્મરાજ ના જી અને પે નાત
નિ રજાથી દેશગદે સાથે જવુ.

દેશગદે । તમે ભમકર દ નિથી કહડ
તમે શુ મેડુ તત્ત અદોઆ હમ કો
ચ છુડા’ આ પેલા મે માપ જોસા’ એમન
માખમદાર કરી આત લે જરા કુદારી
કયા જાણ તો રજાજ મરતી નખરો.

‘બાપુ’ દેશ દેવ કીવત અરે કા
આ અમર કામ નથી.”

તમર નહીં તાનમારી લીકગીતુ બહુ
દેર નથી આરે એક બગ વધારે મળવો
નથી જાઓ તપાક કાણુ કરે.

રાત્રી મુખની હમગા જોઈ જે દાજર દત્તા
તે બપા કાપ્યા દેશગદે મુગે મોટે મણુદાર
તરફ જોણુ અને નીચુ જોઈ ચ તત્ત માણુ
લીસગદેવ પાછળ ગયો જગાજવા દેશગે.

મદુ સાથે જોણુ મદવી તેના કાઠ ત કે
યોસ દતો અને તેના ધામ થી વહેડે બેરી
અટખાઈને પ્રવળ કરી રુલો દતો તે સસગ
એ કરેની નજરનો અગ સમજ્યો મને રાને

તેના મોઢા તેના ડાહ્યા લ મગ દત
અને તે કે પળી રખી દતી.
જ. પર રહેવાના રૂઝમાનનું તમા સંચન હતું
એટલામા ભરાયલી કહ ફરે થ મમ
આ પેઠા અને નજીકેરી આ રી ગોકે મુગા

બની ઉભા રહ્યા. જેમને તેનો જરા પણ સ્પર્શ થતો તે આરકા લેવા લાગ્યાં. તે આવીને છત્રસાથ તરફ ગઇ અને તેની સારવારમાં મુકામ. થોડી વારે તે ત્યાં બેસી ગઇ અને એક પખો લઇ તેણે પવન નાંખવા માંડ્યો.

“ પેલી મોઘી ક્યાં છે ? ” રાંએ પુછ્યું :
તે તેણે દાદુ તરફ બોલ્યું.

અદરના બારણામાં કોઇ આવ્યું ને પુછ્યું :
“ કેમ શું કામ છે ? હ આ રહી.”

બધા સ્તબ્ધ થઇ ગયા. રાંની દાઢરીમાં આમ આવ્યું ને બોલ્યું એ અકસ્માત હતું. આ ઠોકરી શું કરતી હતી ?

“ દાદુ ! હમણું એને પુરી મુક, પછી બોધ્યું ” રાંએ કહ્યું.

દાદુ ખરેખર શિક્ષા કરવા ક્યારેના તલસી રહ્યો હતો. પણ રાં ને દેવડીની દાઢરીથી ખચાવો હતો. રાંની આજ્ઞા યતાં તે આમળ થયો.

“ અને કોણ શું કરવાનું હતું ? ” અગળ આવ્યો મોઘાં બોલ્યાં. તેના મોઢા ડોળા પિકરાલ લાગતા હતા અને તે કોઢથી કંપની હતી. તેના હાથ હજુ સ્થિરમીના હતા. તે રાં તરફ જોઇ રહી. રાંએ દાદુ તરફ બોલ્યું.

દાદુ-નરમ બીચારા મઠી-નું લોલી ઉઠવી આવ્યું. તેણે કેટલાંય વર્ષો સુધીનો એ એકબાજે રાસ સહો હતો, પણ અત્યારે તેણે તેના મોઢા-ભાષને આમાં ને પૂજ્ય એવા રાંનું તે અપમાન કરવા બેઠી હતી. તેનામાં રૂબરૂથી વિનાશક શક્તિ સજલ થઇ મોઘાને મારવા, તેને દબાવી દેવી, તેને વસ કરવી એવું જનુન તેનામાં તેના જીવનમાં પહેલી વાર પ્રગટ્યું. તે પાસે ગયો.

“ દાદુ ! ” રાણકદેવડીએ કહ્યું, “ એને જરા દે, નકામું પાપ હું વહેરતો ના.” તેના અવાજમાં મીઠાસ હતી.

દરેક જણ ક્યાં તો મોઘાં કે ક્યાં તો રાણક તરફ જોઇ રહ્યું હતું. મોઘાં-પીરેલી સીસકિતની પ્રતિમા-કોણ પોતાને ઘરે છે તેની વાટ જોતી હતી હતી. બાપુ પર બીના કરેલો છેડો છત્રસાથના મોઢા પર ફેરવવી સંશ્લેષ શક્તિના અવતાર સમી દેવડી બેઠી હતી.

રાં પણ ખંડ વચ્ચે નિશ્ચાલમકતા દર્શાવતો ઉભો હતો. જનુનમાં અસ્વસ્થ દેખાતો દાદુ દાંતો દતો.

આખા ખંડમાં શાંતિ પ્રસરી હતી. રાણક બોલી રહી ને દાદુ મોઘાને હાથ ઝાલતો ગયો.

“ રહેવા દો ” મોઘાંએ અપમાનકારક અવાજે પોતાના પતિને કહ્યું, “ નહીં તો જેવી તમારા બાહની વચે થઇ તેવી તમારી થશે.”

આ અપમાને દદ વાળી. દાદુએ દોઢ પીસી હાથ ઉગામ્યો. રાં એ આંધીરા બની તરતાર પર હાથ નાંખ્યો. રાણકે છત્રસાથ તરફ નજર કરી, મોઘાં તરફ જોયું ને મુદુતપ રી છત્રસાથના કપાલ પર આવેલા વાળ ખસેડ્યા.

“ દાદુ ! બીરા પડ ” રાણકે શાંતિથી કહ્યું, “ અંબાજવાની કરશે તો બધાં ક્યાં વાનાં થશે.”

રાણકનો અવાજ બોલતાં મુજો-જરાક ગાળ્યો. અમકારી પત્ર હોય તેમ ગાળ્યો ખંડ મુજોતો લાગ્યો. બધા કંપ્યા ને જાણે મોઘાંના જવાબમાં હોય, જાણે સતીની આત્યાથી હોય તેમ જનસભ્યે આંખે ઉપાડી રાણકેથી પર ફેરવી.

“ બા ! સતીમાતા ! ખંમા ” છત્રસાથ ધીમેથી જળડ્યો. બધાએ સબો સંભળ્યા. બધાની-જાતી બેસી ગઇ.

ગંના મેઢા પરથી ઉઠતા જતી રહી તેના
ગળામાં આમુઓ સળંગમાં ' મહી' થવ્ય
છે તમે ?

મે પાની આગે છેડ ફાળી મઠ તેના
દાયમાંથી જાએ પડી ગયો તેનું મેં શીકું
પડી મધુ જાણે હાથ નીચાવતી હોય તેમ
તેણે દાય લખાવ્યા આપે દાય દીધા

' આ— (કહ્યું છે— કહી તે બધા વચ્ચે
મુખમાં થઈ પડી

સની માને ખયા હાથેએ માનપૂતક
પેાડ કયો

રાણકીની ઉડી અને સમેનન જવસાવને
લીંગને મોપી, પાણીને છાટો લઈ મોખાને
ઉપમાર મરવા આવી લોહો આ મનુષ્ય
મરપમા ફેરીને માનમેર લોકે રજા

સતી! હવે મહેને ચલો દાહુ' જવ
સહજને પણ ત્યાં લઈ માન' રામે મધુ

' આ ઊઠરી જઈ જાનમાં આવે ને કું
આપુ, તમે જતા થયો

' મારાં પછી! આપ પધારો ' વળેમજી
કહ્યું "કું જાને લઈ આપુ છું"

રામે જોતુ કે ત્યાં સુધી તે અહીંઆ
કોએ હતો ત્યાં સુધી કેઈ બીજી રહી રાણીને
મદદ વાચવાની નથી એટલે તે ત્યાંથી ચાલ્યા
લોહો વીખરાવા માડ્યા આખા ગામમાં સતી
માતાના અમતારની વાત પ્રસરી માનલોકમાં
દેખેડેડા ગણદેડીના દર્શન ને પાદપથ
કરવા આખા ચારે તરફ ઉલ્લસદ પ્રમથો જાણે
મતીમાતાના જાજનનીતન થવા લાગ્યાં ને રામે
આનદના ઉ સાદમાં મુનાગેડે જાગરણ કર્યું

મકનલુ ૧૬ મું

૨૨૩૮૦૦

અનિચવાણી

દેશજી રને લાથી પાઠા આખા ત્યારે
રા' મન્દીર બની મધા હતા તે તેની રાગીને
ફેલી આવતો હતો અને મળ્યો અને પૂજક
બેની જાણી તેના હાથમાં કાળા મારી રહી
હતી ગામગામ વસેના વસ્ત્રમાં પણ તેના
હાથમાં ચીરતા ઉત્તર ગ્રહો અને છતાં ન
અમનન થયો એક તેના હાથને કપાતો હોય
એમ નામુ

તે ગળગઢમાં જઈ કાઠને મોજાગી પાઠો
અમાસી પર મહો અને કાઠને બધી સવિરલ
વાત કહી

કાકા આજે તો મોનાતો સુરજ ઉઘો
રામે કહ્યું, ' મારી સતીને નાપ ખરેખરે!
અમરો જવસાવને તેણે જવસાવને પેની
રાખલીને મદાન કરી કાકા! ખરેખર સતી
તો અજાણવાની આવતાર છે!

ખરેખર જાણુ એ તો તમારા પદની
ને દેશની લક્ષી છે એ છે ત્યાં સુધી તમારો
રાખવ અમર તપે છે"

' કાકા! જાન ને સુવડ-તે ફેલી બેડીમેડી
જવસાવને સજવન કરી રહી હતી! રનેક
અર્થે અવાજે રા'મે કહ્યું

' લોહોને પણ આનદ અમન થયે
લાગે છે"

' હા લોહો તો કોની પાછળ માગ મધા
છે કાકા! મારી મદદમાં આજથી નાપાથ"
હોઈ પીરી બેગારે કહ્યું

" જાણુ! તમારા તરફ સુખના દહાડા
નહી જોએ તો જાણુ જોઈશું છે!" રામે
કહ્યું તેણે લોહો અર્થ કરી કાકે કહ્યું

“તે તો દોણ બહો! પણ ‘હું’ કાલેજ રાતે હવે ધસારો કરું છું. તું બોધ લે હવે ખેંગાર દાસ ખતાવશે.”

“બોળાનાથ તમારું સારું કરે!”

“કાકા! પણ મારા જતા પહેલાં તું અહીંઆંથી આવશે નહીં. હું અહીંઆં નહીં દોહો તો તારો જીવ નાશક બેખમમાં પડશે.”

“બાપુ!” કાકે કહ્યું, “મને જવા દેવાની શી ઉતાવળ છે? અને વળી આજે જઈને તમારી વાત કહી દઉં તો?” તેણે દસીને વાત બાલકા કહ્યું.

“કાકા! તું વિચારવાત કરે તો પછી ભરે મોત આવે.” સંજે માંલીય થી જવાબ આપી “મને તેની શીકર નથી. બાપા! કાલે વહાણ પહેલાં આવવા માંડજે.”

“કાકા! પણ મારાથી અરોંઆં રવાં કે થાય કંઈ નથી?”

“કાકા! તારો ટેક હું બાળું છું. હું તેની આડે આવવા નથી માંગતો. પણ એટલું માફ રાખજે કે તારો માલીક તારી કદર કોઈ દહાડો કરવાનો નથી, તું મારી સાથે રહો છોત-”

“બાપુ! જેવું તમારું જીવન છે તેવું મારે પણ મારું ગામ છે. તેને લઈને તો મારે આ એકદર માલીક સ્વીકારવો પડ્યો છે. શું કરું?”

“તું પણ મારી માફ જાણીને જોડે નથી” સંજે કહ્યું.

“ને બાપુ! જાંપને જેસવાનો નથી. મને પણ કે એવું થાય છે—”

“સતી આવી—” ઉમળકાળે બેર સંજે કહ્યું, ને તે દાદર તરફ ઉતાવળે પગે ગયો. કાકે ઉભાઉભા જોવા કહ્યું. શું સુષોમ

સુમત્રા! શી અદા! ને શી નિર્મલતા! કાકની આંખ આગળ પોતાની સદ્ગતરી આવી. તે બે પણ કેવાં સુષોમ, અદાશ ને નિર્મલ હતો! પણ આવાં જોડાને શા સારું દુઃખ હોતો હશે, છુટાં પાડતો હશે? કાકને કમકમમાં આવાં.

“સતી! આ કાકને પણ હવે કાઠી મુકું છું. આજે મને ખબરો કાઠી મુકવાની હુન લાગી છે” સંજે જેલુકત અવાજે કહ્યું.

“જોણું પણ મને ગળો દેવા માંડી કે શું?” રાણકેવીએ દસીને કહ્યું.

“બા! તમને ગળો કાંઈતાં પહેલાં તો ક્યારનીએ હું આ છલને ખેંચી કાઢીશ. મહા રાજને હવે મને દૂર કરવો છે.”

“દૂર નહીં કરે તો!” સંજે ઉમેર્યું “મારી સાથે રહી કે તે મુખ પામવાનો છે?”

“ત્યારે બીજે ક્યાં પાછીશ? પછી બા, દાદુ ગઢવીની ઐરીતું શું થયું?”

રાણકેવી દસી “થોડીક વારે તે મહાં માંથી આવી અને મને બેઠેલી જોઈ પાછી આંખો ખીંચી દીધી. તેને મન તો હું છવતી માફ છું.”

“એક વખત એજ કહેતી દસીને કે તમે આખા સોરકને ખાખરમાં લેવા બપવર્ષો છો” સંજે કહ્યું. તે અપાજ દસવાનો હતો, પણ કોણ બહો કેમ તેમાં પણ ગાંભીર સંજાણું.

“બાપુ! નસીબમાં હોય ને છોતે ને નસીબમાં હોય ને દારે, પણ તમારા જેવો નર ને જાના જેવાં, નારી કલિકાલમાં નજરે પડે એમ નથી”

સંજા કપાળે કરમલીએ દેખાઈ. તેણે જવાબ આપ્યો નહીં.

કુચસાઈ) રાણીએ મૃદુતાથી કન્યાના કપાળ પર [૧૯૮૦
આવેલા ઘાળ ખસેડ્યા

गुजरात

भीमनाथ पर-गं जैन मंदिर, छ. स. १८२२ में
लेखाई किया.

[१२०]

જોએ-એ ઉપરકોટની અંદર મળી આવતાં રાજમહેલો, કોશિરા અને ખાસ કરી મોટી વાવો ઉપરથી કપલ જણાય છે. આ કીલ્લાની પ્રાચીનતા દર્શાવનાર એક સ્થાન હજી અસંશ્વ રિયતિમાં હજી છે તે તેની અંદરનો દરવાજો છે. એ દરવાજાની બહાર મોટી ગંગવર કદની હતુમાન અને ગણપતિની મૂર્તિઓ છે, અને તેમને નમસ્કાર કરી આગળ વધતાં એ વચ્ચે દરવાજો આવે છે. મુસલમાનોએ સ્થાપત્યમાં ગોળ કમાન સૌથી કાઢી તે પહેલાં હીંદુ સ્થાપત્યમાં જે રીતે કમાનને બદલે એક ચર અને તેની ઉપર વધારે આગળ આવતો બીજો અને એ રીતે બંને બાજુથી આવતા પથ્થરો પર મુકવામાં આવેલી એક લાંબી શિલા એ આપણે આ દરવાજામાં જોઈએ છીએ; અને તે ઉપર આપણી લુની પદ્ધતિનું તોરણ ચીતરવામાં આવ્યું છે. એ મણી લુની હીંદુ કારીગરીનો ઉત્તમ નમુનો ગાંઠો હજી વગર ખંડિત થયે આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

પણ ઉપરકોટનાં બીજાં સ્થળોનું નિરીક્ષણ કરતા પહેલાં આપણે જુનાગઢનો ઇતિહાસ જરા વિચારી લઈએ તો સુગમ પડશે.

આપણે જોઈ ગયા કે જુનાગઢનું પ્રાચીન નામ ગિરિનગર હતું. તે રૂઢાગતના લેખમાં તેમજ કેટલાંક તામ્રપત્રોથી સિદ્ધ થાય છે, અને આ ગિરિનગર શહેર ઇ. સ.ના સાતમા સૈકા સુધી વસતું હતું એ આપણે હવે જાણવાનું લેખ ઉપરથી અને બીજાં પ્રનાણોથી જાણીએ છીએ. પણ ત્યાર પછી ૪૦૦-૫૦૦ વર્ષનો અંશધિ તદ્દન અંધારામાં છે. તે સમયમાં સૌરાષ્ટ્રમાં ચાલતી દંતકથાઓ પ્રમાણે જુનાગઢ ઉત્તર દરું અને તેની આસપાસ ત્રિવિ બાજુની ગાદી યજ્ઞ ગર્ભ હતી. એટલે

આ સમય માટે એટલું અનુમાન થાય છે કે જે વખતે વલ્લભીપુરનો નાશ થયો તેજ વખતે જુનાગઢનો પણ લંગ થયો હશે.

એમ કેટલોક સમય ગિરિનગર ગાદીમાં રહ્યું ત્યારે ત્યાંથી આશરે પાંચ ગાઉ પર આવેલું વંચળા ગામ સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની હતું એમ જણાય છે. વામનરથસી ઉપરથી એ ગામનું નામ વંધળી થયું લાગે છે. તે ગામમાં વામનજીનો મંદિરમાં ઘણા કાળથી ચાલેલો દરો, ઇસ્મ ૨૬૬ મુપ્તના લેખમાં પણ વામન નજની સ્તુતિ છે, અને ગીરનારની બીજી બાજુએ આવેલું બીજામા ગામ એ બકિ સ્થાન તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

એ વંધળી ગામમાં મુઝસમા નામના યદુવંશી રાજાઓએ પોતાનો અગ્રમ સ્થાપ્યો. અખ્યએલીઆમાં મુસલમાનોનું જોર જેમજેમ વધતું ગયું તેમતેમ અધ્યાનીરતાન અને પંજળમાં વસતી નતિઓ ઉપર તેમનું હવાલું થવા લાગ્યું અને એ હવાલોને પરિણામે એ નતિઓ યદુને વધુ દક્ષિણ તરફ ફેલાવા લાગી. એ નતિઓમાંથી એક નતનો એક ફાંટો સીધામાં વરણ અને બીજાએ રાજોપુતાનામાં જે સમયમાં પોતાની સત્તા જમાવી સીધામાં વસેલી નત પોતાને સખ તરીકે જોળખાવતી હતી. તેમાંથી વળી એક ફાંટો એ વંશના પ્રખ્યાત રાજા મુઝસદની સરહારી નતિ આવેલો સૌરાષ્ટ્રમાં વસ્યો અને ત્યારથી એ વંશ મુઝસમા એ નામે જોળખાવા લાગ્યો. પરંતુ મોટેભાગે નગરના બહી રાજા, જે સમયની રાવલજી અને સૌરાષ્ટ્રના મુઝસમા એ સર્વ એક વંશમાંથી નીકળ્યા છે અને તે યદુવંશી છે એમાં સંશય નથી. તેઓની આજ અગત, રીતભાત સર સરખાં છે. રાવલજી એ નામ જેમ જોડેલને

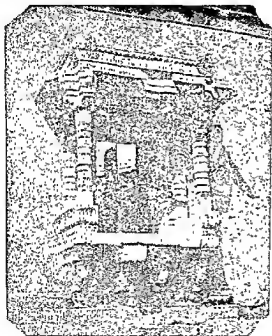
લગાડવામાં આવે છે તેમ જુનાગઢના મુઘલમા રાજાઓનાં નામમાં પણ એ નામ જોવામાં આવે છે—રા' મંડલિક, રા' જોગાર, રા' મહારીશી, રા' કલાત વગેરે. તેમજ જેસલ- મીરના રાજાઓને પણ રાવજી-૬૫ કહી બોલાવાય છે. આ સમાવશના મુઘલ રાજાઓ સૌરાષ્ટ્ર- માં પોતાની સત્તા જમાવી આસપાસના બધા રાજાઓને પોતાના ખંડીયા બનાવ્યા હતા એમ જુનાગઢ પાસે ધંધુસર ગ્રામમાં આવેલા શિલાલેખ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. આ વંશમાં મંડલિક રાજા બારમી સદીની શરૂઆતમાં થયો ત્યાં સગી તેની માદી વંશખીમાં હતી; ત્યાર બાદ રા' જોગાર નામના રાજાએ કીલ્લો જુનો દેખી જુનાગઢનો કીલ્લો સમે કરાવી મામ વસાવ્યું; અને એ પ્રમાણે જુનો કીલ્લો વસાવ્યો તે પરથી તેનું નામ જુનાગઢ પડ્યું. તેટલાંક જૈનપુસ્તકોમાં એનાં છણ્ણદુર્ગ અથવા જેંગાદુર્ગ એવાં નામ પણ મળે છે. આ મુઘલમા વંશના રાજાઓએ સૌરાષ્ટ્ર દેશ ઉપર ૬. મ ના દસમથી ૧૫ મા સૈકા સુધી રાજ્ય કર્યું અને તેનો છેલ્લો રાજા રા' મહાસદ મ. સ. ૧૮૪૨-૭૭ માં ગુજરાતના સુલતાન અદનાલ મેગમતે હાથે ખરાબ પામી, મુઘલમાન ધર્મ અપનાવ કરી પછી અમદાવાદ જઈને રહ્યો અને તેની કબર અમદાવાદના મલિકમોદમાં આવેલી છે.

આ મુઘલમા રાજાઓએ જુનાગઢ ફરી વસાવ્યું. તે સંદર્ભનો મુખ્ય જાગ ઉપક્રોડના કીલ્લાના અદનો હોયે જોઈએ. તે સમયમાં ચડી આવતા દશમી રાત્રે જવાય કરવા બદે કીલ્લાઓ બાંધવામાં આવતા અને તેવા કીલ્લાઓનાં ઉપક્રોડનો કીલ્લો અનુષ્ઠાનજુ મગજુન અને દુરખાને દર્શાવે એવો છે. અને જુનાગઢના યોગ્યતા જે ને વચ્ચે

મળી છે તે પરથી એ કીલ્લો વંધા સુધી દુરખાને દર્શાવે એવી જાતનો હતો અને તે બીજાની એના જોનારને ખાતી થાય છે. ઉપર ક્રોડમાં મુઘલમાના વખતના અવશેષોમાં એ મોટી અડીચડી નામની વાવ અને ત્રીજો એક નેપણ કુલો એ ખાસ છે. કીલ્લાને વર્ષોના વંધા સુધી ઘેરા માને તો પણ અંદરની વસ્તીને મુરદેશી ન આવે તે માટે પાણીનાં સાધનો લોહએ, અને તે મુરદેશી માટે ઘણા ખર્ચ અને મહેનતને બોલે આ જાસારો બાંધવામાં આવે છે. તેમાં નેપણ કુલો તો આજના જોનારને દેશત પગાડે એવો છે. આ કુલો ૧૭૦ ફુટ ઉંચ છે અને તેમાં ઉપરના પચીસેક ફુટ બધિકામ કરવામાં આવ્યું હતું; પણ જાણીતો બધો જામ તે પથ્થરમાંથી કાતરી કાદવામાં આવેલો છે અને જમીનનાં છણ્ણાં પાંતી કરી તેમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. ઘણી એ કુવાની અંદરની બાજુ કોરીને તેમાં ફરતી જોવામાર રીડી કરવામાં આવી છે અને તેમાં પ્રકાશ અને અજવાળાં માટે મોટી ખાડીઓ મુકવામાં આવી છે. આ રીડીને ૨૩૫ ફમીમાં છે જે માથે પાણી ગરનાર માથુમ દેદ પાંચી સુધી સદીસત્રામત પહોંચી શકે છે. કુવાની બહારની બાજુએ એક મુંદર વતકું બાંધેલો છે જે જતાને છે. આ કુવા મુઘલમા જોનાર કરતાં પણ પુરાતન સમયનો હોયે જોઈએ અને પાછળથી મુઘલમા રાજાઓએ તેમાં મુખારો વધારે કરાવેલા હશે.

આ સીવાય મુઘલમાની નીચાની તરીકે ઉપક્રોડમાં આવેલી મદમદ મેગમતે કરેલી મસીદ છે. આ મદાન ઘણું પુરાતન હોયે જોઈએ અને પાછળથી તેમાં ફેરફાર કરીને મુઘલપાનેએ તેની મસીદ બનાવી દીધી હોય એ સ્પષ્ટ દેખાય આવે છે. તે અન્ય મો

રાજમહેલ હતો અને તેની પશ્ચિમની બાજુમાં
યોગ્ય ફરકાર કરી તેની ખસીદ કરવામાં
આવેલી લાગે છે. દક્ષિણ દિશા તરફની એક
બારી દર મેળુદ છે જેના ઉપરની નક્કી
પુરાણ દીકુ સ્થાપત્યની બારી આપે છે.
રાજસથાનના કર્તા કર્નલ રોડ હા. બ. ૧૮૨૨

ઉપરોક્તમાં રા' મંડલિકના મંદિરની બારી.

ની નાજમાં કાઠિઆવાડની મુસાફરીએ આવતા
હતા તેમણે આ બંધારણનો ફરી તેમ જ વખત
Travels in Western India નામના
પુસ્તકમાં આપ્યું છે. તેમનો અભિપ્રાય એવો
હતો કે આ જુમામરછડાને બાંધવા માટે

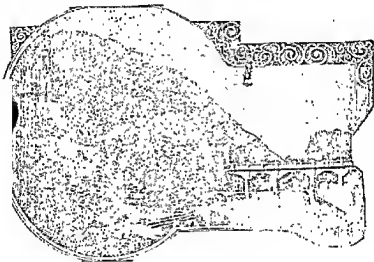
એ ત્રણ જુનાં દીકુ અને જૈન દેવાલયોના
સ્તંભો વગેરે બીજે સ્થાનેથી ઉપાડી લાવી
અહીં મુકવામાં આવ્યાં લાગે છે. ઉપરોક્તની
જુમામરછડાના દેખાવવાળા ચિત્રમાં વચમાં જે
ગોલ ચાંબડા છે એ ગીરનાર ઉપરના મુખ્ય
ગુળના મંદિરને નામે ઓળખાતા હોવાના

આગળ ચોકમાંથી
લાવી અહીં મુકવામાં
આવ્યા. તેમાં જોઈએ
એમ તેહનું અનુમાન
છે; અને વચમાં એ
ગોળાકાર સ્તંભ સીવાય
આગળના લાગમાં ચોક્કસ
કારીગરીવાળા સ્તંભોની
ચોટી લાંબી દારની
દાર આવે છે. એ
સ્તંભના બે તરફ
પણ એ ચિત્રમાં સામા
ખુણા ઉપર દેખાય છે.
આ મકાન એ રાજા
મહેશભાઈ ખસીદનું
૧૫ પામું છે એની
દત્તચા પશુ માફી
પુરે છે. રા' મંડલિક-
ના વિનાશનો હિતવાચ
કહે છે કે, તે પોતાના
રાજ્યના આશ્રિત એ
ચારજીની સ્ત્રી ઉપર
આસક્ત થયો હતો અને

તે સ્ત્રી ઉપર જુલાલકાર કરવા જતાં તેને શ્રાપ
આપવામાં આવેલો હતો. એ ચારજીઆઈ
નામજાણના દુદા પશુ પ્રચલિત છે અને
કાઠિઆવાડના કંઈક સાદિત્યમાં બાપ દત્ત
ચોવિંદ કવિએ એ એકાં કર્યો છે:

અમલી સકળ હતું. રા'ખેંગર અને સિદ્ધ-
રાજના પ્રખ્યાત કુદમાં રા'ખેંગર ઉપરકોટ-
નો જવાન કરતાં મરાઠો, પછી રાજકોટની
લેવા સિદ્ધરાજ ગીરનાર પર મળે અને ત્યાં
રાજકોટની અને તેના મે પુત્રો તેના દામ્યમાં આપ્યાં.
ગીરનાર ઉપરથી ઉતરતી વખત રાજકોટનીએ
ગીરનારને પણ આપ આપેલો છે અને તેને
પરિણામે ગીરનાર પાંત પડવા માંડ્યો, પણ

અકા નથી; પણ અંદરુમના લેખમાં ઉલ્લેખ
છે કે અકાસિતે વિપ્લવું મંદિર ખંધાયું હતું
જે ઉર્જવનાચક્ર ઉપર પ્રભુત્વ કરતું હોય
એવ જણાય છે. આ વર્ણન ઉપરથી એ
મંદિર ને કદાચ આ સ્થાને હોય એમ અનુ-
માન થાય છે. ને પછી ચાત્રી સદીમાં દયુએ-
નમંગના વર્ણનમાં ઉર્જવનાચક્ર ઉપર બેઠ
આપુએ પર્વતની બાજુમાં કાતરી કારેલી પ્રકા-

દામોદરજી કુંડ અને હીરાવ હરિદાસી જાળવેલ પુત.

હી રાજકોટનીએ તેને ટકાવેલો એ રાજકોટના
કુદાલિયાં પ્રમિદ છે અને તે મોટી હિનાનો
ખડક આપે પણ વાચાણુલેનું જવા એલેલે.

આ પ્રાચીન ગીરનાર અને ઉપરકોટનાં
સુમતમાના વખતના પુરાણકા રમણજી 'જા'એ
એ નામે જોવાયા છે. આ મહત્ત્વ અત્યંત
પર્વતની બાજુમાંથી કાતરી કારેલું છે અને તેનું
મૂળ ૨૨૨૫ જેવું હશે ને અત્યારે આજે કદી

આમાં સુલ્તા એવો દેખેજ પણ આપમે જોઈ
અવા હીએ એટલે આ સ્થાને તે વજુન પણ
કામ પડી શકે. ને પછી પણ સુમતમાએ
શુદાસને પોતાની રાજાની બનાવું ત્યારે
કાતરીનો કારેલો સમારી તેમાં સુલ્તાન કુંડ
ને સાથે ગીરનાર ઉપર પણ પોતાના મહેલો
આપ્યા અને મુસ્લિમના સમયમાં ઉપરકોટ-
માંથી નીકળી ગીરનાર ઉપર જઈ રહેવાનાં

ચિ દ્વા દિગ્દિ ૫૩ હ ૧ ૧૨ લ મિલિન ર
ના વખતમાં તેમજ આ સમયમાં કહેરોનો
અત્યુક જાગ કી પાની પદાગ્ની આગુ પગ
વમનો દરી એમ અનુમાન થય છે પ્રખ્યાત
વેળાવમજા નમિદ મહેન નુ નિવ મર્યાદા
કર્તા કરું તે અત્યારે નિશ્ચિત નથી

જલુ નમો રામલીલા ૧૧૪ દની તે રમણ
અત્યારે બનાવવામાં આવે છે તે કીલના મદદની
મજુ છે અને એ કામમાં અમલ વગી દની
અને સ્વના રમણાં તે કામ ઉભરડ થશે
દરે એમ અનુમાન થય રાકે છે પણ એ સમયે
નિશ્ચિત અનિશ્ચ અપવાનુ અત્યારે મુશ્કેલ છે

નહેવાની
નાથે
જમવાની
૧૫
સપ્તાહ

રાજીય

હીલ લાજ

જીવેડી
મંદમંદ
૬-
૩૫૨૨૦
૩૫૩
૬૫૧૬

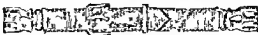
૪૦ વગરની જુની અને અનુભવી દુકાન
ભાગ અને હમી ઘડીઆતો મેળવનાર
માનીવું મથક

જાણના અને જાની રસ

અમર તથા દરેકા દરેક મેકરના ખોમના તથા
૧ થી ૧૦૦૦ નીકર ૫ થી ૧૦૦૦ ને તાના અપ દુકાન
ફોનના જુદા જુદા રૂપના કસે કસ તથા દરેક સીમ
વગરે જુદા જુદા રીસાલ મ વધી મગરો

રિપેરીંગ કામ
પણ માલોસ
કારીગરોના દ થે

ખુદ અમારી રેખરેખ દો : કરી આપવામાં આવશે
મોન કયે કમ માટે જોડર માથે ૨૦ દસ મે ૧૧૫

મોદનદાસે કમળગી

Telephone ૫૬૨૫
Telegrams Clock Tower

અત્યારે જેવી જાગુમાં જુ મા ન ૨

શેઠ વીરચંદ દીપચંદ

(સ્મરણપુસ્તક) લેખાક ૨૨)

૧૯૨૬

લેખક :

ડૉ. નરસિંહરાય બેળાનાથ

બી. એ., સી. એમ.

મા જન્મા મુકુરપ્રતિષ્ઠિતને વાચકની સમક્ષ રજૂ કરવાની પૂર્વે એક પાતનું દર્શન—અપ્રાસંગિકતાનો દોષાભાસ હોતો પણ—કમવતનું મન ધાવે છે મદારપિત્ર સમયના જૂના ધરના નોકર—નોકર નદિ, પણ માતાના કે-કાળો અસમસનો મોખ વગરો જાવક ને દુષ્ટિયે પ્રાચીન કાળની શરણના સંપ્રદાયો જોના ધરના, કુટુંબના અંગમૂળ, અંગેશ્વર મદારાજ દના. હેમનું બાળ્યનર સાગ્ર અદારમાં કાળજીવ લખવા જેટલું, સાધારણ દિસાજ સખી સખા જેટલું દર્જું પુરવઠનું વાંચન તો નદિ જ કળા હેમની અદુરુપના આસાધારણ દલી: રજબાયા માં અનેક રસનાં કવિતો, અંગેશ્વર વાંચના દુહા, સંસ્કૃતનું અભ્યાસ, અદૃશ્યતામિદાનનાં ગો વાલ્ય પરિચય, એ સર્થે દેવો આકાશ ક અને હપયોગી દના, કે દું મુંબાઈ મોરોમા અબ્યાસ માં રતો તદાગે મને સંભાળવાને ખૂણા ધનેશ્વરની પાછેથી, હેમના સર્વોપાયોમાંથી, તાનનો વધે પ્રામતી પ્રાપ્ત થયે દને. આ પ્રમંશ નથી, આપા એ રૂપિયા ચારના અદરથી

મરણ પવંત કુટુંબમાં રહેલા પુરુષને સમરણ મુકુરના એક રવનન ચિત્રો રિયય બનાવી ચકાવ. દનાસ કુટુંબની, જુના કુટુંબમિત્રોની અનેક રમ પાની વાનો નિરામ્યની લખને ધનેશ્વર મદારાજ કહેતાં રહેમાં શેઠ વીરચંદ રિચંની એક દલીકત મને કહેતી તેથી મદારા જયત માટે પ્રમાણનું મળા ધનેશ્વર મદારાજને જતાંને કહું છું

અમરવાસ દાહકુળના જુના સમયમાં દેનાસરતર તરીકે કરીસ સાદેગ કરીને એક દના. (રજકેડામાં) ઉદાસમે પેનાના એક નારનું “ દેવમ જનક કરીસ મિરાને વિદા ખાને * * * મુરસિય સંગપર આપજો વાચ્યો જાએ ” દત્તાદિ વચનો વાજા અપમાં અર્પણ એ રદિમ નાદેગને કહું છે:—તે) જનક મેશનમાં દાપ મિદા રજક છે તે મહનમાં દહરજન દલી. એ રજકના મિદયા ઉપર, “ મધ્યો કદાગે ” ધર્ષા કરનામે એક રજ વધિક દેવગો મુજાને, રદિમ સાદેગને કહે છે: “ સાદેગ! મદારા વીરચંદે દાહ.....બહાવમે ” એ માત્ર વધિકનો પુત્ર

પ્રત્યેની પુનઃ પુનઃ અણતિ અને રૂપાન્તર રચનાથી આમ જાણાવવા લાગ્યા, અને હમને— નિત્ય પરિચયને લીધે આશ્ચર્યભાવ અવલોકન લાગવાથી રમજીનુંજ પાસુ નજરે "હજી".

વીરચંદ શેઠની કલાવટ, પ્રતાપબંદી, મૂર્તિ સર્વે પ્રાણે આકર્ષણ કરે દેવી દત્તી. જિંઘાઈ પ્રયત્ન, શરીરનો આધાર સ્તેરાવટ, આંખો છુદ્ધતા તેજબંદી, વાળોનો નાક પ્રજ્વલ કર્યો, આ સર્વ પાત્રમાંથી જિંઘાઈ અને લાંબા શરીરે પહેરેલો લાંબો કમીસો—એ બે વસ્તુઓથી મહારા બાગમિન વરજરાવ સતોઃમય દેસાઈના મન ઉપર વિશ્વસ્યુ છાપ પડી હતી. છ. સ. ૧૮૭૫ ના અંત ઊભામાં મુજાઈમાં ચીનાબાગમાં દેમને પ્રથમ વરજળાળે દોહલદ તે વખતે જ, કે તે પછી તે ખાત નથી, પણ વરજળાળે, પેતાના રમજી રજવાવ પ્રમાણે વીરચંદ શેઠના દેખાવનું સંજોગરૂપે આમ વર્ણન ખાંધું હતું: "મહારા જિંઘા ઊંચા શેઠ, મહારા નીચા નીચા ડગલા; મહારા નીચા નીચા ડગલા, મહારા ઊંચા ઊંચા મેઠ"—આમ 'સો દાસ કહેા લાડ પાપડી, અબાવ મેદી માવડી; અબાવ મેદી માવડી, સો દાસ કહેા લાડ પાપડી"—એ નામગેરું હતા પછી મનાલી—મેલાલી—પ્રક્રિયાની અનુકરિમાં એ વર્ણન સંપૂર્ણ હતું.

વીરચંદ શેઠ એટલે સમસ્ત, પસકમ, ઉત્સાહપ્રિય; હેમને પેતાના કરતાં જરાક ઓછી ઉત્સાહસક્રિયામાં તે નિરોગતા જ લાગવાની. મુજાઈમાં એક વાર મહારા પિતા ચીનાબાગમાં મેરાશરદ શેઠને ત્યાં ઉતરેલાં તે વખતે વીરચંદ શેઠ રોજ મળતા ત્યાંહે એક વાર મહારા પિતાને વીરચંદ શેઠ બેસીથી કહે છે: "મેલાબા નાથભાઈ! જાઓ, જાઓ, હમને કેંધા બામલ છે! ઉતરાઓ પરમાં સા માટે પૂરી ગળેલોરે

મેહતો એકને વિલાપત, બીજાને અમેરિકા, ત્રીજાને વળી બીજે કાંઈ મોકલી દો." મહારા પિતા દરવા! શો જરામ દે!

વીરચંદ શેઠની વાત કરવાની રીતમાં બે રમજી લક્ષણો દતાં: એક "કેમ વાડું?" અને કાક વાર "સમજ્યા કની?" એ બે આંધણીનાં વચને, વાડે વાડે મોહપત્ર, તે "કેમ વાડું" ઉપર અડવા હાથ ત્યારે "કેમ વાર" જ ગાયે, અને "સમજ્યા કની" તે પવન ચાતો હોય તે "સમજ્યા કની" ની જ પદપદા! ખીજું લક્ષણ એ કે પેતે ખીજા વિચારમાં રાજાવલા હોય તોપણ, આપણી વાત સાંભળતે કહેશે,—"હાં પછી હેણે શું કહ્યું!" પછી "ત્વમે ય કહ્યું?" એ પ્રશ્નના ભોક્તાની પરંપરા ચાલી જ નાથ; આપણે અનેક વાર કતાર કતો હોય છતાં.

હેમની absent-minded કમમનસ દેવને એક બીજે લાખમેા એકવાર કુતાબાની અતુમાં મહારા પિતા, મહારી મોદી બહેન, વચેરે ચીના બાગમાં ઉતરેલાં; લાંબી મુદત મહેલાં; વીરચંદ શેઠ રોજ મળતાં એક વાર ખરે ખરે પોરે ખરે લામ રંગની કમળી ફેરની સાથ નાંખીને વીરચંદ શેઠ આગળ મહારી બહેન કહે: "શેઠ! આ કુતાબા ના શુલ્ક!"—"હાં સાલ ફેડી છે?" એ ઉતર તરત ગાપે.—સાત ઉકેલી ને ફેડી ન ફેડી એમ કહેસ લશે તે જુદી વાત.

એ વખતે અમદાવાદના મહારા પરિચિત અવીશા—મનિર્વ રૂતેદલાલ હેમના સામંધ—ઓની સાથે મહારી જોડે આવેલા. ઓખા-દરજી માર્ક વગાડીને સુબાગાવાની કળા રૂતેદલાલની પ્રખ્યાત હતી. ચીના બાગના જંગલના પ્રાચીન બાગમાં માંડવા જેવા

અપરા નીચે રોજ રાત્ર એખ દરજીની કપા થતી હતેદવાય અપેવા તોર સા । કમઠની આઠારી પશુ તાલગનોમા કમાર કુટુમ મડા, મેરારજી રોજને પેટી કોઠ ઓ કવિત વીરચંદ શેઠ વખતો વખત અણવાળા પાપાજી પાડુરમ (દાદા કોટના દુઠ્ઠસેલેટર) વગેરે દમ વીમ જલુ જ મન આખ કવની તીરમતા અણુમારી રીને થઈ તીરચંદ રોજને રમ ના પડો એકાદ રાત્રે ક્યાની વચમા વીરચંદ શેઠ કહેડ—

‘ અણિયા ’ । (ફોદમ લને અમદાવાદમા રેમ જઈ રોજના ધરમા હેમવા વજુવના મનઅપી ‘ અણિયા ’ કહીને બપા એ મળ તા, તેથી ‘ અણિયા ।)—કાઈ તરત આ તરત ।’ કુમાર વીર કલાવિક રસનુ એખ દાજુ જૈન ધર્મના તરત જોડે થી રીને મેઢાપા પશુ આ મામણીયા આખ દરજી ની કધારી નિમ્મળતા મળ રીને સુચરી

આ વખતની દરમી મુગામમા રિધિરિમા એકાદ ઊઠરીઓ માગે માગે રે મોખાની મુરોલીઓનો પ્રમ નીકળતા મારી મેને વીર ચંદ શેઠ કહે ઇમુજડેના એ ને મેઢામી હીંગે ખોડે બે વર રાખાડે —દમે અજગ થયા ઇમુજડેન કહે શેઠ । એક કમ્બા મટે બે રા ।’ ઉતર— બે ઊઠરને બણાતુકુ સારો શાગસો રહેતી માં ભગદ કચરીસ

હુ શેઠાપુરમા જ વચ રજો તે દરમ્યાન ત્ત વગેરે રમકે અમદાદ જાને આપને મુખાર્ક કીડાવનુ તો થતુ જ એક વાર મીના તામમા મેરારજી મેને વેર એક મિજલમ

હતી, દિવમ્બા આગમા જ હતી પણ નાચ દતો લોકોની સખ્યા મારી હતી મેરારજી શેઠને મદિયર રાજ્ય સ પે સારો સખ-ખ હતો આ મિજલસમા પાચ જ અ જોને મદિયરના અધિ કરી રમ માના આ પા હેમને હામાય કરતી વખતે વીરચંદ શેઠ આખા ચાપને માલને કાષ્ટપશુ દેખાને ઉંચવા રિના, અ કાચને પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉતર રનિક મઈ કિતાને કહેડા લાખા ‘ Mysore officers ’ આખ એક સર્વસામાન્ય વિજાણુ આપીને શેઠ નિજા મર્ક મવા કોઈના માનમ જાદિ ના થઈ, કાઈ કુટુમકરતિ પણ જાગી નહિ કાગા મિલનિ જ હેમના મુદ કડગા પોડા છા’ અને અદર એત પડેવછા વિવિધ વખાના વિરેશી મુકરયા—એ મિત્ર પ્રગટ થયુ મિજલસમા સમાઈ થડ

મેઢાશ રમણમુકુરના મિત્ર પણ મકુરમા અદિ સમવી દરજી

પશુ એ મકુમચિત સમાઈ જતે જતે— રેડ મૂન—હુદિખલ જરતી કાઠી માગતી આખામાથી સમજાવના રિમલ વેગતી પાડા વોમ નીચ ર દેડ જોડે હોઠ ખી’ દહન અને દવાના મિથાતાર રાગ કરતી જીચ કચાર પાઠની દેદવદિમા દના પ્રયતની એ મુકુરમા રિયર ૧૨૫ જનવ ૭ હેમેર પોતાનુ કલમ કરી બેઠ અને મોખવી નેવ અસલસ જાના તામકમા ઉંચમ થપસો મુખાર્ક નમરમા જોવાર થવામા અમરયાન મેજવનારો આપવખતો આદુ નખતો રિયર પનિનિયત મકાગ જાવડે

पुनर्वन्म

ॐ नमः शिवाय

रम्यतारः

डा. रमेशचन्द्र

१

२

गङ्गा न कृता वायु वाये,
आकाशे वाह्ये उभावाये,
गङ्गावीर ने अद्भुत वाये,
तमसे भवभक्ता अगार !

तेहाने पयल गी डोल,
मरुतगु नग आभ न भोजे,
मानव-चित्त मरुता अगार,
गङ्गा न केवळ ठरे अगार !

आवे भुक्तगीत गङ्गावी—
नव अचतार ! नव अचतार !
चिराट पगले नग भुक्तगी,
नव अचतार ! नव अचतार !

आवे भुक्तगीत गङ्गावी,
चिराट पगले नग भुक्तगी,
मानव केश मीर उभावी,—
रम्य तमसे गी नव अचतार !

गङ्गा न कृता वायु वाये,
आकाशे वाह्ये उभावाये,
गङ्गावीर ने अद्भुत वाये,
तमसे भवभक्ता अगार !

गीता डोल मय अगार,
पगले पगले तिमिर अगार,
लीकनानी घोर अगार,
कषावे द्वेषाना तार !—

नव अचतार ! नव अचतार !
नव अचतार ! नव अचतार !
नव अचतार ! नव अचतार !
नव अचतार ! नव अचतार !

नव अचतार ! नव अचतार !
नव अचतार ! नव अचतार !
नव अचतार ! नव अचतार !
नव अचतार ! नव अचतार !

સ્વીકાર

ભવિષ્યસંદ્રોહ્ય (શકે ૧૮૪૬ નું ભવિષ્ય-
ફલ): લેખક: પંડિત રા. મણિચંદ્ર દરિયાંકર
જ્ઞેશી; પ્રકાશક: મેશર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ,
મુંબાઈ નં. ૩. મુદ્દય: રૂ. ૦-૦-૮-૦

મ્યોહોના પ્રમણુપુસ્તકર આપવામાં આવેલા
આ વસ્તુનો સામાન્ય રીતે જાણનારો ઉપયોગી
થાય તેવા છે તેવાનું તેના સત્યાસત્યનો નિર્ણય
અનુભવપરથી જી રાખાય.

રામદાશી: (સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્યમેળો-
વર્ષ ૨, ક્રમાંક ૧): મુલ લેખક: કવિ-રવીંદ્રનાથ
કાકુર; અનુવાદક: રા. કવેશ્વર મેઘાણી; પ્રકા-
શક: રા. અમૃતલાલ દસપતરાઈ સોં, રાણપુર,
કાઠિયાવાડ. મુદ્દય: રૂ. ૦-૧૦-૦.

કવિવર દાશરથા પુસ્તકેલા અનેક અનુવાદોમાં
આ એક વધારી છે. નાટકનું વસ્તુસ્વરૂપ અને તેને
અનુવાદ જેવો વાંચકર્તાના હૃદયમાં તે વાંચક
જે એક રસાર્દવા ઉત્પન્ન થઈ તેવો તે વાંચક
ચાંચ હોય તેમ અનુવાદ નથી. અનુવાદક કવિવર
દાશરથા અનેક ઉત્તમ મધિમાથી કેઈ અન્ય મધ્યના
અનુવાદનો પ્રયત્ન કર્યો હોય તે તે વધારે સ્પષ્ટ થઈ
પડે.

સંમદાણી, ૨ અને કાલકાલ: લેખક
અને પ્રકાશક: વૈષ્ણવ ગદ્યાચંદ્ર જ્ઞેશંકર દવે,
પ્રાગક્ષા, કાઠિયાવાડ. મુદ્દય: રૂ. ૧-૦-૦.

સંમદાણી એ સામાન્ય રીતે મદાન દેવ તરીકે
જાણાય છે અને તેના દરિયાંકરનાં બહુ વેદાન્ત
જમવા પામે છે. આ પુસ્તકમાં સંમદાણી નોંધેલા
પૂર્વરૂપથી ભોમધોપચાર સુધીનું અનુભવ જ્ઞાન
લોકોને ઉપયોગી થાય તે રીતે આપવામાં આવ્યું
છે, અને તેમાં પણ રાજ વિનાસ માટે એમાં આપેલા

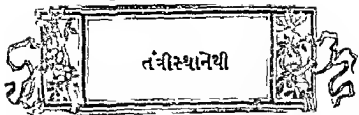
કાવ્યોનો વિશેષ ફરીબત થાય તેવા છે એમ કહે
તો અતિશયેષ્ઠિત ગરિબ નહીં કહેવાય.

દર્શનીયું (કુંડી વાર્તાઓનો સંગ્રહ)
કર્તા: પ્રો. બલવંતરાય કલ્યાણરાય કોસ
પ્રકાશક: રા. છવનાલાલ અમરસી મહેતા, અમ
દાવાદ. મુદ્દય: (સમિત) રૂ. ૧-૪-૦ (સિદ્ધી
રૂ. ૧-૦-૦.

‘અનુકાર’ અને ‘જ્ઞાતી સુવાની’ એ બે કાંઈ
ફક્તિઓની રાજી પ્રો. કોસર રચિત કુંડી વાર્તાઓ
આ નામે એના સંમદ પ્રગટ થાય છે. આજે
જાણનારો વાર્તાઓ માસિકોમાં આવી ગયા
છે તેવાનું તે એકાદિત રૂપમાં અનુભવી શકે
વર્ષ સમય મુકાબ છે તે જેવો આપને એક પ્રકાર
નો દર્શ થાય છે. અમકારકુલ નહીં તેવા
મંજીર વિચારકુલ આ વાર્તાઓ અનુભવી શકે
વર્ષમાં સ્વપૂર્વક વચારો જેમ અમેા માન્યો છે
૧ કોસર પેતાના નિવૃત્તિજીવમાં પેતાની બે
કૃતિઓ એક પછી એક પ્રગટ કરે એવી અર્થ
વિનંતિ છે.

અદેતામૃત (વેદાંતચર્ચાની વાર્તા) અને
વાદક અને પ્રકાશક: રા. વિશ્વનાથ પ્રથુરાઈ
વેદ, મુંબાઈ મુદ્દય: રૂ. ૧-૦-૦.

સંસ્કૃત જાણનાર અનુભવી તેમજ પૂર્વજાન
જિંત સંસ્કાર વિદ્યાનાઓને વેદાન્તનું જ્ઞાન એક
અને અસ્પષ્ટરૂપનું જેનું અનુભવ છે, પરંતુ તેવાઓ
દલ્ય પણ સસ્કિત રીતિથી અદેત રસનો અનુભવ કરે
એ હેતુથી આ પુસ્તકમાં વાર્તાઓ વેદાન્ત રૂપ
રૂપમાં રીકડીક સમજાવેલું છે. પ્રસ્તિભવ દર્શ
ચાળનારને અન્ય સમયમાં રાંત છવનનો અનુભ
અનુભવના દેખ તે આ પુસ્તક ઉપયોગી છે.

જૈન સાહિત્યપરિચ્છેદ

ભા વનગરમાં મુજરાતની નમ્ર સાહિત્યપરિચ્છેદ પછી તરફ મુજરાત સંસ્કૃતિ જૈન સાહિત્ય પરિચ્છેદથી અમને આશ્ચર્ય થાય છે છતાં આપણે તેને તેનું જોઈએ સાહિત્ય રીતે જાણીને અજુગારો દોષ અને જુલમ સાહિત્યનો અમારને ઉદાર કરાવે છે. તે જાણે આ સરખાને આવકાર આપીએ છીએ, જો કે એ કામ સાહિત્યપરિચ્છેદ અમને વધારે સારી રીતે સર્વ સ્વત્ત્વ એમ અમને જાણે છે.

આજના પ્રાચીન એકાદ માણ છે જેટલે એકાદ સાહિત્ય સમયે અને બધા સાહિત્ય પાત્રો સમયનું પણ એકાદ રમણે હોય છે તેમજ મુજરાતી સમાજ અને સંસ્કૃતિ પણ એકાદ છે—જેની પદ્ધતિમાં જૈન, વૈષ્ણવને જૈન તથા સમયે અમને જાણે આપણે છે અને જે રીતે મુજરાતની અસ્થિતિનો વિશાલ થતો જાય છે તે જોવા કદાચ પણ પ્રાચીન આ અસ્થિતિને વિશાલ કરે તે તે નિશ્ચય કદેવર આવી દિશમાં આ મર્યાદા પ્રાચીન ન જાય માટે સમયકાળે રીતે દૃષ્ટિવાપરી કવિ નાન સાથ જોવાનું માર્ગ લેવા પ્રતિનિધિને અસ્થિતિ તરીકે મુજરાત જાય છે.

સાહિત્યપરિચ્છેદ જૈન સમયનો પાત્રની દૃષ્ટિએ ન જાય અને સાહિત્યપરિચ્છેદ સાહિત્યના વિશાલો માટે પાત્રનાર કવિની સાથ ન જાય માટે એ પણ પાત્રનાર સાથ જૈન છે મુજરાતમાં સંસ્કૃતિની વિશાલ છે તેમજ માનવાર અને માનવાર પણ મુજરાતી જાણમાં અનેક પ્રાચીન વિશાલમાં જોવાય છે એ વિશાલ જૈન અને નમ્ર પાત્રને પાત્ર પણ જૈનને છે જૈન સાહિત્ય પદ્ધતિ નિગળેની જે નામા જવી અમને જાણે છે તે જોવા મોખામાં થતું નિગળે મદિયની દૃષ્ટિએ કવિઓની મજાન એકાદ અમને જાય છે જાણનારી સાહિત્ય પરિચ્છેદમાં પાત્રની સાથ કે નામ કરતાં આ જાણનાર નિગળે મદિય જન વિશાલને જોવા જોવાની સમયે હોય.

તેના કવિઓ

આ પરિચ્છેદમાં જોવા કદાચ કવિ પણ કવિઓની નીચરો એક અમને જાય છે એકાદ જાણ અમને જાણનારતા તે એકાદી મજા છે કે આ સમયને એકાદ જાણ કરે તે તેનું અસ્થિતિ સાથ કરે પાત્રિક દૃષ્ટિએ નીચરો જોવા જાય એ દિશકર પણ અમને જોવા નથી જોવાથી અમને જાણનાર માનવાર

સંકુચિત થયા પિના રહેવાનાં નથી. એના કરતાં જે કામેએ દયાતીમાં છે તેમાં ચાલી સંકલ્પરસોપા જેન છેકરાએને આપ્યાથી કેળવણીમાં રહી પધારે વરુદ્ધી ચલે એમ અમે ખાતરીએ લીએ. ફક્ત ફરજ પરિપદે ન કર્યો હોત તો માનવ. એક લોકસાક્ષાતની પદ્ધતિ પર અચ્ચત્તલી સામાન્ય વર્તમાની સંસ્થા વધુમતે વિદ્યાનેની ખુબ કાદવાનું માણે એ એ વચ્ચે કાદવારપદ અખંત લાગે છે; અને જેન

સંબંધી દરેક સેષમાં જેન કામની સુધાણી મામડી તરફથી કામકે ખ્યાન આપતું લેખાએ એ માનવતા પણ અશ્વમ્ય ધૂજતા પર રચાઈ લાગે છે.

આ સંસ્થાના આશરેને અમે આજનાં દિન આપીએ છીએ ને તેમના પ્રયાસ ને શુભ દિશામાં વિજય હામીએ છીએ.

સર આસુતોષ

મુકરંદ

સમગ્ર હીંદુસ્થાન

ના શિક્ષિત શ્રેષ્ઠ સર

આસુતોષ મુકરંદના અવગમનના ખચર અણી એક પામશે. તેઓ પ્રસિદ્ધ રાજદારી નેતા છતાં તેમનું નામ વારંવાર આખા દેશમાં એક અચ્ચત્તલી ફેળવણીકાર તરીકે સાંભળાતું. તેઓ શિક્ષણની સંસ્થાએ સાથે કેલપણ વળતે લખે ધરાવનાર લોકો તો તેમને હીંદુ અદ્યતિમ સેવક તરીકે પીછાણતા. સર આસુતોષ કસકતા દાદાદારના સુવિખ્યાત ન્યાયાધીશ હતા અને

હીંદુ અચ્ચત્તલી પારાશાસ્ત્રી હતા. કસકતાની અતિ પ્રસિદ્ધ વિદ્યાપીઠના તેઓ ઘણી લાંબી મુદત કુલનાયક હતા અને કુલનાયકના ફેલાવણ નહોતા ત્યારે પણ વિદ્યાપીઠનાં કાર્યની દિશા ધરાવતો તો તેઓજ અચ્ચત્ત હતા. છેલ્લાં પંદર વર્ષમાં કસકતા વિદ્યાપીઠને આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડનાર આ એક જ પ્રખ્યાત ગમાલી ન્યાયાધીશ હતા.

તેઓ માત્ર કાર્યદક્ષ કુલનાયક નહોતા

તેમનો વિદ્યાઆશય પણ ભારે હતો. અનેક વિદ્યામાં તેઓ નિષ્ણાત ગણાતા તેમના અવસાનથી માત્ર કસકતા વિદ્યાપીઠ એક અખંત સ્વતંત્ર અને વિદ્યા પેલક ગુમાવ્યા છે એટલું જ નહીં, પણ સમગ્ર હીંદુની શિક્ષણસંસ્થા એએ એક આસાર માથેદર્શક ગુમાવ્યા છે. તેમણે પોતાના જીવનમાં વિદ્યાની સેવા અને અભિર્જીવ કરવા નેજા બદલે મૃત હીંદુ

સર આસુતોષ મુકરંદ

ટોપ તેમ તેમનું આખું જીવન વિદ્યાપીઠની સ્વચ્છતા અર્પીત થતું હતું. એમની સ્વતંત્ર 'લેટુકમી' પ્રકૃતિને ઉડતાં જેવાર વરસમાં અનેક દિશામાંથી આઘાત મળ્યા હતા અને તેમણે પોતાની સ્વતંત્રતા તેથી માન ખાનસત મોટું પદ ચક્રી રાખવાની ધરમી ના પાડી હતી. એમણે રાજકીય જીવન સ્વીકારવા સરકારી નોકરી છોડી અને એમની પાસે

માસિક રોજનીશી

મે ૧૯૨૪.

તા. ૨ ઇ—મહીનાના રાજકીય પરિવર્તનના નયમાં નહીં બરવાના હુકમ સામે સત્તામંડ નહીં કરવાની મહાદામણને સલાહ આપી.

મુંબઈ ડાંગર લાદીયા-પરિવહ મળી.

તા. ૩ ઇ—મોંધીપેશીમાં શ્રી. મહિલાક કોલારીએ રૂબરૂમાંથી રૂ. ૪૫ હુબવ મેળવ્યા હેમાં રૂ. ૧૦ મહિલાએ રૂ. ૧૦ આપ્યા હતા.

મહીનાના રાજકીય પરિવર્તન સત્તામંડમાં બરવાને અવધાપોએ રૂ. ૧૦ કર્યા.

મુંબઈના અંતરે મહાદામણ કર્યો.

તા. ૪ થી—નવી મારાજાના પ્રમુખ તરીકે શરૂ થીમનજી રોજનીશની નીમણૂક.

તા. ૬ થી—મુંબઈની મુ. ફાર્માસીએ પત્ર-સાદાને કાગરો લખાવવા સરકારને અરજ કરવાને રૂ. ૧૦ કર્યા.

તા. ૭ થી—પાકીસામા રાજીસાદાના હાથે પ્રવિષ્ઠમ મુજાદ મુજાદ.

તા. ૮ થી—નવાની દોરૂ મોંધીના મંત્રી થીમની રજીસમણી વાવરુકું દેશઈ હીમરૂની મુજાદીએ નાતો હોવાથી મંડળ તરફથી તેમને અશિર્દન આપવામાં આવ્યું.

મુંબઈ રોજનીશ કોલારી વધારાના નવ તરીકે શ્રી. લખમણી દોરૂ નવું લોકો લીધે.

તા. ૧૩ થી—સાતી રૂ. ૧૦ રાજકીય પરિ-વર્તનને મેડા બિરજાદ હુકમે યોગ્ય મહિલાકના પ્રમુખ-પદે મળી.

તા. ૧૪ થી—મુજાદ રાજકીય પરિવર્તન પ્રવર્ધિ.

મારના સુનિયમરિવદ બિરજાદમાં મી. રજીસકર્તાઈના પ્રમુખપદે મળી.

સાતમી અંતરવર્ધિ બિરજાદમાં યોગ્ય ફર-ના પ્રમુખપદે મળી.

તા. ૧૫ થી—મુંબઈમાં ફાર્માસી દાસ મહાદા-મણી મુજાદને આપ્યા.

તા. ૧૬ થી—મહાદામણે માલખ આપ-વાને બરજા મુંબઈની મુ. ફાર્માસીને મંજૂર કર્યા.

તા. ૧૮ થી—મહાદામણના પ્રમુખરવાને હુકમ મુજાદની ફાર્માસીમાં આપી.

અમદાવાદ મુનીસીપાલિટીએ મહાદામણને માલ-ખ આપવાને રૂ. ૧૦ કર્યા. અમદાવાદની પ્રમુખ-રાજાએ રૂ. ૧૦ આપવાને માલ આપવાને રૂ. ૧૦ કર્યા.

તા. ૧૯ થી—મેડા મહિલાક મુજાદમાં રજીસી નવારાવના પ્રમુખપદે મળી.

શ્રી. મેન્ડુલના પ્રમુખપદે ફાર્માસીમાં લીધાવિવ મળી.

તા. ૨૦ થી—મહાદામણે મારાજાકરેસ વીરો પોતાનો રવરૂ આલિય વ બહેર કર્યો. ફાર્માસી દાસે વાપર પંડિત મોનીતાલ મેડાએ પણ સામે પોતાનો મુજાદ કર્યો.

તા. ૨૧ થી—ફાર્માસી મોંધીના પ્રમુખ-પદે મોંધીમાં લાગુપરિવદ મળી.

તા. ૨૨ થી—મહાદામણ હુકમી સાતમની સત્તામંડ અમદાવાદમાં આપ્યા.

તા. ૨૩ થી—શ્રી. પદ્મી રજીસની સત્તામંડી કાગર મેડાની સરકારી સમિતિમાં આપ્યા.

હુલમુદિ

આ અંકની અનુક્રમણિકાના ફેડીમાં વેરાખ ૧૯૮૦ ને બદલે નવેમ્બર ૧૯૮૦ વાંચવું.

ધર્મનો દષ્ટિકોણ બદલાવો !

[ગુપ્તકાળ ૫૪ ૨૦૪ પી]

સાં મદતમાણ પાસે આવા કામ કરનારાઓ ન હોવાથી તેમનો કાયદમ ખાદીમાજ અમારો જો રાજકીય જાનનમા પછુ ધર્મ કેટલા સર મળા ? મનનમાનને સહોદર સાથે જેવી ખાત્રી રાખી આપી સમુદાય અત્યંતેના તાત્કાલિક પોતાના કુટુંબમા કેટલાએ રચાન નાખ્યું ! દેશને અને વિનીમને નિર્જન વચન આપી રિનસમા માખ લઈ સમુદાય અદામાનને દષ્ટિકોણે તે અદામાણ પાસેજ રચા આપી આપણા સામારિક અને સમાજીક રૂપોમા રૂપિત થઈ નહીં

દરે મુ ૬૨૩ જેવુ મદામા ગાંધી ખદ છે તેવુજ સરકાર ખાલુથી મોડે ઝોતીર-દોંગી વજર પછુ કહે છે કે લીદમા રેયા જિમાન કરતા પર્માજિમાન વધારે કે રેયા જિમાનથી કામ આપી નાખતી કરી જોડો અક થાય પછુ જ્યાં ધર્મમેદ હોય, ત્યાં ધર્મની દષ્ટિ જુદીજુદી હોય ત્યાં ધર્માજિમાન થતી જાય અને રેયાના સાલાપાનના વિચાર ખેલ કરે ! જે નાજુરમા ના દખલ અટે જામે ખામ સવામદ અને અને કામરી પુવાનો જેવમ જાય ત્યાં નાજુરમા અસરક પામે જામ જગાડવામા ધર્મ સમજનાર દીદુઓ કુલક કરી રેયાની પ્રગતિને પાછી દોડે ત્યારે થયને દષ્ટિકોણ બદલવિ જતા આપણી જીવનિ નથી થવાની તેમ કેને નહીં નામે ? રેયામા પાલ મોટા ધર્મના અનુયાયી એા છે દીદુ મુમલમાન-પાસી-દીધીઅન-જા-મા કપરાત લેન-સીગાલત-જીઅ-આવ મમ જ-અલોઅમાજ-સીમેયોડીરોવવેરે તો જુ ૧ રચા આ બધાએ પોતાનુ માગરી મમે અને જામ સામારિક માગનમા પોતાના દષ્ટિકોણ બદલે નહીં

મદિષ્ટુના સીમે નહીં અને ધર્મના સમાનન તરવો અને સુધિ તરવો વચ્ચેનો એક સમજ સુધિ તરવો ઉપર વધુ પડતો ભાર મુકે નહીં ત્યાં મુખી ખર્ગી રાષ્ટ્રિય ખાવના કેમ પ્રગ યાય ? ત્યાં મુખી આપણે રાજનયન સંધીને અપાર્વિત અને અદ્ય સંધવાણાઓને અન્યાય નહીં કરીએ તેની ખાત્રી માણ આપી દઈ ? અર્થજ આપણા ધર્મોને ઉદારતાની ઉચ્ચ નયની ઉપર લઈ જવાની જરૂર છે અકિવત આસારવિચાર મમે તેવો તમારો મુદોમા પાશે, પછુ જાહેરમા તમને કુચ્ચ મનાવવાના શો અધિકાર છે ? અવધ જાકે જોને નજામ કપમા એકના ન દષ્ટએ તો આપણે પ્રગતિ જતા મુમર્યાપો કેમ કહેવાય ? મુ પ્રગ મત કુચ્ચ ધર્મના દીદુઓનીજ છે ? અધી આપણે કેમે ખનિ કરવી કોમ પ્રગતિ વચાવતુ હોય તે ધર્મને દષ્ટિકોણ નહવા દેતા કેમ માલને ? મુમર્યાન બાકને પ્રમથા ન સમજવર્તા જુમર્યાના ધોરણે પમણે મેરણજ સીખવંએ તો મુસતમાન આપણા રાષ્ટ્રિય માગણીએમા કાં મટે મકાર કરે નામ વગાડતા નીમાજને કુકત થામ અન મુસકમાન જાક કમેવાન એ કાપણે ન અમજએ તો પછી મુમલમાનોત દીદુ રવસામ થમ આવી બીનિ કેમ ન લાગે ? જાકાણેતર તો આપણા ધર્મના દીદુઓ ક, જાક તમને આપણી ન્યાયજુદિમા વિચામ ન આવે તે પછી પર્ધર્મનિ તો ક્યાથીજ આવે ? પુતામા પાણીના દોજ જાકાણ મરે સમેા તો પછી મલવી નોકરી પણ મામણ મરેજ રહે છે અન રહેજે એવી બીનિ જાકરિ તરોને કેમ ન લાગે ? ખટે ત્યાં મુખી ધર્મ વિચાલ ઉલર પેલણ ઉપર રચા આપણે સાધત સમાન તરોનેજ ધમ મણીએ અા બીજ

અધી ગાયતને ઝાણુ અને આચારધર્મવાળી
મણી, દેસ-કાલ પ્રમાણે બદલવા તેનાર
ન થાય એ ત્યાં સુધી આપણી કિમ્તિ થયે
નહી અને આપણા વિભાગે કામચ રહેશે.
જ્યાં સુધી જુદાજુદા ધર્મપંથોના આચાર્ય,
મોહનાગો અને મોહણી નિમ્મ કરી
પોતાના અનુયાયીઓના દૃષ્ટિકોણ બદલાવશે
નહી ત્યાં સુધી આપણા ધર્મના અધ્યા
આધ્યાન કરશે.

આ દૃષ્ટિકોણ બદલવાની જરૂર ધર્મો-
સમાજના સ્થાપક રાજ્ય ગમ્મોદનરાયને એક
સૈકા ઉપર જણાઈ અને તેમણે હાંફુ ધર્મને
હિંદાર સનાતન તરફ ઉપર કમવાને ધર્મો-
સમાજની સ્થાપના કરી. ઉપનિષદ-ગીતાના
ઉચ્ચ તરવાનો પ્રચાર કરી, અનેક દેવ-
દેવીઓની જગ પૂજા ન કરતાં નિરજન
નિરાકાર મુખની સાત્વિક કેપાસના અંજાનમાજન
માં માણુ થઈ. “મનુ એક અને મનુષ્ય તેનાં
આજીવે”-એ મહાન સત્ય ધર્મોસમાજે ગ્રહણ
કર્યું અને તે પ્રમાણે પોતાનું સાંસારિક
અંધારણુ રમ્યુ, ધર્મોસમાજમાજની સમાવતા
મળી, શરૂ તે અંત્યજને અંધુપદ મળ્યું.
હતર ધર્મનાં સારાં તરવો ગ્રહણ કરી હિંદાર
ધર્મોગુપાધીએ માટે સહોદરજાતને રાજો તેવો
ભાવ ઉત્પન્ન થયો. આથીજ રાજ્ય રામગોદન-
રાયને મુસલમાનો અપરદરત મોહાની મળતા
અને કીચીઓને તેમને મહાન પાદરી મળતા.
રાનાડે, બાંદરકર, ચંદાવરકર, સંદિનવિદ્યોદય,
લોડ લોહા, ડા. રામ, સર જગદીશચંદ્ર બોઝ,
પગેરે ધર્મોસમાજના અગ્રેસરો માટે કયા
મુશલમાન, પારસી, કીચીઅન કે અન્ય તેમના
સાંકડા ધર્મ વિચારને લીધે ખમલું પડ્યું હશે.
આ આગેવાનોનો દૃષ્ટિકોણ આલિધર્મે
બદલી નાખ્યો. એવેજ દૃષ્ટિકોણ રાખવા

માટે જ્યારે આપણે સા જુદાજુદા ધર્મ-
સંધવાળાઓ થતા કરીશું ત્યારેજ દેશની
ઉન્નતિ થશે. મહાત્મા ગાંધી જીવધર્મોગુપાધી
નથી છતાં તેમની નૈતિક ધર્મભાવના અને
ઉચ્ચ દેશપ્રિયતાને લીધે તેમનો દૃષ્ટિકોણ
કેટલો બદલાયો એ તે તેમના નીચેના વિચારો
ના ઉત્તારાથી સમજશે, તે ઉત્તારા થઈ પડીઆ-
ના પુસ્તકમાંથી છે. વર્ણવ્યવસ્થા માટે પ્રખતાં
મહામાણ કહે છે:

“ચાર વર્ણ એ મનુષ્યના કાર્યના વિભાગ માટે
છે તેથી કે મનુષ્યોના સાંસારિક સંબંધ જણ
અંકસ પડતો નથી.” (પા. ૮૦૨).

“કમનસુખે આજે હાંફુ ધર્મ માત્ર શું માત્ર
અને શું ન ખાતું તે મનમાન આવી રહ્યો છે.”
(પા. ૮૦૪).

આ બે ઉત્તારાથી સમજશે કે મહામાણ
કાલના માતિમપારણુથી સંતુષ્ટ નથી અને
દેશકાલ અનુસાર હુદ મુકવાની તરફેણમાં છે.

મર્તિપૂજા વીશે અખતાં તેમણે કહે છે કે:

“મર્તિનાં કર્તવ્યો કોઈ પણ મુકારોને જાણ-
ભાવ ઉત્પન્ન થયે નથી. તેનાથી કપાસના કરખમાં
સહાય મળશે હશે. મર્તિપૂજા બે પાપ નથી.”
(પા. ૮૦૬-૦૭.)

આજ રિચાર અને પ્રાર્થના
સમાજ અને ધર્મોસમાજમાં ફેરવાઈએ
હીએ, આવી દૃષ્ટિ રાખીશું તો પછી મર્તિ
આજના વાત્સવ્યમાં ન વગાડવામાં ધર્મ
આવી ન જાય અને આપણે મુમુક્ષમાન ભાઈ-
ઓની લાચણી ન દુખાવીએ. પણ આ માટે
એવો દૃષ્ટિકોણ બદલવો જોઈએ કે મર્તિ
એ પ્રણુ નથી. માટે તેની પાસે વાત્સવ્ય થીક
અથ રાખવાથી કે ધર્મમાં ખલસ પડતી નથી.

“હાંફુ ધર્મમાં કુનીચાના સગવા વર્તવો
માટે જુલ્મવાત્સવ્ય અપકાસ છે. હતર સર્વ ધર્મ સારી
ને દળીમળી રહેવા માંગે છે.” (પા. ૮૦૭).

આ પ્રમુદ્ધે તપા દોડી બહાર આવ્યા તેમ તે ધર્મમંદિરના જાગી આવે અને ધર્મના કલ્યાણને નીકાત જાણી આવે. જ્યોત્સના નવે પેશાવેને મદદ માટે મુખી પૂછે છે અને તેમના રચનાત્મક પાત્ર કે જે મર ધર્મના સાચા મિત્રોને જલોનમાજ મન આપે છે આદતુ આપશે ના જગ્યા મળે તે પછી ધર્મના કલ્યાણ માટે ૨૬૬ આર્થમમાજના આત્મી દેખે છે આજ ને મુસલમાનો માથે અધ્યાત્મિક ચલા કરે

મનુષ્યે શ્રી ભાગ્યે છે એ મિત્રાત માટે મદદમાજ બધે છે

દામનમા મદદમાજ ત વ મમાજ છે (પા ૧૨)

એને કે ભુગુદી પાત્ર ધર્મ ચલા તેમ વચ્ચે ભાગ્યે ન પ્રમ પા મુખી જગ્યા પ્રમુદ્ધે આવતા ખીન ની રીત અને આપને એ પ્રમ મદદ ચાગ્યે કાચી / દુઆ ફેરી ભાનમા વણ અને ધર્મના નદ ખુદ જગ્યા ભેદને ચાલ માગણી તેડ ચોળીવ ફેરી છે અને આજ માગણી મદદમાજ પછ કરે છે અદામમ જ ને ની નવી ધર્મમાજ ના મનુષ્યા સર્વે ભાગ્યે છે અને તેથી ઉચનીચ આવ ન ગમે એવા વધેલ ના / એક નીકાતી કો છે આ ઉપરેલ અદલ ચાવ અને આપને દૃષ્ટિકોણ બદલી આપને ફરિ મુમનમાજ-પારમી-દીમાજન-ભુ નાને ખર ખરા મનેદર ભાષ મળીએ ભાગ્ય આપણ એક દામ બીજી અને પછી દર ભવ-શાપિ માટે વિજ બ નહીં છે એ જગ્યા માથે એ પાસવાની ના પાડીએ તે જગ્યા ફેર આવેને આપણે પ્રમમાથી બાવ મખીચ કીએ અને તેથી દરગાજ ફર નદા છે આ

માજ મદદમાજ બહારમાજ છે ૨ ૧૨ બાર કુદે છે

આ બાવન ચાગ્યી મ મને નથી નેવી તકરાર નામગ્યા મદદમાજ મદ ૨

માજ સિવાર જિ ને સ અને ફાલી રહે નહીં (પા ૪૩૦) માલ મનન અને નામ ના આપણી સિદ્ધિ ૧ મનુષ્ય કે માન મધાર આપણે તેમ તેમ પાસવાની દુ દમાર ને નહીં (પા ૪૮૦)

અભામમાજ પછ કુદ ૨ ૬ હવનદલ કુદિ અને મા ર નામગ્યા રાવેલકાતો હવરી નાત / મળી માન આને તેની કપ કોલ ચાગ્યા મનુષ્યા વચની સલા નથી ભેદને ના દશકા પ્રમાણે શાખન ચોથા ફેરફાર કરે પનુ જગ્યા મુખી રાજવચનને મજવચન બાવના આવગે ના મુખી અનમકુના હવરી અવાજ ને ૫ રહે, પુમણા મવના વચનોને ના આપી મનુષ્યા પેતાન રનમતમે ફેરવે નહીં અને શાલ અને કના નામ બની આમારિક ન પનોમા જમણા રહેને વિશ્વારિવાદ રાજીવન છે કે નહીં બાર વર્ષ મનાકલ નવ ૩ કે નહીં, મનુષ્યાન માલ કે ના, અત્યવરણ થાવ કે નહીં તેમ નોનો નીમલ આજની સમતની પરિતિધિ પ્રમાણે અને હવનદલ કુદિ અને રિવંક પ્રમણે ન કરાર મનુ મદદમાજ નાને માલવદમાજ દારો વદ ૬૪ લખેના રિવાગને ૧ ૧ ૧૩ીને ફેરીએ તે પછી આપણે રિવાજ અને જાગ્યાર મા રનન છીએ એમ કેમ ફેરી સમાજ નાજાએ તે પછી સરના દાસ સરના સોના દામ દિવા દામ પ્રમામારીના દામ રિવિજનોન દાસ આપુ દામન મામારિક બાવનમા રહે ના મુખી નામગ્યા બાવનમા

પણ આપણે સ્વતંત્ર શી રીતે રહી શકીએ? દરેક પ્રશ્નમાં કોનીકલના મતને કે અચૂક વ્યક્તિના મતને આપણે નમ્યા કરીએ તો પછી આપણે હાસતત્વની હુંસરીમાંથી નીકળ્યા શી રીતે? હાલ આપણે ગવર્નર, વાઇસરોય, કમીશનર કે કલેક્ટરના મતના હાસ છીએ; ક્યારે આપણે લોકનાયકોના હાસ ચાકું તો પછી એમાં સ્વરાજ્ય ક્યાં રહ્યું? મારેજ આપણે આપણા હૃદયની અવાજને માન આપતાં શીખવાનું છે. સત્ત્વ સમગ્ર તો પછી સારીએ થોડા હોય તોપણ શું થયું? આમે જનસમાજ વિરુદ્ધ હશે પણ જે સત્ત્વ અને ન્યાય આપણી ખાતુ હશે, તો અંતે જનસમાજ દરેકે, દાખલા તરીકે: બ્રહ્મોસમાજની સાંત્તરિક વ્યવસ્થા બદલાયેલા દૃષ્ટિકોણથી યદ્યપિ છે, તેમાંથી ઉચ્ચનીચ જાણ થયો છે, શાંતિબંધન દુરુદ્ધ છે, શાંત્ર અને મુખ્યત્વે હાસતત્વ મધુ છે અને હૃદયની અવાજને માન આપતું થયું છે-જો કે હજી નવનતા છે અને રહેશે. મનુષ્યોની નિર્મલતાથી તેનો વિકાસ જોઈએ તેટલી ગ્રહથી નથી થયો, છતાં સનાડે, ચંદાવરકર, ડા. બાંડારકર, ડા. પી. સી. રામ, જગદીશચંદ્ર બોસ્, ડા. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર જેવી શુદ્ધ અને પવિત્ર વ્યક્તિઓ એ ધર્મસંઘમાંથી નીકળી છે. આથી ખાત્રી થાય છે કે સત્ત્વ પ્રયાસ કરી દેશમાં ધર્મને દૃષ્ટિકોણ બદલાવે એકએ, ચાંપીકના વિચારના ઉતારા ઉપરથી આ વાત સહજ સમજાય.

આ ઉતારા આપવાનું કારણ એટલુંજ છે કે મહાત્માજી એ આમે આ દેશમાંજ નહીં, પણ દુનિઆભરમાં મહાન ધર્મવિચારક મણાય છે. આના જગદંશ પુરપતા વિચારો ઉપર મનન કરી આપણે એકજ નિષ્ઠા ઉપર આવીશું કે, બધાં સુધી આપણા બધુએ અને બહેનોનો ધર્મનો દૃષ્ટિકોણ બદલાવવાનો પ્રયાસ કરીશું નહીં ત્યાંસુધી આપણા સર્વ પ્રાણો નિષ્ઠા જશે. ધર્મભાવના ઉપરજ આપણું જીવન રચાયું છે અને તેથી એ ધર્મભાવનાને વિશુદ્ધ કરીદેશકાલને અનુસરતી આપણે કરીએ નહીં ત્યાં સુધી આપણું સામાજિક અને ધાર્મિક જીવન-આપણું રાષ્ટ્રીય જીવન-આપણે પ્રગલ્ભતાના સિદ્ધાંતને અધ્યેસતું કરી શકીશું નહીં.

હંની પરીક્ષા થઇ છે અને તેને મારેનો સમગ્રાણ ઉપાય પણ હાથ લાગ્યો છે એવી જે આપણી ખાત્રી થાય તોજ આપણે આ ધર્મસુધારાનું કાપે હાથ ધરીએ અને આપણા બધુએ અને આપણી બહેનોને ધર્મનો નવો દૃષ્ટિકોણ આપીએ, કે જેથી તેઓ ધર્મદૃષ્ટિ મળે અને તેઓ પોતાના સાંસદશ અને રાષ્ટ્રીય પ્રત્યેનો નીકાલ સનાતન ધર્મ-સિદ્ધાંતને અનુસરીને કરી શકે. પ્રજા સર્વને તેને પ્રકાશ આપી તે પ્રકાશ પ્રમાણે પોતાનું જીવન ગાળવાનું હૃદયબળ આપો! યશસ્વિનિ હિં કવચમ્।

હજી વખત છે.

ઇન્ડિયન બચાવવા મારે મળો.

પ્રાણુલાલ અમૃતલાલ વૈદ્યની કું.

ઇન્ડિયન બચાવવા મારે મળો.

પહેલો મળ લાક્ષ્મી બીજીમ, મંગળદાસ મારકીડ પાસ, મુંબાઈ

રાત્રીધરાજ

૭૭૭૭૭૭

[અભિરામ પૃષ્ઠ ૨૨૮ પૃષ્ઠ]

"કાકા" રાજકુદરીએ કહ્યું એક બેલ નહીં નહીં તો અમો અભિરામ તરી નજો "

'અભિરામ તમને ચહે એમ નથી એ તે ખડ અમરી તરફ' કહી મો વધારી નહીં હાથ કરી

રા'ને રાજી બને તે તરફ દયા ને ચેડી વાર એક રહ્યા

એક ધરજુરો મગડા દુધી હાકા કરેતો સજાગી,

રા કાગડો આપાત ને દિશા તરફથી આવેતો દોતો ને તરફ દોતો તેનું મોડું શીકું થયું ને તેના કોડ નિરેક પડ દગા હા તેણે છી ને કર અચાજે કહ્યું

કાકા જપસિદ્ધ સેવકને પચ્છ ક તુલમ કરી છે' અખાભાતી કરે ને ન મારા હાથમા એક વખત આરે એનું નધુ અભિરામ ઉપાક કાક મગે રથા

'અભિરામ મોનું રહ્યું છે કે એનું રોડાનું છે" રાજકુદરીએ કહ્યું પત્ત આમ રા, રેક નો તમારો રહેશે "

"સતી" અભરે તે જુનાગઢ દરેકે કે નદી એ પડેલી વાત છે " રાને અભાજ વધારે મબીર થા મો નેનું હાથ ચહે તરફના બનાવોથી મુગળાક રહ્યું હતું તે અભારે વધારે વખત કૃતિમજા થાઈ રહ્યું નહીં 'રેક નો રાખીએ છીએ ને રાખીશુ-મરના મુધી-પચ્છ અને મનુષ્યન થાય છે આ કાકને પચ્છ આપારે જવા દેવા જી ચાંવલે નથી કાકે ને કોડીને રજો ચકન પચ્છ છવરે આપશે અને કે કમીનું નથી

મોક હાથ આપુ કદી નેરણ નથી નાજ આપકુ-જુનાગઢનું, મુગળમાનું-આવી બા પુ રોમ એકુ લાગે છે રેક વધારી એકુ કે બાજુ તાથી-જવાવામુખીના મોભાથી-અવત ને વિનાશક પ્રસાદ ચારે તરફ પ્રસારે છે મન ને પૃથ્વીને મુગળાવે છે અને તને-માર નામને-માર્ગ કાર્તિને પાળીને જા મ કરતો દેખા છે '

રા મોનતાં ચોખવા વતારજી ખરખર મુગળાક હાથુ રાજકુ વધારી તરફ બેધાજ કહ્યું કાક વચ્ચે બોલ્યો

'મદારાજ' આવા રિવાજે તમારે કરવા નથી સોલતા બધી માન ચેડીને રેક ને મોરનું રવાનમ તમારે ભેરે દહાડા છે " કાકે રાના ખખા પડ હાથ મુકશે 'જેનું ને થવાનું ને થાય-અભરે તમારે તે રહ્યું એવ કનું છે મોરનું ત કદી કમો માનજો છે "

રાએ કાળ રે હાથ મુકશે 'કાકા' ક કાકે કમવાના નથી પા અધિમા હા સજી છે ને જવાય તો—

અધિ' એક અમતુરી જેવો અચાજ આપ્યા રા ને કાક અપકા એકુ દોષ નમેલું ભૂ રાજકુદરીની મુખપાઈ આવડીન અપધિર થાત ને નિમતન આજ નીમરો દોતો અચાકાની પાનેર પર ને હાથ મુકી કાકા કાકી વધારી તરફ અભિરામની સિધિ થાતો રહી રોમ તમ ને ઉબો દની તેન હાથ અરા મુગળા દના તેના જવા મોમાં મળ્યા હતા તેમ અમે રિથર ને નેજીબી થઈ રહી હતી-નેત્રા આખે દેખાત કાળ નમેક દોતો જાને પુરેતા હાથ અગડી ગય ને મોન કાકી એક નાજી રહ્યા

અધિ" રાજકુ મોનતા મોડુ ' અને દેખાય છે-મોડુક ને મોક મોવકનું એ વ

સીમામાં જુરતી રહ્યું છે. સોહન સોરઠ દેશ...
આ દતો ન દતો થઈ રહ્યો.—” બોલતાં બોલતાં
બંને તે માતી હોય એવો શ્રગ થયો. “અરવા
એાં મીરનાર, અરવ તારો ગળી ગયો; જુના
ગરનો ટેક, દાસ ! દરે ક્યાંય ના રહ્યો.”

સું ને કાક બને મુંબઈ ને રાંએ કાકનો
દાસ પડ્યો. રાજીક બંને અધિકારમાં કે ન
દેખાતું હોય ને ખ્યાનથી બેસા મચતી હોય
એમ એક રંગ. અપાત્તમાં વધારે ને વધારે
ખિન્નતા આવી.

“સોહાંકીની આજી દરતી ચારે કોર
આ; ને મેરણી મુંબઈ હાથ...લોકું” પામે માસ
સહ. રાંએ સપનાં સેનીઆં. ને સહ...આજી-
સાંધી રહ્યાં...”

રાજીનો અવાજ દુરયો. તેણે નીસાએ
મુક્યો. થોડી વારે તેણે ફરી કપડથી બોલવા
માંડ્યું. અવાજની ખિન્નતા એટલી સહ.
“પણ સોહાંકી” એક મુકવાને પુત્ર નથી—
નામ નથી ને નાંશાન નથી. પાટણ પાંધર
થઈ ગયું...અથ રાજ ને નથી પ્રભ...પણ
રહીયો મુજ ખીર, મરથો મળે; શોભશે; ને
અમર રાં ખેંગાર, સોરઠને સોહાંકી...મળે
કાંઈ ટેક...ખીર ખેંગાર કદાચશે...ને સતીય-
નું જે સત તે રંગ રાજીકું...”

અવાજ તરૂન દુરયો ને તે અટકી પડી.
તેની આંખો બીજાં. તેને મોટે શીષ્ આંખાં
બંને ખેંગાર તેની પાસે બંધ તે પહેલાં તે
ખ્યાન મહ પડી મહ. કાક હેઠળથી પાણી
લાવવા ઘોડયો.

કાક પછી લાગ્યો તે રાંએ તેને મોટે
છાંટ્યું. થોડી વારે તે બાનમાં આવી ને રાંની
સામે જોઈ જરાક દરતી.

“મારા રાં ? મને શું થયું ?”

“કે નહીં” રાંએ ક્યું. તેને સાંધું કે

સાંધું કે સાંધારતું નહેતું. રાજી કેમ કરતી
બેઠી મહ.

“મારું સાંધું ભરે છે. હું જાને જરા
આડી પડું” તેણે ધીમે અવાજે કહ્યું. રાં તેની
સાથે જવા નિવાર થયો, એટલે તેણે
તેને કહ્યું: “તમે શું કામ આવો છો ? જરા
બેસો. કાકની સાથે વાતો કરો. મને થાક બહુ
લાગ્યો છે” કહી તે ત્યાંથી ગાતી મહ.

ને દસ કમળાં જારી દાદર તરફ મહ
બંને કાક બંને ખેંગાર બંને અદબ થતા
તેના શરીર તરફ જોઈ રહ્યા.

એકદમ બંનેની નજર દેવડીએ ત્યાં પગ
મુક્યા દત્તા ને તરફ મહ ને બંનેએ મળસાટમાં
એક બીજાને દાસ કાઢ્યો. બંનેની આંખો
ફાટી રહી. બંનેના આસ રૂંધાઈ ગયા.....

રાજી દાદર ઉતરી આવી મહ.....
ત્યાંજનાં દેવડીએ કામ થયું દત્ત ત્યાંત્યાં
કદનાં પમલાં પડી રહ્યાં હતાં એમ તે
અપાત્તમાં પણ દેખાયું.

“કાક ! જોયું ?” રાંએ મતરાયે ને
ઘોડે પાંડે પુછ્યું.

“હા બાપુ ! રાતી માતાને ધમ્મી ખંખા”

રાંએ આંખ દાસ દીધા. કાક પેત્રાં પમલાં
તરફ જોઈ રહ્યો. જોતજોતામાં લાસ પમલાં
અદબ મહ મળ્યા—અમાસીમાં. દતો નેવો
અધિકાર પ્રસરી રહ્યો.

“મદમજા ! જોયું ?” કાકે ખિન્ન હાથે
ક્યું. “પમલાં જતાં રહ્યાં”

રાંએ આંખ પડતી દાસ કાકી જોયું ને
પમલાં અટકે થવતાં જોઈ નીસાએ મુક્યો.

“કાક ! સતી ચિતાએ મરે ત્યારે આવો
પમલાં પડે એમ ધંધા કહી ગયા છે. મારું
આવી બન્યું” રાંએ મદમજા કહે ક્યું.

હતા. મુંઝાવ મહેતા વંચળી સાચવવા રહે-
તાના હતા.

અધાને મદારાજના ઝૂનનની અસર થવા
લાગી હતી. ત્રિભુવનપાલ ખેંચાતું શું કરવું
તેની ચિંતામાં પડ્યા હતા. પરશુરામને
રીકર એ પડી કે, જુનામદ પડે તો તે
કાના તાબામાં સોંપવું, લીલાદે. એટલે
સહ લાગી કે તે પોતે માત્ર એકજ કેન્ય સહયે
રહી શકવાનાં, જમદેવ પરમાર પોતે તદ્દન
સારા ઘટ મવા દતા તેજ જાત ફરીફરીને
કયાં કરેલ.

પણ આ અધામાં મદારાજનો લુપ્તો
અધારી લુહો દેખાઇ આવતો. તે જગ્યા કરતો-
નિર્જનવનમાં અળતા દવન એટલે; આરે
તરફ તેની જવાબ સુસવાટ કરતી અને અણ-
ધારી જગ્યાએ તેની આંખ પહોંચી જતી.

"જાણી મને હંડનામદ મદારાજની જોડે
દરવાજો જવાદો." પરમારે ત્રીજી વખત પનનિ
કરી.

"જમદેવ! નકામી માયાકૂટ નહીં કર"
મદારાજે અપીરણથી કહ્યું, "મારે તને દગલ
ખીન્ને કામે મોકલવા છે. પરશુરામજી એ સાં-
ઠીઆઓ લગમખોર છે; મદ લીધા પછી પછુ
થોડા ઢાલા હંફાવે આરે જોટલું છત્વા તેટલ
દાખજ કરવું."

"તેમાં કહેવું નહીં પંદ" પરશુરામે કહ્યું.
"પેમો દેરાળ પછુ ત્યાં પડપોષકો કે
માત્ર કરશે. પછુ છે નીમ, મહેતાજી!" ઉઘ
તરફ ફરી રાગતો કહ્યું, "વાદક મથે તે મથો.
તે જગજગ ન લાગ્યો."

"આવવામાં." ઉઘાએ ગીરવથી કહેવું.

"તમારા એ જોડરામાં જાહું પાણી નથી
ભાઈ!" ત્રિભુવનપાલને મદારાજે કહ્યું.
"તે તમે દહો કો તો હાથી પર નહીં

ખેસતા. હાથી વીકરે તો આપજોગ ધામ્ય
કાઢે—" એટલામાં બહાર મદમક થવાથી રાગતાં
લાવાં ગળ્યાં "એ શું ધાંધલ ચાલે છે?
અદાર કોંકોલાં પેલા દોર શું કયાં રે છે?"

એક દારખાલ આગ્યો.

"અગત્ય! બૃગુકમ્ભથી કેટ અમર,
હાં આગ્યો છે."

"જોમ કહે કે શોભ મહેતાને મળે,
અમને ખજર સોંજણવાની પુરસા નથી"

"અવશ્યા! આપનેજ મગવા મળે છે"

"આપા મામને હું કયાં મળ્યા કંઈ? મ
કહે કે શોભ મહેતાને મળે."

"તે નહીં માને તો?"

"તારી તરવારને ધાર છે કે નહીં?"

ગામએ ગુરમામાં બરાડો માયો.

"જેમ નામ શું છે?" ત્રિભુવનપાલે
પુછ્યું.

"જોગેશ્વર ભટ્ટ" દારપાલે કહ્યું.

"બૃગુકમ્ભનો મઠવી!" ત્રિભુવનપાલ
નુખ ચિંતાતુર થવું "તે કેમ અલીખાં
આગ્યો?"

"કાવો જોવાવીમાં તો ખરા." મુંઝાલે
કહ્યું "એમાં શું ગણ?"

"એ કેમ આગ્યો દરો?" લીલાદેવીએ
ધામેથી પુછ્યું.

"જોવાવ-જોવાવ" મદારાજે કતાવળથી
કહ્યું. તેના મોઢા પરથી લાગતું દણું કે જુનામદ
હતવા સીવાય ખીજી કોઈપણ વાત અસારે
તેમને પસંદ નહોતી. લીલાદેવી જરાક તેમને
અમળ આવી જોઈ રહી

કરેલું ધોતીયું પહેરેમો એક પુરખ
આગ્યો. તેને દીલે કાદવ દનો. તેના મોઢા પદ
ઉઘરવા દના તેના મુંઝવ

હીના મીસોગીઆની મરફ માયા પર ઉભા
હતા. આ વિચિત્ર આવનાર તરફ ગયા જોઈ
રહ્યા.

આ સમયે જ સ. ૨ નરોડ ગ્રામ
મા મદાગમે પુછ્યું

‘ હા અન્ન-તા’ હુ જ મોમેજર બદ
બુદ્ધિગ્રસ્તો મારી

કેમ આ મેં હ’ મદાગમે અપીગદ
પી પુછ્યું

‘ મદગમ’ દેવાયે બદ કી વ્યુ ।
બુદ્ધિગ્રસ્ત દાષ કહુ આપુ વદ નેજે દાષમા
લીડ હ

શુ બહે ।

નામેવાને આ આરકાર અત્યાનહાર
લાગે મુજબના બજારને આ ખમર કહેવા
તેજે રત ને દિવસ અનેક રજા રેગી દલી
શને જલ્દીઆ તો તેનો ૦ તે સત્તા લીમા ।
પણ દેખાતો નહોતા

‘ હુ મને ની મનન હુ મર મા
કાકના શિખે કહ્યું આ ખમર કહેવા ને ।
તારી નામી શુભો

“ પદ્મો સે વડુ રા મડુ ’ મુગવ
મડુન એ પુછ્યું

“ જલુ કેદમ મધુ માત્ર અવડ મહેન છ
મરવી મા ને મિક રૂઢ નૈમિક મુશક
તા મ.મા અરમ મેડા છે

મરગી-કાન્ની રફુ’ મદાગમઅ
પુછ્યું

હા વિભુવનપાતે રત્ય મેડ
મનાવનિ જલુ પકાપા’

“ હા અખ રાજના મેગના માત્ર ભ
વાપરે ખમ ને કેર કીપા ”

આપણે મર ના દીક એક છે ને ।
વિભુવનપાતે પૂડા

“ દી એમ નવી મદારાજ । માત્ર
તલુકે ચાર જલુ અદર છે અને રેવા
પરે રક્ષાને ફોડી બધે । ફોડાર નદીમ
નખરી દીધો છે અને ન ન ને તરન મદ
નદી જલુ તો મડુ જર પકારતો

‘ રાખ ને જોડપુ ના મનુ મુ । મુનક
મહેતાએ પુછ્યું

રેકાપાવ અને નવી મુશકાત લીધુ
પા તેજો એ લીમ ન’ આડવથી મેડુપુ
મુખી બધ મડ થઈ રમ છે તરન ને તરન
અર્ધઆથી લશર જલુ જલુ જોઈએ નદી તો-”

અમને તારી મપાદની જરા પલુ જર
નવી કામ મોટે એવે અવાજે જમનિ હોર
મેલ્યા

આપ । હુ કીધુ । વિભુવનપાતે
૫

મુશક મહેના મે વરા જમા દતા પલ
ને મેરે ને પદેલ મદાગમે ગુસ્મામા જવાન
રેવા

મુ મુ કરવા દતા । અત્યારે કે નવો
તલુકા મુનામક પરે નદી ત્યા મુખી ફે ।
પરે નદી

પલુ જા દાષમથી જરે તો-”
વીનરેડી વચમા મોલ્યા

જમનિ રવના ગુસ્મા સમાપા નદા
જરે તો જર હ તારે રખુ દોષ તો આ
મા ને લઈ વધારે મા જલદ’ બદાર જા
જરે પડમે તને મોસાવીગુ જાઓ એન
નહર લઈ જાઓ ” મુનકે દારપલોને
આજા કરી

એક પલડુ મે મેવરે દાત કચકાઈ
મારે નારે જોયુ ને આજાએ તેજે આ મસ
હરી માથે લીધી દલી ને ફુગમા મળી લાદ
જમનક મ મ જગીના અને મેના મરના

સકશે?"

"ગદની એક ખારીએ મારું માથું છે," કહેતાં તો કહ્યું પણ દેશળદેવને ત્યાં દ્રારોદ પડ્યો. વખત છેને હાલુ ગદની પોતાનો ભાઈ મરાયો તેની રીતે ગદ પર ન આવે તો? અને બીજીએ એક ખાત માથુંસ દમીર બેને લેણે ગદ પર રહેવા મુશ્કેલી હતું તે ન આવે તો? દેશળદેવને લાગ્યું કે પક્ષ ખલસલો એ દેવમતની વાત ન હતી.

"પણ ગદ સુધી જપાશે કેમ?"

"મેં એક ચોખી સાધી મુકી છે."

"ત્યાંથી ફેટલાં માથુંસ જઈ શકશે?"

"આપ કહો તેટલાં."

"બંદર ફેટલાં માથુંસ સાથે બેઠશે."

"અનુદાતા! બેંગાર મધરાતે ગદની ખારીએ બેવા નીકળે છે, એટલે જમે તેટલાં માથુંસ હશે તો પણ લેને નો પુરો કરી શકીશું. પછી તો આગંતો કરવાને ખોલી આપતું સરકર રાખલ દરવાજું રખું."

જયસિંદેવની આંખમાંથી એક પિંકકર-દશકે જપાલ નીકળી, આગને ત્યાં પંદર થાં વડી લેને પેસે મોજમજાલ કરી આગે બદલા આપનારે પણ માથુંસ ફનીઆમાં વસે છે ખરા! થોડોક વખત મહારાજએ વિચાર કર્યો: આ કે દમનખાજ તો નહીં હેલે!

"તમારે ખારી સાથે આવવું પડશે."

"હા" મીઠું દરમિને દેશળે ખાત્રી આપી.

"તે જતા પણ વધી પડશે તો તમારાં જનનનાં માથાં ધડથી છૂટાં કરીશ."

"ખુશીથી. પણ બે બધું સમેસનરે થાય તો?"

"તો શું? જયસિંદેવે શીરપાત્ર આપનાં મોઢાં દિવસ દાય પાડો બેંગારે છે?"

"પણ ખાપુ? કેં નહીં કરતું મારું" દેશળદેવે કહ્યું ને મુછ જરા ભેરમી કરવા માંડી.

મહારાજ ગુસ્સે થયા. "જયસિંદેવ ને આપે ને ક્ષેત્રાતું."

"આપના પર મને પુરો વિશ્વાસ છે" દેશળદેવે ધીમેથી કહ્યું. "પણ મને ફનીઆમાં એક અનુભવ થયો છે; એ તો ખાપુ! સ્પષ્ટ વગાજ મુખી થાય."

"દેશળદેવજી! મારે દીસ સદાય ઉપર છે."

"હું ક્યાં નથી મળતો? પણ પાટણમાં મારે દુરમનો બેઠ્યા છે... હું તો આપને જ બરોસે આપે છું."

"મારે બરીસે હેલે તો પછી જાની પડવા રાખવાની છે?" મહારાજએ કહ્યું.

"તેથી તો ખાપુ, હું દીસ બોલીને કહું છું. હું દબે જર થયા આપે છું. બંદીયાં તો તુલસ મરેલાએ મારું મંડળ પણ જળ કહું છે, અને જુનામદ એકપાથી બેંગાર ખાતાં મારે માંડીને દત્ત પણ ફુગશે—"

જયસિંદેવના કંપાળ પર કમચી પડી. "તમારો મારીનો દત્ત! બેંગારને બે તો રીકરા છે."

"અંદ—મદૂ નાના—"

"દેશળદેવજી! કચવાઈને મહારાજે કહ્યું."

"તમે શું બેધું ને શું નહીં તેનો મારે વિચાર કરવાનો નથી, પણ એક વાત હું કહું." મહારાજ ધોરે વખત વિચારનાં કુબ્ધ "મારી દમજા પુરી થયે તો ને આગેલે તે આપીશ."

મહારાજને એક નવો વિચાર આવ્યો હતો એમ દેશળદેવને સ્પષ્ટ દેખાયું. જુનામદ એ જન કરતાં પણ નેને કે વમારે પ્રિય હતું.

હુ કયો ? હુ ગણુદેવી પઠાડી જન્મિદહ્વ
થેલે ધમો હતો તે ખરી વાત ?

“આપની જે હચ્છા હાથ તે મુખેથી કહો.”

મહારાજને હે જવાબ આપે નહીં

દેશગદેવે ધીમેથી મહારાજના મનની
હચ્છા પામવાનો રસ્તો મોઢિયા માણે.

“હુ તો મહારાજ એ વસ્તુ કરી શકું”
તેણે કહ્યું.

‘શી’

‘એક તો જુનાગઢ અથાત્ —
ને બીજી’

‘જે સીએ આપનો અનાદર કરી
અપમાન મુ” હવે તેની આંખે મેળાવ કરાવ’
દેશગદેવની મુઠો હાથ વચ્ચે પસી મર
મહારાજ અમકયા દેશગદેવે જોખીવાગર
દોષ એવું તેને માન્યુ તેના મનજમાથી
ચિન્તના વિચાર કાત ત્યાં અન આ બધા
વિમલ રજીત મેળવતી ધાત્રા તે કરી ત્યાં
ત્યાં એવું અનમા થયું જુનાગઢ મને કે
ન મને ‘હુ’ જાત ને અનગત એક અ
તેન મકસદ એવું પણ માન્યુ ‘જાત’
માટે તે આગળ વડ તવમનો હતો દેશગ
દેવ આપેલી સત્યથી તેણે જાણ મીચાજ
નરમ થઈ ગયો આ દેશગદેવે જાણે ધરમ
દાનેશ્વરી હાથ એની ઢાપ તેના પર પડી
‘કેવી રીતે’

‘જાણ’ રીત આગમમાં આપન સા
‘વડે’—

‘પણ’

દેશગદેવે મને હુ આ અનન રીજવણ
આવું જાત નહોતું

‘હુ માખીએ માનીતો છું’

‘વાત’

‘આપને મા’ એ બોલ કહી શકું. જે

વસ્તુ આપનાથી ન કહેવાય તે તો મારાથીજ
કહેવાય અને તેથી પણ હુ તેનો વડીન છું”

મહારાજને આ હાથના આગળથી દસતુ
આવ્યું

‘એક વખત હુ એને મળું એટલે બધી
સાત પાંધરી થઈ જગ મહારાજે કહ્યું

પણ જરા છાંડી છે

કે સી નથી હોતી’ જન્મિદહ્વે

પાંચાત્ સાત દસા વુ

દેશગદેવે દડીને હાથ એડવા ‘ખરી
વાત છે ખાતું’

પણ હુ આપને મેળવી આપુ એમને
પણ મારા મજીબ તરફ આપે ત્યાં કે
વાતી છે”

હવે અનિવાર્ય છે.

અરિયાસ કયા છે ગાપુ ? પણ પગ
માણુમતા સવાર જગ અધીરો હોય છે તે
આજ કયા નથી જાણતા’ આપે તો મારી
આથ હવે કામ નથી પામુ, પણ મારા
એવે માન્યુ આપને મેળવા કાણ છે હું તો
જો આપ તેને માન્યુ આપુ એવો છું

મહારાજને આત્મચાસાની વિરહ કે
પણ કહેતું સામરવક સાચું નહીં
તમારે એમને છે શું ?

મેં આપને કહ્યું કે નહીં માત્ર
જાત કરેલું મરણ—

કેક પછી

આપને જુનાગઢ માટે પણ કોઈ
ખડકો તો જોઈશું ને ? હુ પણ આપના
કહું જોઈશું છું” દેશગદેવે દોષિત કરી, તેના
હાથ વચ્ચેથી બધી મુઠો કાઢી તેને હાથ
વતી માન્યુ કરી

મહારાજ અમમા-આ દરામખોની
દોષિતો પણ દદ હોય એમ દેખાયુ નહીં

વાપરી સુવિધા અને વધારા કરવા માટે કામીનીઆ ઓઈલનો ઉપયોગ કરો

વાપરી સુવિધાની વધારવામાં, સુવિધા, સીસા અને સંગઠના વધારા, વપ. મા. બમે તેવી ફેરફારમાં રાખવામાં આવેલા વાપરી વધારા ૧૨૪માં કામીનીઆ ઓઈલ યાલીન કમીની મદદ આપે છે. મગજને પુનઃ ૧૨૪ ફેરફાર છે. મુખ્યમાં પહોંચ મુખ્ય છે. એક વખત વાપરી બધો કમી જુઓ.

કીમત જા. ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦, ૩ જાદવીના રૂ. ૨-૧૦-૦, ચોટિય પાંચ જુઓ.

ખરીદતી વખતે કામીનીઆ ઓઈલના માંગણે અને લેશે, બીજું લેના ના.

એંગ્લો ઈંદીઅન ટ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું. નં. ૧૫૫, જુમામસીદ, રેલ નં. ૫, મુંબઈ ૨.

વધુ પેટા ખરચતા પદાર્થો નસુનો વાપરી જુઓ તમારું પસંદગી પામેલું પરિણામ

ઓટો ટીલ બહાર (જાહેર)

મધુર, મનોહર, સ્વીટ અને ક્ષારદીન દ્રવ્ય યોગ્ય રીપાં (few drops) દરમિયાન પર તાપે અને સોરમ ચમેલી અને મેગરનાં ટુલોની સાથે મરખામી જુઓ, ખરીદ મેરી શીશી ખરીદજો. તમારા વદાસાએને પણ ઓટો ટીલ બહારનીજ મેટ કરજો, તેઓ પણ ખુશ મશે.

બીજાં મેટોમાં પેટા ખરચતા પદાર્થો ઓટો ટીલ બહારની ખાલી કરજો. જાદવીની ટી. રૂ. ૨-૦-૦, ૧-૧-૦, ૦-૧-૨-૦ નસુનો જે આના, મુખ્યમાં કાંઈ એક આનો. ચોટિય પેટીય જુઓ.

એંગ્લો ઈંદીઅન ટ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.,

નં. ૧૫૫, જુમામસીદ રેલ નં. ૫, મુંબઈ ૨.

દર નમુના માટે આ નીચેની કુપન ભરીને મોકલો

નમુના માટે કુપન

એંગ્લો ઈંદીઅન ટ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની; નં. ૧૫૫, જુમા મસીદ રેલ નં. ૫, મુંબઈ ૨.

જન એક માંથી નમુનાની ઓટો ટીલબહાર (જાહેર)ની નીચેની ફેરફાર મેગરી આપશે. દયામ અને માટે એક આનાનો રસોય ખરીદ છે. (સાંપ વતર ખીચો).

“બરોબર છે.” હિંદમહેતાએ પોતાની ચોખ્ખા સફળ થઈ જોઈ સદર્પે કહ્યું, “જોરવે પછી કે કરવાનું રહેતું નથી.”

“પણ આપ બારીએથી જાઓ કે નાકો જોખમ વેળા મેલું છે.” પશુરામે કહ્યું.

“જરાવ નહીં.” “મદારાએ કહ્યું, “એ જોડી નહીં વટયા તે આપણી જુની સ્વના કામચળ રહેશે. ને વટયા તે પછી કેટલો ફાસો! અને આશું જોખમ કું નહીં બેઠું તે જોડો ડોણા!”

“વખત છેને કે ચલું તો.”

[પાંચ વાર્તાના વિશેષ ભાગ આવતા અંગ્રેજી]

“કે ચલાવું નથી. મને શું ચલાવું હતું!” લેવી સવાનો ડેહા કરતાં જમણિંદરે કહ્યું.

“તો બારી મુખી કું પણ ચાલું. આપને જોમ જવા દેતાં મારો છવ આગવો નથી.” પશુરામે કહ્યું.

“ચલો!” મદારાએ કહ્યું, “મહેતા તૈયાર થાઓ. જ્યાંને કુચ કરાવે કામ આપો. આપણે મે તપ્ત થડીમાં નીકળીશું કું રાણીને તૈયાર ચલાવું ફરી આણું.”

“જેવી આગ” ફરી બને મથા.

“અરે અરે બામરાને પણ કામે લેવા પડશે.” મદારાએ મનમાં જ ગમ્યા.

ચેમ્પીરાલાખ

સમસ્ત છાપટક માઈન પાસી લેજ

શિવલટનો સાથુ સા ગાટે વાપરવો જોઈએ!

શાસુકે; વિદેશી સાથુએવાં નરક અને મરણીનાં તલ્લો ભેગેલા દોષ છે. ત્યારે શિવલટનો સાથુ તલ્લ પવિત્ર નિખાત્ત અને તકાઈ છે. કપાને માટે શિવલટનો સાથુ જલમ પુરવાર થપેલા છે.

ડીપી-વલી સુલેમાન, નર્મજગર, પશ્ચિમ બીલીંગ, મુંબઈ નં. ૬.

વાતનું સંસ્કારનું નં. “કારમદાહિસ.”

આ “કારમદાહિસ” પત્ર સંદિગ્ધમણાકે ફાંપી લીધીરત થારે લખાઈતર મુજરાત ખરે “ધી સંદિગ્ધ પ્રેસ”માં નં. ૨૨, મોહાઈસ લેન. કોટ મંદિર જાણું જલ નં. ૪૩, મોહાઈસ રોડમાં પાત્રી પી સંદિગ્ધમણાકે ફાંપી લીધીરત ભાત્રી લખાઈતર મુજરાત ખરે મળત કું છે.

કચ્છના સરકારી હોમ પાઠશાળા સરદાર છે. પશુ યોગી સામ્રાજ્ય દ્વારા
મખાણ ને તેના નિર્જીવ પ્રતિ અપરે છે. પશુ સાર્વજિક રક્ષણ આ પ્રત્યે
આવી શકાય. અમોહ અને મરસ કચ્છ ને સાર્વજિક, રક્ષણ અત્યંત હો અને
રક્ષિત મતે તે કચ્છ ને સાર્વજિક.

૫૫ સાદિત્યનાં આ ને-મયોદતા અને સરસતા-લક્ષણો અથવા નીચા
નથી દોષો કે સમોદ અને સરસ સદિત્ય વચ્ચેના એક તફાવત પણ શો
ખઈ ગેતાં તેા જ્યે જાને જાને લક્ષણો શોધે જવને અંશે સ્વેચ્છ રચાં દોષ
છે, અને સિદ્ધ સાદિત્યનું લક્ષણ એજ છે કે ને સમોદ અને સરસ જ ને
દોષ છે જના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ પ્રકાર શીતલતા જવા સાદિત્યમાં મેળાનું એજ
લક્ષણ આપે ૫૬નું જણાય છે અને તેથી આ જને લક્ષણને જુરુજીવા તપમ
વાળાં સદિત્યનું સ્વરૂપ મહેત્તાથી નક્કી થઈ

આ ને હાથે આપ કમનાજ નથી હોતા, પણ જ્યાર કરવાના હરેક પ્રકારના કલાકારક પ્રવર્તના હોય છે. નાદ કે ચિત્ર, સ્વાધ્યાય કે યજ્ઞ કે અને તે કેમ જીવ રીતથી જ્યાર કરવાનો પ્રવાસ કરવામાં આવે તો ને કલાકાર ત્યારેજ સુખી કે ત્યારેજ ન સુખી અને મરમ જનિ હોય ત્યારે.

અર્થદાતાના પ્રકાર તકલી હરવા મરે કયા વિગતનું જ્ઞાન થઈ શકે તે જોવા
જોઈએ સામાન્ય રીતે જોતા કલન-જ્ઞાતા દ્વારા જ્ઞાત કરવા ત-માર વિગતનું
રોજ શકે (૧) વસ્તુ (૨) વિચાર, (૩) કામ અને (૪) કાલના.

૧ સરસિલા મળના કાંચ નરો છે અને કાચના અક્રિયકર થાયો તમા એ અથ
બદાભર કુચો છે કાચના અક્રિયકર થઈ અક્રિયકાર પદાર્થો રાજ પદાર્થ છે
અને વજુ છે કાર્બોન સમગ્રજાત ન સર્વકાલ મરે પણ અથ રાજનો મધ્ય થાય
૨ પણ કાચી વસ્તુ-મૃત્તિ નેદાન, નિર્મલતાની ભવતા અવાન, કાર્બોનાત્રય
રાજ કેન્દ્ર મુદર ન ક્રેડાવ અથ ને કાચી ક્રિયો કાચ ક્રેડાવ છે તેથી
મુદર કાચનો મધ્ય અને અક્રિયકર થાય છે

‘રણ રાજ ૩૬૩’ અંગે લખેલ લેખો છે. જતા મેલદુન માયી રણ
કદે છે એમ કહી રાખ્યો છે. પણ મેલદુન ‘રણ રાજ’માં છે એમ માન્ય કરવામાં
નથી આવેલ રણ કાંઈ પુરાવામાં રણ છે એમ કહેવું આશ્ચર્યજનક નથી.

૧૬) એમાં રસ દોષ તે સારસ અથ સરસ પડિતો હોય છે પણ રસના પ્રકાર અને જાગ્યુ મિત્રી રીતે નહીં કરતામાં આવ્યાં છે કે નવાનવા પ્રમ દોષ ત્યાંના સંગ્રહ ક્ષેત્રે સારિત્ય પ્રકારે અને સંજ્ઞાનુ નથી આવડાવિશ્યે મુજાર, ચીર, કલ્પન, આલ્પન, દ્વાર્ય જવાનક, બીજાસ, નેહ અને સાવ એવા નવ રસ પ્રકાર છે પણ રસના આમ પ્રકાર નહીં કરવા બધાં સારસના સારસ સમાઈ છે તે સમજાનુ નથી તેમજ જાગવડ (Savaliants) નવા જાગ, કે વિનિય રસ (Savaliants) એવા રસને આ વહીમાં રવાન અવધુ નથી જ્ઞન બીજાસ રસ ને સારિત્યમાં દોષ તેને સારસ કહેવાય કે કેમ એ સવાત કોનો સાથ છે અરસ આ પ્રમજ્ઞે વધારાવસા રસ સંબંધિ પ્રધાન પ્ર મુત્રી "સરસ" રસ વાગરગથી સારિત્યના સારિત્યુ જગજગ્યુ કે અરો સરસ પડે

વસ્તુ કં તેા દ્રવિયઆણ, કલ્પનાઆણ કે છુદ્ધિગાણ હોય.

વિચારનું ક્ષેત્ર મોટું ભાગે તેા વસ્તુઓના કાર્યકારણ સંબંધનું કે સદ્વ્યવસ્થાનું અન્વેષણ હોય છે. ઘણી વખત આ સંબંધ રૂપરૂપે જોવા વિના વસ્તુઓ ને કલ્પનાથી સંબંધ રાખવા જતાં વિચાર રચુરે છે. 'દોષક વંખત સિદ્ધતિ' ઉપજાવવાની કે તેમને કલ્પનાથી જોડવાની કિંમતે વિચાર કહીએ છીએ.

ભાવનો અર્થ સાધારણ રીતે લાગણીઓ થાય છે. ખીજા વિષય તરફ કોઈપણ પ્રકારની રસોશુષ્ણી માનસિક દશા તે લાગણી. રાગ, દોષ વગેરે દંદોને પરિણામે ઉર્જાવાળી ઝીણી મોટી રાજસિક દશા તે લાગણીઓ.

માણસ કે વસ્તુની અપૂર્વતાની ઝાંખી કરવા જતાં ઉર્જાવિદ્યુત રચપ તે ભાવના. વિચાર કે ભાવને કલ્પના દ્વારા મૂર્ત કરવો તે ભાવના. વસ્તુઓના લક્ષણને મૂર્ત રચપે કલ્પવાં તે પણ ભાવના કહેવાય. હૃદયિયઆણ વિષયનો કલ્પના વડે આદર્શ રચપે હોય તે પણ ભાવના કહેવાય. રમૂસિએ સંધરી રાજેશા સંસ્કારોને કાલ્પનિક વ્યક્તિત્વ આપવું તે પણ ભાવના.

આ ઉપરથી સાહિત્યનું સ્વરૂપ થોડા અમ્દોગાં કહી શકાય: વસ્તુ, વિચાર, ભાવના અને ભાવનો ભાષા દ્વારા વ્યક્ત કરવાનો પ્રયત્ન તે કથન. કથન સચોટ અને સરસ હોય તે સાહિત્ય. સાહિત્યનો સ્વરૂપ હેઠ તે અષ્ટો. સાહિત્યમાં સમાવશી સર્વવ્યાપી વસ્તુ તે કલ્પના. અષ્ટો દ્વારા વસ્તુ, વિચાર, ભાવ કે ભાવના દર્શાવવાં એ મનુષ્યનું કાર્યક્ષેત્ર છે; ભાષા દ્વારા વસ્તુ, વિચાર, ભાવ કે ભાવનાને સરસ રીતે દર્શાવી સામા માણસમાં રાગ, અદા, સમભાવ અને કર્તવ્ય પ્રગટાવવાં તે સાહિત્યકર્તાનું ક્ષેત્ર છે.

પ્રકરણ ૪ થું

અનુરાગ

કલ્પનારાક્રિત

સાહિત્યમાં સમાવશી સર્વવ્યાપી ને સચરાચર વસ્તુ કલ્પનાજ છે.

એક વસ્તુને જોઈ, તેની ગેરહાજરીમાં પણ તેની છાપ ગાથવા તેના સંસ્કારો સંધરી રાખવાં એ રમરજીવિતનું કાર્ય. પણ આપણે માન એ છાપ કે સંસ્કારો સંધરી રાખતા નથી, પણ તેને ફરીથી ચિતરૂપે પ્રગટાવીએ છીએ. આ કલ્પના વડે. આટલેથી પણ આપણે અટકતા નથી. આપણે એ ચિત્રમાં નવા રંગો પુરીએ છીએ, નવી રેખાઓ ઉમેરીએ છીએ. અસમજની તેની વિશિષ્ટતા જુએની નાંખીએ છીએ અને નવું ચિત્ર ઉજું ફરીએ છીએ. આ પણ કલ્પના વડે. આ નવું ચિત્ર આપણે ઉજું કરવા માંડીએ છીએ ત્યારે તેને સરસ પણ બનાવવા મથીએ છીએ.

એક મુલામ લઈએ તેનું રૂપ, રંગ, ગંધ ને રસની છાપ રમીને સંધરી રાખે છે તે રમરોળેને કંઈપણ બેચા કરી એ પુષ્પનું ચિત્ર ખડું કરે છે, એટલુજ નહીં પણ વળી પાર પુષ્પનું ચિત્ર ખડું કરતાં કંઈપણ એક પુષ્પનો રંગ લે છે, બીજાના ઘાટ લે છે, ત્રીજાની મુલામ લે છે અને એક અપૂર્વ મુલામનું ચિત્ર ઉત્પન્ન કરે ૮ આ મુલામ આમલ પુષ્પના કેટલાક ખગો છે પણ એનું સંદર્ભ અમલથી પણ વધારે અને એવો પ્રયોગ થાય છે આખરે આ ક્રિયાથી મુલામનું જેવું છે તેવું નહીં પણ દોનું જોઈએ એવું, મુલામની જાણે આવના દોષ તેવું, મરસ કંઈપણચિત્ર અને છે

કંઈપણચિત્રમા આ અપૂર્વતા-આવનામક મ પૂજ્યતા આજુવાની જે શક્તિ તે કંઈપણશક્તિથી નીચાની મરમતા સરખાવવાની શક્તિ છે તેને રસરૂપિ કહી શકાય આ રસરૂપિ દરેક વસ્તુ જોઈ કાળજી નથી કેટલીક વસ્તુમા એવા લક્ષણ દોષ છે કે તેથી આ રૂપિ ઉત્તરોત્થ છે અને કંઈપણચિત્રને સરસ કરવા મંડે છે આવા લક્ષણવાળી વસ્તુઓની ખુબી પારખે તે રસિકતા, અને જે પુષ્પો થી રસિકતા મળેલાય ને આ રૂપિ ઉત્તમલ તે સરસતા મુદર પુષ્પ, મુદરમ શરીર, અદ્યથી શોભતી રાત્રિ, રમખર કા પ રસિકતા મળેને ૭ અત એ જુવાનુ મામાન્ય લક્ષણ તે સરમતા

આ મરમ ચિત્રને કંઈપણ મગજ આગળ દરીદરી આવે છે અને ખરા પુષ્પથી જે આનંદ નહોતો મળ્યો તે આ કાનપનિક પુ પથી મળે ૮ કહીને કહે છે તે પ્રમાણે મુદર વસ્તુની દાઝરીમાં, કે તેના રમરોળથી અથવા કંઈપણએ રંગથી વસ્તુના માત્ર વિચારથી આત્મામા આદોષને પ્રગટેવવા એ કંઈપણનું વિશિષ્ટ લક્ષણ છે ૯ આટલુજ નહીં પણ કંઈપણમા વાત્મલ્ય મુજબ છે ખી વસ્તુઓમાં પોતે રંગેના ચિત્રથી તે વધારે મેરી અને એ પ્રિયતા ની દાઝરી આનંદ અરપે તેના કરતા તેના રમરોળે આરોળેનું ચિત્ર વધારે આનંદ આપે છે એ દરેક કંઈના કાળે પરી જણાયે

આ પ્રમાણે આત્માના આદોષનો શરૂ થવા કે માણુમના રહેલી મર્મક શક્તિને એ ચિત્ર વ્યક્ત કરવાની પ્રત્યક્થ થાય છે-માત્ર વ્યક્ત કરવાની નહીં પણ એવી રીતે વ્યક્ત કરવાની કે જેથી સામા માણુસમા એવાજ આનંદનો પ્રવહ અને સામાની રસિકતા એજ પ્રમાણે સર્વોપદા એટલે કે સચોટ ને મરસ ગીતે

‘ખરી દુનીઆમા જે જમ્નુ કે નીચિનુ રજાભારિક સંદર્ભ જોઈ આપણે મનેએ જોએ તેને જોવાની ને અનુભવવાની હવેજ થાય છે અને આપણે ન

સૌંદર્યને પુનઃ પ્રમટાવવાને મથીએ છીએ-પશુ તેના સ્વરૂપે નહીં, પણ જે આપણી કલ્પનાશક્તિ રચે તે સ્વરૂપે. અને આથી મનુષ્યને ચેતન્ય એવી નવીન કૃતિ પ્રગટે છે. તેને આપણે કલાત્મક વસ્તુ કહીએ છીએ.”^૧

આ વ્યક્ત કરવાનો પ્રયાતન બ્યારે કથન દ્વારા ચાલે છે ત્યારે પાછી કલ્પનાની જરૂર પડે છે. દરેક ઉચ્ચારણ કે શબ્દ, દરેક ચિન્હ કે ચિત્રર કલ્પના તંત્રનાંજ ઘડાપણાં હોય છે, કારણ કે દરેકની સાથે કેટલા મુગે ઘણાં જોડ પ્રતિમા, વિચાર, જાણ કે જાણનાના સંસ્કારો કલ્પનાએ જોડીજા મુક્યા હોય છે: અને તેથી એક શબ્દ કાને પડતાં સાંભળનારની કલ્પના તેના મદદથી સંસ્કારને માનસિક દશા પ્રગટ કરે છે. ‘ગ્રેમ’ અને ‘સ્વાતંત્ર્ય’ જેટલા નાનાકા શબ્દોને કલ્પનાએ કેટલા ને કેવા સંસ્કારો અર્પાં છે? એ કાન્દે ઉચ્ચારણ કે સાંભળનારની કલ્પના કેવી ઉત્તેજાય છે, અને મદદચારી વસ્તુ અને જાણ વચ્ચેનો અજાત કેમ પ્રગટે છે? આમ શબ્દો અને મનોરમાના પરસ્પર સંસ્કારો નહોં કરવા એ પણ સાહિત્યકની કલ્પનાનું કાર્યક્ષેત્ર છે.

વળી કલ્પનાશિષ્ય ચેતન્ય રીતે વ્યક્ત કરવા કલ્પના જુદીજુદી વસ્તુ વચ્ચે અને શબ્દ વચ્ચે સંબંધ ઉભો દરી એવી શબ્દજન્ય રચે છે કે તેથી સંભળનારના મનજમાં સમજાવી કલ્પનાશિષ્યો સહેજાજાવી હિમાં થઇ શકે છે. આ શબ્દજન્યને શબ્દશિષ્ય કહી શકાય.

“શબ્દો સારી રીતે પસંદ કર્યાં હોય તો નેમાં એવું જન આવે છે કે ધણી પાખત એક વસ્તુને બને એમ હોય તેના કરતાં તેના ઘણું નથી તેના વધારે સજીવ અજાત આવે છે.”^૨ તેવીજ રીતે શબ્દોથી કલ્પના સમજાવ, નજા વિચારો, નવી જાણનાઓ, શ્રદ્ધા તેમજ કર્તવ્ય પ્રગટાવે છે. અને કલ્પનાની મદદથીજ શબ્દજન્યમાં રહેલી સરચલા પરખાય છે અને અનુભવાય છે. એટલે જેમ કલ્પનાશક્તિ શિષ્યો હિમાં કરે છે તેમજ જાણો, વિચારો વચ્ચે ખીંટ મનોરમાઓ પણ ઉભી કરે છે.

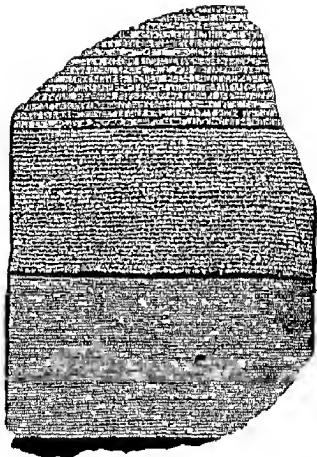
પ્રકરણ ૫ મું

કલ્પનાની મર્યાદા-ઓશિષ્ય

કલ્પનાશક્તિની મદદથી જે વિષય ચાલે છે અને જે કલ્પના કલ્પના પ્રગટો નહીં કરે છે તે હુકમાં દરીયા આ પ્રમાણે કહી શકાય: રશિકન. પુખ્ત જોડ આકર્ષાય છે કે સંતોષાય છે અને તેથી કલ્પના પર તેની સચે જાય પડે છે. રસરૂતિ કલ્પનાની સમજાવકિને મદદ કરે છે-ને ૫૫૫

૧. વ્યાખ્યાનો કઝીન (Lectures: Cowbin)
૨. Association of Ideas
૩. કલ્પનાનો જ્ઞાન: દરિયન (Philosophy of Imagination: Adlin)

સુ ત્રીમ]

શેત્રિયા પંચમ

[નંબર ૧૯૮૦

આ પાન્યર સને ૧૭૭૮ માં દેવ ને કે ન બાહ્ય નહીન મુખ આ ન મત્ત હાલીઅનના કોષ્ટ આપી મત્તમા અને આ કાલા નાના નહનામ મા આ કોષ્ટ આ હાલમા આ પત્ત ૧૮૦૧ મા બારીમ મુકામ મુકામ બારપાલી મેના પત્ત રહેલી સિધિ કાલે કે તેલી મેલ્લ કાલામા ક મુખન હે નાની મુખ ભા ૧ મિત્રામની માસાલી હતી અને તે મા કે મુખ ડોહાર માસલ મને ર કી ૧૮૭૭ અને નરી મુખ મિત્રામની અધિ હતી મામ બેન પત્તરી ૧ ૫ પત્ત

વીનસ કી મીલો
સ્તિતિની અપ્રતિમ મૂર્તિ

[ત્રણેક ૧૯૮૦]

મહાત્મા ઈ. એ પુતળામાં કારીગરે એવું શું આપ્યું છે કે દરેક કુમતા-
કલાકારો એની પૂજા કરી રહ્યા છે ?

સુંદરમાં સુંદર સ્ત્રીથી એ મૂર્તિ બુદ્ધી છે. માનવ સ્ત્રીથી એ ઘણી મોટી
છે. શાંતિ દર્શાવતી આંખો; સત્તા દર્શાવતું કપાળ; વિલાસ દર્શાવતા ગાલ;
કોડ અને દૃઢતા બંને દાખવતા હોઠ; શાંત ને આત્મનિષ્ઠ પ્રભાવ
દાખવતો ડોકનો મરોડ; સંયમ અને વિલાસ બંને દાખવતાં સ્તનો; શારીરિક
બલ અને હૃદય બંને દાખવતી કંઠર અને આખા અંગ પર રહેલી દૈવી,
શાંત ને સત્તાની છાપ—આ બધાં કોઈપણ સ્ત્રીમાં મળવાં અશક્ય છે. આ
પાયાણુની સ્ત્રીમાં કોઈપણ સુંદર સ્ત્રીમાં જડે તેનાથી નીરાળી અપૂર્વતા છે.
દુનીયાની સ્ત્રીઓનાં લક્ષણો કલ્પનાની મદદથી એમાં આણી એક અસંભવિત
સંપ્રદરશ્યાન એમાં કલાકારે કર્યું છે; અને એ સંપ્રદરશ્યાનને એવી એકતાનતા
આપી છે કે તે આદર્શમાં લેખાય. એ મૂર્તિ સ્ત્રી નથી લાગતી, પણ સ્ત્રી જેવી
દોષ શકે, હોવા જોઈએ તેનો આદર્શ ખડો કરે છે.

અને છતાં એને જોતાં સુંદર અને જોઈ ને મનોદશા ઉર્જા છે તે
ઉર્જા છે. એ મૂર્તિનું સ્ત્રીત્વ ભયંકર ને આકર્ષક છે. તેના સર્વે અંગમાંથી
એવી પ્રતાપી માનવતા ઝરે છે કે તે મનુષ્યસ્વભાવના ઉદ્ગમાં ઉદા ભાવેને
પ્રગટાવે છે ને પોવે છે. એની સ્વાભાવિકતા, સપ્રમાણ્યતા અને વાસ્તવિકતા
એવી છે કે એવી સ્ત્રી હોઈ શકે નહીં એમ ખ્યાલ પણ આવે નહીં.

આ સાથે જોમાં આ નિયમે ન સચપાયા હોય તેવી કૃતિ સરખાતીએ. આપણાં
મંદિરોમાં ઘણી દૈવીઓની પ્રતિમા જડી આવે છે. શક્તિ બતાવવા તેનું માથું
એવું મોટું, કર્યું હોય છે કે કદંશ લાગે; તેજસ્વિતા બતાવવા મહેંતના
કમળપત્ર જેવા નેત્રોમાં ફાટા ડોળા બતાવ્યા હોય છે; વિલાસ બતાવવા એ
'કચ્છકલ્પો' લટકવ્યા હોય છે; અને ચાંચલ્ય બતાવવા સ્વાભાવિક શરીર
ન લચકાઈ શકે એમ કમર વાંકી કરવામાં આવે છે. તેમાંથી નથી ઝરતી
લાવના કે તેમાં નથી ચતી અપૂર્વતાની ઝાંખી. અને કુખનનું સ્ત્રીત્વ જોઈને
મનોદશા થાય તેવી પણ મનોદશા આ મૂર્તિને જોઈ નથી ચતી. એ તો પ્રોલો
પથ્થર તે પથ્થરજન.

એક મૂર્તિ કલામયતાની પગકાજા બતાવે છે. બીજામાં કલામયતાનો
અંશ પણ નથી. બંનેમાં કલ્પના તો છે, પણ લીનસમાં કલ્પનાએ મર્યાદા
સાચવી છે, બીજામાં તેને બંધન જેવું કંઈ નહીં નથી.

આ જોતાં કલ્પનાવિદારની મર્યાદા આ પ્રમાણે બધાન:-

કલ્પનાએ કથેક્ષા ચિત્રમાં કાલ્પનિક અંશ એટલા આવવા
જોઈએ કે એમાં લાવનાત્મક અપૂર્વતા દેખાય; અને સ્વાભાવિકતા

ભાવના પુરી પાડે છે. અને છતાં એ જ્યાં એટલાં સ્વાભાવિક બાજે છે તે આપણા મિત્રોની એ કથા હોય એમ લાગવા વિના રહેતું નથી.

તેની જ રીતે કાલીદાસનું મેષહૃત વર્ણનાત્મક ભાવપ્રધાન સાહિત્યનો અપ્રતિમ નમુનો છે. કોઈપણ પ્રણયીએ યક્ષની આદ્ય વાદ્યોને સંદેશો કહ્યો નહીં હોય; પણ વિશેષ સદાતા કથા સંસ્કારી પ્રણયીને યક્ષ ચવાનું-વહાનાં ભાવ ને આદર્શ માનવાનું મન થતું નથી? અને છતાં એના બાવો, એની પ્રાર્થના, એની વેદના એટલી સ્વાભાવિક છે કે સામાન્ય જીવનમાં એ બાવો દર્શાવવાને એનાથી વધારે ઉચિત સખ્તો જગ્યા મુશ્કેલ છે.

તેજ પ્રમાણે વિચાર અને ભાવનાને પણ આજ નિયમ લાગુ પડે છે એ કોઈપણ દૃષ્ટાંત દેખાડી આપશે.

પ્રકરણ ૬

સમ્યોદતા અને તેના નિયમો

આગલાં પ્રકરણોમાં કહ્યું તેમ કલાત્મક કૃતિ વ્યક્ત કરવાની ક્રિયામાં સમ્યોદતા મહત્ત્વ વખત આવે છે: ૧. ઉદ્ધિવ દ્વારા કોઈ પણ વસ્તુની માણસના મનજ પર સમ્યોદ છાપ પડે ત્યારે; ૨. કલ્પનાચિત્ર ખડું થાય ત્યારપછી તેની સમ્યોદ અસર ચિત્રકાર પર થાય છે અને તેના અભિપ્રાયમાં અદિશનો જામે છે ત્યારે; ૩. અને કૃતિ કે કથન દ્વારા મિત્ર વ્યક્ત કર્યા પછી સામા માણસ પર સમ્યોદ અસર થાય છે ત્યારે. ત્રીજા વખતની સમ્યોદતાજ કલાત્મક કૃતિનું લક્ષણ છે, છતાં સમ્યોદતા સાધવાની રીત ત્રણે વખત એકજ હોય છે.

સમ્યોદતા કેવી રીતે સંભાળ છે? એક વસ્તુની ઉંડી ખરાદ થાય છે અને ખીજી તરફ આપણે ધ્યાન મળુ નથી આપતા-તે શા સારું? ક્યું લક્ષણ હોય તે સમ્યોદ અસર થાય છે.

જુદાજુદા માણસો પર જુદીજુદી વસ્તુ સમ્યોદ અસર કરે છે; અને તેનું કારણ એકજ હોઈ શકે કે કોઈક વસ્તુનું સ્વરૂપ કે સ્વભાવ કોઈકને વધારે આકર્ષક લાગે છે-એટલે કે વસ્તુ અને જોનાર વચ્ચે કાંઈ પણ પ્રકારનો સ્વાભાવિક સંવાદ હોવો જોઈએ.

કેટલીક વીગ્ને લક્ષણ માણસો પર સમ્યોદ અસર કરે છે. તેનું કારણ એટલું જ કે એ વીગ્નો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ અને સામાન્ય જનસ્વભાવની મૌલિક રચના વચ્ચે સંવાદ હોય છે. આ સંવાદ કેમ સંભવે છે તે વિચારતું જોઈએ.

આ બધાનું અન્વેષણ કરવા અંદ્ર જોડી એક વસ્તુ લઈએ. પ્રાણીએ માનવ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું ત્યારથી, જલ્દી તે પંડુલાંથી અંદ્ર મણા માણસો પર

દર ૫૬૨ ૬૬૨ે અખી વર્ગીની, રસપેદાણ વ્યાજે છે અને ૫૬૩ી ચિદરથાખી
અસર કરે છે એનું શુ કારણ ?

જાનના વિષય તરીકે ચદ્ર તે છે આન આકાશમા ફરતો દેખાતો દોળ
વાપરો જ્વાલામુખી ઉત્પન્ન, નિર્જન ને નિસ્તોજ પથરો એમા જ્વલનો ઊઠે
નથી, અખી નથી એ ૬ વર્ષી શકે એમ નથી એની રચનામા પ્રભુપને
ફતોરે કે શક્તિને પ્રસારે એવું કે તત્ત્વ નથી છતાં એ શક્તિ, અખી અને
જ્વલના પ્રેરક તરીકે કેમ સંભળા માણ્યો પર જાણ પાડે છે ?

પ્રકાશનો સ્વામી સુખ છે એના સુખદ પ્રકાશ સાથે સદાય તાપનુ કુખ
સદેવતા માણસને રેવ છે ચદ્રથી તાપ વિનાનો પ્રકાશ મને છે અને રાતે
જ ચદ્ર સ્પર્શ દેખાય છે અને તારે શક્તિ પ્રસારે છે એટલે કુખ થયા વિના સુખ
નોતમી કામ છે પરિણામે ચદ્ર નવારે આકાશમા હોય ત્યારે ચદ્રથી ઉત્પન્ન
થતુ નથી એવું પણ પોતાની રેવોને લઈને માણસને અર્ચિચ્ચિન સુખ મને છે
અને તે કાર્યકારણમ ભેષ જાણી દેવાની જાનવૃત્તિથી ચદ્રને સુખનુ
કારણ માને છે

આ ઉપરાંત જ્વા સ્વરૂપ એક દોળ ત્વા સ્વભાવ પણ એકજ છે એમ માની
લખાની વૃત્તિ માણસમા દોષ છે તે વૃત્તિ ચદ્રનો સ્વભાવ નહીં કરવા પાડે છે
માણસશુ રીતે જ્વારે માણસ આનંદમા દોષ, પ્રસન્ન દોષ ત્યારે તે
દાસ્યને કે મદોગ્ધાનીનો પ્રકાશ પા? છે અને આનંદ કરાવવા, બધનુ સુખ
જેવા અને નષ્ટાને સુખી કરવા તેવારે દોષ છે અને તેથી ચદ્રને પ્રકાશનો
તાપ વિનાનો દેખી-એટલે નષ્ટાને શાળ ને સુખી કરતો જોઈ, તે પોતાના
સ્વભાવનું તેના પર આરોપણ કરે છે અને જાને છે કે ચદ્રનો સ્વભાવ એવો
છે કે તે શક્તિ પ્રસારે છે, અખી વચાને છે, જાલદાર આપે છે અને પ્રભુપને
પો? છે

સિદ્ધ જ્વા પ્રાણીને જે સ્વભાવ માણસ પારે છે તેના પર અનેક ચદ્રો ને
કરખાચિયા રચના છે તેને જોઈ આપણને રાતિલગી સત્તા, દુર્લભ મતાપ
ને એકાદર્શીય ચદ્રતોનો ખ્યાલ આવે છે અને એ જાણ મુજો તે
પોતાના વનચરોના સામાન્યમા દર્શાવે છે એમ માનીએ છીએ જ્વા ગુણો
ખી સંપન્ન માણસને આપણે નરસિદ્ધ કવીએ છીએ પ્રેમપેલી સુદરી
પ્રિયતમને કેસરીસમી મોહક કવી ને તેના જ્વા જાતવશીલ રમ જરતો જ્વા
આટલ રહે છે અને અજિજ સત્તાએ પોતે ઉપર આપેલા ગુણોથી જરપર છે
એક મનાવવા સિદ્ધને પોતાના સિદ્ધ તરીકે સંખ્યે છે અને એ ચિદ્દથી
પણ એમ માને છે કે એ ગુણો એ રાજ્યમતાના છે

પણ સિદ્ધમા એમનો એક ગુણ દોષ એવું પુરવર યદ્ર કહ્યું નથી
વિરાલ ને દિસક રાણી છે એમની વાત ખરી પણ ખીન નધા મુજો

આપણા પોતાના સ્વભાવના તેના પર કરેલા આરોપણથીજ તેના છે એમ આપણે માની લીધું છે. માણસ શાંત હોય ત્યારે ધીમે યાત્રે; સિંદ્ધ ધીમે યાત્રે છે માટે શાંત હોયો જોઈએ. માણસને સત્તાનો ગર્વ હોય ત્યારે ધીમે-ધીમે ઉંચી ડોક કરી યાત્રે; સિંદ્ધ ધીમેધીમે ઉંચી ડોક કરી યાત્રે છે માટે તેને સત્તાનો ગર્વ હોવો જોઈએ. માણસમાં શક્તિ, શાંતિ ને ગર્વ હોય તો તે ઝીઠાઈ દાખવે; આપણે સિંદ્ધમાં શક્તિ, શાંતિ ને ગર્વનું આરોપણ કર્યું છે એટલે તેના સદચારી ગુણ ઝીઠાઈનું પણ આરોપણ કરીએ છીએ.

આ ઉપરથી આરોપણવૃત્તિનો પ્રકાર સ્પષ્ટ થાય છે.

૧. આપણા સ્વભાવ કે મનોદશાને લીધે આપણું જે સ્વરૂપ થતું હોય તેના જેવું સ્વરૂપ જ્યારે કોઈ વસ્તુનું-જ્ઞાનના વિષયનું-દેખાય ત્યારે આપણે તેનામાં પણ તેવાંજ સ્વભાવ કે મનોદશા છે એમ માનીએ છીએ.

બહાર રહેલી, અજેય પ્રકૃતિમાંથી ઇન્દ્રિય દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલા સંસ્કારોને એકઠા કરી, એકત્રિત કરી, ગોઠવી આપણી ચિત્તવૃત્તિ એકતાનતા આપે છે અને તેને સૃષ્ટિના જ્ઞાન તરીકે આપણને મનાવે છે. આ જ્ઞાનમાંજ અસ્તિત્વ ધરાવતી સૃષ્ટિની રચનામાં આ આરોપણવૃત્તિ ધણીજ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

આ આરોપણવૃત્તિથી એક માણસે અંદરે શાંતિ ને સુખનો હાતા, અમી વર્ષનાર ને પ્રણયનાથ બનાવ્યો. આ આરોપણ થયું કે તે માણસ પર અંક જીદુઈ અસર કરવા માંડશે. શાંતિ મેળવવા તે અંદરની પૂછા કરશે, તે આશ્રમમાં ક્યારે ઉગે કે શાંતિ મળે એમ ધારીને બેસશે અને તેને ઉઠ્યો જોઈ, ક્રોધ કે શુભક્તિ વીસરી જઈ ઉત્સાહમાં આવશે.

પણ કોઈકે માણસ એવો રજુ જડે કે જેને અંદર આવી અસર ન પણ કરે. કોઈકે એવા પણ જડશે કે અંદરકાને 'પટાંતથી ચારવાની' ક્રિયા આરંભશે. એનું કારણ એકજ છે કે સામાન્ય માણસો જે રીતે સ્વરૂપ જોઈ સ્વભાવનું આરોપણ કરે છે તે રીતે આ માણસ કરી શકતો નથી. એટલે-

૨. (અ) આરોપણ કરનાર મનુષ્યનાં સ્વભાવ કે મનોદશાથી ઉર્ભૂ થતું તેનું સ્વરૂપ એવું હોય કે જ્યારેજ્યારે એ સ્વભાવ કે મનોદશા પ્રગટે ત્યારે એજ સ્વરૂપ પ્રગટે; અને (બ)એ સ્વરૂપ અને આરોપ

(૧) આ આરોપણવૃત્તિએ અર્વાચીન જર્મન લેખકોએ એનું ધણું 'વાદ' બેસ્યું છે. એ 'લિપ્પ' નામ લીધું (Lipp) અને વંદ (Wander) Disillusion એટલે આર્વાચીન ક્રિયા 'feeling into' આપે છે. અને મટે અમેરિકામાં 'empathy' શબ્દ વપરાય છે. Beauty and Ugliness: Vernon A. Ansteth and Thomson.

વૈવિધ્ય ને સમૃદ્ધિ હોવાં જોઈએ કે બંનેને એક પ્રસંગે એક મનોદશા તો સરખી આવેજ.

આથી સમૃદ્ધ સ્વભાવના માણસજ કલાકાર થઈ શકે છે.

(લા) જો કલાકારે સામાન્ય માનવતાની મૌલિક મનોદશાનું આરોપણ હતું^૧ હશે તો વધારે સચોટતા સંધારશે.

કારણ કે આવી મનોદશા બધાજ માણસની ધણ શકે છે. પ્રેમ કે ઝડપ વગેરે મૌલિક મનોદશા સહેલાઈથી સચોટ રીતે વર્ણવી શકાય છે તેનું આજ કારણ. દાખલા તરીકે કાલાબાઈની ઉપર આપેલી લીટીઓ જોને પતિપૂજા અતિ પ્રિય હોય તેના પરજ પુરેપુરી અસર કરી શકે. જો સ્વતંત્ર મનજની સ્ત્રી હોય, કે પતિની પૂજામાંજ પ્રેમનો સમાવેશ છે એમ સ્ત્રીપુરુષ ન માનનાં હોય તો આ મનોદશાનું આરોપણ સચોટ અસર કરતું નથી. આજથી પંદર વર્ષ પર ગુજરાતી સ્ત્રીઓને આ ટુંક જેવી પ્રિય હતી તેવી પ્રિય અત્યારે નથી એનું પણ આજ કારણ.

૪ એક મનોદશાથી કલાકારનું બાહ્ય સ્વરૂપ થાય તેટલુંજ સ્વરૂપ નિરીક્ષકનું તે મનોદશાથી થતું હોય તોજ અસર થાય; નહીં તો એ મનોદશા બંને જો સ્વરૂપ વચ્ચેનો સંબંધ અવિવક્તાન્ય બંને મૌલિક જોઈએ.

જોટલે અંશે કલાકાર ને નિરીક્ષક કે કથનકાર ને સાંભળનાર સમાનપદમાં હોય, અથવા જોટલે અંશે મનોદશા અને સ્વરૂપ વચ્ચેનો સંબંધ માનવતાના સામાન્ય સ્વભાવ પર રચાયો હોય તેટલે અંશે અસર થાય. ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં પત્ની પગે લાગ્યાથી જો શીશ્ય ન થઈ શકે તેને ઉપરની લીટી કે અસર ન કરે. સાહિત્યકર્તાનાં કથન જોટલે અંશે સ્વાભાવિક હોય તેટલે અંશે બધાને અસર કરે.

૫ એક મનોદશાથી નિરીક્ષકનું થતું સ્વરૂપ અને કૃતિનું કે વર્ણવેલી વસ્તુનું સ્વરૂપ જોટલે અંશે એકસરખાં તેટલેજ અંશે અસર થાય.

ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં અંદ્ર પૃષ્ઠીની આસપાસ ફરે છે ને તેનાથી ઘણેજ નાનો છે એમ જોને ખચર હોય અને જો તેની કલ્પના ભ્રમ પેદા ન કરી શકે તો તેને એ લીટીઓની અસર નજ થાય.

ત્રીજા, ચોથા ને પાંચમા નિષ્કોષ સામાન્ય જાણમાં દર્શાવેલા આપણે અણુજંતુપણે કહીએ છીએ કે આ વસ્તુ સ્વાભાવિક છે ને આ કૃત્રિમ છે; પણ સ્વાભાવિકતાના એટલા પ્રકાર હોય છે અને તેનો અર્થ જુદીજુદી વખતે

અનુસત ।

[આકાશ ૧૫૮૦]

લીલાદેવીએ હસીને ઉપમાં ખોસેલી કટારી બતાવી.

—સાનપિરાજ

—પૃષ્ઠ ૩૨૫

વિતરણ વાળીતલ આ પ્રસંગે તેમણે પણ લખવાની સરખાત કરી. 'પરંતુ' આ પત્રનો અગાધ વાંચના તેમનો સ્વૃષ્ટ દેહ રહ્યો નહીં તેથી ઘણો અફસોસ થાય છે.

જન્મ અને દેશવાસી

મણિભાઈનો જન્મ સં. ૧૯૨૪ ના કર્તિક વદી ૮ ના રોજ કાડીઆપડમાં લાડીપી ગણ ગામે દર આપેલા ચાંચક ગામમાં થયો હતો. તેઓ જ્ઞાતિએ પ્રચોરા નામર; તેમના પિતાનું નામ રતનજી મુકુંદજી; માતાનું નામ મેલીમાઈ છે જે જોએની ઉંમર દાસ ૯૨-૯૩ વરસની છે અને જે દયાલ છે. મણિભાઈના મોટા ગણુ ભાઈ જોગાંધી દાસ એકજ-સ. દરજીવનભાઈ દલાલ છે. સૌથી મોટા મૈત્રીશંકરભાઈ આગળથી નવ વર્ષ અગાઉ રવર્મવાસી થયા છે. તેઓ એક કુશળ વૈદ્ય અને દરિકથાકાર હતા. ૨૫. ડાહર મિષ્ટાન્નદાસના પ્રસિદ્ધ મુન્નશ 'સારીર' અને વૈદકશાસ્ત્રની રચનામાં તેઓ મુખ્ય યદાયક હતા. જીવન બાદ માધવજીભાઈ-પ્રે. દરિયાક બહુના પિતા-એ ગણુ વર્ષ અગાઉજ મરણ પામ્યા છે. તેઓ મુન્નશીશિક્ષક હતા અને કેળવણી ખાતામાં આપુ' છપન માળી ગેન્દાનર તરીકે જીનાગરમાં રહેતા હતા. ત્રીજા સ. દરજીવનભાઈ અને સૌથી નાના મણિભાઈ. તેમને બે બહેનો હતી. એક બાલરિધા દયા-બહેન હાલ દલાલ છે; બીજાં પ્રણીતબેન -સ. ભગવાનલાલ ગિરિનાર'કરનાં માનુષી-આજ્ઞાથી ત્રીસપત્રીસ વર્ષ અગાઉ સ્વર્ગવત્સી થયેલાં છે.

મણિભાઈના કુટુંબની રિયલિ સ્થાવરજી હતી. મણિભાઈની જાળવણીમાં તેમના પિતા મરણ પામ્યા હતા એટલે મુન્નશની અભ્યાસ સ. માધવજીભાઈ પાસે મંગરોજમાં આરંભાયો હતો અને અગ્રેજી અભ્યાસ તેમણે મોડળ તથા

સાઈકોલોજીમાં રહી કર્યો હતો. મેટ્રીકની પરીક્ષા મુન્નશ દાહરકુલમાંથી આપી હતી. તે વખતે તેમના સદાધ્યક્ષીઓ અને મિત્રોમાં સ. પ્રભાકર દલપતજી પટ્ટણી અને સ. દરિયાક ત્રીજા ભદ્ર હતા. પી. મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી એક પોતળુ પાણી હતા, પરંતુ વિવર્ધી તરીકે તેમને મણિભાઈ ગણે પીઠાન હતી.

સાઈકોલોજી દાહરકુલમાં જ વખતે હેઝારતલ મી. દેરાજીજી એકદંત ગીમી હતા. મણિભાઈ ઉપર તેમનો ખાસ પસંદગી હતો. ગાવનમર દાહરકુલના હેઝારતલનો હોદ્દો જ્યારે ૨૩. જમરોજી ઉતવાળાએ ઠેકાળો (હ. સ. ૧૯૦૫) ત્યારે તેમને માન આપવા એકલિત થયેલા મેથાનકામાં સ. મણિભાઈએ સાવળુ કરતાં કશું હતું કે: "મારા પિયારિંજીવનમાં અને બે મદાન હેઝારતલના સખથી સાંભળેલું-એ જીમી સાહેબ અને બીજા ઉતવાળા અને ખરેખર મદાન શિક્ષક છે એમ મારો અનુભવ થયેલો છે." મુખાઈમાં હ. સ. ૧૯૦૯-૧૦ ની સાલમાં મણિભાઈના એક બાપળુ પ્રસંગે જીમી સાહેબ પ્રમુખપદે હતા ત્યારે મણિભાઈએ કશું હતું કે: "મુન્નશને દેખી જોય કમળ ખીસે તેમ જીમી સાહેબને જોતાં મને થાય છે." જીમી સાહેબે પોતાના અગ્રેજી લેખોને સંગ્રહ મણિભાઈને આપ્યો હતો. ભાવનગરના મદારાગ સાહેબના આગ્રવથી તે છપાવી આપવા મણિભાઈની ધારણા હતી. પણ તે સરૂર થઈ નહોતી.

મણિભાઈએ કોલેજનો અભ્યાસ મુ'નશમાં રહી એલ્ડીન્સ્ટન કોલેજમાં કર્યો હતો. ૨૫. ભગવાનલાલ દીદંતની વચથી મણિભાઈ પ્રભાકરભાઈ પટ્ટણી અને દરિયાક ત્રીજા ભદ્રને જોડકલસ તેમજાપ બોડીંગનાં સ્માન ચર્ચ હતું. એ સમયે અગારી જ્ઞાતિના રીતજ

અમરજીમાં છે. એ મંદરાણને અંગે બાવનગરથી દવરદેર અર્થે ખેડાદ રહેતું પડ્યું હતું ત્યારે અમિતભાઈએ જે ગાંધી કરી હતી અને મંભાજી લીધી હતી તે કરી વીસરી શકાય તેવી નથી. દિવસ રાત પચારી પાંચે પોતે બેઠી રહે. કબજાગે કદાચનો હોય માટે જ્યો પચું નહીં. વખતસર દવા આપે, નાની પુરી તો માથુમંડી સોપે, પદંતુ હુલ્મ અને બાજુ એ બે બાજુએને તો પોતેજ માંત્ર દીને રીઝતી ખુશી રાખે. એ દિવસોમાં પચું પોતાનો અવધાસ નો માથુજ દોષ, એ મંદરાણમાં દેનીસનની કવિતાઓમાંથી *Italy's* નું બાણના કરી મંદરાણની પચારી પાંચે બેસી બાજીને નિરાંતર મંભાજીવાના અને કરણ વિભાંશિ આપતાં આંતુ સાથના મંથુ બાઈ અને આવારે પ્રવણ માય છે.

મિત્રિમાન સામાન્ય રીતે લાઠ અથવા વીર પુરુષ કહી શકાય તેવા દના, સ્વાદાંજી વિપાલજી થી તેમને કાં વાગ્યું થયો જાયતો નથી; પરંતુ બાબીના મદરાસ કે કોઈ બાજીકાલ મળ્યું ના પ્રસન્ને તો એમનું હુલ્મ કાલજ બની જતું અમરદેર કોમગર દડ, પદંતુ અપાંત તે આવે પ્રસંગે પ્રત્યક્ષ થતું. બાબીના એક મંદરાસ વખતે મિત્રિમાઈએ કવિતા કરી:-

સુખ માલં કરમવ,

આર દેયું જમમવ,

× × ×

રખે સું મં

૧. મ. ૧૮૧૮ સંવત, ૧૯૦૪ ના પ્રવણ પરી એકમના મેળ સ્થા નર્મદામાંથી કુશાલ માં અમાનક પચારી યાત્રાથી રાગવલી થયાં. અમિતભાઈને માં અસલ દુખ આવી પડ્યું, પદંતુ ધેરથી તે મદન કહ્યું. આ જનાર પછીથી તેમનું પાત્ર કોઈ કામમાં મેંદયું વડયું નથી. એમનારેયા આવાથીવાજાકામીન

ત્યાર પછી જે હોય તે, જ્યારે મળ્યું ત્યારે ખાઈ લેતા. એ એમના કહેના કે: "માલં સુખ તો બધું આયું મયું, માલં હવન કેટલું બધું *dependent* પરવસ છે?" રાગે ઉધ ન આપી અને કહેના કે: "ત સમજ શકાય તેવી અંતરમાં મચેરાવી થયા કરે છે, ક્યાં વસ્તુમાં ચિત્ર પ્રાપ્તું નથી."

વ્યાસદ્વારિકા હવન:

૨. વડોદરા—મિત્રિમાઈનું બાવનગર હવન તેજો બી, એ પાસ થયા પછીથીજ એકીમ જઈતી ઉગરે ઇ. મ. ૧૮૮૬ માં ચરુ થયું તા. ૪-૨-૮૬ ને રાજ સુરત શરકારી વાજકુશમાં આરીકદંદ મારનર તરીકે તેજો દવે કાશીમાં મેવરદરમને ખરે નીમાયા. ૧માર ૨. ૭૫ દતો.

સુરતમાં થોડા માસ કામ કર્યા પછી વડોદરામાં તા. ૧૫-૬-૯૦ ના રાજ કલા બાવનમાં રાઈદત્વચાલના અખાપક તપાસિશબ પદનિશાળા (ટ્રેનીંગ પોલેજ)ના મુખ્ય ગુરુ (હેડમાસ્ટર) તરીકે તેજો નીમાયા. તે વખતમાં વડોદરામાં કલામયનની સ્થાપના થતી હતી અને તેના મુખ્ય સુકાની જાગર સાદેમ દના. નેનની સાથે આ વખતથીજ એમને પરિચય થયે અને તે માલ રમેદમાં પરિચયો. આ બી બસવાદાંજી વિસશબનારાગા પુરપોના મમાજમ થી અમરદાંજો અને રીતે લાઠ થયો છે. મિત્રિમાઈમાં સિલજી, બીની જે પેરવતા આવી, તે શાલ સંગ જે તેમણે જે વંચું અને રિવાયું તે સર્વ પ્રવૃત્ત મજબર સાદેમના યોગ દિતા આવવા અલગવિત દના જે તાગ મેંચુએરો એ મંચેયામાં એ વખતે કામ કરતા તેમાં અમિતભાઈ પોતાની મેલવતાથી વરન આજના આવી શક્યા અને તેમની મિત્રિમાઈના કવિતાકાંતી

"અંદે મારા માણસ્યાર, મારા તો લેવાના હાર,
જાંદગી કેરા માર્યાર બહાર મ્યાર ક્યાં ગયા /
મળાણથી હુંજ નાર, અમુ કેરી જુદે માર,
હુજ છે મ્યાર કો હ્યાર ન મ્યારી રવા /
તે સુઝાણી વર્ણમાર પ્રભુજ કંઈ દેવાર
વિંધાળો મારી માર કેમ અળગા થયા /
અંદે હાથ કપે કાલ નથી આપ લીધાંથી
કાલ કર સંભાળોને કે ન મ્યારી થયા "

‘દેવભાણી’

અને ‘વસંત-
વિજય’ના લેખ-
કને એક વખત
દરપતસીલી કપર
કેલો મોઢ દતો
અને એ કીલી
કેલો એમને
સુભગ દતી એ
જલુપવા પુરતું
જ આ ઉદાહરણ
આપું છે. જાણ
આ લીલીઆ
રમતી વખતે
ગણિતનાં ઉ-
મર ભાગ્યેજ
મોઢ વગડી
દતી.

ભાસ્કરમા

ગણિતકર રાજીવ જઈ (ક. ૧ ૨)

આપણા પછીથી તેઓ રિયર મેન
લાંજ રવા. મગમગ પગીમ વાં લાંજ
માણ્યાં. (જાણીજમ લીલા પછીથી ભાવનગરની
ગોકર્મી તા. ૨૫-૪-૧૯૦૦ ને રાજ કીડી
દતી અને ૧૮-૧૦-૧૯૦૦ ને રાજ ફરીથી
તેજ જગેએ નીચાપા-દતા. અગાવાર મોરન

અકુતમાં રહેવા વિચાર કરેલા પણ પમાર
એકો હોવાથી રવા નહીં. વીસામત જવા
રિચા કરી દતો એમ પત્રો વપરથી જલુપ
છે) એ વર્ષોમાં અનેક જાળો એવા જવા
કે એમના છાત્રો પ્રવાદ માન લુદી રિચામાં
નહેવા માંડે એટલાક પ્રસંગે એવા જવા
એમને એમની બાનિ રિચા કરેલી કરી. એ

જાણું મદના કરતાં
એમનું સાદિત્વ
છપા જિતિમાન
થમ મહુ.

પ્રતિસ્તાપન

ગણિતકર

ભાસ્કરમા દા-
ખાસ થયા અગાક
પ્રાસીધર્મ તરફ
વળા દતો
ભાસ્કરમા એ
આપણા વધારો
આંદ ૪. રા.
૧૫૦૦ની રા-
આનમાં તેમણે
પ્રાસીધર્મ બદલે
રીને રપીકાણે.
એ રપીકારથી
એમના ઉપર

મતિ અને એકીમંડળ તરફથી પ્રીટકાર
વરસામાં તો મળ્યા રહી નહીં, પણ
બંદરવગે-રેનિક, અગાવાર અને માસિકેમ
પણ મળત અપેક્ષે કરો. મેદક રિચા મર્ગનાર
‘વિજયજીવ’માં પણ ‘મેલીઆ’ એ નામના
રોમની અર્થો કરતાં ધર્મોદા નાનિના પે મોકર

માટે અણુમિત્રા વ્યક્ત થાય છે ને હોઠ પર
દાસ્ત ફરતી રહે છે.]

નવીનચંદ્ર

કપાધિ ! દુનીયામાં મારે કેટલું જાતની
ઉપાધિ નથી. વસતું આજે તો એક નવીન
વાતજ કહેવાની છે.

[ઝેરીશ્ઠર આજે દાસ્ત ફરીપર ફલુકબંધે છે.

વિનાયકરાય

નવીનચંદ્ર ! હું માતું છું કે તમને તમારા
જીવનમાં પૂર્ણ સંતોષ ને આનંદ છે. વળી
એક ધીકતી બેંકના કાચરેકટર તરીકે...

[નવીનચંદ્ર કાચરેકટર માટે કંઈકે બતાવે છે]

નવીનચંદ્ર

હાં ! બેંકના કાચરેકટર ! એ તો મારા
પિતાથી બહુ કહી ગયા એટલે હું કાચરેકટર
રહું છું. નહીં, વિનાયકરાય ! મારાજ જીવન
મંબંધી આજે તો હું તમારી પાસેથી અભિ-
નંદન હજી છું.

વિનાયકરાય

કેમ પેલી તમારી નવી ચોળા (સ્ટ્રીમ)
માટે ! હા. નવીનચંદ્ર ! તમને ફોદ મળ્યો તો
ખરી, પણ એકદર ન રહેતા.

નવીનચંદ્ર

મારી નવી ચોળાના બરોબર પાર ઉતરી
ગઈ છે. એક માટે બહુ કાચરેકટર બન્યું
છે... પણ વિનાયકરાય, કંઈક સંબંધી હું
તમને કે કહેવા નથી આવ્યો. ફરી વિચાર
હોય તો. એવી વાત છે કે જે મારાજ સંબંધની
છે. મારેજ લગતી વાત-નવીનચંદ્રના જીવન
વિષયની વાત-એક બેંકના કાચરેકટર તરીકે
નવી...

વિનાયકરાય

પણ તમારે તમારી વાત કહો. તમે મને
બહુ આતુર બનાવો છો. જલ્દી કહો.

નવીનચંદ્ર

હું થોડાજ વખતમાં પરણવા હજી છું.

[વિનાયકરાય આંખમાં આનંદથી તેજ
ચમકે છે.]

વિનાયકરાય

હું આ સાંભળી બહુજ રાહ મથો છું.
હું માની ગઈ છું કે, નવીન ! તમારી પસં-
દગી ચોળાજ દસે અને તેને માટે 'કે' પણ
કહેવા જેવું નહોતું હોય. હું તમને અભિ-
નંદન આપું છું.

નવીનચંદ્ર

મેં શ્રીપેત્રી મુંદરી અખિલ જગતમાં
સર્વોત્તમ છે.

(નવીન જલ્પાકૃષ્ણ ખાતી આપે છે.)

વિનાયકરાય

બહુજ સાત. આવો નવીનચંદ્ર ! નીચે
બેસો ને વિસ્તારથી સર્વ વાત કહો. [વિનાયક
પુરતી પર બેસે છે ને નવીન પણ પુરતી પર
બેસે છે. વિનાયક પુરતીમાં ઢળીને બેસે છે.]
નવીન ! આ વાત સાંભળી મને કેટલો
આનંદ મથો છે તે શું કહું ? તમારા જીવ-
નની સર્વ જરૂરીઆતોમાં ઉછેરી અને પહેલી
જરૂરીઆત આ હતી. ખાસ કરીને તમારે
નવીનચંદ્ર ! એક સુચોદ્ધ ઓ...

[નવીનચંદ્ર મોંઘે દાસ્ત કહે છે.]

નવીનચંદ્ર

વિનાયકરાય ! હું કે. મારી ખીંચ
નમારા દાસમાં શોધવા નથી આવતો. હું તમારો
હું આવત ને કહવાના પ્રદેશમાંથી દસે
પાછો ફર્યો છું અને તેજ મારા જીવનમાં
મુકવા હજી છું. મારી આરામો જીવનમાં
સાચી કરવા માયું છું.

વિનાયકરાય

હા, પણ હજી એવી ને એવી બીજી
આરામો જીવનમાં રચાવાજ રહેશે.

નવીનચંદ્ર

પણુ તે હવે રૂપનાઓના નદી, જલુ
સાચુ મેરુ. ધરતી જગે માગે રૂપના
આદર્શ રૂપ જાનમે

વિનાય નાય

એમ ?

(વિનાયક જગીર ખબર છે)

નવીનચંદ્ર

હું નહોતાં ધારતો કે કુનીઆમાં શુદ્ધતા
અનુરૂપને વ્યવસ્થા મેં થે પરિત કદાચ પણ
એક રૂપને પમની દગે [નવીન દાસ્ય કરી
આશ્ચર્ય આથે દદવા ખવાયે છે] વિનાયકનાય
મેં એકજ સ્ત્રીને અરજીકરણ પલ કોઈ
મેં મરણ જીવનમાં કદી ન અનુરૂપને
ન કોયા ન કોએવા સાથેને મેંજે ઉપજાવ
ક તેના શીવાય અવ શુદ્ધ ને નય છે-
અથા સુધી હું તને જાણુયા પામ્યો ન દને
નાં કુપી સથ અયોગ્ય ન અવધિનજ દગ
કોમ હું હવે નમજી શકું છું

[વિનાયક નવીનચંદ્રના કપનની નદી કરે
શુભાશંકાગીમ્મ નય અમ્મ મી માડ
દવાયે છે]

વિનાયકરાય

નવીન! તમ શ્રી આવેને હું વધારુ છું
તેમાં સત્યના પણુ જોઈ શકું છું એક વાર
ત માટે તમને અતિનદન આણુ તો કે જોઈ
નથી પણ વાર, તે સ્ત્રી કોણ છે ને. જાણી
શકું ખરો કે ?

નવીનચંદ્ર

વિનાયકરાય! તમે તેને પીઝવતા હોયો
[નવીનચંદ્રના મુરમાં નિશ્ચયતા જણાય છે કે
વિનાયક જાણુયા હોયે] તેનું નામ પ્રશ્નીયા
[નવીનચંદ્ર આજા રાખી દલી તેમ જિહ્વા
નેત્રમ કોણથી નથી રાખેનાં વિનાયક]

વિનાયક ૩૨ ૭ માં માં સી રમણ
સ્થિતિને ન જ કરે ૩ "મંદિતા મંદિતા"
અમ વિનાયક જાણુયા છે]

[વિનાયકરાયનાં કાંઈક નીચે અમ કીમેયો
કરી નવીનચંદ્ર વિન પકને થા કરવામાં
મદદ ના ૧૦ વિનાયક આદર્શ કીયુ
જાણુ છે ને નથી કીયુ]

વિનાયકરાય

પ્રશ્નીયા! વિનાયકિઆની મેંદરી ?

નવીનચંદ્ર

વિનાયકરાય તમને વિનાયકિઆમ
આમન અથ અણુયમે છે તમને પશુપાત
છે હું કહું છું કે પ્રશ્નીના એક પરિત પ્રેમાળ
પ્રખર છે

[વિન વા પાતાના આમનના તથા અથયો
વા છે]

વિનાયકરાય

નવીન હું મુન રજુ છું કે વિનાયક
વિઆમની સરથા તથા તેના કારકર્તાઓ
સરકારી ને મુવીન હ અને તે વિનાયકો
સ્ત્રીઓમાં અણુતમ ન વદનીય હ પશુ
મને પડે ન જ- આશ્ચર્ય લાગુ. કે જાણુ હું
નહોતો આજને કે તમે વિજમમાં વિનિ
જોષવા જશો ને વિવાદ કરો. [વિનાયકના
સુરમાં કદાચ સમજાય છે ને આણુ દારક
કરે છે] તમે આડી અનગો વાનથી અણુ
તો નવીન હો

નવીનચંદ્ર

વિનાયકરાય! માત્ર આદર્શ, મારી જાણુ
ન મારી કાપનાને અનુકૂળ સ્ત્રી મારી હોય તો
કે નો તરજ રી તરીકે કમુખ કરવા ૧૦
થવાર અકિત છું [નવીનચંદ્રના અણુ
મા અણુમના હોયાય છે] પડી તે સ્ત્રી

નિશ્ચય કે અશ્ચય, હવેર કે નહિ મને ત્યાંની દોષ.

નવીનચંદ્ર ત્યાં ઉત્તરમાં છે.]

વિનાયકરાય

સત્ય છે નવીનચંદ્ર !... [વિનાયક ખીરે કહે છે.] તમે ગોત્ર પસંદ કરનારા હો તે વાતમાં બીજા કોને આશ્ચર્ય? બીજાને શી જરૂર હોય? તમારા મતમાં, કાર્ત્તવ્યમાં ને કષ્ટાચોમાં કોઈ શા ખાટે માથું મારે? મારું હૃદય એજ દબા છે છ'ં તમે સર્વ રીતે સુખી થાઓ.

નવીનચંદ્ર

તેમાં કેં શંકા ન રાખે. આપાર પડેલાં મેં જોઈ તપાસ કરી પુરતી આપી કરી છે... [એક ક્ષણ નવીનચંદ્ર પાત કરતાં બાકે છે ને તરતજ ફરી વધારે જબીર બની આમળ ચલાવે છે.] હું માનું છું કે દરેક માણસને એક વાર છપનમાં પેતાની ઓળખા, કલ્પના તથા આશાને પરિપૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન મળે છે. મને પણ તેમજ મળું છે. એથી મારું સર્વ છપન ફેરવાઈ મળું છે. હું તમને એક જાત કહેવા દેખું છું. પડેલાં છપનની અનુપચિન્નિતા લાગતાં પેતાની તેરી તરંગમણા કહી સાચી નજર ફેરવે એમ માની નેકિલા યુવકને ખતર પડે છે કે છપનમાં કમાઈ થના તથા યરા ગેળવલાં તે જપ્તમાં બીજા કેંક અવનતી કહી પરતુ પણ દોષ છે... કલ્પનામાં વિદ્યાર ફરી રહેલા ને યુવકને મર્મ દિશામાં પોતાને અનુકૂળ ને પસંદ પડે તેવી આશા નિરર્થક થાય છે. તે દત્તમાં યશ રહેતો છે, પણ એક એવો વખત આવે છે કે તેનો કલ્પનાવિદ્યારી અભા—તેરી તરંગી વિચાર ધરાવતો અભા—સુનેજ થાય છે. જુગાઈ ગયેલો અશાહીય ફરી પ્રકટ થાય છે. હિંસા અંધકારમાંથી તેને નારજાઓનો આંખો મો પ્રકાશ મળે છે... [નવીનચંદ્ર બાકે

છે. પોતાના હૃદયના પારા બાવ કહી દેતાં વિચારે છે ને વિનાયક આમી દૃષ્ટિ કરે છે. વિનાયકની સ્નેહસરી આંખો નવીનને નિઃશંક રીતે આમળ બહુપણ સુચવે છે. નવીન આમળ ચલાવે છે] એકજ છપન ને એકજ આશા ફૂલીબૂન થાય છે. પેતાની ખરી રિચિત્તિ વધુન કરવા તે અશક્ત છે, પણ એક અનુભવી તેના આક્રમને ઓળખી સકે ખરો કે નહીં ?

[નવીનચંદ્ર ફરી બાકે છે ને મનના અનુભવ મઠે વિનાયક સામે જુએ છે. વિનાયક આવંદયી સામે એક રહે છે ને તવીન ચંદ્રને સાંત્વેલો જો છે.]

વિનાયકરાય

હું તે કુવક અથવા નવીનચંદ્રની પાત પુરી સમજી રહું છું.

નવીનચંદ્ર

ફનીઆમાં જે સારું છે, જે ઉત્તમ છે, જે સુંદર છે, જે પવિત્ર છે તે હવે તેને તે સ્ત્રીમાં દેખાય છે.

વિનાયકરાય

અથવા તો જમતનો સાર, સાંદર્ભ ને સ્નેહ તે સંસ્કૃત પ્રીતિમાં છે. કેમ ખરું ને નહીં ?

નવીનચંદ્ર

વિનાયક ! તમે બહુજ જાણી રહો છો. તે પ્રીતિને પામવા દૂર મારા પ્રાણની પણ પરવા નથી ધરતો... [નવીનનાં તેવો સ્થિર થઈ જાય છે. નિઃશ્વરનાં મુર જમકે છે. વિનાયક નવીનનો દાઢ પકડે છે ને નવીન સામે તાલી રહે છે. પોતે કહેલી-જણાવેલી અગમ પ્રતિજ્ઞા માં પોતે તદ્દ કરી એમ નવીન સમજે છે ને નીચું જુએ છે.] પણ વિનાયકરાય ! આ ખરું શા ખાટે ? તમે પ્રીતિને પ્રત્યક્ષ એમ મને

નવીનચંદ્ર અને તમે પરસ્પરનાં મો. નવીનચંદ્ર
તેવાં પત્નિ મેળવવાના આગ્રહ માટે હું તમને
અભિનંદન આપું છું.

[પ્રમીલાના ક્રીડા વદન પર સ્વસ્થ તથા
આનંદની ઘાટી સદી આનંદ છે.]

પ્રમીલા

નવીનચંદ્ર તો કામ મારી પ્રતિસાદ
કર્તા કરે છે.

વિનાયકરાય

પાલ વરગુપ્તી પ્રતિસાદ મેળવનાર કહેવાય...
[નવીનચંદ્ર પ્રમીલા તરફ જુએ છે. પ્રમીલાનાં
નયનોમાં મસ્તી જણાય છે. વિનાયક વિચેક
કરે છે ને પ્રમીલાને બેસવા પુરમી આપે છે.
ત્યજે બેઠે છે. વિનાયક પુછવડછ કરે છે]
પ્રમીલા, હું સદાચ કહ્યું છું કે પુરની
પીછાન માટે તમારા ન્યાય તથા માનવિતાનું
નામ કહેશો. તમારા જગત કાંઈ અંગે દોષ નથી.

[વિનાયકજણ માનવીનીંડુ આનંદ સાંભળી
પ્રમીલા તરફ ફેરવે છે. પ્રમીલા ક્રીડા કરી
નયન હંડે નરા મુઠ્ઠા નયન છે. પ્રમીલા
‘ફે’ પણ જવાબ આપે તે બહેનો ટેલીફોનની
ધંકી વાંચે છે. વિનાયક ટેલીફોન દાવમાં
લે છે. ‘ફે’ સાંભળી ‘નયનચંદ્ર’ તમને વિદ્યાવે
છે.’ એમ સદી નવીનચંદ્રના દાવમાં મુકે છે.
નવીનચંદ્ર દાવમાં ટેલીફોન લે છે. અત્યારે
ચિત કરવા માટે નરા ખીલ્ય છે. ટેલીફોન
સંભળવામાં તેના મુખ પર મેઘ ને ઉદા
વિચાર આવી નયન છે.]

• નવીનચંદ્ર

પર—પર—એમ સદા. હું એકદમ
આનું છું. [નવીનચંદ્ર ટેલીફોન પાછો મુકે છે
ને વિનાયક તથા પ્રમીલા તરફ ફેરવે છે.]

જય મોટી મીનીટ માટે જવું
જેવડાંમાં મારી વાળવડિક જરૂર પડે.

વાર્ષી મેળાવે છે. મોટર બદલે છે. પ્રમીલા
હું દમણીય પાછો આપું છું.

[એક જગત પર બેઠેલાં દાવકરનાં પાતાની ટાંપી
માથે એકાદી લે છે અને પ્રમીલા તરફ ચેમ-
બરી દૃષ્ટિ કરી આવી નયન છે.]

[નવીનચંદ્રના અવાજ પછી મેળાવમાં મોટી
મીનીટ સાંભળે દાવ છે. વિનાયક પાંદિ
પાંદિ દૃષ્ટિ ફેરવતાં ફેરવતાં પ્રમીલા સામે
જુએ છે ને તે પાંદિ ચક્ર ફેરવે છે.]

વિનાયકરાય

પ્રમીલા !... [પ્રમીલા વિનાયક તરફ જુએ
છે. વિનાયક આગળ અવાજે છે.] પ્રમીલા,
નવીનચંદ્ર આપે ત્યાં મુખીમાં હું તમને
એક સમજણની વાત કહું.....નવી-
નચંદ્ર તો અત્યારે એક મેંકના દાવકરનાર
છે. તેમણે કામ ધંધાની કાઢમારી છે તો
મની મેંકમાં ખીલ નાકાંની શી સિધ્ધિ
મંદનત, વેતન ને માસાગીક પુરતો પણ પગાર
નથી મળે... [પ્રમીલા વિનાયકનું કથન
જરા પણ નથી સમજી શકતી તેની કાંઈ
કાંઈ વિનાયકની વાત સાંભળે છે.] સારા
કહ્યો એક માણસ મેંકમાં ટ્રેડરની નોકરી
કરે છે. રીત પ્રમાણે તેને પગાર બહુજા હુંકે
ને એકો મળે છે. તેમાંથી તે માણસ પોતાની
ત્યાં તથા એક પુત્રીનું પાલન પોષણ કરે
છે... [અહીં વિનાયક જરા અટકે છે ને
પ્રમીલા પર દૃષ્ટિ કરે છે. પ્રમીલા દબા સાંભળ
છે, પણ એકમાત્રની વિનાયકની વાત સાંભળી
રહી છે. વિનાયક આગળ વધે છે.] વખત
જતાં બહુજા પેસાની તંગી પડે છે. મેંકલું
કે તે માણસ મેંકના ટ્રેડર છે. તે માણસ
સમજી છે. તેના દાવથી દમણે રખીઆની
મેંકકરનાર થાય છે. પોતાની આર્થિક તંગ
સિધ્ધિ માટે તે મનમાં કોચે છે ને વખત
નીનો છે... [વિનાયક હરી પ્રમીલા સામે

હાંડી ઢિતરી મળેલી આંખો ઉધાડે છે. વિનાયક દૃષ્ટિ દ્વારા દીપત ને આશ્વાસન આપે છે. પ્રમી-
તા બેઠાણની જગ અચાનક સુરસી-ખરથી ઉભી
થાય છે ને ચકરી ખૂલતાં ટેળણનો ખુજો
પકડી લે છે.] પ્રમીતા! પ્રમીતા!

[પ્રમીતા વિનાયક તરફ ફરી આંખો એક રહે છે.]

પ્રમીતા

વિનાયકરાય, તમે મને પીછાની મથા છે.

વિનાયકરાય

હા, પ્રમીતા,

[પ્રમીતાનો સુર મુગ્ધતા દેખાય છે. પ્રમીતા
શીકારા મારી નય છે. વિનાયક સ્થિર
દૃષ્ટિએ પ્રમીતા સાથે નેંઘ રહે છે. પ્રમીતા-
નો સુર વધારે ખટો થઈ નય છે. તે/વિનાયક
નાંચે છે ને મહામતા બતાવતી હોય તેમ
મિલતય નય છે.]

પ્રમીતા

વિનાયકરાય, તમે શું કહેવા માંગો છો ?
કુંજ પહેરાની લલિતા અને આવારની
પ્રમીતા છું.

વિનાયકરાય

તમને મળેલી ખજી મહીનાની શિદ્ધા
પીમે તમારા મનાર પતિ જાણું છે? અને
તમે તેની માથે પડો છો તે પહેલાં તે કહેવા
હજો છો ખરાં કે?

[પ્રમીતા ઘડાર દેખા રહી વિનાયકના સાંઘ
જુએ છે.]

પ્રમીતા

વિનાયકરાય, તમારો પ્રય વ્યાજબી છે.
હું કો તરડોડી કે ઉધણી નહીં હઉં, પણ
એ જાણત તમારે જાણવાની કે ખાસ.
[પ્રમીતાનો અવાજ સુખરાત નય છે]
જરૂર નથી, નવીનચંદ્ર આવે ત્યાં સુધી હું
બદાર જોડી સમાં રહી જોઈશ... [પ્રમીતા જરા
સકં છે.] વિનાયકરાય, ને જાણત અમારા

બેનાજ સંબંધની છે તે જાણવાનો તમારો મો
હક? તેમાં તમે કેમ માણું મારી શકો?

[પ્રમીતા દૃઢચથી બારમા તરફ નય છે, વિનાયક
ઉભા થઈ આડી ફરે છે.]

વિનાયકરાય

પ્રમીતા, શાંતિથી બેસી હું કહું તે
સાંજળે આપું વર્તન નહીં ચાલે.

[વિનાયકના કહેવામાં દુઃખ દૂરો, પ્રમીતા બારે છે.]

પ્રમીતા

વિનાયકરાય, કેવું વર્તન? ને જાણતમાં
તમને હક નથી તે કરજી કથનીની પાત
વધારે જાણવા હું ના પાડું છું.

વિનાયકરાય

નહીં પ્રમીતા, તમે જુઓ છો. નવીનચંદ્ર
જારા અમત રોડી છે. નામાંકિત પ્રય છે
અને એક બેઠા ડાબેકકર તરીકે પણ ખારે
નેમને સમજવનું લોકોએ. હું તેમને ધારાનો
મજાદાર હોવાનો પણ હક ધરાવું છું. આટે
ને એક સ્ત્રી કે ને...

પ્રમીતા

જસ કહે, વિનાયકરાય... [પ્રમીતા
નાખુસી ને કંડાળો બનાવી કહે છે]—તમે શું
એમ ધારો છો કે હું દિનરાત મજામાં
માળી પહેલાંની થાત જુસી જતી હજાર? તમે
કેમ ધારી શકો છો કે હું તે નથી પાદ
લાવતી?... [પ્રમીતાના માથે પર કાંચની ધારી
ચરી આવે છે. તેનો સુરસો બદાર, પડવા
નેવને રાતાં ચોળ કરી મુકે છે.] ખારે માથે
થઈ ગયેલી બેઠાણી હું પીસતી હઉં તેવી સ્ત્રી
મને કેમ ધારી બેસો છો? તમને કેમ હક છે?
હું કહું છું કે જ્યેને શુદ્ધ પ્રેમથી હું ચાહું છું
તેને ઉત્તરે જોવી હું નાણાયક સ્ત્રી નથી. તમે
અજાન જુસ કરો છો, વિનાયકરાય!

[પ્રમીતા અમા મહાનિ બેઠાર દેખા રહે છે]

પ્રમીલા

નહીં, કદાપી નહીં.

[વિનાયક અંતરાલ છે.]

વિનાયકરાય

પ્રમીલા, હું ફરી કહું છું કે તમે નવીન ચંદ્રને વીરારી સુકો. તેને ભણે...

[પ્રમીલાને કોપનો વક્ષણો આવે છે તે જુઓ તે સુધે તે વીરારી ઉઠે છે.]

પ્રમીલા

અરે, તમારા હૃદયમાં પૈસા શીવાય બીજી વાતજ વસતી નથી? નિષ્કુર આત્માને દયા ને માયા ક્યાંથી હોય? નીરસને શી રસની વ્યથા? નવીનને વીરારી જવાનું કહેતાં તમે તમારા ફર હૃદયનો ભાસ કરાવો છો! વળી તેમ કરવા જતાં મારા નહીં, પણ નવીનચંદ્રના અવનતી નિરાશા છે, તમે નવીનચંદ્રને ઓળખો છો? તેને કોઈ કાપડેકંદર તરીકે જાહેર અવનમાં નહી, પણ તેના અરા હૃદયને પીછાનો છો? તમે તેના આત્માને ઓળખ્યો છો?

વિનાયકરાય

હું તેને જાળવણી બાંધું છું.

પ્રમીલા

નવીનચંદ્ર કોઈ ભાવવાદી ને કલ્પનાતી અંદામાં વિદ્યરતો આચારી આત્મા છે. સમજો છો? વિનાયકરાય, સદૃશ ચવાનીજ વખતે, અવનતી અધુરો આચાર નિરાશામાં ફરી જાય ત્યારે નવીનચંદ્ર જેવાના આત્માને શું થાય? વિનાયકરાય, કદાપી સકો છો? આદ્યંતી શોકમાં ભરકતા બપોટવીમાંના પંગવનપર ભૂતાત્માના ભરિયને બોધ સકો છો? આચાર સુધીની નવીનચંદ્રની અવનનોદ્ધ દને કેવી યથ યથ છે તે વિચારી સકો છો? વિનાયકરાય, નવીનચંદ્રની પહેલાંની અસ્થિર નીરસ અંદાગીમાંજ તેને રાખી તમે સંતોષ થાવી

સકો છો? તેના અગર આત્માને દુભાવી તેનો નાશ કરવાનું પાતક વહેરી સકો છો?... [પ્રમીલાના પ્રશ્નમાં અગત્યા ને મહમતા બોધ વિનાયક વિચાર દરેતોજ રહે છે. વિનાયક મંચવચિત યથ જાય છે. પ્રમીલા આગળ વધે છે]

વિનાયકરાય, મેં પુખ્ત વિચાર કર્યો છે. આચારો જાણે અવન તપાસ્યાં છે. આ વિવાદ નથી તો હું કે નવીનચંદ્ર નથી! નવીનચંદ્રનું કોઈકપેટું અવન અકારું ને નીરસ શું તમે નથી જોઈ શક્યા? મારા તરફથી નવીનચંદ્ર નિરાશ થાય તો તેમને માટે આ દુઃખીઆજ નથી!

વિનાયકરાય

તો જગી તમે નવીનને શા માટે સર્વ ખુશસો ન કરો?

પ્રમીલા

હું એજ વાત પર આવું છું. હું તેમને એ વાત કહી દુભાવું, દુઃખાવું, નિરાશાજનાવું ને તેમની આરા કુળમાં મેળવું! તેમના આત્માના ચુરેચુરા કરી નાખું એજ તમે સમજાવો છો? તે એમના અવનનું જોખમ છે... [પ્રમીલાનો બેધક એકરાર તથા આત્મનિશ્ચય બોધ વિનાયક વિચારતો ઉભો રહે છે. ચેંજરમાં તે થોડાંક પગલાં આમતેમ આવે છે. કોઈકએકેકે દૃઢ યથ જાય છે ને પ્રમીલા સ્થમે આપે છે] પાછલી મુઠી, જાણે અવનને સ્વર્ગતમાન સુખી બનાવવું એજ અમારા ઐશન્ય, વિચારનું ધ્યેય છે.

વિનાયકરાય

પણ પ્રમીલા, નવીનચંદ્ર તમને જેવી સહી પારે છે તેવી સહી તમે નથી એજ નવીનચંદ્રને ખબર તો પડીજ બેઠકી.

પ્રમીલા

વિનાયકરાય, તમને હું એજ પ્રશ્ન

વિનાયકરાય

નવીનચંદ્ર ! બીજી વાર કરવા પહેલાં
પ્રમીલા તમને દેક કહેવા છોડે છે.

(નવીન ચમકે છે. પ્રમીલા ખાસે આવે છે,
તેના પગ છુટે છે, તેના મુઠ્ઠા ચહેરે
ચક્રે પુણી ભેળા ઉતરેલા થઈ ગયા છે.
બહુજ શ્રમ, દયાળુ ને સુંવારા સાથે પ્રમીલા
શક કરે છે.)

પ્રમીલા

નવીન ! હા, મારે એક વાર કહેવાની
છે, ને પહેલાં હું કહી દઉં છું કે... [પ્રમીલા
બાટકે છે] તું તમને પરણવા મોગ્ય નથી...
આઠ વર્ષ પહેલાં મારી સાથે વર્ષની ઉંમરે
બેઠ્યાં હશે. કદાચ મારે મને કોઈની શિક્ષા
ચક્ર દત્તી. તમારે મોગ્ય પાત્રી હું દઉં કે કેમ
ને વિચારો.

[નવીન નથી માનતા ને પ્રમીલાના કાપ
પકો છે.]

નવીનચંદ્ર

શું ?...કેમની શિક્ષા ?...શાને મારે ?
બેઠ્યાં હશે કરવા મારે ?...ના ના. પ્રમીલા !
તું નહીં હોય ! તું ભુલે છે. પ્રમીલા
એવી ન હોય !

[પ્રમીલા વાળી આંખો નવીન તરફ કરે છે]

પ્રમીલા

ના. પ્રમીલા નહીં પણ લલિતા...

નવીનચંદ્ર

મારે પ્રમીલા કે લલિતા, પણ તું ?
નહીં, જો હું મદ દઉં. તું નિરપરાધી દલિતા.
પ્રમીલા ! કહે કહે કે તું નિર્દોષ હતી.

પ્રમીલા

ના ના. નવીનચંદ્ર ! હું દોષિત હતી.
મારો યુગો હતો.

[નવીનચંદ્ર અપ્રમીમાં કુસાઈ થઈ છે
મુનીઆ વાળી સાથે લાપ યુગ નીરાસ
થઈ રહે છે]

નવીનચંદ્ર

હા ! પ્રભુ ! શું આ સત્ય છે ?

[પ્રમીલા નવીન સાથે ભેદ રહે છે. નવીન
નીચું જોઈ જોરે છે. પ્રમીલા સાથે
બેઠો નથી. પ્રમીલા સિંધર બને છે, તે
વિનાયક તરફ વળે છે.]

પ્રમીલા

વિનાયકરાય, મેં સત્ય બોલેર કહ્યું છે.

[પ્રમીલાના સુરમાં દરતા ને નિર્દોષતા આલેદુગ
વિચિત્ર જણાય છે]. તમે પરિણામ જાણો
છો...વિનાયકરાય, હું જાણું છું...પેશ ! હવે
હું જઈ છું.

[પ્રમીલા કિંમત પાલકે બારણા તરફ જાય છે.
તે પહેલાં નવીન ઉભો થાય છે ને
પ્રમીલાની સન્મુખ બાંધી જમા રહે છે.]

નવીનચંદ્ર

પ્રમીલા ! ઉભી રહે, આ બધું શું
સાચું છે ?

પ્રમીલા

મારી આ હુલ અક્ષમ છે.

નવીનચંદ્ર

નહીં. કહે પ્રમીલા ! સમજ કે હું તારી
સ્થિતિમાં હજી નો તું મને ચાહે ખરી કે ?
[પ્રમીલા વિચારે છે ને મૌન ધારણ કરે છે.]
પ્રમીલા ! બોલ, તું મને તારી સ્થિતિમાં
ચાહે ખરી કે ?

પ્રમીલા

નવીનચંદ્ર, મને માફ કરો. મારું મન
મુગ્ધ છે. મને જાણ થો.

[નવીન દડ બની રહે છે.]

નવીનચંદ્ર

પ્રમીલા ! મને માફ જવાબ મળવોજ
જોઈએ.

પ્રમીલા

નવીન ! તમે સમજી શકો છો તે શાને
પુછો છો ?

શરીરમહિમાનું સ્તોત્ર

વેળા:

૨૧. 'વિનોદકાંત'

વિવરણ:

૧૦. કલ્પાનિધિ

હ શરીર! વિશેષમાં તું મરજો માં
મિત્ર નથી, ત્રિશ્વરમાં તારા સમ
સકિન કાંઈ નથી, ત્રિગુણના અનુભવ તે
કરાવ્યા છે તેરા મહાએ કમળા નથી.

સત્તાવીસ વર્ષ! ક્યારે એ આત્મા તે મળા
તેની કાઠને ખમર પડ્યું પડી? અને છતાં,
કરોના અત્યવ એટલા વખતમાં આપણે
લીધા એ આખાં સદચારની પરંપરા કદથી
મેઘાને ને બેનકુલ દત્તી? આપેશની એકેક

લદરી આપણુ એકને કેવું અવનવું વીકસા-
વતી? મુખદુઃખની ઘરખાજે એ વર્ષોમાં આં
સાં મુદ્દમ બંધનથી આપણને નથી બાંધ્યાં!

આત્મી અર્થાત્તિક વિભૂતિએ પારનારતું
નરપ પણુ, વર્ણવતાં વાચકપત્ર પાત્રુ મારે
તેવું પરમ મોદક છે. મારે એના પરજીવો
પ્રવાસ પણુ કરવો એ નિઃશક્તિમાનનું
પ્રદર્શન છે. છતાં આ મુદ્દ લેખિનીને પેરેમેશીન
એવી એવી કાલમોને વસ થવાની ટેવ છે.

અને તારી કોયેક આસાનો ઉઠાસથી પુરીને મેં એ આતમો પાથી છે. એવી વધુ કંઈ એ વાત મારી પાસર સમિતોથી પર હતી.

તારી આટઆટલી સુખીઓ છતાં, મારા મિત્ર મેં દુર્બુદ્ધિએ કેટલી બધી વાર તારાં અમોખું મોદપ મગવવાની એટરકારી જતાવી છે. અત્યંતી મારફ વાણીને તો દુર્ભા અદાબ છે, તરફર અપાનાં રોળાંની મોદીમા તારાં દાદર, અંપાબ્યાં છે ને રોજરોજ પેલી નવ-મ્મની દેવ પકડવા દેહતીએ તાર વીંધપાડેની કાંટાવા વાંડો પરથી છવને એજામે પચુ તમે કદામું છે. આ મોર ને વજરેથી પાપોનું કમર મારે કયે તીર્થ જરને ધાવું ?

એક ઉઠતી વાત

દેહકાક તારી દુર્બંજનાનું રહે છે ને સુખના કરવાના કુપામે મુશબ્ધા કહે છે, એ જાગનની મ જગમગમા નથી કરી કોટલી ગિંતો તેમને છે, અને નળીઅત મુશદવાની એ ભજા-મજો એકાદ બે ક જેવી તેવી નથી માંડે ફેંસાલ મોરપ પીપું; અદામા કુલન મોરસ મોરખાવા; આનંદનિબદવાવાને ખટાવંતો; સુખજુપપદી કે વસંતમામતી લેસી, લામ-નગરના સુરિખ્યાત સ્વર્ગીછતો મન પુરવા; મોરપનના મોખાંડી ખાળીતો કામ લેવા; હંપર કે નહીં તો મદુવરાટની વાધા સુખવી કે રોજ ઉઠીને જરુજનના પાદ કરવા—અમ મનમગની વજમાતી, વજુખરસજ નજાદો મારે કાને વાડુની લદરેલદર પર આવીજ આવે છે.

પચુ સરીર! આપણા સદચારના એક દુપા બેહની એ સુદ છવેને શી આપર હેલ ? આપણે અંબધ આધારણ ખાળીતો માનવી કોવો નથી કે નળજામ તેમાં

નજરરપ થાવ. આનું એ સરના સપાદકારોને શું માન ? કોયે એ ફાફ મને, કે મોરેમજ દીધું પડ્યું હોય છતાં હું આનું મુંખાછ રખડી સફે. કે તસનરામાં સોદી મુદરાસ પચું હોય છતાં કસાકાના આપણ ઉગતપરા કરતો હું લેખો સુખાવાં કે ખુદા તપરપા રખે, એ કહો સમિતવા ધખાવે જનનું ?... મને તો તેનું એકજ કામજુ જટે છે. તારાં તરુની મારી મેદર આદનાથી પ્રજાને તે મને નેવી કપડી કમોટીને વખતે પાચુ મારી મેવા દીમોતનીતી કાણી છે ને કાળો કાઠી પહોંચા સુધી પચુ તેમજ કાળમે એમાં કશો કાંદેદ નથી.

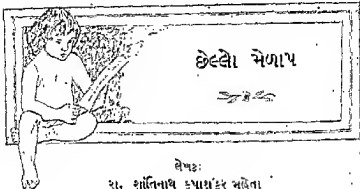
‘કાળને કાઠી’ એ કરબાઈ સબોથી મેરા-વલી કપના એક અનિવાર્ય, આપણ દિવસનું જગનુ મેરું ચિત આતેએ છે.

* * *

નિર્મળ વેરાત, ખગખજ વહેતી નદી. બલે અનંતવા સુધી સીમાઓ વિસ્તારતી વચ્ચાની નીરસ અને નિવમદીળી પિસાલતા, મામેરથી સ્વંચ્છે મુમતા વાળના વેગીસત સુસાલ.

નદીતીરે તારી છેલ્લી શપાને વીંટળા-કને આજ સુધીતા અંધુજનોમેહા છે, તેમનો પહેરવેલ પંજિનાનું પાતાવરણ સરજે છે; તેમનો કેસાદમ કંડાનો આજે છે; તેમાં કેલ કાંઈની જનાવડી અંબીરતા દવા કુપજવે છે.

પચુ શપા તો એમણે કજા ને કાળેથી રખી છે. એક લાકડું આજું કે અસુસરનું નથી રાખ્યું; એક તલજાઈ અસવચ્છ કે લાંચુદુક ન રહે એ લેખ છે; એક અજવવ વાંકો કે સુધી રહેવા દીધો નથી...

લેખક:

૨૧. શાંતિનાથ કૃપાશંકર મહેતા

ચિત્રકર:

૨૧. હિંદાલાલ અંબાલાલ કોર્યા

—૭૭—

૨૧ દેસા ઝીંચરાની અંદર પશુ નેનું શયન
કપાસ તેજ મારી ફૂલું હતું. અંદરમાં
ની શીતવ્રતાએ તેના અંગે અમરમાં પ્રવેશ કર્યો
હતો. કમરેપનાં બાણ તેને સ્પર્શ્યાં દરેકે દે
કેમ, પશુ બીજાના હૃદયમાં તે ઉત્પન્ન કર્યો
તેનું તેનું રૂપ હતું. તેના મોઢા ઉપર પડેલી
કાપની રેખાઓ તેના કાપની આદ આપતી
હતી.

શુભ અને ઘાકળી મહિલા તે ધર્મશાળા
માં મોકલે હતો. પરંપરાના સુત્ર ઉપર બેઠાબેઠા
તે રેડલા શીકતો હતો. તેનું ખાન રેડલામાં
ગરાબર રીતે ન હતું. સમગ્રે રાત્રી દરમિયાન તે
ચિંતાર કરતો બેઠો. મહે જેવા અનુપસિંદની
આંખમાંથી હાલ આંસુ પડ્યાં. આંખમાં તેને
મદારાગતો પૂર્વ રૂપ સાંભળ્યો. સાથે રમેલા,
સાથે જમેલા, સાથે ભેગાંભેગાં નાચવા વાંચે
મંગળુ કરતી. જાને નાચવાનું પિત્રો પ્રાન્ત
ને શી રીતે હવે ગદાવતી તેના વિચારમાં
તેમણે હલગરા કરેલા. આજે તેમાં
તું કંઈજ નહીં. તેજ મદારાગતો અવરૂપા-

થી આજે તે બાપાનીની અવરૂપામાં દરેક
મેળાપનીની આંખમાં આંસુની ધાર હતી.

સામેના ગરતા ઉપર ઘુબા ઉડતી હતી. એક
ઘોડાર વેગથી આવતો હતો. તે ધર્મશાળા
ખાસે આવ્યો. અનુપસિંદે હાથ ધોયા. આવેલા
રથારે તેને નમન કર્યું. ખીસામાંથી તેણે એક
લખોટો કાઢ્યો. અનુપસિંદે તે લાઇ લીધો.
તેને આશ્વર્ય થયું. સદાજ વારમાં ધમ્મો
ફરફર તે બાપી શક્યો નહીં. સદાજ તે બેઠી
હતો. “મદારાગતને સમજ આપી?”

“હાજી, ભેગી જ આવેને તેઓ જાણે છે.
આપના પિતા તેમને ગમતું નથી. મંડીની
દુષ્ટાથી તેઓ માલીનગાર થયા છે. આપના
પિતા તેમનું તંત્ર અરનાવરના પત્ની થયું છે.”
સૈનિક બોલ્યો.

આપને જાણ્યું કે સૈનિક મદારી
કરે છે. જે મુઝાએ પોતાનાં મદાર
હાંટમાં, જમીન લાઇ લીધી અને ઉપર
પોતાને દેસનીકાર કર્યો તે રાત્રીને પિત્રાત
રોડે પ્રાન્તની વડારે ગતાં તેને આરહું થયું.

કરના ધાર્યા. આતું રત્ન કચરામાં પડ્યું રહે
જે તેને કીક જણાયું નહીં.

ઐનિક લુપાનીમાં પ્રવેશ કરવા માંડ્યો
દતો. તેના મેઢા ઉપર ૬૭ મુઝો છેરો
પુટ્યો ન હતો. તેનું ઝાળ ધારીતું મોં સ્પર્-
ના પ્રકાશમાં વધારે તેજસ્વી લાગતું હતું.
તેની આંખોનું તુર સામાને આંજ દે તેનું
હતું. તેનો દરેક ખોજ સામાને મુખે કરે તેવો
હતો. અનુપસિંદથી ન રહેવાનું. તેણે તે
લુપાને પુછ્યું:

"તમે મદારાગ્નતા ઐનિક હોવા છતાં
મેં તમને આજેય જોયા."

"એમજ છે. હું કમણું નપાળ રાખત
મથો છું."

"ને પહેમાં શું કરતા હતા?"

"તીર ફેંકવાનું શીખવો હતો" કંઈ નેણે
આંખનો મથકરો કર્યો. અનુપસિંદ આંખો નવાજ
લાગી. અગ્ની જોલવાની છમ. હાથમાવ
અને આંખનો ગરોઝ મુખે કરે એવાં હતાં.

"તમારી ફેરવાએ તમારું નામ શું
પાડેનું વાક?" રોગ કરતાં કરતાં અનુપે
પુછ્યું.

"મારું નામ?" કહી ઐનિક જરા અટક્યો.
પાતું સાંમયું હોય તેમ બોલ્યો: "મારું નામ
મારી માએ પાડેનું—ફેરવે નહીં. તેમણે મારું
નામ લાડમાં પસિંદ ગુપ્તું છે."

"તમને દરે મદારાગ્નતા વનંજીક સ્ત્રી
લાગે છે?"

"જરા પણ નહીં. પણ શું કરું? આ પાપી
પેટ તુ તેની વેડ કરાવે છે" કહી બીચારાએ
પેટ ઉપર હાથ ફેરવ્યો.

"નહીં નહીં, તમે લુહું બોલો બે. તમારા
પોતાના કપાંથી તો તેમ ઘાવું નથી. તમે

કેઈ હેતુ સાધવા આમ કર્યું લાગે છે." ચતુર
અનુપસિંદે શંકા લાવી પ્રશ્ન પુછ્યો.

"ચાવ ત્યાંમુધી ઠરીશું" કહીને લુપાલ
ઐનિક જવાબ આપ મથો. ધોરેધીરે સાંજે
તેઓ અંધ રૂતે આવી પહોંચ્યાં. પસિંદ
મુખીને પોતાની જોખખાણ આપી અગ્નિ સાથે
ઉતારમાં મથો. બને ત્યાં સુતા.

પસિંદ પીશે તેને ખુબ વિચાર આવ્યા.
તે પોતાને ખાટો ધસકી પસિંદ જાણે
લાગ્યો. તેણે નીખામત દીધે પુછ્યું:

"આરાધા ધોડા સદવાસથી પણ તમને
હું અધીર શક્યો છું. મને ને કે કરાનો
ભવ નથી, છતાં વાજવા ખાતર પુછું છું કે
તમનું આમાં કે કાપનું તો નથીને?"

"મદારાગ્ન, ત્યારે આપે મને છુટે
માનોને?"

"અનુપસિંદને પાટા ખાતી થઈ. તેને
વધારે મોકમાઈ કરી દીધી. કસોટી કર્યો વિના
તે લાખમાં આવેલાને જવા દેના નહોતો. તેણે
આસપાસ નગર નાખી પુછ્યું:

"અને વખતે ચાવ તો તમે શું કરો?"

"બીજું શું કરું? મારા વચન ઉપર
નિયમ રહું."

"કયું વચન?"

"એ કે તમને મારે કારાવાસમાં ન રહેવા
દેવા સમિતને તમે જાણવા કર્યો. વચન આપવામાં
તેમણે પોતાનાં માથાં બોધાં છે."

અનુપસિંદે તેનો વાંચો ચામડ્યો. એક
રત્ન તેના દરમમાં આપું નાણી તેની ધારી
ઉછાવવા લાગી. તેણેનો ચાક લાગ્યો હતો
એટલે તેઓ ઉંધી ગયા. અનુપસિંદને મેઢા
કંઠાણનાં રૂપેન આવતાં હતાં.

૨

આ તરફ સેનાપતિને પકડવાથી શોકમાં હોહાકાર મચ્યો હતો. સૈનિકોમાં દીક્ર ઉઘાં ઘડાં દતાં, તેણે નાનપણથી અત્યાર સુધી સતત્ય અને રેવતરી અપૂર્વ સેવા કરી હતી. મેંડાને જલ્દી આવો મળે એ લોકોથી સંખાવું નહોતું. રાત્રી કરજીસિંહે જ્યારે પોતાની વિચારસાગરને છુટી મુખી દીધી ત્યારે અનુપસિંદની ન રહેવાયું. તેણે મહારાજના કાનમાં ખુશ્કા રાખ્યો સુધા. નવા મંત્રીએ મહારાજને કહ્યું: “વાધને હાથ માટવા ન આપાય આખું શરીર લઈ જાય.” રાત્રીમાંથી અનુપનું ઘરનાર છુટી તેને દેશનીકાલ કપો. લોકો હડતાળ પાડી બેઠા. હરકરના મીપાલીએ અનુપ પાછળ મારા જાતી મવા દતા. તેઓ રાત્રી અને અનુપને વહાદાર રહેવા માટે પાછામાં આપવા પ્રત્યા. લોકોની ધમ્મ તુલ કરવા તેણે પોતાના ખાનગી માણસને રવાના કર્યો.

જ્યારે લોકોએ સાંભળ્યું કે, અનુપસિંદ પાંચરમાં જ બેઠો છે ત્યારે તેઓ થોડાવેલા જાની ગયા. લોકોનું પુર ઉઠતું, હર્ષનમેતી પ્રજા તેના દર્શનાર્થે દેડી. કો દોડ તેના ચરણની રજ લેવા લાગ્યાં. બધાની આંખમાં પ્રેમાશ્રુ દતાં, કારણ કે આગે તેમના હૃદયનો અધિકારી આવ્યો હતો. નિઃશ્વ મનના અનુપસિંદની આંખમાંથી પણ આ દરમિયાન બેઠા આંસુનું દીપું ખર્ચું. આ દર્શમાં લાગ લેવાને માટે તે પોતાના મિત્ર પદસિંદને બોલે છે તો ત્યાં પદસિંદ ન હતો.

શેડી વાર પછી મહારાજ આવ્યા. લોકો અજાણ માયાં એક તરફ ખસી ગયા. અનુપસિંદ તેના અનનકાતાના ચરણમાં આંગળી ધર્યો. કરજીદેવ અપાર્ધ જાતી મથેલ તેને સુની મિત્રતા

સાંજરી. હજીવર પગાતાપની મટીયાં તેનું હૃદય બળત્ર લાગ્યું.

“મારા મિત્ર! મારા અધિવારીપણાએ તને ખટું દુઃખ દીધું.” કરજીદેવ ગળમળો બની મથે. બધાં માણસો તેની તરફ અમીની નજરથી જોઈ રહ્યાં.

“મહારાજ, એવું કહી મને દુલ્લો નહોતું. તો આપને આગ્રહારક સેવક જ છું. મારે દુઃખ કુંદ મુખ કુંદ આપના પ્રત્યક્ષકણથી મને સુખ જ છે.”

લેધિનું ટોણું દર્પનાદ કરતું કરતું વીખ રાજ મળું. અનુપસિંદે સૈનિકોને જણાવી દીધું: “હું હમણાં થોડા દિવસ મારે વતન ગઈ આવીશ, ત્યાં સુધી તમે શાંતિથી રાજ્યની મેંવા કરવો.”

બધા રાજદરવારમાં આવ્યા. અનુપસિંદને અગ્રે ત્યાં જમવાનું હતું. જમીને આરામ લેવા માટે તે બીજા ઓરડામાં ચુલે. રાતે મુખ લંબવા જતાં આગે તેની આંખમાં મુખ તીંદ બરાહ હતી.

૩

અનુપસિંદ નિઃશ્વમાંથી ઉઠ્યો. નમ્રત યદને સુએ છે તો પોતે રાજમંદ્રમાં નથી. પોતે અધારી જોલમાં હતો. તેણે પોતાના પોંચા કરવા કરજીદેવનો દુષ્ટ દરજો તેને સમજાવ્યો. આ દમા વારતેજ તેને અડી લાવવામાં આવ્યો છે જાણી તેનાં રોમેરોમાં જાણ લાગી.

રેવતને શાંત પાડવા અને સૈનિકોને કમવા ખાતર તેણે આ કારણને રચ્યું હતું. પ્રજાને દેખાડ્યા વિના છુટકો ન હતો તેટલોજ તેને વેર પાળ્યા વિના છુટકો ન હતો. બધા મામલો શાંત પડી મથે. પોતે વેર વાણું તેના મર્મમાં લે મજકલો હતો.

ગાંધી જેવો બની ગયો. તેના હૃદયને કાચે બધા થયા લાગી. રૂઝની આંખોએ તે ક્યાં સુધી પહોંચે રહ્યો. “હવે તે મને સ્ત્રી રીતે મળે! મેં સર્વ આશા છુટી છે.”

“ત્યારે તમને મેળવી આવું તો?”

“ના. મારા મિત્ર, હવે તો હું જરૂર પશુ જોખામાં લઈ નાહું. તું મળા પછી મારું શેષું?” કહી તે પચ્ચિંદને બેઠી પડ્યો. બંને બન્નુ આગે હૃદય કામચીને રૂઝા.

થોડી વારે બામસેનિકે પોતાના માથા ઉપરની પાપડી ઉતારી નાખી. પોતાની સાથે આંખેહું, પેદહું, છોડયું, શરીર ઉપરનાં બધાં વસ્ત્રો કાઢી નાખી નવાં વસ્ત્રો સ્થળાં. અનુપસિંહ ગાંધીની માઠક તેની તરફ જોઈ દ્રશ્યો તે ઉભો થઈ ગયો.

“કેમ મારી પડ્યા?”

“હા, મારા નાથ!”

જાને પ્રેમી એટલાં, અપરાધતત્ત્વ પાન ક્યાં જનાં તેઓ કરતાં નહીં. તેઓ રમસોડનો સ્ખાલુમય કરતાં દતાં.

પશ્ચિમ દિશામાંથી સૂર્ય ભગવાન પ્રત્યન વહને જોઈ રહ્યા હતા. સંજવા ધીમેધીમે કુંકુમ પગલાંથી આવી આવકાર દઈ મળ. પર્વત મંદર્જક મનિયા આવી શુભાશીર્વાદ વરસાવ્યા. પાસેના જંગમનો વેલુનાદ મુકત કંઈ પથોયાન આઠ રહ્યો હતો. બંને પ્રેમીનાં હૃદય પ્રેમના આવેશમાં જોરથી ધડકી રહ્યાં દતાં.

રાત પડી રહી. અંધારી રાત્રિ એટલે આગળ જંગનો પિયાર માંડી વાળ્યો. સાથે લાવેલાં દરીઆરોતું એકીકું કરી રાત્રિ કાઢી. સવારે જાને ઉઠ્યાં. કબીને લુગ્ને છે તો પોને આભ્યાં દનાં તે રરતા તરફ ધુળના મોટેમોટા દેખાયા. બંને સાવધ થયાં. સરખ મુજી તેઓ નૈપાર થયાં. હવે નાસવું એ તેમને મન બીરત થાગી. બંને ફરીને બેઠ્યાં. છેલ્લા મુખન ક્યાં. આંજો તેમના મિલનને ઉઠેલો દિવસ હતો.

કરજીદેવ અને તેના સ્વારો આવી પહોંચ્યા. કરજીદેવની આંખમાંથી અગ્નિ ઝરતો હતો. તેનું વેર જોવું થયું. દરથી તેણે જોરથી ઝાઝ મારી:

“કુષ્ટ! ઉવરે મારા પરમાં જ થાડ પાડી! તેનું ક્ષુ હવે તારે જોમળા વિના છુટી નથી.”

“મેં તમારું અનાજ ખાધું છે એટલે હું સામે આવવા ખુશી નથી, પણ એ તો મોહક છે, આપું રતન તમારા જેવા પાપીને ત્યાં ન જોએ” કહી તેણે દરીઆર મુકી દીધાં. પશ્યો પશુ તેનું અનુકરણ કર્યું. કરજીદેવે તેને પાંખી લીધી. પદ્મા તરફ જોઈને તે બેઠ્યો:

“કુસત્રા! તું મારી મુત્રી થવાને ચોખ નથી.”

“હા બાપુજી. ઉવરે આ સ્થિતિ જ મને સારી લાગી.” કહી તે ધોડા ઉપર સ્થર થઈ. બંદીવાન યજ્ઞેલો અનુપસિંહ અને બધું સૈન્ય રાજનગર તરફ ચાલ્યું.

સહેરના અખજાજમાં બંનેને લાવવામાં આવ્યાં. લોકો આકંડ કરવા લાગ્યા. રાજની આંખો લાલચોળ હતી. લોકોને ઉદેશીને તેણે કહ્યું:

“આ પાપીએ મારો મોટો મુનો કર્યો છે. મારી કુંવરીને બોળવીને ડાલામાના લઈ જતી એ લવંકર રાજકોલ છે. આજ નરાધરો આ દુનીઆમાં ન હોય એજ સારું છે. માટે આજ રાત્રી મારા હાથે હું તેનો પંચ કરું છું.”

અનુપસિંહનું મોં મલક્યું. તેણે સ્થિત સાથે કરજી તરફ જોયું. લોકો તરફ તેણે નજર નાખી. છેલ્લા શબ્દો તેણે લોકસમૂહને સંભળાવ્યા:

“આજનો પંચ દિવસ છે કે, મહારાત્રને હાથે આજ મારો પંચ થાય છે. મને મારી પદ્મા પીએ વિના નથી. પણ આ અંધ જતેશ

રાજધિરાજ

‘ગુજરાતનો નાથ’નું અનુસંધાન

લેખક :

રત્ન કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી,

બી. એ., એલ.એસ. બી., એડવોકેટ;

પ્રમુખ, સાહિત્યસંસદ.

નોંધ

તેજે મારી “પાણ્ડુની પ્રભુતા” કે “મુજરાતનો નાથ” વાંચી દુરે તેને આ વાર્તાનાં કેટલાંક પાત્રોની ઓળખાણ પડશે. તેણે એ વાર્તાઓ ૧ વાંચી હોય તેને મારે નીચે આપેલી ઓળખાણ બસ છે.

જ્યસિંહદેવ રોસાંકી ... અણલીલવાડ પાટણનો રાજા અને ગુજરાતનો નાથ.

મીનળદેવી ... રાજમાતા.

મુંબસ ... મહા સ્વર્માત્ય.

ઉદા ... મંત્રી અને ખાંભાતનો સત્તાધીશ.

દાદાકે ... મંત્રી : * કર્ણુવિહારીનો સત્તાધીશ.

શૈલ ... મંત્રી.

ત્રિભુવનપાલ ... રાજાનો ભત્રીજો ને † લાટનો દંડનાયક. ‡

કાશ્મીરદેવી ... ત્રિભુવનપાલની પત્ની ને મીનળદેવીની ભત્રીજી.

કાકે ... ત્રિભુવનપાલનો મિત્ર ને મદરાજ.

મંજવી ... તેની પત્ની.

સજ્જન ... સોરઠનો દંડનાયક.

પરશુરામ ... તેનો પુત્ર.

રાંખેંગાર ... જુનાગઢનો રાજા.

રાણકદેવી ... તેની રાણી.

‘વિધવા’ના બે બોલ

નેપક

ન સિનાયક નદરેકર મહેતા

૧૯૪૩

૨૬ મે ૧૯૪૩

“મહારાષ્ટ્ર”

મા રા કૃપા આપે કાલે નાખી આપની
પર્યાપ્તિને કર્મકાંડ પર લખાવવાને
મેમ ગાથા ઉપર અવાચકી સીંધી આવી તરીકે
ફલામાં મરવા પામી નથી આપ મારા વાનના
કે તેજ નરસી દર્શક છે તેથી વિશેષ આપના
કૃપાની સ્વક સમકાંતર નું આપવા સમજા
પડે છે ને આપની સમજ મારા કપડાં કોનેડી
કોના કનિષ્ઠા નથી તેથી હું મારા છે

આ પ્રમુખોની સીંધી ૧૯૪૩ના માસ
મહીનામાં નામની લીપીમાં લખેલી ગ્રામ રસસિની
સીની ત કથી મારાં મને નહુ નિમ્મલી મેક
કે લખનાર હું અને મારા પુત્ર વિશ્વાચરણ
માર કૃપામાં કોણ નરસી આવતું? આ પવિત્ર
સ્વપ્ના એવો વ્યક્તિયાર મારા છે તેનું
વર્ણન લખવાનું આ મ્યાન નથી રહેના
અને ‘અર્જુના’-સ્વ નિઃ-મનુષ્ય અને
મનુષ્ય-મનુષ્ય-આપ બે ધમરીન મનીન
નદીનાથી કુદા અનેક એકાંત ના ના અને
કે હું આ પરમજ્ઞાન એકીકર દોષને એક
પ્રાનકાને સાવા પુરોહતમાં મારી પામ
આવા ને હવે કે મારી ધમધની એ લેડી

કાળીન દરેકીનાવની કમીની મન્ય હતી
તેની મધ્ય ક્રેકર ઉપર લખામણની સીંધીની
જરૂર છે તેણે મારી લખી આપી ને સાજો
અનર કાકા આનમ પડ્યું કે થોડા દિવસ
ઉપર મનુષ્યના મારા મહિત એક એ
કયાં દાસના વિશ્વાસની સહા ઉપર પડી
હતી તેના નાજમ એ નીંદી હતી કપીપાન
મા આવત એનું ખાસક મરી મનુ ને તે
આ સાધી મારી મારે પાછમથી મનુષ્ય
પડતું કે તેને પીણા બરમ જેવા માર્ગ
ચમેલી પણ આ આર્થસમજાએ ને રોડેડ તે
આ મેક ને માનન ન પડતું પેણુ તેજામળા
હા ના મરેકો તેની રૂઝ એક વાં જાદ
મરવાક પદા અન્યા તે ઉપરથી તેને પુરો
કારણ સમજાતા મેખનકેથી મનુષ્યની
દેશમાંથી હીંચ સરખ ન હતી, શનો સમજા
આપત પડતા પેણુ એ હું મનુષ્ય એ કુદા
પરથી વરી હતી તેમા ગ્રામની રામકરને
મનુષ્યન કોણુ એ આવાથી મે નીચેનું
નમણુ એકરૂ રૂઝ છે ને કપાન સુત

કેટલીક વિધવા બાલ્યોએ ત્યાંના કબેકટરની કાપડો ને સદાનુભૂતિવાળી જાનુને ખવ લખેલા ને મારા વાંચવામાં આવેલા. મેં સાંભળ્યું છે ને પ્રભાતે મદાત્મા માંથી છતાં વાંચવામાં પણ

“પિતૃ મદાત્મા,

ત્રીજી વર્ષથી વિશેષ તમે તમારી નજર પાછી ફેરવો. સુચરણના એક નાનકડા ગામમાં ની હું વગની આ દુખી દુનીયાના દુઃખના

બાળમાં ઉમે-

રો કરવા

જન્મી. મારા

પિતા મામ-

લનાર દેવા.

હું હુંગી જાત

માં પેદા થા

એટલું કહીશ

તો મામરો.

પરમાં અમે

સુખી હતી,

પણ પાછા

ધેરાધું ને મારા

પિતા આત્મા

થવા. આ

વેળા પરમાં

મારા મેલા

કાસાની વિધવા

ત્રી, મારી

માતા ને હું

એટલું જ દવા.

મારી ઉપર

આંક વર્ષની

દશે. મળ્ય

એવોટ્યાર છે.

મારી માતા

હું રવનામાં પડી હતી. દેશા બાંધ મને લઈ ને મું નેની સાર્ય ગઈ.

એ પત્ની આત્મા દવા અર્ધી નીચે લખ્યું છે ને કહ્યું નામક નથી, સત્પત્ની તાણે ને અપનો વાળે ને જ્યાં માંડી લાંચલી છે તે કચેરામાં દેમાંના જોડીની.

જીવસ વર્ષની પળ નહતી. પિતા મળા પછી એને પછી ઉપર રહેવાનો એ દત્ત દતો! પછી દુઃખનું ને પ્રાથમિક કરવા આત્મા-ને માથા-કરવા મારે આત્મા ને અવિશય સુક્રમાર ને મુંદર હતી.

પિતાશી સીરકન તુમી પડતા તે કમચાલ
 મહા ડા. પ્રમને તેને નીરૂપા બનતુ પડતુ
 મનહિમા ઉછોટી છતા પશુ અણધારે નાંધરમ્મ
 કામે કરવા પડ્યા કે જેવી દીનપણુ સામવાય
 તેની કામગીરી મનોહર મનિ કરમાલ તે ગદ
 દાની પશુ સાગ મામે જ્યારે તે જોતી-
 જોતી જોતી જોતી તુમી પશુ ગેર દુ નીવડીય
 એમ જ્યારે નેને થતુ-ત્યારે એનું શબ્દ રિપ
 ખોતુ પશુ રૂપ અરુના અંતરથી જે દેખા
 માન થતુ તે દુ દમજુ દેડે હુ એમ મન
 જો છે એજે જો પાપ કયા કે જિન આમ
 તપસિતની બનતુ પ / માગ કાઝ જોતી વ
 પરોના કે જેથી પુત્ર મોપ તે દેખાઈથી પીચાઈ
 માન જાપ ચિત્તાએજ શીંગ મંપાવવા કેમકે
 માં મારી જાગેજ નાંધ રાંધે દશે ને
 આજ નીકા વા થવા નમને રેખ પ સામ
 ધનન પશુ એક જનનના રીંગ માનના માઠ
 એ હાથમાં રીંદા થઈ મળા દના ન આશુ
 ને પડેલ દામ મોખને કમ તુ તરફ સંગ
 એ પીચાઈ ન નિવડવા દના કાઝ મળા
 ભુપી પડે પશુપત્તા ચિત્તાની સ્ખાપી
 દેવાય ન કપાને કપાઈ દક નદી ગુજર
 પ્રજા મમતાય મુદિની મણાય એ અમલી
 નમને થતા કયા તુમ થ મળ છે / વિધવાને
 જમરદારી દો પુનરુદ્ધારમા કસરવા
 માગ નર્થ પશુ માર કાઠી જેવા જાવ
 રાંધે રાંધે રાંધે અનય જોતા મને નુ
 યાન થો માગી માન કે નો છેલ નદી નો
 જનરેનાર દુ એના દુ અણુવમા દુ કાંઈનીઆ
 રૂપ દાની પશુ બીચારી કાંઈ દેખા દેખાઈ
 નવામાં કપાની અહન દાની એજે દેવાક
 નાવક ભુવાનીઆ રહી જાવ પશુ રૂંડી કાંઈ
 મળેજાવ મુરિવાળા ગુજરાતીને હુ કમકમાઈ
 મળે છે

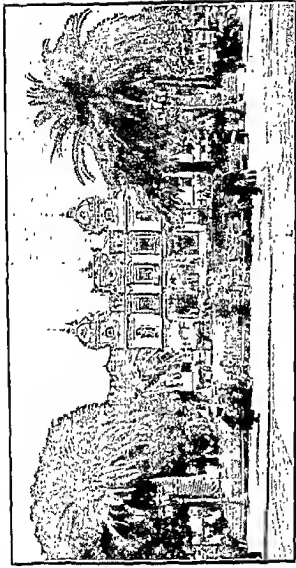
એર દુ ખના દવા પશુ વીરવા કામને
 મારો કમને કમો દતો 'દેગાળી શુ સમને ?
 નાના છે, લાકડાવા હ લાકડેના કરી મુક્યા
 હ દીવરકામે ધાકા ન રાખી ને જોતીને
 ઉતેગાજ ન આપડ કામ કરે જો / થાડા
 દને ? ન માદા મા / શુ પડા રહેતુ ?
 આપણે નો રીંગ માડના (રેખ-પાપ અપુ
 તેથી) આપણે મહેતે પુરીએ નદી માગી
 માગ દમેલ કમવાઈ કરતી પડી રહે ત્યાર
 મન કાઠી માઠ જા કરે દરેક નિથિ નડુવર
 ને અનુસરતુ મને પડે રાંધે, ખવડાવે મન-
 જાણે વખ-પણને પુષ્ટ કરના ન હેવ / દાવ
 જાવિતવા હાન તરફ તજર કરતા અમજ
 મને હ વખ પના ને જેમ પુષ્ટ કરી
 આપ- રંધણનુજ નેમ / નેમ
 દાવ દાવ / મારાંથી કહેવાનું ના નથી
 કે તેમજ ને તેજ કાંણે અપનાસે મારી
 માવજાવ થ પશુ મિતી વેદવામા હ
 દામારવાન નરમાયી /

હુ મહુ દુડાઈ દાની દુડી હુ લોખ ખો
 પુરે ખામ પશુ દનો 'મેલ દહાડે દહાડે
 ખીને છે એમ જોઈ દહાડે કાંઈન
 'મગાડાવા સમ કાને પડી જતા મના
 તે બીચારી કમચાલ મજેની તેના મુખમાંથી
 એ મળા સમ નીકો / અરે પીકગન જ
 જાણી જવલ રહેને નજર લાગે

મારે માટે માઠ પડે જોવાતુ મા /
 કાંઈ રૂપાપર નધે પુમના મારી કાંઈ
 પ્રમસવના માગ શુચુ માળા મારા કાંઈ
 જાંજી જાંજી અનિચ્છા સારી એમની રસેલ
 સારી એમની લવણુ સારી, એમને કાંઈ
 સારો એમની બીચારી પશુ મો / મીઆક
 મીઆક કરે ને ત્યા ત્યા મે / ન થને કે
 જાડ મદેલુ થરમા ન લાગી મુકે રે ભુપી

હતી ! એમ કાઢી કહેતાં, તે પછી હું પોતીની બત્રીજ—ના ના ! નાની વડુ દેરાણીને પોતાની સંતતિ પોતાની કહેવાનો હક એ છે ? હું તેમનીજ પુત્રી. એને તો ખીન્ન થયો, પોતાને કે એમાંનું છે ? તેથી હું તે એમનીજ પુત્રી. કાઢીજ તેજ થા ! મારે બા કોઈ હતી નહીં. મારી માતા તે તો 'બાની' કહેવાતી. ખેર ! કાઢીએ મદદ એવડાવ્યા—મદદ સારા, પણ ગંગેળા ફીક નથી. એની દશાનો પ્રતીકાર કરવા સામે પણ એવીજ દસા બેઠાએ એવો વર જોળાયો. પર સારું જોવાયું. નવમે વર્ષે—ખાપ ગર્વે વર્ષે તો ચીત્યું નથી એ અવસામાં—કન્યાદાન દેવામાં પુણ્ય છે એમ કહી પીવાજ કાકાએ મને હોમી દીધી. એ રાત્રિ મને માઠ આવે છે. વેશખ મદીનો હતો. પ્રકૃતિ પ્રકૃતિ હતી. હું પ્રકૃતિ હતી. વધ-રાત્રિ નરક લઈ જવાતી વહેરી પણ 'મઝમકાપિતા' થાપ તે પહેલાં પ્રકૃતિ હોય છે. હમ મયાં ને ચોથેજ મદીને શીતળામાં મારા પતિ દેવશોક પામ્યા. હું નવ વર્ષની હતી, તે ૧૩ વર્ષના હતો. હાથેચિ વખતે માગ પાતને જોયા—ત્યાર પહેલાં કે ત્યાર બાદ કાપી નહીં જોયેલા. લાકડે લાકડું જવસાગરમાં પળભર એકદું થયું ને પાકું છુદું પડ્યું. અરે નિખુર દેવ ! અરે રૂઢિ રાક્ષસી ! હું રિષવા જતી. હું તો એટલી બપવ્યાતુલ યજ્ઞ મચેલી કે મારાથી રહાયું નહીં. મારી કાઢી કહે : "મેંજ અસાગણીએ મારા નસીબમાં લખીને એનું નસીબ બગાડ્યું." મારી માતા તો એટલું રોષ ને એટલું આંત કંદાપન કર્યું કે એની આંખે લુવાનીમાં પડળ આવવા લાગ્યાં ને જ એક મહીનામાં તેને આંખ વળવા માંડી. ખેર ! વર્ષ વીત્યું ને હું તો હુન્નુબસ ગામડામાં જીરેલી ને મારો હાથ કે દયાનો ન દોઢો એટલે મને

'ઓરો' કહી શોધ પોકારતા. "જરા છેડે તો ફીક રાખ, રખે માથું. ઉપડી જશે. જરાએ લાજ નથી ?" મારી કાઢીનો પક્ષપાત મારા ઉપર વધ્યો. મારી માતા માનતી કે તે તો મે દિનની મહેમાન છે તેથી તેણે મારા ઉપરથી બહેર મમતા ઉઠાવી લીધી હતી. હું બીજા છોકરી માફક કુખાઈ જનાં પહેરતી. એક ચુડે પહેરવા ન મળતો કે લાકડો ચાંદો કપાળે ન કરી શકતી. મારી મહીઅર હદી અન્નભુખાં કે ખોલી ઉડતી ને હું હાન્ય જવાગ આવતી ત્યારે ચટ વેણ નીકળતું કે "જાતું જાણતી નથી તું 'રોડ' તે." કદાચે બહુ થાય, ખરાય, પહેરાય, ઝોડાય, પણ ટાંકણે મારે જાડુ આવતું ને સાદુ પહેરવાનું. ટાંકણને દડાડે તપા આંધીજ રૂઢિ મને શીખવે છે કે : 'લાડે નહીં, વમારી તો આજ વસે છે.' દલાય ચીત્યા ને હું મુઝા બાળા બની—ખાનપાનમાં દસર ન ધએલી તેથી મારો ઘાટ ફાલ્યો. માર વર્ષ થયાં. આ ગીઠા અવસર ! આ મનોહર ટાંકણું ! મુવાવસ્યા કોઢીયું કરી રહી હતી. ત્યારે આંખે રમવાનો અવસર આવ્યો, જ્યારે શરવમાં મદારવાનું આવવા લગ્યું ને સપસામાં મહેણું ને વેણ સજ્જાવવામાં વાડાગુર્વ જાપરવા વારો આવ્યો ત્યારે મને કહેવામાં આવ્યું : "દયાળને આજ, તું તો રોડીરોડ છે" તું સદા મહીન-મેન્જ ધએલા ને પાનરને લગાડવામાં આવેતો તે મારી તપરિવતી કાઢી—મારી કવકલતિકા માતાને પણ ! મારો તનમનાટ માવો સમાવો નહીં. કદલી જેવો સીધો મારો ઘાટ ટપ્યો. દવે તેમાં ક્યાં નીચાં દેખવાં. મારા ફેક ખોટગીઆણા ફેશ મારી કમર લગી લટકતા. સીકાકાળા અધુમાં એને ઘોછ જ્યારે કાચ કરવા હું ખુદશા મુકતી

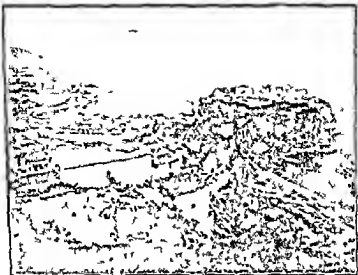

૨૪૫૧૧]

“ દુસીના ”

ગ્રાંટ દાર્શિનું એક અત્યંત જુગારખાતું.

[આગાધ ૧૯૮૦]

આપકાલ

૧૯૧૮ ખ્રીષ્ટી ૧૩ ૧૩ માં ૧૦૧ સપ્તમ ૧૧

મેંટેમર્સિ

(યુરોપના પત્રોનો ઉપમહાગ)

મેન્સ

સા મદેન લીવાની

સમય મંદિતમ મુદ

૧

હું કનખા અનં પદું મેડું. કલ્પ વડું
મેડું રહી મડું એ નજી એવી
કે જે એમા ઇતન પાત રહો નોએ નોહાનું
૧ મજુર ૩ દો રહીશ માવ

આ દલની એ પાલું મીડું મડું
વજોત દેશ પુટે તો આમ કડું
કડન અખને કાનુજ અવાડ ૧૩ મડું
એના પધધીર આશા અને અની સું

અમને કે ગમ્યાં નહીં, અને આ સ્વતંત્ર લોકો આપણને નિર્બળ રાખવા મથે છે અને આપણી અસક્તિ પર એમની ચડતાના પાયા રહે છે એ વિચારે એમની ચડતાની નીચાનાઓ ભેટાંભેટાં થકિન, મુંઝવણ કે મદદાને ભેદ થતો સ્વાભાવિક આનંદ અમને કદી થતો નહીં.

પણ લાંબા દવે માથું મથું. એને આપણે પાછળજ મુકીએ તો કેમ?

એક સવારે એક વાગતાં અને લાંબાથી પારીસ ઉઠ્યા હેંડલે-ગેમના ઉપાલા રેસન તરફ રવાના થયાં. લાંબા વહેલું હોવાનું પગવાથી ખાસ નિષ્ફળ થએલા મોતરધોના આકારો મોતરને લીધે હોડતાં જણાતાં જણાતાં જણાતાં હોય એવું લાગતું. શું શું કરવાનું રહી ગયું તેની ચાહીના મણુકા તુરેલી માળા મારક વેરાજ જતા હતા. ત્યાં રસ્તામાં એક કુખરું મોટર તથા આવી ગયું તેની હાથએક ગીસે અને જગાડી. મારો અદિસાવર્મા આપ્યા દુખાયો. પણ મોટર તો મુસવાર કરતી આવીજ ગઈ અને કામચરે એક વાર પાછું વાળીને ભેળુંજી નહીં.

એરોપ્લેનના રેસન આગળની બધી વિધિ પુરી કર્યા પછી અને એરોપ્લેન તરફ જવા અમારા પગ ઉપાડ્યા. પણ નેટલામાં થએલી આઠદુરાની કે રીના! પુનઃક વિમાનમાં ભેરડીને રામ ખરેખર આમજ ઉઠ્યા દશે! પણ એમનું વિમાન આથી જરા વધારે ડાહ્યું દશે તેથી તે "વિમાનજી! આ માર્ગે, આમ" એવું કહેતામાંજ એમને ભેદભેલાં તપ. અને આ તો યાત્રીથી પગપથી રહે ને એને કાઢીને રાખવાને તો કળા અને જળા ખતે જોઈએ. તે તોએ એ તો જવન કે હુમમસમાં અદવાદા જાય ને અગ્નિથી જળી જાય. અરેરે! આપણે કિમિયુમમાં જન્મ્યાં ત્યારે કની?

વિમાનમાં ઉડતાં પહેલો ભાર તો મળે પડણી ઊઘતી હોય એવોજ થાય છે. તેમાં થોડું આશ્ચર્ય, થોડી ગમરાખણ, થોડો આનંદ. એવી એવી બધી જુલંજો ભળે છે. પણ થોડીવારે વિમાન ઉંચે ને ઉંચે ચડતું જાય છે અને સ્થિર થાને ઉડવા માંડે છે ત્યારે આસપાસની રચના ભેલાની કુતૂહલચક્તિ પ્રધાન પડે હોય છે. કેટલીએ જેવા રાજમગો અને વાડીઓ જેવાં જંગલો ભેદ ત્યાં રમવા હતરી પડવાનું મન થાય છે. રમકડાં જેવી ગાયો ને ચેમ્પ, કાર્ડિયોડ પર ચીત્રી કાઢ્યાં હોય એવાં ભેતરો, રમતમાં દગલીઓ કરી મુકી હોય તેવી રેકરીઓ ને કોઈરમતનાં બનાવંસાં હોય એવાં નાનાં કામતાં ધરો ભેદ બાસક થઈ એ બધાના ઉપયોગ કરવાનું, તેને તેજ્ય વાનુ ને ફરી ગોઠવવાનું મન થવા વિના રહેતું નથી. આ બધાને બનાવનારો કોઈ હોય તો તે પણ મોટા કદનો ને પ્રમાણનો ફાલ જાળકજ હોવો જોઈએ.

પણ ઈંગ્રીશ મેનસ પરથી ઉડતાં સૌથી સરસ તો ફરીઓજ સામે છે. તોફાની સામર ને જદેને જલે જુરા કથનો સ્થિર અરીસા પથસથો દેલ ને મોડીમોડી રીમરોને જદં છેકરાંને રમવાની રીમરો થોરેથોરે અંતરે ઝાડવી હોય એવુંજ કે લાગતું. એની આસપાસ જને કીતારા દેખાતા અને ફેલીયાં પથ્થરની કાળી ભાત પણ સ્વેત ચિત્રકક પર કાળી આકૃતિઓ લખાવતી દેલ તેથી અતિ રમ્ય લાગતી.

એકધારી મતિએ જવા જતાં જાણે દરેક પખતે જુલજુલા પ્રદેશમાં વિચરનાં હોઈએ એમ લાગતું. પડીમાં અને ભાનુના પ્રકાશથી ખાસ થએલા માગંમાં વિદરનાં ને પડીમાં ઝગમગા પવના ધોરશમાંથી પસાર થતાં દેલ

એ એવું સાંભળું નેવ અરેડકે અને ૩૩
 ૩૩ી ફીડ કરતો નધેડકે રમતો એક
 વિચાર આપો પમથેર આકાશની વચ્ચે
 મળિને નમરે નમ રૂપાનું દેવ ને પ્રથકની
 રીતગીતું કામુ રૂપ નેવાનું દેવ નો મુ
 સવેદન થવું હશે? રીતગીતન પ્રથ પૂજારી
 માદમ કરતાની દીપન કોહી ને વચને આન
 ખરી?

સકનથી અમે નાર રાગે નીકળ્યા અને
 પેગમમા અમે આવી વાગે પહેલાં ફેવ
 આગમી ફેવ અને ખાગીસ મરદદ જુગી
 પો છે ત્યા પડીઆમે ના દાકમ પછુ મને
 જુગી રામે છે આ લગમમ એક કનાકા
 ફેવ દેવ છે

૦ પેગમમા અમે પ્રથમ પરનીજ અ
 દોગમમા જુગી માત મન રવી અમે સર
 નો મેગી નો જવા નીકળવાના દતા

૧

મોડકનું એ એક અર્થ મુદ્દા મામલો
 ત્યાના રજાઓ સ્વચ્છ ને રોબીય છે ત્યાની
 દોરેડો સુદર ને સગલબર્ડો છે ને ત્ય નો
 વારો કે ત્યારો છે-ત્યારો રિતકમાએ
 આદશ સદરનો મો સર કરી નુકો
 દોપની?

પછુ આ સુદરનો રચાર રચ ૩
 રિતકમાં નથી, પછુ મો ત્યાર ઉંડ દુર
 વીમ કરીને રીડા રીડીમન મુદ્દ વચન
 જમનીમાથી દસપાર થયેલા એક સ મુદ્દ
 છે એમણે પછા દોગમા નસીમ આજમાવ
 ચાના રિતરો વીધા પછુ હેવર મોનામના
 વસવાનું એમો વનારે સુરોચ સાનુ
 મોનામમા મગીની દતી મેનાકાની આનદાન
 મો પ્રેશ મુર દતો એમની રમિને નં વન
 વાનું આવી રીધે કપુ રવાન મળેવ

મેનાકાના રાજપાનાં આંખાંડી કુદન
 ના વસથે વજા અસવા ખાનદાની
 મુદ્દામા, પછુ રાજિવાગીઓની મળવ ને
 પગિજીએ આવી જુની ખાન રીતમા ૧ મગી
 મળેએ પ્રેશ કરી દત ત્યાર નાત ચારન
 રીતને તો આન ત્યારે મિક રમાઓની છે પ
 મોનાકાના ખડક પરના મુદ્દમા-જવા એક વા
 દકર્પવામિ રાન્ય કપુ દતુ ત્યા-રમાન
 વસારી રેવા મુકીના મદા ત્યારની
 વચમા છ દી માળનો દતો ત્ય એક
 નાનું મગુ મુગામમાનું તો દતુ પછુ નાના
 નમા માળમા કે નરોન નમા આપો મો
 મનાકાના મીરમામાજ મગમમા આ નાનમા
 રચના રર રૂવ ફરવી નાખવાનો રિત રથો
 એમણે નાત નાત પ્રીમુગાની વાત કરી
 મુસામત પલ કરી ન છેવટે ને આજુને મુકી
 નરો વાવ એવા મગ કરી પછુ રમા
 કપની ઉંડ ૧૦૦ દમાજ રચમા આ ફેવ ને
 રિતકમે ત્યાર રીતન રર વરે વધની
 અધુક રમ કર પ્રથમ આપરી પકે છે
 ૧૦૦ મ આ રકમ વધીને પ્રથમ તામ
 ૧૦૦ થશે

મોડકમા એ આ મોનાકોનું મુદ્દ સદર
 છે જુગામાનાની રચમાન મોનાકમા થમ
 પછુ પાછાથી મેરે કાને રધારે ન રધારે
 ત્યાર થમ મુ રમા રીર રીમાકોનારો
 સુર વગીચ આત અરમુન રીવ મરવાની
 મગીએ ન ખડોને વીંડ આ સદરનું સપિત
 થમ મોદક થમે છે પ્રવાનીએ આ રચની
 અર્થ સભગી વસા આવે છે મોકના
 કપા અદામા ન રીમરેથી પ્રસન થાવ છે
 જમુદ ૨ રે હેને રમાક નો વામમા થમે
 આજમાવ પછુ રે છે આજમાવ કરન ની
 વસ મોડકમા નથી

વિનંતિ કરે તો નુકસાનના પ્રયત્નમાં તમે
 નો પાકુ મળેજ હ ઉવરે કે નહીં તો
 પણ સુધી પહોંચવાની મીઠાઈ અને વસ્તુઓ
 તો મળેજ અને તો તમે ફરીઆને છેડે
 રહેના હો તો પણ એ પૈસા ધીપા પડી ફરી
 મળે તો ના આપવાની ખરી આવી જડ
 છે તે કોર જરૂરને એ પૈસાથી રમે તો વાળ
 વાસણની નજરમાંથી ભાગ્યજ ને છગડે કે

અમે ત્યાં ગયા ત્યારે જીયારનું આ મહા
વાતસ્થળ જોવાની અમારી અનુરૂપની
ગીયા ન હતી પણ અરે ગયા પછી આ
અનુરૂપ દેવી નહીં મન કરતા મન થયું
પણ જમનને અનર એક પાકે ગયે હોય
તે એ આ મુનશીને પણ આગળ વિચર
મયા પણ અતિપ્રશ્ની જોવાને એ ૧૬
૧૬ નહીં અને ઉપરે અમે આ ૧૬
૧૬ મુકા પગર પછા આગળ
એ ગાથા કોડ પાથ પાકે આગળ શ્રવ
ત્યાં જોવી શકે તો ત્યાં ત્યાં જોવાની આમથામ
જોવા નરનારીના મુખ પગાળાએ નો જોયું
વર્ણવી શકે દરેક હૃદયમાં આજા વિગદાન
દર આગળના હોય છે ચિના અને ઉદનામના
અમી એક બુદિના અકુશની આગળના
કની ૧૬ જ અનુરૂપ અનંત મુખને ૧૬
અપાટા શ્રવે એ જોવાની અપાટા એ
પાથાનું સપૂણ મ ૧ એક રાજિના અનુરૂપના
અપાટા શ્રવે નોએ દિગ્દિ આગળની
અપાટા અપાટાનું ૧૬ વારે સાથે છે

મે ૩૧ ની અસલ ગણતરી
 મે ૩૧ ની અસલ ગણતરી
 પા પા ૧ અસલ ગણતરી
 સમુદાય રમણીયા ગોપાલ
 ૧૭ જાન ૨૦૧૭ અસલ ગણતરી
 ગોપાલ ૨૦૧૭ અસલ ગણતરી

નવમો સોમ્બી જયારે આનંદ તે આમ હરે।
ધાન્ય મળે।

[illegible]

તા. ૧ મીએ અમે મડકારીયા
કિનારે પુરાણ અપારિધિગ્રીએ વિવિધ
આદિ જોગવાઈ દર્શાવી. પરંપરાના પરમ
રહસી સાચવનાર પદવી તેમ પદવન
પુત્ર થતુ જતા દેવકી પર અમે ફરી ફરી
અપીલો દર્શાવ્યા પુત્રે જવાબ આપે
જોઈશુ તો આજે માત્ર મિત્રોનો સહ
પામવે તેમ હતું.

ਨੇ। 4

અમામ મુદોષના દસાસને વચનમ કીક
 ના થતુ દમતા રમતા અમી વિપુલી
 અ પ્રાણુ આદેન પે નરા પદના ભરારો
 ૨ દિસામતા વિષયો કલ્યાની પોષના
 ૩ તપીએ વચાર કિમ દમે ધરમમી
 ૪ યા દેવે રજુ ભાર મહીના તુના થાય ન
 ૫ દેવ અમામ રપામા મદ્ય થય ભેડા
 ૬ ને રાગિઅમા પદે ના નથી
 ૭ લેલી ભાષે એ રેમનાઓનો પાન
 ૮ રમી નથી

પ્રથમ ભાગમાં આજના મેક ૭૨ ૫૩૧ મલો હતી
આજના વજનને જે ૬૬૧ ના વિષય રચાય તે વજનની
વચ્ચે આવે વધા મોસીને કરના અને મગ

તે સાથે મુનશી પચ્ચેના મતબેદનો પુકોદો ધણી પાસે અનિવરણી ગદેન આવતાં. પતનાં સુધી એ પક્ષપાત નહીં કરતાં, પણ એ પ્યારે લાઇ મુનશીની તરફેણમાં સુકોદો આપતો પારે તો ગમે એમનો ચોખ્ખો પક્ષપાતજ કાગતો. અને એ પક્ષપાતની દીકા કરતાં ક્ષતિયો પડી જતા.

મુગ્ધ અનુભવોનાં આપુ કુંકાં કરવામાંજ વિધિ પોતાની કરાવી સફલતા માનતો લાગે છે. એણે સુખની સર્વોત્તમ પડીમાંજ એકને સહ લીધાં. બીજાને એકલવાયા કર્યાં ને નારી કુંકા વખતની મુસાફરીની સ્વેદમય સ્મરજીવિમાં કરણુ રસ બેળથી છુલ્લના એક પ્રકરણની સંપૂર્ણતા સહ લીધી. આપા પ્રસંગે 'કલામાંએ સંપૂર્ણતા ઝાળવી નથી' એવી ભેકવાણી સાંકપાં વિના રહેલી નથી. પણ પિાપને શું કહેવું ?

એમનું વ્યક્તિત્વ કેમ વીતરૂપ ? એમનામાં મેં કદી યાદ કે કંટાળાનો નિરત્નાદ જોયો.

નથી. ને એમનો ઉત્સાહપ્રેરક પ્રસંગનનો વિચાર સર્વના અંતરની પ્રકુલતા બાજપરમાં કદી નિષ્કળ નીવડ્યો નથી. એમનામાં આપોના સ્વરૂપી ઉદ્ભવના અને પતિમહિંનનો મેં સાક્ષાર્કાર કર્યો. એમનામાં મેં પ્રસન્નમુખા શુદ્ધિની અંદર અસરનો અધકાર જોયો. એમનામાં મેં સ્વાર્પણથી પ્રાપ્ત થતા પરમ બલની ગંધિરીય જોઈ.

એમની નાની સુંદર દેહવેશ સ્વયં વંચારે ઉત્સાહ અને શક્તિ દેખાડતી આજે પણ કુંકા જોડે જુને એમના પ્રસન્નમુખનો દિગ્વિભાગો સત્કાર દણુજો કુંકા પામતી દોઢ એવું જાન અને ધણી વાર થયા વિના રહેવું નથી. પણ એ તો નિર્દોષ જાણદાને નશામાં ફરી રહ્યાં મુગ્ધને, પતિના સુખી અને સંપૂર્ણ મંસારમાં નિપરતા આણીને, સ્વર્ગનોને શાકાસ્ત કરી ને ને કુંકા સમાગમમાં મારા સમા અપદાણુ અંતરમાંએ ઝડપ અને માન યજ્ઞદાપીને મળ્યાં તે તો ગર્વાજ !

ગરીબને ગરીબ શું આપે ?

તેજક

૨૧. ધનંતરી

ગરીબ બીચારો બીચારી ! એણે નારી પાસે બંધે કે મારવો દોષ તેમ દાખ પડ્યો. પણ કુંકા ગરીબ તો તે ગરીબને શું આપું ?

કુંકા જો કોઈ સ્વદાતા-સફિ હોત તો એનું હાર્દિક કેડવા કે વરદાન આપત, પણ તે ગરીબ ને ગરીબને શું આપું ?

કુંકાને 'કાલ ધનિક હોત તો એનું કુંખ ટાળવા થન આપત, પણ કુંકાગરીબ તે ગરીબને શું આપું ? કુંકાને કોઈ ઉપવતનો વનમાત્રી હોત તો એની જુખ સાંત કરવા કુંકા પાદિ આપત. પણ કુંકા ગરીબ ને ગરીબને શું આપું ?

મેં મારા મજવામાં દાખ નાખ્યો કે કે જે 'જિંદા નીજી આપે' ના એનો આપું, પણ ન્યાયા નીકળે ! કુંકા ગરીબ તો તે ગરીબને શું આપું ?

આખરે મેં એને આશાસન આપી કહ્યું : "કર નાસ્ત બનું કુંકા નારી પાસે નથી." કુંકા ગરીબ ને ગરીબને બીજું શું આપું ?

આંખો

રેખા
૧૦ કાંઠાવન

કુખમે મા કેહ કુખમાં મા
કુખ વેળવના બાવનેલ કુખમાં મા
કુખમે મા કેહ કુખમાં મા
શીંગ વેળવના બાવનેલ કુખમાં મા

મામે દય વને
રૂંધે વાવને

કુખમે મા કેહ કુખમાં મા
મા વેળવના બાવનેલ કુખમાં મા
અવિનાશી નર કાળી કીરીએ જર
પ્રભુના પાસ નવી પ રહે ઝરે
હાંડિએ નુપુર એક-બુધ મા
મા વેળવના બાવનેલ કુખમાં મા
કુખમાં મા કેહ કુખમાં મા

દય મદ એક વાની આખ અમરમાં
નિમજ એ દમ આખ નારા યથા
રેવવામે પ્રમદ વન કુખમાં મા
શીંગ વેળવના બાવનેલ કુખમાં મા
અમા મા કેહ કુખમાં મા

મનની રૂબરૂએ આસ જાણી
દયાના કેવ ન હી મુનિ નિખ મા
બજા આજી રૂબરૂ હોઈ નુપુરમાં
કાંઠા વેળવના બાવનેલ કુખમાં મા

કુખમાં મા કેહ કુખમાં મા
અગી અ રૂબરૂ ને આખ દુનિયા મા

જાહેર આજ્ઞા

(હાસ્યરસપ્રધાન ત્રિઅક્ત નાટક)

લેખક:

પ્રેમિસર જુગાડ તલકશી શાહ

બી. એ. બી. એસ. સી. બારીસ્ટર-એટ-લો,

અમ, સાહિત્યસંસદ.

—૯૮૮૮૯૯—

વિચાર:

સા. શિવસય શાહ,

એ. એલ.

મુખ્ય પાત્રો

—:૦૮:—

પુરુષવર્ગ

અંબાલાલ શેઠ... ... અમદાવાદમાં રહેતા મુંબાઈના એક અગિયારમી માં અરદાવ સમયા વિધુર ખનાલ.

નરોત્તમદાસ અંબાલાલ શેઠનો બચાઈ, મધુરીનો વર.

આરાણાઈ અંબાલાલ શેઠનો તરૂન પુરોષીઆન અ' ગએલો પુત્ર.

મોહનદાસ નરોત્તમદાસનો બાલમિત્ર.

છવરાજ અમદાવાદના સુપ્રસિદ્ધ નૅચરલ, નરોત્તમનો મદાબાની.

સદાશર હીરાસંહ પંચનળનો એક અગ્રેસર તાલુકદાર.

સીવાય નાનાલાલ કવિ, રબીંદ્રનાથ ટાગોર, સી. એફ. એન્ડ્રુસ, મોહનલાલ અગિયાર, અનુપરાય ભોમીઆ.

સ્ત્રીવર્ગ

માયાવતી... ... અંબાલાલશેઠની જાહેન-અવિકાસેલી બામિની.

મધુરી અંબાલાલશેઠની એકી દીકરી, નરોત્તમની પત્ની.

પુષ્પા તેની નાની બહેન.

નોટ, આકર દરખાદ.

આમણા મનેગોનો દુક સાર

—

મમીબાજા રોક અ બાલાલના બચાવના અનુભવીને પ્રેરણા આપી, કમોર અને ક્રિય નાનાલાલની પ્રતિભાએ સંબંધે વિચાર બહુની રચના છે તેમજામા રોકોએ પુત્ર સારામા એ પરીક્ષાએ અવિરત પેટીમા મેનેજર લોકે કામ કરે છે તે આવી પહેલે છે, અને પેટાણી નાની બહેન પુષ્પા સાથે વાતો કરી પિતાની પેતાના તરફે ફરી જનિ છે તે બહુચ મયામ કરે છે—સારામાજા પિતાએ આગા રામિની તે મયાજે સીનીલીબન નથી થઈ રાજા પલુ સારામાજા મેનિજરમા થા રાજા છે એટલે નેપરી કરવા રાજામા પેતાને કુટોર નથી—તે સિદ્ધિ મેનિજરીબન કરતા કુટોર નથી—એમ પેતાની સ્થિતિએ બચાવ કરે છે, અને મધુરી અને નેપેલમાજા છવનકાલની વાતનીત કરી પછી પેતાની મહત્તાના બચાવ કુટોર, પિતાના બચાવે પુત્ર રહેવા ત્યાંથી ચાલે નવ છે અબામાજા પુષ્પા સાથે પ્રિયકોના પેતાના તરફના સારા નરસા વિચારો મળે વાતચિત કરે છે ત્યાં પ્રેરણાથી કહાનેલી મયામાજા ખીન્નાપણી બાલે છે વચમા પ્રેમો આવા પુષ્પા બચાવને ચાલી બચ છે આન પાતળી નરિતમ પલુ કમેરકાન આરે છે અને માયાની અને નેપેલમાજા બંને અબામાજા સાથે મદર્સનથી વળ મપકોના કહાના બાબત રસમરી ચલા નિ છે કતા અબ વાત પતાની કસરતઓ દેવ કોરનો નથી, એટલમા છવરામા વૈભ બાલે છે છવરાની રસકમા નરુભમ અબામાજા તથા માયામાજાની નણાનીકોને મળમ મનિ દર્શિકે કરે છે અને છવરામા છવિન ચાલે બચ છે આમામા મમીત તથા કવિનાબુના વિચારી દીગમક આવા નેમની વચ મેરકાત વડેપેસદ વળ નવે ન પીન્નાને ચાલે બચ છે પુષ્પા ન મધુરી કમચ વિચાર કરતા દેવ છે ત્યા નેપેલમાજા બચ છે પુષ્પા બચ ન અને નરુભમ મધુરીન પચ્ચ ની મપ રામિદિ હા કરવા સમબંધો દેવ છે

(૬૧ આમણ વાતો)

નરોત્તમ

એતો નથી, પણ પાનાનીજ પુનમા આમણ ચલાવે છે }

નેલી દુ ના પહોરે નથી પડેલા બચાર નિ એ મોહિની સાથે હુ એ પલુ સમચુ પુ કે બચારે કોઈ કોઈથી એલે વાપરેની કોઈ વાત મને કમચ કે નેપેલુક, કોમ ખાનાની થાકની કે નામાકિન કોઈ—તો નવે ન અવરુનીન આનદ થાવ મમી પાતળી કે મયામાજા માં મીડી વખતે દાવ ત્યારે એના લેખબુનો ઉપરોમ કરવામા મળદ પ્રકીએ અને નુમ્બાન કે નહી, કાલમ રવિનાબુની કરેવાની કચમે રસમાજા કબાલ દેવ તેથી કે સીના કાવમા વધારો થાવ એ, હવે દુ પલુ ઠીવદદિ થાવ મુકુ છુ કે નહીં

મધુરી

હા આનજા [નરોત્તમ આ કમચ

નરોત્તમ

પલુ ભુવા રનીપરી એમા કામચમાજા રવા આવી

મધુરી

એકએ નો હુ એ નમન આપી હઉ

નરોત્તમ

ક્રિય પર ચમે તેટલો મોદ રાખ તેમજ માં આદે તેટલુ અભિમાન ધમચ તેમા મારી અમચ મના નથી, પણ એ માયુમનો વિચાર મા કા એમીજા મારી માયમી છે

મધુરી

એમજા કરોની કે તમને અદે માલ થાવ ?

નરોત્તમ

પણ ક્યારેના હું એજ ગીત ગાવા કરું છું. મને ખબર પસારું લાગે છે કે, જે પુરખને તે કહી નહોતે પણ નીકાળો નથી તે તારા મર્મસ્વરો સ્વાગીત થઈ ગયો છે.

મધુરી

મને શું તમારી ખાતરી મળે સમજે કોઈ એમ માનવા હો નો એક પારીલું કેમ નથી ધરાવતા? મારી કાંતે તે વળગારી ફીનીઆને એનવણી આપવો કે આ ખાતરી મીઠકનની મર્યાદા તોડનાર પર ફરીઆત માંડવામાં આવશે.

નરોત્તમ

મારી નહન ખાતરી મળે ન હોય, તોયજી હું ધાકું છું કે અંધ યતી વેળા પડ્યા શોધીએ કદ થકું જોઈએ. કાલ રહે ઉપમાં... [જરા અચકાવ છે.]

મધુરી

[તિલાવળી ને અધીરી મધ] કહી નાંખાને?

નરોત્તમ

મધુરામિ વાતી ગઈ હતી. મારા નામ વિના ખીલે ક્યારે તારે મુખે સાંભળવાનો મને ખ્યાલજ નહોતો, છતાં રવિયાત્મક નામોઆર...

મધુરી

સ્વપ્નામાં પણ જીવ પર કાણ રાખું, એમ?

નરોત્તમ

અહર્નિશ તું એકજ ચાલુત્તરો તિયાર કરતી ન હોય તો તે સ્વપ્નામાં ન આવે.

મધુરી

[હાથ દામથી છુટી દોષ તેમ] એટલે કે એક લેખકની કૃતિમાં મને મારા આદર્શ સંદર્ભના કોઈ પુરવા તક મળી તેમ તમે મારો વાંક કહો છો એમ ના? અને તમે તો

એ કોઈ પુરી શકતા નથી. રસાયણશાસ્ત્રના નિહંત્ર નિયમો અને મોલેક્યુલાઈ ક્ષતિન તમને તો કોઈમાં રસ પડે નથી. તેથી શું ખીલ કોઈએ પણ બીજી બાળનમાં રસ ન લેવો? હું ચાહું તેનો તમે પ્રતીકાર કરો તેમાં પણ હું લોંબો કરતી નથી. હું એકજીવ માથું છું કે જે પુસ્તકોએ મારા આત્માને આદર્શ ગાય અને કરમાતું પુષ્પ વિકસ પામે તેને ગદાવાની તો. પ્રધાનગી આપો. હું તમને સાદુસાદુ કહી દઉં છું કે હું રવિયાત્મક પુસ્તકો પર મુસ્તાક છું, કારણ મેં રવિયાત્મક એવો માણસ બાલ્યો છે કે જેને જાતેજ ધાતું ખાતું-અગુભવું-હોતું જોઈએ કે જેનાં મને તો માન સ્વપ્નાં છે.

નરોત્તમ

[કરાસૂચી] અને જે મને તો અસકલ, અમંભાગ્ય.

મધુરી

એજ માત્ર જાણે છે કે જીવન એટલે શું? પ્રેમ એટલે શું?

નરોત્તમ

ગેરાક.

મધુરી

એજેજ ફક્ત કોઈનું હૃદય પરેખર પાગ ખમું છે. એજ સ્વપ્ના પ્રેમીએનો-એટલે સ્ત્રી એનાનો-અદારથી, વિશ્વાસ ને નાપક છે. અમારો મોહ, અમારો આદર્શ, અમારી અપૂર્ણતા કે અમારો આદર્શ-એનાથી કશું છળું નથી. એજેજ માત્ર એ મંત્ર આવડે છે કે જેથી જાણી જાણવાના શાંતિ પામી નિરાધીન થાય. એજ ફક્ત....

નરોત્તમ

[વીક્રમિ] અને આમાંનું હું તો કશું એ-રજ માત્ર પશુ-જાણતો નથી, એમ કે?

આંતર રાષ્ટ્રીય વ્યક્તિ એવાં છે. પણ તેની આંતરિક સરહદો, મહત્તા, અસમનસાર્થ, વિચારી નથી ગઈ. અત્યારે તેણે સરિદિ મુરોશીય સેવાત ધારણ કર્યાં છે. આઈના સીક-પીની ફેરોમાં ફેર પાછળ-પાછા માથે ટોપી તુર્કી ફેરના ધાતી છે. એક દાસમાં ચાલકની નાની એટલે-ફેસ અને બીજા દાસમાં એટલી રોનેની મુલાખો લાકડી ઢાળી છે. પૂર્વીયપાસેની ફેર તેમ જાદી છોકરાઓ છે, તેઓએ ચહેરામાં તેા હાંસિયાન, આર્થવનુજ સદાજ દેખાઈ આવે છે.]

મોહન

આ રહ્યા જાકાલોટમાં!

નરોત્તમ

[નવા આવનારો ખેતો નથી, પણ પોતાની જાનમાં લાવે છે.] એને મારે મારે જેસ માન પણ લાગણી હોત તેા આમ આવી અપ? ખસ ગમે તે આપ પણ હું તેા અદાથી નાહી છુટીસ. [પાસે પડેલી મેજ પર દાથ લેખ્યાં પછાંડે છે. જમણે હારે જાપા માટે છે એટલે સામે મોહનજાન મળે છે. જાદારથી મોરન માડી અલવાનો અપાજ આવે છે.]

મોહન

કેમ લાઈ! ક્યાં આવ્યા?

નરોત્તમ

હેલુ તું? મેહન? મારો જાલ સખા મોહન? [પને દાથ મેળવે છે.]

મોહન

હા, હા. પણ તું એકલોએકલો શું લાવ્યો કરો? દનો?

નરોત્તમ

તે પછી કહીસ. તું ક્યારે આવ્યો? ક્યાંથી આવ્યો?

મોહન

ગઈ કામે મેલમાં. જેલવા મુકામ એકાથી. મક્કા મદીનાની મુન્નમખાનદારી અગા કરી પણ વંદે જોડન પહેલ્યો અને ત્યાંથી મેલમાં

મુન્નમખા-મુન્નમુરીમાં પડેલી તારી રોમ કરી. તો તું તેા અમદાવાદમાં એટલે પડેલી જાતીમાં આપણી પણ મદો પધરામણી.

નરોત્તમ

[સંપૂર્ણ યહને] મદુજ સાકં કહું. કેટલે વેરે અપ્યા?

મોહન

પાંચે વર્ષ થયાં દરો. તું અને હું વીલાપતથી વળાત્યારે તેા છોક્ર એકેકમાંડીઆ કુપી સાથે હતા. તને હાંદમાં આપરાની ઉનારજ દતી, મારે મીરાતની મદા કજરો. જોવી દલી, વળા તુર્કીને નંધો મદાપીરે મુત્તશ. કમાત્ર એવો દતો, કરાનની સહેલવાદ સરી દતી અને મક્કામદીનાની જાત્રા કરવી દતી. એટલે એમાં પોમ વપે તેા ક્યાં પમાર.

નરોત્તમ

[દમે છે] મક્કે જઈ દાજ પણ કરી આવ્યો? મુન્નમખાન થમા રિના?

મોહન

તારે તું દણુ શું અંમજ સમજે છે કે એકલો જદંતજ અરખસ્તાન ફરી આવી રહેં આવણી તેા હું જાપાની પેલીમાં દનો તારે સીખો દનો, એટલે કમા પદવામાં બીક ફેલી? અને જાપા કોઈ સુલત-પોડીજ તપાસે છે? મુન્નમખાનપણમાં ખીજી શી મણાં? જાપી અદો પણ દવે દીદુ મુન્નમખાન જાન આવે કરવા લાગ્યા છે ને? [પને દરો છે.]

નરોત્તમ

વને તેા દવે મોહનજાન દાહની પાક આવણી પડ્યો. મક્કા પછી પહેલી જાત્રા માંડીજ કે?

મોહન

હા, અને તું અંધપાડીઆલર રહેવા કે તેા

નરોત્તમ

અઠાડીય શુદ્ધ વર્ષ, પાવ વર ઇ ગી
આપી,

માહુન

એવો ને તેવોજ મલયુ ન્હો તુ તો
નરતમ! ન તને કામળ અદુ વખી આજ
દુખ તી નથી પણ દુઝે તને વીમરી તેજ
કા મરેજ નહોતો [અને મ્સ ખોળી] આ
જો કેટલા વાપા રેશના રમાતક ફોરે આકે!

[નરે મ્સ ગદ્ય બુલ્લ છે]

નરોત્તમ

[એક ફોરે આકે દાખમાં લઈ] આ મેમ
પણ હું પ્રુક ભણે મદમ પેાગમો
વસાજ!

માહુન

નથી કોગખનો? એ તા દમકમમા
વાંધેનો મવકનો હેરકનો ફોરે આકે હ મીના
ત્યા રહી મેમ મેમીના નામથી મોસરમા પણ
મનીષા કાકા ને મર તરીકે તુરુમ પાત્રી
તરીકે કમમા દીંદીવાન અને ફરી અગમગાન
અને કમકમમા મેમ મેમીન અકાવલી
તરીકે [નરે દમ ઇ] મુસ ફરીની રખીએ
મદીની તારા એવને ભણુ મલક છે

નરોત્તમ

હુ ૧ દગીઅર મ જગીશ પણ અહીં નહી

માહુન

[અ અપ મંડિત થઈ] હુ દગીઅર? પણ
અહીં કેમ તરીકે? તુ તો ખરેખર છે ને!

નરોત્તમ

પત્નીને પત્ન્ય કહે મારે તરી અને
તારી મ કક મુમફરી કે રી છે આ એ રત
વકનુ નામ ન દેખ એવો કે? મ શ દેવ
તો તાં ખામ તણુ તાનુતો હરે છે અવ
વદેવ થા અ પત મનાક જાની પદેડીઅ
માડીય નીંગળી જાએ

માહુન

મુનકથી તો તું અહીં અ જો કેમ જનુ
ક? દમથા ને દમથા?

નરોત્તમ

હા હા-હા! અગર પડી મારીન નકી
અર્ધા કપાકની તાર છે

માહુન

પણ આ તી ઉતારજનુ તુ ત્રોત્તમ!

નરોત્તમ

તુ અહીં અ રા તેજ હાથે દુ મારે
અમમાન પેક કરવા જતો હતો

માહુન

હા મે ભોયુ તો અક કે જાત હામ
આપણુ કમ્પા દમ્પા કાનેમમા ફોરે મિ મિ
નહી આજવા દોષ એવને એકલા મોનવની
દેવ પડી દમો કેક શરમાતો પણ કમ
વ મો આ દુનીઆ નથી ગમતી કેમ?

નરોત્તમ

ખીરકુપ નહીં મને તા એમા ઉત્કુત મર
ચહે ૮ આવ જલની નાંધમીંધ કરવ મ
મદાવ કર આ એકકે ધર મારથી જેમ
વહેતુ મેમાવ તેમ રીક

માહુન

એકાકે! મે તો રેશન પર સામ પુ કે
આ જ મતો પત તો છે અહીં દામેર અને
આમીશ પણ રહી ગયા કહેવવ છે

નરોત્તમ

એવેજ મ રે દરે અહીં એક વડી પવુ
નથી રહેતુ

માહુન

[અતવખીઆ ગરકાવ થાને] અહીં
મારે અને મહામાણુ જા દના એવ નારે
નથી રહેતુ!

“દ્રૌપદી” સુરૂપ દષ્ટિએ જાણતો બેદ

લેખક:
શ્રી રતિભતિરામ ઉદયમરામ પંડ્યા

બી. એ.

“દ્રૌપદીને પાંચ પતિ કેમ? આમ જતાં તે સતી કેવી રીતે?” આ પ્રશ્ન મારી આગળ એક બે વ્યક્તિઓએ મૂક્યો હતો. આ પ્રશ્નને ઉત્તર માતા ‘સંશિષ્ય મદાગ્રામ’ નામના પુસ્તકની—જે દાત્ર પ્રેમમાં છે તેની—પ્રત્યાવનામાં મેં આપ્યો છે. આપના મામિકના મથા પેલાખના આકર્ષક શિષ્યોને સીત-પતીએ એ પ્રશ્ન છેડ્યો છે. દ્રૌપદી સંજયે એ પ્રશ્નને બીજી બધી વાતો એવી સારી રીતે આપેલી છે કે મારે તે સંજયે કે’ કહેવા જેવું રહેતું નથી. પણ મારે એટલું કહેવું એકએ કે મારા પુસ્તકની પ્રત્યાવનામાં પાના-લેખનમાં દ્રૌપદી સંજયે મેં કે વિચારે દર્શાવ્યા છે. તેજ વિચારે—માત્ર બાબાનાજ હંદ સાથે—સા. સીતાપતી બંદનના લેખમાં જોવા અને નવાજ લાન્ના વિના નહીં. ઉત્તર ક્રમમાં કે દર્શાવ્યું ક્રમના પ્રેરણમાં સત્ત્વના વિચાર બે બિન્ન વ્યક્તિઓએ એક સરખી રીતિજ કહે છે એ નાજ દરે સમગ્રપૂં.

દ્રૌપદી સંજયે કૃપાસ્થિત થતો પ્રશ્ન મુખ મદાગ્રામમાંથી સુરૂપ દષ્ટિએ જોવાની જરૂર છે. અન્ન દાનિય પાર્થિવોને દરેવી બીમ અને અર્જુન દ્રૌપદી સાથે પોતાના સ્થાન પ્રતિ પાછા ફર્યા બુધિધિર સદ્ગતે તે નકુળ બંનેને કાને ક્યારનામે પાછા ફરી મથા હતો. કુંતી મલ્લનાં દત્તાં કે પાંડવો દ્રૌપદીના સ્વપ્નમાં મથા છે. વળા બુધિધિર નહેતા પાછા આવ્યા હતા. બુધિધિર અર્જુનને વિજય પામતાં જોયો દત્તો અને રામચંદ્રના શેષાદશ થતાંજ તેઓ વેર પાછા ફર્યા હતા. શું કુંતીને તેમજે સ્વપ્ન પર સંજયે કે’ જલુ પાત નદી ફરી દોભ! એમ મારી લણએ કે બુધિધિર મુખે મેદિ વરમાં આવીને જોતી મથા. દરેતે પ્રશ્નને જોવા જેવો છે. બીમ અને ‘અર્જુન દ્રૌપદી સાથે સ્વસ્થાને આવ્યા સારે બીમે કથું: ‘માથા અમે વિદ્યા લાભ્યા છીએ.’ શાતામે જપાપ આપ્યો કે, ‘જોગ મળીને વહે’તી શી.’ આ આપેલ પ્રશ્નને અને કલ્પના જેવો સામે

ન મરખાતો:-

ગત્ય તુ તાં માર્ગવર્તમાણ્યં પર્થિવ પૃથં પ્રાપ્ય મહાનુભાવો ।

તાં ચારાવર્તે પરમર્જ્યાતી ચિંત્યકથાવદયત્રં નરાધર્મો ॥

કર્તામ્ભા મા ત્વનેચય પુર્વો પ્રોવાન મુકુતેતિ મંમન્ય મર્ચ :

આદિપર્વ:-અં-૧૧૪-૧૧૧-૧-૧૦

પણ જોઈ લીધું. ત્યાં જ્યારે અર્જુન યુધિષ્ઠિર સાથે વાત કરતો હતો ત્યારે યુધિષ્ઠિર ઝીણવટથી એ પણ જોઈ લીધું કે, પાંડુયુગેની દષ્ટિ પાંડો ઉપર હતી હતી. તેમના હૃદયમાં દ્રૌપદી-એ સ્થાન લીધું હતું અને તેમના હોશમાં મનોભવનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હતો.”

યુધિષ્ઠિર દીર્ઘદષ્ટિવાળો હતા. પાંડવોમાં માંદોમાંદો સંપ રહે તોજ કોરવોની સાથે ભવિષ્યમાં થનારા યુદ્ધમાં હાથી રક્ષણ તેમ દુષ્ટ એ તેઓ જાણતા હતા. દુષેધન જેવા રાજનીતિજ્ઞની સાથે પાંડવો એક ચક્રને રહી શકે કે કેમ તેનો સંશય હતો. યુધિષ્ઠિરે આ સંશય અસ્થાને નહોતો, કારણ દુષેધને ગાદીપુષ્પને ભંભેરવા વલ હરેતો હતો. પાંડવોને એક રાખવાનો સમાન સ્વાર્થ રાખવાની આજ્ઞાપકતા હતી. જરૂર ને જમીન એ બેમાં પાંચે ભાગ્યોને સરખો સ્વાર્થ હતો, પણ જોરનો સ્વાર્થ જો એક રહે તો પાંડવોની એકસાંપની સાકળ દુષેધનની રાજનીતિના સખનમાં સખત મદદોથી ટુટી શકે તેમ ન હોતી. યુધિષ્ઠિરે આ બધો વિચાર કરી જોયો.

જ્યારે પાંડવો એકચક્ષુ નગરીમાં હતા તે સમયે જો બાહજો તેમને દ્રૌપદીના સ્વર્ગ-વચની વાત કરી હતી તેણે કહ્યું હતું કે, “દ્રૌપદીના જન્મસમયે આકાશવાણી થઈ કે ઝીંમંડળમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાન ભોગવતી કૃષ્ણા ક્ષત્રિયોના સંહારનું કારણ થઈ પડશે. આને લીધેજ કોરવોને મહાન ભવ ઉપરિચિત્ત થશે.”†

કોરવોને મહાન ભવ ઉપરિચિત્ત થવાની વાત યુધિષ્ઠિર ત્રિસરી ગયા નહો હોય, અને તેથીજ તેમણે દ્રૌપદીને પાંડવોની અર્ધાંગના ગનાવવાનું યોગ્ય ધાણું હતું. આ કચ્છે એ પણ નોંધવની જરૂર છે કે દ્રૌપદી પાંડવોની અર્ધાંગીનુંજ સ્થાન ભોગવે છે. પાંડવોને બીજી પત્નીઓ હતી, પણ સામ્રાજીનું સ્થાન નો દ્રૌપદીને જ આપવામાં આવ્યું છે.

પાંડવો જ્યારે એકચક્ષુ નગરીમાંથી દુપહતા સભ્યમાં જવાને તીકળા ત્યારે વેદવ્યાસ તેમની પાસે આવ્યા. વેદવ્યાસે દ્રૌપદીના પૂર્વજન્મનો ઇતિહાસ પાંડવોને સંક્ષેપમાં કહી સંભળાવ્યો ને પછી કહ્યું:

[ત્યુ મહે જુઓ ૫૪ ૩૩૮]

† મહાભારતકાર એવે છે :-

તિષ્ણર્લક્ષ્મણાસ્ય મતિસ્તેજસનન્વિતમ્ ।
 ઈદં નિવેશ્યમાણઃ પાંડવોર્થા પાંડુવંદરાઃ ॥
 તદ્દો તે તત્ર પદવંતીર્ ગર્વે રૂપાં વચ્ચલિનોમ્ ।
 મંત્રેસ્થાન્દોન્મયમાર્ગિના દ્વેષેસ્થાન્નવાચનમ્ ॥
 તેષાં તુ-દ્રૌપદીં તદ્દો ભર્તૃપામભિર્જાનસામ્ ।
 મંત્રમધ્યેન્દ્રિયધર્મ પ્રાપ્તુરામીન્મનોમતઃ ॥

આદિપર્વ:-અ. ૧૮૧,-૧૧-૧૩

† સરપાંખ:-

તો ચાપિ જાતો મુગ્ધોળી યસુવાન્નાચરિણી ।
 ગર્વયોર્ધિદરા કૃષ્ણા નિર્ભયુઃ ક્ષત્રિયસ્થવમ્ ॥
 મન્દાર્યર્મીયં વચ્ચે કરિન્વનિ મુમળ્મયા ।
 અમ્બા તેજઃ ર્જિસ્વાળાં મહાદુષ્ણસ્થાં મયમ્ ॥

અર્ધદ્રૌપદ:- અ. ૧૬૭ ૧૮૮-૪૬

પણ અમે આ વિષય વધારે ચર્ચવા માંગતા નથી. ગુજરાત પ્રાંત અનેક સંસ્થા માટે ને અનેક માસિકો માટે વિચાર છે. અમે તેમાં 'સમાલોચક'ના માણ તંત્રીઓ રા. ચંદ્રશંકર પંડ્યા ને રા. અંજાલાલ બનીનો સંલગ્ન તરફ પ્રેમ બોનાં આ નવા દૃષ્ટિબિંદુથી અમને ખેદ થયા વિના રહેતો નથી. અને એ માણતંત્રીઓ પૈસી અમને અત્યંત માન ન હોય અને 'સમાલોચક' તરફ અમને એક વખત આદર હોયો તે નહીં હોય તો આવી નિર્ણય દીક્રો જવાબ આપવાની તરફી અમે જત નહીં. અને હવે પણ અમે હવેથીએ છીએ કે 'સમાલોચક' અને દીક્રા કંઈ જન્ય, પણ સૌજન્ય અને વિનયની મર્યાદા જેતું કે છે એમ આદરે વર્ષે વીસરી જવણી 'લાવણ' ન ખતાવે. સમદનો મંત્ર સદમાર છે, નિરોધ નથી; એરે તેના તરફ મંત્રી લાવે જોવાથી બદલ 'સમાલોચક' ની પણ 'ગુજરાત' વરગે તે નહીંજ.

નવા ગુજરાતી ન્યાયમૂર્તિ

અંગ્રેજ રાજ્યમાં થોડીક એવી પદવીઓ હજી રહી છે કે જેને દાન લાયકાતનું ચિહ્ન છે. એવી પદવી હાલોટના ન્યાયાધીશની છે. ખરી લાયકતા વગર દેશીઓને તો આખેજ એ પદવી મળે છે.

ગુજરાત હાલોટમાં એ પદવી રા. વીસજી તાતપોરવાલાને મળી છે. એ મૃદસ્થ ગયા છુનથી કામગણકિ જગ તરીકે નીચા છે. છવનમાં સામન્યસીસ ને નિરસિગાની, ધંધામાં રૂઢા અને ચીવટ, રા. તારાપોરવાળા જેવા વારોશ પાત્રશાળી હતા તેવાજ ખાદોશ ન્યાય-મર્તિ નીવડશે એ નિઃસંદેહ છે. એમને અમે આ પદવી મળ્યા માટે અભિનંદન આપીએ છીએ; માથેસાથે આ મેડમ પુરપત્ની નીચવડે કથી માટે મદસારને ને પોત્ય ન્યાયમર્તિ મેમવવા માટે દાહકેદને પણ અભિનંદન મળે છે.

૨૧ મહિષાસુર મરણી ભાગ

[અનુસંધાન ૫૪ ૨૬૨ પી.]

ધનન શપ્ત દેવાથી જ રત્નાં અને જુઓના
અ કોળ નવા પ્રકાર આ તરફ નાચી નાખ્યા
હ ક ક આજમનથી આપ કોના મચી જવું
મ ૧ મજા છે તે જાણ ન મુ અરુ એક
૧૨ ક ક ન ર જ ૧૧૧ કોળની છે તે જાણ
હ ૨૨ ન ૫૩ ન જાણ ના તેમજ ક્યામ
૫

મનના મન પડે કાંડ હીડા સે કાંડ
હાજી જનક કાળે નર માં પાદર ૧૨ એમ
મનના આપ કું તમન કું કું હવે તમારો
આનન્દા કું કોળ નમન કાળા કાળે આર
૫ ૧૨ તા ૧૨-૧ ૫૬

તમારો જન પાંડીન મહિષાસુર
પ્રાણીધમ રતીમયા અમક મહિષાસુર
એ રીતજાગ મનના થપ વાન્ય હુ

[આ કાળ રવુ જા આપના અકમ]

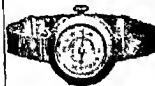
એ વચનની ૧૫ એમના મનના ઉપર દમેશા
ની દની મહિષાસુરના મોટાભાઈએ આ
જાણ પુત્રો પે તાની પાસે ગાળી લીધા હતા
આ કૃત્રીશ મહિષાસુરને એ ન આપર એવા
નિષ્કૃષ્ઠ કર્યો હતો મહિષાસુર એ પુત્રો વિના
અસહ્ય એવા થઈ રહ્યા હતા તવામ
ન મૈત્રીક કળાનો પત્ર આપ્યા કે જ્ય
પુત્રકા રહે પારમતથી રવાના કરી દીધા છે
એ જાણ મનના તારે મહિષાસુરને પાંડો દ
ધ્યા આન પુત્રકો અ આ પાંડો એકેએક
પુત્રકો પોતાનાજ હાથથી સાફ કરી એક ત ન
નકું કળાદ તેમ વિમે અરીગ તેમા ગોવના
દામના ખરેખર પેતે રાખા એ એમના
વહાવા પ્રભુમખાન પુત્રકો વર્ષ એ વ
પતનાથી છુટા હતા તેને મોળના જ કોળ
મનના કોળ તમન દર્દી થયે હતો

૪૦ વચનની જુની અને અનુભવી દુકાન

સારા અને કમી ધરીઆવા મેગરનાહ

માનીતું મથક

પસાર અને ખાતરી કરે

અમારે ત્યાં દમેશાં દરેક મેસરના ખામાના તથા
હાથે જવના નીકપ આદી તથા સોના અથવા કુંડે
ફેસના ચુદા ચુદા રોપના કોલસ તથા દાહાપીસ
ચોરે પહુ જાણ કરી પત્ર આપથી મળશે

રીપરિંગ કામ
પાન મહેલ
મીસરોના કામ

ખુદ અમારી દેખરેખ દોઢાં કરી આપના આપશે
મેલ કોલસ માં એ ૨ સાથે ૨૦ દડા મોડા

મોહનદાસ કમળશી

મગદેરી જેટની જાણ મુખાર્જી ન ર

Telephone ૬૬૨૬
Telegrams Clock Tower

રાત્નચિરાજ

૧૮૬૬

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૨૦ થી]

સોમેશ્વરે તેને ઓળખ્યો. આ મંત્રીજી જયસિંહ-
દેવની પાસે બેઠા હતા અને છતાં તેનું અપમાન
કરવામાં આવ્યું હતું. સોમેશ્વરે હોઠ ખીચ્યા.

“આપ સોમેશ્વર! વરતા.” તેણે પેલા
જુદને કહ્યું. “તું બહાર ઉભે રહે. કેમ
સોમેશ્વર! ખાધું કે?”

“હા હા” કહી છકમાં સોમેશ્વર યુગો
રહ્યો. મંત્રી આ છક ભેગ દરપા.

“જુગુકચ્છના મદમાં કેટલું ખાવાનું
રહ્યું છે!”

“ખાસ ઘણું જ્યાં આવ્યું હતું.”

કડવાશથી સોમેશ્વરે કહ્યું.

“તે બધા સૈનિકો પકડાઈ ગયા?”

“હા હા.”

“માધવ સેનાપતિ ક્યાં છે?”

“કેદમાં.”

“ખાતી?”

“મેં પકડાતાં ખારી મેળે ભેગો.”

“મદમાં કોણ કોણ છે?”

“મદરાજના પત્ની ને છોકરાં, આંગડ
મોટા, એક સૈનિક ને એક ખાલાયું.”

“મદ તે પછી મળ્યું છે.” મુંબયે કહ્યું.

“પણ અંદર રહેલાં ખાદ્ય દવા ઉપર
વધી શકે?”

“દેવાપાલ લોકોનો વડાએ છે, નહીં?”

“મેં જાણ્યું લોકોના વડાના હાથ તમે
એકને મોઝાલી લીધા એટલે ખીચનું ખદી
પાડ્યું.” ફરીથી કડવાશભરી રીતે સોમેશ્વરે
કહ્યું.

“કાતની વાન દોડે છે?”

“હા.”

“તું કાકો સિધ્ધ છે, નહીં?” મુંબયે
દસીને પુછ્યું.

“હા હા. સિધ્ધ છે. છોકરાં કંઈ કે
એવક કહે-એ કહે તે.”

“તે તો તારી રીત પરથી દેખાય છે.
તું અહીંયાં કેમ કરીને આવ્યો?”

સોમેશ્વર જરાક વાર અચકાવે ઉભા ને
પછી જવાબ આપ્યો: “હું મદમાં મંત્રીના
આથે હતો, પણ તમારા રાજાને ખબર આવતાં
મેં નદીમાં પડતું નાખ્યું. સોમેશ્વર નરત
હું અહીંયાં આવ્યો.” તિરસ્કારમાં સોમેશ્વરે
તળીઅત વાળી.

“હવે તું કરશે?” મળકમાં હસીને
મુંબયે પુછ્યું.

“હવે?”—જરા વાર વિચાર કરીને
સોમેશ્વરે કહ્યું. “હવે હું જોઈ છું કે તો
તમારા રાજા વધી કરતા તે મારા મોઝાથી
ચાપ છે કે નહીં?”

“શું?”

“જુગુકચ્છનો મદ દકાવી રાખવાનું કામ.”

“તે તું ફરી રીતે કરશે?”

“શંકર ભૂલિ આવ્યો. મારા બાને તમે
મરવા દેશે. અનાથનો નાથ મારો મોળાનાથ
કેમ મરવા દેશે?”

“કેટલાં વર્ષ થયાં તું મરકરમાં છે?”
દસીને મુંબયે પુછ્યું.

“આઠ-નવ વર્ષ થયાં.” સોમેશ્વરે
જરાક કે આશા આવી હતી તે જતી રહી.

આ કોણ તો મારા બાદશાહ કલાવતો હતો.

“તે મદ ન દકાયો તો?”

“મંત્રીજી?” યુગમાં સોમેશ્વરે કહ્યું.

“ત્યાં સુધી હું તમારા રાજાને મારો

મણીને દોને ત્યાં સુધી જુગી વાજ દોને વડે
મારી નજરમાં આવે તેમ કરીશ”

તું તણ વખત તમારા રાજ્ય જોડશે
એવે માં રાજ્ય ને તારા નહીં”

“અમારું રમણુ ન કરે તે રાજ્ય કેમ
કહેવાય ? આરુ અપમાન કરી મરા જામને
નિગધાન રહેવાનો નિશ્ચય કરા તમારથી એ
૨ । મારા નહીં

મુજબ અકબાલ દરશ

મને તારી વાતમાં બહુ રમ પડ છે
તારા કેમ કહેવાય ? કડવાનથી નામે પવરે
મધુ પાગમના કુખ અલીઆ અલિમ સહ
કમલુ આજુ જાહુ પડ

જા । અમારી એકી રેવ છે ખરી
મનકમાં મુજબને કવ્ય પશુ એકરારી તારે
હવે તું એકલા જાહેને મદ દશવશે તેથી શુ
થગા

મ. દરેકે તે તમારે માન નહાં પશુ
મારા જહાગરને માપર એ છાપમે તા આવી
જામથી પછી જે કરતુ દશે તે કરશે તે
કેવમેક પામ્યા દશે તે હું મને મીક જામથી
ને કરીશ

“તને મું મીક જાને છે”

“આપાત બટાગરનો આગમિય છે
બટાગરની પતી ને તને મામેશ્વર જામના
મેન્મેને મળશે”

રેવાસાથ જે તો તમ બટાગરનો
દુમન

કેવે કવુ ? અત્યાર સુધી મેં વિશેષી છે
અગા સુદવ જામનું મુખ એકજ જગમાં છે
કેમ કહ્યું”

“મન પવ જુગાન આપકમાં મેમેશ્વરે
કવુ પ પડ નારે દરે વચારે વાદ કરવી
નથી પશુ તમા । મવાજીએ એકજ જગ

દરેક જો બટાગરને મુજબ મરેતામાં જોગી
અકા નહાં હોત તો આગે લીંવારેની આમ રાકરી
ચર્ચ અમારા કુખ સાબગત નહાં માગ
મુક જામના અધિપતિ હોત તો અમે બધાં
તમારે પામ્યુની રેકડી કરત

મરેતાજી હું આતુ કે ? જાલુના
જામજામથી એક અલિ અવાજ આવ્યા માર
નામ કેમ અવુ ?

એકો લીંવાના આવી કવી મુજબ
દના થકા અમે સુદમ જવાનો આધા
પ થક નજેલી રાહી આવી તેજે અમઅર
તરફ એવુ પશુ તે તો જામનો મારો કે
મેલોજ નહીં

જામ મામેશ્વર કે ? મેં સામજી કવુ
અલીઆ છે તેમાજ હું આવી છે” મની નર
એવા જણીએ મધુ

મર્મ ન મેશ્વર મેવાથી માલ મેશ્વર
નહીં

મકરણી ૨૦ મું

જેમા મુજબ આદતને ધાગ તથા છે

“કુમ સોમેશ્વર । જોગમે છે કે નહીં ?
તારી રાજુ વર્તિનુના થકા”

આમથરે જુમામાં જવુ મારી
નજકુ વર્ગી રજ કપાત ના પટણી
જા મધુરી જોકે છુ દુ તેમને આગમને
નથી

વાદા” રાનિથી લીવારેનીએ મધુ,
મેદા મણુસ જોડે તુ પશુ મીક મોવાના
લીંવા છે

“મેદા છે તો તનુ તમારી મેદાન અમર
જાજ પશુ અમારે ઠા અપાતી ? જે મળુ

ભને મદારાણી જનાવ્યાં તેનાં ભૈરીજીઠરાં
 ત્રવા પડ્યાં છે, પણ તમને ખરવા નથી. જે
 ઠિંકાએ તમારી મદદતા વધારવા પરદેશીની
 પ્રામગીરી ર્થીકરી તેની હાઝ તમારે હેમે
 ર્થી. તમે અગારાં નહીં તે, અમે તમારા
 ર્હો." સેમેશ્વરથી અકળાતાં અકળાતાં કહે-
 તાં જ્યાયું. બોલતાં બોલતાં તેની આંખમાં
 કાંપનાં આંસુ આવ્યાં.

"તારી વાત સતી છે." દાદાર્થી
 રાણીએ કહ્યું. "પાટણ કોઈનું ચું નથી તે
 થવાનું નથી." મુંબલે ઉંચુ લેયું. એણે
 રાણીમાં સાધારણ રીને ગાંભીર્ય લેયું.

"તે પાટણ આવે છે તે પણ પટ્ટી થઈ
 નય છે" કહવાણી સેમેશ્વરે કહ્યું.

"પચાનાલ મદારાણી કુંવરી નહીં."
 લીલાદેવીએ શંતિથી કહ્યું, "મહેતાજી તમારે
 કોઈને બાટની ખરવા નથી, પણ મારા કૈં છુટકા છે.
 સેમેશ્વર! નિશ્ચિંત થા. હું તારી શાયે આપું
 છું. આપણે જે મળીને બાટનો ઉદ્ધાર કરીશું."

આટલાં વર્ષના મુત્સદ્દી જીવનમાં પહેલી
 વખત મુંબલ મહેતા ચમક્યા. આ દર,
 સખત, શાંત રાણીના મુખ પર ગાંભીર્ય હતું.
 તેની આંખમાં નિઃશ્વાસક છલકી હતી.

"હું કહો છો?" મુંબલે પુછ્યું.

"સાંભળ્યું નહીં?" તિરકારથી રાણીએ
 કહ્યું.

"પણ મેં સેમેશ્વરને બોલાવ્યો તે બધું
 પુછવા માટેજ. હું હમણાં લાટની મદદ
 માણસો મોકલવાની મોકલણ કરું છું" મુંબલે
 ખોટાશથી કહ્યું.

"માણસ મોકલે કે વળે? બાટની
 કુંવરીજ લાટની વધારે તેા થાય. તમારે કે
 તરફી સેવણી જરૂર નથી. મેં દસ નાણકને
 બોલાવ્યો છે, મારાં પચાસ સૈનિક હમણાં
 તૈયાર થશે."

"પણ બહેન! હમણાં તમે જસો તેા
 જુનામઠનું શું?" મુંબલ મહેતાએ ધીમેથી
 કહ્યું.

"તમે ખાત અર્હ્યાં નથી?" તિરકાર-
 થી રાણીએ પુછ્યું.

"અમે છીએ, પણ તમે તેા હોવાં જોએજ."

"હા તો મારું. સોરઠની વાત તમે
 પટ્ટીએ જાણેા. સેમેશ્વર! કેટલા દિવસમાં
 બાટ જાણ્યું?"

"પાંચ દહાડે તેા જરૂર જાણ પહોંચીએ."

"પણ આટલાં જાણ જાહેર કરશેા શું?"

"મહેતાજી! તમને અમારાં બાટની
 ખતર નથી. હું એકલી ખસ છું. અહીંયાં
 મારો લીસાન નથી, પણ હાં સોા મને
 પુરો છે. રેવાપાસ મને જોતાં મારા ચરજીની
 રજ માથે મકાવશે."

"પણ આપણે જુનામઠ લકશું કે કાકને
 મોકલીશું."

"જુનામઠ પડે ત્યાં સુધી હું વાટ જોવાની
 નથી." દદાર્થી રાણીએ કહ્યું. "કાક જીવતો
 દોષ તેા કહેએ કે બાટમાં આવી પહોંચે. ત્યાં
 એના ચુર કુવસેન છે, બાળમિત રેવાપાસ છે.
 ત્યાં એની રાણી હું છું ને એની અર્ધોગલ
 મંજરી છે. કહીએ કે સાંજ આવે. સેમેશ્વર!
 મારી શાયે માસ."

મુંબલ આટલો વખત આ જોઈ રહ્યો
 હતો. તેણે ઘણા વિષ્ટ પ્રસંગો જોવા દતા,
 પણ આવો વિષ્ટ પ્રસંગ વર્ષો થયાં આવ્યો
 નહોતો. વર્ષો પર ભારે પાટણે જાંડ દહાણ
 હતાં ત્યારે તેના મુત્સદ્દીપણાએ અજુકાર્થી
 ચમત્કાર કર્યો હતો. આજે એવો પ્રસંગ
 આવ્યો હતો. તે આ શાંત ને હીર્ષદર્શી
 સ્ત્રીને હેલુ, બાટની સ્થિતિ, સોરઠની ઘટ ને
 પાટણની મદદતા-એ બધાનો જવાબપંથ

વિચાર કરી મ્હો તેના તેજરરી નરનો ચમકી
રખા તેનો હો હો પર બીકાયે

“કુઆ રહે” તેજો મનાવારી અચાજ
કયુ, ચીત્તાના! હુ પચુ તમારી જોડે
આતુ હુ”

“આ! રમીએ જનક મહાસાધવી
પુત્રુ

લાગની વધારે ધાવા દદનાથી મદા
અમત્તે કયુ

નમે” ચક્રિત થઇ રહીએ પુત્રુ
“હા

“તમક કામ નથી મ મિએ અજમાન
કારક રીતે કયુ

“મેએમ્વર! જાગ બદાત જાહ ઉનો રહે
વખા! બાગમ બધે હા” મુજવપ કામ કરો

મેએમ્વરે તુ કે અદોઆ એ ન મમક
કો એવી ઝમન માગતી હતી પચુ એવી
લાગે ફાવજા થવાનો અંમ નો રખ
ફેખતું તે મુજે મોટે બદાત થશે આ
ચરનો આલી બાગુ બધ કરી મો

ગા પાચ પચ સુધી મુજવ ને લીના વા
એ એકગીગની સામે ત્રવા કયું મુજવની
આખામા દુષ્કર્ષ પ્રભાષ દતા તેચાથી
તેજના કિરોના કુના લીરા રીતી આખમા
ચાન ને ગદન રિથના દારી તેજાથી
ધારના નીગ જની નીકળના બદાર
પછી બનેની આખમા છપરેનુ દદના હતી
હુ આતુ હુ” મતીએ દદનાથી
ફીચી કયુ

તમક કામ નથી” તરીજ દદનાથી
રાખીએ કયુ

“મુદા ગોગ બદેન! મુજવે એકામખે
મેએમ્વરે ધીનથી કયુ લીવરોએ જવાન નહીં
અરો મજવ નીઆ નમેને તેજે ધીનથી

કયુ “તમ બાછ પગા લી કરે તો લાદમા
જાહ દેવાપાલની મદતી રાજ્ય કયુ હા”

લીવરોએ રતમ્થ થઇ મહ તેની મરથના
એકજમ ચાવી મહ તે પાછી દારીને મદાવ્યમાત્ય
નરક મજગાપથી દહિએ જોઇ રહી આ ને
માજુમ દનો કે જાદુમર! તમતત નેજો દાદ
લિથા ને મોટેથી ને ચ નિયી જવાન આરો
જા માટ નહીં

તમ ધારો છા કે જમ વ ગજુક રીને
પગ મી કરવાના હા”

“મને ખાતી છે
તમ ખામે છા કે રાજુક રી એ પા
રીકારશે”

વખન છ ને ફીકારે પચુ નો ધગી
પનેપત નદવાપ તેનો બરોઆ શા! ગાધીએ
ક પો જવાન રીત

મુજવે જરાક મવલીક અવાજે કયુ
હુ કયુ મોટા હુ

તમ! રાખીએ નિરકાર્યા કયુ,
તમ નો પાટલુનો સગાના તર જે થવાના
ચરખા છા એ લીવાપ તમ રો શો બાવ
પુજવ છે

બદેન! હુ એનો નથી થશે મમતરો
નહીં મરો જોત અદોઆ મહ દયાથી કો
એમ નથી

પાગુ તો તમક કામ છ દાદરાનું
કહેલીનુ નીકરે એનો એ પ ની બાપ જોત
એતુ મમતું છે આ ખાનવમા દુ કેઈની
બાવ ચાનુ એમ નથી હુ અદોઆ બાપને
ચોજાતુ થું ને માગ પાસણી મગી મુવ મહી
થતુ નથી”

“બદેન! ના સુધી હુ હુ તારી સુધી
તમાક પદ મવ નહીં મા! બોકાના
રિથામ નથી”

ને નક્કર દાનર સેનિય સહ બાપા બાપો
એ ન સમાવશી જાય એની મથ જા
અ નાનથી બીજા પદ ના માણુ ન જા
દમના અ નાવ અ ના હુ રજુ દદ કામ
મદ ગા નીનાના ને હુ લાખ મર કરવા
અ મો દીએ

જે હી આના ' મકિન થક જાવા પદ
કા તનુ રેય નવે જુએ કુની નજી
જાના ' વિજય કરે અમગ આના
પાના અ છ દયમથી જાવા દીગી ની માદ
ખાન રજા નહી "

મદ રાજ નામરે કપ જરાએ
દીક ક ના નહી હુ પજુ નમન ના રીત
કે નમરાજના મિખ શુ કરે તે કહી
ન અને વદક જાએ રાજ લીધી

મુજાન નથી લોક કયા ને દાવા આ
જા જ નમર રામા કે હાનુ દોર એન ખા
દા નથી

ભીકરે હી જાજામા દીગી
જાને દરે જાએ નેવાર યાએ મ
એ હા તો પજુ એન નહી આ ના જા
જાને જુ નવારે જાવા કદ નક ના કદમી
ના તમ જોવા દર દર નહુ માં ખા
ક નુ મથમ થક પડા હુ પજુ તોજા ચાઉ
ની તેજે જા મા પુ

લીનારીએ દીગીને પુજુ મ આ
પમ જાએ હો

દા મ
આ ખા મે હી લીનારીએ પુજા
નન શુધા હી દીગીને મુન કનુ
કે નહી નમ પજુ ને જા હો નથી
પ દી

આના પજુ જાને મ તમને પાજુ
ન ર દીક હેન ને જાવા ન રજા તો નમ મુ

ક જાના દાગ " મુજાનના મો પર વા સાધ
જાવ દો

" કેમ કરી અદાવાત "

" કેદ કરે "

લીનારીએ દીગીને હેડમા એ સરી
ખારી ના હી મહેન છ મને પમ જા
જીવય જેજુ અમકાર તેજે હ પે ના

અને કેદ મરજા જાન તે રજુ મદાઅમાલ
રજુ નુ થાન

મુજાન નરામાતુ નજા જો નવ
તન તો નાદીનુ ન

રખીએ દીગીને જાન લીધી

મકનજી રૂ મુ

નિજય પ્રધાન-પદમુ

મુદાનાજના કયા નખાજ ને પરીમા
નક નેવા થક મુ સાનિથી । તરથી
નજા માથી હામ પર હુકમ નીક ના અને
અપાગમય તે અમનમા મુપ

વચીમા ન રજુ લાખ માણુમા અ રજા
કરી રજા વચીથી જુદીજુદી જાણીમા
ગવારો જુદવા અને કુચ શર કરે ના સન ની
એમા જુદેજુદે રજાને જા માણુ

એ માએ આજ જાતા ને તમ જા -
કેદય ક પમે ન જેવા થોડા પર ને એવા
એ મજા ન થોડાક વર પમ કિમા રહી
જાએ મ ને વા રિ હા છુગ પડતા કેદય
માએ આજાને મમદ મુમે મગા વાવ્યા
જાને થોડાક ખરીએ પાલ જાએ અજાજ
કયા રિજા જાની પર પડી હે વ નમ લાખુ
મારે તરફ નિ જાના દીગી અન જા જા
વજાના જેવા વનાવરજાથી જાનુ નાસ
અમનો દામ એમ લાખુ

થોડી વાદમાં તો જાણું શાંત થઈ ગયું.
ઓળાઓની આવરણવર પલ્લુ બંધ પડી.
આખું વંધળી જાણે નિમેતન પડ્યું હોય
એવો ભાસ થો.

આફર ધોડાના ઓળાઓ રાજગઢના
એકમાં અધીરા થઈ રજા દેના. આત ઓળા-
ઓ મઢમાંથી બહાર આવ્યા-તેમનો એક
માથો આગળ આવતો હતો.

જાણુના પારણામાં એક સ્તંભસ્થિત
પલ્લુ નાનકડા પાડનો થોડો નીકળે ને પહેલા
ઓળાને જરા તિરકારપૂર્વક ચાંતિનો ભંગ
કરી તેણે કહ્યું :

“રાજાશી ! મને તો જુદી ગમ્.”

ફોંલા ઓળા અધીરાઈથી ઉંચા રજો.

“તું પલ્લુ આપે છો ?” ગમ્તના અવાજ-
માં ક્યવાદ સ્પષ્ટ કેપાનો હતો.

“કેમ ? હું તમારી સાથે આવવાની
હતી ને !”

રાજાએ હોડ કરડ્યા. “તું હું કામ
જોખમ જોડે છો ?”

“આપણુ જેમાં જોખમ તો મેં વખરે
જેડ્યાં હશે.” તિરકારથી રાણીએ કહ્યું.

રાજાએ ઠવાળમાં માથ કહ્યું : “માથ.”
રાણી તરત સાથે ચાલી. જ્યાં પટ્ટણી થોડાને
પલ્લુ રામ્તનો અજિયાત વાસ્તવિક લાગે
આ જોખમ ને જી મારે હતું ? પલ્લુ દેશગદે
નિરાશરેના ખજા પર દાઢ લાગે. એનો
અર્થ એ જુદો સંભળ્યા.

મુઝે મેરે જ્યાં આપ્યા ને થોડા પસાવ્યા.
થોડા પર્વતમાં તો તે જ્યાં સામજીદાર
હરકંતનાં પડાવ આગળ આવ્યા ને આપે
પાંચસો થોડેરવારો લઈ અપાટાજંધ જુનામ
તરફ આપ્યા.

ચંદ મીરનારનાં મુઝો પર લટકી રહ્યો હોય
એવો દેખાતો. ચાંદનીમાં માણસની હીમચાત ન
દેખાય તે માટે થણુંખરું હરકર જુદીજુદી દિશા
તરફ પડે જતું હતું. વંધળી અને જુનામ
વચ્ચે આવેલા માઠ વાને લીધે આ હીમચાત
ઓળખાઈ એ મુરકેલ હતું. તે ઉપરાંત કંઠના
નાદ સાથે એક દુકડી મેંદરેથી નીકળી
ચુકી હતી. આથી એકજ તરફથી મુમલો
આવે છે એવા જગથી સોરકીઓ ઉતરણ
એમ હતું.

ધીમેથી જાણે પર્વત પર ચારે તરફથી
મુમલ ચરે તેમ પટ્ટણી સેન મદરા જાણું. મળ-
વાથી દુકડી થોડી વારમાં જંગલ વટાવી ચોડી
આગળ આવી પહોંચી. થોડે દૂર ખીમ પોચસો
પાળા ચાલી પહોંચ્યા હતા.

“દેશગદેવ ! આ તમારી ચોડી કે ?”
જગસિંદહેરે પૂછ્યું.

“હા જાણુ !” કહી દેશગદેવ આગળ
વધે અને પોતાના બાઇને સાથે લઈ સડથી
આગળના ચોડીદાર પાસે ગયો.

દેશગદેવે જધાને સાધી મખ્યા ફોંલા
એડે ચોડીદારો કેં થોડા નર્દો અને તરત
પટ્ટણી સેને ચોડીનો કગાળો લીધો. અર્દોમાં
જ્યાં રવારો થોડા પરથી ઉતર્યા ને પડે આગળ
જવાની તેપારી કરી.

અર્દોઆથી પાંચસો માણસ વિનુપતપાલ
એડે મેંદરેથી આવતી દુકડીને મળી જુનામ-
ના મુખ્ય હરજાળ તરફ જવાના હતા, અને
જાડીના માણસ મદારાળ, પરશુરામ ને ઉડા
મહેતા એડે આનગી રીતે મઢમાં દાખલ થવાના
હતા. ક્યકત્ર જ્યાં વહેંચાઈ ગયા.

રાજાનું મુખ મુરસાલધું હતું. તેની
આજમાં મુમલ જેવું દેખાતું. જેની જધાને

નીકળવની નૈવાની થઈ કે ગાનએ વિજુવન
પાપને કૃપુ

વિજુવનખાલે શીતલનીને ન ગી આપણ
અં ૨ પીએ શ દો મળણી કે આપણા મદ

ખો! તમે મનો' મનના અપાખ્યા
પ્રાપ્તે દના રાણી મનમાં દી
તણે ને મુલ્ય આ રિધનિનો કપડાં ન વિચર
કરી ગાળો દને

જગ તમે મહાગુરુ મનકા
૨ પીએ મોટ કૃપા અ. ૧ વિજુવનપણ
મોરે કદ જન જના નેણે પાળાએ નર
નજર ન પી આગળ અંધ મ છુ. ૧
આવેલા મદાઅમલ્યે ઓગળવા અઠકથ
દના પજુ તમે એ પ્રગ્વના વરદામાં અદ
આવી દની મદા ૧૦ અંત નના મગીએ
જાનામ ન કાચો શેષના શેષન અમલ
વધ્યા મથા શ ૧ ન વરકથ અમલ
૧ પાછળ મદાર ૧૦ પરમુગમ કૃ મદુર ને
જગ ૧ ૫ મદ અવના પાળાએ પીમ શિમ
એક ૧૦૫ લપાઈ લપડાં અવન કેટ અં
અપર પજુ એ નું નહીં

જગ પી કુ અંધ મથા મો. ૬ કુ કુર
દોષ અંત એક મનવર મથા ૧૫ આપે
આપર દેવ એવુ અવાનુવર જગતુ કોઈજ
ને કિ સા મેવાની દીમન કનુ તન જગ એવી
નમર પડી ને કાપતુ જમા. જાગુ કે
પામરે જન ન થે અવનો દને એ જન જની
કદવના દેવ નેવો અ વાર અ દરે ૨ મદ
૧ જની કુશવનામા મંડોલી અદ વધી

૦ પાના હરણ હામથી પગજન વધ
આજ રવનુ પરિણામ શુ અવન ને
વિચાર કરના દના અવની કને
પરજા. લલિત્ય કેવુ અમે લેવો
વિચાર મદરથીઆ કરના દના આજની

કાલે પેન મુપાદય એ. ૧ કેરમ એ નવર
કેરને કોલ

જગમિદરેનું મે ગુગ્ગામયુ દાવ ,
જગતુ નેલી આખો વિહાર થા દનો
નેલા પચકથ અપા ૧૧ ૬૬ રીને પ ન ના
હવથા છાજ નરેને પજુ વિનાયક ઉભા
દને અવરે ન જુનાન છવથા ને રાને
મગલ નવન્યો દના મુલે ૧૫ ને ૧૫૩
વગ્ગાજ એવી તેન ખાલી દની

માની દાળી કી'ઓની દારની મ ક
પોષા કર રીમપીમ જ્યા આમ તે
અ મલ' ૧૦ ને ઉઠા મલ એક નિગામ
પજુ તણે કોલો નભગાનો નહીં આરવમ
કનિ દની જાગ રસથી મન તો ૫ થા કે
મથા ૧૬ પી એકદમ અવજ કરી ૧૧૫
કરના કાક ની આકે અપાલ હવથા ૧૫
વગવગ મ હમમ અવી પગરો મદ
૫૦ ૫ ૬૨૨ દેવ એવુ જાગુ ૬ ૧૬
ક ૧ મુમલયાં જાગુ

પીછ નગરી આગળ વધના ૫ બી
મનના કાક મલ અમલ ૧ ૧૫૪
નભગા દેવ એવ મથાવા કરે દના
૧ જથે જમા થોગી જુઓ પાગી મ જક ૧૬
લે કથી નાલી દોષ એવી ખીક મથાલી કા
૧૦ અવી નવર પી નીકળેવી ૫ કીએ
મેગી રજીવા રહાં જક પુલ આરવુ
જાવડ દર કાગિયા કુ જપાકીતા આજ
વનાજ જન અવન કરી મુકને દને

અ મલ મણમે એ ૧૬ ૪ ની
૧૦ નીવ અવલન ઉભા

કા ૧૭ જગમિદરે વે કૃપુ ૧
૫ કોથેવડે થઈયો દને તમે મદર ૧
માળીઅએઅનેઅનેતાં તેમજા મ'સનેકૃપુ
નમે વિજુવનખાલ મ ૧ મેગીએગ અત

હું થાય છે તેની અખર લઈ જવહી શકો."

ઉદા મહેતા સમજ્યા. મહારાજની જાન હતી કે ત્રિભુવનપાલ ને લીલદેવિને તે પારોખાર મોટી ચોટીએજ લઈ જાય. તેણે પાંચકાર કરી દસેક સૈનિકો લઈ ત્રિભુવન-પાલ ગયા દત્તા તે રૂતો ચાલવા માંડ્યું.

દેશળદેવે ચારે તરફ સાવચેતીથી જોયું. તે જોયા હતા તે જાડ અને મટની બારી વચ્ચે જાડ નંદેશું, પણ થોડા થોડીઆ ઉપા દતા. દેશળદેવ તેના આપામાં ચારે પક્ષે મજા આગળ ચાલ્યો. જાડ નીચે ઉમેલા ગયા તેની હીલચાલ જોઈ નજરે જોઈ રહ્યા.

થોડીઆના આપામાંથી એકદમ નીકળી દેશળદેવ મટના દરવાજામાં લપાઈ ગયો. થોડી વારે તેણે હાથ જાંબાથી બારીનું કડું અખરથી પકડવાર બળે રોકારા કર્યા.

"કણુ છે એ ?" ધીમેથી અવાજ આપ્યો. દેશળદેવ હરખાયો. અચાજ તેના શાગીદ દબીરનો હતો.

"કણુ દબીર ?" ધીમેથી દેશળદેવે પૂછ્યું "એ તો હું. મટની છે ?"

"હા હું. કેમ ?" યુગ્મમાં હાફનો અવાજ આપ્યો.

"મટની ! બારી ઉપાડો તો."

"શું કામ છે ? અત્યારે બારી ઉપાડ નહીં." છદમાં હાફને કહ્યું. ગઈ કાલના અખરથી તેનો છવ તેના સસરા પક્ષથી હડી ગયો હતો.

"મટની ! જરા તો ઉપાડ, મારે વાજ કરવા છે. તમે માસ છોકરું જેવા યજ આપ કરો છે ? અને કામે તરતનો તમન શરૂ થો તે મારાથી કે કોંપણ પણ ન થઈ શકે. મારે સેફમાં પાણી તમે ને જાભાઈમાં પણ તમે

ને કામે હડી મારું શુંએ થાય."

હાફને જવાબ નહીં દીધો.

"હું મરો-આતું કણુ ? તમે મે સજ્જ તો સાંભળી લો. મારી છોકરીને મારે મે સજ્જ કહેવાવવા છે ને મારી. મીલકત બધી કેકણે કરવી છે. હું ફરી પાછો ન પશુ આવું. જાણી મટની ! જરા અખરવાનીની ખાનર તો મે ખેલ સાંભળ્યો. " દેશળદેવ હરમરી પડ્યો. જાણે તેને કહ્યું આંસુ પડનાં હોય એમ તેના ચાંચો તરડાયો.

"ને કહેવું હોય તે આમ ને આમ કહો."

"એમ કેમ કહેવાય ? મટની ! કાલ મોડીકાર માંબજે તો ? ને જેવા તમે તેણે કે ? દબીર ! જરા તો ઉપાડો. નહીં તો બાહ ! મારી છોકરીમાં બેઠું કહેશું કાલને હાથ પકડી નહીં આવશે."

હાફને રવા આવી. આ કોમળો કામે બાંધી પડીમાં મટનદાર કર્યો. એ બીચારો જા મે આસર કહેનો. એમાં શું જવાબું છે ? તેણે નજરબારીએથી જોયું. બદાર કોઈપણ હોય એમ વેખાયું નહીં એટલે તેણે માંબજ ઉપાડી, બારી જરાક ઉપાડી કોઈ કાઢ્યું.

"મટની !" દેશળદેવે ધીમેથી કહ્યું. "બારી જોલો"

"જોલો શું છે ?" અધીરતાથી મટનીએ કહ્યું. એને આ સસરા અખારે છપરેજ કુમન જેવો લાગ્યો.

દેશળદેવે જોયું કે મટની બારી માત્ર એટલેજ ઉપાડી પોતાના હાથમાં ખાસી રહ્યો હતો. પાછળ દબીર ઉભો હતો. તેની અંદર દેશળની આંખો મળી.

પાછળની મટના કે સેફના રવાનગઈ દેશળદેવે પચા ન હતી; પણ આ પછ પા. તેના

મ ના ઇવનનો આપે રવા દો એમ તમે
તે પુ ના પામ પામક રા વધવા લગ્યા
તમા દાથપમ કાપત દતા જેટલી પતવર
પા ની કની તેની પત અધમિદ ર અધીરા
પા દત અને તેની ઇશી સ્વેષમમા
ની દની

મ ની મારી એક પુરી ગરીબો ન
પા-મારે લગ્ય છે

પડી મારીએ કપુ

મે જે રા કરી છે

ર પીર

જુનામ ની રી અને ને મ પડી
તમે મત એમ

પા કહ છે મમકને કુએ પુક

રેકગ વા તમે ચિરમ થયા છે

ન રા અક નીચે પ જુનો રાખી
પ જુએ છે રી ખા

પા રહ્યો પા પિત જુર મ

પા કા આપાચકિત થત રી ને રા
ત આપાચ જર ક મેગ થો

સા પની પંરગ રી નરા મની જાને
ત આ જા રમ્ય રેક ર અ વા ક તો
દા

તમ દમીર નમ નમર કરી ને દક
રેકારે ને ત તા મ અક થ દાદુન મદ
ત અને ખીએ ક થ તેની જ ની જર મુકી
તેનુ ગેક દગાવુ

દમીર નારી દગાર દેક રેવ કા

દમીર નમ પે તેજી લ ન જાની જા દી
દા દાદુન મદ જરુની જાની વ મ
મ કા રુ દપ થી દગારે નુ મુ
મત દગ રીની રી તેનુ મા દમીર તો દગ
ત મુ રવા રેક મમ જુ પાકા રેક
મવા પજુ નક મા ના તનુ મમુ રેક

[આ પત ના વિષય આપાચ આપા]

માપુ તેની મ મે આપ મ આપા દસગ
રેકે છેને તપ ન કરી દાદુની રેક પ
જર મુકા દક રેક મગા અપાને તે
રેક ન થત મેક અત ર રેકે દક છે ની
દધે

દમીર ના દાદુ રે નહી તે ખમર
તે પજુ અનુ મ મુ પાવી મુક ને
મારી ઉવડી ખ દુ પકાવા રા ક રે
માર ન પજુ

જુ છે દમીરે દાદુન મેક

પાત મુકુ

અધમિદ ર માવકી પને

મુ નકા છે

મ દ

ત મ ન રે

રેક સ રગની અપા રી મા પમે
મક પ ર ન રી

મત નરી મુ રી પા

ક રે ર

મ ન મમિદરે કુ

ત પરગ મે કુ દુ ન રે મર

જુ પડી તપ અધમા આત નર પડી

અ પ પજુ જામમ મરે રુ નરી

ર તમ જાઓ દુ પા મુકુ

અ રી ન રે પ મર રેકે પા

મ રુ

રેકે રેકે મે મમર જામ પ જા

સમિ જા રેક દમર થપ જા રેક

વ જા રેક જા રેક રેક

અખરે ન જાનં પમર ર મ

મદા જા પપારો અખરે ન પુ

પમરે કુ

મદમ ર જવાગ આપે નદા તે મનમ

જા-જા અને અખર રમર જુ મરી

જાનં મ મા દખત થવા

‘વિધવા’ના બે બોલ

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૯૮ થી]

ત્યારે મારી લાબી એક વાર બખડેલી તે કહ્યું : “એ તો નાગના કુંદામાં મારી રહી છે. હવે તારે તે કુંદામાંની શી જરૂર છે?” મેં પુછ્યું : “લાબી શું કહે છે?” “કે નર્દા બેટા” ને મારે માથે હાથ ફેરવ્યા કપો. એની આંખમાં ઝળઝળાંઆં દત્તાં ને ન બોલાયું તેથી મને ક્યુરો બંધાયેલો જણાયો. હવે શુભ પ્રસંગે મારી દાઝરી વસમી લાગવા માંડી. “નીચું” એક, છેડે દાખ ” આ શીવાય બીજાં મીઠાં વચન કાઢી ન બોલતાં. અત્યાર સગી તો હું પુખલું પાક્કી વાળ દીક જાળતી ને મેંથી પાડતી, પણ મો કહેવામાં આવ્યું ને તે પણ એક કળત ભઠ્ઠીબારને મોટે કે “તને ને રાંઠને આ પરીઆં શાં બારે?” મારામાં જુસ્સો હતો, પણ મારાથી ઉત્તર ન આવ્યો. શુરમ્મને માર્થે રડાણું પણ નર્દા. ઉઠળવે દેશે મેં આવી મારી કાઢીને કહ્યું કે : “હવે હું ન્યાતમાં જવાની નથી.” હજુ સૂધી સગાંવહાલાં આ ન્યાત હોય તો હું જમવા જતી. હવે તે પણ બંધ થયું, ચાડીએ બાપડો દગમન જુએ. “બાપ ફરેલાં તેનું પ્રાયશ્ચિત સહેવાનું. ત્યારેજ આવને લાય સુંદરીએ જવાય” આમ પોતા ઉપર રૂઢિએ નાંખેલાં કહ્યું વહોરી લેતી મારી કાઢી બોલતી. હરેક રીતે મારી અવગણના થવા લાગી. મને લખતાં કમકમાં છુટે છે, પણ-પણ કથા વિના-વખ્યા વિના ચાલતું નથી કે વળતું તે ફેજમાં હું રાખીશ યહ ન હતી કે જેને બધું કપાંની છુટી. હજુ હું ઉચ્ચે જોળંગી ન હતી ને તેથીજ આ વેડકોક સાંભળવો પડતો. નર્દાં વળુમાં, નર્દાં લેરમાં, નર્દાં હાપનના મેળમાં-હજુ ગાસરાં એટલે જ આવતી.

અધમોહ સોવાસણ પેડે વર્તતી. એક વાર કેં વાત કરતાં સાંભળ્યું કે સગાંવહાલાંનાં મોત-નું સૂતક તે દેશમાંએ ચોટી રહે. કાણ બહે કથો વિષય હતો. એક વહ રૂઢિરાંઠ બોલી હતી : “હા, બેને! પેલીએ ચોટશે ન બેલાયો તે એનાં ઘરનાં બધાં મરી ગયાં ને એના પતિ ભૂત થયો.” આ રાખ વાપરતાં તે બાપ ખંચામ ન હતી. -કેશવપન સંબંધે લગ્નરો વેલુનાદ લગ્નમ ને વિધવાની વચમાં થતાં હું સાંભળતી. “કેમ ક્યાં લગી બેસાડી ગામની છે?” એકે તે મુલા પ્રત્યે પ્રશ્ન કપો ત્યારે એ ફાટીમુએ બોલ્યો : “કેમ તમારે ઘોડાં કમેરીમાં જવું છે? અમારે વખતેઆવીને મુડી જાણ્યું.” પણ મારોએ વારો આવશે એવો તો સ્વપ્નો પણ મને ખ્યાલ ન હતો.

હું સોળ વયંની થવા આવી. આવતું એક વાર યહ મધું હતું. રાતે કાચુંકેરું દૂધ બંધ થયું. હવે હાલે નદી. “તમારી મહુ શરી હો-શું” કેકેરે દેતી હજુ માંહે છે. જશ ધીરાંએ નથી ચલાતું.” આવાં મેલાં દેવાં ને મુંમે મોંએ સંભળાયાં.

એવામાં એક કાપતુ રચાયું. હવે મારે વિધવા-આજમમાં દાખલ થતું તોફાંએ મેમ ગામવાળાએ નિર્ણય કપો. મને તેની ખબર ન હતી. માતા ને કાકીએ નિર્ણય કપો કે અર્ધકુંભીતું રાંકણું છે તે પ્રવાસ જાકમે. અમે નીકળ્યાં ને લાં ગયાં ને જોકપદાસ તેજાપાલ ની ધર્મચાળામાં જમનાડીનારે ઉતર્યા. અમારા આનદાનમાંથી કેક અઢી જરૂર આવી મહેલું, કેમ કે રેરેસન ઉપર અગને રેખીને પ્રાંગવાલ-માને પડે આવી પહોંચ્યો ને ચોપડામાં દરજત જતાવ્યા. “હમાર પાંડ પૂછાઈ રહી.” રીક, તેના પચ પુત્ર્યા ને પંડા તરીકે તેને માનો. બીજે દિવસે રનાન હતું. દાઢ કહે મારું કામ-

વચન પચમીનો અવસર હતો. છતાં એ સવારે
 હાલ પછી હતી મુજબનામીથી આ તરફની
 મદ અમલી નથી તેથી અગત્યના અને નદી
 તરફ આજના ધમશાગામાં ખીજા કેટલાક
 કન્યા દત્તા તે લોક દક્ષિણના દોષથી ને ડી
 દાન ખડુ પામધુમથી કિલવાના દત્તા તથાકના
 ભેગ પછુ મગકમેકા કરી આજના નમનથી
 દુધી ખાનુ યુ પાડી દત્તી જવાથી કેનીના
 દયના પડ્યા હતા તે તરફ પડ્યા નાના
 નાની મનુડીઓ દત્તી નં મડા નીચાનો સામેલા
 દત્તા અદા ગિદ પતાકા ત્વ મની જેર
 મન્ય હોખાની દત્તી જેવા અને પાસ પહેલ્યા
 તરફ ક્યાનનુ ખાદામ્ય અમળી નજરે પડી
 જ્યા ત્યા વાગાદન મોઢા જન્યા હતા નં જાણુ
 ડા ફેરીતાજમા કારી મરણુ થયુ તેલ તેમ
 ત્યાના રહેનાર ને દાખલ થનાર નજાજ મુજબ
 નજરે આવે તેમ અદા પછુ જણાયુ જાનાચા
 મા મારા મોઢા કામ વડાજાન કરના તેમને
 પીરેલી. મુખ્ય દત્ત ના આગળ વાગદ મોરવા
 કાકા આવા કે અદ દગ્ગાજ આગમ એમન
 આ રતી મારા રોડી નાખ્યા ત્વરેજ એમનાથી
 અદર જવાડુ હયા! આ મોઢામ્ય જાળગ
 થનુ પેણીસાન નં દત્ત. પછુ દોત્તી દુદસાનુ
 જાદર મુલક કિયારનાતુ પમરખુ દત્ત પછુ તે
 દગ્ગાદી જણાતુ અમારા પડાના તખ્ત ઉપર
 અને મવા પામની છાવડી આ મુજબી દત્તી
 જવાર કાચનાતુ નીજાન દત્ત કલપ મોલ
 દમાર દે પગ મોરો તલેક તખ્ત પડ્યા
 દત્તા અને ત્યા ભેગ થોડી વારમા મળી આવ્યાને
 કાકી તદાર મવા ને કે મડમથય કરી આજના
 મારી મળા મુજબી દત્તી આ મટે? કહી
 તો કમ થા દત્તી ને થય મોઢી દત્તી જેર
 થોડી વારમા એક પુરનીઓ આવ્યો પાલ
 આતેલ આવ્યો આડી ને એક તખ્ત ઉપર બેઠો

ને હદનામીમાં પગેલી વાર મે મારી આવ્યાને
 વખત કનાવની જોઈ મોઢે જોઈ વચ છુદા
 મરદની ને મળાની ને જાજ દત્તી ને કોડીને
 આજે લે ત્યા તે પરાયા પુરુષ પામે જેસી
 મડ અમને માય મારથી ઉચુ પછુ જોરાયુ
 નદી દુ એને રાજા રિપા જોતી મડી
 પદર દત્તા એને જાદવાવળી જોતી ત વડા
 મને જામ ન છુતો આજ તે આમળી ને તે
 કાઠ અપથી છતિ મુખી અમારી નવને સમ મ
 થયુ મન મુજારી આડી હાય! આ મોરોમી
 ને આ દાસવ વિવધાની? આ પાતડી કામ
 પુર થયુ કે મારી માના મો દાકરજ મડથી
 જદર મડ મારી કાકી મોળી કે વાગ થાય
 કે દુ તે ખદાજ જાદ તત્વાડી આજ છુ
 મોક લાજુ વાગ મેકળી પડી જાતન
 દુ જ ને નીમામજુના વજાણુથી મે જ્યુ જોયુ
 જ નદી એક પડમા તે વાગદ મારી પામ
 આવ્યો ને જા મારા મથાનો છે। વરાડી
 ન થી મારી મનામુશીલિન નાયની ફેજ
 મારકની લોઠા-ને દાખા નં મનરથી કમર
 કમર કાપી નાખ્યા લાનો. ‘કમ’ હુ મોળી
 જવાજમા થાસ ને ગુમો જને દત્તા માલ
 દામજાથી તે ગમરો નદી ને દુ ઉચુ જોઈ હુ
 તો ત્યા પ। ઉમેને ત આધિ વચના દત્તા
 મારી રામે તેજુ જોયુ ત મોઢા જદાર પેડ
 મીઠુ જવાજો કહ્યુ મેના મો સાદાગ
 કદા તક રજોગી? જાવવાન અદા પડી ઉરકા
 મવાજાજ ગુજા પુખ્ત હોત દે મે કહ્યુ કે
 જેખીલનમા તેડ એક સડ કાકી નાખે
 છે? ખદીન? મે તો મદામવાલીકા તુમ
 મેચ હાં માર તુમારી જન જાવળી એતી
 જાણુ મુ સમજ નદી એજો વાગદને દશા
 કશે ને જાવ તો મારા જેઠ કાકી કાલ
 ને મારક મથુ દવમવાડી નાખી મુડી નાખ્યુ

નીને જમીન પર ચાલુ પડ્યું હતું તેમા માનવી
માન ના જેવાઈ ગયું અને અપમાન ને
વેળા કેમ પુરી ન પડે ? એમ કુપાણ
એમ નહીં ! અપમાન આપે એમ નહીં !
મારી આખ કુરી એમ નહીં ! 'કાઠી'
બાની' " એ કાઠી ચીસ પાડી ચાલે
જરા રોડનો નહીં ને મેલે રાત્રી મરણ કરે
તે કાઠીથી મળ કાઠીને ઉડિને આ પા કાઠી કે
બાની આપ્યા નહીં મા પાડી રાત્રી નહીં
આ ઉપર ને શુભમ થયો તે એટલો અમલ
ને અણપાયો થયો કે દુ બેરોડા દાણ ફળી જવારે
રોડ આ પા ત્યારે દુ એ આપના ઉપર
શુભેથી મારી બમણામા પડી હતી તુઝા
દશુ આ આ જવા દવા મારી જવાની ની
ઓળ આખ માનીને હતી હતી કે ને પળ
જલુ ટોપદશે મજા મેલેરા પણ મેરવા દવા

વારે એ મુલકી સાથે તે ક્યા જાતી ન મરણ
હવા ને આ ટોચ પુર દાસ અમ રત્ર વર
જનારો દવા કે નહીં તા પી કે એક રાત્ર
એ તે વેળા દુ મારી ન હતી નહીં આ સાથ
મદા પા મેનું પુન ને તારા પતિને
પટ્ટારી તેના તને અથામ ઠા જવાનમા
ન કુરકા રાત્રે આપા મા મા ને પગલાન
અમેન એને શી રીતે નાવ દાવ દુ ને
આ મારાથી બુની પડતી તે એમનામા જાણી
મહા પકિતમ મદા પકિતમ અવાજ
ને તમા મારી હતુમન થ ગત

મરણી તાજવાનો તો દહા દોર મા
તમા પામ આ ધાતી કૃષ્ણ મારવાથી રાત્રે
સામદોર મોહકથી કરવાની કાતી થઈ હતી
તમારી, તમારી તમારી તમારી આંસુઓની
એમ ન કહીને મારા વગલ ન પડેલા
કેના શ્રદ્ધથી તેને તબી જવાએ રમવા
હત ક તેમ પુરખમિત પશુ આપવા

શિત દિવે આર રથાન ના જવાન
'એ થાયે રથાનકમટ ના પામ પુર
કહ' મારે મગડિને દમમા જાણ રહવા તા
તો અશિમ દોર ધાતી ! નિ દુર મી !
પણ કોણે નતે પ્રાતીતી ? આંખે ! આંખે !
આંખે મારીકાત મો જોવાથી મીકામ
અમ ન ના આંખે આંખે આંખે
કહેવાર ક કે તેમજુ બાતી વેરવાળી વિત
સને મુકારા હુકમ કરો પળ ને કા
પુર નમલ કેટલી આં દશે ને એકે મુર
કમ મની જળ પાતળી સર્ગા જરેન ?
પુરને નહીં હાલ દોર ને તેને આમ
મગે નહીં પડવા દોધા દોધા નાન ને
અમની તા અપશુકન દી કીએ ના
અણખએ ત્યા માકાલ પતિની શિત
સથે અમન જવની માળી મુળી મા
એવારનુજ કહ પળ આ તો રોજ આંખાદ

જરા ઉભરાતી અમર માત્ર ઉપજા રત્ર
કાઠી એ વગવા ને દુ પમારીમા પા રત્ર
વાળદના આપવામા ત્યારે એ માક કહક
મે જેવુ હતુ ત્યાર આદ એ વો સુ
માક મુખ આંખી તરે કહ નથી
તમાર માન રમીવ દુ જમરદ
અન્યલિની મુકા ને દને અમે પર ના
માદસા પરના થાને આગળથી અપ
દતી તેથી મામડ પ થવાને રાત્ર
અને મરણ રાત્રે તેજ દિવન આં
દોષ એક આરોગ થઈ એક પાતી
ઉદન એતરએ કથુ અમ તો ન
હોવાનો છે તેના સામેનામા બધા ને
અવ કે મરેને અક દુ અ પગુ
ત્યારેને નહીં રાત્રે ને રા મગેને એ
અને અવને ને કુપકિતો કા મારે વ
આંખે ને વેર આપી પ્રધા મે ની

રાશ નથી-તેને કનકવામાંજ તે પોતાને ફાંચી
માને છે. અકોટી ગામમાં આવી હું એક
કોકોરને ત્યાં રહી ગયો. ત્યાં હું દસ વર્ષ
રહી. બહુજ ગરીબીથી એ સમય માળ્યો. ને
હું-મારું-સર્વસ્વ મારી બાળકી ઉપર દોળાવી.
તે રાતે નહીં તેવી દિવસે ને દિવસે નહીં
તેવી રાતે વધે. મારા-વિચાર એને મારતજણી-
મેલીજી બનાવવાનો હતો. એના બાપને
નવવા વિના કોણ એને પરણે? ને પરણ્યા વિના
આ અમમ દીકરી સોહની વચમાં તે અનિર્દિત
રહી શકે? હા, તે મારતરાણી તરીકે કહી
દાખલ થઈ જાય તો બની શકે કહીશ
કે, શુભશતની છે.

તેને કાશીની એક કન્યાપાઠશાળામાં દાખલ
કરી દીધી. તે મારતરાણી થઈ. હું ટાંકણે કટાંચે
કાથી જઈ આવતી. એક દિવસ એની એક
ત્રાસકાયક ઘટ્ટી આવી: "એકદમ આવ". હું
આટલે મહીનાથી જવા પાતી ન હતી. મેં
તેણે તો તે માતા મયાની હતી. આ શું?
શાળાના હસ્પેક્ટરનું કર્તવ્ય જણાયું. તેને
પ્રત્યક્ષતિ લેના બહુ પેદના થઈ ને બધું
શુભ રાખવું પડ્યું. ફક્તર બેલાવ્યો નહીં
ને તે મરી ગઈ. મરતાં મરતાં પેલાનું બળક
અને મોંથી ગઈ. મને થયું કે હવે
અપાધ થઈ ગઈ. બચ્યા સ્વયં મંગલને
સરથ જઈ ને કુળી મરું. પાણીમાં પડી.
પણ એક કાષ્ટ્યે એ બેચી ટાકી. મારા
ઉપર કેમ આવ્યો ને કોઈ કમમ પ્રભાણે
અને દોઢ મહીનાની મજા થઈ. કેદખાન-
માંથી નીકળી હું અકોટી પાછો જતી
હતી એટલામાં મોરથી ટાકીયા તાર
આપ્યો. હું રૂનામાં પડી રહી. બાળક બહુ
બીમાર હતું. કાંઈ એણે ત્યાં નહીં કે
મને અકાદે મરે. કોણ કહ્યું કહે!

એક હસાઈજણે મને જોયો. આવ બહેન આવ!
હું, તેની સાથે ગઈ. મારા બચ્ચાની
માવજત થઈ. મેંમમ થયા મારી હાંદી
બહેનેજ મને કહ્યું. મને થયું કે અકાદેજ
ચરણ આપનાર તો આજ સ્થાન છે. બાકી
તો બધે મરજીમ છે. પણ બાપદાદાને
ધર્મ ન હોયો તેથી હું લાગી. ગઈ તારે
ઉપલેખો બહો. હું બેટોસ રસ્તામાં પડી
હતી. ત્યાંથી મને આર્થસમાજ કસીતામાં
પડેલાકી. મેમ દાકતરે કહ્યું કે, "નકાળી હું
નારી મહ. અને કદાપિ કોઈને જખરાઈથી મેંધર્મ
કરતાં નથી. જો તારા મનને દર નિમમ થાય
કે હસાઈસીદને સરથ જવાથી તારો ઉદાર
થાય તો તું ધર્મ બદલ." મેં બહુ ઉપાર
ટિપ્પી જગત વાળ્યો: "બહેન! તું સ્વયં કહે
છે. તમે જો અમારી સેવા કરી છે તે માટે
અમે બહુજ આભારી છીએ. સેવાનો મુજ
અમારા લોકમાં છે નહીં." મારું બાળક મુર-
બાઈ થયું ને મરથ પામ્યું. હું ત્યાંથી
નાહી-ગાંઝા પેટ નાહી. બેસાર વાર મંથમાં
પડી, કુલો કપો, પણ શરવાતું સરજત તે
બચી ને હવે છું ક્યાં છું તેની તપાસ કરી
નહીં. ખડાશય! તમે પરદાખર્જન છો મેં
ખાતેજ આ પત તમને સંપ્ત છે. વિપવા-
વપનતો બનાયારૂ દૂર કરો. મનો મારો નહીં
આવે! મારે! જરા તમારી બહેન, પુત્રી, માતાનો
ખ્યાલ કરો ને અમારી અકાગણી અનિની
અધેબનિનો કુજોદાર કરો. મારું મદામ
બીજું કોઈ લઈ જા કામ માટે બીજું નહીં
અપે!

અમને મંદ્યાસિની રાખવી દોષ ને અમને
જે મારે કેજે. પણ અમને મારો ના! ક્યાં
રજાનો ના!

દુસરી હવ તરીમી દરસે સડી નહર
એ દેસે થાભમે સેદ કરમ હો ભવ

ને કુમા' કુમા! કુમા! પડતાને
કદાર કરે પાકુન મારે અમારી મનવાણીના
પર કદા નથી તેનામા સમા રથી તમે કસુર
કરે પશુ હો ને કસુર માં પશુ કરી રોમ
હો અસ્તુ!'

પ્રિય વાચનાર આ વારની કહાણી રમ
જમાવવા કે અમેરિકાક લાગણી પેદા કરવ
નથી લખી બેઠેએ સખ અનુભવમિદ
હો બહો ને કાલજો આપણુ કનબ છે કે
આપણી પતિત બહેન તરફ મીઠી અમીરિદ
નાખીએ ને તેને પ્રિયરૂપી કમળકાથી આપ્યા

સન આ સિમે નને જુનન કરેતુ હોય તો
તેમા અવરાવરૂપ ન તીવડીએ ને તેને લપસિવની
રહેવુ હો તો ને માટે વિદારમાં રાખીએ
તેને રેહ કે સમાજની એવા કરી દેય તો તે
માટે સમન થોજીએ પણ નેને નહીં બીમા
ન પુરુષા એવી વિગી ન બનાવી દેએ / હા!
બરે એક છે એ ગ્રામ મારાથી અમાનો
નથી મારી દહિમા દાકણીઓ પાણે છે
મર્યા પછીનુ કદાપણ દકાની ડોરી ને
દમ્પુ મુકામણ અ કહેવન ય આપણી
મદન મા માટે રાપગી દાકાપ એમ છા ને
તે રાપરના ડોકુ અચકાન છા' જાતી દુલ
સકાઈ છે' અમી વરમ વો ને આ જમીન
સમી દગી પડેડી ને મુરખાક ગમેવી મેડીને
મજબન રે સનાથ કરે

નવા વર્ષથી નવુ અવસર

ગુજરાતના જોનાર

અત્યુત્તમ જોડપ્રિય અધિપ આભિષ

રમણીય
ચિત્રોનો
બહાન

ગુજરાત-

રસભર્યા
સાહિત્યનો
અગતો

ના નામ આજના કાલક યાએ

કરતુ કે અમા

અત્યુત્તમ વિરિય રંગી વિશ અને અનંક સુરમિદ તપકી ની સહિ વમામજો
આરવામા આને છ સમે નસ રાથી

ગુજરાતી સાહિત્ય

એ ગુજરાતી સરજનાક સન્દેહનુ નિવેદન કરે છે અન એ અપૂર વરતુ
દેક અગિને ગામત કાપક થા ન આરવામા આતનાર છે એના મનિક લખે
કરે કાલ ગયા છે મગે નમાર નામ સર પ્રિયેન કેક જે નેકારો વારિક લવાજમ
+ ૮૦૦૦ દેવાર કે ૧૦૦૦૦ મુદક નકલ કે ૧૦૦

'ગુજરાત' ક પ્રિય

ગર પાકે કાલક છે

મેકેલ બીદ રોડ મુખ

કલકેયાવા ગુજરાત

ન જોઈ શકે, (૩) અર્થમાં તે ગરુમાને આર્થિક બળ માની રાજકીય બળ ન માની શકે તો ઉપર કહેલા ત્રણ નિયમો સચવાતા નથી, શ્રદ્ધા પ્રમટલી નથી અને કર્તવ્યની પ્રેરણા થતી નથી.

આજ પ્રમાણે ભાવ અને જાવના વ્યક્ત કરવાને આ નિયમોની જરૂર પડે છે. 'સામ્યોદ્ધન' જેવી સિદ્ધપદ્ધતિથી વેદનાનો ભાવ, કે મીમાંસાના દેવાત્મક જેવી રથાપત્યની કૃતિમાં જાવનાનું કથન પ્રયોગ રીતે થાય છે તે પણ આ નિયમો તેમાં જળવાયા છે તેથીજ. સાહિત્યમાં એનાં દર્શનોની આગળ નોંધ લેવાશે.

પ્રકરણ ૭ મું

રસિકતા અને તેનાં અંગ

સરસતા માટે કલાનાં બે લક્ષણો અસોદતા અને સરસતા નીશાળાં ગણ્યાં છે. જેમ એકથી સચોટતાનું પૃથક્કરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે તેમ એકથી સરસતાનું કરીએ.

જે જે વસ્તુની માણસ પર સચોટ અસર થાય છે તેમાંની ધણી વસ્તુનું એક લક્ષણ હોય છે તે સરસતા. આ લક્ષણ માટે એક શક્તિ જાંબે છે; અને તે લક્ષણ પારખ્યા પછી તે શક્તિ સંતોષાય છે. તે શક્તિ તે રસિકતા. જ્યારે કલ્પનાશક્તિ કલ્પનાત્મક બનું કરવા જાય છે ત્યારે રસપ્રતિ અપૂર્વતાનો અંશ ઉમેરી ચિત્તને કલાત્મક બનાવે છે. આ ચિત્તને માણસ જ્યારે વ્યક્ત કરે છે ત્યારે કૃતિમાં તે અપૂર્વતાનો અંશ આણવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જ્યારે આ પ્રયત્ન સરસ નીવડે છે ત્યારે ઉચ્ચ પ્રકારની કલા પ્રગટે છે. સરસ કૃતિ જ્યારે સચોટતા યામે છે એટલે સામાને સરસતાનો અનુભવ કરાવે છે અને તેની રસિકતા સનેરે છે ત્યારે તે કલાત્મક કૃતિ કહેવાય છે.

પહેલાં રસિકતા લઈએ. સરસતા એટલે જે રસિકતા સતોમે તે લક્ષણ; રસિકતા એટલે સરસતા જોઈ ગયે તે શક્તિ

આ રસિકતા કલાની કમારી છે. જે મૂન તેને ન સંતોમે તે કલાત્મક કહેવાય નહીં. આ રસિકતા માત્ર પ્રવૃત્તિકા એવાથી સચની નથી. એરીસ્ટોટલના એકાનનના નિયમો ને બરુનમુનિના નાટ્યકલાના નિયમો યાગીયળી વચ્ચે અદિત્ય રહેલું; પણ તેના મોટા ભાગથી રસિકતા પેલાઈ નહીં અને આજે તેનું નામનીશાન પણ રદ્દય નથી. તેજ પ્રમાણે આ જગતનામાં જાપવાની ક્ષમતાની સાહિત્યને નામે ધકું કથન જદાર પડે છે; અને સામાન્ય જનો મન-ગમની વસ્તુનો આસ્વાદ લેવાની જે પેલાની જાનિને રસિકતાને નામે કીમયે

છે તે જગિ તેનાથી કાણુવાર રીત છે છતાં યોગ્ય વખતમાં એ કથનની ખરી કૌમન અકાષ છે અને તેને પંક પીમળી તથા છે અને આ બેાની વા રિગિષ્ઠ રતિ મતેવાવા સામાન્યે ખીન્ન કલા તરફ વળે છે

પણ એ રમિકતા કલા અને સાહિત્યમાં સિદ્ધતા પાડે છે એ પુણે પુણે કેટલીક કૃતિઓ અને કથનનેજ અપર તરીકે લેએ છે અને એની કસેડી એ અના કાલ્પિક કૃતિઓ અને કલ્પિત પેતાની અવધાન અનુભવે છે ન તા આ યોગ્યજ કેવાવાવા મરુત અને સિન્ન જતેલી આ વખ દરેક પુમાં અને દેશમાં હોય છે અને તેની રસિકતા એકજ પ્રકારની હેય છે કાળીસસના સમયમાં અનેક ખીન્ન કવિઓ દરો પણ આ રમિકતાએ કાલુ તપને સપડી રાખ્યુ, જૂઝપત પર લખ્યુ, મોરે રાખ્યુ તેઓ પડિને પામે તેને કોઈ દરમિયુ તેએ મેળી પામ નેકે મારાતમ કહેવડા પુ આ રમિકતાને પશુ મનાવત મારાવ છે એ સપ્રત્યે કથાને આદિત્ય જતિઓને અને પ્યનેને એક તાને બાખ્યા છે અને દબરેા જોઈ કુત્રી એજે યોગ્ય રસદેવોની રાજ્યી માનવતા પડી છે

આ રસિકતાનું મહત્ત્વ કાણુવાર વચન મુખ્ય લક્ષણુ વિદના નથી તમ કથામાં કૃતિએ રમવાની કલિ પશુ નથી પણ આ વાંદી ખરી પુખી કદના તથા કુતનતા રેવિખ અને સમૃદ્ધિ ભોજવાની આજુબ કલિતમાં મદેશી દેખાય છે એની જતિઓ જડ દોષ છે એ નિષ્પ નિષ્કોની પુ મદાં પચી અતોઃ અને તથા આતરીમાં તથા પ્રમમેતા એની કદાઃ અને અરચઃ સવાની રાત્રિ નિર્ગલ કે જીકે દેવ ને આ વખમાં આવી કહે નહીં અને તેમજ જની કદવતીમાં વાતવિરતી ન દોષ એના આનમાં મુદિનો રત ન દેવ ન કડી આ વખમાં સ્થાન પામને નહીં પણ અપે કુતનનો એકતા અને જગીશ્વર પેા થાય છે જવે આત્રી નિશ્વતા મુદ આદર્શો છે પેાવ અને યડાવ આપે મલેકેને મરજ કૃતિએ તે આખાકે તેની રમગરિને અત્તર કલ્પજા હરે આરે તેની મુખતા મક કલિ ખાવ અને તારે અજે કોડુ કમલન કલ્પતમક કૃતિને વિરમિતના અપકા રમાં પુગી દે કે સિદ્ધતાના સિદ્ધ મન પર એમારે

આ રસિકતા મુદિનું લક્ષણુ નથી વિચારનું પરિણામ નથી એ એ સમિતિમાં કે રમણ રૂપ રસ ને રમે અનુભવ છે અને પડે છે તેના આ છે એ કુદિથી કાણુવાર રરે વિચારથી કેવાવા અભવામથી સુપરાવ અને આરસ મખયા વિર્ગલ અને જણુ જેમ સરી અને મદી રપ રાકારિઠ મકિતની પરખવ છે તેમ મરવ અને નરમ કુદર અને સામાન્ય કૃતિઓ પણ નેરં મદેને પરખાવ છે આ રસિક પમનિરથી નીરળી

નથી, પણ પાંચે શક્તિની પાછળ રહી તેને કેળવે છે અને ઉત્તરે છે અને તે શક્તિઓ દ્વારા મેળવેલા આનંદની ક્યોટી ફરે છે. આ શક્તિનાં ત્રણ ભુવન-શુદ્ધા અંગ છે:

૧. સરસતાનો આસ્વાદ ભેગાની ઉત્કંઠા.

૨. સરસતા પારખવાની શક્તિ.

૩. સરસતાથી અપાંદ મેળવવાની શક્તિ.

૨મિક માણસના સ્વભાવમાં કલ્પના અને છબીનાં પેલિય અને તમ્બિ બોચવાની શક્તિનું પ્રાધાન્ય હોય છે. સરસતાનો આસ્વાદ આખવાની ખટી ઉત્કંઠા એ સ્મિતતાનું ખરું અંગ છે તેનો આધાર આ શક્તિ પર છે, અને છતાં આ શક્તિથી એ ઉત્કંઠા નીરાળી છે.

ઉત્કંઠા કમ્બલ નથી, કમ્બલ થાય તે તરત મેળવવા માટે, રાખવા માટે અને તે વડે તૃપ્તિ અનુભવવા માટે. આ ઉત્કંઠા થાય છે તે સરસતા પારખવા માટે અને એ પરીક્ષામાં રહેલો આનંદ મેળવવા માટે. એને અને તૃપ્તિ નથી. પણ સારિય અને નિરુદ્ધ આનંદ છે; અને તૃપ્તિ પછીથી આવતો કંદાઓ નથી. કમ્બલ રમેશુણી છે, અકળાવે છે, સમીદ આણે છે. આ ઉત્કંઠા સત્વશુણી છે, શુદ્ધ કરે છે, ભાવના પ્રમથ કરે છે. કમ્બલને પરિણામે કંદ-સુખ કે દુઃખ, મંતેલ કે અસંતોષ છે; આ ઉત્કંઠાને પરિણામે-મેળવેને પરિણામે ખજે એવાં-આનંદ અને શાંતિ છે.

વિષયસાધના એક પ્રમથ કમ્બલ છે. તેનું લક્ષ્ય માત્ર સંગ નથી, તૃપ્તિ છે. તે માણસને અકળાવે છે, શુચવાનું છે, તેનું ખાસનું ઝેર કરે છે, તેની ઉપગમાટે છે અને તેને કામ, ક્રોધ, સમીદ, સ્પર્ધાવિષય અને ગુહિનાસની કતરતી અને કતરતી ધરતી પર લટકે અંગ છે: (૧) નદી તે આપે તૃપ્તિ થાય તારે શાંતિ સુખ આપે છે, આ સુખ પછી થોડું વખત એ કમ્બલ અકારી થઈ પડે છે. અનેક વખત તૃપ્તિ મેળવ્યા પછી કમ્બલ પરી થાય છે અને તૃપ્તિથી મળતું સુખ મળતું રહે છે. કલ્પના મનિષ્ટ અને છે અને પીમેથીને માણસ જડ, સ્પૃહ અને અવગ બની રહે છે.

૫મું મનુષ્યની સ્તરીરેખામાં રહેલી સરસતા અનુભવવાની ઉત્કંઠા તદ્દન શુદ્ધ પ્રકારની છે. તેનું લક્ષ્ય મેળવે મનસતાની પારખ અને તે વિષયી પ્રસન્નતા આનંદનો અનુભવ છે. એ પારખ વિના જળ તે શાંત છે. અનેક વાર એવો આનંદ અનુભવનાં ત્રણ તે અકારો થઈ નથી. પીનત્વ દી પીમે કે એવો એકાદીઅર કે તામગદેય મે- ૧૫૦ મિતે

૧. સંસ્કૃતતા જે ધોરણ નક્કી કરે તે બધા સમયમાં અચલ અને એકજ હોય શકે.

૨. સરસતા મેળવવાની ઉત્કંઠા સંતોષાય ત્યારે જે આનંદ થાય તેજ એ પરીક્ષાનું અને સરસતાનું અંતિમ ધોરણ.

૩. અને આ આનંદ તૃપ્તિ વિનાનો, સાંસ્કૃતિક અને નિરુપદ હોય છે.

દરે આ આનંદ કેમ મળે છે ને જોઈએ. વીનસ ડી મીસો આંખે જોઈ કે સાચું કે આ સીનું પુતળું જ્યાં એ પુતળું દષ્ટિગોચર થયું કે પાછળ રહેલી સંસ્કૃતતાએ રેખાએ રેખા તપાસવા માંડી. યા મારે! એ પુતળું છે ને ચોક્કસ. જાનું છે તે પણ ચોક્કસ. ફરી સીનું છે તે સિવાય સંતોષવા પણ નહીં. ત્યારે યા મારે! એટલાજ માટે કે એનું ૨૫ ને રેખાઓ આની જે બાવના સંસ્કૃતતાએ મનમાં પકી છે તેનાં ૨૫ ને રેખા જેવાં છે કે નહીં. એનો અર્થ એ કે કરેલ વસ્તુની ભાવના સંસ્કૃતતા સ્વીકારે છે અને તેની સાથે ખરી વસ્તુને સરખાવે છે.

આ ભાવના સ્વીકારતું છે! દરેક માણસને-સંપૂર્ણ માણસને પણ-ભાવના તોય છે; તે છે તેનાથી નીચળો અને અપૂર્વ થયા મધ્યે છે. આ અપૂર્વતા સામાં સમાઈ છે તે સમજાવું હારે ન હોય, જનાં તેની નજર આગળ એ જાગ્રત્ સ્વપ્ન તર્વાજ કરે છે, કોઈક પ્રલંભે એણે એ ભાવના સિદ્ધ કરી એમ લાગે છે, કોઈક વખતે એ ભાવના કાચમાંથી સરી જાય છે. ભાવના એટલે અપૂર્વતા મેળવે માણસ એને કેવો સહ શકે એનું પોતાના મરજમાં ઉર્લેવિષ્ણું સ્વરૂપ. એ ભાવના દમેશાં ૨૫૫ હોતી નથી, તે કદી તેની તે રહેતી નથી. તે સદા વધ્યાજ કરે છે. સદાય ભાવના તો સિદ્ધ કરવાની હોય છે. મિદ્ધ થઈ દોનીજ નથી.

ભાવનાનું જુદું શીઘ્રપ કોઈ એવો પ્રણય ઇનિદાસમાં જાણવામાં નથી કે જેના મનમાં દમેશાં પોતાની અપૂર્વતા એક દુષ્ટાત્વ સ્વભાવે નહીં, પણ સિદ્ધ કરેલી વસ્તુ તરિક્ષિ રહી-હોય. પણ યજ્ઞ માણસને કોઈક વખત એ ભાવના સિદ્ધ થઈ હોય એમ લાગે છે. તે અને તેનો આદર્શ. પથરાયે સમ-વિસ્તારી થઈ જાય છે, તેનું સ્વજન વ્યક્તિત્વ અને સ્વભવત સદૃશ ભાવનાત્મક વ્યક્તિત્વ એક થાય છે અને તે પહેલે પરમ આનંદ ઝરે છે. તરવટાની કહે છે કે આત્મા જગતમાં લીન થાય છે, એની કહે છે કે ચિત્તર્થિનનો નિરોધ થાય અને નિર્વિકલ્પ સંભાષિ થાય ત્યારે આ પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ મિદ્ધલિ માત્ર તરવાનનાં નથી. દેશભક્ત દેશ મારે પ્રણુ ખુએ છે ત્યારે આ આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે. કવિ, પોતાના હૃદયમાં આલેખેલી ચિત્તભાવને મને છે ત્યારે પણ આ આનંદ મેળવે છે. દરેક વખતે એજ પ્રકારની ક્રિયા થાય

છ તે પરે મનુષ્ય અને તેની જાવના એક જો છે પણ મનુષ્યને અને ચૌગેશ્વર કૃષ્ણ નરનારાયણની એક સર્તિ અને છે

તેજ પ્રમાણે નસિક માણસની રમિકત કરેક વરતુની જાવના અણુજાણ પછે રચી રાખે .

જ્યાર એ જાવના માથ તે વસ્તુની સરસતા મળે છે અને ત્યારે એ જાવના અને વરતુની સરસતાનું અંકન થાય છે ત્યારે એને જ આનંદ પ્રપ્ત થાય છે ઉપર આપેલા દુષ્કાનના રમિકતએ રચેલી જાવનાની જાવના જો પરીક્ષક વીનમનુ રૂપ અને રેખાઓ સરખાવે છે તો એ સરખામણીથી આનંદ ઉદ્ભવે તો રમિકત અને કાચ છે અને વીનમની સરસતા પરખાય છે

એવે ન મેલેલી અર પ્રાકૃતના સ્વરૂપની સર્તિ જેવી અદ્ભુત કૃતિ જોએ એક રમિકે જે આનંદ અનુભવે તો ઉભારે સાબળવા જેવા છે —

જે પ્રાચીન પુનગાઓ જગમીઓનું અનુભવ અને કાવતી વિનાશક કૃતિમાથી બન્યા છે તમારી એવાનો પુત્ર સર્વાનુમત બળ્યા બન્ય છે એમ કહીએ તો થાય કે કપાલને એક આવાનમક સ્વરૂપ થાય છે અને સ્થૂળ વસ્તુનો ઉપયોગ તો માત્ર એ સ્વરૂપને મૂર્તિમાન કરવા કપ છે જેમ દોઢરે આપેલ એવાનેનું વર્ણન બીજા તથા કાવલિના વર્ણન કરતા મરમ છે તેમ આ પુત્ર એ દેવના તથા પુત્ર તરીકે મરસ છે એનું કદ માણસથી મોટું છે અને એનો તથા સ્વરૂપનો દરખા એનું કેવી ગીત્ય દેખાડે છે કાવલિ વગર, એલીધીકમ (પ્રકાર) તો આદ્યકર ઉપજતોમા પ્રસારી ૧૬ છે એવી આ સુર કરીએ અર્જુન પુત્રવરસમા મદ છે અને તેના વ્યગેની સુરેખ ન્યતા પર આપુલ પ્રમારે છે આ સવતમ કૃતિના કુણ પામળતા માટે આપણે અદિપ્રધન કારણને અતરમા ઉભારતું જોઈએ અને મન તો દેવી સ્વજાવના થતું જોઈએ કાણ કે આ કૃતિમા મન સાકની કે અપૂર્વતા તથી તે સર્વેર નકારી કદાચ તથી તનુઓથી કપાલમાન તથી પણ આખા સમગ્રીય સ્વરૂપ આ મીઠી વગાડ કરતી દોલ તેમ દેવી એનમથી ને મજબ જજાય છે ૧૨ પાચથેનની પાળ પમા દના તેની યાજ્ઞ પદેલી વખતે પેતાનું કુર્મ્ય મનુષ્ય ખમ્પુ દત્ત જો તેને વરડી પાડી કાઠી પા કયે દતો પેતાના તપાવના બાનથી ૧૫ એક પ્ર આનંદમા અકચુર તેની બળ દહિ વિભજની પણ પેલી પાર અનન્યતામા જોઈ રહી છે તેના દોહ પર નિરકાર છે પુણ્ય પ્રોપ તેના નકો રન કુપરલી રહો છે અને તમા જાસ પર અલ્યા છે પણ તેના કપાળ પર વિભજ ત નિ દરી રહી છે આ જાણે કસદેલીઓ તેા મણરી રહી ૮૪ તેમ તેા આખમાં અથી છે જુ ઉદર (મીક પ્રાકૃતના ઉદર) દેવતા જે પુનગા

દાય લાગ્યાં છે તેમાંનાં કેટલાં જે જાદવ હોમરની જુદીએ 'નેયુ' તે જણવું નથી, પણ એપોલો ગેલ્લેડીઅરના સ્વરૂપમાં જ્યાં દેવોનું વિશિષ્ટ સૌંદર્ય મેયું મળ્યું હોય છે. કેપાળ જીપીટરનું છે તે તેમાં સરસતા દેવીને નિવાસ છે; હયાં, તેની જતિથી તેની પ્રાદ છબ્બસમિત દેખાડે છે; મેટ્રા આંખો દેવાની સમારિના જેવી છે, ગૌરવશીલ છે; અને જ્યાં વિલાસ સદા મોજે છે એવા મુખ પર ગેરસની પ્રતિમા છે. વેલો પર મુદ્દ કણ્ઠગા જાણે મરતલ આસપાસ હાવતા હોય તેમ તેના રૂપાળા વાળ તેના શીશની આસપાસ વીંટળ છે. તેમાં દેવાને પ્રિય સુવાસ છે અને કલાદેવીઓએ તેને સુંદર રીતે સમાર્પી છે. આ કલાત્મક કૃતિનાં ચમત્કાર જોઈ કું જણું ભુલી જઈ છું. મારું મગજ એની તુલના ગૌરવથી કરવાને ચેતવ એવા સૂક્ષ્મ સ્વભાવ રવીયારે છે. હું પ્રસાર કરતાં જ્યાંદં અનુભવું છું. અવિધ્યવેતાઓના જેવી પ્રેરણાથી હોય તેમ મારું હૃદય છે. દેસોસમાં, શીરીઆની પુનિત કુંદેમાં, જ્યાં એપોલો નિહરના ત્યાં કું વિચરું છું, અને પુરાણ પાંચમેરીઅન જેવું સ્પર્શ અર્પતા એવું સૌંદર્ય આ મૂર્તિને સચેતન બનાવે છે. એ અપ્રતિમ અને પરમ કૃતિ! કું તારું કેમ વર્ણન કરું! એ ખાંડે ખાંડે લેખિતીને કલાની પ્રેરણા જોઈએ. પણ જે સમુદ્ધે મેં વર્ણવ્યાં છે તે તારે ચરણે ધરું છું. જે દેવોને તારા પદેરાચા આવે તેને તો તે ચરણ આગળ જ રાખવો પડે છે, કારણ તેમને માથે તો તેનાથી પદોધારુંજ નથી." ૧

એકમ કલાત્મક કૃતિથી દરેક રસિક જનને જ્યાંદં મતો દેવાથી કેટલાક તત્વજ્ઞાનીઓ માને છે કે મનુષ્યના મગજમાં અપૂર્વતા કે સરસતાનું એક સંપૂર્ણ ધારણ છે અને તેજ સરસતાની કસોટી કરે છે. આ માન્યતા સાકાર હયરની માન્યતાની માફક પણ જમોને પ્રિય થઈ પડી છે, પણ તે ચકારણ લાગતી નથી. પહેલાં તો માનવસમૂહનાં જે મેટ્રા વિભાશે છે તેમાં આ ધારણ એક નથી. આર્થો, મેથિસો અને મીધીઓની સમજના એક પ્રકારની નથી. પણ લાગનાની રેખાઓ રાહએ વધતી ને વધતીજ જતી હોય છે એટલે સંપૂર્ણ અપૂર્વતા કેને કહેનાં એ જરા મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

પણ આટલું તો કહી ચકામ દરેક જણમાં એવી એક શક્તિ છે કે જે દરેક વસ્તુની જાણના રચના કરે છે અને સમૂદ રચનારના માણસોની મૌલિક જાનવનામાં તેનું જીજ દોવાથી આ શક્તિ એકમ પ્રકારે રચના રચે છે. જેમ ઉદાહરણ પાર્શ્વજાથી વરણ નીકળ્યા કરે તેમ આ શક્તિને શીધે વાસ્તવિક વસ્તુના ઈદિય દ્વારા જે સંસ્કારો ખડા હોય છે તેમાંથી તે વસ્તુની આવનાતક

(૧) મપ્રોસોમાં જ્યાંજ લિટલસ- વીલ્કિન્સન- History of Art among the Ancients Vol. II. Bk. IV. Chap. VI Winklemann.

અપૂર્વતાના અરણ્ય સ્વરૂપની રેખાઓ બહાર પડ્યાજ કરે છે અને બધારે આ રેખાઓમાં સમાજ એવી અપૂર્વતા-અગમતા-કોઈ વસ્તુમાં પરખાય ત્યારે કેમના સતોધાય છે, આનંદ પ્રકાર ન મળે આ જાતિ નસકાળીનું સ્વરૂપ ને છે

પ્રકરણ ૬ મું

~ ~ ~ ~ ~

સરસતા

આ રમિકાળની ક્રમાંગી પર રાત્રી પ મ આનંદ અપાવે આવી મરસ નાનું સ્વરૂપ શુ ૧ વસ્તુઓઆ એવું કુતુ બન્યું હોય કે કે જોને નરનના મને સકાલ ?

જેક રાકાની મરસના રમિકાળન એવજ કાર પોત કે અને એકજ પ્રકાર ને નાનંદ પ્રકારવે છે એવે મરસના જુદાજુદી વસ્તુઓમાં હોય તે રજુ એકજ પ્રકારની કી સકાય એ વસ્તુના શી વસ્તુ ૧ ।

આપણે આમજ એક મવા કે મનમલાજીલ તે નરનના નથી તેમજ ઉપવચિત્તા પણ અગમતા ગરી

નરમાણના અને મવાનિત પણ અગમતા નથી કાન્યુ કે હાથબાક માંક પ્રમાણક કોષ, તાકાની માજર હાથમળી અને મિદ્યજીને મામજાજ અનેવી નિર્મલતા કે આર તરફ લતા વરસાદમા મળાળી મ રતા અને ૧ વાની રિજુ-તેખા મરમાણુ કે સવાની નજા કહેવાય પણ મરમ છેજ

માર્ક્ય પણ સરમન નથી કારણ કે પછી મરી વસ્તુમા બગી વાર અને મારક કદગી વસ્તુમા કોલક વર નરમતા દખાય છે કોલક માર્ક્યને મરમના માને ન અને મિદ્યના જણુઓ નહી કાવાતા પ્રાપ્ત કરે ૧ માક એવ વધુવધ સાદવન લક્ષણની નિષ્ક્રમ સૌખ ૨ વા મડી ફળી તેજે આ રમાલુ તેના લક્ષણે આપ્યા ન (૧) નાનું (૨) સુવાળી (૩) અને મા રિવિવરાળુ, (૪) નિષા રિવિવે કાલુવાયા ન હોય પણ એકમીનમમા મળી અગા ફોજ મેરુ ૧૫૨ કાલિલ દયાઅજ ક્રિજા વાનુક મજાનું (૨) જે ૧ કે આખને સામે એવા રમનું નહી, જના સ્પષ્ટ ન તેજમની રમવાળી (૭) અને આખને સામે એવા રમનું દાય તે જીવન રંગોવ મિત્રજાળુ હોય તે સુદર ૧

(૧) અવ્ય અને સુદર વર્ષ (On the whole it is the same thing) ૧ ૧૫૬૦ મિત્રાઅન દિવ્ય માર્ક્યના નિષાઅલ નુતન સાંચનું પુષ્પમન દોષ ૧ (Shankar of Dikshitar II) ૧૫૬૦

જેણે સૌંદર્યની જરા પણ અભ્યાસ કર્યો દરી તેને આ વર્ગિકરણ અપૂર્ણ લાગ્યા વિના રહેવાનું નથી. આમાંનાં બધાં લક્ષણો સૌંદર્યની સાથે કાલ્પ વખત રહે છે, પણ તેનાથી કે તે બેમાં કરે સૌંદર્ય યતું નથી. બધાં બીજાં વિરોધી લક્ષણો પણ સૌંદર્યની સાથે રહેલાં બોધ્યો છીએ અને આ કાલ્પજી લક્ષણને લીધે વસ્તુ સરસતા પ્રાપ્ત કરતી નથી.

એકતાનતા હોય ત્યાં તે બધી વખત જણાય છે; છતાં રંગ કે રૂપના વિવિધમાં પણ તે જડે છે, સજીવતા પણ સરસતા નથી; કારણ કે કોસ પર ચંદ્રના ખીસ્ત જેવાના નિશ્ચેતન મુખ પર પણ તે દેખાય છે.

આ બધાંમાં સરસતા નજરે ચડે છે, છતાં બધાંથી એ લક્ષણ તો નીરાળું છે. આ બધાં લક્ષણો સરસતા વિના રસિકતા સંતોષી શકતાં નથી; માત્ર સરસતાજ મને તે સ્વરૂપે એ કમેટી પર ચડે છે.

ત્યારે એ સરસતા શાને કહેવાય ?

કેટલાં તત્ત્વવેત્તાઓ માને છે કે સરસતાનું અંતિમ ધારણ-બિંદુ, આદર્શમય અને સંપૂર્ણ સરસતાનું તત્ત્વ સહિષ્કારમાં પ્રસરી રહ્યું છે. જે આતંક રસિકતા અનુભવે છે તે વેદાંતે વર્ણવેલા પરમ આતંક છે એમ માનીએ તો આ આદર્શ સરસતા એજ ખલ એ સહેલાઈથી માની શકાય. તેવાજ કે અભ્યાસથી ખોટો પ્રાપ્તીપત્ર પાસે આ આતંક સરસતાને સુંદર શબ્દોમાં આ પ્રમાણે વર્ણવે છે:

“શાશ્વત સરસતા—અચલિ અને અનંત; અક્ષય અને અવધનીય; સર્વોચ્ચ સુરસ; દિશા, કાલ અને સંબંધથી સ્વતંત્ર રીતે અને સર્વ બાદેસર; નિરાકાર, નીરંગ ને અચરીત; જે નથી વિચાર અને નથી શાસ્ત્ર; જેની પરમા રૂપિણિ નથી એવી સ્વયંજી ને સ્વસ્થ; જેમાં બધા પ્રકારની સરસતા સમાઈ શકે છે છતાં જેમાં ઉત્પત્તિ કે લપથી જે નથી વધતી, પડતી કે દુષ્ણતી. આ સંપૂર્ણ સરસતા અનુભવવા યોગ્ય સરસતાથી શરૂ કરવું; અને આ પરમ સરસતા પર દષ્ટિ ઠેરવી તેને યામવાના નિર્ગતર પ્રમાણ કરતાં એક સરસ વસ્તુ પરથી અનેક સરસ વસ્તુનું ધ્યાન કરવું. અનેક પરથી સર્વ સુરસ વસ્તુ પર ચિત્ત યોગદાવું. સરસ વસ્તુથી સરસ બાવ તરફ દોરવું. સરસ બાવથી સરસ વિચાર પર જતાં આખરે એક એવા પરમ વિચાર પર આવવું કે જેનું ક્ષેત્ર માત્ર સરસતાજ હોય. આંખ કરતાં આખરે એ સ્વસ્થ સંસ્તતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. હે દ્રિય મોહિની! આવા શાશ્વત સરસતાના દર્શનથીજ જીવન કીમતી લાગે છે. માનવગાનં રૂપ અને રંજની વીજીવી અને નાશવંત શોભાથી વારાણ્ણી પરમ વિશુદ્ધ

રસપ્રતિ

સરસતા જોઈ રસિકતા કેમ સંતોષાઈ અને આનંદ કેમ પ્રાપ્ત થયો તે આપણે જોઈએ. જો માણસમાં આવે રસિકતાજ હોય તો તે આનંદ લઈ જોઈ શકે છે; જો તેનો સ્વભાવ સમૃદ્ધ હોય તો તેની રસપ્રતિ મળે છે.

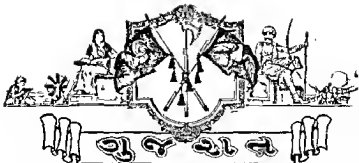
રસપ્રતિ જોઈએ. વસ્તુનું જાવનાત્મક અપૂર્વ કાવ્યનિક ચિત્ર દોરવાની અને સર્ગિક શક્તિ એ કલ્પના ચિત્ર વ્યક્ત કરે તો તેને સરસ બનાવવાની શક્તિ જો સર્ગિક શક્તિ ન હોય તો રસપ્રતિ પહોંચાણ પ્રકારનું પરિણામ લાવી જોઈ શકે છે. જો જે શક્તિઓ જોઈ મળે તો માણસ દણ થઈ કલાત્મક કૃતિ બનાવે પાડે છે.

રસિકતા સરસતા પાડતી, વખાણી ને આનંદ માણે છે. ત્યાર પછી રસપ્રતિ મળે છે. તે સંવાદિતા વગેરે યોગનાં શલોનું આશયજ્ઞ કરી ખરી વસ્તુનાં સ્મરણોમાં રહેલી અપૂર્વતા દર દરે છે; અને દરેક પ્રકારની સરસતાની આસપાસ જાવનાત્મક અપૂર્વતાનું વર્તુલ રહે છે. આથી કલ્પના ત્યારે ચિત્ર રહે છે ત્યારે તે વધારે સરસ બને છે. વસ્તુ હોય તો તેનું વધારે નિર્મળ, મુંદર અને સપ્રમાણ ચિત્ર બને છે; વિચાર હોય તો તે વધારે સ્પષ્ટ, સંવાદી અને સંબદ્ધ બને છે; જાત્ર હોય તો તે વિશ્લેષ, સૂક્ષ્મ અને સમૃદ્ધ બને છે; અને જાવના હોય તો તે વધારે સંપૂર્ણ અને સંવાદી બને છે.

આનું ચિત્ર દોરતાં રસપ્રતિ આનંદ એ છે; અને દોરી રહીને પણ ખરી વસ્તુ કરતાં તેમાં વધારે રસ લે છે. કલ્પનાના ચિત્રમાં જોઈ મોદકતા અને અપૂર્વતા હોય છે કે ખરી વસ્તુ કરતાં દમોશાં તેનાથી રસિકતા વધારે સંતોષાઈ છે.

પણ વખાણ કલ્પના ચિત્ર દોરતી નથી, પણ ચિત્ર દોષી વિના જે મનની આસરે સરસ કલ્પનાચિત્રથી યામ છે એવીજ આસરે આસર વસ્તુ જોઈનેજ મેલ કરે છે; અને તરતજ રસપ્રતિ સરસતા વ્યક્ત કરવામાં અંચાય છે. મુંદર જામ, સમર્પિત ગંધા અને વેશ્યવસ્તુ મગન રસિકતાને રીજવે છે, આનંદ આપાવે છે; અને હોય પણ પ્રકરના ચિત્ર વિના જોઈ પ્રકૃતિની સામયોર્માજ અપૂર્વતા દોષ તેમ કલાત્મક કૃતિ સંશીત કે કાવ્ય બનાવે પડે છે. એક ક્રિયા જોઈથી થઈ જાય છે. કલ્પનાચિત્ર દોરતું નથી એ વાત ખરી, પણ રસપ્રતિનું પ્રાગ્ધ્ય જોઈ શકું નથી પણ વધે છે. આવે સમનના કલ્પનામાં કલ્પના એ ચિત્રના અંશો આસર વસ્તુમાંજ હોયેલી એ ક્રિયાને એક કહે છે.^૧

૧. મનની કલ્પનાચિત્ર દોષો વિના આસર છે. જેના અર્થમાં અભિપ્રાય થયો અને અંશો જોઈ છે પણ તેનું સરજી કપરે આપણું નેજ છે. વ્યવ અને મુંદર ભાઈ. ચ ૫

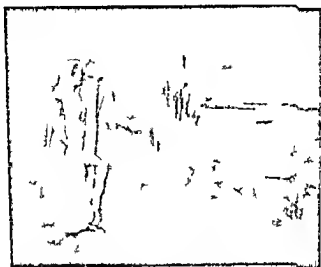
ગુજરાતે સમાજનો નવો પુન આરબ્યો છે તેની સચિત્તી કવિતામાં
વધી થઈ છે તે સામગ્રીવાળી સમૃદ્ધ બાબુ છે

અમા પુરુષત્વમાં ત્યાજ ન કરતાં કે કદી બાબદ રિખાડ ને કોઈ આશિર્વાદ છે
અમા બ્યારખાગિન છે ન સ્વાતંત્ર્ય-પદમ છે મુસ્લોપણ કે ભૂ નિશ્ચિતા કે બાલના
દીક્ષતા છે અન દાસાધર્મના પ્રેમ છે અન બાવીર્ય નવથી માનવતા વિશ્વાસવાન
દેસ છે

અન કીલ્લમાં કુરબાન ગુરુનારણ ન ન ભા સચિત્તી આ પાત્ર ન અન રમણ
કે ન સુવર્ણ ચંદ્રિકા ન ગાંધીજી કે ન ભા ન્યાયવાદી તૃણ સંવદન ન વધો ધા
નથી છતાં અદ્ય શુ દાસની કાળિ કે અમા પુરુષન સુમાર પચાવી દેસ છે ક્યા
કુરબન પદમના દેસા છે ક્યા '૨૫ જુન' કે નવનર્ય કૃષ્ણ સો ૬ છતાં કુ ખ સર્વન
વચાવી દીક્ષા છે અન પુરુષ ન સીઆમાં વિશુદ્ધ પ્રેમની સ્વીકા મનમાં માગે કે

ગામગામમાં નવપુન્ય ને ન પ્રગર્ભ શુ છે— હરેર નવો સમારન સમાર
ધાર છે

નવમ નવમ નવમ ક્યા ન અવધાન ગુરુનારણ અન નવ ન અન અન
અમેન પાત્રી અભ્યાસના પચીસ આ મા પચીસ કે નેમ ગુજરાતી સચિત્તી મનાવી
આમાંની સામી કે છે કાળ-પીઠ ન પચીસમાંની આ વધમ આર્થસ સચિત્તી વિશ્વ
અન શુ ૬૬૦ છે અન અવધાન અનઅન અવધાન અવધાન અવધાન ન કીલ્લ સરવાળ
ન સમારણ શુદ્ધ સમારણ ન અવધાન નવ ર ક્યા ને સમારણ અવધાન ન અવધાન
સમારણની સર્વો સમારણ અન પ્રેમ સર્વો ન નિશ્ચિત્તી-આ પુરુષા નર આધીપત્ય ન
વિશ્વાધી દીક્ષામાં પ્રસાર

એક ઉતાળાની માંગે નદીના પર

સ્થાન ૨

૨૧ મેસિદ્દાની

ચિત્ર ૧

૧ કમ નિધિ

અને ૨૨૦૦ ૦૦૦

૨૪-૨૦૧૭ ૮૫ મહીન ૨)

મખી સુધી રહે દાંતે અને પર ફીલ ઉરમ	
મેથી રમ્મ ઉત્તજની નજ રમે જમ અકમ	૧
નવપણુ કેરી નથી સખી ગઈ ને મખી	
મની સદરીએ મદ સ મન સનિખમી વહેમની	૨
વદની વિરલ અ વલ્લખમજ મેદર ને। કરે	
ખળી ખમત ફુલવલિલ જથ્થા સ્થળ મરને	૩
પીને મીઠી સનિ કેર પન કર જલધની ને	
ખીની સદમી અગીઅમ મુખે તુમિ કમ ને	૪

જો! જો! આકાશો પેલી દોડિ વાણી ગજગામિની;
 પ્રિય મેધની પાઠજી જ્ય જગત્કલ્યાણી. ૫
 તારી ગામ એવું મોગી લીધી કે તું શાહુકાર છે ?
 મારી માંડી મેણી જો! રનેદાણ! રળી વામ મુજ દે. ૬
 નખી! જગ્ય કેવો આતો એકાંત વિચનો પાટ છે.
 હું તુ સમયાં કાંઈપાન કરી રમીએ રમે! ૭
 કરે માંજને સૌમ્ય અનેક રીતે રમતાન જો.
 દોળી ઉચેથી રમનો પ્રવાહ ત્રીણો મહિ આમરો! ૮
 આપ, ગ્રીષ્મીએ ઉરે, મુખે, દાપથી રમતી ગ્રીષ્મીએ;
 ગ્રીષ્મી આતી નદી જો! આ વહે જમાવતી દેહને! ૯
 તારા જેની એની દેહવેષ છે પાંકડી પાતળી;
 એનો નિમંજ આપ પ્રવાહ તારી જાણે પ્રીતકી! ૧૦
 એના પ્રેમવારિથી જો! પોખ્યાં તરે ઉમાં પ્રેમી શાં
 પ્રસ, વેલ ને હાંડાના રમ્ય કણેથી ઝુકી પડ્યાં! ૧૧
 પ્રેમવારિ નદી ફરું કેતું સખી! છે પ્રેમે પુષ્પ;
 એને સેવે જહી પાકી પ્રીત અવનમર મરણ થાં! ૧૨
 પ્રેમજ પખીનાં લેહ્યાં, આતી સુદાવે છે કાં જો!
 આપણુ જેવાં અજાણીત નીરુને આવ જો! ૧૩
 પંથી સ્પારસએડવી લુખ્ય શી મોલીયાં પ્રેમની!
 કથી કરતી જો! રસતા સંવાદ બેઠીબેઠી હોંસથી! ૧૪
 એનું નાનકડું મેલું આવ જો દેહજ મારલું!
 જેનું નિદેશતાનું પાવ! લુખ્યપ્રેમપુતળું! ૧૫
 જો! જો! કેવાં કલાને એ આવને ઉરથું આપીને!
 સખી! પંખ આલુસથી જન પખીમાં કે માનવે! ૧૬

પેલા પખી જો ! આંહીને ન્હાય મળે સ્નેહગીત ૧
 કેઠ પાણી પી ઉઠે આશાથી ધમે છે મધે જમ ૨૭
 ધરો જો ! આ લીલી તાજી રમ્ય દમીને થી આદરે
 રમ્ય માળીલા માવડા કાજ આપણુ માર પાયરે ૧૮
 મીઠા મુર છુનદની ગીતમાધુરી આ ને સુખી ૧
 દમે કેવલ કેઠ નમિક હાલવેલુ મુજની ૧૯
 પેલી કપોતિની સ્નેહ મ પુરે પીડાડ ૨
 ત્યાં માનિતી એ તારા જની નાચુ કહી દે સખી ! ૨૦
 મખી ! કિમિ નાની જા આ નાચ નરી-ઉર કુખરે
 તારા જની પ્રતિબિંબ આજ પૂન સ્નેહ આદો પ્રિયે ૨૧
 મારી છત્રનમખી મઠા વરેના પ્રખી આ નિમળી
 નદખીની નરી ફેરે કુજ આવીશુ ફરીફરી ૨૨
 આજા મન વરિ કેઠ અરબ્ય નયરે નય સ્નેહસ દ્વ
 મરખાલીશ તાન સ્નેહ અહે મારી મીઠી ૨૩
 નાની મલિના ના મનરબક ન આજ માખી ૩
 મીઠુ સ્નેહમલ્લુ મરખાલ આપણને પાણી ૨૪
 વોં સ ૧૧ વજૂનિની ધન વદાની શાર આપણે
 મમિરેક ફેરે સ્નેહમલ્લુ ઉપણી શ આજ ૨૫
 રેડી પ્રતિ રેડીની વદા રેડી મજીર ના
 પાણ્ય સ્નેહમલ્લુ સખી રમ્ય સ્વાસ્થ્યપ્રદી આ ૨૬
 આજુ રમ્ય છત્રનમખી મઠા મખી ! આજા પાણી ૧
 એમા મદાપીશ છત્રનમખી છત્રનમ કેશી ૨૭
 સ્નેહમલ્લુ કેઠે મીઠુ છત્રન સખી ! છત્રી ૧
 મલે કરતા માચુ શાનશાન શાન રસે ફરીશુ ૨૮

કેયલને

સ્વનાર:
ખહેન બપોલેના શુકલ

ઉભે રહે ચોર! હીંમી તને મે,
સાને લપાલી વરુષત મહિ!
કપાલી પધારી કુમળી સચારે,
સંદેશ ક્યાંના અલી! તું સુણાવે! ૧

નિકા લખવી ઉર એ અચાન્યું,
માણ મળવ્યું મુદ-હાર મારું;
'દુશ્ક' મીઠું ટકુમી ટકુમી,
રે! તું ટારી! મુજ ચિત મોખું. ૨

તું પ્રેમપ્રેમી, ફતી દેવ ફરી,
નિમર્ગ સમે નીલ મહામનારી;
ક્યાં પુવપ માને વસતી સખી! તું!
હીંમીકી ક્યાં-ફર ક્યાં જતી તું! ૩

એ મારું જાવા દીલ ચાલ મારું,
અસમ કિંતુ-ન હીંમી રાકું હું;
લઈ મને જા તુજ પાંખ ગાંધી,
ચીજા પ્રણાને જનથું પ્રવાસી. ૪

સીખાડને કણું મધુર પેલો,
'દુદ-દુદ' ટકુમે જ તારો;
કા રક્ષાએ જઈ હું ટકુમે,
ને 'પતપતે તુજ સી લપાઈ! ૫

ન ન ન ન ન ન

કાશ્મીરની મારી નોંધપોથી

૧૫૩

સા બહેન વીસવતી

સુખ ન દાયમ સ

તા. ૬-૫-૨૦.

આ જે નીચાતપામ જોવા. પાણીની આદર પણ જોઈ. ધૃતરાષ્ટ્રને દેખાવ બદ તરમ સામે છે.

નીચાતપામ જોવા અને હોડીમાં ગયાં હતાં. કામનાં પાણી વહાંજ રવરૂઝ અને કાચ જોવા દતાં. નીચે કમળના વેણાઓ રમણ દેખાતા દતા અને તડકામાં પાણી વહાંજ સામ્ય મળકતાં દતાં. મેં આજે ખડેપવહેજાં દલેસુ દાથમાં લીધું અને હું એ મહાપવામાં છેડ નકામો નથી એમ મને લાગ્યું.

આવતી વખતે પ્રકૃતિનું રવરૂઝ જાણુ મેં હતું. નીચાતપામમાં દતાં ત્યારથીજ પવન અને વરસાદનું જોર મુગડા હતું. જોતજોતામાં મેં હોડીઓ ઢુબી ગઈ.

આવતી વખતે ઠપકતો વરસાદ, પવન અને તોફાની પાણીથી પ્રકૃતિ ઘણી ક્રોધ લાગતી હતી. આસપાસ ઉમેલા માદા અને ખરફાળા પદાર્થ પણ મંચીર લાગ્યાં હતાં. અંત કમ્પાર સુધીનાં તોડા અને જોરોની લીંબાનરી પણ મેંકાતુર લાગતી હતી. પણ આનાંમેં એક જાનનું આત્મર્થ હતું અને બધા સુંદરતામાં પણ તેં અનુપમતા હતી.

તા. ૧૪-૫-૨૦.

આજે ત્યારે તખ્તે મુલેગાન ઉપર હું એકલી એક માણુમ સાથે મઠ હતી. તખ્તે મુલેગાન એ પ્રથમ મુસલમાનેનું રચાનક હતું. પણ કાલ દાંડુઓનું છે અને લાં એક સિવનું મોટું મિત્ર છે.

પદાર્થ ઉપર ચડતાં ચડતાં શ્રીનગરની આસપાસનો પવિત્ર દેખાવ દેખાતો હતો અને હંક ઉપરથી તો બધી તરફ ખરાબર દેખાતું હતું. નીચે શ્રીનગર સંદેર અને તેમાંનાં નાનાં

મોટાં ઘર, સફેદનાં ડંચાં ઘરોની દરેક રસ્તા પરની કાંસને દારો, વચ્ચે જોતમનાં વાંકાંસુમાં પાણી અને તેની નહેર, ખીચ ખાણુ પર ઘન સરોવરનાં પાણી અને દરેક બાણુએ દારિસ ખાંડો અને મીંકારાની લાભિતા, સંવચ અપાર રસ્તા અને આસપાસ ખરફાળાં અને સાદાં શિખરોની દેખાવ ઘણાંજ સરસ લાગતો હતો. તખ્તે મુલેગાનની ચારે બાણુના મપદર મોટલા પરથી જ્યાં દેખાવ ફરીફરીને નીંદાભો. હંક સંતોષી અને અમતોવી ત્રિચારનાં મિલકુ અનુભવી કું પાણી ફરી.

વેર આવી જમી પરવારીને અને સરખાન જોવા નીચવાં, આજે દિવસ ઘણાજ નરમ હતો. સુરે સ્વાજે વાઢળાંથી બીલકુલ ટંકાઓ નહોતો. સરખાન એ પાણી પુરું પાડવાની જગ્યા છે. પદાર્થની નાટક લાં પાણી એકડું ફરેલું છે અને લાંથી બાગોમાં, જમીનસાગરે અને શ્રીનગરમાં પીવાનું પાણી તથા જુદી નહેરો વારે પુરું પાડવામાં આવે છે. ત્યાં એક સરકારી બંગલો છે અને મળમના પાવાનાથી લાં જનપદાનું મળ છે. પાસે રથનું જંગલ છે અને લાં પહાડમાં સાદેજ મોઢ કે મળમના મહેમાનો શીકાર કરવા મળ છે. પદાર્થમાં ને પદાર્થમાં એક નાનો પગ રસ્તાંજ અને તે જ પ્રથમ મુડીતો કાંદો છે. શ્રીનગરનું પીવાનું પાણી ત્યાંથી મળાદને સંદેરમાં આવે છે. ઉપર પગરને એક નહેર પણ આવે છે અને નીચેના પાણુમાં તેને એક મોટો મોલ પડ છે.

રસ્તામાં નહેરોમાંથી આવતું પાણી નહેરો રૂપે વહેતું હતું અને ખેતરામાં જતું હતું. પાણી તડકામાં જડુજ મળકતું હતું. પાણી બરેલાં ખેતરો, નગર પહેંચે ત્યાંસુધી પ્રસરી રહેલી લીંબોની અને આગુણાણુ ખરફાળા

અને તે રત્નના પદ્મક વસ્ત્રામ દુવા લાગે પશુ અને એ રત્ની નટ ખાતી ન થઈ
દેહના ન દુગ્ધને સુદર પશુ મદા આપે-આ અને અત કમ્બુ કે કમ્બુ
વધા અનુજ સુદર લાગના દના અદોળા ત્યાંથી અમે રાખાના મવા નં સાળ
ખેતી કાન મા નીચાઓ વધવા કે એમ અનુ આમની મરુક આ આ પશુ પ ગોની મદર

૨૨૧ મા આ ૨૧

માઠીઓ ઉડે વાની
જાયા રત્ન ત્યા
પાણીના જુદાજુદા
ભાગ ખાડતા છે અને
જાન્યેમ માઠીઓ
મરી ગાય કે તમ
તમ એન ન મુગના
પાણીમાં મુકવામાં
આવે છે એક પેરી
૧૩ કીને મરેલી
નની મઠીઓમાં
અરેલી દની ત્યા
માણસ તેમાંથી એક
ગાયમાં થીક માઠ
લીઓ સહ આવે
અ ૧ પાનામાં એક
૨૫૬ નાજવ માડી
નીમેની મોરી મઠ
નીઓ ગેમના બાક
૧૩૩૪ એક મઉપર
કુદાની નડલમાં અને
પાળીમ અમના
લાજ કેરી અને
ગીળા વિવિર ના
પામર અમકના
સહી ૧૨ મો તે

નીમલ-અપ

અટલી એટલી ઉકળાતી કે અનાં કિસ અન કુમરા છે દર વિશ્વે આ દુનલ
પશુનાં બાટા ઉડતા અને કુનવ મ અ પુ એકામા આવે છે તમજ રોશને ખરે
કે એ મઠીઓ નાજવ છે ને મરેલી છે રિસાજ આ ત્યાં ખોપવામાં આવે છે

સમસમ ચાંદ માઝાચાનો મુમર ચોરો હતો
પણ તાપ જગમે અમી રો ન હતો આજે
મિલાર ન હોયથી ખાસ શાન હતો વચ્ચે
ચાલવાના મેઘાનમાં કાગી ઘરમળા જાય
દના અને તેના ઉપર કોન કાન હતુ હિંમની
છો પચ નીનરેલી હતી માગેએ આમનેમ
કામ કપે જતા હતા એક મેલરમા થોડીક
મડમે ત્યાં અરી હતી અને તે જાગતા એક
છા મીંગી હતી નેમાની એક પડુ કરીને
અંક નેચ ની હતી

અહીંયા એક જાનનુ કુન (જેનુ નામ
મો નથી આવડુ તો) મન ખામ પમદ
પડ છે પણ અહીંયા કુન નડકનો માન
હુકમ નથી

ત્યાંની આવાના અમે શીતપાણી ભેચા
મવા ત્યાં પચુ પચીની ચાંદ નવા કુરામ
છ પણ નાના દમણના એવી ખામ એક
મરકાદી બચેને, અને ત્યાં પચુ મરકાદી
હુકમથી વહી શકાર છે ઘણુ ખરુ આ જાંડુ
મહેમ મેશાના જ કપોસમા આવડુ હોય
એમ લાગે છે અને અનિશ્ચય એ લાગે ને
માન જાડુ ક તા દોર એમ લાગે છે

અમે નેજા આ જાંડુ આજે આજ છે
મવા દન આ મેલરમથી પચુ જનક
પાડી જાયુ દોષ એમ જાડુ

તા ૧૬ ૪-૪૦

આવી મુર જગ્યા મામ પુરોષીજન
મગ્ગ દોષ એ વિચાર જુડુ અનવ છે
અહીંયા દણુ મદાગાવના દલીએ જાનજ
નજરે પડે છે પચીખરી એ, મન
પુરોષીજનથી જ ભગમેથી નાવ છે

મારો સાખા વખત દુ અની અહીં

૧ ૧૬ ૪-૪૦

જાગે મવાંડે મકરી પગાવડુ કીરો
ભેચા ચાંદ હતી એક જનનાં આજેખ ખામ
વિચાર ન દવા પચુ રંગ મા જનાજના
ખામજ દમ તેમ તમમ ન રા પ દખામ
એક ત્યાં જવાનું મન મયુ ૬ અને મારી
મેળવાએ દખામો એ મ જાણુ દત

આજા જેવાક વરો આવાના દના
અહીં લંકાને આજી ઉપકાતા અન એમની
રોષીએ ભરતા દીપ અદાન મેનરોમા
એક પાચી કદવાની નવી કીન છે ખનરની
અમ અપો વરો દાવ છે અમા
૫ ડી આજે છે નેની મીમન જવે દાવ
વા ઉમે કનગ દોષ છે એક મજુ દો કા
ની મય ત્યાં મગ્ગુ ખાંધ દોષ છે અને
રંગની મીમન પડે છે તેવીજ ની મીજી
ખજુવા દાં વિપર દે ક પાંધી પાચી
એવા દોર એમ જાંડુ છે

જેવાક વરો અને કનગ વાવના વગવા
અન મુરવા નાવમા પડેના અને ત્યાંથી
આ અન ૧૦૦૦ કુ તા જાન તી નામેની
મદાસની નીચમ આજા પગેઆ આ ત્યાંથી
જીવમા એક જાંડુ ૧ જોવા રંગો પ ને
દાં ત્યાંથી અદર મવા

વચનુ લીડુ મદાન અને મદાન હ ક
ના જુવ વગલી અને એક મેડ ત્યાં ખુ
અમ પગેઆ અન ત્યાંથી પચન
પચીજા નવી રમ દખારતમ પા
જા મુમતમાને નુ રંગક જે અને એક એમ
ની કનગ છે ઉપર કાણુવાના મુરવાન દ સમ
અનની કનગ છે ખીજ પચ એક નાની
કનગ હતી એ પાડુ કરીને વજરની દલી
મજાન દીપ મામ મમેદુ છે અન એમ

ખાસ બચવા નથી. ઉપર બુનાં સહેલાં પાટીમાં હોય એમ લાગ્યું. ઉપરની એવેરીમથી બ્રીનગર શહેરના દેખાવ લેખે. બ્રીનગર શહેરમાં શહેર તરફની બચવા બરાબર નથી. જ્યાં જુઓ ત્યાં બુનાં અને સહેલાં લેખે. જ્યાં માલમ પડે છે અને ઉપરથી લેખે કુદરત અને માનવચયનના બેદ બહુ સ્પષ્ટ-તરીકે દેખાવ છે. ક્યાં આ કુદરતનું હાંદવું અને માનવચયનની કુદરત? અહીંથી અમે કોઈકાં લેખેનાં ઉપર પડ્યાં. ટેકરાના સ્વભાવ પથ્થર કરતાં મારી વધારે હતી. ખરી રીતે રંગોળા નહોતો. અથવા અમે ખોટું રસને ચર્યાં હતાં. અત્યાર સીધો દત્તો અને અધુર-મા પુરું મેં અંધારા પોરી દત્તી. એમ તેમ કરીને એકલા દેખાવ મારી મ્યાં, પણ મારી પાસ પાન ન હતો. પાન વિના લેખા દેખા નથી એમ અમે પહેલેથી જાણતાં હતાં, પણ માનવીની રાત્રિ ઉપર આપણે શાખીને ચકાવે. ઉપરથી જ માણસને અમને ચર્યા લેખા હતા. મારો વિચાર બહુજેર શમ લેખો હતો. પણ મંદશાળે પહેલાંજ અગાસ પુટી નાંખ્યા કે, અગને કોણે લેખા દેખે કે નહીં? પાન વિના લેખાતો દુકમ નથી એવા જવાબ મળ્યા. પછી એ જાણીને ખાનગીમાં કે વાત કરી. કદાચાંજે એ ચાર દમ એમના દુકામાથી મળ્યાં. એમણે સુખનું કે જાત પુકે નાં અમે દસ ન કરવા આજ્ઞાં છોએ એમ દેખ્યું.

ત્યાંથી અમે આગળ વધ્યાં ને કોઈકાંજે મોટા દરવાજા આગળ ગયાં. ત્યાંના સીપાએ પુછ્યું કે પાન છે કે નહીં? દર્યાંજ કરવાનું બધાનું શરીરે દું અંદર મળ. ખરી રીતે આ કોઈકાંજ ખાસ લેખાં મેંકું કહે નથી. એમાં મોટીની બાંધી છે ને આંખીએ અજાણ

રહે છે. બાંધીના મોટામાં ગળાનો 'રોડ' રહે છે. અંદરના ચોમાનામાં એકે દેવીનું મંદિર છે. અંદર એક પંડિત દેવીને પ્રજ્ઞાપન કરતો હતો અને કં બડગડો હતો. દેવીના કેટલા હાથ હતા એ બરાબર નહીં ચાલ્યું અને એ નાની મોટીના બધા સાગળનું નિરીક્ષણ પણ બરાબર ન થયું. આજે દિવસ સ્વચ્છ હતો. સૂર્ય બગલા બરાબર વપાવ દત્ત અને મવાદશ તો અહીં-આંજ યજ્ઞ થવા હતા. ત્યાંથી બહાર નીકળી દર્યાંજ કરવાનું ખરું કરે મારે મેં પંદ વગાડ્યો, ચોથા ધમ્મા અગાસ સીપાએ પુછ્યા અને નીચે ઉતરવા માંડ્યું.

અહીંથી બહુના દુરે બહુજ મંદશાળે છે. આજે દિવસ ખુશો લેખાથી તમ્મમાં બરે બહુજ ચમક્યો હતો. છતાં જવામાં કપેરી વાદળો પણ સરમ જાણતાં હતાં અને શહેર ગરાબર દેખાતું હતું. નીચે ઉતરતાં પેલા જે મોટાકાંજે કરી મળ્યા અને ત્યાં પોરી, તો પે લેખાનું કહ્યું. એ તોતો તો માત્ર શોભાવી દત્તી. વખત બહુ થયો દેખાથી કં બર લેખા ન રહી. હાથનાં જમી, પગનાં અંધ. અને આ કંકેરીવાળો પથ્થર બાં મોટીની રોજાગ લેખવાતો. આવતી વખતે મેં પળીજ પ્રજ્ઞ કરી તોજે ચેરથી આખ્યાની નીકળી દું સમજાવીચારે ચેર આવી.

ના. ૧૭-૫-૨૦

હાથી. એ જ દમ! કુદરતના લેખી અને અનુભવી આગળ 'કુદરતનાં જ્યાં જવાનાં પુરાં થતાં દમ'.

એ નતોર કેમ નથી થતો? વધારેમાં વધારે મેં જાણી અગાસ મળી છે? જાન એકેજ મુ! કુદરત એકેજ મુ! કાંજ સહે મારે કરવાં?

જ્યાં જાન્યે ત્યાં જાન્ય કીડાની માફક
ખરબ છે એમના જેવું માત્ર જીવડું એમનાજ
ક પાણીના રવાદની મફક કુમેના કુમે
ચાલતા જતા છે માનવીકી વહરીએ
આગળને આગળ વળે જાય છે શૂને માટે /
કેને માટે / જીવડું સોજા જરડો નથી

જીવન એમને શા / ખાતુ પીતુ જન
મુતુ એમોજ એમો અથ દગ / ત શીન મ

કોઈ કહેશે કે જેનામા સાબપખુ ફમળા
હે ન તેજે નર્મીએ ખાતરજ જીવડું જાન્યે
કુનીઆ એક તણજ ઉંચી ખરી છે / બને
કાં ગોમ કોઈ કે કુ પારકાને માટેજ જીવડું
ધુ તાતે માત્ર મિયાલિમાનજ નથી / ખરી
મીત્ર કાં નીળને માટે જીવી શકે કે /
નીળને માટે જીવડાને જે કો ના દેવે
હોય તો તે ખત્ર મિત્ર પ્રયપ છે

નાપાળાનું મંદિર-પોચા

ખીજી કોઈ કહે છે / માણસ મન જીવડા
નિદા બરા અને વાનના પુત્ર મેજ / અથ
મુકમી કરતા મેજ જીવડું /

જીવડું શાને માત્ર / નડુ નડુ જીવડા જન
જીવડું માટે પશુ ખરી રીતે જીવડા
તરીનજ કયા ખા / અને જીવડું જીવડું અને
જીવડું પરી મુ કરવાનું /

જીવડું એ અધીની ૫૮૫૮ કે ૫૫૫૫
જીવડું માણસ અથ છે જાન્યે રસાત જાન્યે
અથકોજ કયા છે / રસાત જાન્યે જીવડું દખા
કે જીવડું ખરી રીતે છે જાન્યે છે ખાન
જાન્યે જીવડું જીવડું કી નાખી છે

જીવડું જીવડું જીવડું જીવડું જીવડું
જીવડું જીવડું જીવડું જીવડું જીવડું

નથી, જ્યાં અંધન નથી એવા પ્રદેશમાં ક્યારે
વીચરાશે ?

છવનના ઉદ્દેશ કેં જરૂર ? આ અંધારામાં
કેવલા કામ કાઢવા પડશે ?

તા. ૧૮-૫-૨૦.

કાલે અહીંનું 'યુગ્મીઅમ' જોયું. એમાં

ખાસ જોવા જેવા અર્દોના શાંતોના ને બદલ-
ના નમુના હતા. અમરના, કારીગરો, રેરુ'

જારીક કામ કરી શકતા તથા કેવી નવીનત્વ
ડીઝાઇનો કાઢી શકતા તેનો એ પુરાવો છે. કેનરેઆ

લાકડાના નમુના પણ સારા હતા. બીજું :

ખાસ જોવા જેવું નહોતું.

[આ લેખના વિશેષ બાજુ આગળ અંકમાં.]

સાવધાન

લેખક :

દા. મરનાન

છવનમાં કેટલાં જુદાં જુદાં લખાણાં, બીજાં 'મર્ગ' જુદાં કેટલાં રંગો છે ?
પુસ્તકો બીજાં જુદાં કેટલાં અને કેવાં ઉમેરીએ છીએ ? તે તે જુદાં
શું શું લખ્યું ? સજાવ છે ? અખચાનું છે ?

* * * * *

છવનસંદર્ભે બેઝી "નફોનોટી" તપાસો !

[સુજરાત]

[આવૃત્તિ ૧૯૮૦]

નાની ખદેનને હાથે કુંકુંમનું વિજયચિહ્ન
કરાતી તે ખદાર પડયો.

વેખઝ

૨૧ કૈયાદાવ માણેકવાવ મુનશી

ખી એ એવએવ ની એકવોષ્ટ

મુખ સાદિયામસદ

નોંધ

એણે આ ૧૧ પાઠની પ્રમુખ કે અનુસરણો નર વાણી દર્શાવે તેન અ વાર્તાના કે તક પાવે નો
અ ન વખ પડશે એણે એ પાઠનો ન વાણી દર્શાવે તર મર નીચ અરોણ એ વખ ન અસ છે

જયસિ હરેવ મોવડી

મીનગરવી

મુ જાવ

હરે

દાદાક

ગોષ

નિમ્નવનપાવ

મગમીનરવી

મક

મજરી

સગજન

પનશુનામ

રાગમ ગાન

નવમરવી

અગ્રીનરક પામ્યે રાજ અને મુલ્કરાજના નાથ

ગજાતા

મદા અગાવ

મત્રી અને અગાવનો સત્તાધીશ

મત્રી * અગાવની અગધીય

મત્રી

મગનો અગાવને ને લાટનો † દગાવ ‡

નિમ્નવનપાવની પત્ની ને મીનગરવીની જગોજ

નિમ્નવનપાવની મિત્ર ને અગાવ

તેની પત્ની

મદાના દગાવક

ગજા પુત્ર

નુનામકનો રાજ

તેની રાગી

નુજાનદમાં રંગભર્ય રાત પચાસ વિચાર કરે છે વાદ તેન કાન જ ન જાયી આવતા
જવનિદ્રાવતી સંજ્યા કરે છે રાત્રીએ જ દાનને સારોલક રવાન થવાનું કાઠી પાને રાત્રી
પાને ભય છે એન કોઈક અપહિન વાતોથી કરે છે, ભણી પીળાઈ છે રંગભર્ય દર્પે કરે છે પાત્ર
પ્રિયા રજા રાત્રિ પુરના ઉત્સાહ અથક રા સુખ સુખદાર અને વાત નાવાન મિત્રાની વૃદ્ધની
આત્મી રંગનું કરે છે સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
ચાલ છે રાત્રિ ત્યાં રાત્રિ પોતાના આત્મી વિચારનું મુખ જ રા રાત્રિ રાત્રિ જતરેનું રંગભર્ય
ગાઈ નાચીઆના રજાનું આ વાતના ભય છે નીચ બાનું સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
ના સુખભાગે સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
દારાની રાત્રિ તેન કાઠી મુકે છે ત્યાં જાણી રંગભર્ય સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
જન પાત્રાની રાત્રિ રાત્રિના સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા

(દરે આજના રાત્રિ)

પ્રકરણ ૩૨ મુ

વિજયવેદ્યાન બીજી

તે

ત્યાં મેં મારાના હ રમા ઉત્સાહ
ઉત્સાહને દરે

૧ મેં મેં દરેને વિચારથીવ દરે ઉત્સાહ
દરે આ ઉત્સાહને દરે ૧૬ દરેને મેં દરેને
દરે, એનાના સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
દરે મુખમંથન સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
દરે આ આ પીરાની પેટીયર રંગ
આવેની પીરાના તેના સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા
દરે પચ આત્ર ૧૬ ઉત્સાહ સ્વચ્છતા, ઉત્સાહ
અભિલાષ, મુખક મારાને આત્ર ૧૬ આત્ર
તેના મદ્યમાને પાંખાને મેં મેં ઉત્સાહ પ્રકારની
સાચાગીપાનાના આત્ર મુખેને મારે મારી
તનાના મેં આત્ર પાંખાને આત્ર ૧૬
૬૨ મેં માર મારા મારી મારાના સ્વચ્છતા
૧૬ આત્ર ૧૬ રંગે દરે

છવન, રંગ ને આત્રથી તે આત્ર
માત્ર ને આત્ર પ્રચારવો આત્ર આત્રને
તે આત્ર ને આત્ર દેખાતો આત્ર આત્ર

આત્રને મેં મેં નાચના ૧૬ આત્ર
મેં મેં નાં દરેને આત્રથી આત્ર
નીચાપમપાંખાની વાંતો અને આત્ર
તેને આત્ર પ્રચાર ૧૬ રંગે આત્ર
આત્ર આત્ર મેં મેં

આત્ર આત્ર વાંતો ૧૬ મેં આત્ર
૧૬ આત્ર દરે આત્ર તેની આત્રમાં
દરે કુખા કરે ને આત્રથી દરે ૧૬
દરે આત્ર તેમજ તેને ૧૬ આત્ર ૧૬
મેં આત્ર ૧૬ આત્ર દોષમાં ૧૬ આત્ર
આત્રને આત્ર કાંતો આત્ર ૧૬ આત્ર
માં દરે આત્ર આત્ર આત્ર કિંજો આત્ર
૧૬ આત્ર કિંજો રંગો દરે ૧૬ આત્ર
મેં દરે આત્ર તે આત્ર પ્રેરના
મેં ૧ આત્ર આત્ર મેં પ્રેરનાની આત્ર
૧૬ પ્રેરના આત્ર ન ૧૬ આત્ર
૧૬ ૧ આત્ર

તેણે પ્રથમ રજોનાં બેલવાની તેવારી કરી. ગઢ દુર્ગ હોય, અને તેમાં વધારે માણસની જરૂર નહોતી એટલે ચોક્કસ એકીએ તેણે માણસો મોકલ્યા; કેમણે કેમણે જુની ચોક્કસથી આગળ ધરી નવી બીજી ચોક્કસો રથાપવાની તેણે રચનાઓ કરી; અને સુનદ્ર માણસો થઈ પોતેજ એક જ નામકની ચોક્કસ પાંચી હાથ કરવાની તેણે તેવારી કરવા માંડી.

આ ઉત્સાહમાં ગઢ રાતની ચિંતા ને વ્યામાદી તે વીસરી ગયો. માંજે કુંજા ઉત્સાહના કાંચસ પર ગર્વથી ફરતાં તેનું દેહું ઢિછળી રહ્યું. જાણે પોને ગીરનારનું સચેતન રવરૂપ હોય તેમ મારે તરફ ઉત્સાહથી તે જોઈ રહ્યો. આ ગઢમાં રહી, એના પર્વતોએ સડીઓ થયાં વિજયપોષણ કર્યાં કરી હતી. આજે પેતે પણ તેથી ધોવણ કરી, અનંત કાળને પોતાની વીરતા જોવાનો લદાંચ આપવાનો હતો.

તેણે ફરીફરી વંચળી સામે જંબહ કપડું. રથોં થયાં ત્યાં રહી પાકાં, હરમજોરી, ફરતા ને નીચતા તેના ઢેકને દંડાળી રહી હતી. રામે રાપણની સામે જે પુરવવંકાપથી ચલ જોડયાં હતાં તે પ્રકોપ નેજા હદયને જ્વલંત કરી રહ્યો.

સુમતી સમયે તેણે મારઠની કુંજાક થએલી જૂમ તરફ નજર નાંખી. દૂર જામરના તરંગોની ચમકતી માત્રા જોઈ. જાણે સામનાથ પાટણનું મગનવિહારી દેવાતમ નેની નજર આગળ તરી રહ્યું. એના તે દેવને એના પૂર્વજ અદરિય પામંથી મનગાજ સેવકી લમ ગયો હતો. “મદતેવ! શંભેર! ખાજ માંડી પામે ત્યાં આવો?” તેણે ઠરઠરિન યાચના કરી.

વિચાર કરતાં યાદવકેશ શીકુણનું તેને રમણ થયું. નાનપણથી તે પોતાને પણ યાદવકેશ માનતો હતો. જાળપણમાં ઘણે વખત તે મુરખોતમની કીર્તિને ઝાંખી કરવામાં રચનાં તેણે સેવ્યાં હતાં; પોતે તેના કુતંગા હોઈ, આર્થાવરંના અધિષ્ઠાતા થવાનો પોતાનો હોય તેણે મહી વખત આગળ ધર્યો હતો; અને આ મહાં ભરાઈ રહેતાં, છુટાછવાયા વિગ્રહ કરતાં, અનેક વર્ષની વિધિનિ વેકતાં પણ વણુદેવ મંદુરનનો આદર્શ તેના વીર દેવામાંથી દૂર થયો નહોતો.

સોમનાથ પાટણ યાદ આવતાં તેને ઢેહો-તમનું યુનિત રથમ યાદ આવ્યું. તે તરફ જોતાં તેને જાણે વાણુદેવની મૂર્તિ દેખાઈ.

વિશાસ પીપળાની શીતલ જાપા નીચે યાદોના નાથ જવામલા ગડ્યા હતા. તેમના મુખ પર દુઃખની રેખા નહોતી, પણ જે ભવ્યતાએ દુર્ગોધર ઘેર્યો હતો તે પ્રસરી રહી હતી. વર્ષો પર સીઝવેશી ગોપીઓનું સ્મરણ આવતું હોય તેમ તેમના હોઠ પર મંદ પણ મંદુરું દારવ હતું. તેમનાં વિશાસ નેશોની મદનનાથમાં પ્રેમ, શીર્ષ ને કરણ જેવાં અર્જુનને દેખાયાં હતાં તેવાં દેખાયાં. તેણે તે પરમ પુરુષોત્તમને પોતાના પથમાં વચેલા નીર તરફ જોઈ રહેનાં જોવા-પીએથી નેજા ફેરવી તેના તરફ મમતાભરી દ્રષ્ટિથી જોઈ રહેતાં જોવા. તે દરમા-પુત્રના તરફ મિતા હસે નેમ. ત્યાં એ તેમના તરફ કક્ષિતારે હાથ જોડાયા.

તે દર્શન અદદ થયું-એવારે અકાશ આવે તરફ જોયું. તેણે નિઃશાસ મુખે દેવના દેવ એવર્ધનવારીના સ્મરણ રવરપાં તેણે આજ્ઞાકર કમોં જોઈ તેના દેવામાં દર્શ માંજા નહીં. “યાદવકેશ!” તે જાગડો “દું” પણ

ચલાવવા તુ તો કેં કહેતીજ નહીં ?”

મંદ ને મ્હાન દાસ્ય રાણકના મુખ પર હવાયું. “મારા રા’! તમારે શરે તો સોરઠ કુંજે છે, ને તમને કોણ પાણી ચલાવે?”

“આનું નામ પાણી ચલાવવાનું નહીં કે?” નાના ઊકરાતી માફક દસતાં રા’એ મારે કહ્યું ને તેણે રાણકના ખભા પર દાસ્ય મુકી તેને પાસે બેઠી. દેવડીએ પોતાનું માથું રા’ના ખભા પર મુક્યું ને એક નિઃશ્વાસ મુક્યો. થોડી વાર કોઈ બોલ્યું નહીં.

“દેવડી!” રા’ને અવાજ મળ્યોજા સઘ મંપા “મને કેં ધાય તો ઊકરાઓને જોડે.”

“મારા રા’!” રાણકે દીમનથી ઉચું જોયું. “એ કામ મારું નહીં, તમારે બીજી તથા રાણીએ છે તેને તે કામ સોંપા.”

“પણ ઊકરા તારા—”

“પણ પહેલાં મારા રા’—પછી ઊકરા. પણ એ વિચાર અત્યારે તમારે શા માટે કરવા? હું રિજવમાય કહ્યોને એડી છું. તમે વહેલા પાછા ફરોને.” રાણકે કહ્યું.

રા’ને આગળી મનની જાણિયવાણી પાદ આવી ને તેણે નીમણો મુક્યો.

“દેવડી! મને મારા પૂર્વજ તીરૂખજી યાદવના આજે જઈને જવા.”

દેવડીએ ઉચું જોયું “હે! આજે આપણું ધન્યભાગ!”

“મેં તેમને દેહોતસય આગમ પહેલા જોયા. તે નીચું જઈ મવાવતા પગ સામે જોઈ વળા દયા. તેમણે મને જોઈ ઉચું જોયું ને અપીચાંદમાં જરાક દત્ત્યા” નાના ઊકરાતી શ્રદાથી રા’એ કહ્યું.

“મારા રા’! તમારે દરકાંથીયે તમને જોય છે ત્યારે પામર તમને શું કદવાનો દવો?”

રાણકે ઊભાદથી કહ્યું ને ત્રિયા વચ્ચે રા’ ના આંધ આંધે પોતાનો માંમ ફાળ્યો.

તરત જ નેએ અમદી ઉચું જોયું. મોઢે આ સવાસના જવાબમાં હોય તેમ ફરતી ડંકનો ચડચડટ સંજળાયો.

“મેંદરડી કલ ચલ્યું સામે છે” કાળા ફાડી રા’એ કહ્યું “તું તેવારી કર. હું કપર જઈ જોઈ આનું” રા’ એકદમ ઉપર ગયો.

રા’ ઉપર ગયો ને મેંદરડા તરફથી આવતો અવાજ સાંભળી રહ્યો. એટલામાં વજેમંગ, કાક અને રા’ ના બે કુંપંડા આવી પડેઆ.

“મારા આપા! જેમંગ સોજાંદી પણ આજેજ રહે ચડયો સામે છે” વજેમંગે કહ્યું.

“એડી સુંડુ શું કાકા! કાક! ચડ લેયો?”

“હા બાપુ! ચડ પડે એવો તો નથી. જરાએ ચિંતા કરીશો નહીં.”

“કાકા! આ અમમાં મારી રજા વસર એક પંખીડું પણ પેસે જોઈ નથી.”

“ચલવી તો બપો રિજાસુ હંને?”

“જધા અચ્ચાર પેહીતા છે.” રા’એ ખાલી ખાળી.

“હરે તવાર ધા મારા ધખા!” વજેમંગે કહ્યું.

“કાકા! જરાક ખરાબથી લેવાદો. પપર હેને મેંદરડા આગળની મોરી મોજાંતી વડાં પણ ધાતું પડે.” બેમારે આને તરફ નિર્ધે કહ્યું.

“મેંદરડાની મોરી મોજી તો મજબુત છે. ત્યાં મોજાંકી ફારે જોઈ નથી. તમે થોડા વખત ન કાપે તો પછી હું એમજ તાપતી મોજા પર છાપો મારી તેને રજા કરી પડી

મોગી મોડાની મ નહિ મોગી મોડા
 હ તો કે કે ધમ્મા આન્ય ન પાછા
 ત્યાં અને જો ત્યાં આત્મી ફાલો જ નાવ
 ના પડી દુ નેડી પગ મદન મોડકુ

‘અરી વાન’ મરે મજુ ‘નવારો ૨૬
 એવંત જ નરો હ કે રોજ મડી પડે તેવો
 વધા આવે એમ નથી”

‘કેમ રીતરા’ મોડા દીકરા મળા ને
 તુ ને પડુ ‘કુ જાકસ ગામક સાચાગમે’
 આનાએ માવની મામે જોયુ તેની મોગી
 આખ મવં મા બાપ પર રીતી તો ‘આપ’
 જુગાવડની રા કદી હોયો હે

શાન્તસ “કપી રા તેને એગી પડો
 અને પડી નાના કમને મોડના લીસા
 જમો દ્યે તમે સુઇ જાજા-નીરાગ અને
 મદ તપસિસા જાક આવીએ

આપા . ન આપુ’

ના દજુ એ તાગી લીરાનો પઓ
 રખત હે

હ કમએને નીરાવ કરી રા કાક ને
 વજેક ને રા. પા રૂવર મા પુ મેદર રા શીરાવ
 બધી દશામાં રાતિ હાતિ જરાગતવ ૧૫૬ ના
 કે એજ. ૫ યો અચારા મને આવતો પચુ
 એજા નાવકની મોડા શીરાવ બધી આકીના
 ગવા અપક બગના દના એટને કે પચુ
 દિક્ર મા અપ જોડુ તેમને નાગુ નહો
 એજા નાવકની મોડા નરક અધરજે આરો
 થ કુ મુડુ દત નેના પચુ દીવ જાક દત

આમ ફરિયા અધગત થવા આવી મેદ
 હનુ ૫ બી મન્ય નાકી પાલ આવી લાજુ

દતુ ન તેની ને સારી સંવ વાને જાગાપી
 કર થઈ દત્રી ગવાગી છવેજુ થતી દત્રી
 એમ જાગત દતુ પચુ પાપીએ કા રા
 નગલા એ મપદ દેખતુ દતુ

દને દગલ નરો રામે મજુ
 ‘સર’ મુડી એ મોડીન રા નહો રાવ
 એજાના તો દુ એમન નાવકની મોડા
 જા પાછો ફરે જુ આપા મદેત ગવા નવા
 મન હિયા દમે

ગવાગાજા તે મદેને આગવા ન રખ
 શરૂ નાજા નીરનાર તરૂ ની જાગીએપી રા
 નવા પડવાનો જો ના મુડી કાક ન વગ સમ
 વગાની જવા નેવાર થવા

ના કાક તે ધક કડા છે ન વડ
 રવતુ હે

“પચુ ૫ નાગી મુડી મજુ”

ના ૫ વજેકમ જો ફરે ના રા
 જરો જાન ન આગ મારી સાથ આદ ન
 કેક જાજુમે કે મિત ન અને જોક દુડી તન
 જુએ ને મને કે જાન તો રે એજાક
 તામે જાજુ લેરો ખા રાક રા

કુ એક વખત પાડા મ. એક અનુ

તુ દમજુ મુડા જા દજુ તારે ધળી
 જાન હિયગસ નેવાના હે

જેલી અજા કદી માક રા ને કુનમેર
 બાવ

રા મજુવામ મા મે. દેવડ એ રિયક
 રખના અનેત સદેશ પડવા નાને રા ને
 રખ આવી ખીછ રાખીએ એ મજાલ નેદ
 રહેસા થજવાનો સદેશ કલો મુડેના પાને
 રામે નુજન કડુ અને નાની જુનન

૧ મો ફાઈન ન વાગી કોનાસા રાજા જાલો-મુનીબાસ મારેરો ન કમારો એ ન મ આખાં છે
 હોરકી રજાનના નાના ન મ દજુ ૧ જાઈન મેરેવા નાદાવમ કા મજા પિકર પાપી અવા અવગત
 રાજા લીલા પાંચ અમરેશુ નામ મળા કે ફેલ અ રાજાલિક જ રાજાજા મરમુ

દાસે કુંકુમનું ચિત્રવચિત્ર કરાવી તે બહાર પાડે.

રાણકરેવી જતા રાત્રે આરીવારે જોઈ
તે. એકાંત ને ખિન્નતાઓ નાથે તે તેજસ્વી
નમનને તીરખી રહી ને સ્વરૂપવાન સુખની
જગતી દેખાઓની પીછાનેજોતાછ કરી. તે
આપણના ઇલાહાર મંગલ પર ફરીથી તે મોહી
રહી. દૂર જતા તે સ્વચ્છનાં સુરેખ સરસીની,
મીઠી મોહક અનેડી સ્વરૂપે ફરીથી તેજો દ્રશ્યમાં
ફાટારી. જ્યારે રસો વળ્યાથી શું અદ્ભુત થયો
તારે તેજો તે પરિચિત અવાજના પ્રતિશબ્દો
દ્રશ્યમાં પાડી આખા જીવનના સ્નેહબીજા
નંદાને જગમ્યા. અવાજ આવતો બંધ થયો.
આખરે તે પ્રતિશબ્દો પણ બંધ થયા. નેત્રી
આભાનાથી આસુની પાર જતી રહી. એક
દેવકાલ કુંકુમ જેવું આંસુ ને નેત્રાંથી
પાડી કરી.

તેજો આવી દ્વાપની મુઠીઓ કાઢી નાંખી,
આવાસની સ્ત્રીઓ આ જોઈ અન્ય બની ગયા.

અકરણુ રક મું

જ્યાસિંહદેવ મહારાજ કેમ
યુદ્ધમાં ભળ્યા?

ઝૂંઝૂંદી હાતે રેને જ્યાસિંહદેવ જુગલ-
માં પથ મુકે. પંપો સુધી જુગલજલ તેજ
જીવનનું પરમ છદ્મ હજું આપે ને તથાવું.

તે અંદર ગયા ત્યારે માત્ર વીશ આવીન
માણસ ત્યાં દતા. પાશુરામ અને જાણીય
મુખ્યમાંની મેરવાજી જેમ મહાગજા વિરમવ
થયા.

"દેશજદેવજી!" તેજો ધીમથી પેહલ
કરો.

"બાપુ! આ તો!" દેશજદેવે કહ્યું.

"પરશુરામ ક્યાં થયા?"

"બાપુ! એમને આપની પાસ જોવાનું
હીક લાગ્યું નહીં. એંતાર ગદ છેડી જવાની
નૈયારી હરે છે એમ સાંભળ્યું એટલે એ તો
પાછળ ગયા. થોડાક માણસો મોટે દરવાજે,
થોડાક ગીરનારી આરી વાડ ને થોડાક
સ્વચ્છનેડી થોડી કરવા મોકલ્યા છે. આપને
મોટે આ રહેવા દીધા છે."

"સત્યાગ્રહ માત્ર પાંદડામ!" દામદેવ
કહ્યું, "પણ એંતારને સ્વરૂપમાં ખબર પડી
ને નાંકા?"

"ના બાપુ! પણ અતારે તો એજાન નાપક-
ની થોડી લેવા ને બહાર પડાવેના દેના."

"એમ! તે થોડી દલે મગફળ હોય
તો!" મદાનજી કરનાથી જમડવા, "સોમ"હી
આવી પહોંચ્યા છે. દેશજદેવજી! આમ
આવો તો."

"હા" કહી દેશજદેવ મદાનજી નાંકે
જવલ દૂર ગયા.

"ગાંધી દેને નગાંધી બીજા પથનનું શું?"
ચમકતી આંખે જર્વાસિંહદેવે પ્રશ્ન્યું.

"હું" મારો જોત્ર પાળવા નૈયાર છું."

"ક્યાં રીતે?"

"આપ આવો. રાણક મંદિરમાં છે.
આત્ર લેહએ ને કરો."

"પણ ના પાંડે તો—" રાત્રને સંસાર
થયો.

"બાપુ! એ ઉકરી નો ઉ છે છઠી. પણ
આપ સમર્થ છો ને મે એક બીજો રસ્તો
તૈયાર રાખ્યો છે."

"ગા?"

"પણ વખત લાગે તો એને અડીઆંથી
ઉપાડી જવો. પાંડી થા રહેશે."

ધી યુનીવર્સલ કવિતા મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની
(કવિતાઓ તૈયાર કરનારી એક મહત્વની કંપની)

સમગ્ર

દા. નામરદાસ ઇ પટેલ

ચિત્રાર

રા ડી સી એચકર

અ અમ

—૭૭૭૭૭—

આ બધા પછી મહુએ કવિ
અને તમારું મહાકાવ્ય લખવા
ના તેમજ સાદિલમાં કળકલાનો અભ્યાસ
યજ્ઞ આપે છે પરંતુ તેમાં કવિની અનિવાર્ય
અકસ્માત નહીં છે મહાકાવ્ય લખવા હોય તો
તેમાં નાવકના પિકાના પછી નાવકની સાથે
વર્ણન વગેરે પ્રસંગો જરૂર આપવા જોઈએ
અને તે તૈયાર કરવા આપણે કરવા વધારે
વખત વધી જાય છે આથી મહુ મહુએ

નિરાશ થવું પડે છે અને પોતાની મહત્વાકાંક્ષા
ની દૃષ્ટિથી કરવી પડે છે હાલુએક ઉપદેશ
કવિએ કવિયત્વ તથા કવિશિરોમણિઓ
તરફથી કરવા તૈયાર છુટા તથા જ્યાંય
જ્યાં જોવી આવશ્યક કરવાની અમારા તરફ
સાચી જોઈ આપણી અને તે બધીની દુર્ભાગ્ય
એને માન આપીને ઉપરની કંપની ઉભી કરી
છે અને તેમાં દરેક ભાગને સામાન છુટક
તથા જ્યાંય કીશવત્ત કારે મનોરો આપ

કાલ કામળ, શાહી, હોદ્દર, હોદ્દરની સ્ત્રીઓ,
પ્રાસ, અનુપ્રાસ, રસ, અલંકાર વગેરેની
મોંઘવારી છે. છતાં અમે તે જ્યાંયંધ તેવાર
કરતાં અને રંગકમાં રાખતાં હોવાથી અમે
જાતી પેટાકીને કહીએ છીએ કે-આત્રી
આપીએ છીએ કે-અમારા નેરલી સરતી
કીમતે બીજો કોઈ પણ ટેકાલેથી-આખર
કવિતા બબરમાંથી-અમારા કોયે: મુંદર માલ
મળશે નહીં. અમે અમારા આપ પછા-પછા
કીકાયત રાખ્યા છે.

પ્રાસ:-

નર્મદદશપતશાહી લેકના ૦-૧-૦
દિવેશીઆશાહી " ૦-૦-૦
નાનાલાલશાહી જે ભતના
લગામોનાં કાચેલાં વપરાતાં લેકના ૦-૧-૦
નીચા વર્નાનાં આશોકને મદિ " ૦-૦-૦
કુદરતી દશવના ૦-૦-૦

મદત-નાનાલાલશાહી જેવા તથા
નર્મદદશપતશાહી પ્રાસની લેક નંબ ૧)
લેનારને પુરણ અર્થે કંઠ પ્રાસ મદત.

અલંકાર:-

લેવામાંના નંબ ૧) ના ૦-૦-૦
વચ્ચા વર્ણના " ૦-૦-૦
નીચતા વર્ણના " ૦-૦-૦

વિશેષ માટે આગળ જુઓ.

લાલિત્યપદ્ય-ટંકનના ૦-૦-૦
દશપતશાહી, નર્મદશાહી, કલાશીશાહી,
મસ્તશાહી, લલિતશાહી, નાનાલાલશાહી,
દિવેશીઆશાહી, મુવરાહી વગેરે જેવાં લેખને
તેવાં ભતગતનાં તથા જુદાજુદા વળનાં
મળશે.

નવો કેટોક:-

લલિતશાહી, નાનાલાલશાહી, દિવેશીઆ-
શાહી, મુવરાહી વગેરેનાં તદ્દન નવો સ્ટોક
આમ તેવાર કરાવ્યો છે.

વંદેશ ને વંદેશ:-

મહાકાવ્યની સામગ્રી.

સાધિકાવર્ણન:-

સુંદરમાં સુંદર પદ્યાધિયથી રસાલંકાર
તથા ઝડઝડકથી ઝડઝડક અમારા શિશુમિત્રો
પાસે ખાસ દરેક પ્રસંગને અનુકૂળ થાય એવી
રીતે નેવાર કરાવ્યું છે.

કીમત ... ૩. ૨-૦-૦.

જોકે તે રાગરાગણીઓમાં મળશે,
વાનગી નીચે આપીએ છીએ. ક્યા રાગમાં
જોકે તે આંદર આપની વખતે જણાવવા
સુકડું નહીં.

(૧) નાનાલાલશાહી આંદોલનો.

" વૈવનમદ્યકી,
" ચંપાળી સમોપરી,
" પુષ્પ નમિત માલતીના લતામધ્યે,
" ત્વંદરે કીલ્લી કીલ્લી-
" પાણી પાણી મદાગી તરી.

(૨) વસંતતિલકા.

વેલી પ્રમત મદ વૈવનને બરેલી,
ચંપાળી સમઃ મુખંદરે જે દેલી,
પુષ્પ નમિત મનદારિણી માલતીના
ત્વંદરે લલિતપદ જે લગી મદાગી તરી.

(૩) ગીતગોવિંદના પ્રમંથ.

વેલી પ્રમત વૈવનમદ્યકી, ચંપાળી સમ રેઠ,
મનદારિણી માલતીને મંદર મદાગી ત્વંદરે જે.

(૪) હોદ્દર.

વૈવનમદ્યકી વેલી અંપાળી રી રેઠ
મનદર માલતીમધ્યે મદાગી ત્વંદરે જે.

(૫) ચોપાઈ.

જે વૈવનમદ્યકી વેલી, ચંપાળી જે જે દેલી
મનદર રી મંદર માલતી, ત્વંદરે જે જે લગી મદાગી.

(૬) રાહુલચિકીરિત.

વેલી વૈવનના પ્રમત મદ ને બરેલી બરેલી દેલી,
ચંપાળી રાગના સમાન વખતે રોગી રોગી રી
બરે. પુષ્પ ત્વં નમિત માલતી, જે માલતીમધ્યે,
પીરેલી પદ જે આંતી રાગનાં મદાગી ને અં.

(૬) મિથરાન અથવા ખીરચંદી વન

સૌવરભદ્રા

ચંપકા સમીપે

પુરે નમેલી માલનીના મંડપે

મદાવી ન્યાનદયી-

સહિત પચલીના બલી

નાયકવર્ણન—

નાયિકાવર્ણન એવુ જ વનપ્રાંતનું માલદે
in Mase land ના સાતનાં વખાણ કરવાની
જેમ જરૂર નથી તેવીજ રીતે અમારા આ
પ્રમથના વખાણ જેટલા કરીએ તેના
મોજાજ છે

કીમન ૬ ૨ ૦ ૦

બીજા વર્ણનો—

નગરવર્ણન કાનનવર્ણન, વનવર્ણન
કોડાવર્ણન, સખીઓની મોડીવર્ણન માર્ગ
વર્ણન, મેઘવર્ણન વનપ્રાંતવર્ણન વગેરે
અનેક જુદીજુદી જાતના વર્ણનોવાળા પ્રમથો
જાતજાતના રાગોમા જગ્યાપદ નેષાડ રાખવા
મા આવ્યા છે અમારી ઓફીસમા એક
વખત આપનો ઓફીસ મોકલી આપ્યા
કે પુરતો મતોજ તમને મગરોજ મગરોજ

દેવની કી ૦-૮-૦ ડાહ્યા ૬-૮-૦

અલકાઓ—

જુગીજુદા પ્રમથોના ખડા મગા પજી
નાવકનમિડાના મિલનનો, તારાંજગનો, મત્તુ
નો, પ્રેમનો, ઓળંગનો વગરવળા પ્રવથ
મેળાપનો, નવલ રંગનીનો પુલકાંગનો, પીરતા
નો વગેરે અનેક પ્રમથોને અનુભવીને જન્મ
પ્રતિની મુદર કવિતા જાતજાતના રાગ જા
અને આદિતોમા તેવાર કરવી છે

કીમન એકના ૦-૮-૦ ડાહ્યા ૨ ૪-૦

પુલકાઓ—

માસિકામા, જાપામા અને મીન્દે મીન્દે
કવિતા લખનારાઓના આપ આજકાલ તેમની

કાકુર ઓછી કરવાના હેતુથી અમે જુગીજુદા
જાતના કાકો આપ નૈવાર કરાવ્યા છે નીચેના
પ્રમથોના કાકો મલુજ દેવગમ થવા છે
એમ નમારે જોનાવેતજ કમુત કમુત પડશે

‘સનમને’, વદાવીન, વદાપુકાને
વેડીને ‘વદાએ કડીને મને આજ ફાંન
દીધા’, વદાને ઉડીને મને આજ માન
આપ્યા’, એ સ્ત્રીઆ મગરો રહી આજ હ
નીદાવી’ વગેરે વગેરે

એક આગીઅને ચાંદન, કમુતને
કલિને, સમરને, કામડીને એવન વગેરે વગેરે

તેમજ મરજુપ્રમથના, વચપ્રસમન,
મુશરફગીના, મેસના વાના માવકોદના
ચાદીમુશરફના રાજમાગના વગેરે પ્રસથના

તમા જાતજાતની મગરવાના ‘વીર ઉઠો
ચલે જાવા તરવાર કરો કેમગીઆ’ શુ
કાવ્યા પડેના આજે ૫-૪-૦ મગી

અમે હાં દેસને કળે, અનદોગ, જનવ
હાંડીસ જમ થળે જમ થળે હાંડીસ
મદારાજના ‘રામભાગવ અને મોદને દીપવરી
ગુજરી માજળે આજ જગે’ મુરોકમીના
વિજય વગેરે વગેરે પ્રસથોના અનિમુદર
મનદર અને રાતિઆલવી કાકો તેવાર મગરો
અ જાતના કાકો મોડીરથી પજી તેવર
કરી અપીધુ આજ નીચે આપ્યા છે

જન જાતના દુલકાઓ દોહાઓ
સાળીઓ, સનડાઓ, મગરવાઓ વગેરે
જાપાજ રાખીએ છીએ

રેવાટક, જાજાટક, મહી-અનક મગાજક
સતોજે, જમ્બીઓ, મરગાઓ, રામગાઓ રાસા,
આરતીઓ, પ્રમાતિઓ, જાપોરીઓ,
જાળો, દેવગા, મીનો વગેરે વગેરે મલુજ
મોજ જગામા તેવાર છે

કીમન એકના ૦-૮-૦ ડાહ્યા ૩-૮-૦

एक महिला को देखकर
 वह बहुत खुश हुआ

और वह उसे अपने
 साथ ले गया

एक और दृश्य

એક વખત પ્રમત પાડી ખાતી કેને

અવ કાર

અનકારે અમારી કપની જેના ખીજે
કથાથી માયુ પગલાએ તમને મળી શકશે
નહીં દરેક પ્રમતને બધે ભેંસે એવું જાણના
અવકાર સાદિત્વના પેના સિદ્ધાંત
‘નવવસ્ત્રી’ થીએ મટે એવા નૈવાર રાખીએ
છીએ તમારું બેલુ પલુ કહ્યું ન કરે એવા
મુદા અવકારે અમારી કપનીમા નૈવાર
થાય છે નમુનો નીએ મળુ આપીએ છીએ

સખીમ ડગીમા કાના હાની,
અવનીત્યા તવ આપીઆ પને
હાં પમ કંજા પંચીની,
બી તા મદ સહીયુ ત્યા હી

(દીકા-પદ ખીડા રૂપ અન હાર
રૂપ કિયાએ કરીને જાણાવ્યું કે આ મગવાનો
કે મોલદીવિનોહંત અવધાર નથી ને તો બધારે
પક્ષો ખીડાશે અને અત્ની ક્ષવ નિર્મલ
ચક્રિકા પ્રકાશિત્યારે)

બોલે, તમકા બેલમા આ ઉતરું હુ
૧૧ હે એ

જાના કરનાવ અપ્રતિમ સન્નિપિલથી
કમકાના અને જા મને કાગી જાવ એવું
આવે તોજ પને એવા મગદીઆ
લાકુ જેના પચવામાં બારે નાનકપાક જેના
ખાના ખાના અને પચાવતા પચાવતા બારે
પડે એવા કેડીના રમ જેવા (જવરે ખાએ
ત્યારે અખાવ ન થાય એવું) વગેરે જાન
જાતના જાનકાર મોગા રમણુમા નૈવાર
રાખીએ છીએ કીમત ઉપર આપી

આસ કાવ્યે

આમ કાવ્યે જેમો તવા કરાવવા હને
તેમને નીએના બારથી કરી આપીયુ પહેલી

જલુ લાછના જલુ પેમા દર જલુ લાછને
ગોથી જાછ મદન

ગીર્ધીંગ ડીપાર્ટમેન્ટ.

કવિઓને—

અમારા રીપેરીંગ ડીપાર્ટમેન્ટ દરેક
જાનથી કવિતા સુધારીને સાગમા આગી તરન
તરીન (નવા જેવી નહીં પણ નીચ
જમજાવે) કરી આપવામા આરથે જમે
તેથી જુની, જુઓવાળી મિત્રા પચુ માક
મગર વગરની સંધી અને સરખ કરી
આપીયુ

તવીરથાનેથી પાડી દરેવી, અમારુ,
જુવવાળી નકાબી મયરા જેવી કવિતા
એને પત્ર મરસમા સરખ અને કદ ગણે
કતરે તેવી રાખમાલ-જુજાઈની દાસ જેથી-
અમરકારક કરી આપીયુ

તરીઓને—

તરીઓ પામ આવેથી કવિતાઓ પત્ર
અમે સુધારી આપીયુ અમે આશા રાખીએ
છીએ કે હવે કોઈપણ કવિતાને કચગલી ગપ
લીને રવાનીત થવા વખત આવશે નહીં
દરેક છાયાશાળા, મનિકશાળા, પાસિકશાળા
આપાદિકશાળા, જૈમમિકશાળા છ મનિક
વળા નેમજ પારિક વાળાઓએ અમારી
સાથે જોડવલુ કરી લેવી અને તેવા સન્ના
દામ રાગ સમ અમે કરી આપીયુ

સરખે—

અમારી કપની બીનદર્શી દેહ અમે
નાક તેવી અપડી કમો નાખી કમીએ
છીએ, ૫૧૫ મુજસાતી આનમ ઉપર અનેરો
૫૫કાર કચગલી અમાગ હદપમા જવજન
જાવના દોવથી નેઆજુ માગ નીચેની જુગ
સરખે રાખીએ છીએ

૧. એક વખત લીધેલા માલ ખાંડો રાખવામાં આવશે નહીં અને કદાચ રાખીએ તો પેસા પાછા લેવામાં (દેવાનું અને સમજતા થી) નહીં આવે.

૨. એક વખત સાંચા ખાંડી ફરીથી તાલ બદલી આવતી વખતે અર્ધી કીમત બદલી આપેલા માલની (લેવામાં આવશે) નિ થાઓ:—

ગુજરાતી ભાષામાં ખુલ્લું ખોચરે પણ જે કાંઈ પણ માણસ રહેશે ન જોઈએ-કવિ મા શીવાયનો.

૩ જે કુંવારા સ્ત્રી જાઓ:—

આખી મુંદર તક વારેવારે હાથ આવતી થી માટે સત્તર લાખ થી, જે જે વહેલું-

મોડું કરતાં માવ કુંવારા ન સ્ત્રી જાઓ.

તમારા ઓર્ડર આજેજ નોંધાયો.

સર્વિસીસ્ટે:—

અમારા માલની ખાતરી બદલ સર્વિસીસ્ટેને નાંચમાના જેવો ધોર અમારી કંપની ઉપર આજુ રાખ મળે છે:

ઓર્ડર નોંધાવવાનું ઠંકાણું:—

ધીં ગુનીવચ્ચે કવિતા મેન્ડુકેયરીમિ

કંપની, ખરેખર માટે-કોઈ,

ખુશાદ.

પ્રણય-કીર્તિ

મુજીસીસ્ટે

લેખક:

૨૧. મંદુલાલ દવે.

પ્રણયના એકજ અશુભિદુને અનિવાર્ય કરવાની તારી અપ્રતિમ વાંછના કાળ સારી થી તારી રાગવી સત્તા તે નહાવતુ થવા દીધી-નહીં? એ જવાંપનાહ!

માનવહૃદય પ્રતિ યુષ્મા આદરવો ને તેના સ્મરણ-આયાસને દસવો કાલ-તેને વાંતે બંદી મનાવી દીધા, સૌંદર્ય ને સારથ પ્રતિ તાદરશ આદરવો ને તેના ભવ્ય-હિલ મનેરધેને ફેડવો મત્તુરૂપ મદાદાલ-તેને વ તે અમર સ્વરૂપ વડે મદી લીધા-નહીં? એ શહેનશાહ!

એકાદી કે રાતિમતી રાતિમાં તારા પ્રણયને દેર અજળ એ સ્મરણ પ્રસંગ મન નરવર શું નર્તી રહ્યું, ને તાજ સમા અલૌકિક મૌન સમું સુસુદર પ્રકટી રહ્યું.

નગરો ને રાજ્યો, છે સૌ ધૂસરવતાં ચઢ રહે, વર્ષો ને યુગો, છે-સૌ અધારપત્તમાં જવાઈ રહે, કિંતુ આરસની આ તારી સૌંદર્યકલાલીલા એ સાદજવાંદાં! મદાસવદા એકજ નિજ પ્રણયમય જખી રહેશે. એકજ નિજ નિઝલ સ્મરણમાલ ધ્રુવ તારાઓને સજીવી રહેશે:

—ભવની ભાવરભરી શુભશુભાવણીમાં એજ એક અશુભિદુ તરવ સ્થળાગના અંમર્યાદ મોજસમે નિજ સમ્પત વર્ણ, ઘાટ ને દેરમ પ્રકાસી રહેશે અશુક્રીતિની એકજ એ જિંદગીપ્રતિમા અશુક્ર ને અનર્તે નિજ પ્રણયપરત્યાર “જગતમાં જગત” સમક્ષ નિત્ય પ્રકાસી રહેશે.

અનુવાદક

રા. ધનમુખવાચ કૃષ્ણવાચ મહેતા

સમૃપ, સાદિલપસ સદ્

વિષ. ૨

સ. ગોરડાકર

વરસાદ ખુશીપાર વરસાદ દનો પવન કે તન પેતાના અપ્પમજા નના પડી
કરના મા તો મામે માલવા જતા મો દનો
અનુભોના હ પમા કુરંગની સ્વક સર્મિએનો અદા દુ પેસાદાર હાન એક
ખ્યાય કાવનો દનો સમકેગ બીખારી કપાસ પમ પેસ દાર રુતુ તે તો હુ
અવખ્યા બામજતા એક દીન પુરુસ શુ કરત? મેની મોગી સાક્ષતી મોગરકાર
કુદાન મારતા પવન અને મુખમાઝ વગરતા જત
વરસાદની મામે એક લાગીનુગી છતાંયો ત અ કરે તમે હાથબર વિચર કરો
પોનન શરીરનુ રક્ષણ કરતા નિશ્ચય વત અને મોઝુ શુધ્ધ્યુ અને પાગી બીજુર
કરતા નામિયા રે મામા આલ્યા જાતો દત આ રત કદાચના તમે અરસઆરામની
જત જતા મળવામાનિ પેનાની આ ના કે દે વરુઆ પદ કરી પશુ પરિજામે તેને
પુરુષ થો. પશુ પેસા દત્ય તેને દાથયી મનોપ નર્મ થયો
પડી રાખતા અગર વરસો જતા દનો

છતાં વરસાદમા નકચી જવી દની
પવનની મહદથી નમાદ જવો વાના આ
દીન પુરુના શરીરને તરવેય કરી નાખતો
દના અને તેની મ લન આગન થકને તેના
વાસાન અને છતિને પશુ પચાના દતે
પમ આ દીન પુરુને તેનુ જાન નદનુ કાલ્યુ

નહી નહીં હુ અક હાથનુ પશુ
અને મુખ ચાપન કરવુ અ અદર્શ જનુ
મુરકેવ હિ'

આમ વિચાર કરન ક ત તે
આકરો જતો દતો તેવામા નેણુ એક
બીજીદીને જનુ બીખારી દુખખો એક
ખુબે કદીથી કુદાવતો દના તેના અહેસો

ભયથી, દુઃખથી, બુખમરાથી ભયનાક થઈ ગયો હતો. એક દાસ ધરીને તે આત્મનાથે બોલ્યા કરતો હતો: "શેઠ સાહેબો, કેઈ દાસ કરો, કેઈ દાસ કરો! ... દાસર!" આ દાસ થાયતો અવાજ બીજા ઘેરોમાં પુકા સંભળાતો પણ નહોતો એટલે ધીમે દત્તે.

તેની પાસે તેવોજ કંઘાલ એક કુતરો હતો. પોતાની પુંછડી દલાવતાં દલાવતાં ભસવાતો ચલ કરતાં તે ધુજતો હતો. દીન પુરુષ આટલો પોતાના પગી જેવાજ કંઘાલ દીન પુરુષને જોઈને કુતરાએ કેક વધુ જોરથી ભસવા માંડ્યું અને પોતાનું નાક એ પુરુષને પગે ધસ્યું.

દીન પુરુષ તે બીજારાની સામે, તેના ચીથરાં સામે, તેના નદન ફારી મએલા જોડ સામે, દંડીથી ધુજતા તેના દાસ સામે, શૂન્યતાથી ભરપૂર તેના જર્જરિત ને દુઃખી વદન સામે અને મળામાં 'આંધળો' એવા શબ્દપાળા દીમાડિયા કામગળા પાડીઆ સામે આનંદપૂર્વક બેઠું.

પોતાની પાસેજ કેઈ પુરુષ ઉભો હો એનું જ્ઞાન થતાં આંધળાએ પોતાની થાયના પુના ચાલ કરી:

"કેઈ દાસ કરો, કેઈ સાહેબ, કેઈ આંધળા ઉપર દાસ કરો, દાસર!"

દીન પુરુષ ચાલતો અરજી મયો. બીજા ચાનનારોએ પોતાની રાતિ ત્વરિત કરી. પાસેના ભવ્ય મકાનમાંથી, એક પંચસર ને સીદલના મદથી ઝમકાવી ત્રી અનેક પ્રદલનાં બાજબાજો અને વખાલકારથી સ્મિતજન થઈ નીકળી. ચાકરે પાછળ છતાં ધરી રાખી હતી. રૂબેરૂ બદારનું અપધિત ધાનાવડનું પોતાને રપરોં એ ડાંચી એ કમ્પચાન સ્ત્રીએ પોતાનો અતરથી ભરપૂર રખાઈ નાક ઉપર દાખેલો

હતો. ઝડપથી ચાલીને તે પાસેજ તેવા દરેક મોટરકારમાં બેસી ગઈ.

આંધળાએ પોતાની થાયના પાછી ઉઘાડી: "કેઈ દાસ કરો, શેઠ સાહેબ, આંધળા ઉપર દાસ કરો, દાસર!"

કેઈપણ મનુષ્યે તે પ્રત્યે પાન આપ્યું નહીં. અદ્ય સમય વીત્યા બાદ પેલા દીન મનુષ્યે પોતાના મજતામાંથી મોડાક પેલા કાઠી પેલા આંધળાને આનંદ ધર્મા. આ ક્રિયા જોઈ કુતરાએ આનંદથી ભસવા માંડ્યું. આંધળાએ પોતાની ધુજની આંગળીએથી પેલા કાઠી અને કહ્યું:

"શેઠજી, મરીન પર દાસ કરી તે પ્રતે મધુ તમારું બનું કરો!"

પોતાને "શેઠ" ના ઉપનામથી અંગોધાનો જોઈ, દીન મનુષ્ય કહેવાજ મનો હતો કે, "ભાઈ, હું શેઠ નથી, પણ તાર જેવોજ બીજારી છું."

પણ આ કમોલ તેજે દગાલી અને પેલાક મરીન પ્રતે જેવી રીતે બોલે તેવીજ રીતે પોતે આ આંધળાને કહ્યું: "મેં બદ્દ નથી આપ્યું. પણ તને નો કીક કામમાં મારશે. કેમ ખરેને?"

"દાસર! નમે બદ્દ દાસનું સળો લે! આવા વરસાદમાં મહાજતા રહીને મજબામાંથી પેલા કાદવા અને મારા જેવા આંધળાને આપવા કેણુ નવરું હોય છે! ... કમ તમારું કમણુ કરો! ... આવી મોસમ આમાર જેવા અપંગનાં નો મોતજ છે છે... એમની દાસ આનાર તો આપ જે દાનેવરી કેસરજી!"

દીન મનુષ્યના લદવમાં દાસના એ પ્રકટવા. ને બોલ્યો: "દરો, દરો!"

આ વધુ નીચ દુઃખ સમય પેના

દીનતા કુલી જાતને તે બોલે તું જા-પથી બીખારીપણ કે-કામ દલાડે નો મારે
આપતો છે ? સાથસાથ એથી પડ છે-ખાખે ત્રણત્રણ

“ના છુ કુ મરે મરે મરે તેમનેમ દલાડની મજા કાપથી અત્યાર કુપીયા મ માત

આખ જાતી મજ
કરપીનાશમા મોએ કહ્યું
કે પરવાને જાને
આખ મજા—અખમ
મોતીઆ મયા એમ
એમણે નો કહ્યું પણ કું
મચળુ છુ એમના
જરવાપરીઆનથી મજ
મને મીન જલુ કુ ખ
પ થા છે મે જલુ
અજી પાડયા છે

કે એમ ત્યારે
તને જલુ કુ ખ પડ
છે ?

અરે કું મહેન !
શુ કું / મે એક
વડેમ મળી મરી
શુખથી મારી છેકરી
શુખથી મે જાકરા
શુખાખા-જેટલાને કું
મકતો દતો એટલો
જાખાખ-જેટલા મને
સાદવા દતો એટલો
જાખાખ કું પાતે પણ
મરીજ જતો દતો પણ
જાખાખ-જેટલો પાતે પણ
કું સારો મરો મરો
પણકામ કરી કહ્યું મેને

નો નજ જલુ દતો પરિણામે શુ દોષ / જ દેખા મે પણ છે નેનાં અડધો જા
પડેવા મરીજાત જાકર મરીજાત પડી અજ કુતરનો અ પે ને આખ એમ થી
બીખારીપડ-દાડ પીગળાવી નામે તેડું કું અજ મે દિવસ ચાને એટલું જલુ જાકરા

સકળ ગરીબ પર દાડ જાત ન મરે મણુ તમાક જલુ દો

દેમજેમ આ હરણુ કંચની સાંભળતો
મથો તેમતેમ પેસો દીન પુરુષ પોતાના
ગજગામના પેસા મણતો મથો. જ્યાં મળીને
સાડા અગીઆર આના થયા-પોતાની આખી
પુંજ આ સાડા અગીઆર અનામાંજ અગાધ
જતી હતી. તે બોલ્યો:

"આત બુઢા, આત ખારી સાથે. અહીં
તો બુઢા સંદરી છે. તને મોઢા જીઆજેવી
માફ પાવાનું આવાનું."

આંધળો આંધી આનંદ પામતો પ્રકૃષ્ઠિત
થઈ ગયા તે સાગણીઆંધી કુજતો બોલ્યો:

"મોઢા! તમે-આપ બુઢા માયાણુછો..."

"આત!"

પોતાનાં કપડાં તેના જોટલાંજ ચીપરેદાસ
અને ભીંજાઈ ગયેલાં છે એ દર્શકિત આંધળો
ભાંધી ન જાય એવા કાળજીથી તે દીન
પુરુષ આધિગાનો દાઢ પછાડ્યો અને તેને
દોરવ્યો. કુવરો બુઢા પીમુંડામુ ભસતો,
મનુષ્યોના ટોળામાંથી પાછળ ચાલ્યા આવતા
મે માળમાંને માટે કેડા પાડ્યો આગળ વળતો
જતો હતો. આ પ્રમાણે થોડો વખત ચાલ્યા
પછી એક જામુ કેમંટામાં આમું નેમાં પેસા
દીન મનુષ્ય તે આંધળાને લઈ જતો એક
પુરુષો રૂપર એનલો ન ઓઢાને એસતાંતો
જરમાગમ ખડવાનું મંગાવ્યું. આંધળો
અગેનાં મુખ અનુજરતો દેવ તેમ આવ્યા
જાગ્યા. દીન મનુષ્ય પરમા વચમા કુવરને
પણ નાખ્યો જતો હતો અને આંધળાના
મુખ ઉપર રમી રહેલા અપૂર્વ મંત્રોને કોમળ
ભાષિઆંધી વંદનો હતો.

આંધળો આત જતો એકે આ મંથાવી
અને ને પણ પાત્ર. ગીતનું પુણ્ય. કુવરમા
અગીઆર આના થયા. ગજગામ રજા માત્ર

ને પેસા. આ પેમાની પણ એ પાનપટ્ટી તર
તેણે આંધળાના હાથમાં મુકી,

જને પાછા રરતા ઉપર આવ્યા.

"અહીંથી ફટકે છેડે તું રહે છે?"

દીન પુરુષ પુણ્ય.

"આપણે ક્યાં છીએ?"

"સાદા આગળ."

"ત્યારે તો હું જરા છેડે રહે છું.
નદીની પેલી પાર બધાં ખાતી મુંખાં છે
એમાં હું પડ્યો રહે છું."

"આત, થોડે સુધી હું નારી સાથે આનું
છું." દીન પુરુષ બોલ્યો.

આંધળો ઉપકાર માનતો જતો હતો. દીન
પુરુષ જવાબ દેતો: "નારે...એમાં શું? એમાં
ફ નહીં."

હરણુ મનુષ્યો ન દત્તો છતાં પણ મોખ
ભણે ચાંધી દીન પુરુષના હાથમાં મોખ
અદ્ભુત આનંદ લીધી હતો હતો-જીવનમાં
કાંઈ દિવસ નહીં અનુભવેલાં એવો દિવસ
આનંદ તે આત અનુભવી રહ્યો હતો. આગળ
આતનાં આવાં સૂખમય સ્વપ્નો પોતે તીરખી રતો
હતો એથી દીન પુરુષ, પોતે માં માલથી ફ
ખાધું નથી, પોતાને તે મુખાનું રથાન પણ
નથી-તે જુલો મથો. પોતાનાં દાઢ, પોતાનાં
ચીપરેદાસ વચ્ચે અને પોને પણ બીખારીજ
છે એ જાનેનું તેને વિસ્મરણ થયું.

થોડાંશિડી પાર તે પેસા આંધળાને
રનેદખર્ચા સહે પુછતો: "તું કતાવળો તે નથી
આણતો ને? તું ચાકાં તે નથી જાનેને?"

આંધળો ઉપકારથી દખતો, દીનના
પ્રશ્નપર આવતો: "ના રે ના. મોઢા, ના."

પેતાને કાજ પણ દરમન મોખ ને
મોઢાં નામેથી સંભોધિતો નહીં તે તમે
સાંભળીને, આંધળાને પોને ને સુખમ. ૧૫૫

કોઈ હતો એથી અને પોતે સલાધિપતિ
દાનવીર છ એવી રૂપસુંદરીથી અનેક દર્શિ
હુપભેમ કરતો દીન પુરુષ મદમદ દરશે

નદીની નજીક આવતા તેની કહી
પવનની લહરીઓ વદણી સહને આપણો
બોલો શેષ, હવે હું મરો રતો રોષી
સહય મારો કુનરો સાથે છેને

“હા, હું પણ હવે નજીક દીન પુરુષ
મળી આવશે કશું

દીન પુરુષના હવેલા એક વિચિત્ર ચિચારે
કેવેલ કંપો હતો સલાધિપતિ સરના-અનન્ય
મુખ અનુભવવાના એ નિબ રૂપન માર તે
હીવાનો ચલ જતો હતો એ રૂપની તે
ચોવીસે કલાક મખના કર્યા કરતો હતો ન
રૂપન શું સાચું ન પડતું ? શું આ પ્રસંગથી
તેણે ક્યુનમાં એક વાર પશુ ન પશુ મુખના
અનુભવ નહીં કર્યો ? અદ્યક દોષન પોરા
કની ખીટામાં મીઠી વાનીઆ અને પ્રેમના જે
મન સ્વચ્છતા તણે હવેલા જે હવેલા તેના
કરના પશુ આ ઉલટા કસાકસા તેને વધુ
સત્તાય નહોતો થયો ? પોતે તેના જેવેજ
મરીય મુખ મરતો પુરુષ છે તેવીશ આપણને
કાચરે રાક પડ્યો ન હતો પોતે પશુ તેટલા
અપત પોતાને પેમાત્રજ ધાર્યો હતોને ? આ
સમયે જેનો અવલુનીય આનંદતેને ચેષે તેનો
આનંદ હાલપણ બીજા પણે તેને મળશે ખરો ?

પરંતુ આ વત્તાદ મહોરાર હતો નહીં
સલવાનુ આન તેને થયું તે પુન બોલશે

“જન, હવે હું નજીક

તેણે પુવના મગ બામે પદમ્યા હતા
દીન પુરુષ અદકપો, તેણે પોતાના મગ

તપાસ્યા એ પ પશુ નહીં મળી તેણે અધ્યાત્મો
હાથ એકથી દાખો આપણાએ મગદિત
કહે કહ્યું “મેહર, ધણે લપકાર થયો
આપ આપનું નામ કહેજો ? બધા અગવળની
ખામે આપને માં હું હુલા મગતો રહીશ

‘ ન રે ના, કે જર નથી જોજો
સભાગજે-જદ દારદીમાંથી ચાચો જા હું તો
ભદુ સુખી છું ચાચો-એ મોપાળ ’

આમ કહીને ન જરા પાછો મશે
આડપો અને પુલની નીચે ખળખળ વહેતા
ઉંડા પાણીએ વેશે પા મોજ રતો ન પુન
મોલશે ‘એ મોપાળ ’

અને મદમ તે પુવના કંઈક હિપર મરીને
કુની પડે

મેળા થનાં પડી મુમે “હોડા
હોડા માર પાણીમાં પડ્યું તામે કિનારે
વાઓ જા કરો !”

આમતેલ હોડા મન પોના પકાથી મોચા
ખાના આપણાએ પુરુષ શું છે ? શું થયું ?”

મખનામાં રેના આપણને ધકો મારીને
આગળ જતા એક માળા ઊંડરાએ અદ્ય
વિના અગળ વડો અર કોન મીખાડીએ
નદીમાં પડીને આપવાન કયો ?

કટાચેલા હવે દીર્ઘ નિમ્બાસ નખા
આપણે મોલશે વધુ તેના અત્માન સાતિ
અર્થે ? તેને એન્થી તો દીમન હતી

આમ મોલી, પેતાના કુતરાન આગલ
આકાશની નીસાની કરીન વાડી અમીન પર
કેડનો હોડો આકાશ લણી શૂન્ય રહિ
ફરજનો આપણે આગલ આપ્યો

યોગીશ્વર શ્રીકૃષ્ણ

ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણનું યોગીશ્વરપણું

લેખક :

રત્ન હર્મશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી

સબ, સાહિત્યસંમુદ્ધ

૩૩૩૬૬૬

શ્રી મહામયદ્રીતાના મહાન્ ઉપદેશક ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ કામક્રમે પોતાના અનુયાયીઓની ભક્તિના લેરથી વિપ્લુતા અવતાર અને પૂર્ણ પુરુષોત્તમ થયા, પણ એમનું યોગીશ્વરપણું એ ભક્તિના પ્રવાહમાં જ તણાઈ ગયું. પરંતુ મહાભારતમાં શ્રીકૃષ્ણનું યોગીશ્વરપણું વધારે દેખાય છે. નારાયણાવતાર કે વિષ્ણુના અવતાર તરીકે કૃષ્ણને યોગશ્યાવનાર મહાભારતના ભાગે પાછલા વખતના છે એમ પણ મહાભારતના અભ્યાસી વિદ્વાનોનો મત છે. યમગદીતામાં એ જાણે ‘યમ યાતિજઃ સૃષ્ટાં રાજ પાણં ધર્મજઃ’ એમ અર્જુનને વીર પુરુષ અને કૃષ્ણને યોગીશ્વર કહ્યા છે. ભગવદ્ગીતામાં તથા મહાભારતના ઘણા ભાગોમાં કૃષ્ણનું યોગીપણું સ્વાભાવિક રીતે જણાઈ હોય છે, પણ એક વર્ગ શ્રીકૃષ્ણને સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ માને છે એટલે એમના યોગીપણામાં એમને કે નવાઈ રહેતી નથી. અને બીજો વર્ગ યોગનેજ માનતો નથી એટલે કૃષ્ણચરિતના યોગિત્વપ્રમુદ્ધ લખણોમાં રસ લેતો નથી. આ રીતે એક વખત

જેની પૂજા સારી તથા યોગી તરીકે થતી હતી તેની પૂજા અત્યારે કેવળ ભક્તિભાવન કપર તરીકેજ થાય છે. નવા જમાનાના નવા વિચારવાળાઓને પોતાના દેશના તથા જમાનાના એક મહાન્ પુરુષ તરીકે શ્રીકૃષ્ણ માન્ય છે, પણ એ પુરુષપરનું યોગીવસ્તુતપણું જોઈએ આ જમાનાને નહીંનું છે તેટલું યોગીશ્વરપણું અપીતું નથી. મરવ, કૈતવ્ય, વદન્તલા વગેરે આચાર્યોએ તથા જયદેવ, નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ વગેરે અનેક ભક્ત કવિઓએ જેવી રીતે ભક્તિદ્રષ્ટિથી શ્રીકૃષ્ણચરિતનો અભ્યાસ કર્યો, એવો ભક્તિમા ગાયો અને આ દેશનાં લાખો સ્ત્રીપુરુષોનાં હૃદયમાં કૃષ્ણ-ભક્તિનો પ્રચાર કર્યો તેવી રીતે કાંઈ યોગીઓએ યોગદ્રષ્ટિથી શ્રીકૃષ્ણચરિતનો અભ્યાસ કે પ્રચાર કર્યો નથી.

વૈષ્ણવ સંપ્રદાયોના પદેલા આચાર્ય શ્રીરામાનુજ જે કે મોક્ષના સાધન તરીકે ભક્તિ અને પ્રવૃત્તિનો ઉપદેશ કરે છે, પણ એ મહાન્ આચાર્યો ઉપદેશોથી ભક્તિના સ્વરૂપમાં

યોગ એટલો બધો બરો છે કે એમને ચોગ
ભાંતને વારમાં મારો દરે એમ બધે છે
મુખસમયમાં આ દેશમાં અગ્નિધર્મના
નવક જોરથી વહેતો હતો એ વખતે રેખુર
અન રૂંધ ધમ નહુ જોરમાં દના સમયે
રથને વેળુવ બાન યોગ મારો ઉભા થતા

હત દમરો
રેખુર તથા
રૂંધ માથુએ
આ દેશના
દુઃખરના આ
જોમાં તથા
અન્ય દેશમાં
પણ ચોગ
પાના ધમ
ના રમાર
ક તા દના
એ રખતના
રેખો તો
યોગિજમાં
દના પશુ
રેખુરો એ
પશુ ચેગિ
બહો દોના
જોરમાં

એ નવીન
વખત મા—
આજથી લુગ

સન ૧૪૦૦ વર્ષ પા પેશ્વો-ભાવરનો કયા
ધર્મમાં ચોગારથી એ વખતના રેખુરધર્મના
મહોબા શીખના દરે રમાનુજાદિ બધાઓ
તા પછી થયા, પશુ મહાભારત બાનુ-સાખ
માકનું એ વખતના હીંદુઓના ભજુવામાં

હત એમ જાતેક જુના લેખોથી સાનીત થાય
છે બધા નદી નો કેટલાક પુરાણોએ એ વખતે
વિદ્યમાન દરે હિંમ તૈવાર થતા દના
ગુણ એમ મ્હો રાગપ કે મહાભારત અન
જુના પુરાણ-રિણુપુણ્ય દરિવશ વગેરેમાંથી
મુખસમયના વધુનો વેળુવનાના રહરો,

શ્રીકૃષ્ણ પદમલના ગાંધારી નાં સિંહ મહેલ

દરે એ વખત દરે
જુ માન જાન્ય ન હત
દમરો પશુ વેદ જેવી પ્રતિષ્ઠા દરે મહા
ભારતનેજ મળી હતી મુખકાલીન રેખુરોનો
મુખસમયના મહાભારત પરજ હતો મહા

શીખા દરે
અન પોતના
એ રખમા જીવ
રના દરે
અનમત પ્ર
તજા રા લી
આજરજ કા
જાનેજ કમિ
માર્ગનુ નવ
સ દિવસ અપ
બ કરતા દરે
(અ ભવારોએ
એ સમયથી
જ જાગિ
મ મનુતામીલ
માદિ વ ઉપ
મ કરતા
મ કુ હે)

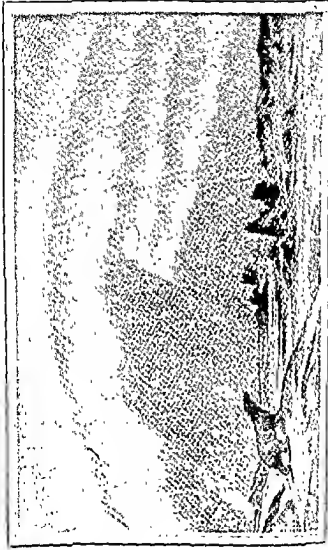
મુખસમયના
રેખુરોએજ
મહાભારતને
રેખુરવેદ કા
પુરાણો વીશે
વેદથી ઉતરને
મહા
મુખકાલીન રેખુરોનો
મહા

ભારતમાંએ ભગવદ્ગીતા તો રેખ્યુએનો આદિ
અર્થ.

ભગવાન વાસુદેવે પોતાના ઉપદેશમાં જ્ઞાન-
માર્ગ, ભક્તિમાર્ગ, યોગમાર્ગ અને કર્મમાર્ગ
ચારેનો અતિ ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપરથી સમન્વય
કર્ષે છે. પણ આ દેશની પ્રવળતા જીવનમાં
આ સમન્વય ઉતર્યો નહીં. પ્રવળ્યે તો બ્રહ્મ-
જ્ઞાન યુગમાં બ્રહ્મ જાગે પ્રજાજ્ઞ કહ્યું. જ્ઞાન-
માર્ગનું પરિશીલન તો ભગવદ્ગીતાપરિપક્વ
રચાયું ત્યારેજ આયોગે લગભગ પુરું કહ્યું
હતું. બૃહદારણ્યક ઉપનિષદમાં ઉપદેશોત્તર
'નેતિ નેતિ' વાદમાં જ્ઞાનમાર્ગના ઉચ્ચતમ
સિખર ઉપર આપણુદિ પ્રકાશે છે. એ
ઓપનિષદ તત્ત્વજ્ઞાનથી ઉચ્ચતર કોઈનું
તત્ત્વજ્ઞાન આ દેશમાં તો શું પણ કોઈ અન્ય
દેશમાંએ માનવજુદિને દહી મળ્યું નથી.
પણ ભગવદ્ગીતા રચાઈ તે વખતે તો જ્ઞાન-
માર્ગના સિખર ઉપરથી આ દેશની જુદિ
ઉતરવા માંડી હતી. બીજા પ્રદેશોમાં દહી
પ્રખર જુદિનું રાજ્ય ચાલુ રહ્યું હતું, પણ
જીવેશ્વર સંબંધમાં તો જ્ઞાન યોગને તથા
ભક્તિને ખર્ચ આપેા દતેા. યોગમાર્ગમાં
કદાચ શુભસમય પહેલાંજ આયોગે પરમ
ઉત્તતિ પ્રાપ્ત કરી દશે. ભારતવર્ષની આ
યોગાર્હ અવસ્થા વખતે મહાભારતમાં
શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર યોગીશ્વર તરીકે આલેખાયું
લાગે છે. પાતંજલ યોગસૂત્ર પણ કદાચ આ
અવસ્થામાંજ લખાયું હશે. પછી મુત્તકચર્યમાં
યોગમિશ્ર ભક્તિ અને છેવટ તો શુદ્ધ (પુર))
ભક્તિનું સામાજિક જીવનું તે છેક દાહના સમય
સુધી ચાલુ રહ્યું. ભક્તિ-ખરી ભક્તિનું જોર દવે.
મોજું પડી ગયું છે. દાહમાં લોકમાન્ય તિલક
વગેરે જાગેક વિદ્વાનો ગીતાનાંથી કર્મયોગનું
રહસ્ય ઉપદેશ છે. કર્મયોગ આપણા લોકોમાં

કેટલો ઉતરશે તે તો પ્રશ્ન જાણે. પણ
ગીતાનો ઉપદેશ જુદાજુદા યુગમાં જુદેજુદે
રૂપે વહેંચાઈ ગયો છે અને એને અનુસરી
ગીતાના ઉપદેશકનું ચરિત્ર પણ જુદેજુદે રૂપે
કલ્પાયું છે. ભગવાન કૃષ્ણ પહેલાં વીર, પછી
જ્ઞાની, પછી યોગીશ્વર, પછી વિપ્રજ્ઞાન અવસ્થા
અને છેવટ પૃથ્વી પુરુષોત્તમ મનાયા છે.
(કૃષ્ણના કે કૃષ્ણભક્તિના વિરોધીઓએ આ
મહાપુરુષને છેક મહાભારત (સભાપર્વ) ના
વખતથી ગાળો દીધી છે. એ પ્રવાહ આજ
સુધી ચાલુ છે. જુદા કે તવા કૃષ્ણમહત્તાનાં કૃત્યો
કે વચનોના આદર્શ કૃષ્ણ ઉપર આધીને તેઓ
અતીતમાન ને બિગમચારી પણ કહેવાયા છે.)

આ યુગમાં ભક્તિનાં બંધનો તુટતાં જાય
છે; બજેલા વર્ગમાંથી તો જનભગ વૃદ્ધિ મળ્યાં
છે. યોગની સાધક શક્તિ નથી; કુતરહસ્યશક્તિ
છે. યોગનો મોહ છે. આ પરિસ્થિતિમાં
યોગીશ્વર કૃષ્ણની યોગમહિતિનો અથવા કેવળ
યોગમાર્ગનો આપણા લોકમાં ઉદય થાય એ
કે અલેખિત લાગતું નથી. પણ યોગની મધી
વાતો આ વિજ્ઞાનના જમાનામાં વિજ્ઞાનના
ખોટા મોહથી ખેંચી મનાઈ ગઈ છે. આપણી
જુદિમાં વિજ્ઞાનના જોરવાર મંરકારો તો કે
ઉતર્યા નથી, પણ આપણેએ યોગની, જીવની,
પરલોકની, સૂક્ષ્મ આધ્યાત્મિક શક્તિઓના
વખતકારોની બંધી વાતોને એકઠામ દલી
કાઢી અને ફેંકી દીધી છે. આજે પશ્ચિમના
અનેક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ સર એલીયર લોન્ગ,
મહાન કુક્રેય, ટુડ-કેચ ખગોળશાસ્ત્રી રૂમેન્-
સીઅન વગેરે આધ્યાત્મિક અમલકારોને વચાઈ
અને છેવટે એ વાંચે લાંબી રીતે સંબંધબોળ
કરે છે. આપણે શાસ્ત્રી શાધબોળનો

૧૯૧૫]

[આગસ્ટ ૧૯૮૦

કૃત્તર મુત્રમાં સુલોહ્ય પદાર્થો મળીનારો સુધી
ગટેની જાણ-ઉત્તર આરણ્ય

(કેટલાક વિદ્વાનોનો સીધો આધાર)

લેખક

૧. કનરાજી આલેકઝાન્ડર મુનરી,

બી એ એલએલ બી એડવોકેટ

મુમુખ સાહિત્યમંડળ

પૃથ્વીની ચારે તરફ આપણી પ્રસરી તે પહેલાં તે એક પ્રદેશમાં રહેતી હતી ત્યાં તે નીચાતે વધી ગઈ હતી. પાંચે જ સહિત મરમરે ખીલવા લાગ્યા. થઈ અને તેને પૃથ્વીની બારી પ્રગટિતો પડે નાંખ્યો. આ પ્રદેશ-આ અમલ આમ નિવાસન જઈ એવેસલા એક્ટીઆના વ્યોજ્યો-આર્થજીવનને નામે એજાને છે આ દેશ ક્યા હતો એ સવાય સાતમી વિદ્યાને ની કંઈપનાકિતને જાણ્યોથી કરી રહ્યો છે

આ મમલ કસ દગરેરી વધારે વડે પર થઈ ગયો. દિમકાવના સપટા ત્યાં હતું આના ન હતા ત્યાં નહોતો સમુદ્ર ત્યાં નહોતો હીડી કે મરમીનો અસલ જુલમ ત્યાં નહોતો પૃથ્વીઆની બીજી રાજને મરમર જાણે માર્ગ

માન આમલમ પે હી અને વિચારામિયા હી લોકની અકાતિ સહાયે એવું ત્યાં સ્વાસ્થ્ય હતું

આ પ્રદેશ એકસમને કીનારે નહે તે કલ્પ કે ત્યાં તે વખતે ફરીઓ હતો સમિતિ પુ કલ્પાર પુરોષમાં નહે તો કાર પુ કે દિમકાવ પડીજ એજને જાણાએ આન થળા આવે છે-તે પહેલાં નહોં પણ આપોં તે પહેલાં એવા એક પ્રદેશમાં દત્તા કે જ્યાંથી નીકળી થોડા ઉતાર પુરોષ અને થોડા મધ્યએશીઆમ જાણ કહે કે જ્યાંથી નીકળી જમનમાં આવતા બીજા જમનપુરે જ્યો આપ ન અ વે દિમકાવ પહેલાંના વતરધુનની આમપાસ આવેલા અકમા આ પ્રદેશ દત્તા એ માન્યતા અને પરી જ વે છે

ત્યાં વર્ષમાં એક વખત પશિમમધ્ય

મુર્ખ ઉઘી ૭ મહીના મુર્ખી અસ્ત થયા વિના પોતાના અખંડ તેજે ભૂમિને તપાવતો. બે મહીના 'ઉત્તર અશ્વિ' ની 'સુ'ંદર, તેજસ્વી ને દિવ્યદર્શી' ઉપાને અંતરે ઉગ્ગત મોહક વાતાવરણ પ્રસારતો અને બાહીના ચાર મહીના અધિકારમય બોખને મણે સુખિનું તેજસ્વી મંડલ નિઃશ્વ તારાની પ્રદક્ષિણ કરતું. બારે માસ ત્યાં વસંતની બહાર ફેંટી: અને પરિસ્થિતિની મહેરથી માનવવિકાસને શુદ્ધિ-પ્રધાન થવાનો પંથ મહેલો ચા' પડ્યો.

આ અડધા પ્રદેશ પૂરણના બીજા પ્રદેશો-થી નીરાળો ફલો; અને ચારે તરફથી એવી રીતે ઘેરાયેલો હતો કે બીજા પ્રદેશમાં વસતા માણસો જોડે જરા પણ સંસર્ગ સંભવે નહીં. કૈબીરીમાં આવેલા પવતો ને ગોખીનું રણ મેંગિલ જાતિથી ને પ્રદેશને અનંત રાખતાં. ત્યાં આ પવતો પુરા થતા ત્યાંથી તે દાલ ટેન્નાર્ક છે ત્યાંમુધી એક અનત કમળો વિસ્તાર હતો; તેની દક્ષિણે બાકસ સરોવરથી ડાળા સમુદ્ર સુધી એક દુઃસર સમુદ્ર આવી રહ્યો હતો; અને ઉત્તર આફ્રીકા અને અરબતાનની સેમીટીક વસ્તીથી ઘર થતા અને દક્ષિણ હીંદથી આસ્ટ્રેલીઆ સુધી પહોંચતા દ્રવિડ મદાખંડની વસ્તી જોડે કાલ પળ પ્રસારેલો સંબંધ અસંકલ્પ હતો.

આ ભૌગોલિક ને આર્થિક સ્વરૂપથી ત્યાં વસતા જનસમૂહને વ્યક્તિત્વ ધણી જ સહેલાણી પ્રાપ્ત થયું જાય છે. અને વ્યક્તિત્વની ઊપ એવી હોય અને પાસ રમની પડે કે કુળોની પરંપરા વધી જાય છતાં, બીજા જનસમૂહો જોડે અનેક સેકાનાં મિત્રાણ છતાં આર્યોનું વ્યક્તિત્વ નીરાળું ને સર્વોપરિ ત્યાં જોષ્ઠ્યે ત્યાં દેખાય છે. આ પ્રદેશ કલ્પ તેમજ વિશાલ હતો; અને જંગલ, પવતો ને

ખીણોથી ભરપૂર હતો. ત્યાં પક્ષે સમુદ્ર દેખ એમ લાગતું નથી.

૬

આ સુ'ંદર ને મુરશિત પ્રદેશમાં વસતાં સ્ત્રીપુરુષો ઉચ્ચ ને સરાકા હતાં; મુખયિત, એન ને સુદેશી હતાં. તેમનાં અણીઆળાં નાકમાં છટા દળી: તેમની આંખોમાં કાળ ને ભૂરી ભમક ચોપતી; મરદોમાં શક્ય ને તેજસ્વિતા દળી સ્ત્રીઓમાં સૈદિયું ને છટા દતાં. આ આર્યોના ચોટ વંશજોએ દમરો વર્ષો પછી પશ્ચિમમાં સરજવેશી મનુષ્યની શરીરરેખામાં આ અપૂર્વતા દળી નજરે મેંડે છે.

તેઓ સુદામાં, કાઠનાં પાનની કુંપરીમાં ને ગરબાંવાળા લાઝાંનાં નાનાં ઘરોમાં રહેતા. બધાખંડ ખુલ્લામાં જ રહેતા. ગાયો, ઘેરાં ને કુતરાંનાં ઘેરાં તેઓ પાળતા અને જંગલી ઘેડાં મધ્યસ્ત્રે કામમાં ભેતાં શીખ્યા હતા. ત્યાં ત્યાં એમનાં દોરોને ચારો મળતો ત્યાં ત્યાં કુટુંબકોમાં સાથે તે પિરરતા.

એક ભૂથ નામના આર્યે અગ્નિ ઉપજાવ્યો ને તેના સંસ્પર્શ અર્થે રહેલા પુરુષો આમરણ નામથી ઓળખાયા.

આ આર્યોનું જીવન સાદું ને સરસ હતું. તે દોરનું માંસ અને વધુ બાળે ફળ, જળ અને દૂધ આવામાં ભેતા. મીઠાથી તે તદન અખળ હતા. તે ધણે ભાગે નર ફરતા, ધણુ મુખદિશાન હિનનાં કપડાં કે જનવરનાં આમણ પંદરતા.

અગ્નિને યજ્ઞાથે એ સોનું, ચાંદી, તાંબુ ને પ્રાંચાને ઉપયોગ કરતા; અને ગુદખાં ફરતી, મનુષ્ય ને બાણ, ભાલા ને ડાઝ વપરતા.

ટોડીઓમાં એસી તે નદી ઓળંગતા; અને જાડના ઘડમાંથી સળંગ જાતી મરેલી

બાપાની ખીસરણી એ એમના અહમુલ માનસિક પ્રિયમનું પહેલું પરિણામ હતું.

ખેલવું એ આજે એટલું તો સરળ લાગે છે કે ચીમપીજી પોતાના બાપ દર્શાવતાં માનવ પ્રાણીને સજ્જમાં મનોદશા વ્યક્ત કરતાં કેટલી મહેનત પડી હશે, કેટલા યુગો નિષ્ફળ પ્રયત્નોમાં ગાળવા પડ્યા હશે તેના ખ્યાલ આગળે એ મુશ્કેલીનું કામ છે.

આજ અને વિપવ દર્શાવવાની યોરદ તે ને તે ભાવ અને વિપવ મારે એક જ પ્રકારની ચીમ; આવી મીસેલો એક જ ભાવ કે વિષય લેકેલો સમય; સમ્પન્નું કચ્છરજી ને સપટ્ટે કરવા; સમ્પદરચના મારફત જુદિનો અભિભાવ; અને સમ્પદરચનાનું પધારણ અને બાકરચના નિયમોની સરચાન—આ દરેક જુદિન વચ્ચેના અંતરનું માપ યુગોની મણીની જ કાલી શકાય એમ છે.

ત્યાં ત્યારે હેમીટીક અને ડ્રિવિડ જનસમુદ માન ચીસાથી મનોદશા દેખાડવાની પ્રાથમિક સ્થિતિમાં હતો ત્યારે આપોર્વતમાં આયોએ પચ્છ અને લેવાની પ્રકારના રૂત્તા પ્રતાપી બાપા અને સાક્ષિત્યને પાથે નાખ્યો. તેમણે એ લે પાથે નાખ્યો ને એવો મંગેલિન હતો કે હળવે વર્ષો પછી પછી, ત્યાં ત્યાં આર્થ મેષે ત્યાં ત્યાં—ગુદી દુનીઆમાં, અલ્પચરકારી જનસમુદમાં સંસનેમાં, સદીએકી પચીસીનમાં પછી તે આ બાપાની રચના અને અચ્છિ વનથી સકંચા, ત્યાં પછી આર્થ મેષે ત્યાં આ વાકપદનાને માથે સઠ મેષે, પોતે તે ખીસરણી મેષે ને ખીસરે રસ લગાડે મેષે. એણે જનવરને જંગલી, જંગલીને સુધરેલા, સુધરેલાને શિષ્ટ વચ્ચેનો એક વાકપદના પરચ રચે. એને પ્રતાપે સજ્જાવની પુલ એ સર્વેક ધર્મ મઠ મેષે એ પૂનાથી જ

સમાજ, સજ્જાવ, માન આર્થ સકંચા થઈ છે, દરેક દેશમાં, દરેક યુગમાં આપોર્વતી વાકપદના પરિપાકપ-વિષમિમે, પાલિ-નિમે, કલિદાસે, દોમરે, સોફોક્લીસે, મેકસ્પીઅમે અને ગીડીઓએ દુનીઆમાં એ 'સજ્જાવ' ની સિદ્ધિ કરી આપોર્વતનું અપૂર્વ વાતવંચ અમર કર્યું.

૪

આયોએ આ સમયમાં આપોર્વત સિદ્ધિ પછી ખીસરણી દેખ એમ જાણે છે. એખો મુખ્ય તે એ હતો કે આભાવંતર તમામ અવદારમાં હેમીટીક પાથે વળતી રહેલાં 'આર્થક-ચીપુરપના' દરેક દેશમાં નાપક અને કેંદ્ર બને એકદો કર્નાકની તે ટાળોને વડીલ પુરપ, તે કુજો કુલપિના.

સંચારની યદના પિતૃમુલ છે એ બાપે સંસ્કૃતિએ ધર્મી જ સ્વાભાવિક માન્યતા બનાવી દીધી છે, પણ હેમીટીક ને ડ્રિવિડ જનસમુદો, મસાર પાતૃમુલ હતો, આજે એવા સંસાર આરીકાની અને ક્ષીરમાં મદાસ ખાકાની કેલ્લીક જતોમાં દછ લેવામાં આવે છે. જનેતાને અગધ તેજ સમયજીનો આપાર મણાવ છે, માતા કુટુંબની કર્નાક દેવ છે અને મામે પાસેમાં પાસેનો પુરપ મંજથી મનાવ છે, જનવરની દષ્ટિએ તો આજ પાવજુ સ્વાભાવિક છે; અને પાસવ સ્થિતિમાંથી નીકળવલો પ્રચલ કરતા જનસમુદને પિતૃમુલ રચનાનો કૃષિમ ખ્યાલ અસક્ય જાણે.

પછી આપોર્વતમાં દિવકાકાની પૂર્વે આ ખસા આખા અપસમદના મનમાં મજબુત આંદરો દતો લેકાએ પિતા, માતા, પુત્ર અને દુક્ષિતાનાં સમજાજી, રવીદાર્પી દત્તા; અને સમાજજીવનું કેંદ્રચાન પિતાનેજ અપરમા અપરું લઈ.

માહન માયા

(હાસ્યરસજ્ઞાન વિમલ નાટક)

લેખક:

પ્રોફેસર જુહાસ તલવશી શાહ

બી. એ. બી. એસ. સી. બારીસ્ટર-એટ-લો,

સમય, સાહિત્યમંડલ.

—૧૯૬૦૬૬—

વિતપ્રકર:

શ. શિવભવ મુદ્રણ,

એ. એમ.

મુખ્ય, પાત્રો

પુરુષવર્ગ

અંબાલાલ શેઠ...	અમલવાદમાં રહેલા મુંબાઈના એક માંથીપેલછામાં મસ્તક ધવલા વિદ્યુર ધનાઢ્ય.
નરોત્તમદાસ ...	અંબાલાલ શેઠનો જમાઈ, મધુરીનો પત.
સારાભાઈ ...	અંબાલાલ શેઠનો તરૂન પુત્ર/પીઝન અલ મંગેલો પુત્ર.
મોહનદાસ ...	નરોત્તમદાસનો બાલધિવ.
જીવરાવ ...	અમલવાદના સુપ્રસિદ્ધ પંચરાવ, નરોત્તમનો સહાધ્યાસી.
સરદાર હીરાશંદ ...	પંચાળનો એક અંગેસર તાલુકદાર.
શીવય નાનાલાલ કવિ, રૂવિન્દ્રાચ દાવેર, સી. એફ. એન્ડ પુત્ર, મોહનદાસ માંથી, અનુપરાય બેટીએ.	

સ્ત્રીવર્ગ

માયાવતી...	અંબાલાલશેઠની બહેન-અનિકલાધેલી કામિની.
મધુરી ...	અંબાલાલશેઠની એકી દીકરી, નરોત્તમની પત્ની.
પુષ્પા ...	તેની નાની બહેન.

નોટ, ચાકર સ્વાદિ.

આગલા પ્રવેશોનો દ્રુક સાગ

માધીબા સૌંદર્ય અપાયાવના બચાવમાં મળુભાભીના પ્રેમકાંત માધીજી ઘોર અને કવિ નાનાવાણી પ્રતિભાના સંબંધે વિજાત તત્વાની રહેા છે તેજવામાં જેકો પુત્ર મારામાઈ ન પરીસમ્મત મળીની પેઢીમાં મનનત્વ લીધે કમ કં જે તે નાની પેઢીએ છે અને પેલાની નાની બહેન પુષ્પા સુધે જ નો કી રાતની પેલાના તરફ કેવી જાતે છે તે અણુવા કથાએ કં જે, અને મધુરી અને નર નમના ઇચ્છનકલ્પની વાતનીન કદી પછી પેલાની મદ્દનાના બાલના કુચી, કુચ રહેના ત્યાંથી સ્વપ્ના બલ છે અમાવાય પુષ્પા માથે રૂપકેના પેલાના નરકના સારા નરકા વિચારો મળે જાનકિત કહે છે ત્યાં પેઢીથી કદાચી માયાવની પોળવાયવી આવે છે વચમાં પ્રથમે આપના પુષ્પા અજાઈ ન આવી બલ જ અને પાછળથી નરોત્તમ જા હમ્મેરકન આવે છે અને માયાવની અને નરોત્તમ બંને અમાવાય સહાય મારાથી મના પ્રેમકાંત કદાચી બાલત રૂપકી મયાં કહે જ કદા અમાવાય પેલાની કદાચનાના કાલે છેડેનો નથી અરવામાં હજારજા રૈય જાતે છે હજારજાની કદાચના નરોત્તમ અમાવાય નવા માયાવનીની મળાવીએત મળાવી રાતે વાત-કેરવ છે અને હજારજા સહિત ચાલેા બલ છે અરવામાં માધીજી તથા રવિનાથના વિંધી હોરકાક આપના તેમની વચ્ચે કદાચેક રવિનાથ જના બંને ને સીતલન અથિા બલ છે પુષ્પા ન મધુરી કામ્ય વિના કદાચ દોષ જ ત્યાં નાનામ આવે છે પુષ્પા બલ છે અને નરોત્તમ મળુનીન પરકપરની મળામથિ સહ મયા અપનવનેા દોષ જ પશુ રવિનાથી વિન્દના પના મધુરી નરોત્તમન તિમ્મની પુષ્પા સુધે કદાચ આવી બલ છે એકામાં નરોત્તમનો લુનેા મિત્ર નાદન વિદેશી વારા કરેા આ નેન બને છે અને વતીવમાં નરોત્તમ નેને પેલાના ઇચ્છનની વાત બહેા મો જ

(૬૧ આગલ વાચા)

નરોત્તમ

[જગ ખીજવાકને] હા, હા તને કુતુ ને

આ ધરમાં જૂત છે મારા મમ્મોને બસાયું છે,
એની મદેનને બાત છે, મળી ભંજિને ચગાને

મોહન

અરેખા ?

નરોત્તમ

મારા મમ્મોને માધીજીનું વાત ને ક
મહાબાને નાનાવાયનું પ્રેમ વને છે મારી
ભંજિને હાથોમો વાચા આવે છે-એના પાત્રમ
પ્રેમપ્રેમી બની છે

મોહન

પ્રેમપ્રેમી ? એને એ એકામે છે કે ? તો
હાથોમો મળાવ વા વર અમેરીકાના અનો
દનેા અને ત્યારે એ અરેખર અનિજ

મળીએ અમેરીકન છોકરીએ એના પાછળ
થેલી બની હતી

નરોત્તમ

પણ મારી મધુરીએ એને નજરે નાનામ
નથી જાણાયા છની જોઈ દોષ તે પણ
ભગવા

મોહન

તો પછી ?

નરોત્તમ

પણ એ જે કે લખી મુકેા છે તે
મધુ વાની મુકી છે-ન દડ નવલમ્મ કા વ
નિનમ મમે ને લખે મધુ એ આ વાની
અન્નમ કરે છે અન્નમ તે એની કૃતિ વ-
પેલી થવી હવે નેના પોતા વર કુરવાન થમ
છે દિવમ અપો એનો વિચાર કરે છે, અને
ગત આજી એના રવના મુએ છે પગવા

રાગેરે નેની બુદ્ધિ છતી, દહે તેનું ચનદનું
 સામે છે. મધુએ કહીએ જોયો નથી, જનાં નેને
 દેખાંશી, મહાનુભાવી, પરમજ્યોતિષ પરમાત્મા
 ગુણ માને છે. એની પાસે મારી સી ગજુની?
 પહંચાં મધુએ મારી અપગજુના કરી, દહે મને
 ગુસ્સાકરે છે. હું તો નથી ધારતો કે દહે એ
 માંગે ખ્યાલ પણ કરતી હોય, અને કરતી
 દહે તો મારી વિરહ તોડ સાવવા મુશ્કેલો
 કરીને.

મોહન

[મંબીર ખતી] રગનું મન નથી
 કરતો તું!

નરેશભ

તને એમ લાગે છે!

મોહન

મને તો તારી વાત પરથી એમન લાગે
 છે કે તારી પત્નીને કશુંક મોહ લાગ્યો છે,
 તે આપ મેળેજ નષ્ટ થશે. એક જાતની
 છાંકરવાદી, બીજું શું?

નરેશભ

તું પણ મારા સમસાની મારક મને
 બાળવા લાગ્યો.

મોહન

[દમ છે] અત્યંત પણ મહાપુરુષોના
 એકજ વિચાર હોય છે તેનો પુરાવો લખજ:
 મને જિ નંદકપંચુ સ્તુતવંતઃશ્રવણમેવ પ્રજ્ઞણમ્!

નરેશભ

મને તો મગુરીમાં નાદાનીઅન-છાંકરવાદી-
 નજ માન પણ દેખાતા નથી. મારી જીને
 તું ચાહું છું નેહનું કોઈ જાને ચાલ્યો, અને
 જનાં તેની જોડે સર્વદા નિહિત તરીકે રહેવું?
 આપણાં પચ્ચે સાકળની એકેએક કહી તુટેલી
 સાગે, આપણા હૃદયના તાર તુટેલા લાગે,
 આપણને વિચારમાં, આશામાં, ઉમેદમાં, આદર્શ-

માં કે પણ સામાન્ય ન હોય; બાળા બિન, બુદ્ધિ-
 બિન, હૃદય બિન ત્યાં સુખ કેમ માંપડાં અને
 જતાં તું તો તેને માન છેાકરવાદી કહે છે!
 અસોસ! મને તો એ કાલીજ છરીના ભોલ
 હૃદયવલુ તમ લાગે છે.

મોહન

મં ધારું તે કરતાં વધારે મંબીર બાળત
 જણાય છે, અને દહે મને તારા પ્રતિ દીધાંશ
 વાલ છે. પણ આમ નજોતો થઈ જ મા!
 દુનીઆમાં કે પણ અસહ્ય જેવી મીઠા નથી.
 રાગેર કે એની સોડમાં નથી રૂને... ..

નરેશભ

હોય તો તો મનર દરજાને મહેલું! ફ
 નથી ધારતો કે રાગેર ગોતે આવી ચેકજને
 ઉત્તેજન આપે. [મોહન દસે છે] તું દસ.
 બસે, પણ હું તો એને પંડાકીકડવળાં એર
 નથી માનતો.

મોહન

આજકાલની આ જાતની લોકભક્તિ
 એવા દરેક મહાપુરુષને પદાલી છે. એ જાતની
 ધેનજાને ઉતેજે-જાતપે કે અનપરે-તેથીજ
 નેએ પ્રવલ છે. અને રાગેરને મં અમેરીકામાં
 જોયો છે, ઇંગ્લંડમાં જોયો છે, ફ્રાન્સમાં
 જોયો છે, એને તો આવી ભક્તિ બીસકલ
 અરિય નથી.

નરેશભ

અરુ. તો પછી એ એકાં દાન? હોય
 તો મારાથી એની જોડે વારતવિદ મુશ્કેલી કરી
 સકાય એ દું દાન? તો પણ આ અંકજા
 મળે તો અંત આવે! પણ આ તો
 ખાલી પ્રેમ સાથે લડવાનું, માવારી. માર્ગને
 જીએકલી-કેમ અને? પુરાણેના નર્દા માય, પણ
 નાથી તો જાણશે.

મોદન

નરોત્તમ

એ તો મોદી મુખાલ કરેલય નમી કોણ
વલય ? તને કુ કદુ છુ કે તરી લ્યોને જાણક
માદ તારો છે એ જાણુ વાન નહાં ચને
અમેરીકામ મ એક એવી ની જોલ દલી ના
પરેલા પોતે પતી મોદ

મને કે જાણુ નથી

મોદન

કા જુ તુ તારી સ્થાનુ ન અમલ શરો
નથી આ જાણી નથી મત ર દી એત

દગી ત્યારે તેન જસ વચન
તમામ દોનવમય કામ
પતી મમનના દસ વાગે
વામવ વત મન ન મન
મમન જામન વ ગમી
મન પાસ કમા પમા
કમન રીનગીવામમા પમા
કમન પતી આ જા
ના નાની લગની જ હી
ત હ દ ગ મા ના વન
મમ માની પુત આ મ
મમ પાત દસ દગી તમાની
પમા નામા ના ના
પમામા આરી ના દગી
કુ ત્યારે નામા ત્યારે
મ હોદરીને અમાગર
અમામ આ દગીની મામા
મમી દગી આ ગ ત વ
કમન આમા ના
તદ પમા કરેલા દગી
તુ પમા એમજ મમજ
[ત નમ માયુ પુમાવ ક]
આ ન ગમે કીના કા
નામામાની પમા દગી
મત હી તે પેત દગી મમીની એ જ
કિત મને આપમગે પમા તા આપ ના
તરી અમેત આપા રે

નરોત્તમ

આ જુ તન શુ જ કા

કોમી ના રે પમા ૧૫૨૨ કર
આવજાન ૧૫ એને એ ન ન મુપતી
આવજા

નરોત્તમ

અશક્ય. - મેં પરચર એટલા દેવ કર્યો છે-
એનું બધા ખૂન ટાળવા ખરે.

મોહન

તારી ચિકિત્સા ખોટી હોય તો પછી
કપચાર પણ કેમ ઉધા ન હોય ?

નરોત્તમ

એમ કે ? ભગવાન કરે ને તું મારે સ્થળે
હોય તો ખામદ પડે.

મોહન

જો, સાંભળ્યા અપાકે તને આય ગળે તો
દાગેરને હાર મારવા પણ તું નંચાર છે.
નહીં વાર ?

નરોત્તમ

બેશક.

મોહન

પણ એ તો અશક્ય.

નરોત્તમ

તો પછી ?

મોહન

તો પછી એના રથૂલ દેહને મુખી મૂલન
દેહને મહાત કર.

નરોત્તમ

મદમ દેહ !

મોહન

દા-કે જોની મૂર્તિ ધરી તારી પત્નીએ
દસ મહિનાં જરી દીધી છે. એ મૂર્તિ
બાગી નાંખ-એનો પાયો છોળેડી નાંખ.

નરોત્તમ

પણ તે કેમ થાય ?

મોહન

ગીરીમ નાંગમણી ખાતો કરી દે કે
એનાં ખગેરો મદાપુરના વાસ્તવિક તે જીવ
સામાન્ય મનુષ્યનું માનો એક છે-ગરક

સામાન્યથી પણ વધારે ક્રુદ્ધ. ક્રુદ્ધક છે. ખીચ
તો ખીચાન દુનીઆને સારીનરુસી જોઇ થયા-
સકિત તેમાં કદાપત કયાં પિનાં જોઇપણ જરૂર
અપચુર જીવનવાચા કર્યા ગય છે; પણ
રિધાગમે આને આટી તમુ મોટી કર્યો એટલે
જરૂરક એને દુઃખ થાય, લેશ પણ એને
કલેશ થાય તો દુનીઆ આખી એના વિલાપથી
ભડકી ઊઠે. પ્રીત્ત ઝોફ વેલ્સ થોડીથી પડી
ડાંખલી ભાગે તેમાં દોષદર જોતજમ તરૂ
મોકલાવે, તેમ દાગેરની આંગળી 'દુખે તો
આખી દગ્ગર મુગધાગે પ્રજામહાજ આખો
મમજની દશે. જેને જન્મથીજ સખસામગીમાં
મળ્યા તરીકે મ્હીઃ જીવનમાર્ગમાં પરેપક
પુષ્પટંટ મહ છે; તેને એકાની-ખાત કરીને
ક્રુદ્ધ, જાણતા વર્તની-દીક્ષોજી-જરૂરવાની
ખદુર દેવ પડી જાય છે. મને એકસ ખબર
નથી કે ડાગેરનાં આ દુરુર્ણ દાગલ થયો છે
કે નહીં. પણ તું તારી સ્ત્રીની ખાત્રી કરી દે
એટલે એની માનવિક પૂજા નપ્ત થાય.

નરોત્તમ

એ આં કહેલું સહેલું-પરતું અશક્ય છે.

મોહન

અશક્ય કેમ ?

નરોત્તમ

મથુ એનું વાંકું એક ધયન પણ નહીં માને

મોહન

ન માને શું ? દુ' મનાવી દઉં.

નરોત્તમ

તું મનાવે ?

મોહન

દા-અને તે પણ એક દિવસમાં. મેં
દાગેરને જોયો છે. હું એના સખામર્મમાં
આખો છું. એનાં સખાખુનાં વખાળ કરીશ,
પણ એનું મનુષ્યત્વ-એટલે કે પામરત્વ-પણ
આધે નિહ કરી રહ્યું...

નરોત્તમ

સાગર !

મોહન

એનો હીરો તો ખરો મજબૂનો કરો
એમ તમ જનારી કંઈ તારી પડ પામે
મેઘ વખત મારું નામ દીવું છે કે ?

નરોત્તમ

એનેક વાગ અહીં સીતને નામથી તો માગ
સંવાનમ મિત્ર તરીકે મોતખતી થઈ પુષ્પા
છે (દુશ્મને મેઘ દીકરું મળવાય છે)
પેણુ છ ? (નરોત્તમ પાસે જાય છે)
જેનાકે જનમાલપરો તથા કામગીર આરો
તે સહ આરો () ને તારે આગુ કે પણુ
ધર્મીય જમાવડ દાખ તો જતરી કરે એક
એ કદાચામા મોરો પોને અહીં આજનાર છે

મોહન

પહેલા કામગી વાચી ને પછી આપણે
દોષગુણ જની અભિપ્રયુને મગવવાના છે ।
ફનીએ

નરોત્તમ

કામગી તો માગ એકજ છે [કામગી
એને છે એક ફાટાફા નીકરે છે] આ જો !
આ શુ ? [આરો એક નામગીન કાઠી રીકરે
છે] આ પતુ કે તુ ? વાનું ક
" જાહેન,

[૩૫૨ પર સુખમય જુગ્મ છે] તમ
માનવા તેથી કેરે મક નામગી પુ પુ પુ જુગ્મ
અ તા જરોમનો થશે તે સુખમય નથી

રવોડનારો હાકુર

ના અભિપ્રયન

[જતી યુગ્મ મ] આ મેનુ ? દરે ય
કદ છે ?

મોહન

પરેલા તો એ કે તારી કાઠી આ ફોરે મ ર

[આ સ્થિતિ નાકરો સિવાય બાકી આજના અધ્યાસ]

મજાસે ના મેઘમે [ને ફોરેઆફ જુમે છે]
છે તો ખરેખર મોહક માલમ ? આજના ના
ક્રમિજ અનુભવકારિમા પણુ કમી ના
[૩૫૫ પર ફોરેઆફ કે મ છે, ને એનો પાનનો
પણુ ક તે નાથે જતા પડે છે]

નરોત્તમ

એને નહીં મરો તો ફરી મજાસે

મોહન

[જાણુ દમણજ આન આજનો દોષ
તેમ તે મરુ, હો

નરોત્તમ

એના કરતા તો આથી દેવો-એને જોધાર
તે ખમી તર નાક દુ જનમ આપીરા અન
પડી એકે કુ કે પડી એ [નેમાયી એક
ફોરેઆફ જુનમાને જુનમા ઉગાય છે ને
કરમા પારે છે]

મોહન

એ નહીં, એ નહીં એ તો મારો

[હમ છ] તારી ખો મનેમ કરાક મોરો પા
નરોત્તમ [પડપ પુકે નમી કરોક કામગી તેમ
દરે તન એક નમ પિચાર મુત છે તેમ ફણુ
તેમ પિચાર નરોત્તમન પણુ થાય છે મન
અકમેકના [પચાન આ મના પનકાગમા વની
લે છે દય મગારી માટુ કેમુવ કરે ક] એ કેમ ?

નરોત્તમ

હા એમ પુકિત ખનાવડ

મોહન

દરેક દ કે નહીં ? [પુન દસ્તમય પ
કરે ક] દેશ મેણા મમજ [મોનો દેશામ ર
ઉગારી જનારી કેમમા નામે છે] એ તને કુ પડી
આપીચ-મીલીમ નરોત્તમને ખરી મોગમ જ
પણે પડી

હુ મન લગીરે લખતી નથી તુ મન-
તર કાળે મેળાવીજ નથી તારા પગ મને
કેમકા મિત્ર અને મુખદેવ તુ મને ભાષા ક
જાએ આ । અવળી મનુષ્ય લીંગ અગ્નીએ
નથી લખતી

જાલસાદે મ આન દિવસ તમ મુ
કરે । હારે એક રા અમલનું કામ લલભેશ
કે : નમામ પ્રવલમને પલલખત કોળીએ
તવગણ નથી મળતી ? અથા કોસે એ તથા
અલીન દીવના અવિચર મુકમા રસદના
કામત પલ દ પલ્લી મુમતારી દે કેર એવા
મમ તથા રોજા મપ છે ન જ નગી જા
અને વિપળ રાત્રિ અન રિમ મુમતી લ
અને તમ પતિત પલ અમોમ લખત
નથી મો ? કોમદાદન રસજ એતજ આ
મુર મવ કમાઃ તારી કા દા દા તરી
અમમ ઉમે રહીશ

વદાલી ખગી વાદ ત મ છે તા ।
સમ અરના અભાવે કુ વિવત મુ મદેર
માની કર્તિ કાયા આ પાઃ ભરી પલ
લખતે ન મામ હલ્લન આનદ અન ભાવેથી
જરી તાખનાગી પલ મધી મધુર વરુએ
અરે

દલ તા । કુ કોડાજ સમપમા તમ મર
હલ નરે આપવાને ને જાલુ દનુવતની
તોને કોષ તેવી દિનાના મુજનાની પલ પા
મુમળાવવાન કાંતમાન મર

માનાપામ

એનકામનન—અનમ

મીનાન રા મી નેવે ૧૨ ૧૨

જાપ અ જાપ પાને

મીલન આપ્યા તને મદદની મમમ
આદ આપુ જેવા મિત્ર દોડના મુર શી ।

માદેલીએ તુ તમ નદની અવોમા
આમ લલા તુ કોઠે મ નામ કુ આન ન
લારે તુ દોડની દેરે ક દવે તને તમ વદાના
નેલીનનની લીરે રસકાર નથી ત તના તમ
મદ કાં વ તા આન તમ મગળના અક કા
દના અરથ તા તા તા મર નદમ
જના ક અમ નથી દેવવા કુ કુ
કુનીઆના કુ અ અન મિતાલી દા અર
હુ જ કુ અમે લગ મહુ મુ ન અમ અન
કે આ વા અદમાથી અમવાના મરે દક
દને

તમ નર મુરી કુ અદા વામ
જદા જની નદો રસ ૫૨ । ૧૩ મુખ
તરે માકે જગમવતુ ક સારી કુલીઆ તને
પુર કરી અતન મુશ મર મર તા ।
પતિ જદુ—૧૦ કુલી ૬

માનાપામ

૧૨ મા અમ અનનામનાની અનનામના
નદાઅન કલોના કામના સાર ૧૫ અમ
વિજીતી જાપ અલી કામ અવ તમ આ નમ
વજની કાદમી કમનના રિનામ પાનારહી
૫૨ આપીઆ ૫ કુ મનાપિત મિત્ર પા
શામલકાકાકા દાનાના અનુમા કીધુ મીઆ
પદુ મીઆના દાવર અરી પનાની મદનના
અમમા સમ લ કમ કવર્ ૬ કી તા
કાક કી

૧૩ મા અમ ૫ અન મીસર ૫૦ કમરો
ક રા કા દેશ તરે મીમરમા આપુ ૨ ।
અવ અવરહીઆ ૬ વા કામના કુમના અ
કુનીઆના રિતિદ સમા અનનામના કા
અવ કા

૧૪ મા ત પા દા દામ અવવા માન તા
કોતમા વિવ મુ અરદા જી અદવે શામલકાલી
વજાપુ અવ રો ને તસનક શામલકાલા સાર
સામલકાલા રાંદ કે સમ મ ન ૫ દસન સમ
સામલકાલા ૧૨૫ ની અવવા ૧ નાસામરદ

છે. એ એક બધા દરબારમાં લેસકાર્ડનનું શીર, બુદ્ધિ, શાંતિ અને મનીષ અર્થ સોલ્યા આવે છે.

૧૮૦૦ માં નેપોલીયન આગ્રસ પર્વત જ્યોત્સના પાસે આદ્યુત પરાક્રમ કરી મેરિગીલા સજ્જત પર જોરદારીએ સનાનો ફરીથી વિનાશ કર્યો. મેરિગીલું કુદ એ નેપોલીયનના નામ સાથે હંમેશાં માટે બડાઇ રહ્યું છે. એ વર્ષાસર પરાધી હાજિયા તેના એક પત્ર લાગ્યો.

[મેરિગીલાનું કુદ કર્મીયાન, ૧૮૦૦]

લોસેન, ૧૩ મી મે ૧૮૦૦,

મહા કાલનો જોસેન આગ્રો છે; કાલે જાણ્યો. મારી તંદુરસ્તી રીતેએ તેની છે. આ પ્રદેશ અને રાજીઆરખા છે, ખાત્ર દસ પંદર દિવસમાંજ તુ દરે મળવા આવે એમાં કે પશુ અંતરાય હું જિતો નથી. પશુ તારે 'માખેએ જણાવ્યા વિના છુપી રીતે મુસાફરી કરવી પડશે, કારણ કે મારી વીલમાલ જોખેએ જણાવ્યા હું જાણતો નથી. ખોટાખીરે જાલ હું આપ તુ કહી શક છે. મહા કાલે મુજે (પહેલા જોખલનો સ્વામી કામદાર) આવ્યો છે તેને મોકલ્યો. દેહનંમે મારા દબારે સેદાદ હો! પુણ્ય આક દિવસમાં અદો આવશે. તે નીકળી શુક્રો છે.

ખાનાપાદં.

આ ખાનવેલીના સાદકર્મ માટે તરફ પેતલી સના ફેલાવવા માંડી. શંકરે આદ્યુત શક્તિ આપી. તેમ જાકની મુદી પાંદોડો મળ્યજ નામવત્તો આવ્યો. ૧ જી ડીસેમ્બર ૧૮૦૦ને દિવસે તે કેસ મળ્યા સનાદ બંધા. તેનું પાવાને દર્શ જોસકાર્ડન આવે સમગ્રીના મુજા પહેરાવ્યા. જળી તેનું ઘટ્ટી ઘટ્ટી પોતાના સામાન્યમાં બજાવ્યું. ફરીથી આન્ડ્રીયાનો અપરાધક કાલે.

૧૮૦૫ માં તેનો સમર્થક પદ નીચ મમલ્તે છે:

મુનીય મધ્ય, અપરાધકીયીને.

૧૭ મી ડીસેમ્બર ૧૮૦૫.

મદાગાસ્કીર: રુમગમથી મળા પડી

તમારો એક પશુ પત્ર નથી. બેડન, રસ્વાર્ડ, મુનીય વગેરે સ્થળેથી એક શબ્દ સરખોએ જાખ્યા વિના તમે પસાર થવાં તે તમારી મુદ્દતોને શેમે એવું કે પ્રસંગાને પાત્ર નથી. હું હજી છુપ છું. રશિયાનો ગયા છે. થોડે વખત લલાઈ જાય રાખી છે. શાં પગલ લેવાં તે થોડા દિવસમાં નક્કી કરીશ. તમારે મદતાના શિખર પરથી તમારી જાતને તમારે મરફને ખાતર જરાક મોકલવા કૃપાવંત થશે નેપોલીયન.

મદાગાસ્કીર—મંચંન્દ્રમા, (૧૮૦૬)

૬ ડી નવેમ્બર રાતના ૬-૮.

તમારો પત્ર મળ્યો, બીઓ પ્રલેની મારી રીકમોથી મીડાવાં હોય એમ તેમાં જણાય છે. હા. બીઓ દરેકમાં માયું મારે તે હું 'ધિટાર્ક' છું. હું કામગ, મધુર અને મનમોહન બીઓના પરિચયમાં આવ્યો છું: અને નેખો માટે મને બાપ છે, તેઓએ મને જમાવ્યો હોય તો મારો પાંક નથી, તમારો છે. ઉપરાંત તમને જણાશે કે ભાગ્યવીરથી પગમ મેટ્રમ રી ફેરફાર તરફ મેં જાલ રાખ્યો છે. જ્યારે મેં તેને તેના પતિનો પત્ર દેખાડ્યો ત્યારે તેણે મુમકાં ખાતાં, મજાગ્યં મહા, સરક બાવે કર્યું: "હા, એજ—બી એમનાજ દસ્તાવેર!" જ્યારે તે વાંચતી ત્યારે તેને સ્વરોચ્ચાર હાજમાં મોંમેરો મોંકલો: મને તેને સાર" દુ:ખ થતું. મેં તેને કર્યું: "ડીક, જુઓ ખાત્ર! આ પત્રને અગિને સ્વાદા કરો: તમારા પતિને શિદ્ધા કરવાને રમે હું મમથ નથી." તેણે પા જળી નાંખ્યો અને તે જાલ દખી જણાર! ત્યારથી તેણે ધણી ખુજ મેટ્રાની અને શાંત જાખ્ય છે. બે કલાક પછી તે ને દોના ન દોના થત-જોટલે નમે નમજ રાસો: હું કામગ, મધુર

અને સરકાર સુદરીઓને મદદથી હું; પણ માત્ર
કારણ એક જ છે કે તેઓ તમને મળતાં છે.
નેપોલીયન.

મદદાસખીને—ચેરીઓમાં.

ચેરી! તમારા ૨૦ થી ૨૫ ન્યુયાર્કની
પંચમી મો દુઃખ થયું છે—અદુર્ગ દીતમીરી-
જ્યાં પર છે, જુઓ, શેડું થઈ પણ
મરિચક નહીં એ ઉલ્લેખ છે. નમે કહેશે કે
"હું પારકાના મુખે ગારા કીર્તિના કાટ રચું"
હું પણ તે આપણાં સત્યનને શેળે તેડું
નથી; તમે કહો કે "મારા પરિણામ સુનથી
કીર્તિ સંપાદન કરે હું" પણ નેએ માત્ર પ્રેમ
નથી; તમે કહો કે "મારાં આગમનમાંના
આનંદમાં અને કીર્તિ મળે છે." પ્રગમણી
જેમ તારો પરિ નારાં હેઠળાંઓની યોગી
પણી કીર્તિ પિના તા નહીં મુખી. થાપ,
પણ તેનાં તું આટલાં જાણમાં ન હું કે તે
આમે. જોનારાન : નાન હવે સર્વદ્રષ્ટ છે,
પણ શુદ્ધ નહીં. તું અદુર્ગ રીને લામણી-
એ અનુભવી શકે છે, પણ તરફ સાર તારાથી
વિમારાતુ નથી. જામ, બહુ થયું; હવે વરસાર
અંધ કરું છું. તારી વિશ્વતિમાં તું સંતોષ માને
અંત પ્રકૃષ્ટિત અને અંત ખજાણે, 'દેવેસકો
નહીં, પણ અતરના ઉપાસથી અને સુખના
બાન રાષ્ટ્રે અત્યાગિત થાપ એ અજુકું છું.

સત્તામ પ્રિયે!

મરી આગલી જાતણીતુ નિરીક્ષક હવે
ગાળે રાત્રે કંઈક છું.

નેપોલીયન.

જોનારાનને.

રીક-પીટ, ૧૦ ની જુલાઈ ૧૮૦૭.

ગારાં મિત્ર પ્રેમીઆનાં મણી મળ શકે
મારી રાષ્ટ્રે જાન્યાં. તેમના મણીને વધારે

સુદગીર. અપારના આપોએ પશ્ચત ને મને
પ્રેરતાં લેથી. આરે બહુ એકમ એવું પડતું
પણ મેં તેમનું સન્માને અગમ્ય અને મારી
રાજનીતિ પણ રાખી. ને બહુ સુધીસ
દેખાય છે. હુંકાણમાં કહી શકાય તેમ નથી
એટલે વિચારવા આગળ ઉપર હદીસ. ત્યારે
આ કાળજી તમે વાંચતાં હશે ત્યારે તે પ્રગમણા
અને સર્વોચ્ચની સંધિ થાપ ગાળ હશે, અને
જેરેમને પણ કોલની પ્રગમણા વેરકાલીઆ,
તો સત્તા રહીકારવામાં આપે દશે. આ
સમયાર માત્ર તમારે મટે જ છે.

સત્તામ, પ્રિયસખી! તમને મારું હું; તમે
સંતોષ અને આનંદમાં તો એમ જાણવાની,
કમળ છે.

નેપોલીયન.

પણ જોનારાનને નેપોલીયનથી કે આનો મવા.
નહીં. ફરમો આરે તરફથી જામરાતા હતા અને
સામાજ્યને સારા પાયા પર રમવા મારે નેપોલીયનને
વંચાળી બહાર દશે. નેપોલીયન મારા અને
મહાસાંસુનો અપાર તમે સત્તાવા મોખીન
કેવા તેના હવેમાં પ્રેમને મારે સ્થાન નહોતું.
હવે પણ પહોળું શેડું. તેના મુલકી મરખે નિમન
કરી કે જોનારાના સખાની ફરદી પરખવાની
સત્તા વિચરવાની મારે.

નવેમ્બર ૧૮૦૮ માં જે આ તેવો સાર નહીં
કારણની સત્તાવાતથી અગ્ર દીરે રહી હતી એન
તેવે રાંસ ખાતર, —મુલકીપણને મારે—મદદના
જોનારે ખાતર—લેખકાતું ઘેર મને કહ્યું. મુલકી
જેમાં આથી વર્તણૂક સખાજ્ય છે, સંતોષ પડ
શકે શકે. એમને હવેના જોનારાની સંવત્સરને મારે
માત્ર છે તેમને અંત ને આ નેપોલીયનની કારણીમાં
કેવે રહેવલું.

હવે પણ એ જે હવે જે મારવે હવે
ને હવે નહીં અને જોનારાની ફરમી પડવા
પણ પણ જોનારા પડવાપડવા માત્ર રાંસ તેના
જે નહીં હવે.

નપાશીઅનથી કુટા હડક કંચ પછીના
એન્ડ્રીઅનના પત્ન

અને તે પા નથી ન મગે આપણ
દાનને કુતડના સદિન કપમગે દમનુજ
આપના પત્ન મારો પુત્ર આપી રવા ફેટની
તે સુખથી પત્ન જાની ના અને ને મ કે વી
જની વાગે કારણ એમા
એક પજ મોલ શાન્દ ન
દનો કે જેએ મન ન રાવી
દેવે જ્યુ આમ અધુ
સરવામામ માધુપ અંતુ
ફરી માર ખોલવતુ રવ
મને પછી સાવધુ આવ
તો જગ મેરા રદમે ફેટથી
માવના-તામ પીએ જીવન
જોવી દોષ છે અને જીવે
સંજેન તેનો અત આપે છે

મારા ૨ પીના પરી
અપને તામગ કમ તાપ
તો મારી તિતારાના પાત્ર નર્દ
દ શ વખતુ છે ત મજુઅ
નરોત્તમ વદ નરી જનુ
ફેટથી કુખદ વાગપીએ થી
એ પ્રસાપો દનો તે માત્ર
ફૂજ માધુ છુ કારણ કે
આપના નરોત્તમ નમાચાર
વગીર નર્દો તેના ક ના અ
પરિણામ હતુ

મા મેકનથી નીકળતા
એક પત્ન આપને લખ્યા હતા
ત્યાર પછી નો ફેટીએ વા
લખવો વિચાર નર્દો કપે ૧૫ જણ
આપનું માન નકારતુ હતુ તે મ જાન્યુ પત્ન
લખી રજ ર પછી આપની મળ્યુવ નો જણ

અને જાણ દયા આપના ૧૧ મે તામગ પીના
લાએ ન સુખો થામા આ નમે ૧૮૪૫ ન
પાત્ર છે એ માર સુખ તમને મો એ માર
કુદન અપીર ન કે આ મનઅ મગ
નુખા અશ જાગ ના ૧ ક ૩ જ ના
અવલે દજામ મગ જ નવા છે મગ ન દવે

એન્ડ્રીઅન
નરોત્તમ જોનાપાર્દની રાત્રી

આપના અ જગ ક વિવના જગ ક કામની
જીવુ કમ નથી નમરોત્તમ માર વિના અપને
અટવી એનું છુ તેરોત્તમ આ રજવ ક આપના

ઉપરના માનું છું.

એસકમ્બલ.

પીછ પાસા.

આખર પડતી આવી. નેપોલીયનની હાર થતા નાંતી, ત્યાંની સેન્ટરલ નીમ્બલવાળા મિત્ર થઈને સૌથી અને એ પછીને મદદગાર સમજાવામાં આવે રહી હતી તેની મદદગારી સમજીને તેની નેત્રે હસતી પડી હતી.

૧૮૦૭ માં ત્યારે નેપોલીયન પોર્ટો રીઓ હોનર ત્યારે તે એક યુવતીના મેલપ્રાગમાં પડેલા મૈત્ર ફતવા છે, તે યુવતી એક શ્રદ્ધ પોલીસ અમીનની ડાકરી હતી. તે અગત્ય વર્ષની દાગી ને નેપોલીયનની કાલિની પૂજક દાગી નેપોલીયન અને તેની જમણે પગથપડાસ મેલરો કેવી પછુ ફતવા છે, તે પંચમીથી કેટલાક નામ મચાવું છે એમ સંચાપ છે.

મેડમ લેસ્ટરકાનું.

મેં માત્ર તંત્રજ જોઈ છે. તારીજનાં માર પ્રથમ કહી છે, તારીજ માત્ર પાંચળા રાખું છું. હરપત્રી પ્રપત્ર કિલ્લોને સાંત કયા નવર પ્રત્યુત્તર હરજો-

નેપોલીયન.

પાંચ ને પીછ પાસા પાંચ ને.

મેડમ, મેં તમને નાશજ કહ્યો છે? અને તેમ પણ તેથી કિલ્લું મારવામાં અને દક્ષ હતો. હું બહુ છું! તમારી કમ્પ્લેટ પટી છે ત્યારે મારી પાંચ છે. મારા આગમને તમે સહ લાંબા છે. (તમે અને એવેન બનાવી મુશ્કેલી છે) પણ આદર! તમારી પૂજા કરવા હરજા તમા દીન સંપત્તિ એક હરીરે ચાલત અને સુખ આપે. જ્યારે મેળવશે બધું મુશ્કેલી છે? હું તમારી પાંચ ને (પાંચ જવાબ) મારું દો!

નેપોલીયન.

એવી પણ થવા પછી દોષ છે કે ત્યારે કિલ્લો નોએ હરજ પાંચ લાડ લાડે છે. અને અત્યારે હું એવો અનુભવી રહ્યો છું. તમારો અરજકમતમાં આગારવા હરજતા, પણ તેમ અને પ્રગતમાં પ્રગત હરજાએ નિપજ બનાવી મું છે તેવી કયાંએએના બારથી અચકાવા આમેલ મુશ્કેલી હરજની પાંચળાએ મેમ કરી મુંતો!

આદર! દે—એ તમે કરી સંજા..... પણ તમારા વિના બીજું દો આપણને દો કરવા અંતરાપ ખસેડી રહી તેમ નથી, મારા મિત્ર દુશ્મન તમારો મારા સરજ કરી આપશે.

હા, જરૂર, આવો, આવો! તમારા બધાજ અંતરાપ ફરીબૂત કરીશ. તમે ત્યારે મારા હરજની રવા બારે ત્યારે નમારે દેશ અને પ્રિયનમ મેમ.

ન.

મન મનદાન.

મેરી, મારી મધુરી મેરી! અને પછે વિચાર તારીજ દોષ છે, અને પ્રથમ હરજ પણ તારા મુતકેશની છે. તું રહી પાંચ આવશે. નહીં આવે!

તેમ કરવા ને વચન આપું છે. ને નહીં આવે તો મંદક તારી પાંચ વડી આવશે. મિત્રે બાખ્યું છે કે હું તને જમખખરે જોશ. તો આ સુખમુશ્કેલી રહીકાંતો હું કરજે ને એવે દાનદેના દોષમાં આવશે સુખ મજા દેખાડવા સંકેતિત વસ્તુ બનાવે. જારી મેરની વચે પણ આપણે બનોબનને તમારું રાજીશું. બનારે મારો દાષ મમ હરજ કપર કરે ત્યારે બધાએ કે તેમ નહીં વિના અન્ય દોષને રવાન નથી; અને પ્રયુગમાં તુ સુખમુશ્કેલી બાનીએ મંપર. અને અદર! મારી મધુરી મેરી! અને એ સુખમુશ્કેલી દાષથી જરૂરે દોષ મુંતી મા!

ન.

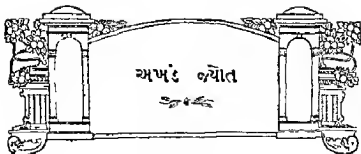

[૧૮૪૮]

[૧૮૪૮]

મજાદ
મેરેલ અને મેલે

५५३

२१. २५५५१

ସ୍ଥିତି ୧୨

श्रीमान यु-राज

2174 211 40471 28

— subject —

[1944-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-

અ મં ત્રો બા, સ્વભાને મુળ આનંદ
તો દતા જ આનંદેમા દશ
પરી જનુ નાનપણ અને ઉગર્થી જુવાની
રમ સ પદની કોરે આનંદ મા પુનપણ
કરિને દે જનુ મો જન્મેજ ન જા
પર જનુ એન સ ની કદારે ભોલીન
‘દશ હાનન પન્નાગી’ એમ હેન વાજ
મે સે લા અને આ મુજામા હિત્રા વરી
જન્મપથી અવાર મુડી ભેળા દાસન ન
એકદમ અકખાત દોડી પડીમે ન જન્મે
જન્મ’ એ સન્દન જુગીનુડી રીતે પાળીન
‘પન્નાગી ભેલ રાડીમે થીઆ મારાનુ
મે જનુ મરજી જનુ ન અને તા પ્રસાદીન
જુખી નસી જા નવારના આનંદી ફરિઆયા
રેડી જતા. ને વખતે દશ મુદર પાલવજ
હાં ને જન્મન આજન જેમ દાં

આજ એ વાતી વખતે વા રીંદી મળ્યા
 છે નવપાવના જ્યાં રમકડા તા માળા પડના
 કાગડમા ભરના છે પલ્લુ જમની માથે એ રમ
 કડા માટે કુલોસો છુ આરેક એમને દરાવ્યાછ
 ન પધ્ધી વખત દરે કનજ કરી છે ત જ ને
 જાદુ આજ નથી આમારા જલેના જાવપજુ
 ના માણી મા પજુ નથી આજે કુ એકવાજ
 રવા છુ ન જી ર જ્યા પધાના અમણે
 મારા થ ની અમારી ઉપર એમીન સાજ
 આકાશમયી અમણ કાખા અમારપરકા ઉતર
 દ તે જોવા કકે છુ કમવાની પાખ મન
 દિવાલકે જગજા મા મુકે છે નારે આવપજુના
 દેવમા મળાની થનદી ન અમારો નમના
 માન આજ છે પવા કમ્પ * my-મોજ-મ
 પજુ જાવના જ્યા વાતાવજુ ભદિગ દાઝ
 થાય છે પજુ આજ એ કાન્દમયી એક

પીએ અર્થ સંલગ્ન છે: - 'જન્મોજન્મ આ ધરમાંજ મા પાછાં આવશે ખરું?...'

અને માનાની મૃતિ પાસેજ એક સરખાળ મુઝ્યા, નવી દળી ત્રાજ કાઢી સાડલાનો એક છેડો એક આંગળીથી એક તરફ ખેંચી, મારી તરફ ખોટો રોપ દેખાડતી, રોદબરોદી સ્ત્રી આંખે દેરવતી વખતે રહેતી તે દિવસ શદ આવે છે. તે પાત આવ જતી મદ:

અમારા ધર પાસે જ શાસ્ત્રી મંચાપ્રસાદ રહેતા. શાસ્ત્રીજી અનેક રીતે ધધરનું ખાલુસ દતા. સવારથી માંજ સુધી તે કર્મકાંડમાં જ મથાયુષ મૂકતા. સવારે ઉઠે ત્યારે 'હરિઃ ઓ' કરતા ને પોતાની ચામડી પર ચઢી ફળીઆમાં ગાંડા મારે, ઉગતા સૂર્યને અર્ધ આપણ સ્નાનાદિ ક્રિયા કરે ને ઉઠે બાર ઉપર એ વાગે મિતાહાર લે. જરાક ખાડે પડે ચામ, શાસ્ત્રીજી બેઠા થાય ભાં પાંડેશમાંથી બોલે આંખો દાબર થઇ હોય. ...શાસ્ત્રીજી પોતાની મંદુર બાપામાં 'શિવમાહાત્મ્ય' કે 'વિષ્ણુપ્રકાશ' વાંચે ને એ બધા સમાજ-ગણે જૂતકાળનો એ માનવમંથ વર્તમાનકાળની જમાવે. વચ્ચે છવથા મારે છેડો ત્રાસ ખેંચતો હોય તેવો-એ કલાકે અગવલ્લમરજીમાં નક્કીન રહેતો.

શાસ્ત્રીજીનું શરીર સુદાચા જેવું હતું. તે વરમાં પછી તાંદુલની ફાયળી જ મોટી ચર્મક મનાય તેમ હતું. શાસ્ત્રીજી પછી કાંઈક ફીકર નકરતાં ગળનું ગાળ વાપરી નાંખતા ને કેમજી-ગણે કેમ દશ કાલની મથાર ન પડે ત્યાં કોઈ ને દાઢ બાવિક જન ગીંદાલામાન સથે શાસ્ત્રીજીના દાર પાસે ખડું હોય.

તે શેરીમાં પછી શાસ્ત્રીજીની બારે મળાંદ જળપાતી ને દમણાં દમણાં કોલેજમાંથી આવેલા નવા જુવાનો પછી તેમના સંસ્કૃતના જુની દળતા ડાનને વળાણતા ને માર્યામાં

મળે તો એ દાઢ બોડયા સુકતા નહીં.

શાસ્ત્રીજીનાં પત્ની મૃત્યુ પામ્યા પછી તેા તેમનો સ્વભાવ મુળ તો વૈરાગ્યવાન હતોજ તેમાં પંજુદવે-એકલી વૈરાગ્યની જ ભરતી થતીલાગી. પોતાની એમની એક પુત્રીને કેડાણે પાડાલીજ ચિંતા માત્ર નહી. મારાં મા- શસ્ત્રીજીના બાવિક જન્મમાં બેખાતાં ને શાસ્ત્રીજીની પુત્રી-તું 'શ્રદ્ધાભરુ' મોઠાં મોં એમની આંખોને બારે બાપી મધું હતું. એક દિવસે મારાં મા કંથા સાંલગીને પાછાં આપ્યાં ત્યારે શસ્ત્રીજીની પુત્રી સવિત્રીતેમની સાથે હતી. પછી તેા સવિત્રી વારંવાર અમારે ત્યાં આવતી ને એ વખતની મારી કચલી જુવાનીમાં એનું મુંદર મોં કરવાના ને મોંદર્યાના તરંગ ભરતું. 'ફેલો' દીક'લામ્' ને શેરીમાં તો ઘેરઘેર એ વાત પ્રસંગપાત્ર જતી રહી, કે 'શાંવિત્રીનું સમપણ મંથાન્તા નવા પુત્ર સાથે થવાનું છે.' ત્યાર પછી જરતીક'પ જેવા અનેક દેરશાસે અમારાં નાના ફળીઆમાંજ જતી મુલા. અમે મધ્ય ભાંડ દતાં તેને ગાદલે હું એકલોજ મધ રહ્યો. મારે માતાં જુનાં મિત્ર નર્મદા દેખી મનુ પાપ્યાનાં પછી એ જાધા જરતીક'પો વચ્ચે અમારે અનેરે, છવન નવાનચા અંકુરોથી શણગારાતું આપું. શાંવિત્રી દરે મારે મળે તો નીચુંજ બોલ ચામે ને હું તેને બોધાવ્યા વિના રહુંજ નહીં. શાસ્ત્રીજીને ત્યાં કે કામ હોય તો હું કોડીતેજ બઢ ને મારાં માને મારે. આ ફરેલો સ્વભાવ-એકદમ આતા હાલવાનો-જરાક વિચિત્ર તો લાગ્યો, પણ તે પોતે વારંવાર શાંવિત્રીને જસજસમાં અમારે ઘેર તેડી લાવતાં એટલે પોતે બધુંજ સમજતાં ને મીહું દસનાં.

શાસ્ત્રીજીએ શાંવિત્રીનું સમપણ ગારી ચારે કરવાનું નક્કી કર્યું. મંગલપ્રસંગને આગતો કવ દેવતામાં એ જમાનામાં તો દરમ મડતાં.

ત્યા તેા સ્ત્રી ઘણીવા કજીતના પ્રાણે પર ફેરવા

તપી વન નજી કહ્યુ તપ ને ચાલ્યા ચાલ્યા તપ ને મેં મુળથી જ વિચાર્યું કેવળ
પછી તેા નરોચ્છુડીઆ નાનકડા રત્ન પડ્યું કાઢીકે જાણ્યો ચાલ્યા તે ૧૨૫મું કાઢ્યું
નાદીશીનું સરપત્નું મેં જાણ્યું કાઢ્યા કાઢ્યું તપને તપાદ્યું મેં જાણ્યું
દોશોત ૧૨૩ મુજ સરપત્નું પછી વિવદ પડ્યું મોં એપણે પડે પડી પડી પાડા જાણ્યા

ગામના જીવનપુરાણો આત્મા આપે ત્યજ તેમ શાસ્ત્રીજી આજ્ઞા ગયા. તે દત્તા ત્યાંસુધી તોફાનીમાં તોફાની બાલ્યસને એમની આંખની અંદર આવતી ને પોલીસને પણ ગેરબુખારાવી દેનાર અદ્ભુત ઉત્પત્તિનીર પણ તેમને બોતાં નરમ જતી જતો. ... ગામના ઉત્તર પશ્ચિમ દેવા શાસ્ત્રીજી આજ્ઞા ગયા ને ત્યજ આ જગાનામાં દવે જીવી મનમનસિઓને પણ ફોને ચલાવવાનો પતન પાપો તેની ગંધ આપી કે ગમે તેમ પણ તે પાછા ફર્યા નહીં. મને આંખરે છે કે પણ પડ્યા ફર્યા આંખરે પુરી પુરી જતો પડ એમના જગાના દિવસ મહાના ને ચોરે બોજા ક્યુળી ભેગા થાય ત્યારે તે શાસ્ત્રીજીઓએ એક મનમ કહેલી સાદી સાદી નીતિની વાતો આજ્ઞાતા ને આજ્ઞા પામતા.

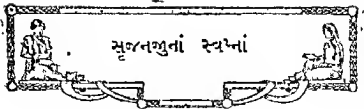
ગામના કરેતો નંબા પવન પણ શાસ્ત્રીજીના નામને રક્ષા કરી આવતો. ને ઉપાસાં નામો મુખી બંગાળી દેવ... નવજીવનો સદાક પર ફર્યા જતા ત્યારે શાસ્ત્રીજીએ એક વખત 'જોય મું' 'એલ' કરી શી રમુજ કરી દત્તી ને વાત ચલા કરતા.

એક વખત એક જાન્યુ કે એક નવન અગ્રીજી જાન્યુ જાન્યુ પોતાના પતન આજ્ઞા પાસે મંડિ મંડિ આકરેને બોલાવતા 'જોય : જોય : ' કરે. ને ત્યા શાસ્ત્રીજી તેની મા પાસે 'એકાદશીમાદાન્ય' પાંચવા બદાદશી અંદર આવે. શાસ્ત્રીજીને જાન્યુ કે જાન્યુને પેરમાં દુખવા આજ્ઞા છે માં 'એલ' 'એલ' કરે છે, એકલ પેરવાના રવમાય પ્રવાજે તે બોલી ઉઠ્યા: "પેર નાનુ." અદાક અજમે દાતી કે ને: પેરમાં દુખત તરત મરી જરી." નાનુને જાન્યુ કે જાન્યુ ને માં જગાનાની આ જીવે 'જીવીરી' મરજી કરે છે. તે જગા રાત પીણ મંથ ત્યા

આજ્ઞામાં પ્રદ માતા દેખાયા. "નાનુ! એકાદશીજી જગા છે ને તું પુરમાં પર બેઠો છે?" એકલા અમળ દપકા સથે ડાસી મા શાસ્ત્રીના ડુબવાળા પગ પાસે નખી પગમાં ને વ ત્યાંજીજી અટકી ગઈ. પણ નવા મંથમાં વાત ચારે રમુજ આપે છે.

શાસ્ત્રીજી ગયા પણ અદાની મર્તિ ને સાવિત્રીનું મોં મારી માને સોંપતા ગય એમ પુત્રી ઉપર માતા વદામલ દાય દેરવ તેમ સાવિત્રીના વંચા પર માલ્ય પર દાય દેરવતાં મારાં મા વાંચ સાવિત્રી પાસે ઉભાં મંદિતાં ને ... "મારી દાકરે તો જલુ ડાકી છે!" એ ઉઠ્યું કમગામ્યુ વાંચ એલી કર્તે જાગતાં, ને અમારી વચ્ચે ના મતબેદમાં મંત ધમકાવીને સાવિત્રીને એવો પણ મેંચનાં કે સાવિત્રી પણ જરા જા નેચરમ જર્મને પોતાની તોફાની આંખો માર તરફ દેખ્યા વિના દલી રાકતી નહીં. એની આંખો પણ બોલી ઉઠતી: "કાં? મેના જામો! માજીએ દેવા અજાળા છે! ..." એની તોફાની આંખો આ સદા કહેતી દત્તી એવી અજા જ્યાં અમે એકાંતમાં મળતાં કે નરમ પડી જતી. કારણ કે કજ નો દું પુરો કમગામ્યુ ન આજુ ત્યાં દસતી દસતી માવિત્રો મારી સ્ત્રીએ અંમુજ ગળીને બારે સરકાં કરતી બોલી ઉઠતી: "દાં છ! આજે માજીએ દેવા અજાળા છે! ..." દું જે હુઆંપુઆંયો મેં" તે તો સાવિત્રી આજ્ઞા જ આ વાન સંજા વચાની, ને કા અજામર્થિ દેખતાં વાંચાં કરે ત્યારે કે મં દરડી દરડીને પર દુખે ત્યારે જ એને નીગંન જા. સાવિત્રી વળી મારી વિગદ માજીને પણ પણ દયાં લાગ તેની ને મ્પારેક તો જાને 'મા દાકરે' મને મનમ દાર આજ્ઞા.

[જુ મોઝ જુમો પર ૧૩૦]

મૃજનશ્રુતાં સ્વપ્નાં

લેખક

સા. બલ્લેન કીયાતી

મગ સાદિલમ મદ

અવસ્થા

૧૧ અવસ્થાનુન અન શીમાન પુરુષાત્મ

સા. સાદિલમ મદ

બા જાણામા ભોવવા રરખ તમે
કરી કરીયાદ કયા હીએરખા
તેની વખતે બાવપણે મદજ આજા અન
મદામા સ્વર્ગીય પ્રકાસના એવ અ.ગ
મોગપણે એ સ્વપ્ના ક તાવ મદમ વનુમ
તમે મેળવી શક્યા હો તેવ મ. ૨૩ શનો
એવ બોલો ન તો મોલો

પરો કે તમે તાના ઊંચવું નાહ ના
ચાના બોળામ ભેની પેના તાશએલી રૂક
મોંચ થની ત્રીખી/ત્રીખી પાથોને વનસા તમન
પણ એવી પાયા અથ તો કરી જવનું મદ
તપી થઈ

તમે મુદત કા તેની તો તમને આજા
હો અને જે તમ. આ ઊંચી જુદું મુંદર
અન પેશીઅર કે એનું કડ તેનું મન
અમ કચા તમે તેવ ર છા તમને અ કદનાર
જાણુએ અને તેનું દોષ તોએ થા, થડ ન
જરૂર મમનું જ

તમે મગીઆમા જા પાડ ક કૃષ જાન
માના નુ ગ પન પીની મ ક ક નજાઈ ભવ
મોહ્યાર મોહ્યારી નદોની ફેર અને દસ

દેશમા મદ તમે તમાકે પ્રતિનિય જ્યા
તમા દો ભરે પેલી જ મેરીઆ તમ પી
વધારે મુદ અનુ માએ તમને કપુ
તમા તો તમે તનુ કપુ દ મ નુ દોન અને

મે. બાહ્યુ તમા. ૫૨ વડ જ હેન
દત ન તમન પાલ મેદામ ક ધણા જ મમતા
અને બહુની માથે વચસા આવતો પના
મુદેશ પજુ જરૂર જ કિ મમતા એ મુદેશને
મીડવ ની કેરી મમતા પડતી એના માળા
અડત તમને દે અ તમ આનદ આતમા એ
અ એ ક દે ભારે તમે દર્મી પડત એ તમને
ક શીખવતા અથે ભર તમ તે કાન ક ન
અને અમ ન દેવ ભારે એક વગ લેડી
ગલા મુખ ક મપી ગવી રત ન એ
જુવમ અખર નમદ તમામા મા તે જતા
તમને જમી જ મમત પડતી

તમે અરે જા તમ પગવના પજુ એ
ન આવે ભારે તમને મમનું નહીં એ તા
કેક મીડવ ને નહીં મને તપાસો

મે જાણા એ કદારે તમને તાકમા અ
જવનું કદ ભારે આજ દસા તમ દેમા

ઉમંગથી હેઝડોડ કરતાં ? ને જા તમને આમાં કપડાં પહેરવાનાં આપે તો તો તમારા આનંદનો પાર જ ન રહેતો.

નાટકમાં સામંતની આસંસારી કપડાં

વાન કરવાનાં. પણ જા ને જાણા તો એમ કે કરતાં નથી. પણ તો એ નાટકમાં જ મહેરનું મળી આવે તો તમને કેવી મનાડ પડે ? પછી તો પુછવાની વાન જ નથી. તમે

જાન માન મળ્યા કેમ ને સરસ કપડાં પહેર્યાં ન કરો. ને તીસાળે જવાની બધી વેડ પણ ઉતરી આવે.

ખીજો દિવસે સવારે તમે ઉઠો ત્યારે પણ નાટકનાં રૂપમાં તો તમને આનંદ જ કરે. ને જા પડે એવી પેત્રી ખેંચાઈ લીધીએએ છાંતી ખાતી દરતા ફરતાં તમે મહામરજ જ કરો. ને જાણ ન લેતું જોખ ત્યારે આ રસા આમળા જાત તમારા કંઈપણના સહુ કુમારને ત્યાં પહેરો કપડી આમળી શને લેવડો અલિનંત પણ તમે કરતા મંડી પડે પણ આ ! પેત્રી નાની આબી તડમાંથી જોતો લંબાં છે તેનું તમને ક્યાં લાગે છે ?

જાણી મોટા

જાણને માટે જાણ કુલ

તમારું મતિ બંધ નેતાં જાણીએ વચાવાથી વધારે મુંદર છે એનું તમે આનંદ હોત પડે ? પહેરી વાતો કરી આવ ને આપન આજી જાણ તે તમે મુખ આનુસારી જોતાં. તમે પણ મોટાં થશો ત્યારે તમારા વર લેડે એમ જ

નુટે છે. પણ પેલું સરસ મુસાજ તો તમે ક્યારનું બે પહેલાં પહેલાં જાણને ચોરી લેધું છે. એ લોકતાં હતાં ત્યારે તમને એકાં કેમ સરસ

મારું કુમતી કાળ રૂઢને જતી દેવ તેમ.
તમે છબીમાં કેવી રીતે ચોખસો? કેહ ન
જુએ તેમ બેસવાની થોડી ઘણી દબ અઘરમાવી
બેઠ દેવ તો કેમ? પણ બા જાણે તો શું?

એકવાર તમારી બહેનપણીએ એના પરને
કાગળ લખ્યો. ને તમે કહ્યું કે મને એનાથીએ
સરસ કાગળ લખતાં આપડે છે. નીરાળની
નોટલુકમાં તમે એને કાગળ લખી જતાઓ.
પણ આપા એક રહારો જુલેસુકે એ કાગળ
બેઠ ગયા ત્યારે તમે કેવાં સરમાધ ગયાં દતાં
તે થાક છે?

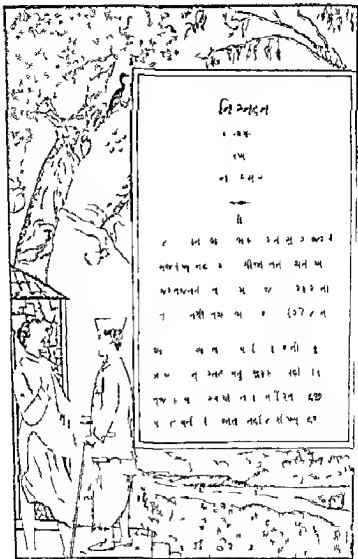
હવે તો બા કહેલી કે "હાકરી મોટી થમ
છે" તમનેય એમ લાગતું કે હું મોટી થમ
હું. હવે સુરેશ આવે છે ત્યારે તમે પહેલા
જેટલું એની સાથે વેશન કરતાં નથી, પણ
તમને એણે લખી આપેલી કવિતા વાંચવામાં
પણી જ રસ આવે છે. પણ ને તો એ
કવિતા રસસ દતી તેમાં. પણ એનું તાક
મહું જ લાજું છે. તમને એ એથી કાઠવાનું
ખન થયા વગર રહેતું નથી. અને એને એક
ચીખી વધુ મળવાની છે એનું જોડી મદાવજ
થમ કહેતાંએ, તમે થાકતાં નથી, ને કાળી
પણ ખરી જ. એનું કહેતાં તમે મોઢાં થયાં
છો એ વાત બહી જાણે છે ને જરા આંખો
નવાની દસી લઈ સુરેશ ખીજવાય તે પહેલાં
તો તમે નાસી જાઓ છો.

પણ પેલી અંધારી રાત થાક છે ને નાનો
જાણુ મરી ગયો ત્યારે તમે જાની કેરે પળખી
કેટલુંએ રૂયાં દતાં તે? તમને પણ તે દિવસે
મરી જવાની કેટલી બીક લાગી હતી? મરી
ગયા પછી શું શું થતું હતું? સારાં કામ કરે
તે સ્વર્ગમાં જાય ને નહારાં કરે તે નરકમાં

જાય એનું બા કહેલી હતી. જાણુ સ્વર્ગમાં
ગયો હતો કે નરકમાં? જાણુ સારો હાકરો
હતો, પણ તમે એની સાથે અરાખર વર્તતાં ન
હતાં. એક વાર તમારી નોટ એણે ફાટી નાંખી
ત્યારે તમે એને યુગસામાં એક તમાચો મેંચી
કાઢ્યો દતો. ને એકવાર તમારી બહેનપણીને
ત્યાં જતાં એ પાછળ પડ્યો ત્યારે તમે એને
ધમકાવી કાઢ્યો દતો. તમને આ બધું એ
રાતે કેટલું સામતું હતું? જાણુ ફરી છપનો
થાય તો તમે એને કેવી સારી રીતે રાખો?
તે દિવસે આરા થવાના કેટલા બધા નિયમો
તમે કર્યા દતા? જાણુ ફરી એક જ વાર
છપનો થાય તો કે...

પણ તે વખતે તમે બાળક દતાં તેથી
આ રીતે તમારા મનમાં જાણુ દકરો નહીં, ને
શોડા દિવસમાં માસીને ત્યાં રમનાં બન
વખતે તો ફરી પાછાં તમે માનદમાં જાવી
ગયાં; ને રમવા ઘરેણું પહેરી જોવાજ પાને
એડી હતી ત્યારે ને લગ પછી મોટી એડી
રમતી હતી ત્યારે તમે શા વિચાર કર્યા ને
કવી દઈ કે? જાણે નથી કહેતી.

હવે તમે કેહ મળવા આવે તો પહેલાંની
ચાક્રે જાદારતા ખંડમાં એકદમ દોડી નથી
જતાં. પણ આપનામાં એક છુપી દષ્ટિ દંડો
જરા વાળને દીક કરી થયો છે. ને તમે જરા
સારાં દેખાએ છો તે જોઈ શોડું મનમાં જ
દસી થયો છો. ન્યાતમાં સરસ કપાળી કહેવાય
છે પણ તમે ય કે એનાથી ઉતરતાં નથી. ને
તમે દાઓ છો ત્યારે તો તમે એનાથીએ વધારે
સારાં લાગો છો. ન્યાતમાં કેટલા વર તમારી
વાર બેઠને કુંવારા રવા દતા? પણ તમને

ମି ୨୦୧୫

● ● ●

६५५

• 1 2 3 4

EL

1. 이의 제기
 2. 이의 제기
 3. 이의 제기
 4. 이의 제기

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 अथ श्रीभगवत्पुत्रस्य नाम ॥ २ ॥
 श्रीभगवत्पुत्रस्य नाम ॥ ३ ॥
 श्रीभगवत्पुत्रस्य नाम ॥ ४ ॥

પરિણામ પામ્યો. ગુણુભાષના રસિક અને આનંદી રચનાવથી મણિભાષ ધણી રચિત થતા અને એ મિત્રોનાં અનેક વખત અમારી પાસે વખાણ કરતા. એ સ્નેહમાં મણિભાષએ ખ્રીસ્તી ધર્મ સ્વીકાર્યો ત્યારે આંચ આવી, પરંતુ ઇપ્તનનાં હેઠલાં વર્ષોમાં મણિભાષ કાશુભાષને આશય માફક આદર્યા માંડ્યા દતા.

મણિભાષના જીવનમાં મિત્ર તરીકે પ્રથમ સ્થાન પામનાર તો હું જાણું છું ત્યાંસુધી થો. બતવંતરાય કલ્યાણરાય દાકર, શિક્ષણના હનિદાસની પ્રથમ આદર્શિની પ્રસ્તાવનામાં બહુભાષની સદાય માટે મણિભાષએ થોજ્ય નુતિવાક્યો સખેશાં છે. એ બંને મિત્રોએ જીવનમાં એકબીજાને ધણી સદાય કરી અને એ મિત્રતા ફેલેલક વખત તુટી હતી તે ન તુટી હોત તો આપણા સાહિત્યને ધણી પોષક નીવડત. હું મણિભાષને જ્યારે પ્રથમ મળ્યો ત્યારે બહુભાષનો સંગ્રહ તુટેલો દતો. એમનું નામ સુઢાં ઘરમાં કોઇથી લેવાનું નહીં-એ વાનજ કોણથી કરાય નહીં તો પછી એમની સાથે પત્રવ્યવહાર કે એમના અરખખર પ્રજ્ઞવાનું તો એમના ઘરના કોઇ જાણુ માણુથી શી રીતેજ ખની શકે ? આ વિરોધ પછુ મણિભાષ ખ્રીસ્તી થયા એ કારણથી થયો હતો. તોપણ બહુભાષના સાચા શુભો માટે પછુ મણિભાષની આસપાસ એમનાર કોઇ નિહા કરે અને મણિભાષ એ સાંભળ્યા કરના એ તો વાજળી નહોતુંજ. એમનામાં એ નિર્મલતા હતી કે બીજાઓને તે પ્રમાણે બોલના આદકાવી ન શકતા. પહેલાં બહુભાષનું નામ ન લેવાનું; પછી શિયતિ એવી આવી કે બહુભાષની નિંદા થવા માંડી. (મણિભાષ આવે પ્રસંગે બોલજ રહેતા-બીજાએ બોલે તે સાંભળે, પરંતુ એ પછુ બોલે દોષ

નહોતો.) ત્યારપછી ફેરલાક મિત્રો અને કુટુંબીઓના આગ્રહથી બંને મળ્યા અને પાછે સંગ્રહ રક થયો. એકબીજાને એકબીજાને ક્ષમા આપી-ક્ષમા માગવાનો કે આપવાનો આચાર સ્નેહમાં અવકાશ હોય તો-અને બંનેએ આ નંદા સંગ્રહ કુદરતને બોલે મુક્યો ને તે કુદરતી રીતે વધતો ગયો.

મણિભાષની કવિતાઓમાંની ફેલેલી જેમ તેમનાં પત્રોને ઉદ્દેશીને લખાએલી છે તેમ તેમના આ મિત્રને ઉદ્દેશીને પણ થોડી કવિતા લખાવવી છે. પૂર્વજાપનો ઉપહાર જે હમણાં પ્રકટ થએલો છે તે કાવ્ય લગભગ ત્રીસ વર્ષ અગાઉ લખાણું હતું અને શાનદર્શન નામના તે સમયના એક માસિકમાં લખાણું પણ હતું.

મણિભાષના સાક્ષર મિત્રોમાં સ. બહુભાષ ઉપરાંત સ્વ. કલાપી અને રા. નાનાલાલ કાવનાં મુખ્ય સ્થાન છે. કલાપી સાથેનો એમનો વિશુદ્ધ સ્નેહ થોડો કાળીજ લખાવો અને કલાપીના અકાળ અવસાનથી એ મિત્રતા તુટી પડી. એ સ્નેહસંગ્રહ આરેક વર્ષજ રહેલો, પરંતુ કલાપી ઉપર મણિભાષના અકિતલની અગ્રાધારત્વુ જાપ પડી હતી, અને એ હુદય મણિભાષ પાસે કોઇ અજળ-રીતે ખુલી મળું હતુ. મણિભાષએ જે થોડા પત્રો પ્રકટ કરેલા છે તે ઉપરથી આ વાત સંગ્રહ થશે. બીજા અનેક પત્રો મણિભાષ પાસે પ્રકટ કરવા લેવા દતા અને છે. ક્રીડાને મારે તેમજ વસ્તુને માટે એ જ્યાં શુજરાત સમક્ષ ધરવા જેવા છે. મણિભાષના અમા મિત્રોમાં કલાપીએ તેમને વહલી સદાય કરી હતી. મણિભાષએ ખ્રીસ્તી ધર્મ સ્વીકાર્યો તે વાતથી કાલિના તેમજ બીજા સ્નેહીઓએ તેમનો જ્યારે ત્યાગ કર્યો હતો ત્યારે આ-શાળવી મિત્રે તેમને આજણ આપ્યો હતો તેમના તરફ પ્રીતિભાવ અને

અનુક્રમથી અને ધર્મવિલક નીખાવન
કે નવાથી '૨૨૧ અને ૨૨૩' નાખના સી.ન
એમના પુનઃગોચરથી અનુસૂચક ૬ I ૧૧
અને મુરનિદલ નખાસિદલ મોઢીબને
અર્પણ થએલે છે ૨૧ કલાપીએ ૧૭
જગતુની મહીથી સીકનમેમના ધર્મ
મિદાલે કોઈ એક પત્ર બદાન ૧૨૧ે કોઈ
અગ્રીની કેમથી કવિના મહિમાધિ સુખથી
સખાએવી કે 'નવન સખા' અને આ એક
મહાવને

ક.વવનના બી. મોડા મુમહર દસુઆ
પિત્રુ જ્ઞાના પાત્ર બાળા ન માનસ કોઈ ના

એ અન્યોઅ પત્રી રિધનિ દરોજનાવ
પુત્ર નીડીએ છે અપાકે અદ્ધ પકેના રત્નથી
અને મહિમાધિ થયા અને રત્ન પડ્યા ત્યાર
અગ્રીએ કમ્પ કે આપણે ખને જમાકે કોઈ
વાર થયા હો એ અને ધર્મી રાત સાથે
અગ્રી દેખે એમ મો જાગે છે અને આ
'અનુસૂચક કૌશલ' ને ૫૩ી અનુસૂચક
ખીડ્યુ દત્ત કયાપીના અકાશ રત્નનામથી
અનુસૂચકને જાણુ દુખ યમુ એ ધર્મી દોષ
અનરમા અન અતરમ્ રસો કે ને અવક
અગ્રી કોઈક થા ને એ સોદની વાલ બદા
કાનના મુગ્ધાની વાડીના મોઢા મોઢા એ
કવિના એ ખનેને એક અમર કરવા પુરની
એમજ સીક માફી રહી છે

કવિ વાનાવાન મહિમાધિ દમરમા
નાના છે, પરંતુ મહિમાધિ અપા પોમના જ્ઞેના
ત્યા પછી નંત્રતાથે દા.મમાં કાનના પ્રેમમહિ
ના કાનોના મોઢા અને સાલિય એમને કે
અનરમા સામેલુ અને એ મિતિના સખા
અથ અપધિ ખધાયો ત્યારે તેની અનિવરતમા
પણ કે અનુસૂચક સાગી આ કે આમાન
૧૮૧૧૧૧૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧

કરવામા આવે છે તે-એમના સુધે ખીએ સુખી
અને એકના દુધે ખીએ દુખી એવો-ન ૧૫
દદ થોડે દોષ કવિના કેમકે કુટુંબીએ સાથ
અને ખામ કરીને જાવનમરમા નાકી કરતા
એમના મોઢાજા જાતાવા સાથે પણ મહિ
અકને ત્યાં રત્ન દાન્યો પ્રાર્થા રમ
મીડામાં ૫૩ી મહિમાધિની મૈત્રિક રિધનિ
અગ્રી અનરમા મહા મહા દત્તી અને સ ૧ ૫૮
મા અપારે મિ અપતકુમારનો અનરમા થયો
ત્યારે કુટુંબના મહા સમા ૧૫ પીએએ નદી
૧૫૨૧ કવિના પત્ની અ લેા મણેકનદન
મુખાનમા દાગર રહી રત્ના નદા અવદ
અથા થા દોષ મહિમાધિ અ ૧૧૧૧૧૫
કરી પીમર્મ નદોના

અ ૧ ૫૬ની કરુણાનમા અપારે કવિ
સાદસ કોલજમા નેકર દત્ત ત્યાં તેમજ
અદાસ યદ અપાયો અને મહિમાધિ તારથી
અવર મગતા તુ ન સાંચે ગયા કવિને
માદામાદા અપાર કુટુંબ માથે જાવનમર નમ
આયા અને જાણા ત્યા રાખ્યા આ સખા
મહિમાધિ પોતે અમરર દત્ત થા ના ર
માકે દાગર રહેના જાણ કવિની મરત તનથી
૧૫ કરવા એમથી એમની નિરમિમાના દત્તી
કવિ ત્યારપછીના કેટલાક વર્ષા મુખી રમના
જાવનમર અથવા તેા મહિમાધિ અપા કોટ્ટીક
મા દોષ ૧૧ જ્ઞાનામા અપાર કવિનો
રત્નના અનર સરખ હોવાથી ધર્મા અપા
મહિમાધિ પ્રાપ્તિ અંમના કવર નદુરે થતી
અને મહિમાધિ સાથે પ્રેમમહિમા કરના
એમના અમર માજુના તેા મિત્રી નાથ પુત્રી
પુત્ર પણ લેવા ૪ સ ૧૦૬ની સાચની
અઅમમા મહિમાધિ કોટ્ટીકરમા દત્ત ત્યાર
ત્યા કવિ મળવા આયા એ વખત વનત

સર આશુતોષ મુકરજી

લેખક :

શ. એચ જહાંગીર સારાજી તારાપોરવાલા

મળ્ય, સાહિત્યસંસદ.

[નોંધ:— આ લેખ લખ્યા મેં ૨૧ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૪ મુનશીએ લખ્યું વખતથી છેલ્લું હતું, પણ જીવનમાંથી એ મારું મેં આપ્યું સુધી દુસ્તર મળીને રાત્રી નહીં અને દલ મળીને રોજની આ મહાપુરુષને આ દુઃખ લેખોની અંતિમ અર્પણ છું.]

૨ વિવાર તા. ૨૫ મી મે ૧૯૨૪
 ઇસ્વીસનની તારીખ જંગલમાં મારે અને
 બારતવર્ષ મારે ધણી દુર્ભાગી ગણાય. તે તારીખે
 સાંજે પોણાસાન રાત્રી પડનામાં એક વીરમાનું
 અવધાન થયું. જંગલના સર્વશ્રેષ્ઠ યુવ,
 વિદ્વાનોમાં શિરોમણિ, સરકારની બાકી
 અને બારતના પરમભક્ત-એવા સર આશુતોષ
 મુખોપાધ્યાય તે દિવસે આ દેહ છોડી આત્મા
 ગયા. એવાં નરરત્નો જે દેશમાં પાડે તે દેશ
 કેમ નગરો કહી શકાય? એવા નરવીરની
 માતા 'અખલા' કેમ કહેવાય? *

એમના જીવનચરિત્રને વિસ્તારથી લેવા
 આપવાનો મારો અગ્રે વહેંચ નથી. માત્ર
 કેટલાં એમના જીવનની કથરેખા ઘેરી એમના
 જે ગુણો હતા, એમની જે મહત્તા હતી તેને
 કેટલાં આપ આપવા છું ધાતું છું. સાત વર્ષ
 સુધી એ મહાન, વ્યક્તિ સાથે યાગ્રે સંબંધ

પગવવાનું મને સામાન્ય પ્રાપ્ત થયું હતું. મેં
 મારો અનુભવ હું યુગરતનાં વાચકો સમક્ષ
 મુકવા હચ્છું છું.

ઇતકતા બચાવીપુરમાં ૩૧ મંગાસા
 મુખોપાધ્યાયના આ યુવનો જન્મ તા. ૨૮
 મી જુન ૧૮૬૪ માં થયો હતો. એમને
 એક બીજા યુવ પણ હતા, પણ તે યુવાવસ્થા
 માંજ મુનશી મર્યા હતા. આશુતોષ નાનપણ
 થીજ અંચળ હતા અને બચાવીપુરની 'સાહિબ
 મળરજન સ્કૂલ'માંથી મેટ્રિક પામ કરી
 પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં જોડાયા. પોતાની આ
 સ્કૂલ પ્રત્યે એમને ખણે પ્રેમ હતો અને
 એની કારોબારી કમીટીના અધ્યક્ષ એ મર્યા
 પતિ રહ્યા હતા. એ મેટ્રિકમાં આપી મુન-
 વર્સીટીમાં બીએ નંબરે આપ્યા હતા. કોલેજમાં
 પણ એજ પ્રમાણે હાલે નંબરે પરીક્ષામાં
 પસાર કરી ૧૮૮૪ માં એમ. એ. માં પડેને

* ૨૧, બંગાળવંદ્ય પોતાના "નદે અવરજ"ના પ્રાચીનમાં આત્મ માતાને સંબોધી કહે છે: "કે જાતે
 મા તુમી અબલે?" (કાણુ કહેશે કે "હે મા, તું અખલા છે?")

સર આર્યુન ક મુરારી (અમારા વચ્ચે)

અમને ૧૫ માર્ચ ૯૧ ને જરિયા એમણે
ચલેનસ બન ૧૯૧૫મા ૧૫ કરી હતી
ભાગ્ય સ્ત્રી બહુતર દિશા ચલેનસ ના એ ચલેનસ
હતા જા. (Jehanna Mathen) ના
જન્મ ૧૯ ના ૨૫ ૪૩ અને પ્રમુખ ભાગ્ય
ભાગ્ય એ વિવિધ ૫૨ બહુતર ૨૫ હતી અને
એ વિવિધ ભાગ્ય ભાગ્ય પ્રવૃત્તિઓ
અમમ ૧૩ ઉંમર હતી એ ક તા ૬૫ અમમ

મુખ્ય ભાગ્ય ૫૨ દેશ મુરારી દાશ નીચ મેળાવે
શિવજી ભાગ્યે ૯ દેશીમર કામ ભાગ્ય ૨૫
મુક પ્રવ અમમી કાલિ ૧૫૨ મુરી અમ
હતી ૧૯૫૦ ૧૯ થી ૧ એમને કામ નુ મહુ
અમમીન રામ અમમ અને એ વિવિધ ૫૩
અમમી એમને જા ૧ ૬૬૬૬૬૬૬૬
Jana palle ૧૯ અને કામ ભાગ્ય ૧૯૬૬૬૬૬૬
તથા તેની શીમમુશી સમજનારાઓ ૧૫

Geometria di
1000 ૫૩ ૨૫
૧૫૩૩ ૫૩૩૩
૧૫ ૨૫૩૩ ૫૩
૬૬ ૫૩ ૫૩૩
૩૬ ૫૩૩ ૫૩
૧૬૬ ની સ ૧૫
અમમ ૧૫૩૩૬
૧૫૬ ૬૩૩૩૫
૫ ૬૩૩ ૫
૨૬ ૬૩૩ ૫ ન
૫૩૩૩ ૬૩૩૩
૫ ૬૩૩૩૩૩૩ ૫૩
૫૩ ૬૬ ૫૬૩૩
૫૩૩૩ ૫ ૫
૫૩ ૫૩ ૫૩
(૧૬૩૫) ૫૩૩ ૫૩
૫૩૩ ની ૫૩૩૩
૬૬૩૩ ૫૩૩ ૫૩૩
૫૩૩૩ ૫૩ ૫૩૩
૫૩૩ ૫૩૩ ની ૫૩૩
૫૩૩૩ ૫૩ ૫૩૩
૫૩૩૩ ૫૩૩ ૫૩૩
૫૩૩૩ ૫૩૩ ૫૩૩
૫૩૩૩ ૫૩૩ ૫૩૩

રા. ધુમકેતુ પોતાનો અષ્ટપ્રવાહ અસ્ખલિત રીતે વહેવાડાવી શકે છે. પ્રજા રથેએ એ પ્રવાહ પોતાના પટની મર્યાદા ઉત્તરથી નાંખી છાછરે અને પોતાનું બધું મુખથી નાંખે છે. અતિ રત્નવત્તાથી પાચેના આત્મા કે સ્વરૂપે ઉત્તરનાં જાંખાં થઈ જાય છે અને સુમેરતા તાનું શ્રદ્ધા સુકી જાય છે. નવીનતા આછી છે જાય છે ને દરિદ્રતાના વાજા પડે છે. તેમની નવલકથાકારની કલકારી માટે અમને ખૂબી આશા પડે છે અને એમનું અક્ષિત્વ તે એ વિશેષ બહુ અને આપકતાથી વિકસાવના એ તે આ નવલકથા કરનાં વિશેષ સફળ વ્યક્તિઓથી એમની પ્રિય ભુમિને વિદેશ વલંત રીતે એ સાહિત્યના સાકાર કરી શકશે એમ અમને શ્રદ્ધા છે.

શ્રીસુમેરધની: સંશોધનકાર અને પ્રકાશક: રા. મહાશ્વેત તુલસીદાસ તેજીરાણા અને મ. પીરજવાડા પ્રજાદાસ આંકળીઆ, મુમર્ષ. નંબ: ૩. ૩-૦-૦.

[સિદ્ધાન્તદશમ: સંશોધનકાર અને પ્રકાશક: ઉપર મુમર્ષ, મુદ્દક: ૩. ૧-૦-૦

૧૫૫૫ સંપ્રદાયના પુરંધર અને અમુલ્ય સંસ્કૃત પુસ્તકોનું પુરાં ભક્તિભાવ અને રેનેદાત્મકતાથી સંશોધન કરી, તેમનાં અને તેરનાં લોક અને વિવરણો આપી, ગુજરાતી ભાષાંતર અને વિદ્યાર્જવો ઉપદેશવાળા સ્ટિપેન્ડિયલ છેલ્લાં આંકે ૫૧૧થી જે સતત આંકગણિત સેવા રા. મહાશ્વેત તેજીરાણા અને મ. પીરજવાડા આંકળીઆ કરના રહ્યા છે તે માટે આમ કરીએ

એ સ્વિકૃત અને અક્ષિતમાર્ગે સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ અને અન્ય ગુજરાતવાસીઓ એમના સદાના કાણી રહેશે. પેતપોતાના સંપ્રદાયના ધાર્મિક વારસાને આવી કૃત્ય કોટિના સાહિત્યકારની અમલધિક જવાબદારી અને એકાગ્રતાથી સંસ્કારી ને સમસ્ત ગુજરાત આગળ રજુ કરવાના આવા દૃષ્ટાંતનું અનુકરણ અન્ય સંપ્રદાયના વિદ્વાનો આજે કરે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. આપણા શુદ્ધાશ્રય સંપ્રદાયોનું સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, વ્રજ અને ગુજરાતી સાહિત્યનું કલ્પે વલ્લભેકે દળ પોતાની આમરતાને અંગ્રજીના કે અસ્તાવના અધારમાં વિનાશ કરી રહ્યું છે. આ સાહિત્યને બચાવી એના પુનરુદ્ધાર કરી છુટે દાવે પ્રજા આગળ મુકવાથી આપણો પુરાણો આત્મા પુરાં જગી શકશે અને એનું તપસાપન પુન: પાછું આપણે. ૧૫૫૫ સંપ્રદાયને અને આવાં લેખની પુસ્તકો ને શ્રાદ્ધા અપાશે પ્રચલિત કરાવનારે એના ધનિકોને અમે આત્મકરમુથી અભિનંદન આપ્યા વગર રહી શકતા નથી.

શ્રી સુમેરધની એ એમહામવત ૧૫૨ શીમાવણઆપણની સહિત લીધા છે. સંશોધનકારોએ સંવત ૧૭૦૩ જેટલી જુની પ્રત સુધી જમ લીધા છે અને એક વિદ્યાર્જવ સંસ્કૃત ઉપદેશવાળા આપે છે. સિદ્ધાન્તદશમ ૫૫૫ એવર અભ્યર્થણની કૃતિ છે. અગીઆર વિવરણો અને ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે એ પ્રસિદ્ધ કૃત્યમાં અગ્રંથ છે. એનો ઉપદેશવાળા અંગ્રેજીમાં લખવામાં આગ્યો છે. એની વિદ્યાર્જવ અને લખ્યોક્તિનાં જોનાં એનું ગુજરાતી ભાષાંતર થયું એવું રહ્યું.

[૨૫૫૫ પ્રતે જુઓ ૫૧ ૪૨૨]

પુરુષો સંજોગથી મોટીઓ પદ મેળા દતા. આઓ દહાડો આ પુરુષોને વળાવવાને કસાદ પડેંગો દતો; અને માંગના જેવાની જવાની તેવાની કસાદ પડેંગો દતો. એટલે અત્યારે ગામમાં નીચે ઉંચી દના. શરીરો નિર્બળ દની; કોણે કોણે એટલા પર પ્રદ પુરુષો મુનેશ દેખાતા.

જાનાવાના તેઓ મીરનારી જારી તરફ ગયા.

પરશુરામ આશરે નમસ્તેએક માણસ સમ નેજ થારી તરફ આગો દતો. આ માણસો મુનદા દના એકમે સાગમેનીથી ને સંતિથી આગમ વધવા દના. તેમને જાણામાં, ધાંધલ તરફ કતમ શરૂઆતો દુકમ મળ્યો દતો અને તે અમમમાં મુકવા તેઓ નેવા દના.

મીરનારી જારી જ્યાં દસ અગ્રીકી વા છે ત્યાં આગમ આવી દની. જાણુમાં જેવારના પિતા નવવજુના નામની અમર થએલો વિશામ કુવો આવેલો દતો.

જારે પરશુરામના માણસો ત્યાં આવી પહોંચ્યા ત્યારે જેવાર કાચે જદાર પડનાર બધા માણસો મળી જદાર રવા નહોતા. જેવાર મળી જદાર પચેસમ પચેર સામંતો ભેટે પાત કરતો દતો; થોડાક માણસો જારીમાંથી જદાર નીકળતા દના; થોડાક જારી આગમ રવા દના. બધા વિજયના ઉત્સાહમાં દના.

એકદમ જેમ એક કાળું વાળ મીરનારના તેજવી મુઠાં મેરી મે તેમ કાળા પાસે આવના સમંદે એવનેમાં તેમને વાંદી નાંખવા અને કોચો માણસો જુમ પાડે ને પહેલાં તે તેમના પ્રભુ મેળા ને તે ધણીએ રજવા. દાહને કે પ્રદ દેખાવું નહીં; દાહને કે પ્રદનું નહીં. મીરની પોદા આ દેવકેવ

જેવી સર્વશક્તિ વિનાશક શક્તિ ભોમ મંભરજ મળા.

એકે જુમ મારી: "ઓ વાપરે!" બીજાએ પુકમું: "કેણુ છે?" પણ આ શબ્દો અમમ જદાર પડ્યા; અને મોદનારા મંભરજે સરણ થવા.

જદાર જેવાર હોંસવી વાન કરી રવા દતો. તે ધાંધલો અરપટ અવાજ મંભરજે સ્પષ્ટો. "એ શું છે?"

જારીમાં હંમેશા એક સૈનિક દાનો. આજે "વાપુ! મોતકીનું કૈવ્ય ગામમાં કતમ અગ્રીકી રજું છે."

"શું કહે છે?"

એટલામાં "વાપરે—"ની જુમ મંભરજ ને મરતા સૈનિકની મીસ મંભરજા. જેવારે માણુ ઉંચું કર્યું. નેની ગાંધીમાંથી તેજ ખર્ચો. દોડ પર દોડ પાસી તે પાસે કર્યો.

"પાછા જમ ભેડમે શું છે?"

એક સમંત આગમ આવ્યો. "અવા! આ રજો લેવવા જાઓ. હું તપાસ કરી આવું છું. મોતકીએ ૨૬ તંધા લામે છે."

"શું કહે છે? કે વાત?"

એટલામાં કે પ્રવાજીનો અવાજ સંભળાયો. "ગમે ધમી!" એક મામતે રજું. "આપ મીરનાર પર જાઓ. પાપ છપવા દશે તે અર્ધુ ફીક થશે."

"મોરલી માફ મોતકી આવે. મોરમે મોરલી માફ દું નાની નહીં? ત્યાં જુગામ ત્યાં તેનો શું મોરલીના પાછા આંધ" તેણે દુકમ કર્યો ને ને જારી પાસે આવ્યો.

જારીમાંથી થોડાક મેનિસ મંભરજે જદાર નીકળતા દના. જેવારે ગ્રસમાં પુરુષ: "જાવજાવે! નાસવા કેમ મટ્યું? નમો દામ ક્યાં મળે? પાદા રવા!" જેવારે

બને તરફનું બસ 'માપતું' અચાનક હતું; જેમાંથી એકથી પાછળ દડાગ તેમ હતું નહીં.

એકદમ પટ્ટણીએની પાછળથી એક બપોળે પેલ કપો: "જય સોમનાથ!" ને કોણએ મનુષ્યોના ઉછંગતા તરંગોમાં મંડવાનું, અવાજ રપટ ને ગવંલોથી દોલ પટ્ટણીએએ અવાજ પારખ્યો ને તેમની છાતીમાં ઝનૂન ફેલાયું. તેમણે અવાજ પારખ્યો ને પ્રતિજ્ઞા પો: "જયસિંહદેવ મહારાજની જય!"

જેગારે કોણ કને આપતું એણું અને તપણ સાંભળી, તેને લાગ્યું કે જયસિંહદેવ તરફી આગ્યો. તેના જોમભાઈ સરીર-
| રોમેરોએ આગ હતી. તેણે ઉછળી રાડો માર્યો: "સોલંકી! ક્યાં છે?"

સોરઠીઓમાં ફરી જોર આગું અને ને પછે થાસ ઘેરી એકેક પર વિનાશ નીચ્યો.

જયસિંહદેવની ચોપણા પછી સોલંકી તપાસ નહીં. બંને પસુના ચોદાઓએ જાંતા કરવા માંડી. મરેલા ને ધવાપસારી ઓસો પશુ સંભળાયા માંડી. દુમ્મલ મુલની બેચાબેચીમાં સોરઠીઓ રાજમહેલ તરફ આગળ વધતા હતા.

ચોદાઓને અપહાર નડવા માંડ્યો. ક્યા પસુના ચોદા સાથે પોતે લડે છે તેનું જાન રહ્યું નહીં; જાત ચોદો રાજમહેલ તરફ જ્યા પસે છે કે વાપ તરફ જ્યા પસે છે તે પરથીજ તેનો પસુ પરખતો.

અંધકારમાં પશુ જયસિંહદેવ પટ્ટણીએને જોખરે આવ્યા. એને દરેક માએ બહેકે પ્રાણ જાંતા હોય એમ લાગ્યું. પરશુરામ તેની પડખે પડખે તેને મદદ આપવા કે જરૂર પડે તેને અમાપવા ઝનૂનમાં. જેગાર ને વ્યવરેવ એકમેક ને નેરવજમાં હોમવા શોધતા હતા. પશુ

સોલંકી જગ્યા, અને અંધકારમાં માંડી શોધ સફલ થાય એમ નહોતું.

બુલના નાદમાં જરાક રાત્રિ. ઘડ એટલે જેગારો અવાજ ફરી સંભળાયો: "સોરઠીઓ! રાજમહેલ પર મરો!" જયસિંહદેવ એ અવાજ સાંભળી તે તરફ ધરવા.

અંધ નીચો ઉતર્યો અને મારે તરફ; અપહાર પ્રણી. પરશુરામને આગનું સાહસ, મુખસંજ્ઞા લાગ્યું. અપહાર આ, બુલનું શું પરિણામ આવશે?

એકદમ સોરઠીઓ પાછળ પડ્યા ને પટ્ટણીએ જયસિંહદેવની આગળ વધવા. ક્યા પસુના કેટલા પસા હતા તેનું કોણને જાન નહોતું. જાણી હોતી રાત પુરી ધમે કોણ વિજયી નીવડશે એ અંધ બપોના હૃદયમાં રળી રહ્યો.

પરશુરામને જેમ વખત જતો હતો તેમ ચિંતા ચતી હતી. તેણે જયસિંહદેવને પાછા જવા સૂચના કરવા માંડી, પણ રહે મરો સોમંકી માંડનું સાંભળે એમ નહોતો.

એકદમ ધાંચ તરફ વિજયમાં આગળ વધવા પટ્ટણીએ પર રાજમહેલ તરફથી દુમ્મલો આવ્યો. "સોરઠીઓ! પટ્ટણીએને કપી નાંખો."

દુમ્મલો લાગનારો અવાજ સંભળાયો. જયસિંહદેવ ને પરશુરામ બંનેને આ દુમ્મલાને અર્થ સમજાયો. જેગાર કોણ બંધાયો રહેતો આડો જાણ પાછળ દુમ્મલો જાણ આવ્યો. હવે, હવે જાણુમ તેની સાથે હતા તે કહેવાય એમ નહોતું. પણ પટ્ટણીએ મુઠી વચ્ચે આડી આ હોય એમ લાગ્યું. જયસિંહદેવ ને પરશુરામ ઉછળી ઉછળી ધા કરવા માંડ્યા "જય સોમનાથ!" ની ચોપણા મારે તરફ પ્રસરી રહી-

આમે સોગીઆમે 'રાખે વાસતી જય' નો
અનિશ્ચય કર્યો.

એ દાગની અચાનકથી બે મોમેકની
કનક આવી રહી નારે તરફ ઘેર નાક થક
ત્યો દિશા ને કાનનુ કોને ખાન ન રહ્યું
સર સુધીયા કેલુ છરુટુ એક ને અમ
ભયુ નહીં

અનિશ્ચયને છાતુ કે તે પૂરેપૂરા આસો
હોય અને એ સરકર વચ્ચેથી અચાનકે ઘાસ
માગેજ હોય નિગાશામે નને જમ આનુ
'જય સોખનાથ!' ની મજાતા કરી તેજો
વિનાશ આનુ ખખે.

ધર્મિધીમ અજુતબુધ પુરુષ આન
• જમરુદ્ધ ન ર ખસતુ જતુ કર

એ એક કુધા પદી મૈનિકને અનિશ્ચયને
ત્રીજી થીમ અનિશ્ચય આપતા મોસો તી
પોતાની હીલમાન વિનિયત દાગી અપા કુધા
પ્રથમને અજુકાત એને કો પડો. ક
અનુભવી ને તેજી આદરાયની અચપતી ને
કોને કર્યો અને જાણી અજાજ આકો
હોય તે તરફ આટો અને અપા પ્રથમ
અવની દાગી તેનાથી દુર અપા મોખા કહ
આ હમા તેજી જોયા કર્યું ખેતારના
માખુઆએ એક મળીમ રીઆથી પળી પાદાને
પાઠાથી મહા પા ને મેજી બહુ ગત તે
પદ્મી હરકતની મળથી અમ નો ને અમા પા
ગમમરુદ્ધ તરુ મરો તપા જમ ર દગીઅ
લીમ નૈનિક અચ અપા કરી ગયા હોય

"પરમાર" તપા નનિક નજાપ
-પર જે કર્યું મદાજને મેડીએ એ
બી હા છે તપા અપ

પુરાનીયો અપા નૈનિક અપા નો
પૈમાર્ત ત મમદા - - - નહીં તેમજ

નેને કુકમ અદોઆજ રહેવાનો હોય એમને
આ નાતાઓ અપાપર પળુ તેને અમો નહીં
"તું મેણુ છો" અમરેવે તોછગલથી કર્યું
"હુ કુદ આપ છે તપાથી આમો કુ
'અને કર્યું કે મારે તપા અપાનું છો
'કોએ નહીં મે

તપા નૈનિક અપા ક હ તપા
કામ કર

પેલો નૈનિક અપા માર થયો
તેના અચમજા તીજી તપારની પાઠ જોઈ
અનોહા દાગી

'અન' તપા આપા પબનાએ નહીં
આવતી ને તે ત પળુ નહીં આવતી"
પાપા મૈનિકે સપાથી કર્યું અપાને અપાપર
પા અપ તપા ને કોને છે ને વિચાર કરે
ને પદ્મી પેર નૈનિક પાપના નૈનિક તપા
દાગી અપા કર્યું મુદા નૈનિક આપા
પાપા આન અપા મારો

દાગી અપા કર્યું અપા મમમાએ
અપાપર અપા ને પેલા નૈનિક
મારે તપા માનઅર તેમને પીદક પપા

દાગી અપા કર્યું અપાપર તપા તપા
અપા હ તપા અપાપર કોના રહેતુ હવ તે
કોના રહે તપા કર્યું આપો મારી મારે
અપાપરને તપા અપાપર કોના કર્યું

અપાપર હ તપાપરને કર્યું અપા
અપાપર અપાપરને કર્યું

દાગી અપા કર્યું અપાપર કર્યું
અપાપર અપાપરને નૈનિકે તપા અપાપર આપુ
અપાપર રે કર્યું અપાપર આપા અપાપર
અપાપર

'અપાપર અપાપરને કર્યું અપાપર
અપાપર અપાપરને કર્યું અપાપર અપાપર
અપાપર અપાપરને કર્યું અપાપર અપાપર

હુદની ધમાલકડી હતી પણ ચારેમમ સંભળાત. જયસિંહદેવ, પરશુરામ ને, દેવદાસ. સૈનિકોએ આ પ્રસંગ-અવધાન જોઈખો ને જવાબ દીધા: "જય સામનાથ! મુંગમ મહેતાની જય!" મુંગમ મહેતાના નામથી પટ્ટણીઓમાં નવું કામ પ્રગટ્યું. અને મુંગમ ને તેના માણસો તરફ તાવ હોવાથી તેમનો ધસારો પણ એવો સખત હતો કે થોડો વખત માણસોની દારેએ વચર સમજે આમ ને તેમ કોણ આવાજ કર્યાં હશે તો લુદા પસની દાર કે રિશા જેવું કે રણુજ નહોતું. "જય સામનાથ!" ને "જયસિંહદેવની જય!" કે "જય અંબાજવાની!" ને "સાં જેમારની જય!" થીજ દુરમનો જોઈખાતા.

મુંગમનું અહસુત જસ ને તેના ધસારાના જોશની તરત અસર મઠ. નિરાશ થવા માંડેલા પટ્ટણીઓમાં વિશ્વવતી બ્રહ્મા પ્રગટી. પરશુરામને પોતાની જોખમદારી માં શાળી, જયસિંહદેવના દાયમાં જમણું જેવે આણ્યું.

પણ સોરઠીઓ એમ હાર મામ એમ નહોતા. "જેમારની જય!" એ મોવણુ પત્રે પત્રે મારતી; અને ધીમેધીમે તેઓ સુજા-મોંઘ તરફ સંમતરમાન લઈ જતા હતા. આગળ રહેલા કેટલાક મહાજો પણ એકઠાએકઠા આવી પહોંચવા દતા અને જ્યાં વચ્ચે જેમાર મુખનો દતો થોડીથોડી વારે તે લુદા રિશામાં જતો, સોરઠીઓને મજાનાથી હરોરનો અને પટ્ટણીઓને શાણુ કાદનો. એ ક્યાં દતો તે રિશા મામ સોરઠીઓની જયધોલણ ક્યાં વધારે થતુ કે તે પટ્ટણી કડી ચાલી; પણ લાં કેમ પટ્ટણી મદારથી તપ તે પદેમાં તો બીજી રિશામાં તેની દાંડલી જમણી.

જેમારને રાજમહેશ પહોંચવાની દમ્બ હતી. લાં તેના પૂર્વજોના જયપદ્મના આશ તેને પોતાનો કીર્તિસ્તંભ રાખવા હતો. તે એમ પણ આશા હતી કે સોરઠીઓનું જનુનથી પટ્ટણીઓ દારે; અથવા કોઈએ મોજી પરથી પાટી ફરતી સોરઠી કુકડી મદ આવી પહોંચે. સવાર પડવા શીવાય કોઈ છતાં તે નક્કી મામ એમ નહતું; ને આશુર્ષ તે છવતો હતો ત્યાંસુધી કેમ ને પિતળ નહીં નીચે?

તે ધીમેધીમે મરણીઓ થતો ચંપા તેને છતવાની કે છવવાની આશા રહી નહીં. ને મર્નિમાન વિનાશકશક્તિ યદ રહ્યો. તેની આંખમાંથી લાકુખા ખરતા; તેના મળામાંથી મજાના ગદાર પડતી. તેના કામમાંની તપવાર સુરક્ષન એક મરણી ચારે તરફ ફરતી; તેના જીભ દાથમાંની કામ તેના શરીરો અમરત અર્પતી. તેને થાક નહોતો સામતો; મહેનત પડતી નહોતી. હુમમ નાર કે સજીનું સંપર્કજ તેને ઘરનું નહોતું કામમદમ સમે નિકાસ તે નો મામ વિનાશકાંજાજ કરી રહ્યો હતો.

જયસિંહદેવ પણ કુકીકુડીને લાગત હતો પણ તેને કેશમાં ગાળવા શામેલ. આ અંબારા માં જેમારને મોંધીને આરંધે તે બને એમ નહોતું. નો પટ્ટી આ પદ જાણુ માંસ તેમાં આ કામંડ?

એટલામાં એક રિશામાંથી મજાનું મંત્રારો આવ્યો. મળુ આશચરણ ખમી મયા અને આ ધસારથી હાંત જયસિંહદેવ મદાદના જમણને જીવારે દેશવા. પાછમ રાજમહેશ આવ્યો હતો તે તેમને લેવો. ને રાખુ સંજારી; અને રાં જેમાર આ અંબારામાં જરે એમ નહોતું કોરંડ તેને મુદ કીડી

૪૨ નુ મન થયું પથુ ક્યોને એની મેઘદાહીથી
પરિઓ ઘાટે તાર

એકમ ખે ચાર મઘ વીનુ અલસાનુ
ફરથી આ પુ ને દેહત સેનિઠે આવી તા પ
તથા એક વિપન વિઝદ ડોરી કપ જાના
માવના આગા ત રોષે ત્યા જલમિદરે
જે પસે દગા નેજે આગળ આગા માણમે
ના પોનાજો આગળા વિમુવતકાન ને પીત
દેરી દોડતા પેનાના માણમા મંદિત મંદિ
ફ પાલેથી પેમી મંદે આવી લાગ્ય દગા
તમજે જલે રજા કરી જલ મમન થ

જલમિદરે મદાગળની ૪/૫ ૭ ૫ પૂી
મેનિઠામે ને ડરડી લીધી

મ મીએના દાગા મગી મર્પા તમના
દિગાજ નકો થા નુગ

જલમિદરે જલુ ૬ દગ ત્યા મહેવામ
મુન નહીં તા નસા આવન મ મ ના પમ રાના
વાત જા ત કો ન જુએ તમ મલ મનાથી
જા તા મલ

અ ખર ૧૭ પગા ૧ તમગા અને
જુના લીર એ દિય તા ૧૭ ૬૬ રી
રજા ૩૫

[આ પત્રના વિ પલ્લવ નાજસ અ મ]

હજી વખત છે

ઈન્કમટેક્સ અમાવના મા

મગા

પ્રાણલાલ અમૃતલાલ વૈદ્યની કું

અમીક્ષના અનુમતીએ

૫૨૫ મામ તામત ૧ જી ૧૧ મ ૧૧૧૧

મારકીર પાસા મુ મા

આદિત્યમાં વળાવાઈ રહી છે તેનો યોગ-
દંડથી પણ અભાસ કરવો જોઈએ.

ચામડાનાં કેટલું સાચું છે અને કેટલું
જોડું છે એ એકદમ સહેલું કહી
શકાય એવું થાત નથી. પ્રયોગથી તથા
અનુભવથી મરખામીને વિજ્ઞાનની નવી સૈધિ
કાળીત કર્યામાં આવે છે. પૂરું કહી શકું
કરવામાં ન આવેલી વાર પચડના રેલ્લેફાન જેવી
ધાંગા બાજે પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે તે
ચોમની વાનેને એ અનુભવ અને અભાસની
સોદીથી કરવા પડેલાં. જોડી ન માનવી
વંદાએ, પણ આપણા શરીરમાં તે ચોમનું
અકાળ રજું છે. (અર્થાત્ ચોમનાં 'પૂર્ણ'
ચોમ' ધર્મો પામ્યા છે). પણ ખાલી કુતૂહલ-
જનિ-આપક જેવી અમરદારીની જોડી
જ્યાં અને મુબીર અભાસની રેલ પાડવાની
પણી જરૂર છે. અમરદારી કુતૂહલની સ્થાએને

પણ અંતિદારિય વિવેચનની દૃષ્ટિથી અભાસ
કર્તા પડી લકિરપ્રવાદ તથા - પેનપ્રવાદની
દૃષ્ટિથી અભાસ કરવો જોઈએ. પછી વાને
ચોમસંદિના લખતાકૃપ છે એ તે નિઃસંશય

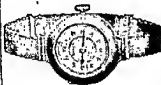
અમરદારી શ્રીકૃષ્ણ પેગીવંદ હો, પૂર્ણ
પુરોહિત હો કે એ નામના દાસ પુરુષ હો
નહ તથા હો, પણ આ દેશમાં આપજોઈએ
હરખે તે ગીતાના એ દર્શકનો પેતાના અંત-
ગામ પોરે સત્ય માની અજ્ઞાનના રૂપમાં
દોષમાં પ્રાપ્ત કરે છે અને કરેલાં—

સ્વામ્યવાઃ શાપકર્મીનોના
મનાકાળનું પુર્ણ મનો મ.

મમઃ પુરુષાણામ્ કુન્દનરો
પુરુષ મણિ મનો મળાએ,

મીરા.

૪૦ વરસની જુની અને અનુભવી કુટાન સાસું અને દાદી ઘડીઆળો મેળવવાનું માનીતું મથક

જંતરો અને ખાટી કહેા.

અમારે ત્યાં દમેશાં દરેક મેસનનાં ખાસનાં તથા
દામે જામિયાનાં મીકલ, ચાંદી તથા મેલનાં અપ-કેટ
ફેલનાં જુદા જુદા મેલના કસેલના તથા દામગીરી
પરિષે પણ સમાજ કીરકાલ બાટની મળે.

વિવિધ કામ
માન આલેસ
કાનિયરોના દામે

જુદા અમારી દામરેખ દેશી રી અપવામાં આવે.

મોટા દામરેખ મારે જોર સાથે ૨૦ દામ મેસનનું.

મોદનાદાસે કુમળારી

Telephone 5625.

Telegraphic Clock Tower

મંજારી સિલ્કની ખાલુમાં, મુબાઈ નં. ૨

કવિભાઈએનાં અર્થો માત્ર નામ ઉમેરી લઈ
 પૂ—(૧) રવ. કવિ. ત્રિભુવન પ્રેમસંકર.
 (૨) રા. રા. હરગોવિંદ પ્રેમસંકર.

સાહિત્યસેવા

મહિમાઈની એક અસાધારણ વિદ્યાને
 તરીકેની જાણ આજ મગજ ઉપર પડી રહી છે.
 ધર્મ મંત્રાંથી સાહિત્ય તો એમના જેટલું
 ત્યાગાર હાથેજ બીજા દરો. પરંતુ શુદ્ધ
 સાહિત્યના પશુ એ તો પરમ ઉપાસક હતા.
 હાંસવર્ધ, ટેનીસન, મીક્ટન, શેલી, આપરન,
 પીટર, બર્ને, રાબર્ટ, ક્રાઉનિંગ અને ગીરીસ
 ક્રાઉનિંગ એ એમના માનીતા કવિઓ. એમાંથી
 એક વ્યથા બીજા કવિનો અવધાસ માન્ય
 થતો. ન્યુસપેર વાંચના તરફ એમને કદી
 આકર્ષણ નહોતું. રોડ એ રાંધણી વાન
 મટે એટલે મન સાંભળે; પણ એ દ્રેષ્ટદન-
 પાયા સાહિત્યથી તો એ દુરગ રહેતા. ઇ. સ.
 ૧૮૪૪ ની આબરમાં જ્યારે “દ્વિંદ અને
 બીરીસ વિદ્યમ” પત્ર એમણે મહાવધા માંડ્યું
 ત્યારથીજ તેમણે દાહન અને કોતીસ વાંચવા
 માંડ્યાં. અંગ્રેજ સાહિત્યના એમ તેઓ ઉપાસક
 હતા તેમ સંસ્કૃતનાં પણ હતા. ‘સર્વ સાત્ર
 સાત્રી કે પંડિત મળવા આવે તેમની સાથે
 તેઓ સંસ્કૃતમાં વાન કરતા. અંગ્રેજનું ગુજરાતી
 ભાષાંતર એમના જેટલી રાજસાથી કરનાર
 શોઝન હશે. કેાઠ અંગ્રેજ ગ્રંથ પોતે વાંચતા
 હોય અને બીજાએને સંભળાવતાને હેરા તે
 જેમ વાંચતા હોય તેમ ગુરુતક તરફ, નજર
 નાખ અને ગુજરાતી ભાષતા જાણ. સાંભળનાર
 માન્યને અંધ અંગ્રેજમાં કળેજા છે કે સુગંધાની-
 માં એની જાણ ન પડે. અંગ્રેજ એક સુદ
 પશુ ભાષણ સીધા ગુજરાતીની જ ખાસ
 સાથે!

આવા વિદ્યા તેમજ તેમ એમને
 સાહિત્યની રજુખીમ ઉપર હુલોના પ્રસંગ
 આવેલા હતા. એ હુલોમાં મહિમાઈએ કેટલીક
 વાર અસાધારણ પાણી બતાવ્યું હતું. સાંધી
 મોટા ચાર પાંચ પ્રસંગો અને સ્મરણમાં
 આવે છે:

(૧) પ્રથમ પ્રસંગ રા. જરિસ સાથે.
 જરિસ એક વિવેચક હતા. કવિતાઓ પાંચ પોતે
 સારી લખતા. ‘મંદ’ માસિક અધિત્યમાં
 આગળ પછીથી એમણે રસચર્ચા મોટે ભાગે
 શરૂ કરી. રા. કેશવલાલ કુવરુ અમરચાતકનું
 ભાષાંતર સારું છે તેની કોઈ ના પાડે તેમ
 નથી, પરંતુ અવાસ્તવિક પ્રસંગથી તો કંઈકો
 આવે. જરિસે પ્રાંબીલાંખી પ્રસસિત બનેલી
 તેમાં “અમરની ભારતી આશ્વાસમાં ઉડ્યાની”
 વાતો હતી. વાંચેલાં કે અર્થ નહોતો એટલે
 મહિમાઈએ સખન ચર્ચાપત્ર ‘સુદર્શન’માં
 લખી મોકલાવ્યું. જવાબ શ્રી હોય! હાપનાર-
 ની બુદ્ધ અને કે ‘બીજા’ એ ચાર બહાનાં
 ખતલાખ્યાં.

(૨) બીજો પ્રસંગ ‘સિદ્ધાંતસાર’ના અન-
 લોકનનો. કુદરતી રીતે મહિમાઈનું રચન
 સુધારક અંશોમાં આવી ગયું હતું. નરસિંહરાય
 રૂઝબુલાલ વચેરે એ ખંડાના નાપકો સાથે
 નેણે લીધી નીકળે જેમણી સક્તિવાળા હતા.
 મહિમાઈએ એ અવલોકન જનરૂપે ‘તાનસુધા’
 માં શરૂ કર્યું અને કેટલાક પત્રો પછી સરસ
 લખાયા; કેટલાક આજેપો અત્યંત માર્મિક
 અને સ્પષ્ટ થવા માંડ્યા. અવલોકન ચાલુ
 હોય ત્યાં સુધી સાચા પશુ તરફી જવાનું મી
 રીતે મજે? જતાં ‘સુદર્શન’માં સંઘાવકોટનના
 વિખાનમાં આ અવલોકનનું અવલોકન આપુ-
 નેના લેખક રવ. મહિમાઈ તો નહોતા. એમાં
 લાંબી રીકાને અને નીચેના અર્થનું

૧. ચતુર મુખીયા છે 'એ' ૧ કાનને સદિન્ય
 ૨. માનવાદિકા કોઈ વેદ નહીં શુ કારણથી
 ૩. પ્રગમ કે પાની પાનિ ન બને. અમર કહેવ
 ૪. છે કે મળ્યા જળવાન મળ્યા નુ મળ્યા ૧"

"સિદ્ધાન્ત" નું અરથકન છે. પુત્ર ન
 થયું ન મહિષાસુર સાથે વૌદગમ્યના લેખને
 મળે છે સારે ૧ માન્યને પચિસ થોડે દોઢ
 ૬ મ ૧૮૧૫ માં રીઅ હોમર મહિષાસુરના
 અનિધિ તરીકે પણ મહિષાસુર ના દત્ત
 મહાનગમ અને મીઠી મન સાથે વચન
 ની પ્રથમ માલીની આ અગમ્યાર દર મહિષાસુર
 મહાનગમ થઈ એમ અને અન્ય ન બાબત
 તથા.

(૨) ચીજ પ્રથમ આ મિદગમ ૧
 અવધાનનેજ અને દુર્ગ થયેલા અક
 ક્ષયથી અલો દોઢ અરંભના ૫૦૦
 ખીજ પત્રમાં કાનને કુદી. લખ્યું હતું
 કે- તમે બામિનીશુભ પ્રથમ વચન કહી
 રીમા એ આ કહ્યું "એ કે કિય અમના
 વાતો દત્ત મીમા દુર્ગિદ વાત ૧ બીજા
 વચનમાં તરફ અમર દિલ બહેન
 મળ્યું ની જે ગાન દોષ છે કોઈ નગર
 મહિષાસુરની દત્ત વૌદગમ્ય પને રડત
 દેવાથી આ પથ અન્ય દિલ મળ્યાનું
 મળ્યું તપ એમને વિદાનની દિલ્હી આદર
 લખ્યું કય અને હુએ મળી ન મળ્યા
 "સામિ દિમાનના તરીકે પ્રથમ પ્રગમ્યના
 દુટ કાલ અને દુટ કાલાએ ઉપા આવાને
 વરમાદા મહિષાસુરને ઉતરશે એક કને
 અમ પથ નામથી જ જાનકુધામા મોકળી
 આપુ, અને એમાં જણાવ્યું કે એ સોનેરી
 ઉપાવાળાએ સાથે માલીપ્રાનની સગલાએ
 ઉતરવાની મારી પોષતા તથા

(૨) ચોરી પ્રથમ પ્રથમ મહિસ
 પચિસમ એમને વાચેલા નિમય કપ થી
 કોઈ થોડે દોઢ એ નિમયમાં મહિષાસુર
 નનુમકની નમ નાથે મહિસાસર પ કોઈ તમા
 આને ૬ એ માન્ય ને વચનના સુદસનના
 તથા ૧ માન્ય દત્ત કિય કુપ આમર
 દત્ત આના જવાબરૂપે ૧ આનદસકરમ એ
 અમ તા ના પ્રાનમ્યુમા ચેલા અક કી
 દત્ત

(૩) પાત્ર અમર પ્રથમે ન જુમારે
 અવ અક રસમ ની બાકી દોઢ ૧૮૦
 પચિસ પ્રથમ પચદશી ૩૧૨ થયો "બી
 થા અમના દુર્ગિદ ગાનક મીમા આ
 પ્રથમથી ના દોઢ પ્રથમ દોઢ પચિસના
 પ્રથમ ૧ ન મિદગમ થયા કોઈ એમ
 પચિસના માન્ય પાત્ર કોઈ આ અના
 સગલાની નુમ્મી થઈ મહિસાસર દોષ
 ૧૮૧ મ થ અમર વિરેષ મળેલા
 ૫૨૫ મહિસાસર શુદ સાદિન્ય પ્રથમ
 માલી પમદશીથી દુભાતો દોઢ રજી મી
 અટલ ૧૫ પણ મહિષાસુર અને રજી
 અમના નુમ્મી વચનરિક મને છે ૫૨૫
 નનુમક આ માસર તથા વાદાકિ
 અનેક દિલ્હી દુભા સગલા સગલામાં છે
 અ પા દત્ત માન લખના કે વિદાનોની નર્દી
 પણ સમય મુજ ર ન તની માનવા એમની
 પાત્રના દત્ત એક પચિસમાં અનારે આપણે
 બેઠાએ છીએ મહિસાસર મળ્યા ઉતમ સંગ
 કરનાર કે વિદાનની આપણે પ્રમુખ ૧ મા
 પમદશી તથા કરના ૫૦૦ ૫૦૦ અને વચિવને
 એ દત્ત માલિક દત્તરે આ રીએ છીએ એ
 અનાસાવનાની નુમ્મી ૫૦૦ અવ ૧ છે
 આ અમને થાકું કાનુ ૨૫ લીક દત્ત
 મહિસાસર અમર ન મળ પચિસ ના

એમને જે વિરલ નહોતો, વચરે આદર હતો. પહેલીજ પરિપદમાં દાઢર રહી લેખ પાંચે હોતો. બીજામાં પણ દાઢરજ દત્તા. ચોથી પરિપદ વખતે રણછુદામલાએ કહ્યું અને મણિભાઈએ દાઢરની આંખી.

મણિભાઈએ લખેલાં જ્યાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં ત્યાં છે. બાહ્યગણના કેટલાક ભાગો અને એકાદ નાટક અપ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ એમના નામ પિતા એમની પછી કૃતિઓ હાથમાં ચુકી છે. ૨૧. મદારામ બારસિંહાડએ હોરેલીઅસ, બ્રહ્મીઅસ અને ગીતાંજલિ મણિભાઈ પાસેજ નેવાર કરાવ્યાં હતાં. લેખન સંગીન નીતિવિરોધ નામનું એક પુસ્તક દાઢરજાદર કેસેજમાં પાઠ્યપુસ્તક તરીકે ઉપયોગમાં લેવાય એ હેતુથી તેમની પાસેજ કરાવેલું હતું. ૨૧. ગદાશબ્દને સંગીનનો પ્રશ્નો શોધ હતો. તેથી નથી નથી તરતે માયકો પાસે લેવાર કરાવી એ તરતેમાં મણિભાઈ પાસે કરિના રચાવતા. મણિભાઈ સીધ કવિ દત્તા, જનાં રાકિતો ચાપી રીતે ઉપયોગ કરતે નહીનતા જાતી મોની અને પછી વખત છેક સાધારણ કૃતિઓ બનતી.

પણ મદારામના બાંધનમાંથી છુટી યાગજ તેમ નહોતું અને ચદાગતતો અદિત્ય તરફનો પ્રમ હતો તેથી વખારે ઉચ્ચ બુદ્ધિએ જઈ એ તેમ નહોતું તેથી આ પરાંતીન જેવી રિવાજ આગુ રહેતી, ખજીએ મણિભાઈ તુલ સાદિ-તની મેવા ન કરી સરના.

પ્રજોતપ દાસ પ્રગટ થયેલો છે. એ પ્રગટ કરવાની રાત્રિ અગવડ એમને એકથી વધારે કર મર દત્તી. પરંતુ એ રાત્ર દાઢરમાં ચેતાં અને વિવન આવતાં ચાટકનું. ઉપર પણ પુસ્તકકારે તો એ વેગજ ન સમજા. વિધિથી એ પણ કરના. થયુને પુરવઠના નાના રહ્યો

એસતોજ થાય છે. એમની માલીની મારે જણાવતું તોએ કે મણિભાઈએ પેતાની બધી કવિતાઓ-એમાં નથી રાંચલી. એક પ્રસંગે વાત કરતાં એમણે કહેલું કે, "ત્યારે મેં ઓથી પ્રથમ કેન્દ્રી પાંચો; ત્યારે મેં મારી જણેલી પાંચમે સાતમે. લીલીએ કવિતાની દત્તી તેનો નાસ કર્યો. મને એમજ લાગ્યું કે આપણે તો માત્ર એકલાંજ એકનારા છીએ. ખરેખર કવિ તો કેન્દ્રી જેવાજ ગણાય."

મણિભાઈની રમણચરિત્ર બધી તીમ હતી આ કાદી નાખેલી કવિતાઓમાંથી પશું કેટલીક પ્રસંગોપાત એં ચોક્કસ ત્યારે મને તો દાઢર જે એમની પ્રસિદ્ધ કૃતિઓ છે તેનાથી જે તરતી ન લાગતી, એકાદ વખત એઓ ચોક્કસ માંડવા અને મેં ઉનાચવા મહિયું, પણ એ વખત 'શિયા કવિતાને' એ નામની માત્ર એક જ કવિતા સમાવી અને તે પણ કાદી નાંખી.

એમના પગે તો લેખ લેવા છે. એ પડે એક એ રથને મહુ જલનપૂર્વક લખવાય રથ છે. જ્યારે એ હાથે ત્યારે ઉચ્ચ સાદિ-તમાં વિરલ સ્થાન મોજવશે.

મણિભાઈ સ્વભાવથી જેમ કવિ દત્તા તેમ વકત્ર પણ દત્તા. પોતાનું વકત્રજ એમની રચનાથી છિદ્ર શેલીમાં મુક્યા કે સાંભળનાર એમના વાણીના પ્રવાહમાં તરભોજ રહે. એમનાં મહાં બાળે એ તો માંજળમાં છે. અલ્લેપો કરતાની એમને દંવ દત્તી તેથી પછી વખત થોતામાં ખજાસળદ થોતો, પરંતુ ત્યારે વિષય ચર્ચાજ ન હોય ત્યારે તેઓ આખા કેળવણીકારને મહુર પાડતીયા મુખ કરી દેતા. અનુદાતી બાળમાં એટલી મીઠા-પાણે બાળજ કરનાર વિદ્યત છે

મહિમાકરની લખતલી તેમજ મેઘવાની
 શેષી એક જ દાગી મેઘાલી વખતે બાલનુ
 રાત્રી એમની લેખનશૈલી જેમનુજ કમ્ય
 હેતુ અને તેથી ક્ષણ પ્રાપ્ત માણસ તે
 એમના કહેવાનો માર ન યદ્યુ કરી શકના
 એક અથવા બે મગા મેઘવાની તો એમન
 દેવ જ નહેતી મરી વાગ તદન રમ્ય અને
 શુદ્ધ કરતા આરી મધુર શૈલી માટે પશુ
 આપણા વેપકોમતથી ફેરફારે ફરીઆદ કન્ય
 પ્રયોજન મળે છે એ મરાઠી વાત છે
 રવ કસાપીના સવારો અને મારગીઓ પ્રવાન
 રા ફપસકર એમના તરફથી પ્રસિદ્ધ મએન
 છે તેના આદિ લખમા ના અદર કા પડવાએ
 કાળી આ શૈલીનું કાં દુકા વાગવા વાળી ન
 'આપવી' કહેતી પરંતુ મૈત્રી નૈમાનક
 દાગી કૃતિમ નહેતી એમ ના અદર કાને
 અભિમુખતા પશ્ચિમ દેશ તે આરમ્ભ જમાન
 રાગી 'આપવી' એ પ્રયોગ દુરિન છે મેઘીયના
 મહત્તા માન્યતે અમે કાળીઆજા મ ન
 કે પછે કહીએ છીએ ના અદરકર અમિ
 બનાવવા જે શબ્દ રાપરવા મારે છે ન
 'આદરકર' અથવા કાઠીડી છે અને એ વિગ
 ાણ તે મહિમાકરની શૈલી કરક મ અદર
 કાગી રેતની મૈત્રીને વધારે અપરેયન
 આને એમ છે

ઉપસદ્ધાર

મહિમાકરના નાવદારક અને સાર્વજનિક
 રિવાજજીવન રીત ગુપ્ત પ્રજાને પ રમ્યમા
 રહેલી છે તે પ્રમાણે સખી જ મગા જમાનતા
 જે નિદાનો પ્રજાનાંમા ઘઘ જવા તેમજ તેમનુ
 સ્થાન કવા છે એ નિશ્ચિત થત પ્રજેકુ છે

એમનું ખાલ ઇતર ૧૩ મદ દડ
 ફાળી પમાનમાં મદાગે એમને રમ્યમા
 જ નહેતે રાગી ઉપસદ્ધારથી એ દમેકા

બાહ્ય રહેત હતા ખીડામેરે મદ
 કરતા દમેકા ત વર રહેતા અનિકાગી તરીકે
 નાખતા મોકરો ઉપર એવી બધી મમતા
 નખતા તેમના અ રોદનો મેઘસાથ પજુ
 દે વખત કોરાનો હતા છે। અને મેઘ
 દીન રાખી ગમેતા માણસના દે નરમ
 ન લાવતા એ એવા મથે ના ઉપનીજ
 ન્યા દવા કે નમાર નવ કરી તતારવાની
 અવગણ જ નહેતો પરંતુ આખા કેવરમી
 ખાખાના માણસા પાઠગના અનુભરથી
 મહિમાકર માટે આદર નહી મ

મહિમાકરનો રમ્યમા પછે 'મર દનો
 મનમથ ન ર રજ જ નહીં જાની ન તાન
 ના મહિમાકર પ્રજાનમમા જે મર કરે
 કરતા ન પજુ ન થત ખ રાપીરના માખ
 તે અમને અન્યતથી જ દગા ફેર રજુ એમ
 મીના કે અનુમાર એ રેતો તેમની પ લાગત
 અમેકા રમ્યમાથી કરતા

એમના મરી જમરા ફપર મહિમાકરની
 અપીજ જમાનતા રા પજુ દાગી આરતમમ
 તમેકા કરમાનમા લખ દેવા તે મર ડી નમકના
 અમુક જ આખાની જાતિના પગા થઈ
 આવેમા દત મરાગ સાજ મિતો તમજ
 જાનજાને મેઘ જ દોષ મહિમાકરની અપ
 કમરા એમની વખત મેઘ રાગ અને કેરને
 માથે એમરતની દાગી એક કવાગત
 મારે એ રા આખા અને અમરા મસતા દગા
 ત્યા પેતાક એકે માત જ પડેતો ન ખમે
 કે ન જીંડુ નાથ જમાનાર નરોનું અમેગીઆ
 નથે જ આખી રાગિમ મહિમાકર રામ
 કવા મગા કે મગ જામ જમાનતા વપરના દેવ
 ના મારી કાપ જમાનતા મેઘનુ

અમર અરવત મહુનો વા મથી
 જાગી પુરી મદ તા પી મેકા જ જમા

પણુ' એ દેહધુ અમલ થઈ પડતું તે જોવાનો જેને પ્રસંગ આવેલો છે તે જ જણે છે.

જાતિથી બદિષ્ઠકાર પમેલા દેવાળી મણિ-લક્ષ્મી દ્વારે જાતિના સમુદયમાં જઈ ન શકતા. એમના બેટા પુત્રના યજ્ઞોપવીતનો પ્રસંગ આપ્યો તે વખતે તેમના રનેલી મંબળીઓએ મણિલાલને જોણું ન આવે એમ ધારી દાઢરી આપી હતી. આ પ્રસંગે જાતિભોજન વખતે પંક્તિ જમવા બેસતો ત્યારે મણિલાલ સાથે દર ખુરસી ઉપર બેસતો. એક દિવસે શ્લોક બોલતી વખતે સાથે મણિલાલને જોલવા કહ્યું કે આપ શ્લોક બોલો, એટલે પંક્તિમાં પોતાના બાસપણના રનેલીઓ ને બેઠા હતા તેમને સંજોગીને કહ્યું હોય કે પોતાની રિયતિ પ્રત્યક્ષ થતાં કહ્યું હોય, પણ:

ગુણ શરિમ મામને નિકલસરસાનિલસરાજ-
પરામગુમીફો, પવમિ વસ્ય ચાત વચઃ ।

શ પલ્લવનલેડપુતા નિલદનેકમેદાકુલે
નલકુલનવકઃ કવચ 'ર કાંઠેર્વકામ્ ॥

એ શ્લોક બોલ્યા અને બોલતાં બોલતાં કંઈ ગદ્યગદિત થયો, એમને પોતાની રિયતિ કેટલી અમલ્ય લગતી તે આ ઉપરથી પ્રત્યક્ષ થયો.

મણિલાલનો દેખાવ રચનાદાર હતો. શારીરિક જન પણ સારું હતું. એ જન દોહક ઉપર અજમાવાતું પણ ખરું. એમને ઘેર એક રમેશજાને મણી ખરાબ આગત હતી-રમેશજા કરતાં કરતાં ખાવાની ટેવ હતી. મણિલાલને રમેશજા વાત હતી. બેચાર દિવસ પીત્યા અને એ ક્રિયા કરતાં રમેશજા પાસેથી કે પણ પુછ્યા કર્યાં શીવાય મણિલાલજે રમેશજાનો કાન પકડી એવો તમાચો ધરી દીધો કે તે વખતે તો રમેશજા સંધી ન શકે એ અને વચ્ચેથી ચાલ્યો ગયો.

લાવનમર્યામાં ઘણું રંગે અંગાઉ એક મુંઝા પાવા હતા. તે જોવાતા નહીં. કામકાજ રમેશ ઉપર વળીને આવે. દેહ તો મદરાસીનો હતો, પણ ચુગરાલી હાથા ઉપર સારું પ્રજ્ઞાત હતું. નેમો નીંદર હતા તેમ ખટારી પણ હતા. એમને મણિલાલ સાથે સંબંધ વંધાયો. ખનનાં સુધી સાધુ સત તરફ મણિલાલ ચાલતા રાખતા-એમની અપાવતા ન જણાય ત્યાં સુધી. આ જાણજી જરા વિચિત્ર હતા મણિલાલની મેર-દાઢરીમાં એમની પેદીમાંના ખાનગી કાગળો પાંચતાં મદારાજ પડકાવા, કે જ્યાં જ માંખાં ચીવાજજ મણિલાલજે તમાચો મારી હાથમાં લાકડી આપી મદારાજને પાછળને ખાસજીવી પીઠાય કરી દીધા. ફરી વખત મદારાજ દેવાયા નહીં. કેટલીક મુજરાતી બોપાંઓ લાંચવા લપ થયા હતા તે પાછી લેવા કું મેશક વખત મળો હતો પણ મદારાજને આપી નહીં.

આખાન રીતે મણિલાલ જોખ વ્યતરો શારીરિક જન ન હોતા. ફરવા જવાની ટેવ જુવાનીમાં હતી. પછીથી એ ખંધ થઈ ગઈ. દિવસોના દિવસો સુધી-પરખાં-પણ ખસી રહેતા, કેળવણી ખાતરમાંથી દીવાન એકીસમાં નીમખડ થયા પછીના રાજ્યનું કામ બોણું રહેતું. મદારાજન સાહેબનું અંગત કામ રહેતું અને તે માટે સવારમાં અથવા રાત્રે મદારાજની દંજુરમાં દાઢર થતું પડતું. આવી બેસાર મૃતિ હોવાથી એમના શરીરમાં મેક વધી ગયો હતો અને તેને અગે રકુતિ જોડી રહેતી.

વાચન અને સંગીતના શોખ ઉપરાંત વીજ્ય ખાસ જોખો તેમને નહોતા. કાંઈ જનની રમત રમતા તો મેં તેમને કહી જોવા નથી. ચેરંજ શારી રમતા એમ સાંભળું છે. પણ આનંદમાં હોય તો માત્ર મહુર કંઈથી ચાતા હોય.

અખંડ જ્યોત

૧૯૪૬-૪૭

[અનુસંધાન ૫૬ ૩૬૬ થી]

અખ અખાત નાનું પર મુખી હતું. લીમકાની શીતળ ડાવા જેવી શાંતિ ફેલાઈ ગઈ હતી ને સાવિત્રીનાં ફુલો નેમ્બોની ખતે ખરી વચ્ચે ન્યાયાધીશના જેવી મંબીર-નાથી ભેરીને ચાલુ જે મુકદ્દે આપત્તી નેખાં સાવિત્રી તરફ દમેશાં પક્ષપાત હોયજ. પણ એ મીઠા વાનાદશભાથી તો અમારી બનેલી છવનગાં એકજ ખની રહેતી હતી. અવિત્રીના મોં પરનો નાનો સ્પર્શ તથા ખારે મન કાલિદાસના કાષ્ઠો જેવો રસમર્ગો દતો. ને મારી કમતી મુઠ સાવિત્રીને મન પ્રેમાન-ના જોખાદરજી જેવી-ધનુષી પલુકા-દ-દતી, અને એ બાપરશાખાં દનાં કે નવારે છવનમાં તોફાન એજ પ્રેમ મનાય છે.

મને માંસરે છે કે એક દિવસ પૂં નવાયા મંદી ત્યારે સાવિત્રી જેટુ પાણી લાવી ને નેખાં હટુ પાણી ઉમેરતા પહેલાં ઉભા પાણી-ના એક પાથો જાડી ગળ્યા. માછ જરા નજર મુલ્યાં ત્યાં તો નેજી માગ પાંચા ઉપર પાણી ફેલું. માથાથી “અંબા પાય.” થક મધુ મે માછ લુમ પાડી ફેલ્યા. “થું છેડ થું છેડ” પલ્લુ માથેથી તો એની દમેશની ઝીન મુજબ નાહડી કાઢને એક આંગળીથી કાઢી રાખી-ને કહી રહી. એની આખ ના દમતી હતી અને હું “પલ્લુ માડ આ નમારી ને” એ વાચ્ય ઘોલવા જતો દનો તથા તો કડી દાસ પાણીનો કળમીએ માથ પર ફેડોને કલાવજ-માં “હો દમે સમાધાન થાં મધુ” છે. એકવા નાડું—એટલું” એવીને માંસરે એવી કાકા-જાડી આંખે માગ તરફ જોઈ રહી કે જાણે

દમે ને અખોલા ભેરો... દાસ પાણીનો કળમીએ ફેડો એ તો માછ પલ્લુ નાં મળાં દનાં, એટલે આટું મેહમી “દીકરા” તુ પલ્લુ એજ પ્રામનો છે...” એટલું એલી ધરમાં અખડાટ થયો કે તરતજ “મીઠાડી” કહીને માછ જરાક દસતાં માથાં અને પેલી અખોલા મેનારી તો તરતજ મેરેપ દસી પડી. “એમાં શું ‘મીઠાપાય’ કહે છે? જેટલું ઉંનું પાણી ફેલું” તેટલું જ ટાકું પાણી ફેલું” છે ને?... ”

અમારો વિનોદ કાખનાં તપકું છવન પુરું થાય ને આપું છવન આંમુદમાં ખરી અવ એટલે દમે આચળ જ મસાલું છું.

હા. અમારો નિહોપ આનંદ સાંધો પગલ રહી રાખે નહીં. ઘોડા વખત પછી મારે પણ કોમેજ-માજ-વનો વારો આવ્યો. વેકેશનમાં અપારે પાથો આટું ત્યારે સાવિત્રી-ને દિવસે ખાસ કરી-ખાનં આ પામેજ ભેરી રહે. ન કામ હોય તો કામ કાટે ને કે ન અજે તો માછ પાંચે મીના વાંચવા જેમ. એને ખખર હતી ફેલું એની રાદ નીતો દસજ એટલે ઉપર આટલું પલ્લુ તોફાન ક્યાં વિલા સાવિત્રી રહી શકે નહીં.

ઉપર અને જુદાં પડ્યાં લાગે મને સાંખરે છે કે કાદ દિવસ નહીં ને તે દિવસ સાવિત્રી બારે મંબીર ખની મજ દતી. ને મને ઉપર મગજ આવી ત્યારે ગામ પગ પામે નમી પડી ને-જગજ વિચિત્ર તો લાગે પલ્લુ-અંબે કે હું એમે મેટો ગુરુપ દોડ તેમ મારી પામે એક રેકમી કાપડ પર ફેંકીને પા પગમાં કરાખ્યાં ને એક નાની તરખી હતી પલ્લુ માંથી લીધી. ...મારું આ મદદપ નાનું બેરેલું લામરે, પલ્લુ નાના પાણ્યને એકજ નિર્ભય પ્રવે તો દસજ જેવા મદદપ કાપડ છે ને તેથી ને મદદપ ખન્યા હે પલ્લુ ખાં.

અપોતિ જેવો એકજ સુન્દ આલ્યો: “મૂલો
યથા મે સન્માન્તરંદપિ ત્વમેવ મર્તા ન ચ
વિપ્રયોગ:”

એ દૃષ્ટિ હેઠલી હતી, પણ સજ્જો જીવન
કરવાની સમજાવ જેવા હતી.

* * *

સાવિત્રીની ચાલ થઈ રહી. આજ ફલે
બીજા ધર્માને આજાવે આકાશમાંથી ઉતરતા
અધારપણે. હું જેવા કરું છું ત્યારે
જન્મોજન્મ આ પાર માયનાર માતાની
મર્તિ પાસે સાવિત્રીનું ને આવી ત્યારે જેવું
હવું તેવું—સરમાગ મેં ‘ત્વમેવ મર્તા ન ચ વિપ્રયોગ’
કહેવું ખડું થાઉં છે. પછી કલ્પનામાં બધાં
જીવંતુદાં હરશે ખડાં થઈ આવ્યા જાય
છે મે હેવરે એ બધાંમાંથી જગતી હું મારા
ખંડમાં જઈ સુતેસુતો જગતી કરું છું!...
એમ ને એમ આજે પછર વર્ષ વહી મયાં છે.

એક દિવસ આ પ્રમાણે હું મારી અમાલી-
માં બેઠો હતો. વાંચનાર! કેવળ ન કરે તો હું
ખાતી આપું છું કે આ બનેલી બીજા કં,
જેડી કાઢેલી વાતો નથી. હું બેઠો હતો ને
મારી સામે મીઠાનરનાં લીલાં ગાડાં વધારે ને
વધારે ઝાંખાં થતાં દનાં. અંધની લાલ્લી સમી
ગઈ હતી ને આજા અધાર પડેજાથી પૃથ્વી ઢંકાવી
હતી. તુમિ પડેલાંની ચોડીક પહેલ જેવી લેખ
છે કે જ્યારે ઝાંખાં ઝાંખી પૃથ્વીમાં જુરા રંગનો
ધ્રુમસ. જેવો આજો અધારપણે. ત્યારે તરફ
વોજાઈ રહે છે. આ પણ એવા હતી ને એ
પછીમાં જ અનેક અર્થપૂર્ણ અગમ્ય માથાએ
કરેલી હોય છે. હું બેઠો હતો ત્યાંથી ચોંટ
કર-વાદળથી પછે તીમે પણ પૃથ્વીથી કીક
કીક ઉઠે—આણું આણું વાદળું દેવણું

લાગુ. મેં આંખાં ચોળી ને ચોળણું ત્યારે
મહેનત કરી. આજા આકાશની રંગની એક
મર્તિ-પવન જેવી પાતળી ને પાણી જેવી
પારદર્શક, પણ પૃથ્વી જેવી ધન-ત્યાં જગી
હતી. આંખે ઝાંઝરાં વળે છે એમ મારી મેં
કરી આંખ ચોળી. પેલી મર્તિ ત્યાં જ હતી,
પણ આકાશ જેવી સ્પષ્ટ હતી ને અગિ જેવી
તેજસ્વી હતી. હું આંખ ખેંચાને એ તરફ
લેઈ રહ્યો ત્યાં મર્તિમાં—આહ! શું બોલું?
સાવિત્રીના મોંની સ્પષ્ટ રેખાઓ દેખાત. એ જ
તોડાની આંખ, મરતીભરેલો પ્રેમ ને એમની
સાથે વિરલ એવી અક્ષતી સ્પષ્ટ રેખાઓ!

હું બેઠો હતો ત્યાંજ સડક થઈ ગયો.
કપતાં જેને પૂજ્યાં હોય તેને ખૂલ્લુ પછી કેવલ
કરથી આંખે લેઈએ છીએ? પણ સાવિત્રી
ને નિર્ભય હતી. એનાથી કંઈવાતું શું!

એક પળમાં સાવિત્રી તરફથી કુચી
પવન આવતો લાગ્યો, અન્યથા પાર
અન્યથા હું અનુભવું છું ત્યાં સાવિત્રીના
મીઠા સજ્જો મેં અન્યથા: “ત્વમેવ મર્તા ન ચ
વિપ્રયોગ:” ફલે ખરેખર આ જમ છે એમ મારી
હું ઉઠ્યો, પણ ત્યાં “વહાણા પ્રિયતમ! હું
તારી તરફ લેઉં છું.....ને ત્યાં...મામમાં
તપાસ કરજે.”

તેજ ફાળે આકાશમાં કે દનું નહીં.

હું કલ્પનાના જૂત પર દસતોલસો
આલ્યો મયો.

* * *

બીજો દિવસ સવારે હું જડ્યો ત્યારે
સાવિત્રી પાલ વાદ્ય હતી ને સજ્જો તો સ્પષ્ટ
આંખના હતી. આ નવાઈ શું? મેં એ

એમના સમને કસકસા લાવી કાઢીયાટ પર અમિસંસ્કાર કર્યો. તે વખતે હાલિયાના રોચન પર જે લોકોની ઠંઠ મળી હતી તેવી કલકતામાં પહેલાં જવલેજ દેખાઈ દરો. જંગલના દરેક મનુષ્યને એમના જવાથી આધાર લાગ્યો. ધણીકાએ તો એ ખજર મળવાજ ના પાડી. ધણીકો તો મમજ્યા જે એમનાથી જે દિવસ આગળ મુજરેલા ખીલ જંગલો ધીરજા સર આશુતોષ ધાધરી માટે એ વાત દરો. પણ અતિ ખજર તો સારીજ હરી. રાજ લખને દાઢિશથી લોંબા મુનીવર્સીદી હોલમાં આવ્યા. અને જે હાસ માત્ર એકજ અઢવાડીઆ અમાલે એ ધીરે મમજ્યા દતો લાંબ દાખજે વિદ્યાર્થી-એએ એમનાં છેલ્લાં ફરાંન કર્યો ને છેલ્લા પ્રશ્નામ કર્યાં.

એ મદાપુરપમાં આકાશકાંઠક સકિતએ દતી. મગજસકિતમાં એમની બજાધરી જ માળનાં શુ, ભારતખર્ચમાં શુ, પણ પૃથ્વીમાં પણ કોઈકજ કરી શકે. મુનીવર્સીદીમાં જીજાલુજા લગમગ જે ઝગમગ વિષયો માટે કમીડીએ છે તેમાં માત્ર એક (પીકુ ને સીરીયાક લાખએ) મીયાપ ફરેકના એ પ્રમુખ દત્તઃ અને ને માત્ર નામનાજ નહીં. પ્રત્યેક વિષયમાં એમનું જ્ઞાન ઉંડું અને કોઈ સાધારણ પ્રેક્ષકને કારે જેમકે તેવું દત્ત. ઈંગ્લીસ, જંગાળી, સંસ્કૃત, પાલી, અરબીક, ઇતિહાસ, મણિત, કાપકાસત્ર, અર્થશાસ્ત્ર (Economics), ધીમજુથી, એ વિષયોમાં તો એમનું જ્ઞાન અગ્રાધ ગણાય. અને એ જાણુ છતાંય એમને પોતાના જ્ઞાન સંજ્ઞથી જરૂરે કંઈ ન દતો. પ્રત્યેક વિષયમાં મીખાધવાની કે પુરતોની ચર્ચા (Academic discussion) થાય ત્યારે જાણુ ને વિજ્ઞાન વડા અધ્યાપક પર ઈંગ્લા, પણ કોઈ કોઈ વાર એકાદ એવી મૂલના કત્તા અથવા

અમુક લેખકનું નામ બતાવતા કે અમે જયોના અધ્યાપકોએ અકિત ધરાં જતા.

પણ એમના સૌથી મોટા મુજ એમની રાજ-દષ્ટિ તથા એમની કાપદક્ષતા (Organizational power) ગણાય. ભારતમાતાના કાર્યિય માટે એ નિઃસંદેહ દત્તા. કોઈપણ કાપ ભારત-વાસીએથી ન બને એ તો એ માની શકતા જ નહીં. મરજુના જે સાર માત્ર અમાલથી જ એમણે અમને 'ફેન્ડ' અને જર્મન કાપાએનો અધ્યાસક્રમ તૈયાર કરવા કબ્બે દતો, અને સારે એમના કહેલા શબ્દો દજ મારા જ્ઞાનમાં અધ્યાપક કરે છે: "ધુરોપીએનો ધુરે છે જે આપણે એમની કાપાએ સારી રીતે મદલુ કરી શકીએ નહીં; તમે એવો અધ્યાસક્રમ જોહરે જેથી એઓની પણ ખાતરી થાય જે આપણે ભારતવાગી એ એમની પોતાની કાપાએ પણ શીખવી શકીએ છીએ."

અરેથી જમ્મ રમાન એમના હાલખર્ચ ભારતના ઇતિહાસ અને ભારતની કાપાએ માટે દત્ત. પોતાની માનુષ્યા માટે એમનો પ્રેમ આદર દતો. અને દેશી ભવા એમની ખીલવણી માટે દતેશ એ ફેન્ડક મેલતા. અત્યારે આપણુ ફેરમાં માત્ર કાપના જ એવી વિદ્યાર્થી છે જ્યાં આપણુ ફેરની દરેક કાપા સીખવવામાં આવે છે. વળી દરેક કાપા માટેનાં પાયા પુરતો પણ તૈયાર થાય છે. દેશી સાદિલમાંથી જનધુના પ્રતીક તથા અવલંબીત સંખ્યામાંથી ઉત્તરમંચ (Selections) ના સંચારો તૈયાર કરવામાં આવે છે. જંગાળી, ઉડીઆ, આસામી નજ દીદીમાં તો Selections નાં ફેરમાંક પુરતો પ્રમદ થા. મુકપાં છે અને મુજરાતીનું પદેરું પુસ્તક આવતા માત્ર મુકીમાં જદાર પાંચની

એવા મદાજાની, મદાવીર, કમચોચીનું
અવસાન શા માટે થયું દશે ! કંઈની લીલાને
ફાણ સમજી રહે ? એમનું કાલે જાનન-
વર્ણનું કાલે છે, મનુષ્યજાતિનું કદાચના સાવન-
રૂપ છે. કંઈરનું પોતાનું કાલે છે. આપણે
એમને માટે શાંતિની પ્રાર્થના કરીશું અને

૧૫૨ પાસે એ માગી લક્ષ્ય કે એવા પુનઃ-
ત્મા જેમણે પોતાની શક્તિએનો પુરેપુરો
મુદુપયોગ કર્યો, જેમણે પોતાનું હૃદય પુરે પુરે
સાચું કર્યું તે આત્માને દજી વધુ શક્તિ,
વધુ પ્રભાવ, વધુ જ્ઞાન આપી વહેલો પાડો
આપણે માટે પૃથ્વી પર મેદાની આપે. તથાદત્ત.

સુમનલ્લના રવમં

[અનુક્રમણિકા ૬૭ ૪૦૦ મી.]

પેતા જાના નાકવાળો સુરેશ જન્મ-રક્ત રસ
અમને અરી વાન ને / શરમાઈ નહ જરો
નહોં તો હું જીજ્ઞાસુ થયું કેંક કહી છંદ

તે દિવસ મણિકાદારી પશ્ચિમીની નજ
તમે ખાસ વાડીમાં જન્મવાના હતા ત્યાં તમે
સુરેશ સાથે શું કરતા હતા? પેતા હાજની
પાળ પર બેસી તમે બેઠા બેઠા જલના જોડા
હતા ને પશ્ચિમીમાં જાતલ કેલકતો પાંચપ
દેખાયા ત્યારે તમે કેવા ચમત્કાર હતા? પણ
એ સુરેશ છે એમ જણાયુ ત્યાં તમે બાણે
વત્સલતા જ નથી એમ દાખવી પાણી દવાવવા
મ ક્યું હતું જીવો પુણ્ય વાસની અહીં શું
કેર હા? તમને સીધા જરૂર જણતું મન
થયું પણ વળી તમારો ત્રેહાની રવમં આ
આ રો? તમને લીધે માત્ર કર્તી તમે બીના
દ વ સુન્દર પર પાણીના ઝટા હિસાબ સુરેશ
જન્મને બહોં તમારી માથ પાળે પર આપીને
મેરે એવો પુણ્ય

“વામની” ના : વિવાદ થવાનો છે /

“અને શી અર્થ /

“અને મોગાસા કરેલા હતા

“તે હજી, થવાનો હજી ના અમે પશ્ચિમી”
તમે જન્મ બેઠકારીથી પણ આજાં આમે
સુરેશને જોતા જન્મ પાળે

“તું પાણીને શું કરીશ?”

“મારા વરના માથા પર આજ પાણી
નાનીશ” તમે જોભો બરીને સુંકાજ માથા
પા થઈ હી થાર કરી નારી અથ ને સુરેશ

માથુ ને કપા ખ ખેડો. “હી રહ” આણ
તોણ કરે છે ક? એમ કરેલો દેહો
તમને દેહના પાડી પાડી તમને શી શિક્ષા
કરશે એ વિચારમાં જરા એ તમો પણ
તમારી દમતી આપ્યા જોઈ તમને એણે કાડી
દિધા ને તમે નીતી આપી મીની બાની
કળા કરી પા મ પાડી ગયા આ બહુ થઈ
કે જીવી નથા

તે પડી થા દહા? જન્મ સુરેશ સાથે તમારો
વિવાદ કરવા છે એમ કયું ત્યારે જાન
જાન ન તુચ્છાણી તમારી આપ્યા પડી
અમકલી હતી / તે હવે માથા પર પાણી
નાળી તમે એને ની / કે હોતો પશુ તમે એને
મનારી શરૂઆત એવી તમને ખાતી નરોતી /
પણ દવ તો એ માથે આરે તમે નાશા જતા
ને એ તમને ન જુએ થારે જાને જાને તમ
એ જાન લતા થા / વિશથી એણે તમારી
માથ એક બહુ ખાનડાપણું શકે કયું હતું
ત્યારે તમે અનુ પવાન પોચા કમજોર
અવત કરેલો? તમારી પામે એ બીઆના
જાણ કેમો વખત માં

પરી અહ તમને સુરેશનું નામ લઈ લાંબે
જુદા પીજવતી પણ તે પ તમને એ મમતી
તો જન્મ ને સુરેશને કાળમાં કે નરક
જોડે ક અજીજ કરિતા લખ્યા ૧૧ ૧૫૧
તમે એ અજીજ થેર મારી જા? નીતિસત્ક ને
અજીજ શરૂઆતના પાના કેવા ઉચવાવ /
ને તમે જુને માથે એમી એનો અથ નેમ
વાની આપાડું કરતા પશુ કાપ આપી જન
ત્યારે મોટી કરી દોષ એમ તમે કાળ સતત
તમારા મોં પર શરમતા રોડ પડતા
ને આપનાર પાંચ દમતા દમતા માતી જના
તમને વરસાદની કાશ ખીલવા બહુ
અમત એક દિવસ અમામીમાં તમે પડ્યાના

હોદાં ઝીલતાં ત્યારે મુરેમે પાછળ આવી “આ
ઝીલેલાં અમૃત કેને દેશે વાસાંતી?” એમ
પુછ્યું ત્યારે શરમ અને ગમરાટથી તમારા
દાઘ છુટી ગયા. એ છુટેલા દાઘમાંથી જળા વેરાઈ
જાય પહેલાં તો મુરેમે ને ઝીલી લીધાં. ને
પછી.....! કે નહીં.
... .. ને પછી તમે પરજ્યાં.

*

*

*

છવનમાં તમને મુગ્ધ મધ્યુ દોષ કે નિરાશા-
ના અંતરાત તમારે ખમવા પડ્યા હોય, પણ
હોઈ એકલી ઘડીમાં આ બધાં ચિત્રો ઘડી વાર
તો તમારી રાજની કુનીઆથી દૂર તમને જરૂર
કઈ જતાં દશે. સારા અને મુગ્ધનજીનાં ઈનાં
એ જદા અને આશાથી એ બધાં છવનસરનાં
અમૃત અને છે નેરલો રસ પછીનાં ચિત્રોમાં
કદી આવશે દશે?

રા. વિશ્વનાથ પી. ચૈથનાં પુસ્તકાં.

આશ્વિન ૮ થી | સરસ્વતીચંદ્રનું અવલોકન | કી. ૨૨ આના.

વેદાનસાક્ષ પાતોરથે } અદ્વૈતામૃત { કીમત રૂ. ૧.

અધીના પુસ્તકાં પાસેથી મળશે.

ભાગ્યના ભેદ અને ત્રિવિધના લેખ

બુદ્ધિ ઉપર વસતાં મનુષ્ય મર્યાદા ભાગ્યના પુણ્ય ભેદ જાણવાને અને મહાન લાભો
મેળાવવાને ત્યાગિતારાજાના વિના બીજાં કોઈ પણ ઉપાય નથી.

દોહતા અમરંભ્ય દેશનાં પુણ્યનાં પ્રભાવપરો મેળવી જગજહેર સચોટું શોકમાન્ય અથા
અર્ધાં અપોગીન તથા માલીન સાગ્રેશ્વર પદ્મિ પ્રચાક્રે બોલિયને ભગતું મર્ત કાલે કદવામાં આવે છે.

મળે પા લખે.

દેસાશંકર ભવનીશંકર કથોતિપી.

શ્રી બલિષ્ઠોદય કરોતિય કાર્યામય.

જાપરીઆરોની. મુગ્ધ.

ફક્ત એક આભાની રીતિર મેળવી 'બલિષ્ઠોદય' મેળવી મળી મુગ્ધવત દુર દેવ.

દરિદ્રિંદ્રજી ગોદેલનું લાપલુ.

અનાર્દિ કાળથી ઇંગ્લેંડના લોકોમાં તેજ ક્ષમ્યતામાં રાખેલું છે, પરંતુ કાળજી તેને સેવ્યનીય કરી રહ્યા અને તેનું પરિણામ અત્યંત આશ્ચર્યથી અપ્રત્યક્ષ નથી. હાલનાં એ વાળાને એ સમજાવામાં આવે છે કે ક્ષત્રિયમાં ક્ષત્રિયલુ અને ક્ષત્રિયલુ અનર્દિયલુ અનર્દિય લાપલુ મરિ. તે પુસ્તક છે, અને તેનું કવિય ઓપરેટનાં શરીરમાં અલગ એક પ્રકારે તેનાં છે પરંતુ આજનાં કલેક્ટર બાળે છે કે કવિય પર હાથમાં રહે છે તેમ ન રહે તે બાદ છે કે જોડાઈને જાતે ને વર્ણ તેને સહુ ના હરી પાનાની મતિવિષયક બૂત કવિયે પુત્ર અપદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે.

કન્યા-તેપીલુક (નં. ૧ થી ૬): પ્રકાશક, ડૉ. સુખલાલ નાથલાલ શાહ લુકેનરે રીચીરોડ, અમદાવાદ. મૂલ્ય: દરેકનો રૂ. ૦-૧-૬.

મુજાશયી માંડી બાળક અને કન્યાઓનાં સામાન્ય શિક્ષણ અને તેવી રીતે પ્રભુ નંબર સુધી અને વારપણી આવી છે નંબર સુધીમાં કન્યાઓને કન્યા શિક્ષણ અને તેની રીતનાં મહત્ત્વ સોંપાયું છે.

વસ્ત્રો આપવામાં આવેલાં છે. કન્યાઓનાં શિક્ષણ માટે ને કેપીનુક હાથમાં લામે તેવી છે.

શ્રી જીન સ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીમો (સને ૧૯૨૩ ની મુદતનો અદારમાં વર્ણો) રીપોર્ટ: પ્રકાશક: વડીલ ૧, કારીદાસ મેરાલાલ ગોંધી, અમદાવાદ.

શ્રી જાનસુધારક જીન બાલામશાલાનો તૃતીય વાર્ષિક રીપોર્ટ: પ્રકાશક: મોહરી રા. પ્રેમચંદ મગનલાલ, ભરૂચ.

ચરણદર મોલકુલેશન સોસાયટીનો (આપના વર્ણો સને ૧૯૨૩-૨૪) નો અદરમાં પ્રકાશક: રા. બીઆસાલ કુમેરભાઈ પટેલ સેક્રેટરી, આમુદ.

શ્રી લાલન-નિકેલન-મદા અને તેની સાખા-પસાખા: પ્રકાશક શાહ શિવજી દેવશી. નં. ૧-લાલન-નિકેલન-મદા.

જેન સાર્દારપરિપદ-મુદત પત્રિકા ૧ થી અને ૩ છઠ્ઠા લેખક: રા. જીવનચંદ સાહચંદ ઝવેરી, મુરત.

આ "સુલતાન" પત્ર સંદિયમકાલ સ્પેસી લીમિટિડ માંડે લાપલેકર પ્રચુરમ બદે "પી સંદિયમ" માં નં. ૨૨, મેકદાસ લેન, ડૉ. મર્ચ લાપલુ અને નં. ૫૦, મેકદાસ લેનમાં આવેલી પી સંદિયમકાલ કંપની લીમિટિડ લાપલેકર પ્રચુરમ બદે મલક કર્યું છે.

પ્રપત્ન કરે છે. જેમ કલ્પનાગિય દેવતામાં આનંદ દેવો તેમ કલ્પાત્મક કૃતિ પ્રગટાવવામાં પણ પ્રથમ આનંદ થાય છે. સુવર્ણ એટલેજ આનંદ. એમાંજ કલ્પનમાં વ્યક્તિઓ આનંદ એકાગ્ર બની રહે છે. કવિ અગ્નિને કામ્ય ઉચ્ચારે છે ને જેવો આનંદ પામે છે એવો આનંદ યોગીને પણ દુર્લભ છે. જે ભાવનાત્મક અપૂર્વતા એવી રસરસિયો કલ્પનાગિયમાં આપી, તેવીજ અપૂર્વતા દૈન્યિયાલ્ય વિષય દારા-પથ્થરમાં, નાદમાં, શબ્દમાં-ને અર્નિમાન કરવા મંડે છે.

દરેક કલાકારની રસરસિયની મર્યાદા નેણે સ્વીકારેલું કલ્પનનું સાધનજ ઉની કરે છે. સ્થાપત્ય મારફતે દર્શાવાતી રસરસિય જાંઘડામની સાગમી, તટોર અને જાંબડો, રંગ અને દયાથી મર્યાદિત છે; ચિત્રકામ મારફતે દર્શાવાતી પ્રતિને પથ્થરની સ્થૂળતા, સ્વરૂપ ને નિશ્ચિતતાની મર્યાદા સ્વીકારવી પડે છે; ચિત્રકલા મારફતે દર્શાવાતી પ્રતિને રેખા, રંગ અને પાંચ કાંજુ મર્યાદા સાધવાની પડે છે. સંમીનનું સાધન માત્ર નાદજ છે, એટલે તેનું કાર્યક્ષેત્ર સંકુચિત છે અને તેમાં સરસતા આણવી એ કાંજુ કામ છે. પણ આદિત્યનું સાધન માત્ર શબ્દોજ છે. તેને સ્વરૂપ નથી, તેને રંગ નથી, તેને રેખા નથી; તેમાં તેજ ને છાયા શાપ નથી; તેમાં નાદવૈવિધ્ય આવે એમ નથી. એનો સંજાધ દૈન્ય સાથે નથી. પણ અપરોક્ત રીતે રસિતા સાથે છે. એ સાધન બધાંથી સૂદમ, બધાંથી અરપટું અને જ્યાં જ્યાંથી વધારે સ્થોર છે. મનપહલતા સુદમનમ તરંગી મંદીને આકર્ષ્ય લગ્યતાના હૃદયભેદક સંદેશર સુધી એ આન કરી શકે છે; અને રસરસિયની પુરેપુરી સમૃદ્ધિને દર્શાવી અપૂર્વતાની ઉચ્ચામાં ઉચી ભાવનાનું દર્શન શક્ય કરી શકે છે. આ અપૂર્વતા જેટલે અથિ સદૃશ શાપ તેટલે અર્થ કલાની કૃતિ સદૃશ થાય. આવી કૃતિ પ્રતિ કરતાં ઉચ્ચ પ્રકારની છે; કાંજુકે ભાવનાજન્ય અપૂર્વતાની આછી પણ સરસ રેખા એમાં વડે છે. માલક-એ-એમાંનાં નરનારીમાં રહેલી લગ્યતા અને અપૂર્વતા મનુષ્યના દૈન્યકામ કામ પામનું હોય તેમ વ્યક્તમાં નથી.

એક મેણી જેવા કવિની જાણ કરવાની રીત દર્શાવે તે નહીં. એનાજ શબ્દોમાં :—

“અભાર દર્શન અને અમરતાં અપૂર્વતાએ તેની કાવના પેલી. વિગાધ પૂરેનાં અને સર્વવ્યાપી આકારનાં દરેક હૃદય અને નાદ તેના હૃદયમાં સંચિતમ નરનાં મંદાનાં. દેવી વત્તસાનનાં કાંજુનાં તેના વરમ્યા હોડ પર પડેલાં. અને પૂન્ય બનનારે દર્શનના કે કામમાં જે જે મદના, સુખતા કે મોહને અમર કર્યાં દર્શો ને એ સમજવો અને જાણવો.”

રોડીની ભાવના કરવાની અવજન શક્તિ દરેક વસ્તુને અપૂર્વતા આપી શકે છે. દરેક વસ્તુને વસ્તુ અને મોહક રૂપમાં. મોહક અંજનમાં ને નીરવ્યાજ રહે છે. તેના મગજમાં આપવી શક્તિ ભાવનાત્મક કારણ નહીં રહે છે. કલ્પના સરસતાની ભાવના તેની દરેક મોહકાને પ્રેરી રીત છે. જેની વેગની રમજો

નેત્રીને એવી સગ કમાવવા જ નહીં કાકા, કુકો એ ત્રણેય
 મન કાઠા બેઠા અને બાનાઓ બાનાનેમ ત્રણ અને મરસ એવી
 કૃતિઓમાં એક અષ્ટક એકમાં રચા કો ૬ એ અષ્ટક 'અનકર'
 છે એને ત્રણ મુદ્દા ને અનકર કાઠી છે એમને એવી સુતિ ખરી સુતિથી
 સગ્ય બો સગ્ય સમય માનવકાને મનુષ્ય અને બાવનામાંન કરી રહે છે
 માત્ર આવી મુદ્દાને સગ્યમાં જ પડ્યા માત્ર પરમ જ્ઞાન સમયે
 એમ ત્રણ ત્રણેયના માને છે

કૌર્ભિ એક અષ્ટકી જગત નત્રવેનાના મન પ્રમાણે

નૃપત્યમાં રહેલા અસ્થિના અને તેનું વહી અને તેનિનાની અવસ્થાના પ્રદોષ એ
 કલે સમા નિરતર આવી રચા અષ્ટક છે ન આ કલે કલામક દાવના સહેતુક સજામ
 વિમલ હાથે છે અમા બુદ્ધિ આપ્ય મુખર્મ અમમતાની દાવ પદોષ છે આ આમ
 જ્ઞાનની સય અષ્ટકિન આનક રહેના ભેદ છે બધા વિદેશના નામ પામ છે બધા કલકો
 સમ નરકે બધા ત્રિવિધ ને અને જાણની અસ્થિ પર્ષ દિવા નરમ અષ્ટકાતેરી કિંજાનાના
 જે અષ્ટક તાર રચ છે ન ના આ મુષ્ટક સરભવર સુખર્મ અને નિમલ તાલકર છે એ
 પ દો આ તા રચને કલે છે તે કલાકાર મજ ખાલી નર છે અને તેન કૃતિના રચના
 બંની નર પ્રિયુક કર છે તેથી કલા તેન આ ને રાજ્ય જાન છે નીનુ છે ન નવી
 જરમ તમ ને કી નાના દિવર જે મજ નથી જના જાનના દિવર ઘણ રકે બેલી
 મુષ્ટિના હેતુ છે તેના રચની ખરી ખાસે આ મન કાર કરતે છે અને તેથી કલા ત્રણજાનથી
 અ. ૭ કલાકાર જાન દિવરકિન વર્ષ કો ૬ ન રજાનીને મન પામ કલા
 'સાનામ' કલ કલકુ કે સહેતુક કલા અને અષ્ટક અષ્ટકોષ ત્રણ મન અને
 નેદોષમાં કલે કાર્ય નર મને અથા અર્થ નર મન કલકે અને રચિતમાં સર્વ
 દિવર કિયા ના રચા કલક ન નર એકમા—અર કલામાં કલક
 મર્ય—અર કલે છે ત્રણ મર્ય, અર તેન મર કલક કલ છે (૧)

આ અભિપ્રાયને મનુષ્ય ત્રણ ન નર ના પળુ આનુ ના નિરંચી
 કલક કલક મર મુષ્ટિ સજામ અર મુષ્ટિ રનુ પરમ મર્ય છે અને
 તેથીજ આના સર્વ, આના કલાકાર જાણની જાન રાવ જાવ છે
 અને એમને આના કલકર્મ અથા મર્યો એક સમય જાન અને જાન
 જાવ મર્ય કી નર ૧૬

મકરણુ રર મુ

સાહિત્યમાં સર્વોચ્ચ—કવિનાની સામગ્રી

અનોખા એ આદિઅને મર લુ આ રચમ વળુ ૭ એ જાન
 નિ. આદિઅને મર આપુ છે એ નજામને જે આનક આ રચા નિરમા

૧. Lokenath and his family

૨. History of

૩. ન રજાના મનુષ્ય એ રચ History of Indian

અર્થે વ્યવસ્થા કરવાની ખરી સામગ્રી શુદ્ધચિત્તે પુરી પાડે છે. શુદ્ધ વસ્તુનો નિર્દોષ કહે છે: પણ તેના શુદ્ધ, સંગ્રહ કે વ્યવસ્થાના ખ્યાલ આમેદુગ રીતે આપી શકતા નથી, એ તો કલ્પનાજી જુદીજુદી વસ્તુઓ વચ્ચે એવો સંગ્રહ બાંધે છે કે તેથી એક વસ્તુના કથન માટે અનેક સમસ્યાઓ, સદસ્યો, કે સંગ્રહ ચિત્તો શબ્દો વગેરે આમાં ધકેલે છે. શુદ્ધચિત્તો મન વસ્તુનો અસરકારક મીનાર આપે તોજ તે શાદિત્તની સામગ્રીમાં ગણાય.

જ્યાં અલંકારો શુદ્ધચિત્ત રચના કરતાં પ્રયત્ન કરે છે, એ શુદ્ધચિત્તોનું વર્ગીકરણ એ અલંકારનું શાસ્ત્ર.

આલેખ સાધને એકલે "નર" શબ્દ સચોટ નથી લાગે. મોખાલ આપના સમયમાં તેની કલ્પના આજના શક્તિનો આદર્શ જગત્ દર્શાવે એટલે તેણે કલ્પનાચિત્ત "અકુ" રચ્યું: "નરપુંગવ": ત્યારે સ્પષ્ટતા અને વિશાલ શક્તિની નીર્મિત્ત ચિત્ત આલેખવાની જગત્ પડી ત્યારે તેણે ચિત્ત રચ્યું: "નરસાઈજી". ત્યારે પ્રજાપ અને સનાતન રંગ પુરવાની જગત્ જણાઈ ત્યારે મુખારો કર્યો: "નરસિંહ": ત્યારે તેમાં નેત્ર, આશા અને સમર્થ દર્શાવવાની જગત્ જણાઈ ત્યારે ફરી ચિત્ત ચીન્યું: "નરેંડ".

આ ઉપરાંત શુદ્ધચિત્ત રચના કથનમાં વાસ્તવિકતા જોઈએ, તેમજ અપૂર્વતાની આકર્ષકતા જોઈએ. ચિત્ત જો ચાલચિત્ત ન હોય તો ખરી અસર કરી શકે નહીં; ચિત્ત જો આકર્ષક ન હોય તો ખ્યાલ ચોંટા નહીં. શુદ્ધચિત્તોથી સચોટતા કેમ સધાય એ નહીં કરવું સહેલ નથી; અને છતાં કેટલાક ઉપયોગી સિદ્ધાંતો નહીં શકે શકે છે.

શુદ્ધચિત્તનું વ્યવસ્થા એવું જોઈએ કે કથનમાંથી વગર પ્રયત્ને-એટલે અવાચાલિક રીતે-તે તરી આવે. કથનને અનરૂપ નહીં એવું ચિત્ત મને તેણું સાનું હોય તો પણ કે અસર કરવું નથી.

શુદ્ધચિત્ત જેમ થાઈ વપરાય તેમ તેની અપૂર્વતા વધે છે: અને તેની હાથ પણ વધારે આમેદુગ પાડી દેખાય છે. પણ ધણી વખત શુદ્ધતા કે શુદ્ધચિત્તના લાભોભારથી સચોટતા સ્પષ્ટતાના પ્રયત્ને શાદિત્તમાં નેવામાં આવે છે. કેશરાની સામગ્રીના માર્ગનથી પ્રયત્ન લાગે મળે, પણ સચોટતા સધાતી નથી. કેટક શાદિત્તક શુદ્ધચિત્તના પ્રયાસમાં સચોટતા સાધવા શુદ્ધચિત્ત રચે છે, પણ તેનામાં ખરા શુદ્ધચિત્તની શક્તિ ખીસતી, તે અવ્યવસ્થા ચિત્તોથી સચોટતા સાધે છે. એકલોચર અને લવચીત્તની કૃતિઓ આ નિયમનાં દર્શાવણ છે.

"કેટલાક લેખકો અર્થે વચનના શબ્દોનો અમુચ્છેદ રચે છે: અને સામાન્ય રીતે કથન કરતાં એટલા કરે છે અને લાપકતા દેખાવથી એટલા આકર્ષક છે કે કેટક વસ્તુને વાસ્તવિકતામાં જડી કે છે."

ગવર્માં સહય શાસ્ત્રવિદ્યોમાં સંગ્રહના સાધવાની શક્તિ અધ્યયનિભાં
કાર્યાલયમાં સંપૂર્ણ કલાએ પંડિતી દેખાય છે. મીરાબિના કરીર ને શક્તિનું
કુદે પાળ સચોટ પર્ણના નમુના નરીકે ગણ્યે.

“ જોડી દોરી નીચે દેખાનાં કાળાં સેમસનસમાં-નુદ્ધાંપી શોખેતા, જ્યસ્ત અને
અમુદ્ય તે આંધો આંધા. અતિમર્મ અને ભયુષી કંઠ એવો સમુચ્ચ તે હતો, જે ન
પ્રત્યાય કે ન સખતો અરકાવાય...પણુ આખા કાંસન પાછો ભરી દઈ શકે.”

સચોટ શાસ્ત્રવિદ્યો વિના કાવ્ય કાંઠવનું નથી. કલ્પનાવિદ્યો સદગતની
ગતિ એ અવિરતભાવનું પ્રથમ લક્ષણ છે. અને તેથી મદાકવિઓની કૃતિઓ
શાસ્ત્રવિદ્યોથી ભરપૂર દેખાય છે. પણ પદમાં કલ્પનાને વધારે વ્યાખ્યા દેવાથી
તેમાં ચિંત્તા જેવી સરસતાથી ઉપગતી અકાવ છે, તેવી રીતે ગદ્યમાં કાંઠવનું
નથી. ગદ્યમાં વાળાવિકાનાનું પ્રાણવ્ય વધારે હોય છે; અને મહિમાને વાસ્તવિક
અને આગેદુલ્ય વિદ્યો દેખા કરવા માટે વધારે મંદુરન પડે છે. ગદ્યમાં અહુલન
શાસ્ત્રવિદ્યો આપવાની શક્તિ ઉપર વધારાનું સામર્થ્ય રજાવું છે; અને
વિશ્વાધિગ્ધાન વધારાનાં ભાષણોનો પ્રભાવ તેમાં આસેષેમાં ચિંત્તા પરજ
રજો હોય છે.

વધારામાં રસના શાસ્ત્રવિદ્યા નમુના લખણ દોરન હિરદીગતના
મુકદમામાં રોડીગતના અગ્રિય ભાગાનુમાંથી લખતો લક્ષ્યો.

“ મુલ-ક-દોલો જાગતી દહયો પાળુ આરિચ્છવાનુ દોલો અને પોતે શુદ્ધમાં કુર
દોલો છતાં તેણે સત્કૃષ્ણ આકાશ ને રસાય જગતિનં પશિમામે એના દેશને મનોથી
સમૃદ્ધ મહેનતથી સાચવી રાખી હતી. તેના મરણ પછી શું થયું છે તે જાણવા વિના
મારું અનર્થો માનુસ અપદ્ય ખાંતમાં મથા દેશ તે કાળક ને મુકાં બેનરે; બળીને
રાખ વધારી લીધાતરી નિર્જન ને ખંડિયર થએલાં ગયેલો દુરલો ને હાપરાં જાણનાં
મહિદો ભાવેલા ને મુકાં મળેલા કુદો—ના વિશાલ ને સર્વગ્રાહી વિનાસા ભેડે તે
પ્રગત કે, આ સુદર ને સમૃદ્ધ દેશને દેશને કાળ ક્યાં છે? સર્વગ્રાહી વિગતથી ક્યા
વસ્તુથી પ્રાકાંચ—ક્યા વિનાસાના પરદેશી શત્રુએ—ક્યા અંતર વિમદોએ—ક્યા ધાર્મિક
અનુન—ક્યા શાસ્ત્રના કૌટુંબિક વિમદો—ક્યા દંતકથામાં મળતા એવા. શશરો આદે
તરફ વિચરી, મનુષ્ય તરફ દ્રેષ ને વેરથી ઘેરાય મહિત ને મનુષ્યવ્યવહારના વિકાસક
દેવકે સ્વરૂપ, આનંદનાં દેવકે સાધનો અને જગત માટે જોડતી વૈશિક ને સાદી વસ્તુઓ
પણુ મુલ્ય એવા પાસથી નિર્જન કરી મુકી છે?”

આ શાસ્ત્રવિદ્ય જોડ્યે નેનાથી વધારે જાણકાવનું છે, પણ સચોટ છે.
દેશોચ્ચતિ આનું ચિત્ત ઘોડાક સખ્દોથી વધારે સચોટ બનાવ્યું હોત.

સુલકાંત

[ભાગ ૫૬ ૧૯૮૦]

ઝાડની ડાળ પર ચઢતો દેખ તેમ તેમની
ડોર તેણે હાથની ઝુલ બેસી

માહન માયા

(હાસ્યરસપ્રધાન ચિત્રમ્બ નાટક)

સંખ્યક

અન્યાયક ખુસાવ તવકરી શાહ
સખ્ય માદિયન સહ

—૮૬૬૬૦—
પિરકર

સ શિવતર મહપ

અ ખખ

મુખ્ય યાત્રો

પુરુષાર્થ

અ માયાન ના

નગેનમગમ

માનસા

માહનદાસ

જનમજ

સગદાર હીરામિલ

ગીત્ય નાનાવાવ કવિ

અગદારદાસ રહેવા મુજાભા એક માઈ રેનક મા મરમર થયલા
વિદુઃ થનાલ

અભાસ ન રોનો જમક મધુરિતિ પા

અન્યાયન મેનો તલન પુરાપીચન ચા મએવા પુત

નરોનમરસનો બાવમિત

અમદાવાદના મુસ્લિમ રેલગજ નરોનમન સદાખ્ય રી

પણમનો એક અએમર ત ગુઠાર

જો નાથ દાવર મી એર એ દુક મ દુનદામ ગાપી
અનુધાવ ભોળીબ

ગ્રીનર્થ

માયાવતી

મકુરી

પુખા

અભાજાવમકુરી જલન-અવિઠાવેવી બામમી

અભાજાવમેદની મેળી દીકરી નરોનમની પત્ની

નેની નની મદેવ

નેમ ચાકન દાદિ

આગલા પ્રવેશોનો ટુંક સાર

આંધીમાન શેડ અંબાલાલના બંધામાં અનુભવીઓ પેસાંભે. ચાંપીડ, શ્વેત અને કવિ નાનાલાલની માર્ગમાળો ચાંવડે વિવત અમુલી સ્થલ કે નેકલમાં છેલ્લો પુત્ર સારાખાઈ એ પાલીકમાં અંદરીની પેટીમાં મેંઝવર તરીકે કામ કરે છે તે આવી પહેંચે છે. અને પેતાની નાની બહેન પુષ્પા સુધે વાતો કરી પેતાની પેતાના તરફ ફરી ધ્રુવિ છે તે બાળકા મમાય કરે છે, અને મધુરી અને નંદીલાલના યતનકલની વાંચીત કરી પછી પેતાની મહુલામાં બહુમાં ફુંગી, કુમ કહેવા ત્યાંથી આવ્યા બધ છે. અંબાલાલ પુષ્પા સાથે પ્રેક્ષકતા પેતાના નમકતા સારા નરસા વિચારો માટે વાળવિત એ છે ત્યાં પ્રેક્ષકોથી કંદાલેલી મત્યાવતી ખીચવ સલી આવે છે. વચમાં પ્રેક્ષકો આવતાં પુષ્પા મમતાઈને ચાલી બધ છે, અને પાલકની નંદીલાલ પાન કમ્પાર્ટને આવે છે અને આવાકારી અને નંદીલાલ જાને અંબાલાલ સાથે પ્રદર્શનથી થતા પ્રેક્ષકોના કંદાલા ભાગત રસમરી સર્ચો કરે છે, ક્યાં અંબાલાલ પેતાની ઉદારતાને દેખા છેલ્લો નથી, એટલામાં અવરત પૈક આવે છે. અવરતની કમકમાં નંદીલાલ અંબાલાલ નામ માધવલીની મળાલીઓને મળતી દ્રુતિ દર્શક કેસે છે અને અવરત સુલિત આવી બધ છે. એટલામાં ગાંધીજી તથા રવિનાથનાં વિદેશી હીરકેસિંહ અવરતો નેમી વચ્ચે પ્રેક્ષક વાળવિત થતાં અતે ને ખીલકને આવ્યા બધ છે. પુષ્પા નંદીલાલ દારા-વિનાદ કરતાં હોય છે ત્યાં નંદીલાલ આવે છે. પુષ્પા બધ છે અને નંદીલાલ મધુરીને પરકમની મળાવ્યાં છે હરવા સમગરના હોય છે, પાનુ વિચારની સિદ્ધતા પતાં અટ્ટી નંદીલાલને સિદ્ધકારી પુષ્પા સલી હરવા ચાલી બધ છે, એટલામાં નંદીલાલને મુનો ચિત્ર મેંઝવર વિદેશી ચાગ કરતો આવા તેને અથે છે અને પાલકીનામાં નંદીલાલ તેને પેતાના અવરતની પાત કહેવા માટે છે. તેમાં મધુરી તથા દારા સંજો પ્રેક્ષક વાળવિત ચાલે છે એટલામાં દારાનાં પત તથા પ્રેક્ષક અવરતો નંદીલાલ ખીલવ છે. છેલ્લે મેંઝવરની ખુલીથી અને મધુરીને વરા હરવાની માર્ગેક પેટી રહે છે.

(હવે આવક ચાંચો)

નંદીલાલ

આખા રોન! તું રામેશ ખીલક, પછી ચિત્તા નહીં.

મેહન

ગિના કેવી? તારક તો પ્રેક્ષકમાં અને પ્રેક્ષકોમાં મેં ધ્રુવિએ ક્યાં છે-અલુએ પાઠ બગળા છે, પણ અવરતમાત્ર માલુસનાં રૂપ વરવાતો આ પહેલેજા હરવા ચલે. (હાંનીમાં) તું જોલે તો ખરો કે ચાર પડીયા નું તારા દારાને-એટલે કે મને પેતાને-માને રખીદનાથ રામેશને-તારી પનીના ચિત્તામાંથી કેવો હાસેલી કાડું છું. ચાર કલાકમાં એ તે મારાથી તારી ન હોં તો મારું નામ મેહન નહીં.

નંદીલાલ

તો તો તે મારા પર અભાગ ઉપકાર ક્યાં મળુશે. પણ તને એમ કર્યું હોય તો તું દમક્યાં ના. એ લોકો ખદાર મયાં છે ત્યાંથી દમક્યાં આરનાં દશે તું આવ્યો ત્યારે તને દાખલ કાણે ક્યો?

મેહન

કાણે નહીં. દારાના ખુલ્લા પડવા દના, અને એવક પરકમ દાખલ થઈ આવ્યા.

નંદીલાલ

એટલે તને કાણે જોયો નથી?

મેહન

ના. કાણે નહીં.

છબી, તાકરી, પાપી લઈ આવે છે.]

અંબાલાલ

આલો એ કિયા પછુ ચલે ગયું ?

પુષ્પા

[સ્મિત દારથી] આવતે બાપા !
નરોત્તમભાઈ હોય છે.

અંબાલાલ

[ચક્રમ નિઃશ્વાસ સાથે] હૃદયારવરાજ્યા-
કાંકો વીરો આપણા રસાયણશાસ્ત્રીઓમાંથી
જન્મ નહીં નીકળે.

મધુરી

એમને બીજી કંઈ મદત્વામાંથી છે !
[રંગમ પાસે જઈ ટપાલ તપાસે છે.] ટપાલ
આવી ગઈ બાપે છે.

પુષ્પા

[બાપે છેડતી સારાબાઈનો કાગળ છે કે
નહી તે તપાસતી મધુરીનો પત્ર સોંપી
કાઢે છે.] મધુબહેન ! તમારો પત્ર છે. [તેને
આપે છે.]

મધુરી

[કાગળ લઈ] કોઈએ મારા પહેલાં તે
ખાઈપો લાગે છે. મારા લેનું જ એ કાગળ.
મને એ કાગળ લખવા કે લેવાની છૂટ નથી
આપતા. [પત્ર વાંચી] એવો !

આયાવતી

કેમ હું છે મધુ

મધુરી

કાવશાળની નરવીર.

અંબાલાલ-પુષ્પા-આયાવતી

[સા મધુરીને મેરી વળે છે અને ચિત્ત
હુએ છે.] ખરેખર :

પુષ્પા

તેનાં મોહામજો પુરુષ છે :

આયાવતી

અહા ! કેવી શકિત, જ્ઞાન, સૌંદર્ય !
આંખમાં શું જાદુ લાગુ છે !

અંબાલાલ

પણ આપણે ગયા રવિવારે કોનીકલમાં
છબી જોઈ હતી તેના જેવી અર્વાશે આ
છબી અને તે લાગતી નથી.

મધુરી

[નિરસ્તાર યુક્ત અવાજે] કોનીકલની
દોરોગાઈ અપવાદની સામગ્રી પર દસ્તાવેજ
કાને છે ?

અંબાલાલ

[દબ્બુ છબીન નીકાળે છે.] છે તે
ખરેખર મહાપુરુષ.

મધુરી

અમે અંખ મેં ધાર્યો હતો તેવાજ,
સાક્ષ્ય રવિપતિની નકલ છે.

અંબાલાલ

[નવી ચિંતામાં] પણ આ તરફોર તે
અંચાળી તેમાં તારો વર કું કહેશે !

મધુરી

[નિરસ્તરી] એ! પાપા બની પપા
નહી, એક તો એ કે એમણે આપણા સાથી
પહેલાં દોરોગાઈ સ્ત્રીઓ સાથે છે, કારણ એમના
ચિત્ત બીજું કોણ ખરો પપા ખોલે !

અંબાલાલ

મને તો આમાં તોફાનનું બીજા ભાગ છે.
[નરોત્તમ અર્ધ-ગદગદ અવાજે બતાવે છે.]

પુષ્પા

રહેવા દે, બાપા ! નરોત્તમભાઈ મદત્વા
કાગે છે.

નરોત્તમ

[કપમાંથી હાથ દોઢ તેમ આગમ મારી

મધુરી

[અચાનક હુમ પાડે છે.] ઝો! [કોચ પાસે લગી દલી ત્યાં થય-દહ લગી પડે છે.]

પુષ્પા-માયાવતી

[સાગડીજ] રાં થયું ગદેન!

મધુરી

[એક કાણુ પાછી રાખી પાછી દોષ તેમ]
 નહીં, 'સદજ જરા છાતીમાં ઓચીનો
 દુખાવો મધ ભાંગ્યો.

માયાવતી

[મોદનગમને] કવિસજા મારી આ
 ભયોછ મધુરી આપની અનન્ય કૃતિથી એવી
 મોદ પાંગી મહ છે અને આપને આજ
 અહીં અભ્યાસત એક ઝોટી કાંતુષ થઈ છે
 કે એના અનંદનો ભાર એ મોતે પશુ ઝીલી
 ચકતી નથી.

મોદન

[નિર્ભયિક અવધનામાં ડાળ કથાથી હેમ]
 અનન્ય પશુ હું મી-[મુધારે છે] મધુરી
 કુમારીને કુખકતી બન્યો દાહ તો હું અને
 સદાનો દગભાગી સમજાશ.

મધુરી

ના છ. સ્વીચર, એમ અમલગો મા.
 ફાઇ થા કંદે છે તેમ આપની અરજીજી
 અવધાસિકાને અનંદ-ભિમિજ ભાગી છે.
 [તેના સામે અનિમિષ લેવને જોઈ રહે છે.]

મોદન

[ઝિજ્ઞાસા કરવામાં જાત્રી એક પુષ્પાજી
 રહી મ્હ છે. તેના સામે જોઈ] મારા પશુ
 નહસાય કે.....

અવધાસિકા

[તેના મનનો વિચાર પાડખી] આ મારી
 નાની દીકરી પુષ્પાકુમારી, મધુરી-મીસીસ
 નરોગમ-મોદી છે. [મોદન પુષ્પાને નમે છે]

પુષ્પા પશુ સરિનય નમસ્કાર કરે છે.] આપ
 અસન લેને મદાધય!

[મોદન પુષ્પાની નજીક 'કામ' પર બેસે છે. પુષ્પા
 પશુ તેજ કામ પર હાથલપ લેતી નય
 છે. મધુરી મોદનને જાણે પાડે પુરણી
 જઈ બેસે છે. માયાવતીએ અચાનક ને
 કપો, પાન ન બન્યું એટલે પુષ્પાની
 રાખી બાહ્યે મોઢાવય છે. અંખાગત
 રોડ આંખે બેસે છે.]

મોદન

[એક પત્ર મેળ રહે છે. ડૉક્ટરમધુનીની
 જરૂર જણાય છે.] વાપદાથી હું પદેતા
 આવી જાગ્યો તેનું કારણ આપને જણાવું
 નેન અને મારા પુરાણા મિત્રો, પરિચિત મિત્રાન
 જોવાનો લોભ રાગ્યો હતો તેજ-પશુ નેથી
 કે આપને મોઢા મને દરકતકતી થતા નથી
 દરકતો. તમને જાણવા પીઠાવવા પિના દં
 તમારી કબજા પર આજાર મળેલો આજો
 છું; પશુ અમે કવિસૌક નિર્ભયિક અવધાવ-
 થા જરૂર તો પશુ મેં અથા, આજના
 સ્વાભાવની પદા નહોતી મળી.

મધુરી

[પુષ્પાને દાખવેથી] રૂબું મનદર મોદે છે!

અવધાસિકા

કવિસૌક આપને મેં દમજાંજ જાણવું
 નેમ આ પર અપદંજ નમજો તો અમે મે
 ફાવે થાવું.

મોદન

આપની આતી અવધનાનો માગથી
 અનાર કેમ થાય? જો આપ પદાનગી
 આપે તો મારે અદો વળે પર જાણે એક
 મારી જાસનેવેપેથીની મોઢા કરવી છે.
 આમાં એક નવસકયાની જરૂરમકમના છે,
 અને તે મારે મારું પુરત પ્રસિદ્ધ ફાગ

દલે જુદુ રાજા કરે છે માથ કરી કુ પા ।
દોષમા ગઈ રહીય

અમામાય

દોષમા આણુજી આ રાજાને આપ
દોષમા ઠેઠો તો તા અમાગી અધમનિ

આપને કાને લ
લડી માથ રહે
અમે આપનુ નામ
માથ પડુ તરી
હમિ

મોહન

આપની માયા
અધમ ૦ પડુ
રજી

માયાવલી

દોઢો દો

મરજી અમને
આપા દશાવનો
બોલ દતો તે તો
જુરો થોરો પડુ
આપની પાનપી
કુ અમર વકરો
અવધુ ક વાળી
કોડ કે ત દોરો
મા તાઈ રહેતો ને
કેમ પા માય

મોહન

વારુ તો

પણ કહેતો ને,

અ પમાથી કેહએ દરી મળેઅમર લખિય

ક મગનુ નાન નેકુ છે કે

મધુરી

દાણ આર કદો છે તેવુ એક જાણ

આર, દયામા આણુ છે ખર, અને તે એ

માથરી રાખ્યુ છે પણ આપનીય દરનમિખિન
એ નેપથોથી દોષે અમ મે કામે મનુ

નહેજ

અમાય વ

માગી પુનઃ આપની સી વસ્તુઓ નેકન

મરજી કેમ પા દલી દતો ત્યા પાનદા ર ર પરી જ

કરી એક અમલ સમદરયાન રથાપી દીડે

મોહન

એ મમદમ વિમદ કસાવણી મારી

હવિ નથી માથ ને અગીસ નરોચમ રન

આપને નેકુ નેમાની પાડીજા ને પનો લ-રો

કરી પોથી પુનઃ એમને દવાએ કરીશ.
[આગાંથી વિદવાળા જવરાજ આવે છે.]

જીવદાજ

આજ તો આપના બહુ અનુગ્રહ મળે છે
અમારાયે રોજ ! પ્રયોગ પણ સફળ નીવડ્યો
છે. દર્દે રૂબ લાગ્યા. [મલ્લે દાગોરતે-મોહન-
દાસને-પહેલીજ વાર જોતો હોય તેમ] અહો !
આ દેખાડે મહાસાથ સવિધાબુ !

મોહન

[સ્વગત] આ પીછે જણા ! કોણ છે ?
[મેરેથી] કાણ ! એવું મેં પૂછ...

જીવદાજ

[મોહન સાથે દરેક મીસાએ છે અને
તેમ નંદાથી સમજાવે છે] કવિરાજ ! આ
જગ્યા રેંક પેદાની અવ્યવસ્થા એક આપના
મનમાં આદર્શ સ્થાન રાખી રહી હતો એવી
આશા કેમ રખાય ? સામાન્યતઃ મોટા માણસ
ની વદશક્તિ અતિ નાની હોય છે. આજ
મિત્ર નંદાતમે મને કહ્યું ત્યારથી મારું કામગાં
થી પણ અિય પડી ગયું હતું.

મોહન

[દર્દે સમજાયો-હાથ લગતે તે વાળ
લાખરાયું] તમને વીસેકે ? કાકર ? એ બેનર
કેમ ?

[નંદાતમે] નંદાતમ આવે છે.]

માયાવતી

[આરોથી મધુરીને] મધુરી ! તારો વર
આપો. જોજો, જો કે કાચું ન કાપે.

મધુરી

[દવાસ] એ પ્રમે !

માયાવતી

એ ફક્ત આદર્શ કરી વાત વણાવે
નહી નેવણ સંલોપ.

[મધુરી સાથે કરી નંદાતમે પેલા પંદર
મીસાએ છે. ને તેને હવેથી બરાબરુ ફેરી
લાગાય છે. એ જણુ કમુ વાત ફેરે છે
તે દરમિયાન જવરાજ અને મોહન પણ
આરોથી સમજાવી આવે છે.]

જીવદાજ

મને નંદાતમે આપની તદખીર કરી
જતાવી છે.

મોહન

સમજાયો.

જીવદાજ

હું તમારી સેવાગતની કોઈ કમુ છું-
જીવરાજ નંદાતમનું સુખ સાધવાના પાત્રમાં.
અને યથાશક્તિ સદાય પણ કરીશ.

નંદાતમ

[બસામણો ઉતાર વાળતો નેવ તેમ.
મોરેથી] એટલું પણ વિવદાસ નથી ? સામા-
ન્ય સુખતા પણ વીસરી જઈશ ? મને તેવા
સુખ અતિથિ પણ આવે તો મારાથી અનિશ્ચિ-
ધર્મ કેમ સુધાય ?

અંબાલાલ

[મોહનને] આ, મારા જમાતા-પ્રેમસહ
નંદાતમસ-અહીંની પ્રગટાત પાછાજાવો
રસપણુસારના અંબાપક.

મોહન

આપની પીઠાનથી પરમાનંદ થયો, નંદા-
તમ જેઠ ! [દરતમેજાપ અને તારાંધાર.]

નંદાતમ

[કરકાંઠામાં] આપની બહુ મહેર છે
કવિરાજ !

નંદાતમ

તમે અને હું-આપણે બંને વચ્ચે માત્ર
સજી સદજ સવિધાકત યજ્ઞ થયો છે. આપને

સારી વિદ્યાન મરે
આધ્યાત્મિક વિચર
મ નહીં રાકે

મધુરી

[પ્રિયાને આ સગથી
આમ અમીઝ તું માનત
તેા તારી આગે
લીપી ૧]

માતુલ

પર દર રમ
આપો માએ થા
છે ન હર છે

મનની પુષ્પા

[ન મનીશ] મો

અ માયાન

ન કહુ તે કહી
મરે કે આતનાથી
તેમમા નહીં રમ વ

ઉવરાજ

નરદી પદેને દક્ષ
મારો મારે પર
તપ્ત

મધુરી

[અમનેથી નરોત્તમને તમે કે કહે ન
કે અ રે કથા]

નગાનમ

[તેજ મદ્યારે] થા મરે માક કવેનુ
કલ્યાણ

પુષ્પા

[એજ રવે] ન મારીને ખુશ કયા

મારાવની

મધુરી તાર અપો ત ન પૂ ન વ

નગાનમ

[મે થા મોદને] ના મણુ આ
પર કાંડી આપનાથી કપ વ મયાન નહીં
રેણુ હોત્યા પશુ નહીં અને દેવેશમા પશુ
નહીં મળ ના કવિરામ અમગજ મરેમ ન
ધનુ પદ

હવરાજ

અહીં તંબર નવુ ભોર છે અને કવિ
રજ લીજિભી અવગા કર નહીં એ મે ક
ભાવે મારો પર નવ કલ્યાણ પુ

મોહન

આટલી માયાથી આમંત્રણ થાય તે
તું જાણે તો મારા જેવો કમચાંદાલ કોણ ?

નરોત્તમ

પધારો કવિરાજ, આપનો આવાસ ખતલું.

માયાવતી

[આવેથી મધુરીને] વાહ ! આ વિવેક
નરોત્તમને ક્યાંથી મુઝાવે ?

મોહન

[છવરાજ સાથે દસ્તમેસાપ કરી] ત્યારે
એ વાત, પેઢરાજ !

છવરાજ

નમસ્કાર, મહારાજ ! [સૌને નમસ્કાર કરતો
ત્યારે મોહનને સહ નરોત્તમ જમણે
સ્વાગતથી જવા કાગે છે.]

પુષ્પા

[નરોત્તમને હસારત કરી યોજાવે છે.]
કેવી દબે જમવા બેસવું છે ? અંગ્રીજ કે દેશી ?
હું તેની ગોઠવણ કરાવું.

અંબાલાલ

દેશીસ્તો.

નરોત્તમ

નાજ, ટાચેર કે મંચીજ નથી. એને તો
અંગ્રીજજ વધારે માફક આપશે. અને આપણો
તો ધર્મ છે કે આવા પનોતા પરણ્યાને
પમદ પડે તેમજ કરવું.

અંબાલાલ

[સંજેદ] 'તકુ સારું', ત્યારે એમ કહે.
[નરોત્તમ ત્યાં છે.]

માયાવતી

ત્યારે તો સૌને વસ્ત્રાલંકાર પણ રીનમર
ગદમવાં પડશે.

મધુરી

હું કંઈ સાદી પહેરું ?

અંબાલાલ

સૌને ફાવે તેમ કરો, હું તો ખાલી
પહેરેજી પહેરી બેસવાનો.

માયાવતી

ખાલી ! આજે !

પ્રથમાંક સમાપ્ત.

[આ રસિક નાટ્યનો બીજો ભાગ આગળ અંકમાં]

હૃદયેન કરાણુ સ્વ દેહનાં હશે! દરી અને
આજ્ઞા આપ્યા.

મારી જોડે આવનાર અકિતને જરા
ઉઠાં રહી મને પુછ્યું: “શું જોયું?”

“કે નહીં, સંસારમાંના દર્શ અને દુઃખનું
મિત્ર આ રથને દેખાય છે.” મેં કહ્યું.

“દુઃખ અને દાર્દન્ય કે?” જોણે પુનઃ
પ્રશ્ન કર્યો.

“ત્યારે વિશેષ જ્ઞાનું?” મેં પુછ્યું.

“ત્યાગનું” જોણે કહી દીધું.

હું અમર્યો. જે વસ્તુને શોધવા હું અંગ-
માં જતો હતો તે વસ્તુને સંસારમાં જોઈ
હું આશ્ચર્ય પામ્યો. તે અમર્યને જોઈ રહે
જોતો જોતો હું વિચારોની તરંગપ્રલિમાં તથ્યો.

“શું વિચાર કરો છો?” જોણે અચાનક:
“અમર્યમાં ત્યાગ નથી જોવા કે શું?”

“અમર્યમાં ત્યાગ હશે! તમે જેનું જોતો
છો! એ અંતરે પણ કેમ! ત્યારે અમર્ય-
અંગો ત્યાગ કરતાં દીધા છે ત્યારે અમર્ય
ત્યાગ કરે! નહીં જ અને!” મેં કહી દીધું.

“માથું પુછે તો ત્યાગ એક અમર્યમાં
છે, કયું છે?”

“ત્યાગી ધન્ય છે તથા ત્યાગ...”

“પરિત્યજ્યેયમ્ પીઠે દીક્ષ્યાં”

“એક કહીયું-‘ત્યાગ’ કે નહીં”

“ત્યાગી અકિતી કુમળી અનિત્ય”

મારાં મોં ને દૂર પહેલી મંગલી દિવ્ય
મુનિને જોવા પામ્યાં. તે અમર્ય અમર્ય
અમર્ય, તેના ત્યાગનો મહિમા પ્રવચન દેખાવો.
એટલામાં મોક કવિની રચના આ આવનાં
તે ગાતો ગાતો હું ને અકિત અંત આગળ
વધ્યો.

“ત્યાગી સર્વ અમર્ય અમર્યા

મહા ને તાત, અંધ

“જેને દેવે સતત બરો,

પ્રીયુંતો મિત્રસિદ્ધ

“પામેષોના વિવશ મધુનાં,

બાહ્ય વંશ પાંખાં

“જોણું શું એ તપ તમ રીતે

જોત બાળ તથા.”

કરતાં કરતાં અને એક નિર્મલ નહીં
પામે અમર્ય પહેલાં, તેનું અંતર જેવું હતું.
તે અમર્યને મિત્ર ઉદાધને મળવા જતો હતો.
તેમાં કુવર્તીના તરંગ પ્રતિષ્ઠાને આવન રતો.
તેની ગતિ અપમ હોવા છતાં નવરથના
મંજીર મળા જેવી હતી. અમર્ય નામક
સાગરની પ્રિયા સાગરમંજીર હોયને!

તે નદીના તટે એક આશ્રમ દેખાયો.
અમર્ય પવિત્રત્વ આ રથને તપ આચરવા
આવી જોઈ હોય! મેં માથા મિત્રને પુછ્યું:
“આ આશ્રમ કોનો?”

“એક લાભીનો.” જોણે મિત્ર કરી કહ્યું.

“લાભીનો! એમણે શાનો ત્યાગ કર્યો
છે?” મેં કુતુહલપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યો.

“એ મર્યાદાત્યાગી છે. કેમકે તેને
તમે ત્યાગમાં નથી હેતુતા તેનો એમણે ત્યાગ
કર્યો છે.”

“રચયેતાને ત્યાગ! ધન્ય જે એક
વીર નરો! એમનું નામ?”

“મહાત્મા મોદન!”

“અહા! મનમોહન મોદન! હું સંદે
નામ ને કેવું મુદર રચાન! આનો તે અમર્ય
ત્યાગ દર્શન કરીએ.”

“આ આશ્રમ અનુપમ છે!”

“અનુપમ દેમ ન હોય? પૂરે મદર્પિ દધીચિએ આજ રથને દેદો તોમ આપેલો.”

“દેદો તોમ! કેને માટે?”

“દેવેના દિવાળે?”

મારી પ્રજા દત્તી કે હું મદર્પિ વીરો
દેકે પુણ્ય, પણ ત્યાં જિભેના એક અંગે જલ્પકતા-
પૂર્વકે પુણ્યુ: “બાપુ! એ મદર્પિ હોણ
દત્તા?”

બાપુએ મલાવ્યું: “પૂરે આ ખગખગ
પહેતી નદીના તટે મદર્પિ દધીચિ પોતાની
પત્ની જોડે આશ્રમ આર્ધિને રજા અને સમ-
કંવે કલાપીના કથનાનુસાર-

“કલ્પારના રતનમાં દિન ભવ ચાલવા”

ભગવત્પ્રાપ્તિથી ભર્તે પરિવ્રજા રામ.”

એમના દિવસે મુખમાં જવા લાગ્યા.

એક દિવસે પુરવટા જોડે સર્વ દેવો આવી

પહોંચ્યા. એમણે મદર્પિને જણાવ્યું કે: “મદર્પે!
‘પ્રજાસુર નામના રાક્ષસથી તસિત, દેવોને આપના
અરિથએથી જરૂર છે માટે કૃપા કરી તમારાં
અરિથ આપો તો મધુ ભાકમાં તસિત
જનોનું બહું ચાલ!” મદર્પિએ હા કહી.

“એવે ચાલ્યા અગળ મનને દેવાને મુખથી”
અને વેડીક વારમાં તો-

“આત્મા કોટી સદીરને સર્વાધારિ પ્રાપ્ત્યો”
આટલું જોતતાં જોતતાં બાપુનાં નેત્રોમાં
અશ્રુભિન્ન આત્મા અને તે વિરોધ જોતી
સકથા નદી.

અદા! ‘ત્યાગ’! તે હજી મેં ત્યાગને દિધો!
ત્યાગીએના ત્યાગને સંભારી રક્ત કરતા એક
ત્યાગીને જોયો! અને ને ત્યાગીનાં દર્શન
માનવીજ જ્ઞાન મધુ કે આવા ત્યાગીએ
સંભાર્યા પણ છે. હું ત્યાગમાં જઈ નવે
ત્યાગ કરાંથી પ્રાપ્ત કરી શકત?

જોવાનું એને રહ્યું, કેવું કામ કરે છે એટલુંજ આપણે જોવાનું છે.”

કારકુનનો લાંબો ચહેરો સહજજ નિસ્તેજ હતો તે વધારે નિસ્તેજ બન્યો. ‘એનું’ હલકું ફેંક નીચાપાસ હતું. પંદર વર્ષનો દત્તે લારથી તે કારકુન રહ્યો હતો. તેણે કાળાધીળાં કરીને તો નહીં, પણ અનેક અધિકારીઓ નીચે અનેક સ્વભાવ રુખીને શીરસ્તદારી મેળવી હતી. એટલે એનામાં પોતાનું તેજ કે પ્રભાવ પડે તેવી શક્તિ ન હતી. છતાં કુદરતી માથે સ્વભાવ હોવાથી મારું કરવા તરફ વલણ રહેતું. સાહેબના હોડાની સખત્રાઈ જોઈ એ વધારે નરમાશથી બોલ્યો:

“લૈયો બટ્રીનાય ત્યાં પચીસ વર્ષથી નાકરી કરે છે.”

“એની ઉંમર કેવડી છે?”

“દસો આશરે સત્તાત્રણ અઠાસત.”

“ત્યારે હવે એ કામને માટે નાકાયક છે!” સાહેબે જવાબ વાળ્યો. સાહેબના મગજમાં અત્યારે અધિકારનું તોહાન છવાયું છે એ ચતુર કારકુન સમજી ગયો અને તેથી બીજી વખત થત કરી તે મીન પારી રહ્યો.

એવું બન્યું હતું કે રંગકુરના રટેશનથી થોડે દૂર-આસરે એ એક માછલ-રેલવેની સડક બહેર સડકને કાપીને જતી હતી. એટલા માટે ત્યાં એક માછલ રાંપવામાં આવ્યો હતો. બટ્રીનાય લૈયો આગે પચીસ વર્ષ થયાં, એનાં બે બે જળમગ્નત લાકડાને આડું હાથવતો ને ગાડી બધા એટલે ઉભું કરતો. પણ સરંતલુકથી થોડા વખત પહેલાં અસ્થિત બંને તો રહી ગયો હતો. આજે રંગકુરના રટેશન પંચ દ્વારેક સુપ્રીટેન્ડન્ટ, દ્વારેક ઇન્સ્પેક્ટર ને કારકુનને એમ પાંત કરી રહ્યા હતા.

રટેશન પર ગાડી ચાલી ને સાહેબ પોતાના ટખામાં મેહુવાડતે બેઠા. બેસતાં બેસતાં પછુ એના હાંથીબજી રંગકુરને આનંદ આવતો હોય તેમ વારંવાર તે એની ‘એ વાત કરતા હતા.

“એ જગ્યાએ કોઈ અનુભવી અધિકારીને ચપત્ર માછલ નીમતો!”

એના ઉદ્દેશ અપેક્ષા ગાડીની સીમેટીમાં હાંથી ગયા. જાને નીચલા અધિકારીઓમાં સંજામ કરી ને ગાડી રવાના થઈ ગઈ.

શીરસ્તદાર વિનાયકરાવ હમેશા સીધી નાકે એ જમ્મુ માછલ દુરવા ચાલ્યો જતાં. એની કપાળા દાયાવાળી લાકડી, દક્ષિણી પાંખડી ને બુનો બાગથી રાજેસો વેશમાં કુચ્છો આ રસ્તા પર નિયમિત ઉદ્દેશાં દસ વર્ષ થયાં મુસાફરી કરતાં. બટ્રીનાયની ઓરડાંએ બેઠા ને બે થી બેસે ને રાયસાહેબને આવેલા જોઈ લૈયો પછુ પોતાની નાનીશી વાડીમાંથી બહાર નીકળી, થંડું પાણી બરી પાસે મુકે. પછી જાને પરદેશીઓ. સુખદુઃખની વાતો કરે ને એમ દિવસ ચાલ્યા ગય.

આગે વિનાયકરાવનાં મંદ પગલાં એ તરફ વળતાં હતાં. ધીમેધીમે એ ત્યાં પહોંચ્યો ને લીયાને ન જોઈ ફેંક આશાંમ પાળી, પોતાના હમેશના ઓરડા પર બેઠા. ઉંડા વિચાર કરતો તે લીયાની સુંદર ફિત જોઈ રહ્યો. બેસતો પોતાની ઓરડીની પાછળ વાડા જેવું કરે એમાં ગય, જલગોદા, ફેંજી, કેળ ને, પોષિય નાખ્યાં હતાં. એક કારેલીનો માંડવો ને વામેળને માંડવો પણ જાનાપો હતો. ઓરડીના દા પાસે થોડાં જાતનીનાં ગય. આવ્યો કાયમીર ને તુલસીની કયાનાં હતાં તેમજ આમજના લાગમાં એ ચાર નામાંસન અડધાં પર વેમની જીડીજીડી ભલ મહલ

“સાહેબ દરે ધર્મે રૂપમ ના મહા બધ મળા એ” બાળ દરુષીઓના સંધર

માણસ જેવું મરી લીકું હતું એવી ચાર તરફ
સૌ કાંઈ વાત એકી બધી જાણી જાતી જાતી
જનારી હતી તે નીચે જમીન પર પાછી ફર
જેવી રૂઝુ માર કરી હતી એ દેવાની એક
બકરી આમ જાણી હતી વિનાયક ત
વેસાનું થર અને તેનું કવચિત્તવ એક રથ

એટલામા દેવાના પ્રમાણી એક બાર
તે વાંની છાતરી બધાર નીકળી વિનાયકને
તો એ એકદમ પાછી બહાર જાત તે લેના
સ્વર રૂપ સંભારે

“લેણ તારા બધાર તારાંકે રૂ”

“કેમ છે?” કહી તેણે બધાર જાત

આજે બાળકો રૂપ થવ નવ થવ દેના
તેમજ વિનવક ત પછ એકા બ વાટીન
થવ જાત રૂપ દેના એક વિનવ
સવ રૂપ એ જાણે નવક ત
જ્વાર આજવાજ તેજે વિનાયકને બેસે

“એકો પાની” બકરી જાતે આપણ
સુખાદેવ છે કાંઈ રૂપ જાણા આજે
તેણે વિનાયક દેશની દેવથી વિનાય
પામે જાત વિ નવક મીથાડીન બધા
એના ૭૬ રૂપને બધા તમાજો રૂપ
જાણા

વિનાયકનાં પ્રમાણ નીચે રૂપ

લેવાને આ જગ્યા પર કેટલો ખર છે એનો ખરો ખ્યાલ આજેજ તેને આવ્યો. આસપાસ ચારની વાડ હોય, બાજુનું ઝાડ હોય કે બોરડીનો ઊંડ હોય, પણ દરેકે દરેક જાણે કલ્પ નિધાનમાં પોતાનો ભાગ આપવું કરી લેવાએ એ પડી ઠરી જવાનું મન થાય એવી રીતે તાનીસી વાડી જતાની હતી.

પણ આજે વળી તેણે એક નવું દ્રશ્ય જોયું. લેવાએ વચી દારૂ વાડીવાળાની ઊંઠરીને પુત્રી જેવા લાડપીં બોલાવી. ચિનામકને આ દ્રશ્ય નવીન લાગ્યું, કારણકે પાનીને આજેજ તેણે જોયું.

“આ ઊંઠરી કેવી લેવાદાર?” આજે ચિનામકણ ‘લેવા’ એમ ન કહી શક્યો.

“આ વાડીવાળાની છે. ખીચારી આજ દિવસ થયાં બહારી દોહી કે છે. એનું ઘર કલ્યાણ કરે!”

પાની કંઈ પાર્શ્વિકો ચળકતો લેણે લાવી હતી. નાની બાર વારની ઊંઠરીની આંખમાં કાળજી એવું સુરેખ આવી રહ્યું હતું કે ચિનામકણની દષ્ટિ ત્યાં જ એ કલાલિયાન પર ચોંટી ગઈ.

“લેવાદાર! દવે હું જઈ છું છું!”

“ઠીકાળીને ઠીકી?”

ઠીકાળી લેવાની બહારનું નામ હતું. બોણા પ્રકારે લેવાએ ઠીકું જોઈને તેનું નામ ઠીકાળી પાડ્યું હતું. એવાં નામ આધુનિકમાં ઘટતાં હોય તો આધુનિક પણ કરતાં સારું લાગે! તેજજ કલા નામ તમા ગુણ ચામ.

“હા લેવાદાર!”

“ઠીક ન. કારે વહેલી આવજે હોં!”

પાની આવી ગઈ. પણ થોડી વાર ન થઈ ત્યાં પાડી. ફરી: “લેવાદાર! આર દિવસ પછી ઠીકાળી છે તમારે લાપશી ગરજાવડી નથી?”

હવે લેવાને ઇચ્છનામાં આંતરની જૂઠી આવી લાગી. તે દરેકો: “અરે! ઠીકરી! આરે લાપશી છી?”

“એમ કે હોય? લેવાદાર! આ જાણે, બુટલો ને તમે કે નહીં કરે?”

ચિનામકણે. નિઃશ્વાસ સુક્યો.

“ઠીક, લે થોડાં વધુ, લેવી ન. પણ જલ્દી જાણ કરાંતી નહીં હોં!”

“ના દારૂ! હું તો દવે ઇચ્છુ. ભરું છું.”

પાની ગઈ. કલ્પનીની નાની ઊંઠરી લેવાએ આટલી મમતાથી ગાંધી રહી હતી તે ચિનામકે આજે જ જાણ્યું. એણે ધીમેથી પુછ્યું:

“લેવાદાર! આ મોંઠરી તો દવે તમે સુકે!”

“દવે આર કેટલાં વર્ષ કરવાં છે?”

લેવાએ જવાબ વાળ્યો, “પાંડુપાંડુ તો પાંચ.”

“એટલે જ છું?”

“દવે આજ આટલી અવસ્થાએ રોતે

આસરે ભઈ? હોડારો પોતમાં રશે, ઊંઠરાની વડુ લાગી ગઈ. દવે એકનું પેટ છે તે ભગવાન

દેહ દાંડે ત્યાં સુધી કાગ કરતું ને ખાતું.”

બીજાએ જવાબ વાળ્યો. ચિનામકણ અત્યંતકરણે લેવાના જવાબથી વધારે ને વધારે

નરમ જનવું હતું.

તે સાંજે ઊઠ્યો ત્યારે એને એકજ લાગુ કે બેવાને એની વાડી પર માથી પણ વધારે ગ્રેમ હતો.

બીજે દિવસે ફરીજ સુકીને કંઈ બરાબર નિખામર ઝોંટીમયાં દાગરં થયા હતા ને

સામે પોતાનું ચિત્ર કુશાલીને ચિનામકણ જેવો હતો.

“કેમ રાત? તમે લેવા બીજાનાની જગ્યાએ કોને ફેરવો છો? એ જોયું એ ઝોંટો

જયો વખત કાઢ્યો બોલવામાં આવે છે!”

નાદેમે પેતાની માદરાકિત માટે કરકુને
અભયની પમાવણી શરૂઆત કરી તે વાત
ના મેળી ખુની અપાતી તે વિનાયક તરફ
ગાડી રહ્યો

વિનાયકના મનમાં બાળમક માવણી હતી
એક વખત તો ખીઆમણી થોડેક કાગળ
પણ દેખાતો, પણ તરતજ એના હાથપર
ધ્રુવા લાના તે તેજે સાદ્ય તરફ ઝુકી
અનામ બની

હિડી મથા પોતે જુન કરી તે તે મમજ મો
ફરડી લોગણની કવામા ન પાવડ દોવાથી
તરત થોડો "સાહેબ એ તો હુ બીજા જ
વિવાદમાં હતો નેમા મદીનાયની જગ્યાએ
મહુને મેહરવા લીક પાશે

હા અને બેલાને નાનામ મવાડની
નોગમ આપી દે "

જકુ સાકે ! શીરસ્તવાર વળીને મનામ
બરીન મદાર આ પો મો

એ નાની ઝાળી કે મેહરવાર દરિય પાન એ રુન કહી તે સાબર ન પા

બેલાદા નવા આમણા ના ૭

વિનાયકમવ " વિનાયકરો રમાકલેમ
હેમે રમજ કહી કરી 'નમે શુ કનુ ?
વિનાયકે વિચર કપો તે અરપા બુઝમન
અપેશુ સામા તે ભોલ મ એ નહીં મને
સાહેમે હોડ કાકવા દે
કમેશની નુવાળી નિમ્મલના લાનાનુ
જ જમાવણ સાગી વિનાયકના દોઅમ

પણ વિનાયકે જદ બેલાને કુંક મઃ કરી
બીજે દિવસ બેલાને માગેજના દણુરમા
લાવણ માં એક દાપો તેજે મોકલો ડોસા
દરબર મો સાહેબ પાનના જોરડામાં
આવણારીલા રમાવથી હજ એક ગજ સ્થાન
મેકો દમે

' જુમાસ નામ મદીનાય ' "

“હા.”

“તુમ જાડા છુડા હુઆ. સરકારી ખુમ નોકરી છોડ. અજ તો આરામ ચાલીએ!”

“હા હા. ધોળાં નોકરીમાંજ આવીશો!”

“અચ્છા.”

અને સાહેબ બદીનાથ તરફ જોઈ સ્થો. બદીનાથ એક ડગલું આગળ વધ્યો, “સાહેબ! હવે ધરે પડપથ શા માટે જાવ અમારે છો? આજ હવે મને કોણ સંધરે?”

“ડેસા દીકરા છે ને?”

“હા ના. પ્યેમ....” બદીનાથ વધારે બોલી શક્યો નહીં. “મારું કુપડું ને કાકાં એ જ દોકાં છે. હવે જેમાર છેલ્લાં વર્ષે ત્યાં માળખા હો!”

“A fool sentimentalist (અર્થ: શતભા.)” સાહેબે ડેસાના જાહેને માનસચાચ માં જોખી લેયા.

“ડીક. એ વીરો વિચાર કરીયું, જોયું. દમણું જાએ.” સાહેબનું છેલ્લું એખેલું વાક્ય આવ્યું. આ શબ્દ બોલે તારે એની મુસદ્દી બીડીની ટોચ આવતી.

લેયો બદીનાથ ધીમે પગલે પોતાને કુંપે ગયો. જે જમીન સાથે પચીસ વર્ષે જાળના જેમ તે રમ્યો હતો તે જમીનને હવે ચોડા દિવસ માટે છોડતાં એનું રૂઢ હલ્ય પુજનું હતું.

બીજે દિવસે વિનાયકરાવ રજવા ગયો. બદીનાથની નોકરીનો આ છેલ્લો દિવસ હતો. લેયો જોટલા પર જ વિનાયકરાવની રૂઢ જોતો હતો.

“હા હું ચક્રે ખરું?” એણે વિનાયકરાવને આનુસ્તાથી પુછ્યું.

“તમારે જનું પડશે!”

બદીનાથ જાળગળો ચક્ર ગયો, પણ તે દમિતમાં આવીને બોલ્યો: “કાસે સવારે?”

“હા.”

અને વિનાયકરાવ તરતજ લેયાનો પગમ પડ્યો!

“અરે! અરે! રાપસાહેબ! આ કું?”

“લેયાદાદા! અહીંથી પરભારી કાસે માં ચેર આવળો. મને તમારા છોકરા જેવો માં ત્યાં રહેજો.”

“અરે રાપસાહેબ!” લેયો શીકું દસો “એ તમારી ઉદારતા છે, પણ હું આટલામાં જ આ જમીન પાસે રહીશું.”

વિનાયકરાવ ધાણું કે બીજે દિવસે જો દાદાને જાતગર સમજાવીયું. જાને હાથા લ લેયો આંખમાં આંસ રહિત વિનાયકરાવ બેસી પડ્યો. બીસાડીનાં જે તથા બચ્ચાં એના રૂઢ શરીર પાસે અંટવાતાં હતાં.

“રાપસાહેબ! આ તમને સોયું છું કે રૂઢ એટલું જ બોલી શક્યો ને પછી છુડા પડ્યા.”

બીજે દિવસે અવારમાં દિવસ ન ઉરો. વિનાયકરાવ આવ્યો હતો. પાની પણ આ દોડી લેવા હાજર ચક્ર હતી. વિનાયક જોટલા પર બેસો, કારણ કે લેયો હતો “આવ્યો નહીં હતો. માંતે ચક્રને પા જારણું જાખાણું, પણ ખારણું તે ખુલું જ.”

“લેયાદાદા! એ લેયાદાદા!” “કહો છોકરીઓ માથાળુ સ્વર રીમમાં” “ટોપથી જાડુ સ્પષ્ટ ખાસર કરતો હતો.”

“લેયાદાદા! માતો માતો, ડીકડી-વું બિપદાદાએ જંતવા આવ્યો નહીં.”

પાની વધારે મેં સાદ ખાંચી ' અને
આ તમારી દીવાળીની સાખની, દાદા !

આ વખતે વિનાયકરાવ હોતો ન્યા આગળે
સુપકામાં આગ ને આગળ તદ્દ બેઠાહતા
એટલે નીરાતે હિંતા દતા એના સરીરને
પસીને બીનાડીના બન્યા ખેણી તથા દતા
ને ખમીના બન્યા હેક એની પથારી પાલ
મેરી કરણ સ્વરથી બે બે કરતા દતા

વિનાયકરાવની આખમાં આંધ્ર આ મ ને
ને અદર નો

પાની દાદાના સરીરને હલારા દમળી
દતી અમ પડી બેઠાહતા હોતી રહેને
પમડું ' કરેના હોગે એટલે પોકરી આવદમાં
દમળી દતી વિનાયકે પમે જાણ સરી
દવાબ્દુ ન મોટેથી સુખ પડી

' બેઠાહતા !

સુપકામાંથી કોઈ ન કાઢે માત્ર મેંસાદા
અન્ય સુખા તથા

વિનાયકનો ખીલ્લો બેઠાહતા આફ કાગી
૦૧ ને તેની આખમાંથી આંધ્ર ખાત્રા
ને પની તરફ ફરીને ગો થો

પાની મેટા ' બેઠાહતા બોતમે નહીં
અને માની સમય કે ન માની શકાય પણ
એ નાની હોકરીએ બેઠાહતા સરીર
પાસે બે રદન કરું ' કે તે રદન હજી ત્યાં
માખરે છે ત્યારે માલ ઇક્તમા વીજળીન
જેવા અવકા લાગે હ અનન્ય સમય ને
અમારે આપણ મેટી એ અદર ની કરી
અથવા મરે

બેઠાહતાની વાડીના દવે ક્યારેન એરી
સ્વભાવ નથી દોના મેસતા અકળીએ
બોતલી ને કોલન અદર-વાલ ને વેળાની
અદર માલી જતી એવી સદિ હવે ત્યા
નથી કામ કરનાર બાકમાંને બદલે કામ કરનાર
સરીર ત્યા હ વીખર્મી મદી કામઅમ્ય છુવનને
આદર કામ કરનારને શુ કરે ' સસ્થા
મકિલના ખાતરી જ પ છુવનને શુ કરે '
વતરાદ મિલમિલ જગતને બદલે સમય
મિલન શુ કરે ' આ મતરાદમાં એક વખત
જમન પબ્દ વત જેવુંજ રહેને

વિદ્વાનોને

અર્પણુ

લેખક:

રા. 'વિનોદકાંત'

ચિત્રકાર:

રા. સુશીલ

જે આદિની કાપડી દાખા દાખામાં કપાડી પાતાં ફરવડી
કેટલીએ વાર... આર્પણી.

લો 'કા' અને 'વેદીઓ દોર' કહે છે પાતુ
હું ખાની આપી સકુ હું કે
મારામાં વેદીઓની ગોખાંચુસકિત નથી તેમ
દોરની વાગોળવાળી, વેક કપડાની અથવા ઉપકાર
અદાવવાની સકિત નથી. હું ઉપકારનો અર્થ
આપકારથી વાગેતાર, આગરનો ખીર અને
'વેદોને માત્ર નામથીજ જોળવાનાર છું.

આ બધું દીવ જેવું રપટ છે, છતાં
જ્ઞાન નેતું નથી. હું 'વેદીઓ' નહીં ને કા

અને. તેવો કહેના દોષ તો તો વળે સમજાયા.
આપણે મન વાળીએ કે- ખરી વાતનો વળી
ખાર કોટ કે વેદીઓ ન કહેવાયું દોષ તો બહુ
વાંચવાંચ ન કરતું. બરમસારમાં ખરાબર
ખાન આપતું. સર્ગસંબંધીઓ મને તેવાં
ચલ્યાં દોષ-ખરાબવાળાં દોષ, બહુ અપ્રમતવાળાં
ન દોષ, કે બહુ નીનિમાન ન દોષ-નોએ
એમની નોંડે સારાસારી શખની ને છંદગીના
અર્પણે સ્વચ્છને તેમાં કાળ વેંચા માંડે...

આવા વિચાર ન તાત પડી નરંગી એ
ભવગત્યા મારુનું પશુ સુધે ગાંધી આદિ રાખી
એકે

પશુ જીને એ કે મે થવા નથી નેજે
પશુ લોકોના ચામડાકુપી વીધાના મંત્ર એ
મને તો યાદ રે સુખી માણુન કેમ જાણ
તુ દશેર કે તારવ નવ વેસની દશેર

જન નમ માનગો નીજને એતુ
એતુજ કરવાનુ મુર કે તરે અનનમથી
સર્વ કુષભવવાને દુષર હાય કર કે તરે
જનજાના અમરે એ પશુ નરે તો કો મામ
મી વડીઆપ કે વાચક જનમ નહી
(જે વાન આ નીચના પ્ર માની કરશે)
ને કાચી અને વેડીઓ દોર કહેવર કેમ
ખરેખર અને ને એ માખરીન ન. મ.
તજુ છે અત અપમાન આ તુ ન દવા
તવ મમ તોકમનક ત કથી પશુ ખતી
કકુ તેમ નથ અને તપીજ મન છે ખતર
જાનમ ખતર જવગત્યા એ
અગત જવગત્યા ખતર કુડીઅ
માને નીકરપણે તો ખતરો જ કુડી

પરે તારી જવગત્યા નિત્યા ભાગ્યો
એ પૂરીના તક

લેખક ને વિચારે એ અત સુધી જાણ
પુત્રોડા વિચારો વ્યાસજ એ જાણ વખાણ
પુત્રો એએ ક્યા છે અને કુનીઆવ નેમની
હાએ દા બા છે પશુ મરે આ દુનીઆ
અને નેન પુત્રામરી લેખકો નેકન જવાઈ
અવતુ છે કે વાચન કેમી દુષ્ટ વરતુ છે
લેખકો જુમિને કેમ્યા આરૂપ નેમના
પુત્રોડા કેવ બધા મુજા મુખમે મરે જાન
દાર છે

તુ પાને વચક નેમક કે વિચારક નથી
એટલે આ અનનું પ્રતિષ્ઠા ન કરવનું અને વા

સંજા થશે રમતો જનનાર વન રમનાર
કરના વનુ મગજ એકે કે તેમ

કરીશ જની શકે તા એકવ પુરવવા
થી આ લીંગે કવાડીની છે તમને પશુ
ન રજાર અમ તો નથી કહી ન મુ કે
કરીશ જમ દવ તો એમ પુત્રોડાથી
મ દષ્ટી ન જાણે છે કે તમને અ જાનની
મુકેલીએ ની કેક મમ દતી તમને મની
કે ન એવી શરત મજા કેમ લીંગ
ન મની વખતે જવાને જ જાણના દબવેથી
ને મામ મરે કે પકી જવગત્યા ન જુમિને
નીન-એની નેમને પાવાને ખાત્રા નહોતી
પશુ ઉ કારણ તો એ કે દુસ્તકો કક
માણુમને સદવાગ મમે રધારે જવરી અને
વજગત છે એ તેમને રાદવજ વામ
મજ શક્યા દતી

અતુ મ્મ લીનુ કાપણ જા કવિઓ ને
માદારેખા નથી હાનુ એગતી મનો દા
અતી સદિત્વરથી મજુ મ્મ તાવ છે કે જ
જવન જોડીને એવા ખાજીઆ જાનના
જ તમો મગજન અને જ કથીઆ કે
જવગત્યા તુ તામ નેમને રોમ્મન પુત્રોડા
નિદ સન કવિજીવની જાન અવ કે
અમતી આ જા અને તેમથી અમકે છે
અવગત્યા જામતી અમા એમની જુજનરન
બુજી રકે છે આવા મા માએ જુદી કા
દેવ કે ક્રક કમોડી પત અમજાના હા
અમુકેપશુ જાનમ કેવ દોષ છે કે કરીશ
જમ દવે તો એકવ જુન થી

એવા વિચરન મસમ પતી અનુમન
જા જાક અધીન મન અનુ છે કે જુતો પી
કવગતી જાનમ મરવતી પ્રતિષ્ઠા ખરખર છે
જે દેશકાવ દુનીઆમથી પગરી મવા
જામન મ અને જે નેવાઓની કુનિમે ને આનુ

નસાગમ તમે જેમ વધુ રાખો તેમ તમારું હૃદય, મન, આત્મા, સમિકતા-અધુએ પરવાર-વળોજ થયે વીચરે. એક અર્થે એ અવગતી ને આકર્ષક વાચક તો આ વાત એાખ્યેએાખી કહ્યું પશુ કરી રાખે છે: "મારા દિવસો મુએલાંની સેતનમાં પસાર થાય છે, તેમના વિચાર તે મારા, તેમની

ના લોકથી યુગ વાંચ્યું બાંત અમર થવાની અભિલાષથી યુગ લખ્યું, તેનું પરિણામ શું? એટલું જ કે આજે તેની એકાદ બે કવિનાએ નીચાળીઆઓ જોખે છે તે રીયાય તે કાળે સાંભરેલોએ નથી, મરેલા નેડે જીવવામાં અમત્કાર હશે; મરેલાના વિચાર આપણા કરવામાં દુશીઆરી હશે; બધાનો

પરમી પશુ તેમના વિપત્તિ આપણના પાસમાંથી હુકમ ગતા નહીં

પણાઓ તે મારી" શી પ્રજ્ઞા! જીવતાંજીવત પરલોક મેવવાનો કેવો ભયંક્ર પ્રયોગ! 'જીવને આસ તણી સમાપ્ત' ભવ ત્યા સુધી તો આ લોકમાંજ રહેલું જાત્ય કે જે સદિકાર બધાના નિયમનો એા મિર્કાજ થાં.

બને એ સત્યને પંડિત તરીકે પંડવા-

નિયમ તોડી તેજો ખોદ વહે: રવો એ પરાક્રમ ની નીચાળી દરો; પશુ-પશુ, એ બધાના બહા-માં કીર્તિની આવડી જામરી ખોટ ખમવાનો વેપાર, આદિ-કાલથીજ અનંત ને અસુખ કીર્તિના ઉપાસક એવા મનુષ્યામાં ને ખેડવાનું મન ન થાય તો કોઈથી તેને દોષ દેવાય તેમ નથી.

મરેલાં મારણસેના વિચાર વાંચ્યા કરવા સામે અને તેમાં રચાપચ્યા રહીને જીવન મળવા સાથે મારો સાથી મોટો વાંધો એ છે કે એ ટેવ મારા વ્યક્તિત્વને વધુસારે છે. સત્કદાડે એમના વિચારો વાગેલા કરવાને લીધે મને નવો વિચાર એકે સુરેનો નથી તેમ તાજગીમાં એકે લાગણી અનુભવાતી નથી.

"My days amongst the dead are past....."

—Southey.

મોપણુ વિષય વિચારવા મનુ કે તરત એન
ગીં જોને છુ કહ્યું, સ્પષ્ટીકર છુ સ્વ
અરી મને એનીનો મન રહેા હતા એજ
અધુ અને સામરયા માઁ મારે લ જાણે મન
કે વિચારકાગિજ ન હાલ અને મરી
આપરને ઘડા રાગે ને તા જુલો એક
દાખલા હાકુ

મે તરત મરમ પર આતુનિક કાગળાના
સાકુરોા નીશે એક વિચારાપણુ મનથી
નિવધ લખેા તમા મે પત્રાથી માલિ
કમન પેટાની રસા હર્ષદ રપે મર
મટમરી એ સડ હોમન ન માગ અગણિ
વિગતો ને વિદુ રિમિના અધારો ઉતર્યા
હતા પણ મારા પરીક્ષાને એ પકાવાની
કે કામન અધ્યાહ નહીં એ નિપુરોએ મરી
મેલેગી મુનિ પર રેરા મરોા કે
બહુ ખાણી પચનુ નરી તેમ જા વાચવથી
વિચારાનુ નાં તમ કાગળી જાે વજુ કે
વધણુ જાનુ જન નવીન કે અધુ વિચાર અને
આપી હાજા નથી અના પર ક્યાન બેગમે કીમ
બનિવવા કે જાન વિષય દાખલા સ્વા
ભરે

વર્ત

તે વિચાર્યા મારી ઉપલી કુવ એ છી
થા અને બીજાના સખાજુમા પાડુદવેભારે
ભારે કુ દાખલ અવતરણે કે ઉતારાન
મરતીઆ એક છુ ત્યારે અને દવાના
વિચારો અને આવે છે એ જાણકા તમ
કેમી જોખણપગી કરી હશે કેટલી બધી
કેટલુકામ સલામપૂરક પારસ અભિજાને
મીઆ હશે તેજે એ મધાને કલમ વિષ
તર મેા આ હશે કલમ લખકાલર જગી
લેખ લખતી વખતે પાતે જાધા વાચી જાને
હશે નાથી કલમ લખે તે મુદીને જુલો
કાલો દશે એ ક્યા જે ક્યા રોલશે તેથી

મીઆજાણુમા વિચારી જુખ ને દાવની ઉત
ખાલો દશે-અને આખરે આખરે તે એવી
મુનિ રચમે જે પાતિના અસજા જાાર નીચે
આરકાની હશે જે બાની રાગકાથી ભવ
બની હશે-અને જે કાં રે કે જે, માન જે
સ્પષ્ટકર બહુકરિયા નામે પાતી છની
અધુવતા કે પના, સર્ગશકિત અથવા અમ કુ
નિથી હેકલ વચિત હશે

આ જાગતમા એક નવવર નથા પાડ
વાનુ માન અમ નેનને ના કે વહક
જાએતે મને કે 'મરી વગી વિચરવાનુ
મા મારા પુનઃકી કરે છે અને તેની
હવા થાન કે કેટલે છબી માદમ ! કે
છે કે દુનીઆમા સર્વ આકર માન કાહ
પણુ રોગ લો રેમથી દોરાધા ચિના રવનવપણુ
હરેક જાગતનો વિચાર કરવો એ છે પછુ
અને આજાણી વચાદ મામ કહવો છે તે
નથી પોતે વિચારતા કે નથી કાના વિચારથી
દોરાને પોત ના પુરત ! જેની પર તેનો કાણુ
રહી હોં તેવનજ એ કામ માપે છે એટલે
પોતાની તરફી મરી જાવ અને થગી પુનઃકે
ગેહુ કે અધુઅવણુ વિચારે તે તેને સધા
આવજાનુ પેને કામારી પણ હોં મરેખર
આ સ લેખ મરવ મુખી માણુમ !

એ આવના સ્પષ્ટકર કાલના હા સન
દાવ નથી કદશે એટલી અધુવ હ આ
એક મને વડુ એમલા માટે સાલે છે કે અને
વચાદ જાણુ અમરોા દસ્તીમ છે ને આ
એકજ જાણુએ કિહાર મેહ નીખનો નથી
આ દુનીઆમા આપણી વગી કામી બધી
ચાલે નીઆ કરી હોં છે એ વિચારો મ નાપ
વચારી વડુ જાન કરે જાણ તમારી ને કરી
જસદ કરે કાજુકર્તાઓ તમારે રહીક રવા
મત તેમ કરે મર્મશુકમે તમને પાયેખર

પસંદ કરી આપે: વધુઓ રોજની તમારી રસોઈ ગોઠવે: આમ અને તે તમને મહેનતમાંથી મુક્ત કરવાની ચિંતા ચાલી આશરેને સ્થા કરે છે. એ જાણું કામ સંસ્થાએ ને સંધ-બજારે બેર થયું કરોઈથી થીકે ને ધરે છે. એકેએકનું બાળર મંદી કરતાં તેજ તરફ ધસાવે રહે છે. આ સંજોગમાં કોઈ ઉસાવી સંપ્રદાય-સ્થાપક થાયે લે કે દરદરેય પુરતેએ અપધારી વતી વિચાર કરવાનું સોંપવું, ને તેની રીતસર સંસ્થા થોડે નો સ્થાનએ અને આત્મનિર્ભરને નામે ચતુર્થની રહેશે સ્થા રામાનો પણ તેને હમરો અનુયાયીએ પુરા પડશે એ નિરાકર છે.

આ કામનું ખરું વિચારીકે તે પ્રવક્તા-સમજ છે એ મતજબની કાર્યાલયની ઉમિત છે. મારે મને, આ કે કોઈ પણ કામનું ખરું વિચારીકે, ત્યાં સમાવેાતો પારચય થાય, સક્રિયો દસાય, લાભકાર મજે ને અનુભવે સંધરી સકાય-એવા સંચારવ્યવહાર છે. સ્વછવ રીતે છ'દગી માગતી હેલ તે સ્વછ ગાળુસો પાસેથીજ ખરું જ્ઞાન મેળવાય. એ વખતે એવેલાં કદાવણીની મદદ નકામી નીપડ છે. અનુભવાના રત્નાકરમાંથી જે મજે તે પંડીતાઈના બેંચરમાં કહી મળું જણ્યું છે કે અધાર, કુળાધિમાસા ને જળાંભાસકાં એજ પંડિતમથજ, ને પંડિતહયાની મીઠ-કન હેલ છે તેની કોણ ના રહી શકેલ અજ-ગત, એ ત્રણે બીજેનું પણ સક્રિયમાં સ્થાન છે એની ના નહીં. નહીં તે તે પોતેના મનોદાનમાં કપિએના દાસ થયા હતા તેમ આપાર પહેલાંજ પંડિત અને પુસ્તકપાનાને આપણે દુઃખીઆમાંથી બાતલ કર્યો હેલ.

પંડિતના પ્રેમીએને એક બીજા ચેતવણી એ આપવાની કે પંડિત થયા એટલે દનેમાં

માનજ મજાએ એવી સમાજમાં રખે રહેતા. પંડિતો અપમાન પામ્યાના દાખલા - એકએ તેટલા મજે છે. વિદ્યાનું મર્વન જ્યતે એ ચુલો ઉચ્ચારનાર પિદામદથી નહોતા એમ જાતનું અધરું નથી. તાંત્રિકારેસના નાશન પર્વથી પંડિત જગત્રાયને એણું આપેલું ને નેમણે એ દેશ છોડેલાં: એજ-મત્રપંદરના કહેતા પ્રમાણે કાલિદાસના અગ્નિચથી પદેમાણી વેંગમરાગએ તેને સલા-નીક્રક કર્યો હતો: અનેને એના સમકાલીનેએ ફોરેસમાંથી કાઢી મુકવાની વાત જણાવી છે અને એતેન તો મુદ્રાઈને આધારે એકે સુધી કરે છે કે રામમાં એક કાલે પિદ્યાન મળાવું એ માગ ખવા બચુગર હતું: તેમજ રામનો જયારે સૌથી એકા વિદ્યાસેથી હતા ત્યારેજ સૌથી વધારે બદાહુર ને દમિતવાન હતા. આથી સમેદ હાલિતો પંડિતની પામર-વાના ક્યાં હોઈ શો ?

આજકાલ ભાતલાનનાં સપ્પાણો ને મંચે મનાને મુંઝવી નાંખે એટલી સંખ્યામાં ને એવી ઝડપથી બદલ પડે છે. તેમાં થું થાંચવું ને થું નહીં, કોનું કણું મળવું ને કોનું સારે પડવું, કોના આદેશરે અનુ-સરવું ને કોને હુલાવાપા કરી તેનું રતણ કલ-લિસ કરવું—એ કરાની મમજન પડતી નથી. મુશ્કેલીમાંથી જયવાનો એક માત્ર ઉપાય મને તે એ દેખાય છે કે એવડી જેવી બીજાનું અસ્તિત્વજ નકારવું. નિમ વિચાર ને નિલાનંદ-માં આપણે એટલા વધારે મસત રહીશું તેટલી સચિત્તા ને પ્રતિષ્ઠા આપણામાં વધારે સિ-સવાની એ એકકસ હાદરજુથી. આ વાત સાચીન કરવાની જરૂર હેલ તે રહીશ. કે

[પણ મારે જુઓ પૃષ્ઠ ૫૧૧]

લેખક

૧. કૈનાસાવ આણેકલાવ મુનશી

બી એ, એચએન બી એલેફેં

ધમ્મ સંદિકસસદ

નેપથ

એકે બાદી ૫ કમની પ્રમુખ > "સુજરાત નાથ" અર્થે હમે તેને આ વાતના પ્રસાદ પામે
અ ગણાન થયો એવો અ વાતનો ન વાતો દેવ તેને મદ નીચે અ પેરી અભાન બર છે

જયસિદ્ધેવ સોવડી

મીનગદેવી

મુંબાવ

ઉદે

દાદાક

સોસ

ત્રિભુવનપાલ

કાશ્મીરાદેવી

કાક

મ જરી

સજરાન

પરશુરામ

રાજે ગાં

રાખ્કદેવી

અ રીસ, પામ્કનો રાજ બી સુજરાતને નાથ

ગભાવા

મદા અમાત્ય

મત્રી અને અમાત્યો મતાધીર

મત્રી * કુર્વિનીનો સત્તાધીર

મત્રી

રાજનો મત્રીને ને લાકો † દકમપ :

ત્રિભુવનપાલી પત્ની ને મીનગદેવીની મત્રી

ત્રિભુવનપાલનો પિત ને મદરાજ

તેની પત્ની

સોસનો પ્રામાણ

તેનો પુત્ર

સુન્દરકનો રાજ

તેની રાણી

આગતાં પ્રકરણોનો સાર

—સંકેત—

વિભાગ પહેલા

જયસિંહજીએ મોકલેલા ફરમાન મુજબ કાંઈ બેઠાના લોકો આગ્રમને બુદ્ધિમાનું ફરમાનથી સોંપી પાછાં તરફ જવા નીકળે છે. શાણી લીલાદેવીને તેમજ રાણકદેવીને થયું તેને તેમણે છે. ત્યાં જતાં તેને સંત સાંધુ દેશવંદનારિનો પરિવ્રજ થાય છે, અને ખેતે તેની પાછળ એક ગુપ્તચર મોકલે છે. આથી ગામખંડ મંત્રી ઉપર મુખ્ય થઈને તેની બાળ કાઠવાની મેકરમાં પોતાના બચિવના સારા અને પાછળે લાઠ સેનાથી વળાગળા રહેતાં દેવાપાસને કાઠની મેકરથી જતાં હોય છે. કાઠની મેકરમાંથી બળતો ઉદાવવાની દેવાપાસ જેવો સ્વતેજ દેખાય છે એકલામાં કાંઈ બંને આવી કેટલીક રજતક પાછી જેલમાં કુટુંબ તેના રજતકમાં સોંપી લેય છે. મંત્રીના મોકલેલાં પટેલ આગ્રમથી જયમળના પામીને તેમજ મંત્રીના પ્રધાનથી અંબલા પાછી હેમવંદનારિ ખેલાત લેય છે. આ બાબત દેવાપાસ બેઠાના કાઠના પદ નાથક અને કાઠના દેવાને બોલથી કોઠાર ખાલી કરી આપવાનું તેની પાસે જમુલાવે છે-તેની શરતે કે કાંઈ પાછો આવે તો દેવાપાસ અનાજ બરી આવે.

વિભાગ બીજો

બુદ્ધિમાની પાછાં જતાં કાંઈ લાકી આગળ ઉતરી પડે છે અને પોતાનો વેપ બેમાને પહેરાવે છે. આ વહાલને પ્રસાર આમળ હુણાડી દે છે, કોનારે ઉભેલો વાગસદ તેને કાંઈ સમજ બચાવી લેય છે. આ બાબત કાંઈ જુનામદ લેય છે અને સાચાં જોડું સ્ત્રી તરફ તુરત દેવાની પ્રતિજ્ઞ લઈ પછે ફરે. રજામાં તે બાળકાજીને વસ કરી લે છે. પછી તે રાજ્યમાં તાણી લીલાદેવીને મળે છે અને જયસિંહજી મન દેવી તરફ ન બેસવાનું વચન આપે છે. પણ ત્યાંથી જયસિંહ આગળ જઈ તેને જુનામદ લેવાનું વચન આપી જયસિંહ આપનાં સગર્જ લેય છે. પછી ઉઠેલાં ત્યાં આવી જુનામદ જોડે સંધિની રેશી ખતાવે છે ત્યાં કાંઈને બાહે બેમાને લઈ, વાગસદ આવે છે, પણ કાંઈ આપી બેઠા કોડી નાંખે છે. ઉઠેલાં જયસિંહ તથા કાંઈને વિદિ મદિ જવાનું કરે છે. કાંઈને રજવાનું વચન મુજબ લીલાદેવીને આ છે. વાગસદને બનાવથી સમર્થ કાંઈ થઈ હુંવે બસાય છે. આજ્ઞાએ મદિ પરમાર એક નેકરને કદ કમી પાતે કાંઈથી જગમાં ઉતરવાની ફરજ પાડવા કાંઈને મળવા લેય છે. ત્યાં તેને કાંઈ સાચી ચક્રમક જરૂર છે, પણ સમાધાન થય છે. નેકરને છાતી દેવા મુલક પરમારને કહે છે ને તેમ કરવા અપસિદ્ધેવ તેને સમજવે છે. પ્રેમકુવર ને સમર્થ લીલાદેવીને ખંડ રજવારે છે ત્યાં કાંઈ રાણીને મળવા આવે છે અને રાજને વસ કરવાની મુલ્તિ મુજાહે છે. બીજે દિવસે પોતાની આજ્ઞાને લેન કરવારે સિનકને કાંઈ ખાવત કરે છે એકલે જયસિંહજી તેને કદ કરાવી, સમર્થ લઈ મેકરમાં તથાજના નીકળે છે ત્યાંથી કાંઈ રાજને રેપ બીજા મેકરમાં તરફ બેય છે અને આ બાબત રાજની રેણી, મેકરનાવક અને તેના સિનકને વચ્ચે જયસિંહજી મુજબ થાય છે. રાજ, પરમાર ને એકમત સમજ થાય થાય છે ત્યાં રાણી મદિ આવે છે અને એવાન રાજને લઈ લેય છે. કાંઈ જાણી પડવાનો વદેસ કોઈને પડે છે.

વિભાગ ત્રીજો

પરમારમાં દેવાપાસ સારના રજાકેળીને કુટિ ઉભા છે અને તેજ દિવસે નર્મદાની આરવિના ઉત્તમ વચતે આંબડ છપાઈને મંત્રીને નારાયે છે. મંત્રી રાજને મદિ આંબડ વરેવે આવે તથાજમાં જાય છે. રેશી ને સેમેથવ જયસિંહ લેવા આમળ લેય છે. રજા ફરવાં જવામાં મેકરનાર મળતાં તેમને ઊંચી નેકરી અને તેની ઊંચી અનાજ લઈ આવે છે ને સેમેથવ નવીમાં ઝંપલાવે છે. મંત્રી આંબડ પાને સગર્જના રાજી છે. એક સાંકે મળી આંબડ મંત્રી સાથે કાંઈ બચિવને વિચાર કરે છે. બીજા બાબત રજા અપસિદ્ધેવ મુજબી લેખાડી કરે છે. પરમારની આજ્ઞાથી સમર્થ દ્વારા કાંઈ જાય છે એ વાત રજાનારમાં. પ્રસિદ્ધ રજા રજા રજાને મેકરની પાછી જી, તેને કાંઈ જાણવા જુનામદ મોકલે છે. બીજા '૧૭

[illegible]

(୧୧) ଓ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ

મહત્વ ૨૫ ૩૫

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

૧૪ મિહાન મહાન ૧૬ મિહાન
તે પી જાડે મહા મહાન
દત્તા તે મેમલો બાપી લીધા અને લીધાજા મેલી
મહા જુમ મહા મહા મહા મહા મહા મહા
રહેતો મહા મહા મહા મહા મહા મહા
મહામહા મહામહા મહામહા મહામહા મહામહા
મહામહા મહામહા મહામહા મહામહા મહામહા

गन्धर्व दत्त गंधर्वगण दत्त लेख
 गंधर्वगण गंधर्वगण दत्त लेख
 गंधर्वगण गंधर्वगण दत्त लेख
 गंधर्वगण गंधर्वगण दत्त लेख
 गंधर्वगण गंधर्वगण दत्त लेख
 गंधर्वगण गंधर्वगण दत्त लेख

॥०॥ नेतु मोऽ शीतं ।। यत् ८१

૨૨ ધનુ તા. ૬૩ કે તેના કલ્પનો
 આશિરવાહ આશીર્વાદ લાગી પુદ્ગલો મળે
 બાહ્ય શુ ધનુ ૪ ચિત્તપુર આગ
 ૨૩ પુષ્ક

“તુ દુઃખ દગલને માગી નાખ્યા
જ્યમિદ કે મોરવણી ખાતી આવી
આલો નીમલ થઈ દશાદેવે નીમ્યા
મુલો દેવે સાગી વાગુએ છે”

“कस्यानी नदीं दवे रेक्षुवासभा या नः
पञ्च गङ्गा” स मङ्गलानुभवे दमरो।
कम अक्षर या। दसीने भदर ने के
अक्षिसिद्धेवेने द्वावया सगेवी वात नथी।
ह म्या नथी गङ्गानो आपु। देवा हेरे

કેવું તેજી બનતી આજ્ઞા આપું ૫૦
મદરાજ ને તેની પાછળ બખરો એન

મહેસમાં પેદા.

“દેશગદેવછ! તમારી આંટણી નૈવાર છે કે?”

“હા છ. દમોદ પાઠમ નૈવાર ઉભો છે.”

“વાર.” નેચો પાંદર પેદા.

“કોણ છે?” એક અનુચરે પુછવું.

“જયશિંદેવ સોસાંથી.” મદારાજે કહ્યું તે જોતજોતામાં તેને ચીંધી નાંખે.

અંદરના ખંડમાં સગરારે જવું સત્તેજ સમ નૈવાર કાઢા દતા.

“બાપુ! આ જપાને વચાવરા જોઈએ.”

“હાકન નહી. હુ જાણું છું કે તમે હ વચામા છો.” મદારાજે કરાક્ષરથી કહ્યું તે પણ ફરી બાજરાને કહ્યું. “રસ્તો ફર?”

“આખા ખડન એક છેડેથી બીજો છેડે ડાખસમે ફરેલા માર્ગોને જે જાણું બાધમાં હાવા, એક મધ્યસ્થમાં ગાત્રી મોહ મેંચા છે. સમ આગળ આપો. પણ મદારાજ હ વચારને એકે જવારે તે કોણ જાણે ક્યાં રહેને પડે. મદારાજ અંદરના ખંડમાં મવા દેશગદેવને મદારાજ એક નિજન ખડ લાવી બીજી નાની એરડીમાં મવા.

“બાપુ! અંદરમાં રેપરી દગે.” દેશગદેવે પૂ. આ એરડીમાં એક દલેસતો દીવો લીવ પર લટકતા પીનજના મેડીઆમાં જજોતો. તે દીવની પાને લોપ પર એક સ્ત્રી મેડી તી. તેની મમે ગોખામાં અજાણવી રાતે દતી અને તેની આસપાસ વીનર ને નિના જજતા દત્ત. બીજું માનું કરી તે માગા જપતી દતી.

બીજી કાંત પડે એક અજાણ પર ને પુરુષએ એકબીજાને જજીને કાઢા દતા. હાલે જીએ સ્ત્રીની વચી દતી દેખ એક રતું.

બાજરામાં મેડી જયશિંદેવે ચાંબા. તેના હાથમાં ધજાગ્રા જોરથી ચપા લગામ. આ જીવન વિના તેના હાથમાં ‘સગવ હજીપ રૂલી દતી એવું’ તેને આ પંતે જજી. તેને જોને પડે પડાનું. તેને આથ બાંધી હાથ સાથે ચાંપવાનું મન થયું. જે પંદર વાં પડ ને તેને પડણી હોવ તો તેણે નું મું કરી નાંખું હોવ? દેશગદેવે જે કમઝા આગળ આવી મળું ખંખાયું.

“જા!” તેણે કહ્યું.

ખંડમાં સાંતિ દતી. પંચી જીએ ઉતું જોયું ને ડીકા ગોરી આંખો નિર્મળપણે દેશગદેવ તરફ ફરતી પુછ્યું: “કોણ દેશગદેવ?”

“હા જા-જા-” દેશગદેવની હાલ મદા મુગેલીએ જવતી દતી. “જયશિંદેવ...”

“કોણ સોસાંજીને માપો છે?” હાથે અવાજે રાજગદેવીએ પુછ્યું, “સામાસ બાબા? મામા હવે છે કે-”

“દેવડી!” જયશિંદેવે આગળ આવી કહ્યું. “હું છું-જયદેવ! આપને કાસી વર્ષે મળ્યા!” મદારાજનો અચાનક કોળથી પુજતો દગો.

“ન મળ્યાં દેખ તે નાં ને હું ખરે સુખી માન.”

“દેવડી! પંદર વર્ષે તું મળ્યા અર્ધ માન હાવું આપેક થયું.” જયસા દત્તારાંથી મદારાજએ કહ્યું.

“સોસાંજી! હું તે રાત્રી રજી છું. તમે શુ જોએ છો તેનું તમને જાન નહી.” દેવડી આગળ દેશગદેવ ને બિખત પડે દતી.

“ના તું રાત્રી રજી નહી, પણ અજાણ અજાણી પડાણી છે.”

[જા મેડી રૂંચા ૧૪ પાડ]

[214]

ટકરી પડે તો જાણી નીકળી જાય છે

કાર્યની નિયંત્રણ—

Abstract

કાશ્મીરની માગી નેંધિપોથી

જન્મ
તા મહેન લીધારના
રખ સદિલ્લસ,

[મળાકા પૃષ્ઠ ઉપરથી અનુસંધાન]

તા ૧૨-૧૦-૦૦

મા જે હરદામાના ઉંડે અનન
નામ જેના નીચલા સચા

અગીઆર વાગે જેા માનવા ખાડી હતી
ખરોળના મળુ વાગના મ્પલની ખનર
કાઠવા દુ ફરી હરનામા સધે માવતી સહેરમા
મલ મારે ત્યા પહોંથી એક નવો અનુખર
પ વા વા સુધી એક જાણની દુકાનમા મેડી
માઠા હમે ત્યાથી મ્પાન સહને નીકળવા
દામામા સાલેક માંપવ આપ ત્યાઈ ના
દેખાની હતી ખેતગ ને ટેકા કરેના અન
દુકાં આઠાઅવના કુફાવતા અમે જોટમા
પહોંત્યા રાત પડી મ્પાં હતી જુખવા મેહેનુ
પ-યુ. તાવ પાપોર વ્યાગી રહા

તા ૨૦-૧૨-૦૦

સરના ઉઠી ત્યાર જેા ચાવસ મોંડી
હતી એ કાઠે કરેનુ જોવમનું ધોરધારે વહેનું
પાણી અને ખનને પાણુએ મેખગતી દારો
મામે મારેપાસ દેખાતા બરના ઢિખરે
લીનાકમ ખેતરો અમે મેઠનો વચ્ચે પહેર્યા
જતી મળી જોટ-એ ખડ મમે લેશ અલિલિલ

હવમાએ આનડ આણુના પુરુ હનુ
મવારના મ ને પાળા મેખ ૧ ઉપર લીનાનરી
મા મેડુ ચાવસ, પડી અમાવાકથી આવેના
પપરો વાચવા જ વા પછી થેડા મ પા માપા

ખપોરના ન્યોક નામે દુ ને હાસામે
કિતવા ત્યાથી ખેતરો પુજાની અનતીપુરના
ખડેરો જેવા દાખમા એ જમીન તરેધા
ખોગી કાઠેના છે બીંતો ખરના કાનરગમતી
નર્તિમે જેના પડીઅર વિચાર થો. અમલ
ના વખતની નીનિ દાખના કરતા વપારે સારી
તા નર્તિલ દેવ દેરમદિર જેવા સાવતા
ખડેરમા અચારે આના ચિરા દોપ ત્યારે
કામ ન્ય અનમમદની નૈતિક જાવના કેથી હશે
એ પડીઅર વિચારનો પ્રજા વાચ પડે છે ત્યાથી
જુના કાળ, મેડ, નાનલાના માગીના
વામજો મ ગીના વામજો વગેરે અદરથી
નીચેમેડ મ માન જેધો અને ખોઝ આવનાની
પર દેખાથી દુ બીનારના ઝાડ ઉપર જઈ
બેગી

મેઠ સામા કીનામ પર આવતી હતી

એટલે એક શીકારો લાડે કરી હું પેલે પાર
હતરી, ત્યાં સુધીમાં બોર આભળ ગઈ હતી.
બોર પાસે આખ્યાં છતાં પણ, મેં આજ્ઞાજ
કયું.

મારે તરફ ગરદનાં શિખરો મુજ ચળકતાં
હતાં, બેગડ ઉપર નાની પચ્ચીમાં લીલોતરી.
ઉપર આસપુ ધાળુંજ મજાનું લાગતું હતું.
વચ્ચે એક ગામ આવ્યું. બોટ ધીમેધીમે
આસતી હોવાથી થોડુંક છેડું પડી ગયું. બહુ
આગળ જવાથી બોટ આવતાં બહુ વખત
લાગશે ધારી હું એક ખોટામાં જાડ ઉપર જઈને
બેઠી અને એક ડાળી સારી વેંચ નીકળે
ગોઠવાયે સૂતી, ઉપર નીકું જુરું આકાશ,
માંત્રી તરની કપેરી વાઘળીઓ, એક પાસ
ચમકતાં બાહનાં શિખરોની દારો ને દારો અને
સામે સાદા ડુંગરોની પંક્તિ, તીચેં છુટલુભર
ફૂંજીયું લીલુંજમ ખેતર, સામે પીરની વહેલી
નદીનો પટ અને જાડ પડ સુધાનું-એ પાણું એવું
હતું કે જીવનમાં વધી વખત થાદ આવશે.
વળી પાણું અહીંયાં પણ મન વિચારમાં
ચડ્યું. પહોંચેતો ત્રીણીત્રીણી અવાજ
મારા વિચારગીતમાં સુર પુરતો હતો.

આથી વધારે કે કુનીઆમાં દશે ખરું ?
પણ આવી મુખમય લાગતી તેણે નામની
જાદવી માળવાથી જીવન જીવ્યું કહેવાય ખરું ?
બીજી રીતેએ શી રીતે જીવવું ? જીવનનો
બીજો શેષ આદર્શ હોય શકે ? જીવનને પછા
લોકો બહુ કંઈમની માને છે, પણ અને તેની
કડીજ કંઈમ લાગતી નથી.

આપા સ્વર્ગમાં આવી સ્વર્ગવત
એકદમ મળશે એ ખ્યાલમાંએ નહોતું.
અહીં નથી લોકોની પદવા કે મોટાનો ભય.
અહીં માર્ગદર્શક ચપાનો કે શીખામણ
આપવાના દાવો ક્રેષ્ણજ કરી શકે નેમ નથી.

સી તરીકેની બોરી શરમ અહીં નહીં તેમ
નથી પણ 'રસના તો ચટકા હોય, રંગો
ન હોય.' આનોએ પાછો અંત તો
આવવાનોજ છે.

તા. ૨૧-૫-૨૦

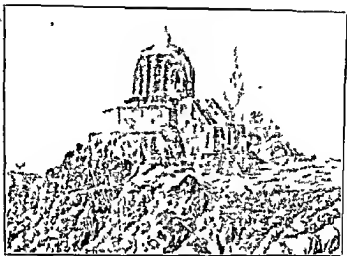
આજે પણ સપારે હું હીડી ત્યારે પાટ
આણુ મધ મધ હતી. આજે પણ એનીએજ
કુદરત વચ્ચેહું હતી. દિવસ આજે પણ સરસ
હતો. આજે એક મીનાશું જાડ ઉપર ફૂટતી
વેશનાવાણું એવું.

મારે વાગતાને સુમારે એકદમ પવન
છુટ્યો અને આકાશ પણ થોડુંથોડું વેશના
લાગ્યું. આવ્યા પવનમાં બોટ ચાલી શકે તેમ
ન હોવાથી કીનારે નાંમરી. હું કલાક ફરી
આવી. પાછળથી ફરી બોટ ચલાવવાનો પ્રયત્ન
કર્યો, પણ અડધો કલાક પછી તે પણ
સુધી દેવો પડ્યો. એટલે આજે જીવનમાળાને
ગરબે વચ્ચેજ પડી રહેલું પડ્યું.

અત્યારે તડછે ફરી નીકળ્યો છે, પણ
પવન સુસવાટમાંજ વાય છે. પાણીનો બોટ
સાથે અથાકને અવાજ થાય છે. રાત્રીનો
અંધકાર ખીરેખીરે અઢી પર પણ ફરી
વળશે

મુંદરતા એ માનવીનો જન્મમિદ્દ દાક
અને વાસ્તો છે. પ્રકૃતિમાં સર્વજન મુંદરતા છે.
માનવના સ્વભાવમાં એવી મુંદરતા હોય તે ?
પૃથ્વી અને કલ્પનાના સ્વર્ગ વચ્ચે અંતર
આટલુંજ છે. માનવીના સ્વભાવ સરસ અને
મુંદર હોય તે સ્વર્ગ બીજે મેલવા દેવાં
નથી.

સત્ય અને આદર્શ ક્યાં જુદાં પડે છે તે
કોઈ કદી કદીએ જીવન એ સત્ય છે કે
આદર્શ ? જીવન સત્ય અને અસત્ય બને છે.
આદર્શકે જનાવવાનું છે. પણ એ અપરોક્ત નહીં

વળા મુખમાનુષ્ય માંડીત મહિમ-કવચ

આ માં માં / આદર્શ કવચ મેલપરો
વિશોભાભ કવચ આ કવચમા મદનપા

કવચ આ કવચ કે કવચાસન આ કવચ
ધર્મ નુભ મળી પા ન મળી એ ભુદી
ન છે પણ આ વિનાશકામના માનસિક
મને કાળીક કાળાકાર આ તો જાનના
વધાનમા મદનપાષ્ટ માનસિક ભગવા
મેલો કા ન વે કથી કે ન કમેલા નીકા
ન કમ ની કા ની એ કવચાસન કો
મે એ કવચ કવચ આ કવચ પણ
મેલે કવચ આ મળીન ના મળી કવચ
કો ન કવચ મળી આ ન કવચ પનાડી
કવચ ને નાપી કો એ કવચી મુદર
માળી કવચો કવચો ના ના કવચ
કવચ કવચી મુદરના કવચ નિયમ છે
મેળાન પદે કવચાસન કવચાસન ના

પરમ કવચ છે કવચાસન આ પ ના
કવચકવચ આપીત મદા ન કવચ કવચ
મેળા નવે ન કવચાસન પદે

ન કવચ

માત્રની મીલની કવચાસન કવચ
કવચ પના કવચાસન કવચાસન
કવચાસન કવચ કવચાસન કવચ
કવચાસન કવચાસન કવચાસન
કવચાસન કવચાસન કવચાસન

કવચાસન કવચાસન કવચાસન
કવચાસન કવચાસન કવચાસન
કવચાસન કવચાસન કવચાસન
કવચાસન કવચાસન કવચાસન
કવચાસન કવચાસન કવચાસન

લાંબો વિચાર કરવાની શક્તિ નથી. પણ હું આશા તો રાખી શકું. ધીરેધીરે એ સૌએ મુઠ્ઠાએ અને વિદ્રાસ અધુરો નહીં રહે.

ખરી રીતે મેં હજી કશા મત બાંધ્યાજ નથી. અને અભારૂં બાંધવા પણ ન જોઈએ. હજી ધણા અભ્યાસની, અવલોકનની, મનનની અને વિવેચનાની જરૂર છે. આ બધી કસોટી-માંથી કસાયા પછીજ વિચારોએ મોતીનું શુદ્ધ સુવર્ણરૂપ ધારતું જોઈએ. મોતી બાંધ્યા પછી એના ઉપર અન્ય વિચારો મદલ કરવા કરતાં મોતી બાંધ્યા પહેલાંજ સાંભળવા એ સારું છે.

તા. ૨૪-૫-૨૦

આજે રાત્રે સ્વપ્નામાં મી. એફેસ મળ્યા. સમાજિક સેવા માટે માટે શરૂ છે કે નહીં તે બીજો વાત થઈ. મેં મારાં કારણો દર્શાવ્યાં. બીજી વખત મળવાનું ફરારી તે છુટા પડ્યા.

દમણાંમી સ્વપ્નામાં હું ઘણી બાકિયા જોઈ છું અને પછી આશ્ચર્ય થાય છે કે આવી બુદ્ધિપ્રસાર વાત હું સ્વપ્નામાં કેમ કરી શકી !

આજે કામના દિવસની માફક આખી રાત વરસાદ પાડ્યો હતો. ત્રણ દિવસથી આકાશ ઘેરાવતું રહે છે. તેમાં બે દિવસથી તો બદલ દરાળો આપે છે. ગ્રવ દેવનાં દર્શન પણ દુર્લભ થઈ પડ્યાં છે. દંડી પણ બદલ લાગે છે. કશા પણ કામના અભાવે દિવસ કેમ કર્યાં પસાર થતો નથી. મલ મનોરાજ્યમાં પ્રલાક તરંગો ધુમ્મે છે... ..

વસ્તુમાનવો રિકાસ એ પરમ ધર્મ છે.

જીવન આખું એજ વ્યવ છે. માત્ર કેવળ મનપ્રતીતીજ એ સુખમ બને છે.

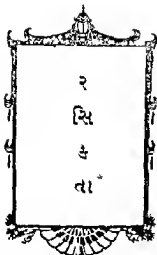
જ્ઞાન વધે છે તેમ મુગરોડો પણ વધે છે. અતુત્તર પ્રત્યોચિત્તમાં ઉદ્ભવવાજ જ છે, ત્રણ તે અતુત્તર રહેવા માટેજ. નગરમાં જ્યોતી નાનીનાની વસ્તુઓમાં પણ સુંદરત જોઈ છે અને તેને કે કે સ્વરૂપે ધારી તેમ સંસિકવાની પદારાધ્યા માને છે. પણ કૌટલ્યન જરૂરો અવલોકન વહી રહ્યાં છે; તેનું પણ કરવા કોઈ રહેવાજરૂરો પ્રવાસીએ નથી આવતો. કૌટલ્યના લંકાર ગિરિશિખરો તે ઉડીડી ખીણોમાં ભરાઈ રહ્યાં છે, તેના તરફ દષ્ટિપાત કરવાનેએ કાફલો મમપ નથી મળતો. નાની પુષ્પકનિકાને પ્રદર્શનની બોદ નગરમાં નથી. વર્તુલકર્મીનાં લક્ષ્મીસ્વરૂપ અનેક સૌરભક્તો ન પુષ્પો જગતથી અમલોજ કરમાઈ જાય છે. નગરમાં સુંદરીઓના સૌર્યની સ્પર્શો માટે છે. દુષિમ આધનોધી એ પ્રવાસો વખાજ જાય છે. પ્રામ્થ-ગૌરીના સ્વાભાવિક લાગિત્યને આંખી જોનારે કાલ નથી. જમત એક વિચિત્ર પદાર્થ છે. પોતે પોતાનું પ્રદર્શન ન કરું હોય તો અમેજ લંકારો લઈ જતાં જમત તેની ક્રિમ કરતું નથી.....

સૌર્ય એ માત્ર આકારમાંજ નથી, વર્ણ-માર્ગે તે નથી, પણ ખરું સૌર્ય આપમાં વસેતું છે.

પક્ષીસમુદાયનું આ પીઠ મૃતું માવન તે કોને મારે ! પ્રાણિનું આ સ્વાભાવિક સૌર્ય તે કોને કાળે ?

[આ મનોદર સ્વાસ્થ્યનું નિર્ણય બાજ આપના અંગમાં.]

લેખક

૧૦. મનહરરામ હરિદાસનામ માંડુલા

બી એ મ કો બાહિયમ સદ

૬ ફેફ દેશના ઊર્જાનો આપાર તેના સાદાવ્ય પર છે આકાશના પ્રકાશનો આપાર તેના મેઘાશ્રમની નિકાસ પર છે એટલા વચ્ચે રમિકાના વા છે, તે કેવી રીતે અને કેટલે જુદી કેમવાય અને તેનો આતમ અર્થ પેપ-ગો હોવો જોઈએ તે સગથી આપમે નિમર કરીશું

કથાની કૃતિમાં રમ દોષ તેનો અગ્રવદ લઈ આતમ પ્રાપ્ત મર્યાદાની સાક્ષિ તે રમિકાના અથવા તે કથાની કૃતિ એવું કરિશું, ચિત્ત મર્જી, ગાપન કે રથાપ મધ્યમ સરમ છે કે નીરમ છે-સાર છે નહિ સ-તે પારખવાની ગતિ ને રમિકાના

આ ગુણુ મર્જા હોતે નથી રસલના મળ મધ્ય આપણે જોઈએ છીએ કે કેટલા એક એમ સ્વાચ્છાવ્ય દોષ છે, તે એવાજો રમિકાના અળ મધ્ય પશુ મમજીતુ પશુઓના હમ્ય એવાં નેમ, છે કે તે ઉત્તમ કંઈવાળી

પશુ દન નથી પશુઓની કળે ન્ય એવી દોષ છે કે સચીતના સ્વપ્નને તેઓ પીઠાની કાળા નથી તેમ પશુઓની દરિ એવી દોષ છે કે તેઓ રમની ડાવાઓ તો રના પશુ નહ રમના એક પશુ જોઈ સડના નથી

આમ છતાં પશુ આ ગુન જોએલા દોષ છે તેઓના તો તે પ્રકૃતિજન્ય દોષ છે જાનકો કાલરખી રીતે છે છેકર એ નમડા મિત્રી સ્ટિત્રી સુદર દોષાવાં પમેર જોઈ અનુદ પમ છે પારખોઆ રમ વ છે અને તામ સચીત સામળી નામવા મરી મળ છે

આ ગુણુની તીવ્રતા પશુ મર્જા મધ્યમ હોવી નથી કલિશમની કૃતિનો અગ્રવદ જોએ પ્રતિપત્ય કે રસીકત્ય મધ્ય સકે તેટલા કદાચ તમે ન સાધ કોઈ અને તમે લઈ કપ નેમજા કું ન લઈ કોઈ નાનમન ગાળો દોષ તો પશુઓના અળી એવું પીઠમ કરી કો તેમની બીજો ન કરી કો

અને ખીજો કરી રોકે એટલી ખીજો ન કરી શકે; કોઈ માત્ર આદર્શ આપનોથી તૃપ્ત થયો હોય તેને મારી નીરસ લાગે.

વળી આસ્પદની લીલા ઈચ્છા પ્રસરતી હોય છતાં તે એકદેશીય કે અપૂર્ણ હોઈ શકે. આ પાત નીચેના ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ થશે.

ખાદસાદ પાસે એક અતારી નવું અતર લાકને અપાયાં. બે પરોક્ષેએ પરીક્ષા કરી એકે કણુ કે ગુણાળ, હીનો, મોખરો અને લુગા એમ ચાર અતર એકઠાં કરી આ નવું અતર ખનાવવામાં આવ્યું છે; ગીજએ કણુ કે ચાર અતર તો ખરાં, પણ લુગા નહીં પણ જાન છે. અતારીને પ્રજ્ઞાં તેણે જણાવ્યું કે ચાર નહીં પણ ગુણાળ, હીનો, મોખરો, લુગા એમ જાત એમ પાંચ અતરનું મિશ્રણ છે. આ ઉપરથી સદગ્ન સમગ્નથી કે જાનેતી કામોદિય પ્રમ્પી નીચે પણ એકદેશીય-અપૂર્ણ, જંગનાના તે મંપૂર્ણ હોય તે પાંચેપાંચ પારખી શકે. આજ પ્રમાણે રસિકતાના સંજમગણ પણ સમગ્ન.

આ આપણે આમાન્ય બેદ ગણ્યા. પણ તે ઉપરાંત દેશ, કાલ, મંકાર, અવસ્થા વગેરે કારણોને લીધે વિશેષ બેદ ઉપપન્ન થાય છે. અંગ્રેજ અને હિંદી સંગીત વચ્ચેના બેદ આ તરફનો છે. અંગ્રેજ સંગીત અપખૂન ન રમે કે આપણું નગીન અંગ્રેજોને ન રમે મારે જાને નીચે એવું કે નહીં. આપણે પોષ્ટીઆ નાકની પ્રસંસા કરીએ છીએ, હામના લેવિ પણ તેજજ કરના દના, પણ ચીતારા અને દખણીઓની રસિકતા કે અન્યજ પ્રકારની છે. ઓક લેવેએ મનુષ્યની મર્તિ ઘડવાની કલાને સપૂર્ણતાના શિખરે ચઢતી આવતું માન્યો ત્યારે મુશ્કેલીને લેવેએ તે

ખંડત કરીને તૃપ્તિ મેળવી. આપણામાં એક વખતનાં લોકપ્રસસ્ત આંખનાં અવગન અને ચેંચાનાં તિંદુર ગયાં અને નાક પર ચંદ્રમાં અને જાજનાં લુલ્લાં આપ્યાં. સુવકોને શુંચાર ગમે છે અને ટ્કાપણ અને ગાનાની વાનામાં રાવણુ લાગે છે, બધારે પીઠ માણુઓની રચિ તેથી જલ્લી હોય છે. વળી કોઈને કવિતા ગમે છે, કોઈને નાટક ગમે છે અને કોઈને નવલકથા, પરજ વિશેષ જાણ હોય છે. કોઈ વળી સાદિ-લના ચોખીન નથી હોતા, પણ માત્ર સંગીત-નાજ ખોળી હોય છે અને કોઈ વળી માત્ર ચિત્રમાં રસ લે છે. કોઈને સાદું પ્રિય હોય છે ને કોઈને અલંકૃત પ્રિય હોય છે; કોઈને એક રંગ તરફ પક્ષપાત હોય છે અને કોઈને બીજા રંગ તરફ પક્ષપાત હોય છે. આ પ્રમાણે દેશ, કાલ આદિ કારણોને અંશે રસિકરિત્ત્વ ઉપપન્ન થાય છે.

કેવળ રસિકને મારે લીધે અને સંપૂર્ણ એટલે ઉચ્ચ આસ્વાદની એટલી આવશ્યકતા છે તેટલીજ આવશ્યકતા આ શક્તિને અંકુશમાં રાખી નેને ચારતરિક ઉપયોગમાં લેવાને મારેતી કૃત્ય જુદિતરી છે. રસિક જ્યારે પરીક્ષા કરવા બેસે ત્યારે પ્રથમ તો એણે પોતાનું હૃદય શુદ્ધ-પક્ષપાતરહિત રાખવું જોઈએ કે જંપી કરીને કોઈ પણ દૃષ્ટિને પિના કારણે અન્યાય ન થાય, કાલ પણ અંકુર ઉગતોજ રમ્મ ન થાય, કોઈ મદારેલ જણપરજને જાને મુપ્ત હોવાના કારણે જલ્પિત ન થાય. અમુક લેખકનું મારે નિર્માલ્ય, ઉદ્ભવા લેખકનું મારે કચ્છા મેળું, નવીન ચિત્રકારનું મારે દશ વગરનું-આ પ્રકારની અમણાથી તેણે મુક્ત રહેવું જોઈએ. રસિકેદ તેના ઘણાજવાર ન રહેવા જોઈએ, પ્રકારની જ્ઞાન સમગ્નથી જોઈએ અને જોને ઉંડીને દૃષ્ટિની સ્વભાવ થા છે તે તેણે ખ્યાનમાં

નાખતુ જોડએ કનાકારની ધરણી થી દાળી
અને તે તેણે ફરી ગીને બિદ કરી તે તેણે
પીઠાનવુ જોડએ ફરિયા પ્રાણ છે ૨ નહીં
અને તેના અવધવે રમણસર રોમરોહન અને
બનસન છે ૩ નહીં તેની નેલ પરીક્ષા ફરી
જોડએ પારોળી અચાનકિકા-આવની
ફરિયા અને મૈવીનો આડપર તેણે પડી
પાડવા જોડએ આ પ્રકારના કાવેન માટે
કવ્ય શુદ્ધિની રસિકન કરી અવગણના
તે મદન મગલગી

આ હજુ દગ શંખિજોને પડી ગયે
પાપવા માં અચાનકથી કેમપણની પરમ
આરમ્ભગા હ અવગણનો અભાવ થી
વખન મનીવરા જનનામા અવગણને તરી આવે
છે તરુનજ શાહ ગવના તાગની રંગાગ જે
પડી વખન જોડામા આવે છે એ આતાપ
અવગણનજ પરિણામ છે કુમારો ન
હિરોકાંબ આ રક્તિ કેમવાન છે તે આ
વકારની છે કે ન અવગણથી નીકળે થવા
પાન ઉતરોતરે રક્તિ પામળી જર છે
તજરા પ્રવગીઓ અવગણથી કુળપમા સુદમ
બા પાવખા થાડ છે તે એટલું સુરી ૨
દગ રી અગાડી જે વગ નવ તેઓ આગળી
કારે છે તેજ આણે નીકળીઓ પાળુ મનાળી
કોળી કરી શકે ૭ અવગણે રંગના અના
ચિત્રકરે નમો સદમમા સદમ ભા પારખી
શકે છે આવી ચિત્રિએ પદોચરને વળને
તેજોને રહેવો ઉદય અગે રહેવો અવગણ
રેરે પડો દસી આ મના અવગણ વગે
પડો દસી તે મદન વગવગ આગળે તજ
પ્રમાણે ઉતમ રમિક થવાન મદ દસીગી
ફરિયા જોડી જોડએ મમગણી જોડએ
પરખાવરી જોડએ જોડની કોડ અનેક રખે
ઓડ ડિબુએ વગવારસી જોડએ આ

નમાણે કવુ દોર તોજ રોગ પરીક્ષક થવા
તોજ ઉતમ ફરિયા સરસતાન સદમમા પ્રદમ
તરવેલી લોગલ લેવાય તોજ તના રૂપદેક
અવમા ગટ્ટરા રમિક તરવતો ઉપમેય થા
શકે તોજ નરમ ફરિયા માલ મગના રંગ
પ્રચામથી અવગણ ન મના તના શુભગણી
માગ રીક્ષા થાય અને વિધામ રમિક
અભિપ્રાય અ પી રૂડાવ

આ કાવ્યની અવગણના કે કવનને નમ
નિક થાશે આર કવ્ય આરગણ અગ કવ્ય
શુદ્ધ અવગણ છે એ ગુજ નહીં કવુ તેને
અવગણ અને અવગણથી કેમવ ૧ એ
એ પ્રમાણે કવુ છે ૧ નાજ કવળી ફરિયાના
રમણ રોગ પ્રદમ થાય શુભગણનું પોડ
પરીક્ષણ શરૂ અને નમ અવગણથી અભિપ્રાય
અવગણ

તારે રમ એ જોડે છે કે આ
ન્યનિએ કુ પહેલુ રવા સુરી ૧ મરે ખેસી
ગટ્ટે ૧ કવળી ફરિયા રુ મારે પરીયા ન
કવળી મારે શુ અભિપ્રાય અવગણે ઉત્તરના
નહીં ૧ મારી શંખિને વિધાન વિગીમ છે
૫ મરે તેડની કેમરત કવ તેપસુ રામનિ
જવા બવગણ થા શરૂ ખરે ૧ મરે
તવગા વળેલ કવ જના મુરે નાય જેવો
રજા ગવી શકે ખરે ૧ પોખા જોડે મરે
નહીં એ પ વડવીએ તોપસુ તેનમા કીસ
જોડ પ્રવગણ આવે ખરે ૧ એમ જે
૧ થાય તો મુ મારે મારે કે ઉપાયા નથી
મુ એકુ કાઠ અમાણુ નથી કે જેવો કવળી
ફરિયા થાય સદ રૂડાવ ૧ જેવો કાઠ મારો
નથી કે જેવો કવળી ફરિયા તોજ કરી રૂડાવ
શુ જેવો કાઠે સિદ્ધન નથી કે જેવો
શુભગણ અભિપ્રાયનું અમાણુ કરી નિમિત્ત
નિર્ણય પર ગાળી રામન ૧

આના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે એક એવું માન, એવો કોરો, એવો સિદ્ધાંત છે કે જે વડે દેશની કૃતિની પરીક્ષા થઈ શકે. લોકમત એમ કહે છે કે સાકર શીડી છે તો તે મૂલ્ય છે, ને કોઈ એવો નીકળે કે જેને સાકર શીડી ન લાગે તો તે સ્વાદશૂન્ય કે સ્વાદગ્રસ્ત. એ ન્વાથે જે કૃતિઓની સમસ્ત જગત પ્રાચીન કાલથી પ્રસાસા કરતું આવ્યું છે તે સ્વસ્ત હોવાની જ્યોત્ષ્ણોઃ અને તેથી એવી કૃતિઓ તપાસતાં આપણને જે પ્રમાણ, જે કોટી, જે સિદ્ધાંત હાથ આવે તે સત્ય-એમાં કે શંકાસ્પદ હોવાજ નહીં. આ પ્રમાણે વેદ, મહાભારત, રામાયણ, હર્ષચંદ્ર, પેરેશ્વર લેહર, તેમજ શેકસ્પીઅર, ટેન્ડી, પેટ્રો, એરીસ્ટોટલ વગેરે મહાન લેખકોની ઉત્તમ કૃતિઓ, ઉપરાંત તાજમહેલ સરખી આરામચાદો, દેસવાડ વગેરે રચણનાં મંદિરો, એલીફન્ટાની ગ્રામમાંનાં તથા કુરોપી ચિત્રકારોનાં જગપ્રસિદ્ધ ચિત્રો, લોક-પ્રચલિત મૂર્તિઓ, ગાયનો વગેરે કૃતિઓનું અવલોકન કરતાં આપણે આ સિદ્ધાંત પર આવીએ છીએ તે નોંધવું.

આ આધિ, આધિ અને લક્ષ્યપિયુજા જગતથી અને નૈતિક શક્તિથી ગમે પામી પ્રજાની પરમ કૃપાણુ અને ન્યાયાચક્ર વૃત્તિ પર ગ્રહ રાખતો મુખ્ય ન્યાયશી સમજાશે. મનો તારથી એમ માનતો આવ્યો છે કે એક અભવપૂર્ણ રચયે એક એવું જગત છે કે જે સર્વોચ્ચ પરિપૂર્ણ છે. ત્યાં સતત શાંતિ, નિર્ભય મુખ્ય અને ગામડા આનંદ સુરપનો છે. આ વૃમ્તિને સ્વર્ગમિ, સ્વર્ગ, અમરમુમિ, પ્રમુખમિ, દિવ્યમુમિ, વૈદ્યક, દેસાસ, મેલીકન, દેવન વગેરે નામથી યોગજ્ઞ-પામાં આવે છે. ત્યાંના કાકાને સમ્પૂર્ણ, કૃપામ, ગોદાન એજ વગેરે નામથી જણાવ-

વામાં આવે છે. આ જૂમિનું નૈતિક-શાસ્ત્ર પણ અતોષકારક છે. પ્રાકૃત સૃષ્ટિમાં સાધુ અધિથી ગળે છે, પણ પેલી દિવ્ય સૃષ્ટિમાં તમ લેખક-જ રત્નકાને બાજનાં કે ઉત્તમ નેલની કદામાં ન્યાતાં છતાં તેને ઉની અંત આવવી નથી. આ જૂમિનું દુર્વર્ણન કેને તેના કરતાં જગ-માન્ય કવિઓએ દૈતાં વર્ણન ટાંકું તો વધારે યોગ્ય થશે. વાગ્યાં છે છે.

“સદ્ગુણ, પુણ્ય, મહત્ત્વ ધાર્મિક મુદિત એના રાત્રમાં, દુર્ગિત, વાથ વર્તિત સદા નિર્મિત ભરે સમાજમાં દેવો સદિત સદ્ગુણ કદી નર પુત્રમૂલ્ય કેપનન જોવાળ્ય જોગવરી ગામડાં વસે સતી મુપતિજન જળ, જળન કે વાયુ પ્રજળ ફો લોકને પીડતા નહીં, મળતા ન કોઈ સુધાર્થ કે તરફ ન હો વસતા તરફ: એ નગર ને વણ રાત્ર છે સંપૂર્ણ મુખ પનપાન્યથી, કૃતપુત્ર રામા વસતા સદ્ગુણમાં સદા આનંદથી.”

કાનિદાસ મેપદૂનમાં આ જૂમિનું ગાદ્યનું દર્શન કરાવે છે. એમાંથી જે સ્પેશી તો ટાંકવા વચર નથીજ રહેવાનું:

“જ્યાં માતેસા ખરુર ત્યાં જુદી થાજ દેતાં, આવે કુલો સજ્જ મનુષ્યો પુષ્પ તાલ” “પીયેકલ દસલેથી તણી પ્રમાણી મેપસાથી મુખાથી, ગર્ભ છે જ્યાં કમલિની કરાં પદા નિત્ય નિહાળી, ફો સળે કરી કરી કલ્પા ધારી નાથે મણે, જ્યાં અંધાળાથી તમ રળી જતાં રૂપ સાંઘે મરેલો ગાલદાસુ વધર નથરે ગારુ દેતાં ન બીત, બીજે તાપ સમર નીજ નથી ને રામે પ્રેમી દેતાં, જ્યાં છે માત પ્રસૂતકલે કપાળમાં વિધાવ, વસેને જ્યાં નથી વય બીજું મારા તારણ એક”

તુલસીદાસજી આ જૂમિને નીચેના રસપદમાં જુએ છે:

દેવકે કેલિ ભૈલિક તાપા

રામરાજ નદિ મદદિ બ્યપા

[વધુ મારે જુએ પૃષ્ઠ ૫૧૮]

“આપુને ત્યાં”

લેખક

ન. મરોત્તમ કૃષ્ણાન શાહ

મી. એ.

ચિત્રક

સા. કથાનિધિ

મરોત્તમ શ્રી : મમય ઘણા આપો દના
સઘા મારિનું મામાન્ય વ્યપી
તુ કહુ શહેરમા રેલ રસ્તા પટેંગીરો
મીરાય મનખની આવલ જણાવી ન હતી
તેમજ તે ક મરમા જગના સન િવા આપે
તેથી વધુ પ્રકાર તરે રસ્તા પર પડે
ન દનો

આપે મમો પુતન કુદનકરના નજ
મર્થે પર એક મન્યાઓ આપે જને દનો
તેજે સરીરે મળથી પર નુધી પડેને તેથી
તેક અમી કયા પરણ કંગી હતી તેમજ
પરમા પાવડી ધારેલી હતી ને શીસર જેથી
પાન મુમાફીના કેત આપે રોય એમ
જણાવુ ન હતુ મરી સરિનું રક્ષણ કરવા
તાર તેજે કામથી ગાળી ન હતી તેમજ
હિર પેાજાથે જિમાપાઓ મોએ પસ
સીધી ન હતો આટલુ કામ નેવા પુજવામા
પર પડી તેમજ અગિય ચમેલા સીક

પરથી તે ભામેથી હામજન હી આરનો નાપ
એમ જણાવો દને

આમથી નમ નજ નખના તેજે કુદન
પુરના રેલએ રામમાય વગાળા મમુક
આમગ આવી ત મરેય થોકો પર
રામના મુરોજિત મરેય પર એક મીમા
દષ્ટિ નાખી તેજે આમગ ચમાનુ પતાડેથી
વસામેવા અપ્ય એક આમગ તે અ રો
પરતુ તેમના ચમત્તવ ખી આરમે જગીતયા
અટરીએથી વીટમાએમા નેનના જકખ
એ અને અકમાક પેસો ખ વી રથનેસા
તેમનાં મનેકર જામનગીયાએ નથા કી
અરો—એ સનમા પેલાને કે પસ કાવ
દોય એમ અને ન જણાવુ તે તો એ નપુ
અરોએતો આમગ આપે ત્યા રોલનીથી
મમગી રમેતુ, ચાવન અને વાદનથી મલ
રેતુ, નમજ મંગળ મુવાનો અને મુરતિઓથી
આપદમએ ચમેતુ એક મુર મકાન આપુ,

તે મહાન આગળ તે ઘોડી વાર ઉભો રહ્યો અને માંદા મચી રહેલા મેકાદણ પર તેણે એક દૃષ્ટિ નાખી; પરંતુ તે પણ તેને અસ્થિ-કર જણાયું અને એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાખી તેણે આગળ ચાલ્યું.

તરતજ તેણે તેનો માર્ગ બદલ્યો. મોટા રાજમાર્ગો ઘોડી નાની ગલીકુલીઓ તેણે તપાસવા માંડી. શું તે આ પ્રમાણે પોતાને પોચા કાઢી ઉતારો કાઢેના દત્તો કે શું તે પોતાનો કાઢી રાજકીય, આર્થિક કે ભાગિક ઉદ્દેશ સાધવા સારુ આમ કરેના દત્તો? અથવા તો શું તે પાલકી કરી નગરમથા જવા સારી નીકળ્યો દત્તો? ના. ઉતારાની તેને જરૂર ન હતી, કારણ તેને મન તો “જય્યા મુમિત્તં કિલોપિ વચ્ચન્” હતું. રાજકીય, આર્થિક અને ભાગિક ઉદ્દેશ પણ તેને ન હતા, કારણ સંસારને તો તેણે ક્ષાલીએ નિર્માજલિ આપી હતી. નગરમથા જવાની તેને આશ હતી ન હતી. કારણ એવાં નગરો તેણે તારી રીતે અવલોક્યાં હતાં, અને હવે તો તે તરફ તેને એવો અલગનો આગ્રહ હતો કે જો તે નગરોથી દૂર રહી શકત તો જગત્માં શાંત નિવાસસ્થાન કદી પણ હોવા નહીં.

હારે શું તે આમ નિર્મોહજન કરેલા દત્તો? ના. તેની મુખમુદા પરથી જણાતું હતું કે તે કોઈ અગત્યના કામગીર નીકળ્યો દત્તો, અને તે કામ પણ કુંડનપુરના રાજમાર્ગ પર નહીં. પરંતુ તેની ગલીકુલીઓમાં હતું. તેના રવચ્છ અને મુલક સત્તાઓમાં નહીં, પરંતુ ગ્રીય અને ગ્રીય ભાગોમાં હતું. સંસાર તો તેણે ત્યજ્યો દત્તો, પરંતુ સત્યાગ્રને તેણે હોડ્યો ન હતો; અને જે સમાજ તેને નિવાસો હતો, તેના મુખ્યગુણો તે ભાગીદાર હતો, જેનાં

દુઃખનું નિવારણ કરવાનું કામ તેણે હાથ ધર્યું હતું તે સમાજ કે ધનાઢ્યોના મહેતોમાં વસતો ન હતો, પરંતુ ગરીબોની મદુસીમાં રહેતો હતો.

તે સ્વકુ સ્વાસતેભાસતો એક નાના બર આગળ અચી ઉભો રહ્યો. રાગનો મહેત, ધનાઢ્યોના આવાસો અને પોતા આનંદમય મહેતા મહાનની માફક આ બર વિષર પણ તેણે દૃષ્ટિ નાખી. પરંતુ અર્દામાં તેણે એવું ને મું જોયું કે ત્યાંની માફક અર્દામાંથી આવ્યા જવાનું મન તેને ન થયું કે બર બદ નીચું હતું અને તેના પ્રથમ માણની જર્દી આગળ શાકડાના કંડા ઉપર હાથ મુકી તેના ઉપર પોતાનું માર્ગ દેખી એક લગ્નગને તેણે વિચારમય ઉમેરી તો. આટલી રાત મુખી આ સત્તા રેલી વાર જેની ઉમી દશે? શું તેને નિદ્રા ન આવતી દશે? કે પછી આને તો પણ જે નિદ્રાના સદાંગી વિના સ્વ જનું પર્વ ન પડવાથી તેની વાટ નેતી ને કમી દશે? મને તે હો, પરંતુ તે સાધુને એ સત્તાના મુખ ઉપર દુઃખની હાથ જણાવે તેનું સરીર કૃત્રી કૃત થયેનું જણાયું, અને એ દરેકના દુઃખની તપાસ કરવાની પોતાને દૈન્ય આપત વશે એમ તેને લાગ્યું.

એક પણ નેણે એમ વિચાર્યું અને ખીટ પથે તો તેના પોતાનને તે એ મજાની પાંગ આપી ઉભો રહ્યો. એ રથળ ને સત્તાનું ચપનચૂદ હતું અને તે ચપનચૂદની સમૃદ્ધિમાં એક આટલો, એ નાનું પણ રવચ્છ ખીટાવ. એક પાદનો કોટિ, દીવાલ પર ટાંગેલી એક તસવીર અને એક કાખ દીરા કોચર ખીટું કે પણ ન હતું. એ રાત રમત્તીલા પર નજર નાખી તે એ પુર્વ તરફ રૂંધો, પરંતુ તેને કામેથી જેનાં તેના મુખ્યગુણ પર ને

સન્વાનીની આખ હરી રી ફુલીઆની કૂવમ
રોડાની એ કૂવનાની કુ પડીમા તેના ખોલો
મુખડ ને દીધાપવાને ન હતી, તોપણ પૂર્ણિમાના
ચંદ્રના કિરણો તરી નાનીસી મારીયા પ્રવેશ
કરી અત્યારે તેના રાંડી પડ પથરો રચા
હતા અને ગોકર્ણી લેરામયા પણ તેના
મુખવડને પ્રકાશિત

કરી રળા હતા તેના
મુખનું માંડુપું તેની
આગ્નિની ખોલોદગ્ધી,
તેના વરીરની ધરજા
અને તેના અવપોની
મમતે. પના તેના નાદર્ધ-
ને વડાનસા એવી
સ્વમાપર્ષા કરી રચા
હતા કે તેનું જોતા તે
આવિન સાગુ કે મું એ
માનવાન પેદ અવરેવી
કુન્ધના વનના હળી કે
સ્વગની આસસ
જાહાને દાશે પડાએલુ
હાડપમનું પુનળું કે
અર્ધ યોડને રીજરવા
આરે મરજનએલુ વદન-
વનનું પારિવર્તન આ
પ્રમાણે વિચાર કરતા
તે માત્ર એ તના ખસા
ઉપર ખીમેથી હાથ
મુન્થો અને તેને વચાર-
નિદ્રાથી નગારી

આ કોણ આગો દશે / અને તે જાને માટે
જુ બજરમા તેની ચિતા કમ્પાર ફેલા હરી
કે તેની હૃદયદારક પ્રાર્થનાઓ માણી
મંસારમા બુવા પડના માર્ગમા તેને માર્ગ
ચંદ્રાવના પ્રત્યક્ષ ફેલે માર્ગદર્શક માંડે ગો દશે
તેણે એ મન્યામિતે નખથી શીખ મુખી

તેજ પડિયે હૃદયદારક વાધ, મણુપ્રકાશ લેરાયા અને સોડીનાની
હરી જાન ન જો નેણે અધિ સુધારા

સફળતા તે જાગી અને આમળાચકિત
તપનોથી એ મન્વાની તરફ જોઈ ગઈ આ
તે મું સ્વયં હડ કે સ્વપ્ન નગારે આપુ
જગત ઉપર હશે ત્યારે તેની પાસે એકાએક

નીહાળાને જોયા તેનો નેગરથી આવપ્રેમ
તેનું જાન અને આમળાચકિત નેગર પ્રમાણે વાન
કમળ ને ઠી મોડી નગર અને તેનો દરજો
અદેગ તે ને પ્રાંત મહાપાંત્રેક રહી અને

તેને લાગ્યું કે આ કોઈ મરીમનો ભેટી હતો.

“બેટા!” તે સંન્યાસી બોલ્યો, “આટલી રાત સુધી તું કેમ તપશ્વર્ષી કરતી બેસી છે?”

“મદારાજ! અમ કમીશ્વરિને તે મની તપશ્વર્ષી કરવાની હેતુ? મારા નાથ, કદાચ દાસીને મંદિર પધારે તેમની વાટ જોતી બેસી છું.”

“તે ક્યારે આવશે?”

“તે કે કહેવાય નહીં, તેમની મરજી પડે તો આવે, નહીંતર ન આવે.”

“તે ક્યાં ગયા છે?”

“મદારાજ! એ અહીં રહેતા નથી. મારા જેવી તેમને તો કેટલીય છે!”

“તારે ત્યાં એ ક્યારે આવે છે?”

“તેમનો નિયમ નથી. દશપંદર દિવસે મેકાદ વાર આવે-તેમની મરજી પડે તો.”

આ સંવાદોએ સંન્યાસીનું દર્શન એ રાત્રી માટે દ્વારો ખરાબ મધુ. પ્રભુએ આવેલા મારાપના નમુને સરજો તે મુ આજ નિર્જન ધ્યાનમાં સદા મારા મંદના સમાધાનને શોભાવવા સરખામિની સુંદરી મું કુદન પુરતી એક મહીય મહીમાં તેમ જોવાર છવન વપતીન કરે! સરોવરમાં તરવા મારા અને શંકે આંધે મેર કરવા પોતાને દાશે ઉત્પત્ત કરેલા આ કમલને આપમે રમણાં જોઈ મું પ્રભુનો આત્મા દુખાતો ન દશે! એવા તે મું પાપો એકે ક્યાં દશે કે જેને મારા આત્મા દુકર પ્રાપ્તિ દશે! તેના મોહાની એકેએક ઉપા કેવી તેના નિરપચાલ્યજાતી નાતી પુરે છે! અને શ એ મોહાની રેખા તેના આત્માનું પ્રતિબિંબ ન દશે! મારા, તેનું દર્શન તપાસી જોવાં કે મું તે અજાનરીયા. છમણી કે પાડી મંદારાત્રી મોહપાશથી પોતાનો મારા બૂટી તો નથી, અને દણ્ણ પજ તે પ્રભુના મારા તરફ પગાં સં તેમ છે કે નહીં!

“બેટા! પ્રભુએ તને એક અનુષ્ઠન મું દરી જાણવી તે આમ. દુઃખી થવા, મારા? તારે તે સંસારને છોડી દરી પ્રભુને રીઝવવા જોઈએ. સંસારના કેક પામર છવોના વર દેદમાં તું એતન આત્મા મુરી શકે તેમ છે; કેકને તેમના જુમેના મારામાં મારા દર્શ મવાનો તારામાં પ્રભાવ છે; કેક દુઃખી હવેને તારી વાણીની મુધાથી તું-સાંનિ બારી શકે તેમ છે; કેક મરીમોની મું પરીમાં પ્રેમ અને પવિત્રતાના સંદેશ તું પહોંચાડી શકે તેમ છે; છતાં તું કેમ આમ દુઃખમાં, દિવિદનામાં અને અશાંતિમાં સડવા કરે છે? મું તારી ક્યા તું મને કહેશે?” સંન્યાસીએ પુછ્યું.

“મદારાજ! મારા જેવા પામર છવની ક્યા સંભવવાથી શો લાભ?” લમનાએ કયું.

“વધુ નહીં તો એકલો તો ખરો કે આવશ્યું દુઃખ જીમને કહેવાથી તે આત્મા મોહુ થાવ.” સંન્યાસી બોલ્યા.

“મદારાજ! મારી ક્યા કું કાને કહેતી નથી, પરંતુ તમારામાં કોણ જાણે મને ક્યાંથી જરા મોહી છે અને તેથી તમે મારા મારા પિના દો તેવા લાગો છે એટલે મારી ક્યાની કું તમને કહું છું:

“આ કુદનપુરનેરવા પિલામજર નામના એક ખડીઆ રાજ્યના રાજાની મું પુત્રી થાડ છું. મારા નામ શોભનાકુમરી છે અને નામ પ્રમાણે કું પદેપાંથી એટલી જાતી રવરૂપની રતી કે નાનપણથીજ મારા રૂપની અપાનિ મોનરેર ફેલાવ રતી રતી અને જવા અને રવરૂની અપના જેવીજ પારના જાણના લાડમાં ઉતરતી કું માર પાંચની મળ, ચોરતની માલે રજાએ મળમાં ખીલી રતી અને મેલપાનના રાજાએ તરતથી મારા દર્શ

સાચું માયુ આપવા લાગ્યું. આ બધામાંથી
કેને પોતાની કન્યા આપી તેના વિચારમાં
નહોતો. બાપુ પછા રું કુદનપુરના નરેશને એ
કન્યા આપી તેની મહેરનામી પોતા તરફ
લઈ તમે કરવું કે પડે રાજકોટના સ્વતંત્ર
અને બાપુ સંસ્કારો સાથે સખા સાથે
કે જેથી સરિયમના જગારે કુલપુત્ર નરેશ
નમે સ્વતંત્રતાનો યુગ ઉપરવાંટા પ્રમાણ
આપે ત્યારે તેની મહા કામ હાથે કે બાપુ
ની મોહમરી નમરીમાં પોતાની કુચરી દેણી
કે આ પોતે તેની બાદોગીથી અત્યુત્તમ ઉમ
કરી શકે કે ને ત્યાર પાછાને નવા
રામદાદી કાપાલાવામાં કામ હાથી શકે કે આ
પ્રમાણે તેમનો વિચાર ચલાવવા દશે ત્યા
એક મમો આ કુદનપુરના નામનો પુત્ર
એનારિયનિ મદનપુરના માસ બાપુના હાથમાં
મડખી લાગી આગો અને નિયમ પ્રમાણે
જગારે તેણે અમારા મહેરપાસ લીધે

એક વિષય સંપાદો સમય દશે
કુદનપુરના અસ્તામલ પર રમન કરવાની
તેવારી કરવા હતા મધ્ય મધ્યના આવાક
રતુ મદમલ વગેરે હશે તે સમયે એ સેના
વિધિનિ અમારે મહેરની પાછળ આવતા
જગમા હરવા નીકળેલી હતી તે એક પુત્ર
મડખા એક માત્ર પર એક કુસરા જામે
પડનની સહેરોમાં છું ગયેલે હશે કુ પુત્ર
કે નીકળતી ત્યા જઈ મળી અને આમણતી
-હીની બુઝાવેલી એ આક આજગ સહેર
કની રહી મહેરવના રણાલવા હાથ ઠીંગળો
દમ્તા મુઠિ વગેરે થઈ તેણે વનકમલ પર
આક આજગ પડના દગા અને એ ઠીંગળો
-યો હમ્તુ એ ખીનેતુ વડનકમલ નું એક
લાગે એકે રહી પામતા પુત્રારમાંથી રેણા
અમના હાથ લીકરો મરો સરીર પર ફરી

આરો હરવામાં ગઈ નીત રમ કરવા લાગ
જામવાન કુસમાપુત્ર પાછો પોતાના મુત્રના પુત્રની
કુમકે આ મ અન પુત્ર મુત્રની મનમન
ના અને રમવાથી કુમમાની દોડીએ
મગ પર વગમારવા લાગ્યા આ મ ન
મુઠિની અમારની કુ મની પર સુધી ત્યા
કમી રહી તેણે મન મનન ત્યા પુત્ર થાડી
વારે તે કુમાર જાગેલો અને મન પામ કનની
એવા તેને અલગ તેના કુ પુત્ર પુત્રના
કુદન રજરવનથી ન એક

આ પુત્રપદકમાં આ નીતન કુ પુત્ર
કનથી આવી

આ પ્રાંત મામળી કુ કુમવડ જામ
પ્રાંત સાથે એ આ મા તેણે માગ પર ફેકી
તેનું નજ માસથી ખમી રીકાતુ નહોં અને
મારો માયુ નીચું તમથી કુ જામીત તરફ
જાઈ રહી પરતુ ત્યા ઉભા રહેવ ની દીમગ
માસમાં હતી તે એ નીતનો ઉત્તર આપવાની
ખબ આવી

ત્યાર પછી આ પુત્રપત્ર માટે જામ
પીરેથી નીચું મ કામીને કુ મોની
કા મન આ પુત્રપત્રના સમે છે એક
મુજ નહીં પરતુ તે આ જગતના કુવિષ
વાળીનહીં પરતુ એક નિયમ નિયમની અને
તથીજ વિચાર કર છું કે અદોગા એ
કામીને કુમાર કુ

કુમાર એ કામ એ પુત્રપત્રના આ
મ કામ નીતન દશે તા મુ એમ નથી મક
વર્તુ કે કામ નીત આગીએ એ મદમ્બી
ખનીકા કામ આ નીતન લાગે એક દશે
મે કુ

આગી વનએ કામીના પમ પ્રાંતની
સજનસજનની મદર છે રજુ એ ક વિ
એ માગ એ ફરતની નમીએ આ ન

આજેવાને શક્તિમાન થયો હોય તો તે તેનું
અહોભાગ્ય માનશે. પરંતુ કુંવરી! એટલાથી
એ સત્તા પર એ માળીનો આધિકાર ખરો કે ?”
કુમારે પુછ્યું.

“આ સવાંસ તો દર કરી. મેં કરી નીચું
નમેનું. મારે ગામે શરમના શેરડા પડ્યા અને
કુમારનો શેર ઉતર આવ્યો તેની સુચવણમાં
હું પડી કુમાર તો ઉતરની તદ્દલ જોતા મદ-
ભરી દૃષ્ટિથી ખારી તરફ જોઈ રહ્યા અને મારામાં
એ દૃષ્ટિને તરફોડવાની તાકાત ન મળી તેમજ
તેના પાશમાંથી છુટી ત્યાંથી આવ્યા જવાનો
માર્ગ પણ મને ન સુમ્મ્યો. યોગિગજ! આ
માયાશિવ તમ્હ તમને હાથ દમનું આવડું
દશે, પરંતુ જે માયાથી તમે આવડા રહી
છો છો ને માયામાં અમે દમિયાનું રમ્યાં-
પડ્યાં મઢીએ છીએ. અમારી ચિત્તરૂપિ તમે
જાણી શો નહીં અને તેમાં પણ જે આવે
જામાં અમે ઉછરીએ છીએ, વીચરીએ
છીએ અને રમમાણુ રહીએ છીએ તે આવે
દયાળુ મામને સુલભ વિચારેથી દૂર કરે છે,
અને કુનીઆના મદદુષ્ટ પ્રવાહમાં
અમને પકડે છે. નહીંતર મદારાજ! એ
પ્રસંગ પર ચિંતાર કરો. એક પાત્ર મનોદર
પુષ્પમંડપ, તેમાં પડતા ડાવાસના શાંત શીકરો,
પુષ્પો માથે તેમજ અમારા વહનકમલ આવે
મેમ કરતા સુવનામણના સંધ્યાસખતા
પૂર્વનાં આકાં કિંમ્બો, અને બીજા બાજુ
સાતનરસાથી ઉન્નત મએવા સેંદર્ભના દિપ
ઉપામો! આવા મયોગે તેની મદદ
અસર કેના પર નથી કમ્બાઈ અને અને
પણ ને પ્રસંગે જાન બુધ્ધાં દેશ્ય
તો મં એ અપરાધ સમ્પ નથી! અને નીચું
મેં કરી કે પાગ જવાન આવ્યા વિના
સરમીરી હંનથી નેમ એ કુમાર કાપા અને

આવ પ્રસંગોમાં ને દેખાઈ મએલો દે.ચાથી
મેહયો:

“કુંવરી! શરમાળો કો શાને? તમારું
હૃદય શું હું કળી ચકનો નથી? કે
ત્રેગીજનનો જવાબ હમે શરમથી ન રમે,
તોષણ તેના આવ પર પડતા શરમના શેરડા,
કુલાતાં નરકોશં અને તેમથી ચમકી
આંખો એ શાનું સચન કરે છે? મારે અંતર-
ને વધુ છુપામો શો કાપડો? અમ આવે
અને જુઓ કે આવણુ સંગેમથી આ ઉદાન
કેવો દીધી રહ્યો છે?”

“એમ કહી નેજો એક હાથ મારા મળામાં
નાખ્યો અને બીજો હાથ મારા ખભા ઉપર
મુકી અને તેની પાસે બાંક ઉપર મેમાડી.
પ્રભુવિદ્યામાં એ પારંગત હતો એમ
ધીરેધીરે તેના બાદુ મારા પર મંપણ
બમ્મો. કેટલીએ મધુરી વાતો તેણે મારી
માથે કરી, સંસારમુખનાં કેટલાંએ મનોદર
રવખ તેણે મારી આંખ આણળ ખાંડ મ્મો.
કુંવરપુરના નૈતથી વડા સંપાધિકારીની પાની-
પદે અને કલમ જે ત્યાંનો શાન અપુષ્પ મરજ
પામે તો એ મદમાગ્યની સત્રાનીવંદ સમપાશ
ઉન્નતવલ ભવિષ્ય મારી આસામુદિમાં મુકાઈ.
અને એ સર્વ વાતની ખાનરીના પોનાના નવી
શક્તિ તરીકે તેણે મારું મારું સરેજ પામે ને મું
અને મારા સુલાખી માત્ર પર એક મ્મ
ચુંબન દીધું. મમ મદ મુકમું. મદારાજ!
તેજ શક્તિ દૃઢવલ દેવામાં. પ્રખપોષ
લેવાયા અને મોલીંગાની કદી પણ ન મુ
તેનામધિમુમાદ. માત્ર એક વાન રહી મમ મમ તે
એકે એકમિત્રી મમીનમીનમાં અમારા ઉન્નત
મનમ્મ મ્મો. નેથી વધુ કામની નમીનની
મમવાની અમને માદ પણ ન આવી અને
વર્ષો મુધી જરૂર પણ ન મમ્મો.

“ બીજે દિને ન્યાધિપતિ તરફથી જાન
દાયનું માથું થયું પરતુ મા । માપુએ તેની
માગણી ના કંતુન કરી કુદનપુત્રા સેના
વિપતિનું નિષ્કામન કરતું મહેતુ ન હતું
પરતુ રામને નિઃશર મનદીપના મ ન્યાધિપ
માથે મારો મળધ માધવાનો થઈ મુકસ
દનો અને તે કરે તેમ ન હતો માગ જાપુનો
એકનિશ્ચય અને ટેળોનો ત્વચ્ચાન - મા
રીને ન્દજીની દલી અને જાગર મે બચર
પરી કે તેમનો નિશ્ચય થઈ મુકસ છે ત્વરે
નો દુ ચત્તરી લી માગી ઉત્તીન મુખમુ
ખથી અને એકાગ્રતા મારતા આમુગથી
મુજેલી આમેઠ પત્ની માગ માપુ માન મનો
લાવ કળી ગયા પરતુ તેથી તાતે વડુ મુક્ત થયા
તેમના વ્યવહાર્યક્રમા ન્દજા રમણ વનવાના
તેમનો રવભાવ હતો અને તરી જીવમમથી
કે મે પજુ રાજ્યવ્યવહારમા ૭ માપુ મારવા
હતા નહીં અને પેતાની કન્યાનો ન્યાધિપ
એ પજુ મળીએને મન મળ્યવ્યવહારની જાગમત
હોવાથી તેમણે મારી માગને પજુ એ નિશ્ચ
પર તેમની આગમ એક રાત્ર પજુ ઉગ્યાન્યા
દિધા નહીં અને મને તે પામે કન્યા મહેતા
પજુ ન દીધી

‘ એવામા એક દિવસ જાન કાનમા કુમાર
અને મનો દુ નો શરમતી મારી માકે એ
પજુ ઉમુ ન કરી રાડી અને ન્યાધિપ પમતો
કુમાર કેક દરિયા આપમે એમ થાગી પમતી
એવ ખોલતી નિશ્ચેન હતી નહીં

“ કુવરી !” પ્રકુલવદને કુમાર બોલે
“ આમ ઉત્તમીન શા મારે ?”

‘ કુમાર કામ ન થાકે તો યુ દંડ ?
જાપુનો નિશ્ચય તો હવેજ છે ”

‘ જાપુનો નિશ્ચય ! અને તે છેલ્લે દેવ

પજુ આપમે પજુ એ છેલ્લે ૪ ૭ એ વાત
વાદ રાખને કુમાર કહ્યું

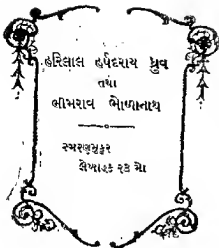
પજુ તેથી શુ ૨ મે કય

નથી રા ૨ મુકરી આપમ પૂવ જ્યેનો
કાલિદાસ તો જમ થાં વાવો એખાને
અનિદા નથ કે તેના માપુએ પ જાવી ન
દલી, રકિમગીને કુખ્ય માથે પરમાવર તંબા
પિત્ત કે રકિમમાન ન હતા અને મુજદા ને
અર્જુન કે નરદમની મ મનિથી પ્રવરવા
ન હતા એ લીંગમન્યાનો નિદાસ
અમર થો તેના તમારે કમ્પાતી ન્યા
નથી ! અને શુ એ દાનિય રીતેનું અધિન મારી
નસામા નથી વડેનું ૨ માગે દીમર કમ્પાને
આથે તો દુ અધાન કરી નાઉં છુ
પરતુ અમરતી કાવ રાતે ૧૦ વગે
તમે આ જમ્પાએન મારી વાન વાતા રીતે
માગમા તમારા જેવી હા કન્યા દાન કરી
જવાનું સ મથા છે અને તે પજુ આપ
ખ રીમા નામના મહેતામણી નહીં રિતુ
જનમ અને જ જાણુતી અમેવ ન્દજા
માથી ૨ કુમારે કહ્યું

‘ દુ તેના ખમા પર એક દાય મળે તેના
મુખમદ તરફ હુવપિત્તુ નજરથી જાક
તરી મોળી કુમાર જરર અવર !

‘ કુવરી ! વીરાનો મોલ એકમ દાય
કુમારે કહ્યું

‘ બીજે દિવસ મનગરિએ એક પે ત્વર
માગ જાપુના મળવતી દદ એગા ૧૧ મથા,
એ કથાથી અન્ધે હતો તે કે જનર
ન પરી ૫ ૬ રામમહેતા પાઠયા ભાગમણી
તે ખમાર નીકળે અને જાણતી ગતિથી
છુતો જામહેતા અમતી નજરમા તે ન
પડે નજરનો ઝાઝ ૫ ૩ થી રીતે કા મો

હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ
તથા
ભીમરાવ ભોળાનાથ

સ્મરણમુકતે
લેખ્યારૂઢે રૂઢે મો

લેખક:

શ. નરસિંહદરાય ભોળાનાથ
બી. એ., સી. એસ.

મોળા! બિહારી મુખ સાં તોલે!
ઓપાસ શા પંડિત તમિસની છે!
તો એ ન કવે ખડક પનોતી
ના જાળવે શુભિ રોહાળ્યોતી???

(ધ. જ. ધ્રુવ)

એ આજ દિવ્ય સદુ વાલની કદાં તું પીમા!
શમે ભયી મધુર તે મુર આપી કમિયા
પેલી વરી સુવતુ નારકકં શમે,
આપી પછી મુરસમાન ન લોહખામે:
તે કદાં દીસે મધુરવાહિનિ રમ્યાળા?

(ભીમરાવ ભોળાનાથ)

આ બે નમૂના બને કવિની કવિતાના
સ્વરૂપનું નિદર્શન સચેત કરે છે:
હિતેસ લાહરી દીવાલંદીના વર્ણનનો પ્રથમ
શ્લોક એ જડ દીવાલંદીનું વર્ણન કરે છે, તે
માથે આપણે કામ નહીં આપણે દેશમાં નહીં
ધ્રુવની કવિતરમ્યાનાં સ્વરૂપ મૂરૂપે જોઈ
સંક્રિમે ડિયે; અર્થની અવિરલતા તે તમિસની,
સમુદના ખડખડા મોળા તે દેશની ખડ-
ખડી પદરમના, — સખાનપ્રતિપદાકે
દરા હંદે જાળાયે એમ એનું પોતે જ
સ્વરૂપમાન કયુંકે દેશી પદરમના: જાં.

“ના જાળવાયે (કવિતાનો) ભોળિયો” દેશી
દેશની કવિતરૂપિણે દલી, દેશજી પોતે
આપેલી નીચેની પકિતશોભાં તેનું નિર્ણય
(અભ્યુત્પન્ન) પ્રગટ મુકે:

અદિ નથી રસ પાણે ન્દેર બાંધી વદાંવા,
નથી પ્રભાસી બાતે પ્રાકાશી પ્રખ્યાત
લલકે વદી સ્વપ્નેદા શંભરી ખાપી મંત્ર,
ભયી હલકી કલામે આદુનિ અર્પી એમ:

ભીમરાવની કવિતરૂપિણે માટે નાજની
પીણને કરેનું દેશનું સંભોધન અત્યંત પ્રતિ-
નિમ્મરૂપે હપસંભ મોહકમાં જોવાયે.

જના હુ હુ, ક્રિય અને ભીમગર બનેમાં
ગુણ તેમજ દોષ એક નજીયાના દયા
અવિરહના, જના આધુર્વ અકૃતિમણ,
પ્રજ્ઞામિત્રો રવ-જન્મ અનાદર મરુતપ્રાપ્તોની
અરુનિનું પાન કપોથી પોતાની સ્વભાષા તે
મરુનિની દામિનું જ્ઞાન નિષ્પત્તિ રવરૂપ
અમાનુષા આધનારા અથ દના જના બનેમા
બેદક અરો પશુ દના દ હ ક્રિયની પેરે
ભીમગર આપેજમા દ-પાર તણુપા જના
નહોતા પરિણામ એ ષષુ કે દ હ
ક્રિયની કૃતિયોમા કદગી રચના ? દાહ ક્રિયપ
કરતે હેવા ક્રિયાર, ક્રિયાનિ પ્રમદ યાવડે,
ત્યારે ભીમગરમા મયમ, સુર સચીવ મનિ
પદમશિલ્પમા મનોરમતા, જ્ઞાનિ બહુજો
રવો મથો જાણી અપરંકિતપ્રત્યે રાગી દેક

પરે પરીક્ષા અને કર્યાપદ્ધતિને અર્થ
પ્રમય તરી-આપણુ પશુ મોગુ તે એવા
મો કે અપ જને કંઈને આધેજાવા અ
જનમા કેમ થો-ત રહેનું એક કાન્થ જાણ
બીજા કાળો પશુ છે બને ગુજરાતી
કવિતામા મરુતપુત્ર અને તરીકવૃત્તમા જ્યમ
રેદેલા, પ્રાણીન અને અર્વાચીન મરુનિનું
સૂચક મિત્રમુદ્રેકર કમી કાન્થકથના અચાર
રૂપ, દના બને મરુત અને અમેજ કાન્થ
આદિનના સત્રેમ અવગણનો પરિપાક પોતાની
કાવ્યકૃતિયોમા દર્શાવનારા દના, એ કે દ હ
ક્રિયમા આધુર્વ, અને પાપિ વ કર્તૃત્વક્રમ ગ્રાણુ ને
અવિરહના વધારે દના, અને ભીમગરમા
અવિરહના જોડી અને દ કાવલી, કા યાવડુ
અનિ વિરહ, અને આધુર્વ અને સાવિત્ર તો

અરુપ દનાં કરે નનેના રમણો પચાન્ધિન
મેલુજુ

હરિયાવ ક્રિય

હરિયાવ મહાન મદાધારી નહોતા.
પ્રકાર કરના એકમે વાંચામળ દના પરદ
એક મિત્ર પ્રકાર મનમા જાણુ દજી તરરે
છે જાણા પરજની પેલવમા યર્જનિ (ખાડિયાની
તારીને રવો પોતાને વેરથી રૂઝમા જતા)
રોજ નવ ને કમ વાચાની વચ્ચે પ્રકાર
મહાનની મેડીની બારીમા ધિમે રહેશે દ
એક જિમી દપકટપક દ કા પચના બગી,
કમરની ઉપરનો ભાગ દાત જ તરિ ને માત્ર
તીનેના બે પત્ર ચપચપ માત્ર દાપમા
કુનાની ચાકડી જમણા આમગ, તકો
જના માટ દોષ એમ, પશુ માત્ર દરને
લોપ જ જમણો દાપ કીમે તાગીને તેવો
પરિને પોલી-હેવી તરથુ તુર્તિ જની દ
જ્યમે અને તેથી પ્રકાર મત ઉપર કાક
અનુરાગ, કાક કોમ વમેકેથી મુજ કાક
પ્રકાર કરના અરિયાતા વચના વિચાર્યા
તરીકે માનવૃતિ દેવા મિત્રભાવ દાપમા
રૂનિ યના એ જનિ ને હરિયાવ ક્રિય

દાપરુજમા હરિયાવ જોડે ક મ પત્રમા
અકરિમક પોમે આપેા દેમજો અન મિત્રોની
તારે અર્થાને એક મમા સ્થાવી દની હેનું
નામ આમળ જુવર ' જાનમદોદયા મમા
પાણુ દડુ એ મમાર્થ મને દાપચ કમે
દનો સમા ખાડિયામાં પોતીની પોતમા કે
કદિક મળી દની મેગરો પાત્રમાત જ
દના, એમ રમજુ છે દા દાપ વાટ દાપા

† પોતાને કાવ્યોના સમકન કલકિદાસ નામ અર્થર્થ પ્રતિજ્ઞામા મુખાની ભરેમનગરમાં ૧૬ ૬
ક્રિય મુદ્રાપ્રકાશ વિખાને નં ૨૨૨૨ સંસ્કૃતિ કલકલ તે વજ વજર વજ મે જનિ ભીમગરે પ્રકાર કરના
અપ પત્રમા મુજથી પૂછક કે—'દુનાવદ નાં, દુનાવદકુ,—સ્યેવ પશુ તા મોડે નદિ ૦'

રાય હુરિ દેશમુખના બે પુત્રો, મોરેશ્વર દેશમુખ અને લક્ષ્મણરાવ દેશમુખ, સભામાં હાજર રહેતા હતા. હેવે એક પ્રસંગે—એ અંગ્રેજીમાં એક નિબંધ વાંચી હતો—એ એક પાનાનો નિબંધ! યાદા પાંચમા મેરણના વિદ્યાર્થીના આ પગક્રમ (?)નાં વખતે દેશમુખ ભાઈએ, હુરિલાલે, વગેરેએ જીવા યદને મોલીને કમી, તે પ્રસંગે સંભારતાં મદને પાછુ જ હસતુ આવેછે. 'નિબંધ' માં કહે પશુ માંસ નહોતો.

આ સભા પાછળથી હાઈકોલમાં મળતી. તે સમયે એકવાર હુરિલાલના અંતર્ગતિનું દેશવત્સલ મોતીલાલ વડીલે 'સાનચંદ્રોદયા' શબ્દ ઉપર શ્લેષપુક્ત રમત કરી તેથી હમે છત્ત થઈ ગયા હતા; હવે " નિસાર ભાગી હસતું આવેછે. એ મોરિશમાં ન્દારના જોડાક હુરંગા આવ્યા હતા અને સંખ્યા પંદરેકની થઈ હતી. ઉત્સાહ દમારા જ્યાનો એ સમયમાં પુષ્કળ હતો. દેશભિમાનો જન પશુ જાના મગજમાં ન્દાના ન્દાના વરોણિયા રમણતો હતો. એક એ મંડળમાં મિત્ર મદને એક વાર કહે: " ન્દારે હુરિલાલ તજવાર લઈને ન્દાર નીકળી પડશે, કેસવલાલ (વડીલ) મુઠમાં ઉતરશે, લલ્લુભાઈ (એક લલ્લુભાઈ મહીપતરામ હતા તે) તરવણ લઈને ઉતરશે, ડાલાભાઈ (ડાલાભાઈ દેસલરી) સમશેર લઈને ધુમશે, ત્દારે હુ પશુ રણમાં રમણને જઈશ." —આ મતલબનું વાક્ય સાંભળીને હુ કાંઈક પિલક્ષણે જાપ અનુભવવા લાગ્યો. કંઈપણ સ્વ-અભાગમાં? ક'દારે—હતાદિ—અર્થાત્થતા, અસકળા, મદને મૂંચવવા લાગી. પશુ મદને પશુ હેનો રંગ લાગ્યો, અને એક કાળજીમાં

પંદરવીસ પકિતું લાંબું, બપકથર, હતાદાર, અંગ્રેજ વાક્ય લખી નાંખ્યું—તે હેમાં આરંભર, દેશભિમાનના ભભરા, હતાદિ ભરીને, તે વાક્ય વાંચીનાંચીને હુ ખુશ થવા લાગ્યો. હવે કોણ કહેશે કે " નરસિંહરાવ દેશભક્તિ શબ્દથી પશુ ભાગી હોંડે છે! " ? *

આ સભાને અંગે—અંગે નહિ, પણ કાંઈક હેના આકલતર સંબંધમાં—હુરિલાલે એક છુત્રે કાંઈપણ દરેક મેન્નરે બીજા મેન્નરની જોડે મિત્રતાસભા-શો છે ને ફર્ગવંતો વર્ગ પાડ્યા; ફર્ટ'કલાસ, સેકંડ કલાસ, અને થર્ડ કલાસ friend (મિત્ર) એમ થર્ડ કલાસ મિત્ર હોય તે પેલા મિત્રને ચેર'આને ત્દારે હેની પત્ની જોડેયાલે નહિ, પણ હાજર રહી સહે; સેકંડ કલાસ મિત્ર હોય તે મિત્રના દેખતાં હેની પત્ની / જોડે વાતગીત કરી સહે; અને ફર્ટ' કલાસ ફેંડ મિત્રની ગેરહાજરીમાં પણ હેની પત્ની જોડે વાતગીત કરી સહે. આ રમતથી ન્દાર મનમાં તો હસતું જ આવતું હતું, અને, વળી આ જોજતને પરિણામે માંકિં માંકિં અસંતોષ ઉત્પન્ન થયા તે છુટું. એક જાણુ મદને આવીને કહેવા લાગ્યો " જુવો, નરસિંહરાવ, મદે હુરિલાલને ફર્ટ' કલાસ ફેંડમાં મૂકવડ, અને દેખણે મદને સેકંડ કલાસમાં જ મૂકો! " આ વળી વધારે રમજા જીવનને હુવી દિશતિ હતી. એ જોજતના પડી ક'દા સુધી રહી તે વાદ નથી આવતું.

પશુ બીજો છુત્રે વળી હુરિલાલે શરૂઆત હોત-દરેક મેન્નરે બીજાને પ્રમાણુપા (નર્ટિફિકેટ) લખી આવતું. તો જ તે સભાનો મેન્નર થાપ. નવા મેન્નર માટે તો ખડું જ, પશુ ને મેન્નર

હજાર આવવતું મંડ સજ નથી. આ હેટી ખારેક.

* ન્દારા ઉપર મૂલ્યા આ અર્થે સહનિ એ મૂકને અર્થમાં, તે હુ જાણું, અને હુરિલાલે

પ્રથમથી જ હવે તેમને પણ આમ અનિદ્રિત
તેલે જ દરિયાને કેમજણાવ મેનીનાવ
વહીવટે સર્વિશિષ્ટ આપે, મિત્રિતમા ચાલી
મજાનુ "A Man of the Sea, Mr
Kishorlal Morai Vakil-and who
will be a Vakil soon," હના (કેસર
સાવની આ રજાન

દતી દેમના પિતા
વહીવટે થવા કરના દેના
તેથી અને એ વહીવટી
પરીખા પોને આપી
આ થા દના પતિજામ
જાણવાનું જાતી દર્શ-
આ જાન જાન્યારી ઉપર
ના જામનુ રદસ્ય મમ
જાતી — અને જાતે
જાવજાવેડુ જાવતી દર્શ
દરિયાવની વખતે રિજી
આ પ્રથમે જાનુ કેમના
સાથ વહીવટી પરીખા
પામ થવા)

આ પ્રથમે સર્વિ
દિગ્ધે અપાતા દના
ને અમરે કે બીજા કેમ
રસ જેતે જાદનથી આવતું
પણ એકવાર સજામા
જાદાર કસાકે માટે જાવત
થા જાદવિયા જાતેસમા
આજે, દરિયાવ જાદુ

કેસરજી મવા, અને કેસરજી, ખરેખરા જાતુ,
દેમની આજ્ઞામણી ખરેખર ખરેસા જામ
આ દયાજનક રિયનિયા, મજરાઈ જાતે
મમવ આજે, દરિયાવ એકિન્દરજ
કેસરજા બજવાને મુજાઈ મવા, જાવકેમ દુ

મેટિક કયામમા આ જો આ વખતે આ જાવત
વદને ને જાતુ જોડાની મજરાઈ માજની
મજા નામ નદિ જાતુ જાવત નદી મને
મજરી મજાકે દેમની મજરી નીચ મજ
જાવ મિત્રમદ દરિયાવના વગતી રદામે
મદદેના આ થા કપર થી દરિયાવની

દરિયાવ દરિયાવ મુલ

દેસીઓ કયાનુ નિન્દા કાપ કાપ આ
અજાણ અજાણને જામનાર કાષ નદાંતે હ
નજાણથી એ નિન્દાના એજાણમાં તજુ પે
જાતે દામે કાષ જાતુ કૃતિમાં સાજાનુ સામેસ
નદાંતે રહેતા પરતુ સાથે રહેતા ખરે

હાનું પરિણામ “Battle of Kirkee (ખડકી)”-ખડકીના યુદ્ધમાં આગ્યું. ખાડિયા-માંથી લાખા પટેલની પોલીસમાં જવાના દુશ્વરતા-ની ખડકીની ખારી આગળ હથે નહાના ચાકડુંમાં મેદા, છત્રોદા તોફાનનો; કેશવલાલ વડીલ, ત્યાં થઈને જાય એટલે હેને ઠોકવો!-(શ્રી ચૂમીઈ આજ હમું-પસ્તાઉધું). રદામા પછેને પણ આ વાતની ખખર પડી ગઈ હતી. એક ‘ગળનન ફાજદાર’ એમ ઉપદાસનામ પાડેલો વાણિયો હમાસમાંથી યૂગો હતો એમ જુદમ છે, અને રદામા પછે પણ હમને ઠોકવાની તૈયારી રાખી હતી-એ બાબત પછીથી મને ખખર મળી-એક મદારી હલાસના મિત્રે મને કહ્યું-કે મને પણ જામને બધાને મારવા માટે એ લોકોએ બોલાવેલા, પણ મહે ના કરી,-ત્યારે હો ત્યાં હું મારવામાં લાગ લઈ કે સરલાસને બદલે હેમને નહાના બાઈ, હસ વરસનો બાળક, હમારી આગળથી જતો હતો (scout) ચારરૂપે મેદાલો હશે):-પાછળ ગુપ્ત રહેલું દબ દબ તે હમને ખખર નહિ. મુકુંદરામ નિત્યરામ મહેતા હમારા મંદળમાં હતા; હેણે જૂન પાડી: “કોણ જાણે?”-“કોણ તે માણસ-કેમ છે?” ઉત્તર મળ્યો. મુકુંદરામે છેકરાને લાપ કાઢીને બિચો રાખ્યો, ને બોલ્યા: “કેમ, દુલ્હેરાવા દાને માનું?”-કહીને મારવા જાય છે એટલે તો જૂન પડી, અને જોડેની ગાંધીમાંથી ગુપ્ત દબ આગ્યું. લાકડીઓ બિચી, રૂપો ફેંકાઈ: દુલ્હેરાય તો “વાંછી કર્યો” કહીને નદાથી ગયો; માર મુકુંદરામને અને લમચાન-લાલ બાદશાહને સખત પડ્યો-બંનેની માથાં ફટમાં. મને કોણે લાચ ના અડકાઓ-હું મૂખમાં બિચો હતો છતાં. પુદ અડક્યું. હાજાભાઈ દેરાસરી આગળ આમ્યા; હમને

ઉપદેશરૂપે મમકાવવા. લાખા મને કહે: લદો દાવા લોકોની સોજતમાં દોરાઓહો તે સારું, કહેવાય કે-મુદ્દ ‘કમ્પુ’. મુકુંદ અને લમચાન લાચને કપાળમાં વાગેલું હોતો રૂદાળીને ઉપચાર કર્યો (દુલ્હેરાપના ઘરમાં જઈને). હું થેર સતે મોઝે પોતે, ખરી હકીકત કરી: મદારા પિતાએ એક રાજ પછુ હપકાનો કલો નહિ; (એ જ મને સળ);-દાખા ઉપર દલામ દેવો નહિ એ ત્યાં, બીજો દલાડે ફાજદારી. માં ફરિયાદો નોંધાઈ; હત્યાદિ વાત થઈ-પછી પતી મળું. મહીતસમસાધપે ‘રાનમુધા’માં એક લેખ-માં પ્રસન્ન કાઢીને આ પુદનો રૂપાન્તરે ઉત્તેજ કર્યો,-હત્યાદિ હત્યાદિ. આ પુદના મળ પુરવ હરિલાલ તો રજુસંચામમાં આમ્યા નહોત; હેમના મિત્રો જ સેનાપતિ થઈને આમ્યા હતા.

આ પછી કેટલીક મુદત બુધી હમારે અબોલા રહ્યા-હરિલાલ અને હેમના મિત્રો અને મદારે. વખત જતે તે વસાઈ મળું.

હરિલાલમાં sense of humour (રમૂલ-ની સમગ્રચક્તિ) કાંઈક અલપ દશે. મિત્રોના વચે, સર્ટિફિકેટો, વચેરે ઉપર કરેલા હસેલખથી તે બલ્લાયે. આ વિશે બીજું દલાન્ત: “કું એલિ-સ્ટન રોસેજમાં દાખલ થયેા હરિલાલ બી. એ. ક્લાસમાં હતા. લાખચીમાં વાચવાના મેજ ઉપર મહે એક ખાપેલું ચોપાનિયું દીધું; હરિલાલે પોતાના પિતાને મહેલાં સર્ટિફિકેટોનો સંગ્રહ છપાવેલો હેમાં હતો. હેમાં એક અંગ્રેજ અમલદારે ખાપેલા સર્ટિફિકેટમાં હાંદસાને વિશે “he is a rare animal” એમ હતું. રજા રીને આ ઉપદાસચળ વચન હતું, ખાં તે પછુ હેમાં દાખલ કર્યું; તે ગમે તો પ્રમાણપત્રપત્રુ રજા, કે તમે તો sense of humour ની ખામી. હું ધાંતું એ રમૂલ-ની યદ્યચક્તિની ખામી જ. એ જ ખામીને

લીધું-મળે પોતાના મે પુત્રના નામ મદરા
તથા મદરા પાંચુના નામે નામ પડ્યા તે
સાથે ટીપનામે પશુ તેજ લીધા એ પુત્રના
કેવળીની કોથીમા કે કામા "નરનિદ
રાવ કહે" નુભાઈ તથા કૃષ્ણરાવ ઉરે" મનુ
ભા", એમ હમે રીડ મનુભાઈ પૂરુ
દુનિયાના આમ હમા નામ અને લખનામ
પરે મોટી લીધા" દરિયાવ હનરજાલી
વાપરી કપુ "નામેને માટે વગી copy right,
કોથીનાં દેવ કે" વગી એક દટાળ
નામ પ્રાપ્ત્ય- મનુભાઈ અમદાવાદ
૬ ન ૧૮૭૮-૭૯ માં કે તે અરમાપા
પેટન્ટ પ્રથમ આપ્યા ત્યારે દેખવા વગુરથી
જનમદળ કપર અમારજી કાપ પડી હતી
એ પછી દરિયાવ અને દેખવા મિલકતને
પોતાના નામને 'મન્ડ ઉપપદ લખાડયનુ
હર કપુ હતું દરિયાવ તે દરિયા, કેસવ
જાલ મોટીલાત તે કેસવચન્દ મોટીચન્દ
જાલદિ દરિયાવ દાદાચન્દ એમ નેહુ કપુ
એકલુ બાપી હમે એકવાર માખરમળીના પૂલ
ઉપર ફરી આવીને ઘાગી પેલમા કેસવ
વાલ કે કેલક રહેતુ હતુ ત્યાં આપ્યા પરમા
પ્રાપ્તના કરવાને રોડુ ભેડુ તરત જ આરંભ
મા દરિયાવ તથા કેસવવાલે પાણીએ કાઢી
નાખી લીધાં સાથે મે : જાણી ડગથી
પ્રતાપચન્દની નકલ કરી "હમે તે પાણી
એ પાણી એમ કાઉક માટીરૂપ વચન
મે લીધે પાણીએ લીધાં તે વખત સામુ કે
આ કૃતિમાના કાર્ય સ્વરૂપનુ એ લોભને ક
જાન થયુ હમે જાપ ના મરેડ

દુનિયાના આમ હમા નામ અને લખનામ
પરે મોટી લીધા" દરિયાવ હનરજાલી
વાપરી કપુ "નામેને માટે વગી copy right,
કોથીનાં દેવ કે" વગી એક દટાળ
નામ પ્રાપ્ત્ય- મનુભાઈ અમદાવાદ
૬ ન ૧૮૭૮-૭૯ માં કે તે અરમાપા
પેટન્ટ પ્રથમ આપ્યા ત્યારે દેખવા વગુરથી
જનમદળ કપર અમારજી કાપ પડી હતી
એ પછી દરિયાવ અને દેખવા મિલકતને
પોતાના નામને 'મન્ડ ઉપપદ લખાડયનુ
હર કપુ હતું દરિયાવ તે દરિયા, કેસવ
જાલ મોટીલાત તે કેસવચન્દ મોટીચન્દ
જાલદિ દરિયાવ દાદાચન્દ એમ નેહુ કપુ
એકલુ બાપી હમે એકવાર માખરમળીના પૂલ
ઉપર ફરી આવીને ઘાગી પેલમા કેસવ
વાલ કે કેલક રહેતુ હતુ ત્યાં આપ્યા પરમા
પ્રાપ્તના કરવાને રોડુ ભેડુ તરત જ આરંભ
મા દરિયાવ તથા કેસવવાલે પાણીએ કાઢી
નાખી લીધાં સાથે મે : જાણી ડગથી
પ્રતાપચન્દની નકલ કરી "હમે તે પાણી
એ પાણી એમ કાઉક માટીરૂપ વચન
મે લીધે પાણીએ લીધાં તે વખત સામુ કે
આ કૃતિમાના કાર્ય સ્વરૂપનુ એ લોભને ક
જાન થયુ હમે જાપ ના મરેડ

દુનિયાના સગીતને વિશે બાપી હતી
મર્મ સહના નહિ તેમ સમજાય પશુ નહિ
પૂરતુ એ જાનના પેતે જાણના એક પ્રવર્તિ
દેખલે કેલ સમાપા કપુ મદને જાના નથી

આવડુ તેથી આ જાન મદારા મિત્ર કલ્યાભાઈ
માર્મે" બાપી મરીપતરામભાઈ તે એક વાર
એમ મે નસા કે "દરિયાવ મર્મ સહના થા
માટે નહિ" એ કવિ છે કની" કવિ દેવ
તે જાત જ મર્મે એ જાન વસ્તુચિત્રિનુ
પ્રતિનિધ્યનથી આપતુ the post office એ
ફેક્ટમર્મ વચનથી બમ થ જે મરીપતરામભાઈ
મે નસા

મરેજના છવન પછી વિદ્યાર્થી નસા
છવનમા પ્રવેશ કરે છે મૂલો વિદ્યાર્થી મર્મ
બર્મી બુલ જ સોકમા પ્રાપ્ત કરે જાણથી
આ છવન અને પરછવન વચ્ચે જ બુદ પડે
પેન્સલ પડે છે ના અમુસવન થ વહે-
તે કમ કેતેજછવન અને દુનિય તારીના
છવન વચ્ચે આવત એમલે જાણકજા
લખાઈમળાએ મિલકતકાંકિ વિજામ એ વચન
આ પ્રમગને ફાનાતર લગુ પાડી સકામ એ
રીને દરિયાવ અને દુ પશુ મિલકતવળિમા
પડવા એ માપકવાડી રાખપમા નોકરીમા
જાડવા જાણી પડી સરી મરવા હું અચેછ
રાખમા નોકરીમા પડશે દેખલે છવનરાત્રી
જાલ તથા સદિલની અનાવિષ સસા ઉસદ
થી વિદ્યાર્થી કરી એ સેવાને અમે મર્મ
નામનુ માર્સિક એ કાદવા લાખા હેમાના
મેએક પ્રમગે મોખરા મેવા છે -

એ મમિકના પૂજા ઉપર કે અન્યત જાહેર
ખખર એ અમિક કોની પાસેથી મળશે એ
કે દેવી જાણતની હતી ત્યમા મધિલલ
નનુભાઈ દિવેલીન નામ લખના તે પૂર્વે
"વેદમુર્તિ" એમ લખેજુ હતુ અધિ
જાપ મારોદરા નામરમા રેલિક વચના
કાલ દરિયાવલ શરૂરૂપ વચન હતા નામને મા
(વંદનચલ તેમ જ સારીદરા નામને મા)
શરૂરૂપ અને મિમુક એમ વિજામ છે શરૂરૂપ

દેવનેથી ના ક રચીને મંદને હેમો જયા મ્પધામા શિવનરામોની રમજાએ
સે વન પામી મલયા પુ હડ અને મમજામ્પુ દમારે શેર મિત્રી બરાઈને તપામ ની દની

હડુ મ્પારી મ્પારી
મીવનરામા મ્પે એ
ન મ્પારી મ્પારી મ્પારી
ની મ્પારી મ્પારી મ્પારી
હની મ્પેક મ્પે મિત્ર
અ એક નાટક રમવાનું
ધાડુ મ્પારી હને
આની તેમ પધાની
મે ૮૧ કનવાનું મ્પેને
ધુ મ્પે મમના
દારમ્પ નેવાડ હુ તે
ભીમમાના મમજ
મમજની ૧૧૧
નમજ હની હ
ને ૧૧ મીત મ્પાર
મમ હને મ્પાર
મ્પાર મિત્રાનું ના ક
મિત્રાની ૧૧ મ્પાર

મ્પાર વામ

નમરામ અને મ્પાર
નામ મ્પાર નામ
ત્રીમજી મીત્રાની
મ્પાર મિત્ર મ્પાર
મ્પાર મિત્ર મ્પાર
ને ૧૧ મીત્ર મ્પાર
મ્પાર મિત્ર મ્પાર
મિત્રાની ૧૧ મ્પાર
નામ મ્પાર મ્પાર
મ્પાર ને ૧૧ મ્પાર
મ્પાર ની મ્પાર

મ્પાર કાપી તેને મિત્રાને ભીમરાવ જયા કાપીને મ્પાર મ્પાર નામ મ્પાર મ્પાર
મ્પાર મ્પાર મ્પાર મ્પાર મ્પાર મ્પાર મ્પાર મ્પાર મ્પાર

ભીમરાવ માગીનાંય

સુકર લેખમાં હું કરી ગયોહું. એ વાતની પૂર્તિ અર્થ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય છે. કાંઈએ મદાર તાત્કાલમાં તાત્કાલમાં રહેતાં હતાં. લીમલાઈની ગરબીએ વંચાવતો વારો હજી આવ્યો નહોતો. હેમને એ સંજ્ઞામાં કેટલાક સંદેહમાં ફેરફાર કરવા હતા. મદારી કહે એ હેમની ગરબીએ ખાનગી રીતે હેમણે માગી લીધી; મહે આપી, હેમણે સુધારા કર્યા; મહે પાછી મૂકી દીધી. કોઈએ વાત અણી નહિ. આ નિષ્પાપ પાપ માટે મદને તે જગી બહુ વખત હડપદંશ થયેલો. પણ હું બાળક હતો; સખત કાવડા પ્રમાણે નહિ, પણ વંચવારદષ્ટિએ બાળક હતો; અને એ સુધારા લીમલાઈને રીતસર પૂરવણીરૂપે તંત્રીઓને પોકળા હોત તો મોઢાંથી સકળ;—આટલું વિચારીને હું મદારી બાલ્યને થોડીક શમા આપું છું.

મેષદૂતનું આખાંતર લીમલાઈ લખતા હતા તે મદને વખતો વખત વંચાવેલું. તે વખતે હું બાળક જ હતો. પરંતુ એ પ્રગટ થું, હેના ઉપર સખત દીકાના પ્રદાર એક માસિકમાં થયા, તે વખતે હું બી. એ. રીતનો પાસ થયેલો હતો, અને મહે એ દારની રદામે મેષદૂતના અવલોકનરૂપે વાંગો ખચાવતો સ્વેચ્છ લખ્યો. તે પછી લીમલાઈએ મેષદૂતમાં સુધારા કરવાનું કાવ મદને સોંપ્યું. હું તે કરીને એક પ્રત—સુધારેલી—હેમને પોકળી. આજ્ઞાઓએ બહુ સુધારા હલદ તેથી લીમલાઈ જવા નિરાસ થયા, તે મદને તપ્પું કે આ તો બહુ બદલી નાંખેજો! સત્તા: તેમ નહોતું.

મદારાઉપર લીમલાઈએ વિશ્વાસ—આદિલ-વિવેક પ્રતિષ્ઠિ માટે—હેતું પ્રમાણ હેમનો એક પત્ર નોતું લખાય છે. હું મેટ્રિક પાસ થઈને

કોલેજમાં દાખલ થવાને છ મહિના નહોતા થયા. તે વખતે પોતાની બધું કર માંડીની વખતે મદારા ઉપર નીચે પ્રમાણે પત્ર લખી રાખેલો હતો:—

“ચિ. નવુભાઈ

આટલું માઠું લખેલું માન્ય રાખતો મેંની ઉમેદથી લખું છું કે પ્રથમ મેષદૂત છપાવશે; તેની ટીકણાં ક્રંઈ વંધારો કાઢતો હોય તે કરો. બીજી દેવકલેશનું નામક અને ત્યાર પછી ગરબીએ—અણુની કવિતા જેટલી છે તે તથા મારી બીજી નેટરુમાં લખને વંચાવ્યા હતા તે કૃપા સ્વીકૃત છે તે છપાવશે. મળીએ થાણી લાંબી લાંચે તો તેમાંથી જેટલું કદાચ નંખાય એવું હોય તે કદાચ નાંખશે. તે ગરબીએમાં બાળક—નિર્મલ સજાને વસ્તે ફેરી ગરબીએ પાંચ—તે પણ કોઈ અણુએ છપાવશે. મેષદૂતની ક્રીમત કદનાર થોડા મજરી. તા. ૬ મી જુન ૧૮૭૬ ટુંકવાર.”

† આ વિશ્વાસ માટે, ગ્રીષ્મા ગ્રીષ્મા પ્રસંગમાં બીજા હતાં. હમણાં મદારી અંગારી ઉપરની ગવડીમાં લીમલાઈ, હેમના એક બે ગિય, જેઠામદ નામે શાસ્ત્રી પુણણી (હમણાં કુટુંબના આશ્રિત જેવા) બેસતા તે વખતે સંસ્કૃત સાદિલ અંગ્રાંધી જેઠામદ અનેક વાતો કરતા, તેમાં હું સમજું ના સમજું પણ સ્વથી સાંભળવા જેટલો ભાગ લેતો હતો; લીમલાઈ પોતાની કામગીરીએ મદને વખતો વખત વંચાવેલી; હું કાલેજમાં દાખલ થયો કે તરત રોડસરસિપની પરીક્ષા માટે મેષદૂતનો અખ્યાસ કરતો હતો તે વખતે લીમલાઈ કનેથી મેષદૂતની સુલભમનકૃત પ્રમિદિ હેમને અને આપી હતી; કુટુંબમાં હેમનાથી નહોતો હું જ;—હંસાદિ બીજો મજારી મકાને.

ઈ. સ. ૧૮૮૧ માં “કુસુમામૃત” નામથી મદારો કાજામંદ્રદ મહે પ્રગટ કર્યો. તેની પ્રત લીમલાઈને મહે મોકલી તેનો રવીકાર કરાવતા પત્રથી લીમલાઈએ શુદ્ધવર્ણી,

‘કુસુમામૃત (લીમલાઈના કાજામંદ્રદ) પ્રગટવાના, હેમના પુત્રે લખેલી પ. ૧ ગોળી ઉપર.

† આ પત્ર લખ્યા પછી તો લીમલાઈ થોડા વર્ષ કાજામંદ્રદ માંડીમાંથી બચ્યા, પણ હેમણમાં તોત્યા પરંતુ મૂળ પાછી ઘોડી અંગ્રાંધી થોડા વર્ષે હેમને અંત આણી.

હવે આગળે જાણે. પણ સાચા વિના, અને
સખ્ય — 'You have outdone me'
(તમે મારા કરતાં ચી મધાએ) એ
'કુચમથાના માણુ નવનદીસમ નામનુ
કાલ્ય-કાલ્યુ' નાણે કેમ — હેમને ખબર નિવ
જાગતું હતું નવુઆઈ પેતુ કાલ્ય ચાઓને—
'એક મહાનર રવમ જીરે પુમતો — હેમને કાંઈક
એ કાલ્યમા રવમ જીરે પુમતો થયે પડેલો હતો

ભીમરાવની મુખામુદિ તથા સીર અ
સાધારણ સાંધવ વાળા હોવાથી હાલ રૂઢિમા
લેખનુ નામ કાઢીએએ Lady of the
Lake પાડ્યું હતું હેમની કાલ્યમુદિમા
સુપડના અનુ કાલ્યમા હવે ને હેમના સીર
સાંધવ નુ જાણે પ્રતિપક્ષ દોષ એમ હેમને
જ્ઞેનારને સાગતું હતું સુપડના પછુ હેમની નાખૂ
રેખાએને પ્રતિરૂપ ગુણ જાની મી હતી ખવ
પીવામા, જોતવા માલમા મરં છાવ
આધારમા સુપડના એ હેમનું સહુજુ હતું
એક હમારી રોહની દીકરીનો વડ જમવા
આવતા રહ્યો કાંઈ ના સજાકે દેવા તો
મરેલો કે એ દુનિની અમુકકાળથી કાળીને
ભીમરાવ દેવા કપર સીધાના હવા

પોતાના ગુણ આડે મધાવીને જમવ
અણગમ મુકના હેમને આગતું નરેતું તો જમ
વિના મગમા કપી રીન મેરવ અને સ્વિચ્છા
માચીને વનવુ તે સ્વચ્છ રીને એ
જાળુના, હેમને એ એક ઉચરજો વાદ
આરેએ વોરજમા દિવાન સર રી.
આમગણતની આદિમા કચડની જમા
ભીમરાવને મળેલી હતી તે જમાએ અનુકુલ
મૂર્તિ એ રમા એ હામાન મેકારર કુ
મુખામુદિ અમદાવાદ (જામજી રવમ)
જોતે વોરરે ભીમરાવને મળવાને કિયેલી
મદારાજ સવ છાવ સામકાળી અરપુલા
મદેતની નદારના મેલનમા મેકારર માને
મદારી મુકાક ની મેકારવ ભીમરાવને
રોમી તે જખને મદારાજ, ભીમરાવ અને

કુ વજુ જમા મેકાર દવા તે વખતુ ભીમ
આગતુ નેકારા રાજદરબારી જમા મુવડ
સાંધવનુકા મલનવતન આરર હદવામા
પ્રતિપાખ્યત થયેતુ સાંધવરવરપતુ રહેન
કસવેજી બીજે એક પ્રસંગે મુખામુદિ
મદારાજ આરવા ભીને કાલ્ય રોહિતએ
વાલરેર હવર પાઠ્ય આપેલી હેમા ભીમ
આર અને જા મેવેવા નિમચળુથી જ તે
પ્રસંગે મુખવતી કૃતિ કવો વિના, જમા મરવ
મનિથી, રથને રથને રાજવિક સુધવાવાળા
મનિથી દુગીન અમુક મદરથો જોરે જા અને
મગવજા દવા તે ચિત પછુ હમના મુજોવા
પ્રતિપાખ્યતે નદાર રમરજુમા જમારેરુ છે
એ પાઠ્યમા નદાર એક ર મેજની સદાપાથી
અને મિત મુખામુદિ રોહી નત્તેને અને
કહે છે — 'I do not know what
the world is like' કુ કુચ મેરો નરિ હવે

ભીમરાવની એ મકુર મુદિ નિરવર
રમાજમા મેગ દાવ હેમના અવમાન
અને કુ રોહાપુર જિલમા કુ આરેશ
વવમા અને કાલ્યથી જાડુ રહેલો મ
૧૮૫૦ ની સાંધ તે વખતે કાલ્ય નેરવી
નદારી રેલને કાલ્યોનાં સધાજુ નેરવા અને
વાર મગવતી નાથ કુ મેકાર પમ રમવા
૩૦ ૨૦ આલ્ય રાજમા વચી પાસરેશ
રેલવથી રેલને રને કે રીને મુખામુદિ થાને
અમદાવાદ થયો ખજુ કુ મેકાર પાસે.
ભીમરાવનું અવમાન મુખવ હતું સીર
મામારક મરં આમા અમદાવાદમા પ્રવાજુ
હરી મથા અને મરમા કુ મેકાર અને મદારી
નરેને કુ મનુમાર આર ભીમરાવ ને
મેરે તો આના હો' હરીને ભીમરાવ મુકમ
મરવ કુ દારે પ્રમને કુરારે પજુ એ
વજા મેરે જ મદર થયો ખજુ કુ મનુ
કે ર મે ભીમરાવને મેગ વચી જા
કે ર કાલ્યથી જા પ્રતિપાખ્યતે અને એ જ
કુચ રમારે કે ભીમરાવને મેરે મેવા નથી.

વાળની સુંદરતા અને વધારા કરવા માટે કામીનીયા ઓઈલનો ઉપયોગ કરો.

વાળની સુખસુતી વધારવામાં, સુંદર, લીસા અને ચમકતા બનાવવામાં, અમે તેની ફેશનમાં રાખવામાં અને વાળનો વધારો કરવામાં કામીનીયા ઓઈલ પર્ફેક્ટ ક્રીમથી મદદ આપે છે. મગજને પણ ધારી દેકા આપે છે. મુગધમાં મધુર અથુર છે. એક વખત વાપરી ખાલી કરી લુવો.

કીંમત ગા. ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦, ૩ ગ્લાસીના રૂ. ૨-૧૦-૦,
પેટ્રિજ પેર્ફેક્ટ લુડ.

જરીલની વખતે ક્રીમીનીયા ઓઈલજ મુંગને અને લેલો.
બીજું લેવા ના.

એંડ્રો ઈડીઅન દુગ એંડ કેમીકલ કું. નં. ૧૫૫, જુમામરીદ, ડેક નં. ૫,
મુંબઈ ૨.

વધુ પૈસા ખર્ચવા પડેલાં નમુના વાપરી લુવો
તમારું પસંદગી પામેલું પદ્ધતિ

ઓટો દીલ બહાર (અંદર)

મધુર, મનોહર, સ્વીટ અને લાસ્ટીંગ ફક્ત ચોર્સ ટ્રીપ્સ (four drops) કમાલ પર નાંખો અને સૌરમ ચમેલી અને મોગરાનાં દુસોની સાથે સરખાવી લુવો, પેટ્રિજ મોટી શીશી ખરીદો. તમારા વહાણએને પણ ઓટો દીલ બહારનીજ બેટ કરજો. તેઓ પણ ખુશ થશે.

બીજાં મેટામાં પૈસા ખર્ચવા પડેલાં ઓટો દીલ બહારની ખાલી કરજો. ગ્લાસીની કો. રૂ. ૨-૦-૦, ૧-૪-૦, ૦-૧૨-૦ નમુનો બે આના, મુગધી કાં એક આગો. પેટ્રિજ પેર્ફેક્ટ લુડ.

એંડ્રો ઈડીઅન દુગ એંડ કેમીકલ કું.

નં. ૧૫૫, જુમામરીદ ડેક નં. ૫, મુંબઈ ૨.

હવે નમુના માટે આ નીચેની કુપન ભરીને મોકલો

નમુના માટે કુપન

એંડ્રો ઈડીઅન દુગ એંડ કેમીકલ કંપની: નં. ૧૫૫, જુમા મરાઠા
ડેક નં. ૫, મુંબઈ ૨.

જો એક શીશી નમુનાની ઓટો દીલબહાર (સ્ટ્રટ્સ) નીચેને ડેકો મોકલી આપજો.
તપાસ ખર્ચ માટે એક આનાએ સ્ટાંપ બીજલ છે. (સ્ટાંપ જરૂર બીજવો).

નામ

ટાઇપ

અને લોકશૂન્યનું એમનું સતત પરિણામ
સારા ગુજરાતીમાં ઉતરી શક્યું છે અને એને
પ્રાણવાન કરી રહ્યું છે. એમનામાં ઉત્તમ
સાહિત્યકારના સદરો છે અને એ સદરોએ
એ એને ક્ષેત્રો કરતાં એક એ મર્યાદિત
ક્ષેત્રો પસંદ કરી એનાં બીજા રોષી છે-
ઉછેર સાથું રાખ્યા હોત તો આપણા સાહિત્ય-
માં એમને દાણે એક સુંદર અને સરસાતી
નૃસાપસિની ઘટા રચાઈ રહી હોત. એમ થયું
હોત તો ગુજરાત એનાં હૃદયો વેદી
એમનો ખીડા આસ્વાદ વિશેષ રસિકતાથી
હેતુ. સંકિતએને મર્યાદાઓ હોય છે અને
એ મર્યાદાઓ પોતાનું બધું વાપરી
નાખે તે પહેલાં ઉંડગથી આખને. સરવળો
પ્રેમણ સહન નીવડી શકતોજ નથી. આ વિદ્યાન
લેખકની કૃતિઓ આવી રીતે વિસ્તારની બા-
ધનાઓ દ્વારા શકી છે, પણ તેના અંગ-
વિકાસમાં નો મોટાં બધાં એને બાધકતાની
ન્યૂનતાઓ રહી ગઈ છે, એ એમના આ
પુસ્તકમાંના અનેક લેખો વચ્ચેનારો બહુવિધ
વચર નહીં રહે.

આપણી બંધનપતનને પામેલી રંગમંચોનો
પુનરુદ્ધાર કરવા એમણે એક પથ તો કે
ખોધી રસિક વર્ગને એમણે સંતોષ પણ
આપ્યો, પણ પ્રેક્ષકવર્ગની કુરોવોથી ટેવાયલી
દલકી રસહૃદયોની રંગમંચો કે કેમ એમણે
એ પ્રયાસ હોડી દીધો. આપણી રંગમંચ-
ઓના આત્મો બોવા સિદ્ધ લેખકના ધ્યાસેને
બજવી બતાવવા અસહિતમાન બલે હોય કે
રહે, પણ એમની કૃતિઓ જેવી અનેક કૃતિઓ
આપણા સાહિત્યની જગ્યામાં તો બરુદની
દનીજ. એ કે એમાંનાં સુગ લાગનારાં
પેલાં " નારથી ગાયતો " ને આપણે કહી

દધ્યું કે કૃષ્ણ કરી તમે દેવે સદાનાં સીધાની
બાજો! હાથ વિસાકર જેવા રસિક લેખકને
દાણે સંગીત અને કાવ્યના સાચા અરો
આપણા નાટકોમાં ઉતરે એટલું તો અમે
કૃત્તીએજ. એમાં નાટકોમાંના આ કાવ્ય
અને સંગીતના વિભાગ શીવાય, મગધિસાગને
અમે સદૃશ્યતાથી વખાણીએ છીએ. રંગમંચોના
પુનરુદ્ધારમાં ખાસ કરવા જેવી એ વસ્તુ
છે કે ઉત્તમ કૃતિઓ રચીતથી આપણા
સિદ્ધિત વર્ગને સંતોષ લેવા અને એમને દાણે
એમના પ્રેમો કરાવવા. આમવર્ગને આવા
અનેક પ્રેમોથી સુધારી શકાય, અને માત્ર
કમાવાની દૃષ્ટિએજ આપણી રંગમંચોની
જાણતા સાથું રાખવા હજીતા બાધારીઓનાં
સ્થાન તો એ બાધારમાં થોડાં અને રસિક
રહી પ્રેક્ષકોને રસિક કરી શકી શકે એવા
વિદ્યાન અને સંસ્કારી બાધારીએ લેવાં રહ્યાં.
બાધારપ્રધાન ગુજરાતમાં આવા પ્રકારનાં
બાધારીઓને ખોટ નથી, એ સાદિત્યનાં કા
આદિનાં આપણાં કેટલાક લેખો સાક્ષી પુરે
છે. પણ રંગમંચોનું અખંડ લેખ સર કરવા હજી
કાંઈ સંસ્કારી ગુજરાતી કેમ નથી નીકળતો
એ આપણી સાહિત્યપ્રતિષ્ઠાને એક મદદાર
યજ્ઞ પડ્યો છે.

અંતમાં આ વિનાશરને અમે ચિત્તલ પે
એક સચ્ચા કરીએ છીએ. આ સંગ્રહમાં
દૈનિક પત્રોને ઉચિત જેવે લેખો છે તે
આત્મ કરવા મોટાં દાતા પાંચળીના પંખાની
પેરે પેરેપેરે રૂતા અને કલ્પિત છવન છવી
પંચલ પાખના વિચારોને આ સિદ્ધ
પુસ્તકમાં રચાવે સ્થાન નંદાતું મળતું નેહનું.
ખાજી એક પુસ્તકમાંથી પ્રાદ્યારવાને પડેવિલા
વિદ્યાન લેખકની આ વિવિધરંગી અને બળક-

જારી જાનીથી રથોરથ ન મહાવણા ન અક્ષત
નવેન ને આપણી મત, પચીસીના વિચારમથન
તરીકે અને મહાવર આવકાર આપીએ છીએ
નવન પરી-નેપક છે નામદામ મ
પરેવ, પ્રકાશક મ આખાંદાસ જ નવસાઈ
પરેસ રામોન, નડીઆદ યદને, કૌનન
કે ૨-૮-૦

માહિત્યકુળ પ્રથમાગાનુ આ હિતમ
પુત્રક યજ્ઞ વખતથી અમારી પામે પહેલુ છે
આપણુ અલ કારમાહિતની મુનિએ આપણે
તાં વિરમ છે, એ સાહિત્યનો નાચીન અને
અવાચીન બનેનો—મદ્ય અબ્બાસ કરી મ
નામદામે શુભરાતને એક વિરમ અને હિતમ
પ્રકારની મહિત્યકુનિ નજર કરી એવી વધાય
સેરા કરી છે એમ અને એપાક કહી રહીએ
છીએ તા નામદામે એમની આ મુનિ માટે
અરુપ મજ અને આપણા નાચીનઅવાચીન
સાહિત્યનો કેવો તદ્દમપર્ણ અબ્બાસ કરી
શુભ મદ્યકુનિ રમી એપા રનિક નિમી મજ

પુર્ણ છે એ આ પુત્રક અલથી હિત મુધી
વાચી જતા વાચકની ખાતરી થશે અનક રોને
આસાદિક કાલોને ઉપયોગ કરી વ્યાખ્યાઓમા
એપા એ છે અને દખલિ તરીકે આપણા
આંદોનઅવાચીન શિષ્ય લેખકોના હિતન
અવનરણે આપ છે આપણુ સાહિત્યના
આ અમને આરભદરામા નિકસણનાર
લેખકોને આપમે આ પુત્રકમા એ વાર
કરી માનપુર્વક મળીએ છીએ શુભરાતી
કાલે અન માહિત્યના આ અનેકમુખ રિકતમા
કુતમા આવતા પુત્રકની દરબી બધી જાકર
દલી એ એના રા નામદાસને અને મુનિ
કેકે અગિનદન આપ્યા વગર રહી શકતા
નથી અને હાલથીએ છીએ કે આપણો
સામાન્ય સાહિત્યપરાયક વગ શાગા અને
મહાવિવાલયના વિદ્યાર્થીએ આવતા કૌમી
પુત્રકનો છુદે દે શુભપરો કરે અને સરકારી
વેમજ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણમથ્યાએ એને પાઠ્ય
પુત્રક નરિકે સાતકારક રીતે રચીકરે

—૭૭૭૭૭—

સ્વીકાર

નવાં મીન (ખાતી માટે) લેખક રા
વિભોવન ગૌરીકર વ્યાસ, નવસાઈ પ્રકાશન
મહિર, અમદાવાદ મુળ કે ૦ ૩ ૦

આગળે જાણકી વાંચીને સમજ છે વચ
આ સુધે કાલકલ કદ છે કિનારે આપ્યા અપા
મસાદપુરી સુધવાથી જાણી રથા છે અપા
સુધે રથના આ કદ વ્યાખ્યા ખાસ અગિનદન
છે છે

કુર્બાનકલ્પ લેખક અને પ્રકાશક શ્રી
દેવમદા રા નાલની કાંતી રનિક અને એલ
નદ પ્રસ્થાપના આપ મુળ કે ૧-૦-૦૦

રિક્ત રીતે મેપક પચીસી કપામિકુ અ
પુત્રક માં સાકે વાંચના રનિક કરે છે

સામારરમ અનુવાદક અને પ્રકાશક
રા દીશચેદ કરુણમદ અને રી શુભ મુળ
કે ૧ ૦-૦

આ પુત્રક શ્રી ભેદિતના ઉચ્ચ દ આપ થી
મુલ નર અનુવાદક આ ભેદિત સરુપ સહિત્ય-
અદારમાથી રેકારક રના કા કરમારપથા-
અ તમે અગિનદન કે આખાંદાસ વર્ગ
અગિ શુભર અને મોનદર છે

જાણક-અનુવાદક શ્રી આનુભવી રથપન
રથ વિરેગ, પ્રકાશક શ્રી મેરાપદમસથ
નરુથી રા મેમીક કરે વદાલક પગીનર
એરુણક મુળ કે ૦-૮-૦૦

શ્રી અનુભવી બદરે મીસર કમારી ના

અંગ્રામીના બાપાંતર પછી આ 'ભવ્ય' અંગ્રામી-માંથી મીલું બાપાંતર અસિદ્ધ થયું છે. એમની બાપાંતરરૂઢિઓ અસમર્થ સહુ અને સદૃશ પ્રતિ-જિન્ન હોવી શકે છે. હિંદુ ઇસ્લામના હાર્દિક શ્રેયસ્કર્તાઓ તરીકે આ નાગરજનોના આલેખી બાવડપાત્રીઓને સારીઓ પહેલાં એ ગાનુભં નાસ્તી આપી છે. શ્રી. બાનુમતી બહેને એને ગુલસામીમાં લાવી ગુજરાત પર લખવાર કર્યો છે.

તરવામિત: ભા. ૧ લો. લેખક: અને પ્રકાશક: શ્રી. નાનુદાસ પુરુષોત્તમ સાંભાણી, મલમલા બીરડીંગ, વીડીંગમર, મુળાઇ મુદ્રણ: ૨, ૨-૮-૦.

૩. સાંભાણી એક અર્થુત લેખક વતુભા છે. સારી સનાતનનિ ચાલ્ય સનેસતન સતિશ્ચાતન બહેન એમનામા રહેલી અતિહિંદુવાદી શરીએ ને પછક મહેદાઈ પંદ છે અને જનમ લેખકની અનિદા પછી એમને દો લાવી મુદ્ર છે. અર્થ સમગ્ર સનાતનથી ૬ આર્થુનિક જનમનેમાં નરિસતમ એવા અંદોરને ઉતારી પાલવા લેખક મિત્રો શ્રીકે સમ મદિ મારતા હમે? સનાતન ધર્મની શ્રેયમાં લખવા અનુભવે બહેને આપુ એ ન આવી ગયું હોત એમ અર્થ દેખીએ જીએ. ભવનલખણી 'સનાતન'ના મોદક નાંને ગું મલખાઈંમિત્રી સેવા પદ રહે.

ભવનર બુલંગ: લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. બીખાલાઈ પુરુષોત્તમ બાલ, 'બાલ' કાપોત્તમ-ગોધરા ૪, મુદ્રણ: ૩, ૧-૮-૦.

આ શ્રીક નામીની શ્રીકીક નવગર્યા છે. નવગર્યા, કોલખણી અંકે ૪, સંપાદક: શ્રી. કાકિગરા વ. દેવે. પ્રકાશક: ગુજરાત વિદ્યાપીઠ. શ્રીકાળની સ્મિતના અને રાત્રીવ દેવજીની આર્ય રત્ન રેતા એ મનનીવ લેખા 'સિદ્ધાંત સાધની'ના અને રંગવપીરિદાં આનંદની સુખનમી રત્ન છે. એ અને રેતાક સમયથી સમગ્રમાં રાત્રીક શ્રીકાળની મલખાસ તિરાણી વૃષાક રેતા અનંદના હસ પાડ કરી આપે છે.

અખિત્ર ભવનર્યાંસ ગંગાદિવ્યવદસ-માનનું લખાણમિત્રનું નિવેદન.

ગુજરાતી અંગ્રામપદ્ધિમાંનું બીજા વપનું (સન ૧૯૨૩-૨૮ ની) નિવેદન: પ્રકા-

શક: મંત્રીગો-ગુજરાતી - અંગ્રામપદ્ધિમાંનું અમલવાદ.

શ્રી ઉગમશ્રી પાંખાંરદાએ આપુ પેરીષ પાસાળાનું (સં. ૧૯૭૨-૮૦ સન ૧૯૨૩-૨૪ નું) નિવેદન. પ્રકાશક: શ્રી. સુમત મહેતા. મંત્રી-બવરથાપકમાંનું પાટણ.

શ્રી દક્ષિણમુર્તિ (દેમસિદ્ધ) પુ. ૧ લું, અંકે ૧ લો. તંત્રો શ્રી. નુસિદંમયાદ કાલિદાસ ભટ્ટ, ભાવનગર.

શ્રીકાલિવિવક અને અતિવ લખરેલી અને આરક વનક દેમસિદ્ધ અને અતિલખાણુક સ્થાન કીએ બીએ. સરાર અને શ્રીકે એ મનના હાલના સગલ દ્વંદ્વુદ્ધમાં ક્યારેના અને વિચિત્રા આ મલમલા ગદ્યમનને મદિ. 'સત્યં વં ધર્મસિ' એ સુતનુસાર આપુનું સંબોધણું છે. શ્રી દક્ષિણમુર્તિ આ અર્થ સારી પેઠે લખી એને લેખ અને દેખીએ જીએ.

તરંગવતી (ગેક સાંખીની આદ્યબુદ આતમકથા): અનુવાદક: શ્રી. નરસિંહભાઈ દેવરથાઈ પટેલ, પ્રકાશક: શ્રી. અનંતરાઈ દેસામથાઈ શ્રી. મોરી, હાલપટેલની પાળા, અમલવાદ, મુદ્રણ ૩, ૦-૧૨-૦.

વિવર્ય પૂર્વિમાળ મલકા: ૧ થી ૪ લેખક તથા પ્રકાશક: શ્રી. વજેમુમ મેલીચંદ રંગમી તામેરી, કીપ્પોમેટ એંડ ગોશ્ડ મેડીકીટ, ૬૦ એપ્રીકલમર-ગમનમર, મુદ્રણ: પ્રતેક મલખાઈ ૨, ૦-૪-૦ બેદુતોને મલખ.

તરવાર શ્રી પછીની છતા: પ્રકાશક-ગોલીજાડ રંગમુન સમા, ભાવનગર.

ભારીઆ કામની અવનનિ: તેનાં કાલેની કીશી તથા-પ્રકાશક: શ્રી. ગોવંદનામ પ્રાવણ, મુદ્રણ: ૬, ૦-૪-૦.

મલખર એજ્યુકેશન સેમાપતિના આમા વર્ષે ૧૯૨૩-૩૪ નો અર્થસત, પ્રકાશક: શ્રી. માખાભાઈ કુમેરકામ પટેલ, મંત્રી. મલખર એજ્યુકેશન સેમાપતિ આમું.

વિદ્વાનોને અર્પણ

૧૯૭૭

[અનુસંધાન પુસ્તકાલય]

મનુષ્યો વાંચીકે, દોષરૂપે એ વાંચીએ
એક પછી પુસ્તક વાંચ્યાનું કામની જાણમાં
નથી એવા આત્મપ્રભાસ ફરીથી જન્મમાં
પ્રગટાવતા દેવે તો એક દુરંતી વિગેરેવાએ
આગતા વળતમાં એકેક આત્મા આત્મ કેરું
તેમ આપણા એકેક પુસ્તકાલયને આત્મ-
નાશવળને રાખીને કરવાનો પ્રયત્ન કરે
એકેએક એવી અવગત નવા અથા નવાના
બધ થઈ નહીં, પણ ફર ફાટુની પુનેમે
આ કથાકથાકનીની પણ એકપણ થાય તો
ફક્ત વળતમાં અવગત ને હતાંક પરિણામ
આત્મા વિના રહે નહીં

આત્માથી એ પ્રોગ થઈ શકે તો
'મનમ માટે ન વિદ્યા પાડ' એ કહીને રાત
પૂવાય જ આપણે ખર્ચ પાડીએ છીએ તેમ
બધે ને આપણી કાર્ય કરે અને કાલજ
પેન્સીવની કહેણ પડેત તો મનના રમતજ
શક્તિ પુ કળ કેળવાઈ જીવતુ ફેરતીક વાલના
એ, રાગીવી મનોદશા ને અડીઅલપણ પણ
ફુનીઆમાંથી દગરો આની સામીતીમાં થોડા
દશરૂપે થાય

પુસ્તકોવા માણુએના મન રાગીક થઈ
મળતા કે એ થિવજાએ તેમને મળીર દાનિ
કવાના માણસ જન્મના કેવાકે સેવકી
મદાનુ લેખકો પુસ્તક છે મદાનિ આત્માને
અભિવ્યક્તને પરિણામે અધાર્મિક મેળવે
હમેન્દુઅલ કાન્ટ રીમે એમ કહેવા છે કે
મનના વાચન ને વિચારોવને થીવે એ એકેએક
સમારણ થઈ મનો દોષ કે વર્તમા એ
શીખ તો દાન ત્યારે વિવાર્ધો વચ્ચે થઈ
પુસ્તક તો વિગેરે મુખી કાન્ટ અભિવ્યક્તને

ગુરો તો વાગ સાધી રાખે તદા પછી કહિને
શીરસુપર એવા નથી થઈ જતા વાંચોનવેરો
પણ કોઈ વાગ અધુરગુણગીની જ છુરમા
જાણાય છે જોઈ જાણીઅ 'નેએ
અનિદાનિક વાગ રામોના' જન્મવાના
સાગર એક કરવા સે કદા હતાલીઅનનોપડી
આ વાળી ન એ વાચનના બારે વાંચીને
એવો થઈને ન એ તેની કોઈ એકી
વાંચીને કૃતિ બની

નમ કહાય કારણ દરોકે જુલ તમા ને
પાટેરોવાજ એ મહામારિને ઉપદેશ બાનતો
ફરે પણ તેમ નથી બીજી બધીબરી
તેમ આમા પણ આપણ રવેરેકેવેર
અણીગુદ રહી શકે નેમ છે તેના તેથી
મારા કાલ જન્મકાળીન સાહિત્યમાંથી મળે
તેમ છે પણ તે અહીં તજી કરીને ફેર કાઢર
નિવા ગળેના મારા મોઢ મધ જેવા અનુધી
જોખમમાં નાખ્યા તૈવાર નથી તેથી પ્રમાણ
આ જન્મના એવા એક સદિત્યરોગીને ફેર
જેલણ છુ તેવી વાત કહીનેમ સતોષ
ધરી

આમ એ આગપણના સ્નેહી થાય સમ
અણ થવા ત્યારથીજ તેમને એવી આદત પડેતી
ક જુની સુવાએવી મેથી કે ફરિતી અને તેથી
પણ મોપડી તેમજે જેકે એટલે એ કવાડીને
તજ હિવળને તોર પુસ્તકાલયથી તેને તપામકી
એ કટાળીએ વાર તેમને એવી માનસપુત્રમા
મળ જેવા છે સ્વત્તમલના એક એમના
સરખા રીતપુરને મન વસે તદો એવે રાત
કે હિવળના રમે તે વખતે આત્મી કે જાહેર
અધારેથી, કોઈ જાતેવરને ત્યાં કે જુની
મોપડીમાજા વડેમની દુકાને, એ નાની નિર્જલ
નાજુક આત્મી રીખતપતા વાણે, મેરેરે વેરે

હજી છેક ચીચરું ન થએલી છત્રી દાથે લટકાવીને, ચોપડી ડાબા દાઘમાં ઉઘાડી ધરીને બીજે દાથે તેનાં પાનાં ફેરવતી, કેટલીએ વાર મારા મીઠાનજ અનુસાર મારી અદેખાઈ, દયા કે અચરજ આકર્ષતી. અને ઘરમાં પાલુ સવારે ચા પીને, પછી જાગીને, સાંજે ફરવા જતાં ને ઉપર મોડી મધરાત સુધી તેઓ પ્રિયતમા ચોપડીના પાસમાંથી છુટા થતા નહીં. દુર્ઘર્ષત, મજાનુ, રોમીઓએ ત્રણેને તેઓ પ્રિયાભક્ષિનો અનુકરણીય આદર્શ પુરો પાડે તેવા હતા.

એક વાર એમને બહારગાય જવાનું હતું. થેરથી નીકળવાનો વખત ગરામર થયે ત્યારેજ તેમનાં પદાર્થમાંનાં સ્વજનોએ તેમના અવ્યાસ-ખંડમાં ખગર મોકલી આપેલા એ

આવ્યા—દવાઈ તરંગોમાં રમતા, આગશે પીટ માંડતા, જડતાની ભૂતિ જેવા ને તાવતાવતો કાચક સજ્જ કોથડો ઉકેતવાની મથામણમાં લપડે.

એ આવ્યા, માડીને પગથીએ એક પગ મુક્યો ને—પાછું એમનું મન ચરવા મથ્યું. એમના એમજ તેઓ ત્યાં થઈયા: થોડી વારે કેઈએ ખોંખારે ખાધો એટલે મહેજ યાગ્યા અને આડીવાન પર ગતી આપ્ય તાડીને તેને તપાસ્યો: “ચલાવ, જોઈ શું રહ્યો છે?”.....

—થેડીઆરોરોને હું ફેરકામાં લેખ્યું છું તેના આગલા અવિસ્તર ને નીખાસત કથન પછી દુનીયા મને તે માગ દેવાનું ખપ કરે તો આરંભે આજી વધુ પડતી મજારી?

સુભધિરાજ

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૭૮ થી.]

“ના-ના-ના” દેવી જાણે વેદના થવી
સોય તેમ ખોલી, “સોયડી! હું તો રાત્રિ
વગી છું.”

“ના” જ્યસિદેવે કહ્યું, “સા તો
ત્યારનો જન્મને રેર મરો.”

“ના નથી મળા” ખાલીથી ગણીએ કહ્યું
જ્યસિદેવે મમકયા “તે કેમ જાણુ?”

“મેં! મને ખાતર છે મારો રાત્રિ-મારો
ખાણુ કહ્યું આ કુનીઆ છોડી મળે નથી
સોયડી તમે મીઠાવો. આ દેહે મારે બીજા
કાંઈ કામ નથી.”

જ્યસિદેવે કહ્યું મા દોડ બીડ્યા આ
શ્રીની વત કરવાની રીતથી નેના મોદ રહ્યો
તેનું ખાતર શીકા પણ કપાળા દોડાયાથી
સાજ્ય કરના કળા તે પડારી રહ્યું

“દેવડી! આજ દેહે તો મારી કરતી છે
તારે મળે જીવાત્મ મેયુ” તારે મારે એ માર
મરો ને હું દેવે આજ કહે ને માત્ર
રાણુ! તું તો પાટણની પતરાણી જાણે.”

“મારે તમારા પાટણું હું કાજ
મારો મોરખા મારે મળે તો નીઆમે છે

“ના, નથી નીઆમે ઉઠ” જ્યસિદેવ
દેવે મારો પાડી કહ્યું દમણા તાત મરવાનો
વખત નથી વહાર સાડાગી તેમર છે પહર
વખત આજે માત્ર જાણે એ માર તને પહર
રત્રિ પડ સહ મળે, આજે હું જાણે ના
જાણું છું.”

“સોયડી! સોયડી” મને સહ જાણ્યા
નથી” બિરતાયા રાણુ કહ્યું હું
બળનો અમાર છું મહાત્મા જાણી મળે
“તારે મારે હું બળના તમાર છું

માન ઉઠ!” કહી જ્યસિદેવે પામે આત્મા
રાણુ આવી ખસીને ડગી થઈ થઈ
“હ-હ મને અડકો નહીં” તેણે કરચળીને
કહ્યું

“ક્યા ક્યા છે?”
“મને-મોરખા ધણીની શ્રીને-નેના
જીવના કેમ અડકાય?”

“જાતે જાણ મારી સાં” મહામળે
અધીરજાણી હુકમ કર્યો

“રા” ને તેના દીકરા કતા આ મળેમળાથી
મન માણુ લઈ જવાની કોમન કર્યો “જરૂર”
સખ્તપણથી નાખે પુછવું

માણુ કોણ? હું જ્યસિદેવે-મોર ના
તારા રત્રિ ને તારો ધણી” જાણ જ્યસિદેવ
દેવે મળે અમારે કહ્યું

મહામળને અજાજ સાલગી મળતા
કુવરો જાણા ને એકદમ પથારીમાં મેં મળ
તેમણે આખો આજવા માડી

મા મા માનાએ પથારીમાં ઉઠ્યા થઈ
પુછવું કુ છે! આ કોણ છે?”

જ્યસિદેવે આ જોકરા તરફ હાથથી
જોઈ રહ્યા

“આ ના! દેહતો ને તમ જાણે કાન
—મળડો!”

“જ્યવ સાનડી” માનાએ જુમ
મરી “મા-મા-એ કાપાં? જાણા ક્યા?”

“પુછ મોલકી!” છે રત્રિ આમું લટોળા
રાણુ કહ્યું “જાણુ? આજણુ પુખ્ત
પરણુ?”

“કુ જાણા મળતા!” ઉઠકરાએ પથારી
નીચેથી એક નાની તરવાર લેતા પુછવું

“હા ઉઠકરા” મહામળે જવાન આખો,
તારો જાણ ખસાવે તારી આ મળી
એકે જણુને ને તારા જાણથી અધિક
જ્યસિદેવે તને જીવાત્મ ની જાણે મેમારે

“અરેરે!” રાણકેવીએ કાને દાઢ દીધા.
“બોલતાં તમારી છબે કામ નથી પડતા!”

“મારો બાપ! મારો બાપ! મારી સતી માતાને—” કહી માથો તરવાર કાઢી જ્યસિંદ-દેવ તરફ દોડ્યો. મહારાજે રમવની માફક પોતાની તરવારથી કુંવરની તરવાર દૂર ફેંકી દીધી.

“જેવો બાપ તેવો હરીશો દીકરો છે.” જ્યસિંદેવે કહ્યું, “રાણક! હવે વિલંબ થાય ને. ચાલ, બેઠાએ તો ઊઠરા સાથે લઇ લે.”

“પાપી! મારા ઊકરા લઇ કું નાતરે માતું!” દેવડીની આંખોમાં ફાંધ આપ્યો.

“ભારે ઊકરા વગર બાવ” જ્યસિંદેવે અડધા શરસામાં, અડધો લીપ્સામાં કાંધી રજો હતો. તેને એમ પણ થતું હતું કે બે વધારે વાર ચરી તો જરૂર યુગ્મજ મહેતા ને લીલાદેવી આવી પહોંચશે.

“બા ઊઠો!” દેશજદેવ વચ્ચે બોલવા મથા.
“મણા!” તિરસ્કારથી રાણકે કહ્યું.

“મારો દોષથી અપવિત્ર મધ રજો હતો તે તારું તો મીઠું કાણું દર. ચોતડી! કુખીઆને કુખી શા માટે કસે છે? તમે પણ જાઓ.”

“હું તારા વિના નથી જતો તો રાણક! રાણક! તું તો મારું છાત્ર છે. તારે બેઠાએ તે માંગ, બેઠાએ તે રાહત કર-પણ અભારે તારા વિના કું અહીંઆંથી જતો નથી.”

“મારી આને સહ જાગ શું?” માનાએ કુમ મારી.

એરલામાં માનો કુંવર જે દૂર ઉભોહો બેઠ રજો હતો તે એકદમ પાછળથી આવ્યો ને તેણે માનાની પહેલી તરવાર લેવાની જ્યસિંદ-દેવના પગ પર પાછળથી ધા કાઢી. જ્યસિંદ-દેવે વેદનાથી જરાકે ચાથો ને વેદનાના અનુનમાં પોતાના હાથમાંની નાળી તરવાર

કુંવરને ચોંટી દીધી. તેણે હોહ પીચા ને કુખ સમાવવા પ્રયત્ન કર્યો. રાણકે આંખે દાઢ દીધા. માનાએ રડવા માંડ્યું. એક હાથ-બેઠક ચીસ પાડી કુંવર બોલ પર પડ્યો ને તેના પ્રાણ મથા.

તરત જ્યસિંદેવને પોતાના અધિચારી સાહસનો પશ્ચાત્તાપ થયો. પુત્રનું લોહી વહેતું હતું ને કે રાણક માનવાની હતી? પણ પશ્ચાત્તાપ કરવોને કે શુભ થાય તો તેને માટે કામા વાચનાનો તેનો સ્વભાવ ન હતો. તે ઉલટો છંદે વારાપો. તેણે નીચા વળી ધા આંખો ને દૂર બની તે રાણક તરફ કર્યો.

“આ તારા ઊકરા—”

“મા-મા—” રડતે રાજે માનાએ કહ્યું.

“દીકરા!” રાણકે સાંતિથી કહ્યું, “મરતાં મા ને સંભારીએ. કુસની કાંતિ લાલે.”

અસાંતિથી જ્યસિંદેવે ઉઘાડા, તેના ઉમ સ્વભાવ દાખવી મથો. તે અનુનમાં આગળ વધ્યા. “કું ચારી મથો છું. ચામ નહીં તો ઉપાડી જઈશ” તેમણે કહ્યું ને તો આગળ વધ્યા.

“કુહા!” કહી માનો, મહારાજ આગળ આવે તે પહેલાં કેલો ને જેમ જાણી કાળ પર ચડતો હોય તેમ તેમની હાથે તેણે દાચની કુંડ બેસવી.

ઊકરા જળરો હતો, એટલે જોરથી વળગી રજો. જ્યસિંદેવને હાથે ધા હતો, પગે સખર ધા પડપ હતો એટલે કુંડ બેસવી તેને કરકવા પ્રયત્ન કરતા ઊકરાનાં તોફાન તે બહુ સચકત છતાં એકદમ સમાવી સક્યા નહીં. તેમની પાપડી પડી મધ, તેમણે તરવાર ફેંકી દીધી ને બે હાથે માનાનું કરકવા આજ્ઞા કુમ મહા મહેનતે દૂર રાખ્યું.

“રાણક! તારા ઊકરાને આલો બોલાવ.” મહારાજે શરસામાં કુમ મારી, પણ રાણક કે બોલી નહીં. દેશજદેવ પાસે આવો

કાપને દેવે જાકરને ઝાઝવા નિષ્ફળ મહેનત કરી રહ્યા જ્યસિદેવે છે કરાને છુટો કરવા અખરો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે સફળ થાય ને પડેના તો એ પ્રયત્નના ખર્ચથી તેને રોગ ફરતું પડ્યું એકદમ તેનું કાક માનના મોખા આગળ ને તેજો જોરથી દાલ પેસાડ્યા. જજ આગળ જ્યસિદેવને બા પડે છે એ એકલે તેની વેળાનો પાર ન રહ્યો.

“ઓ—” કહી તેમણે શુભ મારી અને માનને છુટો કરવા પોતાના જવસ સરિંગન એવા જોરથી આંધળો આંધળો કે માનો એકદમ છુટો થયો ને આચકાના જોરથી પાનેની બીજ પર જઈ અરણ્યો માનાનું માથું બીજ સ્થાને આજીવન—જ્યસિદેવ અચળ કરો તેનું માથું આગળ ગયું ને તે બાજુ પર મેખાન બની પડે છે મહાગજો પાપટી ને તરતર થઈ લીધા ને શ્યામ ખાધો.

“શશુક” દેવે આંધળો કે નહીં? એને કરવા વિનાશ તમ્મ કુનાથી જોઈ તેણે પુછ્યું. દેવડીનું મુખ મજાન થઈ મહા દર્ડું તે જોઈ થઈ મહા ને જોવી મે શુ કયું? મારા જોડા મુખા—મારો પપ્પી કયું દવાન છે.”

જ્યસિદેવે દોડ કર્યા આ દીની દીની મદાન કરવાની એક અવિચારી જીભ આવી ‘માન છે કે નહીં?’ કહીને દાણ પહોંચા કહી તે તેને પકડવા આગળ આના સમુદ્ર’ દેવડીએ કોઈમા દાણ આગળ ખરો ને એકદમ દટાર થઈ મહા તેજ મોઝ પર તેજ પ્રચરી રહ્યું તેની આંખો એકદમ મચકી આ ફેરફાર જોઈ જ્યસિદેવે અચાંધ ઉભા જાણે આમ કંપાતે દોષ નેમ શશુકે આરે તમ્મ જીવુ ને તેણે કારણી સીમ પાડી.

“મારા રા—મારા નાથ—મન પડી” તેણે કાકે કાકે બેનવા માણ્યું “વધી ખમા ખમા ખમા! તેણે મને દાણ મુકે” જ્યસિદેવે જ્યસિદેવે ખમા મારા રા ને—” તમો અપાજી તુમો આ મારા રા—” તેણે જાણી કુછ સીમ પાડી ને મુકા બર મી પડી ન બેન પર પડી ગઈ.

પ્રકરણ નં ૬ મું

એમા રાણકે રાજા મહેલ છાડે છે જ્યસિદેવને આખે અધરા આજા જાણે એમાર નેજ પને થઈ ગયો દોષ એમ સાચું તે ક્યા હતો તે તેને મમળનું નહીં તે ત્યા શુ કરતો હતો તે તેને જાણ નહીં વાતાવરણ અપચિત્ત તેમથી દામ થયું તેની ને રસમુક થયે જાણે તેજ કુળને કબેન દોષ એવે પુકા આવીને જાણે તણે તન એ જાણો ખમાગની તેની મુખરેખા દીની તેજ દાણમા ખાત્ર દર્ડું તેની આખમા વિજ્ય હતો તેજા મે પર દાણ નિરસાનું કારણ હતું અમાપ અતર તેની આ તેજરની મુખે જ્યસિદેવે દિશ્વરનું

જ્યસિદેવે એમાર પગનાં પાછા રૂપો ને કપાલ પર દાણ ફેંકે.

તેજ જાણુ રહ્યું અપેકાર નમરી તલા એક કીશુ દીવેલના દીવલા આજ પ્રકાશમા એ અદેશા કુવરો, એમાન દેવડી ને પુણર્મા દાણમા મો ઘાલી પુજો દેશનદેન તેણે જોડા પાછળ આધારા બ રહ્યામા જાણે. જોડો હતો તેને જાણુ જાણ આજીવુ.

“જાણમા! જાણમા! હંધક આ રડીને તેણે બેસે બોલે વચન કયા તેણે દેશનદેનને જાણ માન મારી “હો”

બાળરાએ કુદી રાણકને લંચણી લીધી ને દેશળદેવે ઉભા થઈ ચાલવા ખાંડ્યું. વિરોધી જાણેથી ને ભય, ક્રોધ ને કામથી ચીરતા જ્યસિંદ્રદેવ પાલું જોવા બિના ચાલ્યા ગયા.

“દેશળદેવજી! સાંઢણી ક્યાં છે?” જ્યસિંદ્રદેવે પુછ્યું.

“બાપુ-બાપુ-આ તરફ-” કહી દેશળદેવ એક અરણેથી બહાર નીકળ્યો.

બહાર સાંઢણી લઈ હમીર ઉભો હતો.

“બાપરા! ચઢીશ” મદારાજે હુકમ કર્યો. તરત બાપરા રાણકને લઈ સાંઢણી પર ચઢ્યો. મદારાજ તેની પાછળ ચલ્યા જતા હતા તે દેશળદેવે શોધ્યા.

“બાપુ!”

“કેમ?”

“બાપુ, હું બાપુ!”

“ક્યાં?”

“વડવાણી.”

“મારે તમારું કામ નથી” તેજઝણી જ્યસિંદ્રદેવે કહ્યું.

“પણ બાપુ-”

“શું છે?”

“પેલું આપણપણ-”

“કયું?” જરાક વિચારી ચલાથી જ્યસિંદ્રદેવે પુછ્યું.

“અને જીનાગઢ અપવણ-”

“જ્યસિંદ્રદેવનો પીતો હજીજી આજ્યો.

“કુતરા! મામાને માથો, મામાને વેચી ને હવે જીનાગઢ લઈ અને ગરદન મારવો છે? હા-”

“બાપુ! તમારું વચન”

“પિતાય.” જ્યસિંદ્રદેવે ગર્જના કરી તારી સાથે વચન. આજ રાતનાં જ્યાં વેાર કર્મનું પાપ તારે મારે છે.”

“મારે લીધે તો-” હાથ જોડતાં દેશળદેવ જોડ્યો.

“હા, તારે જ લીધે આજે મારે આ બધું કરવું પડ્યું. પાળી! તારે હવે પૃથ્વી ભાર મરવા હોવી ન જોઈએ. લે આ તારો શીરપાવ-” કહી મદારાજે હાંત કચકચાથી એકે ઝપાટે તેણે સિર ઉઠાડી દીધું ને તે સાંઢણી પર ચઢી બેઠા. “હમીર! મોટે દરવાજે દાંઢ” સાંઢણી ચાલી એટલે મદારાજે દેશળદેવ તરફ જોયું ને જાણ્યું. “સારામાં મારું કામ તો મેં આજ કર્યું.”

હમીરે પણ જોયું કે અત્યારે આજ્ઞાકિત ચલામાંજ મુદો હતો એટલે તેણે સાંઢણી હાંપી મુકી.

દરથી મુકતો ધોંધાટ આવતો હતો, બાકીનું જીનાગઢ રમરામ મધું આંત હઈ અને સુની શેરીમાં માત્ર સાંઢણીના કામચળ, મંબળાતા.

તે મોટે દરવાજે પહોંચ્યા ત્યારે, ત્યાં પડણી ચીંગોની ચોટી હતી. તેના નાકે તરત હુમ મારી: “કેણુ છે?”

“નાયક કેણુ છે?” મદારાજે પુછ્યું.

“કેમ?” કહી નાયક આગળ ચાલ્યો.

“કેણુ બેમો નાયક?”

“કેણુ અજણતા?” અકિત મંડળ બેમા નાયકે કહ્યું. તેણે આગળ બેઠેલા માનસ ને તેના હાથમાં પડેલા સરીર તરફ મહારાજાં જણાવતાં જોયું.

“ચુપ, આમ આવ.”

બેમો મદારાજની પાસે ગયો.

“બેમા, હું ત્વરેને કામે જઈ છું. હમણાં કોઈને કહેતો નહીં. બેંગાર મરાયો. હવે આ મુદ ચમરો. જે કામે ત્યારે મુજબ મહેલને કહેતો કે હું વંચળી ગયો છું. મારી શીકર કરે નહીં.”

રસિકતા

—o—

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૮૬ થી.]

સખ નરે કરિહિ પરસ્પર પ્રીતિ

મનુ દિ સ્વપર્મ નિરત કૃતિનાતિ.

ચારિત્ર ગરન ધર્મ નવમોહી

પૂરિતક સપનેહ અવ નાથી

રામખંડિત નર અરુ નારી

સકલ પરમ પ્રીતિ કે આધારી
અલ્પમુલ્ય નહિ કનિષ્ઠ પીરાસખ સુહર સખ નિરતસરીરા
નહિ હિંદ્ર કેવલ દુખી ન હીરા

નહિ દ્રઢ અલ્પુષ ન સમ્પૂર્ણના.

* * * * *
કુશલિ કુશલિ સદા તક કાનનરહિલે એક સંગ અઝ પંચાનન
ખગ મુગ વૈર શઢલ મિસરાઈ

સખનિ પરસ્પર પ્રીતિ ભઠકી.

* * * * *
લતા લિલ્ય મયે ફલદવદીમનમોહને યેનુ ગય સવદી
શરિરપત્ર કહા રહ ધનવી

વેના ભઈ સતકુળગી કરગી.

* * * * *
આ પ્રકારનાં કથનો જગતના દરેક મદાન
કવિઓની કૃતિઓમાં જોવામાં આવે છે.
પ્રખ્યાત અંગ્રેજ કવિ કીલ્સનું એક કાવ્ય
વિતારીયું:“રામ અને રાજના માનાર એ કવિઓનાં વચે
અર્ચન પર તમારા આભાંગે કુચી ગયા છે. તમને
સ્વર્ગમાં પણ શું આભા છે? એ નહીન મરિયામાં
પણ તમે બીજું જ્યન ગાળી રહ્યા છો? હા અને
સ્વર્ગવાસી આભાંગે સૂર્ય-ચંદ્રના લોક સહો સહો
અધાવે છે. ત્યાં અદ્ભુત ઘરોળોના કલસવ નવજી,
ગર્ભનઓના નાદ મેળુતા કુંજુતા, સુરસઓના અને
તમારા અસપરસતા સંગનમાં તમે એ ચંદ્રનાંહસોળી વસતા તે નંદનપનમાં આનંદમય રહો
છે. ત્યાં યોગ્યોમાં બહુ-ગેહ કુદોની જગતયા છે
કોનાં કુલોમાં સુલાખની સુગંધ છે; મને જુદ સુલાખ
માં એવા પરિમણ મહેકે છે જે પૃથ્વી પર તો
અવલગળ છે. ત્યાં હુલસુલ પડી અલહીયાં રે
મહક અંતર માનું નથી. મધુરાં દેવી સહો, તત્ત-
જ્ઞાનનાં સરલ વરેલાં સંગીત કું અને સ્વર્ગ તમા
તેનાં સદસ્યોની વચેને નોનરી કવિરતો પોતાનાં
ચરિત્રમાં ગાય છે.આમ તમે સ્વર્ગમાં દિવસો નિઃશ્વિ છે અને
પૃથ્વી પર પણ તમે પાછા જગતા રહો છો. તમે
આદી મુગી ગમેલા આભામવારથી, તમે નિષ્પ નમર,
નિષ્પમુલ્ય જ્ઞાન પરસોમાં માગો છે, તે ચોખીને
જામવનેા માર્ગ અમને નહે તો.”ગુજરાતી કવિઓની વાણીમાં પણ આ પ્રમાણ
“વસે સુધં એમાં સરદ-આભાથી” અર્થે કવિ આદ
ત્યાં દોષ દેવ” એવા કૃત્યોએ પ્રમાણ નથી. “બીજા પણ
છે નથી મુલિસ ત્યાં” “એ દીપ અલોકિ રહ ભરીયો.”આમાં આમાં દેહસાંગે વચનોથી ગુજરાતી
વાચક અનુભવે નહીં હોય.આ અમર જુમિમાં પહોંચી સદત કોન,
નીર્જેજ ગુપ્ત અને અખંડ આનંદ-પરમા-
નંદ બોલવવાની મુશ્કેલ આશા રાખે છે.
તે સમજે છે કે પ્રભુએ પોતાના સચિવાનંદ
સ્વરૂપને સંપ્રત્તાકાર કરવા માટે તેને તથા
અજિવો આપી છે: જુદિ, કિપારાકિત અને
લામણી. આ પ્રત્યેક ત્રિશકિતને સિદ્ધ કરનાર
તે “Knower” (જ્ઞાનપોથી), “Doer”
(કર્મપોથી) અને “Sayer” (કથનકાર-
અથવા-કવિ-અકિતપોથી). આ પ્રત્યેકમાં
પ્રત્યેકના ગુણ જાણીએ તો રહેજ છે, પણ
તેના પોતાનો ગુણ પ્રવાનાંરો હેલ છે. જ્ઞાન
પોથી જુદિને કેળવી અજાનનો પદ બેટી
જાનવાળ પ્રભુના સલ સ્વરૂપનું દર્શન કરે છે;
કર્મપોથી નિઃકામ કર્તવ્ય કરતો કાષાસમિનાં

આંતમાં આપણે મહાન કવિ મીઠકનના ગાંધીમાં પ્રભુ પ્રત્યે એવી પ્રાર્થના કરીશું કે ગુજરાતમાં તે એવા કલાકારો ઉત્પન્ન કરે કે જે:-

...આપણી જ્ઞાત કલ્પનાને વિરુદ્ધ આનંદનાં અખંડ ગાન સંભળાવે-એવાં ગાન કે જે અદિત્ય મર્ત્ય અને અભૌત ગાનદેવતાની તે અવલરંગી સિંદુરના અધિરૂપ સન્મુખ અસંખ્ય અલકલકા પ્રકાશના વિશ્વ ગંગા પોતાનાં મોઢાં નેત્રીનાં રાજાઓની, દીવતાઓનાં સાથ પોતાની અમર સીમાઓની

સુવર્ણતંત્રીથી અને વિશ્વગુરુ ધાર્તા ન્યાયી સત્તા અવિર ને બકિતમય સ્તોત્રોથી નિરંતર ગાવા કરે છે:-એકલા સારુ ગાવા કરે છે કે એમના સગાદી મુરો સુહૃદોને આપણે તે મધુરા સ્વેદના મધુર પૃષ્ઠી પરથી ખાઈવી શકીએ. x x x x અને દુક સમયમાં પ્રભુ પોતાના દૈવી મુખ સાથે આપણને જોળે, તેની સાથે રાખે, સ્વર્ગલોક સાથે આપણે એકતાનવા સમી શકીએ અને પ્રભાવના અમર પ્રકાશ મુખી તેનાં ગીત ગળ્યા કરીએ.

૪૦ વરસની જુની અને અનુભવી દુકાન સાનો અને દકાઈ ઘડીઆળો મેળવવાનું માનીતું મથક

પંકારો અને ખાત્રી કરો.

અમારે ત્યાં દરેકા દરેક મેકરનાં ખીસાનાં તથા હાથે બાંધવાનાં નીકલ, માંદી તથા સોનાના અપ-ટુ-ડેટ ફેશનના જુદા જુદા સેપના ક્રોક્સ તથા દાઢમપીસ વગેરે પણ સમુજ્ઞ કીશાયત બાવરી મળશે.

ટીપરિંગ કામ
પણ બાહોરા
કારિગરોના હાથે

ખુદ અમારી દેખરેખ હેઠળ કરી આપવામાં આવશે.

મેટાં ક્રોક્સ માટે જોઈર સાથે રૂ. ૨૦ દહા મેક્લનું.

મોહનદાસ કમળશી

Telephone 5625.

Telegrams Clock Tower

મંજારની પોષ્ટની બાજુમાં, મુબારક નં. ૨.

“આપુને ત્યાં”

૧

[અનુસંવાન ૫૩ ૪૫૫ થી]

ખીંટ મેંચાર પત્નીએ હતી પરંતુ જ્યાંથી રાજમખા મુજબવાની હતી, ગણેશવમા વીરદાક મજબવાની હતી અને નિરંતર રાજમખાપર મર મર્યા મહેતાનું હતું ત્યાં સુધી મદનકુમાર વિપત્તિ પર થવા ન હતા પરંતુ એ બધું મધુ અને દિવમે દિવમે તેમની વિવેચનાના બધની ગદ્ય અને મનોરંજિત સ્વચ્છેદી થઈ મદન સ્વચ્છેદી વિવેચનાનાને અને પવિત્ર પ્રેમને જમીન અને આસપાસ જેમકે અતર છે અને તેથી કુમારને માસ તરફને અરિમન પ્રેમ હવેસેદિવમે ઓછો થવા લાગ્યો.

“મદારાજા! મનુષ્ય પર કુખ આવે તે પ્રિયીમે નથી આવતું પરંતુ આત્મના બની આશક તની દેવીઓના ન છે આ અરસામાજ માન મેં જાણ્યા આ સસારના સ્વપ્ના ભેવા વિના એક પડી એક અને આસુ આઠી મુકી દેવને દાર આપ્યા મવા, અને જે પ્રિય અને અને કુમારને થોડી બધી પણ એક ગળી સકત ને આમ અસાધે તુડી કુમાર પ્રિયીમે આરો રમમહેન લખ્યા લાગ્યા અને કટાક્ષ નજરા અવકાન્તલી અને મેદિનીકુમારી વહેરેના મહેરે ખડાપાથગ રહેવા કાઠ્યા પરંતુ તેટલાથીએ તે મનોર પામ્યા નહીં તેમના વિવેચ-અધની લગમ છૂટી હતી અને સમ્પૂર્ણના રજુપામમા તેને દાહમા સમ્પત્તી તેમની સંકિત ન હતી તેમને ગેમ રવાને ભેડા હતા નારીના / હો રમવાને ભેડપત્રી હતી તંત્ર લીલાઓ અને નાદવાને ભોરતા હતા રમના ખાસા આગેરા, પરંતુ અમે પ્રાણીઓ એ બધું કપાથી જાવીએ !

“મદારાજા! અહીં આત્મા મારમા પેલુ મેલનીવાળુ મકાન તમે ભેડુ ! એ મકાનમા એક વાર મામે આવ્યામ હતો પરંતુ વિધની નિમુનવાથી એ આવ્યામ છોડી મારે અહીં આવી રહેકુ પડ્યુ છે જ્યાં એક વાર મારા મસારાનુ ઉપવન મરમરી રજુ હતું ત્યાં આજે વિધની કુ મજા મધ જેવાઈ રહી છે, જ્યાં એક વાર રમકુમ કમ્પા મારા જાણુના ના પ્રાકરોને સ્વરશ્વલ માણ રજો હતો ત્યાં આજે નાચનારીઓના પગથી ધુકીએ વાગી રહી છે જ્યાં મેં એક વાર પ્રેમરમની ખાત્રી ઓ પીધી હતી અને પાછ છે ત્યાં આજે અરિસ પાતની કેવમછેક થામ રહી છે તુ તો શુ કહુ પણ મદારાજા! ત્યાં મેં એક વાર દેવ પુજ્યા છે ત્યાં આજે રાખણીઓના પગમા ચિર સુધાસય છે !

એ મધુ આ મારી આગળ દબીડબી કુ રોજ ભેવા કહુ છું અને એ મકાનમાની રેસની જુગાપા પડીજા કુ મુઝ ભાઈ છું ત્યાં પદર દિવસને અતરે લહેરે આવે તો એ રેસની રાત થવા પછી કુમાર હાલોનું આગણુ પાવન કરવા પધારે છે અને અત્યાર સુધી કુ તપમણી પણ તેમનીજ કરતી બેડુ છે મદારાજા! પેલી ભીત પર તમેથી તનનીર ભુજો એ મારી ત્યાં કુખની અપાસા મસામ્યા રજાત કાલની સન્નેક પ્રતિપા છે એ પ્રતિપા ભુજો અને આ માત્ર અવનની મપ્પરચિની છત્રત આપુની ભુજો કમા એ મદનરેલી પુ પમકપમાની લીલી કુખપત્તા અને કંવા આ છત્રું પછું દિવસની સુધી દેહશીયા’ કમા મદ એ માલની ગુલાખી, આખી જુખારી અને કુખપત્તી તેમસ્વિતા / ચેગિરજા! આ બધું દરે તથી સહેલુ મારા મસારાનું નામ નાદરીએ વડીળીએ મધુ છે.

દમે જો તેને ઉગારે તો તમ જેવા કોઈ મદદગાર !”

“બાપા ! તારી દરબારમ કયા મે સાંભળી અને જગતના મારા અનુભવથી આ એક વધારે થયો. તું મને જોગળી સહે તેમ નથી, પરંતુ હું તને તેમજ સારા જગતને જોગળું છું. હું જોનો ફન છું કે જેણે તને તેમજ આખા જગતને સંભર્યું છે-જેણે તમને મધકાર અને પ્રકાશનને આપ્યાં છે, જેણે ખારે માટે આ સુખોપયોગો તેમજ દુઃખના પાનનો ઉપયોગ કર્યાં છે. હું જોવા પ્રદેશમાંથી માત્ર હું કે જ્યાં આપ્યાં દુઃખ, દરિદ્રતા અને પાપિયું નામ પહોં નથી અને એ દિવ્ય જ્ઞાનો પ્રેમ અને શાંતિનો સદેશ તારા જેવાં કુદરતનાં બાહુડાંમાં પહોંચાડવા હું આમ ભટકું છું. માટે ખોલ તારે માટે હું કે પહોં કરી શકું તેમ છું.” સંન્યાસીએ કહ્યું.

“મદદગાર ! એક કામ કર્યો ?”

“શું ?”

“મને માગ્ર બાપુને ત્યાં લઈ જાઓ.” શોભનણે કહ્યું.

“બાપુને ત્યાં.” એમ કુચ્ચારી એ સંન્યાસી સહેજ વિચારમાં પડ્યો, પરંતુ તરતજ એકવેળે “હા. જી, આવજી નીમીએ દિવસે તને તારા બાપુને ત્યાં મુઠી દરજ.”

“જરૂર ?”

“જરૂર.”

આટલું બોલી એ સંન્યાસી નીચે ઉતર્યો અને તેને માર્ગે આજો ગયો.

૩

નીસમા દિવસની સૂર્યાગ્નિ સમય થવા આવ્યો.

પેસો સંન્યાસી આજે પેલી લલનાના શયતનકાંઠાં ખેસી-એકચિત્તથી પ્રભુની પ્રાર્થ-

ના કરી રહ્યો હતો, કારણ આજે તેને એક મહત્ કાર્ય કરવાનું હતું. “મને મારા બાપુને ત્યાં લઈ જાઓ.” એટલું જ એ લલનાએ એ યોગિરાજ પાસે માગ્યું હતું, પરંતુ એ યોગિરાજને તો એ લલનાને તેણે માગ્યું તેના કરતાં કેટલાએ ગણ વ્યાપવાનું હતું. જગતની મદાર વિજીતિએ વ્યાપણા આત્માના કલ્યાણ માટે કેટલાએ પ્રયત્ન કરી રહી છે, પરંતુ વ્યાપણી સમયસુચે તે જોઈ શકતી નથી, વ્યાપણી હુંફી જુદી તે સમજ શકતી નથી અને માત્ર કેદનુંજ સુખ કમ્પનારી વ્યાપણી વાસનાઓ તે ગ્રાસ કરી શકતી નથી. એ યોગિરાજે એ લલનાને ત્રીસ દિવસથી તેના શાંત બાથપ નીચે લાંબી હતી અને અત્યારે તેના મન તાપ મટાડી તેના આત્માને જગતના મદાર આજના મારે એકાકાર કરાવી દેવાની તૈયારી કરતો હતો, પરંતુ તે સ્થૂળ શરીર તરફ ઘણા વ્યાપનાર એ લલનાને “તેના બાપુના ધરથી” કે પછી પેસા “શશનીવાળા મકાનથી” જોઈ દષ્ટિ કરાવવાનું કામ એ સંતની વિજીતિ માટે પહોં કુપરે સમ પડ્યું હતું.

આજે આરતમંત થવાનો સમય થતાં તે તેની અભાષિમાંથી કુરેશ અને પેલી કુવડિ પાસે જઈ તેના ખજા પડ દાસ મુકી શાંત સ્વરે બોલ્યો: “વિલાસપુરની રાજકુંવરી: તને મેં આપેલા ફાલને પાળવાનો સમય નજીક આવ્યો છે. છેલ્લા ત્રીસ દિવસથી તારા આત્માના કલ્યાણ માટે મેં પ્રાર્થના કરી છે અને મારા અને આ સમય જનનના પિતાએ મારી પ્રાર્થના સાંભળી છે. તે તારા બાપુને ત્યાં મને મુકવાનું કહ્યું હતું અને આજ સંજ પૂરે” હું તને તારા માયા બાપુને ત્યાં વિલાસપુરના કુચ્ચારી બાપુને ત્યાં નહીં

૫૨ તુ આ જો જીવનના સ્વર્ગીય જાણુને ત્યાં-
મુઠ્ઠી ઘસ

‘ યો ધીના ’ સમયે ને જીવનને માનવતા
૫૨ તુ માનવતા તે સ્વર્ગીય યજ્ઞ મહા છે ત્યા
ત્રીજા દિવસ થયા તે તે વિદ્યાસપુરના સ્વપ્ના
ભેગી હતી તેના જાણુનો મટેલ, તેના સુદર
રૂપનો અને નાનપણમાં બેસવેલા ત્યાજ
ક્રીડાખતોના ફરી મદાવવાને તેને છા
તલની રજો અને તેના જાણુ તેના અપરાધ
ખાતે દવે તેને ખાસી આપમે અને દુ ખાસી
દામથી તેની દાકરીન આજપ આપશે
એમ ને! દામનુ દત્ત તેની જીવનસર
માન્ય તેને હાથસરની આપી તના બોલાયા
તાનુ માણુ મહા તેના તાપ સમાવશે અમ તે
ધાગની હતી, નાનપણમાં પોતે રખાડેલી તની
નાની બહેનન જાણુનુ હતો તેને પોતાના
જાતના મળી ગયાથી સંતોષ માનીશ એમ તે
હત્યારની હતી અને હેવટ તેના સંતાપને
નાશ કરશે અમ તેનો જીવો ગ્રીમ ફરીથી
ઉન્નિપિત થાય તા એક વાર આ સસારમાં
બેસવેનુ સ્વયં ફરી તેને ત્યા હવે એવી
પાસના તેના હૃદયમાં રહી ગઈ હતી તેને
બદલે આ મેં મિરાજ તો કાઢ નવીન સ્વપ્ન
અને નવીન સદિ જનાવતો હતો તમુ જીવન
તો જાણુ ને કે એમ મળ્યા જતો હતો? છ
એ જાણુ ગામ તો નથી થઈ ગયો? અથવા
ત્યા આ બેસો દલ તો ન હોય?

“ મદારાજ ” ઘોડી વારે તે બેઠી
“ આપના બેસવાનો અર્થ કે કે સમજી રહી
નહીં આપ અને કયા થઈ જવા ધારો છો?”

“ જાણુ, એ તને નહીં કહ્યું કે જેણે તને,
મોં અને આ જગત સમરતને સરળતા છે
તેનો કે ફૂલ છું તારો જાણુ કયા? આ
વિશ્વમાં તારો પિતા કોણ? તારો પતિ કોણ?

અને તારો પુત્ર કોણ? આ સસારની રમ
જૂમિ પર આપમે અપણો જાગ ભગવવાને
આવીએ છીએ અને આ જગના સ્વપ્નવાને
ન્યાયના નામીએ છીએ અને રમાડ્યાં રોગોએ
કીએ જગત નામ તારે રી સેફ/ધી? ફરીયા
તો અર્થ છે અને સ્વાર્થ આગળ સમજાવ
ની ક્રીમન આ મનુષ્યને નથી તામ છવનની
કદાવી તને કે પળ બોધ આપી શકતી
નથી તુ મનનુમારન સ્વચ્છારી ૫૨જી
નથી તારા યાદ તારા પર મુસે યા મા!
થય? કારણ તામ જાણુન તારા વડ તેનો
સ્વાર્થ માનવાનો હતો રાજીવના મદારાજ
માથ તને પત્થારી એવા મદારાજ સાર
પોતાનો સમય બાધી કુલનપુરના નરેશ મામે
તેની કુમર મેળવવાની તેની જગજ દતી અને
એ જગજ તુ પુરી છાજી નહીં નેથી તારા
જાણુએ તારા સમય છોડે પીછ બેઠું
મનનુમાર સાધેનો તામ અબધ હં એ કુમાર
સાચ તે તારો જાણુની રાજકારણી તથા
એક રાજાધિરાજની મજાસીનુ પા જાણુ ને
શુ આ પળ કૃતિમા નિઠરે જીવન બનીત
કરવા કયા સથે કુમારનો અવિચલ નમ
કયા મનુ તારો સસારનુ સ્વયં અને કુલુ
કનેવાનુ રહાવન? આ સસાર આવી
જગત છે બધા જીવો ત્યા કુ બેસ દરિદર
અને દુલ્હા અને એ જાણુ છાજી પળ તમને
વસતુ જાણે જ જાતના જગતના કામ કેદુદ
આજના કદારાજે અમ આ અવિચલ
રખીએ છીએ કાઢ છોડો જગતના એવા
જગતે છે કે જેમના અત્મા પરિત દમ
છે જેઓના કુલની રીતેજ પાપકૃદિ હોતી
નથી અને જેઓને જન્મ પુલતી મરક
જગતમાં સુતામ અને સૌદર વધારવા
કરેજ દોષ છે ૫૨જી એ છોડો જગતના

રમાઝા રમે છે, વિલાસપુરના વિલાસ અને કુંદનપુરનાં કુંદનમાં મોદ પામી વ્યવ છે, મહનકુમાર અને મોદિનીરાણી જોવાની ઝુંબેલી વનજમાં ફેલાય છે અને ટુલની મારફત જાણથી સુંવાણ પછી સાંકળના પગ નીચે છુંદાય છે. આવા છંદો તરફ કુદરતનો પ્રહાર લાગે છે અને પૂર્વજન્મના પ્રહારનું બંધન તેમને આ જન્મ પૃથ્વી પર જન્મ આપવામાં આવે છે. જાણી તેમને માટે આ કુનીઆનું રાજ્ય નથી. તે કુનીઆના તે અધિકારી છે તે મોદીઆમાં સાંતિનું સાક્ષાત્કાર છે. જીવનની નિઃશ્વાસતા છે અને સુખની પરિસ્થિતિ છે. એ કુનીઆના દિવ્ય અધિકારી આ સંસારમાં જન્મ જીવતા નથી, કારણ તેમનો પિતા તેમનાથી ઓછો વિશેષ સ્તરી રાહતો નથી. કુનીઆનાં મોદવરા પ્રાણીઓ તે એમજ સમજે છે કે આમાં માણસ જન્મ જીવતાં નથી, પરંતુ તેમને ક્યાં ખબર છે કે એમને તે સંસારનાં બંધનથી મુક્તિ જલદી મળે છે? પ્રભુની કૃપાથી તને એ કુનીઆનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે તે તું સ્વીકારશે કે જન્મતાં અંધ મનુષ્યોની મજ્જા તરછોડશે?”

“મહારાજ! એ વાત ખરી, પરંતુ એ કુનીઆ કેણે ઘડી છે? સુલામાંથી નીકળી જોડામાં ન પડાય તેની ખાતરી શી?” શ્રાવણએ કહ્યું.

“તે તું તારા બાપુને ત્યાં જઈ શું કરીશ?”

“મહારાજ! મારા મસાર તે સમાપ્ત થયો છે, પરંતુ તારા બાપુની લીલી વાડી વીસતી દોરે તે એના રૂઝ સંસારને જોડે પશુ મારી આંખડી ફરીશ.”

આ શબ્દો ગ્રાંથળી એ સંકેત હતા બરાબ આબુ અને તેની આંખમાંથી આંસુનું

એક ધિંદુ પડ્યું. જન્મતા મોદવરા પ્રાણીની મૃગજામાં પશુ કેટલી આરથા!

“એ વાસનાની પુતળી!” બધાં ચલાવી એ સંવાદી બોલ્યો, “સંસારના અનુભવથી દબ્બુ પશુ ધણ ન હોય તો બંધ કરે તારાં ચર્મચતુ અને આ દિવ્યદષ્ટિ વડે જો કે ક્યાં વીસતે છે તારા બાપુની લીલી વાડી.”

એ પ્રમાણે બોલી પોતાની સાથે રાખેલો એક દંડ તેણે દાખમાં લીધો અને મહારાની મજ્જા દવામાં ફેરવી, વિલાસપુર ભણી નજર કરી તે બોલ્યો: “એ દવાનાં ઘેરો વાદ્યો! તમે જરા દટી જાઓ, અને મારી દોડરી અને વિલાસપુરની લાગોળ વચ્ચેનો અંતરાય કાઢી નાખો એટલે એ એવો બાપુનો સંસાર જોઈ શકે.”

તરતજ એ પુતળી નજર આગળ વિલાસપુરની બાગોળ અને તેની અનુભવી ખડી ઘડ. પશુ ક્યાં દતાં તેના બાપુના મનનું શી રાજમહેલો અને વિલાસપુરનાં વિલાસભવનો? ક્યાં દટી તેના બાપુની લીલી કુટુંબવાડી અને વિલાસપુરની પ્રખ્યાતિઓ? ક્યાં દટી તેની પુત્રીસરસ માતા અને બાલપણમાં દાથે રમાડેલી નાની બહેની? એ બધું જોતાં અને જુનાં સ્મરણે ઘાળે ચતાં બીચારી શોબનતી આંખમાં આંસુ આવી ગયાં અને આ બધું સાંધી ચલુ તે બાપુએ એ સહુ સાથે તે દીન વહને જોઈ રહી.

“જેણા” તેને ખતો દાખ ફરતી બેઠો. “તું શેઠ અને માટે કરે છે! તમારાં વિલાસપુરો અને કુંદનપુરોની છેવટ આજ દિવસ છે. તમે તમારા બેબચિલાસ અને બન-હોલત અવિચર છે એમ સમજો છો, પરંતુ વિધિની એક કુંક આગળ પશુ દટી શકવાની

તેમનામાં કશી ઊંખરી કે રૂઝવણી નહોતી. તો સત્યજીત મહાગામ તારા બાપુના વિદ્યામંથર પર ચડી આવી અને તારા બાપુ મોહમવી નગરીના રામની મઠ માથે મામા થયા તે પછી હાથ અને તેના રાજ્યનું ખેડાન મેદાન યથા યથુ તારા બાપુ અને તેની સમગ્ર સેનાએ કેમરીઆ કર્યાં, તારી મામા અને વિદ્યામંથરની મરુતુ સુનિઓએ એકાદ કર્યાં અને વિદ્યામંથરના મહેરોના ખડીએર થયા અને એમનાં પાંચર થયા રૂઝવણી આજે આ પ્રમાણે વિદ્યામંથરને જીત્યુંથી ઉભે નાખ્યું. કારે મોહમવીને ઉભેથી અને કારે તે રાજાની અને કુદનપુરને વચ્ચે ન શકે તે પછી થોડા મમથા તેમની પામે કાસત્વ તે સ્વીકારાવશે. બોલ, આથી વિશેષ કે એવું છે અને જાણુ છે.”

‘મહારાજ! સત્તાર ગમે તેવો દુષ્કર દોષ તો પછી તે ઊઠવાની રાત્રી થઈ નથી મારા સામાન્યનાથને ઊઠી કુ ડાખ બહાર’ શું તેમનું હૃદય પાણુ મારા તરફ વળી શકવાનો સંભવ નથી? અને તેમ થાય તો આ સત્તારમાં મારે શાની અપેક્ષા રહે?’

આ શબ્દો માલથી એ ધોળીએ પોતાના કપાળે હાથ મુકી અને તેની આંખમાંથી એક બીલુ આંસુનું દીપ્ત પડ્યું મનુષ્યની મોહ સુખના તે શું આટલી દહ સુધી જતી હતો?

“જો ચામર પ્રાણી! સત્તારમાં એવું તે શું ભર્યું છે કે તેને ઊઠતો આમ એ સો વિચાર આવે છે? તને ખબર નથી પડતું મેં તો તારાથી આંધક મુદર કાઢના સત્તારને કાલ મારી છે આ કુદનપુરથી જલુ મેન્ટર રાજ્યનો કુ રાજકુમાર દોષ માથાશુ માલ વિના આ સત્તારનો તો પાંચ મારાથી દુર રાખવાને અદર્શ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા, તારાથી જલુ

આંધક રૂપરની, ચંદના નેજાને કમવની પ્રજાવાને અને ગુલામની ગુલામીને કામચે તેથી રાજકુમારનો કુ રવાળી હતો, અને ઇંદુસમ દીપ્ત અને તેની શુકવપત્રની કલમ મ રાજ વધુ અને વધુ ખીવતા આવક માર કુમારો કુ વિતા હતો તારા જેવા ન ખે પ્રાણીઓના કુ ખ જોઈ અને તારા પ્રામ યુ અને જાણુ કે એ રાજવંશી, એ માલિક અને એ પત્નીયુત એ સર્વ મથાના પુત્રના કે અને તેમનાથી વીંટળાએવા રહેત ન જામતા આપની કાવ્યવિદ્યા મુલત લા આ કાલ પ્રાપ્ત કરાજ મારી મમ ની પ્રિયતાને ભરિદ મા એકથી અને અટુટી ઊઠી તમ પારણામાં મોહ કમના તેના વાનુકાને ઉવડનુ એક સુખન પછી અપેક્ષા વિના મોલીને કમાક મારી વિતા કલાર માલપિતાને કમર વિના અને પ્રાણથી પત્ર અધિક મારા વિભિન્નને મળવાની પછી નાદ એવા વિના કુ મારા સત્તાર કોડ નીકળે છુ અને જમતા કુ ખી નાણીઓમાં રમ, શાનિ અને કામતાના દિવ્ય મદેશ પદાથ કે તો તમારા કુદનપુરો અને વિદ્યામંથરોમાં લઈક છુ આ મારા ભાગ મામે ને અને પછી વિચાર કર કે તારે કે આવો સ્વામ કરવાનો છે? આ માથાના બધનમાંથી ન હી છુટતા મે જરા પછી પાણુ વળાને જોયું નથી જ્યારે આખા જમને તને તિરકારી તારા બાપુએ તને દુર રાખી અને તારા વિધુલને તને તેના હરવપ પડથી હામેથી તા પછી એ જામતા એ બાપુમાં અને એ વિધુલન આ તારી ન લગત રહી ગઇ મારે હળુ પછી વિચાર કર ને કહે કે આ મથાના બધન યાદ થયા કુ લઈ જાઉં ત્યાં આવીશ?”

“મહારાજ! તમે મને કયા લઈ જાઓ?”

“દણુએ પણ ન સમજી તારા, મારા અને આખા જમતના બાપુએ તારે માટે જે સૃષ્ટિ લેખાડે બાપી છે તે સૃષ્ટિ પણ જોઈ લે કે જોયી આ સંસારમાં જરા પણ વાસના રહી ન ગય.”

આમ કહી એ સંન્યાસીએ ફરીથી તેને દંડ ઉચક્યો અને પહેલાની મરફતે દવામાં ફેરવી બોલ્યો: “ઓ! દવાનાં ઘેરાં વાલો! તમે જરા દરી નવો અને આ ભુગ આકાશનો પડો ઉપાડી નાખો કે જોયી મારી દીકરી પ્રભુની દિવ્ય સૃષ્ટિ જોઈ શકે.”

તરતજ જુરા આકાશો તેના પડાં બોલી દીધા અને જે સૃષ્ટિ કોઈ પાપિય વિબૂતિને તેની મરજી પધારી આગળ નજરે પડે છે—પણી તેને પૈકુંદાસ કહો કે દંડની અમરાપુરી કહો—ને જો સુવતિની નજર આગળ ખડી ધણ, આશ્ચર્યચકિત વદને તે એ જોઈ રહી, અને તેની ઝગમગ આંખ એક પછી એક દશ્ય નીલાગ્રવા લાગી.

“મહારાજ! જેને જગત અમરાપુરી કહે છે તે તો આ નહીં! તેમા પેલું લપાટણીથી લીધું ઘણ રહેલું અને પુણવાટિકાએથી ખીલી રહેલું” હું દેખાય છે? નંદતવન? અને પેલી ગંગાનાં શીલુ જેવી સફેદ ધોધમાં વહેતી શું સુરંગા? પેલાં હવામાં ઉડતા મનોહર રત્નજડિત રાજભવન કોનાં? અઢાઢા! મહારાજ! આ દિવ્યદેશના વસનારા તે કોણ હશે? અરે! પેલો સુરોભિત ચંડપ તે કોને માટે લેખાડે કર્ણમાં આળેા દરી? અને આ બધું અર્ધમ્બ લાવતરકર તે કોના રચયત માટે ઉભરાય છે? અને મહારાજ! પેલું કોણ? બાલપણમાં મારે દાધે દમાડેલી મારી કાગિની અને મારા પારણામાં કુલેશાં મારાં

બાણુકાં! અને મહારાજ! આપની મંગલમયી મૂર્તિ પણ ત્યાંજ જણાય છે ને! અને તે પણ આવા કિશુટ રચાને? અહોહો! પ્રભુ! આપ આ સૃષ્ટિકારના દુન કે એ સૃષ્ટિનાર અધિજાતા?”

“એ દિવ્યદેશના અધિકારને પામેલી મારી બલિકા, જોયું” આ તારા બાપુનું રાજ્ય? એ સૃષ્ટિમાં વસવાટા અધિકારને પામનાર તો પિયની કાષાપરદિત દિવ્યવિભૂતિએજ છે. તારી બાગિની અને તારાં બાણુકાં બાલપણમાં મરી ગયાં એટલે સંસારનાં પાપથી કલુષિત ન થયાં અને તેથી એ રચાન પામ્યાં. આ અસંખ્ય લાવતરકર કુદરતના એક નહીન બાણુકાને એ દિવ્ય સૃષ્ટિમાં રચાયત આપવા શાક ઉભરાજ રહ્યું” છે અને આ વખતને ઉત્તમ ખાસ વિશેષ છે, કારણ એ બાણુકાને પોતાના પરનાં આપકાર આપવા તેના બાપુ પોતેજ ઉભર-માં ઉભા રહ્યા છે, માટે બોલ, મારી સાથે આવીશ?” સંન્યાસીએ પુછ્યું.

“અહોહો! મહારાજ! આનાં ભાગ્ય તે કોનાં? માતા બાપુની આ દિવ્ય સૃષ્ટિમાં વસવાટે તો મું પરંતુ તેના પાલપંકજની શ્રેષ્ઠ કરવાનો પણ આપકાર પ્રાપ્ત થાય તો મળે.”

એ પ્રસાદે બોલી દર્પનાં અશ્રુઓ સાથે એ સુવર્ણ ગોચિતરજને ગળે વળગી પડી. પોતાની અલ્પજીને પોતાની ગોદમાં લેતાં એ ચૈત્તિરાજની આંખમાં પણ આંસુ આવી ગયાં. તરતજ શ્રેષ્ઠવાનું શ્રુત કરીરે ગળાન પર પડ્યુ અને તેનો આભા ગોચિતરજની માથે લુપ્ત થઈ ગયો.

સર્વનારાયણ તરતજ અસ્તાચક્ર પર ગયા, પરંતુ તે પૂર્વે તો એ સુવતિને આભા તેના “અશ્રુને ત્યો” પહેલી ચમે દતો.

साहित्यसंमेल

द्वितीय वार्षिक उत्सव तथा श्रीकृष्णपुण्यतीर्था वृत्तांत

કરવા તરફ આંતર મહેનત કરવી પડશે. "મુજરાતી સાહિત્ય"ની સંપૂર્ણ નોંધ તૈયાર કરવાનું કામ થવું હશે. અને પ્રવાસ પહેલો છે એટલે પરિણામ પણ થણી રીતે સંતોષકારક નહીં નીવડે. પણ એ બીજા વધારે સંતોષકારક ને સંપૂર્ણ પુસ્તક મારે અધુરું પણ ઉપયોગી વસ્તુ મુકે પાડા વિના રહેશે નહીં. એવા કાંઈ સંપૂર્ણ પુસ્તકની આપસ્યકતા અવલુંનીય છે, બ્યારે એવા કાંઈ પુસ્તક વડે પ્રાચીન સાહિત્ય ને પાટલુ રચનાનું તૈયારી કે તે પહેલાંથી, સહ સહ આજે અનેક સદીઓ સુધી એકધારે વહી રહ્યું છે તેનું સંપૂર્ણ સંશોધન અને દિગ્દર્શન થશે ત્યારે જ મુજરાતી સંસ્કારના આગમનું સ્વરૂપ આપણે પાડવી સહીશું અને આપણી સંસ્કૃતિના બાધી વિકાસનું સ્વરૂપ અને હલ્લ જોઈ શકીશું, એવા પુસ્તક મારે હજી કેટલો વખત પાટ જોડી પડશે?

આપું પુસ્તક ઉપયોગી દર્શકામ પુરો પાડે એ તો એક વાત; પણ એની ખરી કિંમત તો એ છે કે ને વર્તમાન અને ભવિષ્ય સાહિત્યના પ્રવાહોનું ત્રુજ બની રહેવાનું એક ક્ષત્રમાંજ અપૂર્વ સાહિત્ય જડે છે એમ નથી; જૂનાકાંઠાના આદર્શો સાચાંજ સાહિત્ય અપૂર્વ થાય છે એમ પણ નથી; પણ જૂનાકાંઠાની નામગીરીના નવા ઉત્થાગથીજ નવું સાહિત્ય રચાઈ અને નરસ જાતે જ. ના નરસર શુર્ય સંસ્કારોના બંદ પદ અને આદ્યા આવના સંસ્કારના સાતત્ય પર રચાય તોજ સમૃદ્ધ જાતે, સખત થાય છે; અને તેથી સુદૃઢ-સાહિત્ય-પણ પુરોગામી સાહિત્ય પર રચાય તોજ સમૃદ્ધ, સચોટ અને નરસ થાય છે. આદર્શન નથી પણ જેમ વિગૂમ્હિત વિના હંવનમાં મીઠા ને પ્રભાવ નથી, પ્રાચીનના

તરફ પૂજ્યભાવ વિના સંસ્કૃતિમાં સંકિત હોતી નથી, તેમ જુના સાહિત્ય તરફ, પ્રેમ ન હોય તો નવા સાહિત્યમાં પ્રભાવ રચ્ય નથી. આ કારણોથી જુના સાહિત્યને પૂજ્યભાવથી સંઘરી તેનો અભ્યાસ લોકપ્રિય કર્યા વિના નવા સાહિત્યને પાપો, મજાવાનો નથી.

પણ દરેક વસ્તુ મર્યાદામાંજ શોભે છે. આ પૂજ્યભાવને પણ મર્યાદા હોય છે. પણ આપણા દેશમાં પ્રાચીન સાહિત્ય તરફનો પૂજ્યભાવ ઘણી વખત પોતાની મર્યાદામાં રહેતો નથી અને જુના સાહિત્યના આદર્શ અને પદ્ધતિના ચોક્કામાં નવું સાહિત્ય બેસાડવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, આ કિંવા આપણે ત્યાં એકધારે સાહિત્યમાંજ જોવામાં નથી આપતી, પણ હવનનાં બધાં લેખોમાં જોવામાં આવે છે.

પૂર્વજે તરફ પૂજ્યભાવ એ સંસ્કારનું એક અમલનું આંગ છે. પણ એ પૂજ્યભાવને અતુલ્યનાર ઘણી વખત જુની પ્રશ્નચિકિત્સાના બક્ષા સહ ભય છે. એનું મગજ અસહી હવન, આદર્શ અને પદ્ધતિમાં મમ્મું રહે છે; અને તેથી તેની અસહિયજ્ઞતાનો પાર રહેતો નથી. તે વર્તમાનને પ્રાચીન કાઢે. વંતે છે, પ્રાચીન જીવીએ ઘડ્યા માગે છે; પ્રાચીનોને અર્પિગિત્ત એથી દરેક રીતિને તે ત્યાગ્ય થશે છે; અને એ સુધ્ધને નિશાન પ્રશ્નચિકિત્સામાં રાખવા હચે છે. પ્રશ્નને તે તિરકારે છે; ચિકિત્સાની તેને પરવા નથી; પ્રવર્તમાન સંધા એના જલ્મો તેને ચિત્તાર નથી; અને વર્તમાન નો પ્રાણ બહે ભય પણ તેને શુર્ય પ્રશ્નચિકિત્સાના વિચારમાં પુરી દેવામાંજ તે ડાપણ રાખે છે. વીરેલી વિગૂમ્હિત માંક આજ વીરેજો પૂજ્યભાવ વિનાય રહે છે.

આ આદરથી પૂજ્યમાન અને ભક્ત
પ્રજાનિકાવાદ મધ્યે વગેરે જે રજીસ્ટ્રેશન છે
પ્રાચીનો માટે પૂજ્યમાન એવે તેમની સ્થાપના અને
આદર્શ માટે તેમના મરોજો જોતા માન
પ્રાચીન પ્રજાનિકાની ખર્ચા એવે
પ્રાચીનોની કમિ અને આર્થ પર
અપૂર્ણતા આરોપણ પૂજ્યમાન એવે કે
પ્રજાલકારા એવે અધિકાર પૂજ્યમાન
એવે અસ્થિતા અને સ્થાપના વિનારસતુ
એક જ પૂજ્યમાન એવે આપણી
અસ્થિતા કે અધિકાર પુરતો કોઈને એક
માધન જે પૂજ્યમાન રામે તે પ્રાચીન પ
મેમ નામે તેમનો મરણ અને સંયોગો
મરણના મધ્યે એ જે જીવન તેમણે જીવ્યું
અને જે તેને પોતાને મરી મૃત્યુ કે નવ
દશ્ય કાવતો પ્રજા આદરે જળ નધારે
તે પ્રજાનિકાવાદ અને હ તારે તે માન
પ્રાચીનો પાછા મેં જાતી તેમના અન
પોતાના મરણોનો નિધાર મરણે વીસરી જાય
કે પુણી પ્રજાનિકાને તે રતન સિદ્ધ થોડા
માને છે અને તેમથી સિદ્ધ દરેક વસ્તુના તે
૨૧ કદ છે વર્તમાન જીવનને જીવનના
અયોગો નથી અને પરિણમે તે અયોગોથી
મળતી પ્રેરણા નથી જન જીવન પર રચાયેલી
અસ્થિતા નવ જીવન નાશમાં થોડાજ
ભાગ લે છે નવ મરણ ખરો ભાગ લે
જનમાનના સંયોગો તે દરેક જાણે જાણે છે
આ જવા બની તે તન વીસરી જાય છે તે
વીસરી જાય છે કે દરેક જીવન અસ્થિતા
મનુષ્યને, રાહુ મરણને, મરણને કે
આદિકને મરણ માટે પૈત્રી મરણને
અનુકૂળ થઈ પડે છે અને આ અનુકૂળતા
આજવામાં પ્રજાનિકાવાદ મળી વાર તે
આજે આવે છે

૨૧૧૧ તરફના પૂજ્યમાનથી, ખાલુ
અમલી આદિકને અધિકાર કયા મેં
છે તેમને દેખાતે જુરમો નીન ને
આદર્શ સમજવા ને પ્રજાને કે જે છે તેમ
વધવે કા મરણમાં મરીએ દર્શાવેલી માનના
જો નેની પોતાની માનવતા વિકાસ પામે
છે અને તેમજાનના પાતાના પૂર્વજોની કે
અ માનવતાથી તે મરણ પામે ન પોતાના
નશ સરોજો માથે સાનુકૂળતા માધના કે
મુરતી આવી નો ના તે ના પામે ના પુણી
દાની અયોગોનું મરણ મેંથી ને મુરતી
દર કરવા ને થત કે જે છે

પણ પ્રજાનિકાવાદને અધિકાર સતે પૂજ્યમા
નથી તેના તે સિદ્ધાંત છે કે પ્રાચીનોના આદિક
કે જાતીના દરેક માન નહીં તેમના
વધારે સોષાય નહીં તેમના મરણની
અપૂર્ણતા વીરો દરેક માન નહીં તેમની
નીતિમાં કયા જોવાય નહીં, ને જોવાય
તે કદે માન નહીં તેમના આદર્શો આદરણીય
૨૨ નહીં ને મરણ પુણી નહીં અમલી
કાવાને સન્માનની પ્રજાનિકા લેખની, અમલી
પીને વીરમાને વેરો આ મળવા, અમલી
જીવનને આદર્શ માનતું અને અમલી જીવનની
લેખની અનુભવ પર્થ જ આપણા જીવનના
મીમાં જીવનના આ સિદ્ધાંતો તેને પ્રજાથી પણ
અધિક પ્રિય છે ફૂલીઆની અવદેશીય પ્રજાને
એવા અને જીવનની સોષ પરથી પ્રાચીનો
ની જીવન કરવા અથી વધાર દુષ્કર્મના
અને અમલી રજુ થા છે અને જાણે
દરેક દરેક પર ને દરેક અમે થય છે અને
કે ને કેવળ સ્વરૂપે આપણી પામે તે
જીવનવશનો અધિક મરણ કરે છે

આ પ્રજાનિકા કે પ્રાચીનો પાતા નથી
અન્ય અને મેંને માનના દાન એ કારણથી

તે પૂર્વજ નથી મનાય. પ્રાચીનો તે પોતાના સંધોગો પ્રમાણે જીવી ચૂક્યા; તે કે જાણી પ્રજાની આરતી સામે રાખી તેમાં સાચ દેખવા જ્યાં નહોતા. પ્રજાલિકા એટલે તે પ્રાચીનોના જીવનમાં સંસ્કાર પર અર્વાચીનોએ રમેલું ધોરણ. અંતમાં ધોરણો સંસ્કારજી સાતત્ય સાધવના ઉપગ્રંથમાં આવે છે અને ઉમટી પ્રજાની કેવલથી માટે તથા તેના સંસ્કારો સ્વર્ગતીય રહે એ માટે એ ધોરણો ધણાજ ઉપયોગી છે. સંસ્કારની અસ્થિતા જાળવવા પશુ દેહ વખત એ ઉપયોગી થઈ પડે છે. પણ બાલ્યાવસ્થામાં સંસ્કારો આ ધોરણે એક વખત ઘડાય કે પછી એ ધોરણનો મનુષ્યને ઝાઝો ખપ રહેતો નથી. પછી તે ધણેજ સંસ્કારોમાંથી નાશ સંધોગો સાથે મુદમાં ઉતરવાનું નવું જાત નીતરે છે.

આ જીવનમાં પ્રાચીન જીવનમાં લક્ષ્યો યોજાઈ રહ્યાં છે, એટલે જુના આદર્શોના ઉપયોગ પણ યોગ્ય થવાનો સમ, બીજા કે કૃષ્ણ કે સંસ્કારો આપણા સંસ્કાર ઘડવામાં ફેક મદદ કરે છે; પણ માત્ર એ સંસ્કારો પદ્ધતી રચાયતા આદર્શોના ઉપયોગ કરવો તે હાજન સમસંગલમાં મદદુદનો ઉપયોગ કરવા જેવું થઈ પડે. હજુ ને મુગર, મુમકમાન અને અજિજ સંસ્કારોના આપણા જીવનમાં સંધાર થયો છે. ખદેશી ને પરસરકારી સત્તાની જુસરી આપણા પર પડી છે. વરજા ને વીરજીએ સમય ને રચનાના અંતરનો નાશ કરી વસ્થા ને કુટુંબની માફક સંકળી દીધી છે. દેહલેખ ને સમવસથાના સંસ્કારોના વિનામયથી આજ-જીવનના પ્રવાસ એકિવત મના ખરી છે. વિદ્યાના વિકાસથી વિનય અને વ્યવસ્થા ખતે સહેલાં થઈ પડ્યા છે. અને જુદા, ખીસ્ત ને મદમહતી ખાવનાઓ, અને તેજા

પણ મુખ્ય ત્રિકોનો સંધર્મશોષ, રામની અવસ્થાસંકિત, અર્વાચીન યુગપતું લોકસંસ્કાર સંસ્કારાત્મક ને લાવધરિષ્ઠના સંસ્કારો સંસ્કારોના પૂર જોશથી પ્રમદી રહ્યા છે. આજ જીવનને પુરાણ જીવન પરથી ઉત્પન્નવેલાં ધોરણો લગાડવાં એના જેવો નિષ્ફલ ને વિવેકહીણો પ્રયત્ન બીજો કયો હોઈ શકે?

પણ પ્રજાલિકાવાદનો તંતુ માનવમગજમાં ઘણુંજ ઉંડું ઘર બાધી બેઠો છે. એ અને તે અવસ્થામાં દાઢી ઉડે છે ને અનેકરૂપે બદલે પડે છે. એ તદ્દન નાપુક થઈ શકતો નથી ને એના વગર અભાવી લેવું અશક્ય છે. કેટલીક વાર એની જરૂર પડે છે, પણ ધણી વાર એ વિઘ્નસને કંધી નાંખે છે. એ વાદનો આધાર એક નિયમ પર રહેલો છે. એક વસ્તુ દાતીમાં આવી એટલે તેને દરતીમાં રાખવીજ જોઈએ એવો જામ સામાન્ય મનુષ્યનાં મગજમાં બેઠો થાય છે. અને જેમ એ જામ ચાલુ રહે છે તેમ એ વસ્તુની દરતી વિના અઝાવી લેવું અશક્ય થઈ પડે છે. એની દરતીની આસપાસ સંસ્કારો પેદા થાય છે અને એ વસ્તુ પ્રમાણેજ નથી વસ્તુઓ પાત્રી જોડે એ જેવો ખ્યાલ સર્પમાન્ય થતો જાય છે. એ વસ્તુ આજે નથી ને ખરાબ લાગે છે તે કાલે વારતાવિક લાગે છે; વર્ષો મે વર્ષો થોડા લાગે છે; પાંચ વર્ષ રહીને પંચિત લાગે છે; પચાસ વર્ષ રહીને તે સમાનન ને સંજીવના આધારેજ લાગે છે; હજાર વર્ષો તે લગભગ લાગપડે ને પડે છે, અને તેનાથી વિરુદ્ધ કે કહી શકાતું નથી, તેના વિના અજાણ પડી જશે એવો ભાસ થાય છે. એ ચાર હજાર વર્ષો એ વસ્તુની શી કીમત થાય છે એ તે આ પ્રજાલિકાવાદ દેશમાં જે જાગ્યો હોય તેજ સમજા શકે. આ

પ્રકારના જમણી પદા થતી મનોહસા પ્રજ્ઞાવિકા
વાચન મૂલ છે

કેવલ વખત કેવલક રૂપરૂપના પ્રકારે છે
અને પ્રજ્ઞાવિકાવાદના અધિકારના મૂલનું
મર્યાદા આપે છે આ જમણા માટે ?
એક વસ્તુ હસ્તીના આવી તેણે શા માટે
સહ હસ્તીના રૂપેન જ નોંધાયે ? સાચો વખત
એક વસ્તુ રૂપી માં જમાએ વાલ્કરવાત્તો
ને પ્રમાણે શા માટે મહત્તર જનુ ?
પ્રજ્ઞાના રવમાવ વિકાસ છે, છતાં નિમન
પ્રજ્ઞાવિકાને ધોરણ શા માટે માનવી ? એક
નીજ એક જમાના માટે મારી દેવ આ
જમાને પતંગના ને શા માટે મારી સેખાવી
નોંધાયે ? હા તમારો મથેગો જાણાયા
મમાર ને મમમ જમાનો છત્ર શા મર
પુરાણા ધોરણ પર મારે છત્રન થતું ? જો
પ્રજ્ઞાને તેમના સોચે પ્રમાણે છત્રી મસ
તો મારે શા માટે માતા સચે શે પ્રમાણે ન
છત્રન ? આન પ્રમાણ પડાને પ્રજ્ઞાવિકાવા
એક પ્રકારનો જમાવ આર છે જો હકાર
નીકલ્ય દોષ તો ને નેને પ્રાર છે જો લોખીએ
દોષ તો સાચ આપે છે, જો નિર્જલ દોષ
તો કચરી નામે છે જો તે ન કરે, ન લચર
કે ન કચર તો પ્રજ્ઞાવિકાવાદ નથી થતે છે ને
પોને ખુશ થતી કાચરના માફક ને રૂપરૂપનાની
તરી પ્રજ્ઞાવિકા રોષી કાઢી ચોરાની મતા
રૂપ પરી શબ્દ કરે છે

આ દેશના મનુષ્યના મગજમાં પ્રજ્ઞાવિકા
વદના નવુએ એક જમાવ થઈ પડ્યા છે
કે છત્રનું કેવલ એક ક્ષેત્ર એવું નથી જણાવું
કે દોષા એ વાદ સારીપરી થઈ નેકા ન દોષ
આપણે તમારા સર્વજ્ઞ મમ, મસતર કલ ને
સદિલ-નમને મુશોના મુશો મુશી નિમેશ
પ્રજ્ઞાવિકાની મુખપાથી નાંધી મખવાવ્યજ

મહત્તર મજુસુ છે આ વિવિધ એટલો વિશાળ
છે કે, તેને વિસ્તરથી અભ્યાસે ચર્ચાવ એમ નથી
તેમ પ્રજ્ઞાવિકાવાદના સવદેશીય પ્રતાપની
તપાસ કરવાનું પશુ આ સ્થાન નથી આ
પ્રશ્નને તો કયા ને સાદિલના ક્ષેત્રમાં આવા કષે
રૂપે મારે છે અને તેને કલાકારે કે સાદિલકે
તેનુ અન્ધાન આપણુ નોંધાયે તેનુ આશ
લિવેચન કરી વીરમીલ

આપણા દેશમાં પ્રજ્ઞાવિકાવાદ કવાના
ક્ષેત્રમાં એવી નિમનતા અપૂર્ણ મુશી છે કે
હજારો વડા મુશી એક જ પ્રમાણ આપણી
ખાંધી ફિનિએ પડ્યા છે જો વિકાસ જો રાત્રી
ને મુશેમુશે સ્વાભ વિકાસ આપણાને જો અપનો
ખીજ દેશના જણાય છે તેનુ નામ કે નીસાન
અહીંઆ જગતુ નથી અનુ જ્ઞાન વીતશમ
તરી હાંમનો લાલકામ પુરો શા છે આજ
મતના આર પડી અને પાસ કરી તમા-
ગત્તી મુનિ રમાવા માટે મજુસતી પ્રાપ્ત
પરવાનુ થક થક પદેમાં મુશની પ્રતિમામાં
સ્વાભ વિકાસ અને સજ્જતા આપણાને અપનો
દેખાય છે ધીમેધીમે પ્રજ્ઞાવિકાવાદના અપણા
વગુએ જોર કર્યું અને પરિણામે દરેક કિશી
અપણ ને સાવ વીતશમની પ્રતિમા કરવાને
મદને શાનિ ને વીતશમની જો પ્રજ્ઞાવિકા
પર રૂપરૂપના રવીકાવાની દની તે જ
આવતી સખવામાં મુશાયો અને આખરે એમ
મગજુ કે પ્રતિમા એને સજ્જ રાજા વિક
ને કલાત્મક મુનિ નહોં પણ નિમન પ્રજ્ઞાવિકા
નીમેશુ, આપણ રીને જોતુ, આપણ તાપન,
આપણ મુશનું આપણીને અરવામાવિક પ્રાપ્ત
ખમા કડ મોતુ, અ મો ને મુશ સખવાવદ
ને નિમેશ થઈ રજા અને કલાને પ્રાજ્ઞ-
મજુસતીએ નીકળી તપાં સદીએ મુશી
મુશ પ્રજ્ઞાવિકાવાદ મોગ થઈ રહેવા લિ પી

એવો કલાવિદ્યાન અને કૃત્રિમ પ્રતિભાથી આપણું મનિરો મરી દીધાં છે. આ દેશને નશાએ જે એમાં પાકું તે પ્રજ્ઞાસિકાવ્રત થઈ રહ્યું ને એનાથી દૂર ગયું તે સ્વાભાવિક ને સહ્ય થયાં લાગ્યું. દીદી શિદ્ધીઓ ત્યારે દીદી છોડી બધા ગયા ત્યારે તેમને કતાનો પ્રાણ પાછો હાથ લાગ્યો અને એધિસરત્ત પર્યટનાં પુતળાં મરી આભાવિક માનવી પ્રતિભાના ગૌરવમાં શેષત્ત લાગ્યા.

આ ક્રિયા મહેસમાં સમન્વય એવી છે. કોઈએ એક પ્રતિભા મરી ને તે પુનઃ તે પ્રતિભા થઈ એટલે તેજ પ્રમાણે બધી પ્રતિભાને ધકાવાનો અધિકાર મનાઈ ચુક્યો. કોઈ શિષ્યની મગદુર ન રહી કે કૃત્રિમ પમ્પાંત્રીને વચાભાવિક કરે કે સખત મુખને હસાવું કરે; અને તે પછી સ્વતંત્ર રીતે શૌર્ય સરજવાની તેા હોમતજ શી આને તે સો વર્ષે દરેક અંગ ને દરેક મરોડમાં રહસ્ય, શાસ્ત્રાત્તા, જ્ઞાન વગેરેનું કલ્પનાએ આરોપણ કર્યું. એ મરોડમાં દેર કરનાર પર શૈરય નરકમાં સજાનો લાપ અનુગ્રી રજો, ને પરિણામે જુદા ભગવાન માણસ મરી પડ્યાર થયા.

તેજ પ્રમાણે સાદિત્તમાં પણ પ્રજ્ઞાસિકાવાદે કિનાય કર્યો છે એકાએક ત્યારે માટક કરવા માંડ્યાં તે પહેલાં દ્વિદમાં નાટ્યકલાની શરૂઆત થઈ. તે કલાની પરકિર્ણરૂપ કાવિદાન થવા ને તેમણે અપૂર્વ નાટકો લખ્યાં. એ અપૂર્વ થયાં કે તરત પ્રજ્ઞાસિકાવાદ આવી નાટ્યકલા પર મરી બેઠો. નાટક આવો નોંદરો, નાટ્યિત આવી નોંદરો, મિડવક હોયોજ નોંદરો; રાગનો કંતુકી પણ નોંદરો, સરભાન

સરખારથી ચરી નોંદરો; અત અપૂર્વ સુખાકાર ચુગળ નોંદરો, મરીઓ પછી સદીઓ થઈ, પુરોપમાં સહવ ને ન્યત્ત નાટ્યકલા અદ્યુત ભુમિકાએ પહેલી, હતાં આ દેશમાં મગદુર નથી કે, દોષ સાનાન્ય રીતે વચું આર અંકી નાટક તમે-ને સરખાર ના તંત્રુર વગર નાટક શરુ કરે-ને વિદ્યકની દાખરી વિના, કે સુખાકારી અંત શીવાય કોઈ નાટક રંગભૂમિ પર દેખાડી શકે! પ્રજ્ઞાસિકાવાદ ભર્મકર રાક્ષસની માફક રંગ-ભૂમિને અધિકાતા બની કલાને મયોન થયા દેતોજ નથી.

આપ્તા સંસ્કૃત સાદિત્તમાં પ્રજ્ઞાસિકાવાદે વેવિધને વિનાય કર્યો છે. જીતું, પુત્રપદ, નગરનું કે મુદ્દત વર્ણન વસ્તુ તોઈ કોઈ લખતું નથી, પણ કાવ્યની પ્રજ્ઞાસિકાએ સ્વીકારેલા અર્થકારોથીજ થવા કરે છે. કલ્પના પણ પ્રજ્ઞાસિકાથી મર્યાદિત રહે છે. રસની જમાવટ પણ શાસ્ત્રીન ગોઠવણી હોય તેજ રીતે થવા કરે છે, તેજ પ્રમાણે આંધણ મખકાસનું સાદિત્ત એક ભાગ્ય વાંચો ને એક લાવવસમય યાંચો પછી અમુજ લગલગ નેનું ને. બધા એકજ રીતે આલ્યા અય છે, મધો કૃતિઓ એકજ પ્રજ્ઞાસિકાએ રમેલાં સ્વાતંત્ર્ય, હપ ને વેવિધ વિનાનાં બીજાં અર્થોચીન યુગમાં કેક મુરોષીય સંગ્રારી-ની પ્રેરણાથી ને કેક સ્વાતંત્ર્યના શાખથી નર્મદ, નરસિંહરાવ કે રાવળી પ્રજ્ઞાસિકાવાદને વીસારી નવીન શક્તિ પર કાન્ય રમે િં. માનસપ્રાય લેરા દોષક નવા સ્વરૂપની વેવિધ આજુવા. મદેનત કરે છે, પણ તેમના સુરસા-

૧ દેવેજ તેમજ બીન સ્વિદાનેએ આ પ્રજ્ઞાસિકાવાદમાં સ્વેચ્છ રહસ્ય શોધવાના પ્રયત્નો કર્યા છે તે સ્તુત છે; પણ ઉપરથી જે અંત આપણા સ્વચિન્તાને પોતે એવા છે, પણ પ્રજ્ઞાસિકાવાદ રહસ્ય મને તેજ કંચ હોય પણ તેથી પ્રજ્ઞાસિકાએ અર્થોચી નિર્મોનનતા વીસરી જાણ એમ નથી.

ની આજ વ્યાપક થાય ત પડેલા તો પાછા
પ્રભુ વિના મ માન્ય નહીં ર' હ

આ પ્રજાલિક ની વાદ તરીકે પ્રચલિતો
નથી તે જુદાજુદ સ્વરૂપે ને જોઈ વરો લીધરે
છ તે જોઈએ પાંચે (૧) પદ્મનો (૨)
નીતિ (૩) તિગ અને (૪) નત્યના
આવર ધરી પાનાની મળા જેસા ત્રા મધ
છ આ આરે સ્વરૂપ જુદાજુદ । પીવારીય

જ દસમા પદ્મને નજા પહેલો સામા વ
મજા હ ત ન્યામ મેઠ પાછુ આલિપ નને
ધર્મજુ સ્વરૂપ આપેતુ નહેવ છ દરેક નથી
વજુ ધર્મનિ દ મ જલ્ય છે નેનાથી ધારિત
ના ધર્મી કુખાઇ જલ્ય છ નેનાથી ધર્મજુ
અપમત ન ત મધ જલ્ય હ ધર્મ મનથી
મા । અમત વિચાર મહાન અગતિક સ મ
પાછુ તે ન્યાજી ધર્મનો આપા ધર્મમા દેવી
કુરોડે ॥ ધર્મજુ માન જ વનાજ છે માહમ ।
ભાવના વિના ચાનુ નથી અને પ્રચલિત
ધર્મ મનાયો તમા જ જાનના ખાં છે ત
જાનપલથી ત રીકારી છે છે અને આપા
મીની તે નમ્રોડો સ્વીકારે છે મારે મન
જયા સ રહાયો સ આ છ કોઈ મને વદ લો
નથી મેઠ આપામજુ નથી દ ધર્મના
સપ્ત । મારને ભાવના સધી રાખરાનુ દાખર
લખુ છુ એ દાખરોએ અધિકારના અને
ધારિત અસહિયુતાના જમાનામા ઘણી
ભાવનાઓ સાચવી રાખા છે તે સમય તો
ભાવના જેજે પ્રસાદના દોષ તેને ધર્મસમ્પ્રદાયની
સાક્ષી રાખ્યા વિના છુટકે ન તો અમર
જમલામા અધિકારી ભાવના પ્રચલિત કરવા
માધોડને ભાવ લવા પ ત મો વખત છે
તેમનો જ જાણેવર વધ દેવાથી તે ભાવના
નરિયાન કરવ નો અધિકાર પાછુ નેમને જ
કનો હોમ । જ આજે જાન-મુદ સ્વરૂપ

દાખરો સમ્પ્રદાય જગત સાચવી રહ વ છ
અન દ જાના આજુ વગર આજુક મઠ
સક હ આજુ થયા વિના તમની મિદ થઈ
છ ૨ રેખાજુ થયા વિન પ્રમથ આનદની
પ્રાપ્તિ થઈ કોઈ જ લોકાજુ થયા વિના
મ સ્થાનિક અરમના ગાખા ને પ્રસારી રહાય
છ મેઠ નમા । મ નમા અમર નમા મનારો
નુ જાગર રથાન જુતકાનમા કપોડી નીવડેવી
વસ્તુઓના મચ્છાયાનમ છે

પાછુ ઘણા કાકો જે ધર્મના મનાયા
નજુનિક દીખવે હ તમા સદાચ માન છે
પાછુ હજુ ધર્મમા રહેવી જાનના જ સહના
નથી અને દળ નથી જલ્ય જોડોનેજ આનંદ
માન છે પ્રજાનિમાર દ આવ લોમની મદદ
છઈ કા અને સદિ થને વદ કરવા મધ છ
પાછુ પુછો તો આ લેજુ રજન કરનારી
કાલમકે તા માધ ધરકાજુજ સુખ જોતુ
સદા છ અથ ધર્મસમ્પ્રદાયના અલુપાથી
એરમે શા માટે છાજુ જોડોએ તે મને નમ્રજુ
નથી ખત કલાકારને મન તો આજ જવ
દરેક ભવના આજ છે જ ત હ-આજ રહિતો
અનંદ તેની સનિકતા પે । છે-આજ છવે
ને રેક તને કુકા રાખવી છે રમિક નરસિદ
ને મીંગ અનરિક મલુખ છે ખત પા ખ ।
ધ નકરી મરુ તેમને ધરલોક જ મીંગ નથી
તેમજે કાપન ના કુન્ન જા હૈયે પુન્યા આજ
જવ મુજબના આજ આખ જોવા ન તેમની
માથે આજ રહે રિદા કરો ખગ ધારિકને
મન આ જવ મત પગથીનુ છે-કપા તો ન ક
ના કે સ્વર્ગના દારન તા મન અધિક સુખ
જાવ છે એરો તો આ જવ કુખ પાંચ કાકી
મલ્લર માટેજ સમગ્રી જોવી કરવી છ કાકા
જા જવથામા સુખ દ-ધારિકને મા । મોજ
મોખ છ કપાકા ન ક-સનાથી રમ જોવો ક

ને અખ્યાતો છે-ધાર્મિકને છવનને સુધી, શેષી પરોક્ષ માટે સાધક બની રહેતું છે. એક છવન એક જાતે છે-ગીતે છવનને જેર જાતે-પર-સખને છે. કલાકારને ભાવના-અનિચ્છિત ને મુદ્-પૂર્ય છે, ધાર્મિકને તેના દાખાંની કીમત વધારે છે. એટલે કલાકારને ધાર્મિકના લીધાના વિવેક-પરોક્ષ-ની જગ્યા પણ પડવા રહેતી નથી. અને અદ્યત્ત ધાર્મિકને કલાકારની કુલ-શક્તી રમતની પડવા રાખતી નિરર્થક છે.

પણ કેટલક વખત અર્વાચીન સાહિત્યક ધાર્મિક વિષયને કલાની કૃતિમાં મુશ્કેલી ધર્મમાં રહેતી ભાવના સ્ફુટ કરવા માટે છે. આરે પ્રજ્ઞાવિ-કાચારીએ પ્રાચી જગ્યા દેખાવ છે, તેઓ માને છે કે એ કલ્પને દાખામાંથી જુદું કરવામાં આવશે તો દવામાં ઉડી જશે. ધર્મમાં જેને અદા છે તે તો કાલ એમ માનેજ નહીં. કે ધર્મમાં રહેતી ભાવના એવી અંચલ છે કે તેના દાખામાંથી જુદી કરતાં તરત ને અદૃશ્ય થઈ જાય. પણ એમ કાલ માને તો પણ અર્વાચીન જમાનાના ધર્મમુદ્દેશની સ્વભાવે અંચલ સાહિ-ત્યજાના દાખમાં ગણા છે; અને આસવાસના જા-પદાર્થમાંથી ભાવનાને તો તે જુદા ન પાડે, તેને શુદ્ધ રચ્યે રજુ ન કરે તો એ સ્વાતો તોએ અસ્થિતિ નથી એમ રહેતું જરૂર. એ ધર્મમાં હિમ્મ ભાવના દશે તો તે સ્ફુટ કરવાથી જગ્યા રહેવાની નથી; એ નહીં હોય તો ખાલી દાખા પડ્યા પડેલી અદા હો-તેમ રમારે માલ.

પ્રજ્ઞાવિદ્યાના ધણી વખત નીચિનું સ્વરૂપ સદા દાખરે ચાલ જાય છે. તે કહે છે કે દરેક કલાકાર કૃતિ નીચિને પક એર-એ દરેક જો-ગાઈ, દરેક પુરુષ નીચિને માન ને દરેક અર્થ નીચિની નીચિતો એર-એ, નહીં તો એર-એ જમડી જાય. નીચિને પક એર-એ નીચિ કાને રહેતી

આ જમાનામાં મનાતી નીચિને કે ગપા જમાના-માં મનાતી નીચિને? ભારતકાલની નીચિને કે વેદકાલમાં મનાતી નીચિને? દરેક દરેક યોગ્ય નિયમો બદલાય છે, દરેક યુગે નીચિ બદલાય છે, દરેક દેશમાં નીચિનાં પેર-એ જુદાં-જુદાં હોય છે. સમાજ બદલાય છે, પ્રજ્ઞાવિદ્યા બદલાય છે ને ભાગે છે, નીચિના કાનુને ફેરવાય છે, નીચિત્વ છે. વધુ ખરી જ્ઞાનતોમાં સામાજિક પ્રજ્ઞાવિદ્યાનું નામ નીચિ. પચાસ વર્ષ પહેલાં ચાર જોએ કરી એ નીચિ મણાની-આજે તે અનીચિ મણુય છે, આજે જીને તમાચે મારો અનીચિ નથી મણુનું-પચાસ વર્ષે તે કૃત્ય નરર અનીચિમાન મણુવાનું.

એ નીચિમાં સનાતન ભાવના રહી હોય કે તેનું કલ્પન પ્રાદિત્ય કરી શકતો નથી; કારણ કે ભાવનામક અપૂર્વતાની સેવા વિના સદિત્ય શક્ય નથી. પણ ભાવનામક અપૂર્વતાની ઉપાસક, સંદર્ભ ને રસના અવિજાતા સાહિત્યક ને ભાવનાથી દેખી અંચલ સામાજિક પ્રજ્ઞાવિદ્યા સાથે શો સંગમ? એ પ્રજ્ઞાવિદ્યા સંતોષા તેણે કલાના ઉચ્ચ ગુણમાં શા માટે પીમારવા? એ ભાવના શુદ્ધ અરૂપે કલા-ત્વક કૃતિમાં કે સાહિત્યમાં મદવા થાયક ભાગે છે તેણે શરૂ સહ પ્રજ્ઞાવિદ્યાવિદ્યાને જાન આપી વિરચ્યાથી ભાવનાને રાખ્યું-રૂપ પ્રજ્ઞાવિદ્યાના જીખામાં ઉનારવી?

પણ પડી અમારું શું, અમારા અમાનું શું, અમારા સંસ્કારોનું શું? ભાવના કે અપૂર્વતા, સંદર્ભ કે રસની કાલ અનીચિ સમાજ કે સંસ્કાર બધાં એ અરૂપ છે. અનાંજનાં સરગ સાદિત્ય પ્રગટું છે ત્યાંનાં તેણે માનવરૂપને વિશુદ્ધ ને આરુપ્ય કરું છે. એનું વિશુદ્ધ ને આરુપ્ય હોય તેની અરૂપ્ય જાય છે? કૃતિમાંનાં રહેતી

ને કુખ દેખાય છે સામાજિક પ્રજ્ઞાવિકાસોએ શાન્તિએ ધધા મહેનત કરી, પણ બેમાર્ગી એક પણ એમાં ધધા હોય, કે તેમનું જોર ચમ્પુ હોય તેમ દેખાતુ નથી મન એ ખર પ્રજ્ઞાવિકાની પીછોડી ઢાળી આપણે સન્નિમાન ને આત્મસંતોષમાં અધ બની ફરીએ છીએ વાસ્તવિક રીતે જોતાં જો કુખ કે પાપ જોઈએ કરી શકે તો માવજાવજાજી આવજાની કુખ સંદેશ છે કે દૂર કરાય છે જાવનાથીજ અધમનામાંથી જમી શકાય છે જાવનાદષ્ટિએ કરેતુ ફાળું કદી પાપ ચતુ નથી જાવનામય કર્મણ કે જીવનથી કદી કનક લાગતુ નથી અને જ્યારે સાદિત્યનો સર્વદેશીય વિકાસ જાવનાતુ જાન આરે તરફ પ્રમાણે જ્યારેજ પ્રજ્ઞાવિકાએ ઢાળી રાખેના કુજો ને કબજો અદષ્ટ થશે

દશરથ વર્ષનાં નીનિતા આકાશર છા
અનિનિતા રોગો દુઃખ નહોં એ રોગોને
શકયા, સલાકયા પણ કોઈ નાટક ફરી શકયુ
નહીં મહા સદીમા સુરોપમા સાદિત્યોએ
નીનિતા આકાશરનો કીમાન ચલ્યા વિના એ
રોગોના અમકર ચિત્રો સાદિત્યમા અમર કયા
આકાશ કોઈ કહેશે કે તેથી એ રોગો વધ્યા
છે કે કોઈ વધારે કુખી થયુ છે

પ્રજ્ઞાવિકાસાદનુ ચીજનુ સ્વરૂપ પ્રતિષ્ઠા તેની
ધમણી બદલ પાડે છે "આ કલાને પ્રતિષ્ઠિત
વર્ગ" સ્વીકારશે નહીં આવી પ્રતિષ્ઠાના અદિરે
પ્રતિષ્ઠિત વર્ગ જશે નહીં આ સાદિત્યને
પ્રતિષ્ઠિત વર્ગ વાચશે નહીં "આવી કું
નિષ્કવન વૃદ્ધવાના નથી પણ જો કનકાર કે
સાદિત્યક અધિકારકલ્પ થમ પેતાના જનસભ્ય
નો દોષ કરી પ્રતિષ્ઠાની લાલચ રાખી કુલિ
પ્રજ્ઞાવર્ગે તો જરૂર નિષ્કવન વૃદ્ધવાનું
આત્મમથન ને અલમકથનને એ વચન

જો પ્રતિષ્ઠાને પ્રિય કરશે તો સાદિત્યમાંથી
રસ ને ઝેરણા જશે, જીવનમાંથી જાવના ને
અપૂર્વતા જશે અને જૂનાનનું ગૌરવ ને
જાવિની આશા અજુસજ્યાં રહી જશે સાદિત્ય
કને પ્રતિષ્ઠા સાથે સમય નથી તે અત્ય
નિષ્ઠ ફરીર છે તેની અમુદિ જૂન વતમાન
ને અમિની જાવના છે તેનું સમાજ્ય
ઉચ્ચાનિયથી જાવનામય આશાકર્મ્ય ને
જામાદુરેણ હુદયો પર છે પ્રતિષ્ઠા તુ છે
એ તો માત્ર અરસિક ને સ્વાર્થો માણસોએ
રમેના નુવની રોગા—જે ધનાઢ્ય જાવને
તેથી શકે જો સત્તમાં આપી કે પ્રજ્ઞા
શકે જો અન્યાયી અને જુદામીને, ખીન
પડાવના મુનેકમાર અને રિરેકમજ
દબીને પણ દોષથી ગૌરવાનિવત કરે જો
સ્વાર્થ સાધેલા હોય જો અમુદાને બદલે
સ્વીકારના એટા કપીઆ ફરી ફેલેલો આકાશી
હોય તે જરૂર પ્રતિષ્ઠાના હરમાન સ્વીકારે
સાદિત્યક જો તે સ્વીકારે તો અત્મદોષી
જો તેનાથી હરે તો કર્તવ્યમય અને જો તે
પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરે તો પણ તે તો રહે તેનો
તેજ—સાદિત્યકનો સાદિત્યક જો મળી મળી
યો, કલાથી રાજ્ય હશે પણ તે રવા કવિના
કવિજ

પણ પ્રજ્ઞાવિકાસક એણે સ્વરૂપ પણ તે
છે—અત્યુ કે પણ નીનિતા જાવના કે તેને
સત્યનુ જદ જ કલમકોષ થનુંદેખાય છે ને એ
જદાજને વચાવવા તે પાપ છે આ વિનાશક
વલ્લ કનુ રદસ પારખવા એ સિદ્ધાંતે વીમરવા
જોઈએ નહીં એક સાદિત્યમા નમ સત્ય મારે
સ્થાન નથી બીજો પ્રજ્ઞાવિકાસો સત્ય પર
સ્થાન હોતી નથી, અને પ્રજ્ઞાવિકાસાદનુ આ
સ્વરૂપ માત્ર નીનિતા ને વેવિખ ગમવા મારેજ
તેણે શીષ્ટ હોય છે

સાક્ષિત્વમાનમાં નમસ્તત્ય માટે સ્થાન
હોતું નથી. સાક્ષિત્વ—સરસ અને સુચોદ-
રસપ્રતિભાએ ચીતરેલા કલ્પનાગિત્યમાંથી
પ્રગટે છે.

“રસરતિ એ વિષયમાં રૂંચ પુરે છે તે દ્રવ્ય-
એ ઘણેલી વસ્તુના જેવું હોતુંજ નથી, પણ હૃદય
હોય છે. એ પ્રકૃતિનું વાસ્તવિક ચિત્ર નથી દેતી,
પણ ભાવનાત્મક ચિત્ર ઉપજાવે છે. અને તેજ પ્રમથો
ત્યારે કલાત્મક કૃતિ તરીકે કાર્યપણુ ચિત્ર બનત
થાય છે ત્યારે તેમાં શુદ્ધ અને નમ વાસ્તવિકતા
તેવાની આશા પણ જોડી છે. દ્રવ્યપ્રમાણ પ્રકૃતિનું
જ્ઞાન ચિત્તશુદ્ધિના નિયમોથી મર્યાદિત અને તેનાં
લક્ષણોથી અનુદિત હોય છે. તેને આપણે સત્ય કહીએ
છીએ. ત્યારે રસરતિની મહત્ત્વની તેનું ચિત્ર દેશાય
છે ત્યારે તે પ્રતિના નિયમે તેને જાણ પડે છે અને
તેનાં લક્ષણો તેમાં ઉમેરાય છે; પરિણામે વસ્તુ સરસ
થાય છે. જેમ દ્રવ્યને ઘણેવા સંસ્કારો પર રસભોલી
વસ્તુદેખામાં—જેને આપણે સત્ય કહીએ છીએ તેની
દેખામાં—દ્રવ્યમાનથી પર એવું પરમ સત્ય સ્વરૂપ
હી દેખાતું નથી તેમ સરસ વસ્તુમાં માત્ર સંસ્કાર-
ભર્ય દેખાઓ દેખાતી નથી. સત્ય વસ્તુ અને તેના
સરસ વિષયો એ સંબંધ છે તે તો ઉપર વ્યુત્પત્તિ
બૈધિત્યનો નિયમ જણવે છે.

સત્ય અને સરસ વસ્તુના વિષયની પરીક્ષા
કરવાનું આ સ્થાન નથી. પણ એ એ સરસતાનાં
ફલ છે—કલાનાં અને સાક્ષિત્યનાં, કલાત્મકાં અને
ભાવનાનાં—એ જનનમાં અપી દેશવે છે અને જનનને
દર્શનાથી કરે છે. જેનાથી મનુષ્ય શુદ્ધ વાસ્તવિકતા-
માંથી વિમુક્ત બની શુભ, સ્વાર્થન્ય અને આર્ત-
અનુભવે છે તે બધાં ફલમાં નમ—એટલે દ્રવ્યપ્રમાણ
સરસરતિને રચેલા બેધ—સત્યને પ્રદેશ સ્થાન નથી.
મનુષ્યની અપૂર્ણતા જેવું અને દ્રવ્યથી પર બેધ
જ્ઞાનની અસંભવિતતા લક્ષણમાં વર્તે બેધ ફલ સંબંધ-
એ દ્રવ્યપ્રમાણ વસ્તુની વાસ્તવિક, શુદ્ધ, આર્ત-
નીદોષની પુનીષ્ણ અને ખીટ રસરતિને રચેલી

ભાવનાત્મક, આર્ત-દર્શન અને સરસ શુદ્ધિ. એ આ
શુદ્ધિમાંથી માનવને ભાવનાનો દાત્ર કરે છે તે શું
કરવા મહે છે તેનું તેને જ્ઞાન નથી; નહીં તો તે
રસ, ભાવ અને અપૂર્ણતાના અંશોનો વિનાશ સ્ત્રી
અધ્યક્ષતા મર્યાદાવાની આશુરી પ્રતિભાં મથે
રહે નહીં.

આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ થશે કે કાર્યપણુ
કલાત્મક ફલમાં નમ સત્યને પ્રદેશ સ્થાન નથી. ઉપા
મકરતું વિજ્ઞાન પણ રસરતિથી સ્પષ્ટ અને સંબંધી
બનેલાં વિચાર અને ભાવના રહે છે. દ્રવ્યપ્રમાણ એ
સત્ય લક્ષણની યાત્રી નથી, પણ માનવજનના
સરસ પ્રવૃત્તિનાં ભાવનાત્મક વિચારનું “સરસ જ્ઞાન
છે. વાસ્તવિક માત્ર દ્રવ્ય અને મનથી માલે બેધ
રિપોલી વચ્ચે રસરતિને રચેલા સંબંધી અને શબ્દ
સંબંધીથી વિચારનું જ્ઞાન છે. અને ધર્મ, સાત્ય
અને નીતિને નમ પ્રચલિત યમેલા સિદ્ધિતા સરસ
રતિ, અપૂર્વ કરવે બ્યક્ત ઘણેલી ભાવનાઓનું
જ્ઞાન છે.”^૧

દ્યારે પ્રજ્ઞાલિકાવાદ સત્યને નામે સાક્ષિત્યને
દ્યાત્વવા માટે ત્યારે તેમાં કેટલું સત્ય
હોય શકે એ પણ જોવું જરૂરનું છે. સાક્ષિત્ય
પ્રેતાની દૃષ્ટિએ સત્ય જોવા માંગે છે.
પ્રજ્ઞાલિકાવાદી કહે છે કે, “ના, મારી નજરે
એ સત્ય દેખાય તેનો સ્વીકાર કર.” હવે
ખરી દૃષ્ટિકા જોઈએ તો એ છે કે જો દેખ
સત્ય નજર જોઈ શકે તો તે પ્રજ્ઞાલિકાવાદી. તે
પ્રાચીનોના જીવનને આદર્શ પદ્ધતી પ્રજ્ઞાલિકા
રહે છે, ખરી રીતે જોતાં પ્રાચીન દત્તિદાસના
બનાવે વીરો મતબેદ હોય શકે નહીં, પણ દેખ
પણુ પ્રાચીનો જોવા નથી થયા કે જેમનાં જીવન,
ચારિત્ર્ય ને આદર્શ વીરો કરી એકમત થશે
હોય. સીકર મેતે પેતાનો દત્તિદાસ લખી
અને જતા દત્તિદાસકારો તેનાં ચારિત્ર્ય ને
વ્યક્તિત્વ વીરો સંબંધ નથી થયા. સીવાજી અને

૧ “જુનવાન”-આવૃદ્ધ ૧૯૮૦. “જુનવાની સાક્ષિત્ય”-સાક્ષિત્ય-તેનાં સ્વરૂપ અને પ્રમાણ પ્રગટ ૧૦ મું
પૃષ્ઠ ૪૯.

નેપોલીઅન અર્વાચીન છે અને તેમને વીશે અનેક સમકાલીન લેખકો જનમાહીનીથી લખી મથા છે, છતાં એ મહાદેવકે તેમના ચારિત્ર્ય ને સ્વભાવને એક દૃષ્ટિમિ દુધી ભેવાને અસમર્થ નીવડતા છે. જ્યાં પાપાદાર દત્તિદાસની પશુ આવી વસ્તુ નિશ્ચિત છે ત્યાં બીચારો પ્રજ્ઞાનિકાવાદી એક રુચિકર પોરણુ લખ 'સત્ય મોધસ્ય ભેમે' છે અને કહે છે કે "પ્રાચીનો આચ દત્તા અને તેથી બધાએ એણે શોધેલા મતને વળગી રહેતું" આ જાણે જેનો મહેવાઈથી યાગ છે તેવોજ મહેવાઈથી નિગરજારી સમ્રાજ ખરી રીતે જોનાં જોખપણુ યુગ વીરેનું પુરેપુરુ મન્ય બીજે યુગ જેમકે શકનો નપો અને બીજા યુગોના સહિત્યકે તે મતને પોતાની મર્યાદા દૃષ્ટી અને તેટલું જોવને માત્ર પ્રયત્ન કરે છે એટલે પરિણામે દરેક જણુ જુદાજુદા ભુએ છે પ્રજ્ઞાનિકાવાદીનું સત્ય એકે તે આત્મ અધુરુ અને તેની દૃષ્ટિ અધ અધાર્થી મિશ્રિત હોઈને એનું સત્ય બધા જુએ તેનાથી પશુ નિજન છે આવી સ્થિતિમાં પ્રજ્ઞાનિકાવાદી જ્યારે મન સાચવતા આવે ત્યારે મને બાલપણની દુકાં થાં આવે છે -

“આઈને તો ડોઝા બંને
ખહેશે કહે કે અવગળા જોડે
આધવો કહે કે જોના જાણે
હોવા કહે કે દોહતા જાણે

સત્યાગીઓ અને મહાશ્વરેષાધર્મ, નીતિ પ્રતિષ્ઠા કે સત્ય ગમે તે સ્વરૂપે આવે તો પણ પ્રજ્ઞાલિકાવાદની અવગણના કર્યા વિના મહાદેવને ઉકાર કે વિકાસ નથી આ વિચારો કેસ કને સખત લાગશે, પણ મને નિહાળ રૂપ છે આ અભિપ્રાયો સસદના છે એમ કું નથી કહેવા માગે એ કું રુચક કરવા માગુ છું

અત્યારે યુજસાની મહિત્ય વૈવિધ્ય ને સમૃદ્ધિ પામતુ જાય છે નવીન લેખકોના મનજોશા નવનરજોા ઉડી રહ્યા છે નવી રસરસિત નવેનવે સ્વરૂપે મહાર પડવા મથે છે આ વખતે પ્રજ્ઞાનિકાવાદ પણ પોતાની પુરાણી પ્રજ્ઞાલિકાને કોણ પણ સ્વરૂપે રવીકારાવવાની તજનીજ કરશે અને નવીનતાનો વિનાશ કરી, હજરતા કિસાદમવા અતરોને કારણમાં પ્રગત થયે આવા અતરોને મારુ દલિતિનું કું ઉરોગી નીવડશે એમ માની મે આ વિષય અગ્રણે છોડો છે જોના હલ્લમાં 'અધન કાર વડાનો ઉત્તમ દોષ જોના મગજમાં રસરસિત નથી સુખ સરળતા મહી દોષ તેણે તો પ્રજ્ઞાનિકાધર્મ ત્યાગી પેતાનો 'સ્વધર્મ' નિચારવો એકએ કયાતક જૂતિ સદા પ્રગટે છે અતરમાથી ખદારના મનથી ક્યાપિ નહીં ને ઉસકી સહિત્યમેવકને તો એજ સ્વધર્મ માન્ય જોઈએ તે ધર્મ તે તેના હલ્લમાં સતદલની નિવાસિની 'શુકના પ્રજ્ઞાનિકાવાદસાર પરમા ને આવા એવી સરસગીનો દરેક કથન ને પ્રેમાદત્તી ને પ્રેરતી પોષની ને ઉકારતી જમજમની સમી તેનાજ હલ્લમાં રહેલી કથન ની ભાવનાને સ્વાભાવિક કરી તેને તો એકજ પાર્થના કરવી પટે છે -

અર્જુનની ધરમ ભાવના વાકજ દરવિદુ સત્ય મરે મેટું જે-તે પ્રિયેલી ભાવના મરે દર્શાવતી જે-તે ભવન કરેલી અર્જુનતા મારે સરળતા છે વ્રજ મારે ધર્મ નીતિ, પ્રતિષ્ઠા ને સત્ય વ્ર દોખાડે તે નિવજ વ્ર ન દોખાડે તે નિશ્ચરસન લગજ બાજ કરવડુ બજ કે વરા પિના બીજુ કે પાપ બાજ કરવા બજારી સે માતા-પિતાનમાને પ્રિયો નહીં સત્ય કી પણ બીજે યુગ-નહીં સ્વીક કહીએ બીજુ સત્ય પડીસ તો પશુ વારી પાર્થના કરતા ઉકારીસ તોય વારે બજે "

સાહિત્યસભાનો દ્વિતીય વાર્ષિક ઉત્સવ તથા શ્રીકૃષ્ણજયંતી

—૩૩૪૮—

આદિયમસભા દ્વિતીય વાર્ષિક ઉત્સવ તથા શ્રીકૃષ્ણજયંતી નિમિત્તે મસના સભો તથા મસના કાર્યમાં રમ વેના આ મહાજયો તથા સવાદીઓની એક મહા મહા અવધુ વડ ને રૂપિરૂ તા ૨૪ મી એપ્રિલ ૧ ૨૪ ને રોજ સેટ એડિઅમ' એવળના મહાભા મ કૈસાના મહાએકનાદ મુનચીના પ્રમુખને મળી હતી

સમામા મમ ના સભો ઉપરાંત રા નરિદ્ધગત ધિતીઆ મ રિચનાથ પી રેષ રા પીરમ , લાવ હાથાઆદન જુવની, ના જવમુખનાથ મહેતા ના મુલિદ્ધામ વિતાકર, રા મિદિમકકર ત્રિવેની રા નરવરજાવ દેવકમમ રા મમમદ તેનીઆમ વગેરે સભાઓ તથા મનારીઓ મળી આશરે ૧૦૦-૧૨૫ માણુમા દાખરે હતા

ચરખાન માં જનુમની રિવેદીના ' કેતારો અમ દેવો અપર અગિય' અને મમ મમ મદની જુવગન ના અધુ : સમીતથી થઈ હતી

ગાઈ પ્રમુખ સાહેબ તરફથી જુવગનના મહિરકરિ વરિવચને મુકા કરના નમ મજુ થતા તેઓએ પ્રસ મને જનુમનું પ્રેમમથી વાકામુ કાપા રેના કાનુકાની મુરે વીમેમજુ વામમદી મુ પીત મહારા સાથે જામકા' હતુ

ભાર ખાદ મસના અથી રા મનદરસમ દરિદરસમ મહુભાએ મ ત્રીઓ ત રૂથી સસદો વાર્ષિક અદ્યામ નીમે મજાજ વાથી સભાઓએ હતો —

મહેન્મ્યાન પ્રમુખસાહેબ તથા રાફિના અને સત્રારીઓ;

આદિયમસભા વાર્ષિક ઉત્સવ તથા શ્રીકૃષ્ણજયંતી નિમિત્તે મેમ આપણે જન્મા મીના રસ મ પગ મહ સાન મત્ત્યા હતાં તેમ આપે અવમે મદીં મતા પીમ મન સ્થપાનાને આપે અદી વા' થઈ મવા આ સમય એક મદરે સરચાદ છવનકારેમા જહુ અપ છે અને એના અ પકારેમા સમીન કાર્યો મે મ આથા સમી મે અવારતરિક મદુ મ તેથી અપની સમુખ મ મની અત્યાર મુંચીની ને રરવિ રમુ કરવામા અ રમે તેને આપને અસતોડાકાક લામે તો તે મધિકારીમ કલ નમજ સદકારી મળેલા હ નાદ અરે વલમની કિચિવતને લામે નહોં થજુ આરજેમા કાવની કલિનકને લીરે તથા અરકિન તરકથી કરાએના કામમા આપની ન્યુનતાની લામે રખતમ આપની સાવચતીને લીધે છે એમ મણી શતમ્ મેખમે

મનદરમા સ્થાપક મમામદો ઉત્સવ પ નવ સભો મમદમા દાખર થવા હતા ને આપ મદરે છે. આ વા મા પજુ આપને અણીને હવ થમે કે આર તવા સભો —

- સા લીકારતી રા
- રા અમાનાન જુવાપીસમ મળી
- મ કેશવમદાઈ હેટાવાવ દેશદ,
- રા મજીવાસ મકેરજાતે આમ,

દાખલ થયા છે. એમ યંતાં સભ્યોની એકંદર સંખ્યા ૩૬ ની થઈ છે જે અહેવાલના અંતમાં આપેલી યાદી પરથી જાણી શકાય. મતચૂંકો નવા સભ્યોને આવકાર આપતાં અને જાણીતું હતું તેમ એમના પ્રવેશથી વિન્યાસ કાર્યકરોની સંખ્યામાં તેમજ સંસદની પ્રતિભામાં અસ્થિતિ થઈ છે એ જાણીવતાં અમને આનંદ થાય છે, પણ એથી વધારે આનંદ તો આ વર્ષના નવીન સભ્યોના પ્રવેશથી થયો છે. એક પ્રાસાદિક લેખિકા તરીકેની સૌ. લીલાવતીની કારિર્ણિ ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધ છે. એમના પ્રવેશથી માત્ર સંસદના મારિકામાં નવીનતા આવી છે એમ નથી, પણ એમની ઉચ્ચ શક્તિતા, સફળશુદ્ધિ અને કાર્યકુશલતાને લીધે સંસદની પ્રવૃત્તિના દરેક અંગમાં એમણે અમેરો રંગ અને અવિરત ઉત્સાહ પુર્યો છે. રા. અંબાલાલ છુલાખીરામ જનની અને રા. અશ્વિલાલ બેઠારખાઈ વ્યાસ સરખા વિદ્યોતો જેઓ પ્રાચીન ગુજરાતીના આદ્ય આચાર્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ છે તેમના સહકારથી આપણી સહિલપ્રવૃત્તિ વધારે સંચીન થશે એમ અમે આશા રાખીએ છીએ, અને બાકી કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ જેમને “સ્વાભેધ”ના સદતંત્રી તરીકે આપ જલુ સારી રીતે જાણીતા હશે તેમના સંબંધમાં વિશેષ કહેવાની અમને જરૂર લાગતી નથી, પણ એટલું તો કહ્યા વગર ચાલતું નથી કે એમની શક્તિતાએ સંસદમાં નવીન રસ પ્રેર્યો છે.

“ગુજરાત” માસિકના આધાર સુધીમાં ૨૯ અંક નિયમિત રીતે પ્રગટ થઈ ગયા છે અને એનો વિસ્તાર ધીરેધીરે વધતો જાય છે. ગુજર માસિકોમાં એજી પોતાના વ્યક્તિત્વનું પ્રતિપાદન કરી પોતાનું સ્થાન સ્થાપિત કર્યું છે, એટલું જ નહીં પણ એના વડે સાહિત્ય-ક્ષેત્રમાં એક નવા બીજનું આરોપણ કરવા સંસદ શક્તિમાન થઈ છે એમ કહીશું તો અતિશયેક્ષિત નહીં કહેવાય.

“ગુજરાત”નું કામ હરિશંકર પટ્ટા સંપત્તિ જોડણીનો પ્રશ્ન હાથ ધર્યો હતો અને તેનો કવી રીતે નીકાલ કર્યો તે આપ સર્વ જાણો છો. પણ મત સાહિત્યપરિષદમાં ગુજરાતી જોડણી એકમરૂપી કરવા સંબંધી ચર્ચા ચાલેલી અને એ બાબત યોગ્ય પગલાં લેવા એક કમીટી પણ નીમાઈ છે. થોડી છુટછાટ મુકે આજના ગુજરાતને માટે જે જે પ્રયત્નો નીકાલ થતો હોય તે સંસદના નિયમે અચલ છે એમ સંસદ માનતી નથી એમ કહીએ તો ખોટું નહીં.

પણ સંસદનું હાલનું સ્થુચી મહત્વનું કાર્ય તો સાહિત્યનો પ્રતિદાસ છે. એ કાર્યના સંબંધમાં એક વિશેષ તંત્રીમંડલની યોજના કરી છે. આ તંત્રીમંડલ ગુજરાતના વિદ્યોતોની સહાયતાથી આ કામ સફલ કરવા ધારે છે અને અને જાણીવતાં આનંદ થાય છે કે જે વિદ્યોતોની તંત્રીમંડલ તરફથી સહાયની માંગણી કરવામાં આવી છે તેઓએ તેનો સદા સ્વીકાર કર્યો છે. આ અંતરે “ગુજરાતી સાહિત્ય” એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. તેના દ્વારા ખંડ કરવામાં આવ્યા છે અને એમાંથી પહેલો, પાંચમો અને છઠ્ઠો ખંડ દ્વારા હાથમાં લેવામાં આવ્યા છે. આ સંબંધી દરજીત વળતેજાત “ગુજરાત”માં પ્રસિદ્ધ થશે જાય છે એટલે અમે તેની પુનરાક્રિય કરી અને આપનો વખત લેવા માંગતા નથી. પણ આ સંબંધમાં

એક વરસે મદનની રાત આપે કહાણી / અતઃ તે પૈના સ વધી યુ દિદાપો ૧૧
કામ જેમજેમ આગળ વધતુ જાય છે તેમતેમ પૈનાની પ્રેમી રામની જરૂર પડતી જેમ
અધિભરીમડને વામનુ જાય છે અને તે ઉપરાંત તેઓએ એ મનથી જાહેર પ્રત્ય પામેથી
મદ મગવાનું કહાણુ છે તેથી અમના સર્વ સ્વરોને અમથી આમ વિનનિ છે કે આ
કાર્ય આપણે દવે આમદુરવેક ઉપાડી લેવાનુ છે

અમની રમિક કરવાની યોજનાના સળમયાં આપ જાણો છો કે મરે ૧૧ સદન
વચ્ચતરમના નિમધાનુ પુરતક એકે મધુકા તરીકે સ્થિત કરાયા અન્ય હતું ત્યારે મદ
અતર સુધીયા રા મુનશીના સુખમન જેક સારકાકિ વાકિલ , ૧૧૬૨ પરાજય અને
અવિભક્તાઆત્મા , ૧૧૭૦ રાકે તથા પૃથ્વી-વનલ પુરતકો ૧૬૨૩ પડામા અન્ય
છે આ દિશામા તમારા અધિકારીમડલની પ્રગતિ મનુષ્ય છે અને તેથી કુમકમકામનું કવ
મથાવેગ સ્થેજ જગે

આ ઉપરાંત એક નવ કવ તમારા અધિકારીમડને તહેપુ છે—એવા વિધામયી કે એ
ગ્રામ કાર્યમા આપ સર્વ પોતે મદાવ આપ્યા વગર નહીં રહે તમારા તરફથી તમારા
અધિકારીમડમની સમનિ સહ ના પશુ પ્રમુખે જવનમરમા જગાએની માદિ વધારેને પોતાનું
દવે પછીનુ અધિવેશન અને જરવાનુ નિમજણ મોકલુ હતુ અને આપ સર્વ જાણો છો કે
એ નિમજણો રવીકાર પશુ થક મુકો છે એ સમયમા પોતે સમરે જાહેર સમા બેઠાથી
પરિવનના નિમમનુ તર અધિવેશન કરવાની આજ્ઞા મોકલ્યા કરવામા આવેથી પશુ આપને
એમજી એવળુ આપવાની અમને અમલ લાગે છે કે પરિવન અધિવેશને માગોપાસ મશરવી
કરવાને બાર તે આપજેજ સિર રહેશે

તમારે અધિકારીમડ તમારા રમણી સળમય રાજ મરે છે અને તે વખતે હાજર રેતા
અન્ય ઉત્તરી સ્વરો અને બીજા વિદ્યોતના અભિપ્રય તથા સવાહો સાત મેલે

અતમા પ્રથમ આપણે સાદિત્યપ્રકારક કવ ૧૧ ઉપકાર મનવાનો છે એની છુટે કાથે
નનમા આપની પૈસા કી મદદ વગર આમજીથી કમનુ કારણ એમ નથી ત્યારવાદ રા મ
વિદતન, ત કેશવવાપ રા આનદકર ર કુનુપ જાહેરી રા ના ક રોગ આનિ ને ગુર્જર
વિદાને સમનની વિરિપ પ્રગિમા સદાપ કરે છે નેખો વચકા આવાનો છે તેમજ રા વિજવાપ
વિદાને સમનની વિરિપ પ્રગિમા સદાપ કરે છે નેખો વચકા આવાનો છે તેમજ રા વિજવાપ
બાઈ રા ધૂમકેતુ રા વર્મા આદિ ને જીજ સમનો આર સમારીએ જેમા સમનની
ઉત્તરિને માટે વિવિધ રકારે સદાપ કરે વધ છે તેમજ પશુ ઉપકાર માનવાનો છે એ સર્વના
ખત અત કરમુપરકના મદકાર દિવા મમલના કામ ને કે સમવા મો છે તે પશુ
મુરેજ થા પો

જેવીવારે આપણા પ્રમુખ રા મુનશી જેમા ના મરમા પ્રમુ છે તે આપણ મથા
અમણીએ જીએ એટલે એમના સળમયા તે કીજી જીવ કનુવુ રોપ માવ એમના અનિ ત
૧૧૬ આપણે આત કરમુપરકી કીકીએ ગોતુજ કહેતુ એ આ મરમાના વિજમો મારે પુરત છે

હોતે આપ કાંઈએ અમારા નિર્મલકર્તા માન આપી જાતે પાંચારી આ ઉત્સવપ્રસંગના અમારા આનંદમાં જે શક્તિ કરી છે તે ગદ્ય આપનો ઉપશ્ચાર માની અમે આશા રાખીએ છીએ કે અત્યાર સુધી આપે મુંઝવે તરફ જે સદ્ગતિ દાખવી છે તે કાવ્યમાં રાખી આપના મોદમાં ઉત્તરોત્તર શક્તિ કરશે.

આરબાદ પ્રમુખરચનાથી બાપજી કરતાં રા. મુનશીએ આ પ્રસંગને મટે તૈયાર કરેલા પોતાના 'પ્રજ્ઞાવિકાસદા'ના સંજ્ઞામાંના કેટલેક અગત્યનો ભાગ વાંચી સંભળાવ્યો હતો.*

બાપજી પુરે થયાં પ્રમુખે વિવેચનો કરવા નિર્મલજી આપતાં કેટલાક વક્તાઓએ તીચે પ્રમાણે બાપજી કહ્યો હતો.

રા. નરસિંહરાવ બોધાનાથ દીવેરીયા

બાઈ મુનશીના પ્રજ્ઞાવિકાસદાનું બાપજી, દયારામે એમ માનું કે 'દયામરૂપ સમીપે હરી નદી નહિ'—તેમ પ્રજ્ઞાવિકાની સમીપ હોયે નદી બપાસ નિઃશબ્દનું સ્થલ છે. ચદ્ધાએ કું ખલુ પ્રજ્ઞાવિકાવાદના પુત્ર નથી કોલે તેમના ધણી વિચારને મળતો આવું કું.

સંસારના કું સ્વપ્ન નથી, રંગભૂમિ સામે બેસી વેરાલ શીલ નથી, પરંતુ પાદા પાલખથી લોનાર દ્રશ્ય કું; જ્યાં તેથી મને અનેક લાભ થયા છે. આ બધા લાભ તે બાઈ મુનશીના માતા સેનેતનું પરિણામ છે. સંસારનું તથા માત્ર અહીં વર્તનું શુદ્ધ છે તેમાં બાઈ-સંસારે 'જાગતાં સૂઈને સાચો' તેમ જ સંસારનું સર્વ પ્રજા સમક્ષ મુક્યું છે તે ખરેખર પ્રસંગીય છે. 'સુખવાત' મર્ચાને નિર્ધારિત રીતે ચક્રાવળા ઉપરાંત તેણે 'સુખવાતી સાદિલ'ના દલિદાસ લખાવતું મચર મર્ચ ઉપાલ્યું છે. તે સર્વ ધંધુજી જવાબદારીભર્યું છે. કું છીકું કું કે આપા મુખ અને મદાવના કાર્યમાં સંસારને સિત્ત મળે! આપા ને આપા મેલાવડા પ્રતિવર્તન મળે તો આજી વર્ષાનિર લાભ મળે.

રા. વિશ્વનાથ પ્રભુસામ દેવ

રા. નરસિંહરાવ કરતાં સંસારથી કું અધિક કું કું એટલે વધારે સારી રીતે સંસારના મુલ્યોત્તેજ મળે શકું. સંસારની અતી વર્તની ગરબીમાં મને તો ધંધુજી સંસારનું સર્વ જાણ્યું છે અને સતેતા મળે છે અને કું આપા શકું કું કે આ પ્રમાણે લેતાં એ જીવિખમાં પલ્લુ દખાવેલી કામ હી બતાવે.

બાઈ મુનશીના પ્રજ્ઞાવિકાવાદના સંજ્ઞામાં બાપજીના કું પ્રજ્ઞાવિકાવાદ ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનમાંથી ફર થઈ શકે એમ નથી. એ જે માત્રાવર્તિત નથી કે દાર્શનિક પદો કવચર્મ આપે શકે. તે ગાદલ એવો છે કે લેખકે તેને તમે કું કવચ મળેલા તેમતેમ તે તમની વધારે ને પધારે પાડે આવરી, તેને વિરસાલી ને કદાચ કરતાં પાસે રાખી 'ઉસફીર' આપે તેમની એવ જાએ તેનું મદદ કરવું કોલ જુ મોજી ગાણી.

સર્વિધર્મસંસારમાં વિજ્ઞાનેના સમુદ્ધ વધેલા લાભ છે તે આનંદની વાત છે. સંસારે કપાંચી 'સુખવાતી સાદિલ'ના દલિદાસ લખાવતી મરચિત જાદુ બારે છે. તેમાં તેને વિવિધ મળે એવી મારી છીંછા છે.

રા. નૃસિંહદાસ બગ્યાનદાસ વિભાકર

કેટલાકને સંસારના મર્ચમાં અર્જુનના અર્જુન, સુખવાતમાં અર્જુનના વતારી, જન્મ મેલાવડપનમાં અર્જુનના છે તેાં ત્યાં પલ્લુ ૧૫ ન સંજ્ઞા? અરે અર્જુનનું જોડેને કે, રા. મુનશીના કાંસારને લખે આપણે બધા આપે જીવીખર્સ કોલેલા દોલમાં એવ થયા છીએ.

પ્રજ્ઞાવિકાવાદ 'ધીરો માટે કોઈ જોડેને કે પ્રજ્ઞાવિકા બલે હુમ થાય, પરંતુ આપણે આપણા માંસેન આપણો તો જતા ન જ કરવા લેખીએ.

* આ બધાનું આપણું આપણું આપણામાં આવેલું છે.

મમ્મો દિનીય વાંદિં ક્રમ

सम ॥ इतिहास संप्रथमा नू अष्टम के म् अमे मन्त्रना पथे विव न पथु
ने जयमता कार्य पार पाटस लपर मन्त्रवा आदि मुन्यश्रीने अद्वैत सत्यना व्यापु ते म् अ कर्म के
सद्विचना इतिहास भाव अस्तुवना भाव पृ १ न पाथ

સા. અ. પ્ર. સ. ક. ન. મ. દ. ક. ૫૮૫

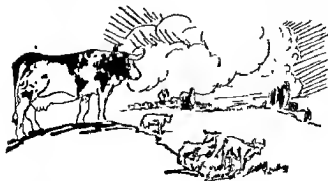
મની તતીંગળના કા ચોથી છ સહેલે વજા હવેથી નથી થડ રાત્રી પનુ તેની
બીધી મુરખિએથી બાજબાજ નથી બઈ જિભકાળી સુચનના જમાનાથે માટે મહેતુ જે બે કે
પ્રસ્તાવનાથે પ્રકરણેની પનુ હવેથી આજુના સંદેશમાં નથી તે આજુ પછુ થાડ તે નાથા તેટલ
પુણ બાઝ મુનથી તે સત્ય બાવ કહે છે કે અમ આજા ઝીવ અમાની પાડે અમારો સાર મા સાર
તત્વ આજુ છે આથી વખાદે જે લગાડેથી થાવ તે વન "અમ રાધી બનતુ અમે ઝીવ ઝીવ"

આ બધી કુળજાતી સહિષ્ણુ થઈને સખધર્મી મંદ કાળાઈતું કે વ્યાપ્તિ મળતાના કૂર કરી તેને વધાન મળીને, યજ્ઞસ્તી અને કુલદેવી જન્માવવા મંડળા કરવા બાબતો પ્રી કુળ છે ૨૧ મનહર મના બાળના કવન ઉપરથી જાણ છે કે તેઓ માનથી સહિષ્ણુ થઈને કેમ સફળ કરીને તે મંદ વિચાર કરવા બાંક બહેરે રૂપા બેલાઈવાના છે તે સખધર્મી વ્યાપ્તિ બાળાઈથી સમજ માન થઈ પાડે મંદને કીડી મેળ દેને ને ૨૩

૬। ચિરિભાષક બમરાનંદ ત્રિવેદી

હું જે અવાર નથી થવતું મિત્રવારે જ એ સ્થળ ગાવા માત્ર હું છું. મોંએ જાણી જોતો હોય તે જાણી શકે એ સ્થળ છે. કહેવાય નથી એવા અનુભવ કદાચ કે સર એવા મનને કેમ ન હોય કે આજના જીવનમાં અનુભવો વચ્ચે નવજનને એવા જાણ એવા અવી અવલ પાસેથી હું સમજીતો કે નીકળે શકે કે તેથી રનુજીતે થોડું કે સ્થળોએ વળે તે જાણ એવા અવી અનુભવ નથી એવી અવી છે.

• અતમા પુષ્કારીયા મહેવાનોનો આભાર મ મામ બાદ માફ અને નાતો ભમ સજા પીઅરોડ હતી

સાહિત્યસંસદ

૨૦૨૨-૨૩

અધિકારીમંડલ અને સભાસદો

પ્રમુખ

સ. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી,

બી. એ., એલ. એલ. બી., એકનોકેટ.

“સુવ્રતાતમે નય” કલાદિના કર્તા.

મંત્રીઓ

સ. મહારામ દરિદરમ મહેતા, બી. એ.

“વાદમીકિમમાયણુ-આસકાંક” ના કર્તા.

.. મણિભાઈ ગાલાસાલ નાણાવટી,

બી. એ., એલ. એલ. બી., સોર્ધીસીટર.

.. લામસાંકર પ્રભુરામ બટ્ટ : : : : : ૨૨

ઉપમંત્રી

.. વિજયભાઈ કલ્યાણરાય. બી. એ.

સભાસદો

પ્રો. ખુશાલ તલકશી શાહ, બી. એ., બી.

એસ. સી. (લંડન) બારીસ્ટર-

એટ-લો, મુખ્ય મુનીવર્સિટીના

અધ્યાપકના પ્રેક્ટિસર, “દુનીઆ

સુકતી ૬૫”, “ઉડીચન એડમીનીસ્ટ્રે-

શન” આદિના કર્તા.

સં. ઉદલાલ કનૈયાલાલ વાસિર, “નપછેવાન

અને સભા” તથા “યુગધર્મ” ના

અતપૂર્વ તંત્રી અને દ્વાલ પ્રકાશક.

.. મનસુખલાલ આતમાન ભારતર, બી. એ.,

એલ. એલ. બી.

પ્રો. એસ. તા. મો. તારાપોલવ. જા., પીએચ

ડી., કલકત્તા મુનીવર્સિટીના સંસ્કૃત

ના પ્રેક્ટિસર.

શ્રીમાન પુરુષોત્તમ મથુરાદાસ ગોકુલદાસ,

ચિત્રકાર.

સ. ચંદ્રસંકર નર્મદાસંકર પંડ્યા, બી. એ.,

એલ. એલ. બી. “રોદાકુર” નથા

“પાંચ પ્રેમકથાઓ” ના કર્તા.

મુનિશી વિદ્યાવિજયજી,

“સુરિ મે સમ્રાટ” ના કર્તા.

ગ ૧૨ મગ કર મહાકવિ દુય (સહિત)
 • સપિનના કાગો આંત્રી કાગી
 અને મુખાઈ ના રૂબ મહાનિય
 નવના અવધાપક

ગ્રો ઊગતાવ આનુષ્ઠુ પુરાણી એમ એ
 બી એમ સી દયાનંદ અંગે
 નવાકડુવર કોનેજ ના જુવપૂવ
 અવધાપક અને કનચ કેસવધી
 મહલની સાવાના આચારી તથા
 રાષ્ટ્રીય માધ્યમ ના ના કેવ

ગ્રી અદસ કર અમૃતનાય દુય
 મેઝ એવીઅમ્ મનેજન સરકુવના
 માછ આસિટિટ મેદેમર

ગ રાજનનાન કમિયાય પડ્યા બી એ એમ
 એલ બી, ખાગીરગર નવટ ના
 , મહાદ મદરીઅર દીવાનજી, એમ એ
 એલ એલ એમ

, મેદનમાલ દનીયદ દેગાઈ બી એ એલ
 એલ બી જૈન કાવ્યવેદ
 'જૈન રાસમાળા અધિના કાગી

, દરિયાલ માણિકશાન દેસાઈ બી એ
 'એક મૈત્રુએંગી આલકશ
 'દક્ષેશની રસમદ વતે
 અધિના કર્તા

ધનસુખનાય કુલુચાલ મહેતા એમ હ હ
 કુ, મરમા અને મિત્રપકત ના
 કર્તા

ગ કરમમાદ ઝખનમાન શવજ
 'દવારામનુ જીવનચારેત ના કર્તા

, મેકુપદામ દાગેદાસ તાવસુરા
 'મ ૨૧' ના ના કર્તા

ગ્રી મોદનજાલ કેમે સહ પડત વિવહાર

ગ જુદુલા સાચા ઉમર મડીઆ ની એ
 'મસખીનો ના કર્તા

દ' પ્રમાદ 'હારીક કર જા (મરન-ફરીર)
 દરિનારાયણ ગિરિધરમાન આચારી ની એ
 મનમગ મિદિધરનાન મણ્ડાયા

મેઝ પુરુષ તથ વિમાન મારજી
 જુવધુમાના ના તરી

ગ્રી અદુલાદ મણિનાય જાલ (વપત વિનેદ),
 વિવરા કુમ ગિકા, 'દક્ષીર
 આધના કર્તા

જુવત રકુતમ મહેતા એમ બી
 જુવધમ ના તરી

દુમક કર વનરામ જાલો વેલ્લપ મર્મ
 તથા રીર મર્મના કલિદામ ના કર્તા
 તથા અબુવેદ વિજ્ઞાન ના તરી

વે જમાન મેવિદમાય હાદ એમ એ
 બી એસ સી

મળનન રિખનય પરાઃ

સી લીનાવલી એ

૧ અબાધાલ જુવાળી ૧૫ તરી એલ
 અનકવિરામ તથા અબાધાનુ
 જુવન અને કરન' અધિના કર્તા

મહાવદ્યદ છ રનાલ દેસાઈ

લીમેધ ના સહન ત્રી અને
 મુદકવની મુદરમા ના આ
 તરી કર્તા

૨ અભિજાલ ખડેરમાઈ બામ,

'રિખયમય' ના મનદ કરવાર
 રમેરે

છુટક અંકો વેચવાના છે.

સત્યજિત રાધિક
ધામો.

ગુજરાત

પ્રકાશક અંકો
બાકી છે

સરમ માહિત્ય અને અવનવાં વિવિધરંગી મનોહર ચિત્રાંશી "ગુજરાત" ગુજરાતની એવા હરી રંગુ છે એ જનસમાજથી અગવડ્યું નથી.

એ "ગુજરાત"ના આપાર સુધીમાં બહાર પડેલાં પુસ્તકોમાંથી નીચેના અંકો ક્રીયાપના બાકીના અંકો વેચવાના છે.

પુસ્તક	અંક	મારા	સંખ્યા
૧	૧	૧૨	૧૬૭૮
"	૨	૧૨	"
૨	૧	આખિય	"
"	૨	હરિ કે	૧૬૭૯
૪	૩	માર્ગશીપ	૧૪૮૦
"	૪	૧૪	"

આ ક્રીયાપના પડેલા બીજા તથા એવા પુસ્તકના બધા અંકો તથા પુસ્તક ક્રીયાપને અને પાંચમાને આપે સદ નંબર છે.

આ અગમ્ય સાગર કેવાની સ્વચ્છતાએ અને સ્વચ્છ નીચેને કેસને તપી જણાયું.

"ગુજરાત" કાર્યાલય
૮૦, સાદિત્ય પ્રેસ,
૨૦, મેદાન મન,
મિત્રા ૨૬/૨૬, મુંબઈ.

વ્યવસ્થાપક, "ગુજરાત કાર્યાલય"